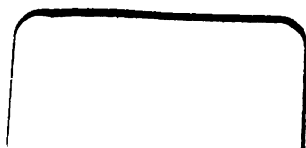

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

DĚJINY
POSVÁTNÉHO ZPĚVU STAROČESKÉHO
OD XV. VĚKU
DO ZRUŠENÍ LITERÁTSKÝCH BRATRSTEV.

NA ZÁKLADĚ PRAMENŮ SEPSAL

KARAL KONRÁD,
C. K. GYMNAS. KATECHETA A PROFESSOR V PRAZE.

I. ČÁST:

XV. VĚK A DĚJINY LITERÁTSKÝCH BRATRSTEV.

NÁKLADEM DĚDICTVÍ SV. PROKOPA.

ČÍSLO XXXIII. ZA ROK 1893.

V PRAZE.
Cyrillo-Methodějská knihtiskárna (V. Kotrba).
1893.

Cena 5 zl.

Nákladem Dědictví sv. Prokopa vydána byla díla ná

I. **Písmo svaté Nového zákona** výkladem prof. dra. Fr. Sušila a
1. Evangelium sv. Matouše, druhé vydání. Cena 2 zl.
2. Evangelium sv. Marka, druhé vydání. Cena 60 kr.
3. Evangelium sv. Lukáše, druhé vydání. Cena 90 kr.
4. Evangelium sv. Jana, druhé vydání. Cena 2 zl.
5. Skutky apoštolské. Cena 1 zl. 60 kr.
6. Listy sv. Pavla bez listu k Židům; dílu I. cena 2 zl. 50 cena 2 zl. 80 kr.
7. Poslední část sv. Písma N. Z. Cena 3 zl.

II. **Katechismus** z nařízení sněmu Tridentského. Cena 1 zl. 60 kr.

III. **Rukověť pro zpovědníky.** Sepsal Dr. Rupert Smolík (rozprodán

IV. **Antonín Brus** z Mohelnice, arcibiskup pražský. Sepsal dr. Kleme Cena 2 zl.

V. **Spisy sv. Otců Apoštolských a Justina** Mučedníka, překladem Sušila. Cena 2 zl.

VI. **Učení mistra Jana Husi.** Sepsal dr. Ant. Lenz. Cena 2 zl.

VII. **Sv. Otce Irenea** patero knih proti kacířstvím, překladem prof. Cena 2 zl. 50 kr.

VIII. **Q. Sept. Fl. Tertulliana Apologetikum.** Překlad a úvod od prof. jáčka; vysvětlivky a ukazatele opatřil prof. Frant. Bauer. Ce

IX. **Sv. Makaria Aeg. Padesát homilií duchovních.** Přeložil Jan Vl upravil a úvodem jakož i sumariemi a ukazatelem opatřil dr. Cena 1 zl. 20 kr.

X. **Martin Medek,** arcibiskup Pražský. Napsal dr. Klement Borový. Ce

XI. **Poselkyně starých příběhů českých** díl. II. Sepsal Jan Bečkov dr. Antonín Rezek.
Svazek první (R. 1526—1608). Cena 2 zl. 50 kr.

XII. Svazek druhý. (R. 1608—1624). Cena 2 zl. 50 kr.

XIII. Svazek třetí (R. 1675—1715 i s dodatky) Cena 2 zl. 80 kr.

XIV. **Anthropologie katolická.** Skromný příspěvek ku dogmatické theo dr. Ant. Lenz. Cena 3 zl. 20 kr.

XV. **Všeobecný církevní dějepis.** Díl první: Starý věk. Sepsal dr. Štůfek. Cena 3 zl.

XVI. **Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského.** Napsal dr. Václav H
Výbor ze spisů sv. Otce a učitele církve Jana Zlatoústa se živo světce, od J. N. Fr. Desoldy. Cena 2 zl. 50 kr.

XVII. **Arnošt hrabě Harrach,** kardinal sv. římské Církve a kníže arcibi Napsal dr. Frant. Krásl. Cena 2 zl. 50 kr.

XVIII. **Všeobecný církevní dějepis.** Díl druhý. Sepsal dr. František Cena 3 zl.

XIX. **Sv. Tomáše Akvinského spisek o „Bytí a bytnosti"** a J. Emine knížete kardinala Pecciho výklad vlašský. Do češtiny přelož Votka z Tov. Jež., Václav Vojáček. — **Logika formální,** o Eugena Kadeřávka, prof. gymn. a docenta filosofie v Olomou

XX. **Starověda biblická.** Vzdělal Dr. Melichar Mlčoch. Cena 2 zl. 5

XXI. **Všeobecný církevní dějepis.** Díl druhý. Část druhá. Sepsal Dr. Cena 3 zl.

XXII. **Pastýřské bohosloví.** Sepsal Dr. Ant. Skočdopole. Část 2 zl. 60 kr.

XXIII. **Pastýřské bohosloví.** Sepsal Dr. Ant. Skočdopole. Část 3 zl. 50 kr.

XXIV. **Všeobecný církevní Dějepis.** Díl třetí. Nový věk. Dr. Fr. Cena 4 zl.

Expedici knih obstarává knihkupectví **B. Stýbla** v Praze, Václ č. 786—II., kdež každý z pp. údů na poukázku diplomu obdrží knih vydanou. Za vydání a obálku platí se 5 kr. Má-li kniha býti poštou z doručiti nad to 6 kr. na list nákladní. Zásylka se děje na útraty příje

Pokladniční zpráva o **„Dědictví sv. Prokopa v Praze“** ze dne 31. prosince 1892.

1. **Stav jmění** vykazuje se:

a) Na cenných papírech	zl.	46.200.00
b) Na vkladech ve sv. Václ. záložně	„	32.498·45
Úhrnem	zl.	78.698·45
Srovnáno se stavem jmění z 31. prosince 1891.	„	78.422·22
jeví přírůstek za správní rok 1892	zl.	276·23

2. **Výkaz o stavu členův:**

Roku 1892 dne 31. prosince bylo členův	1943
„ 1891 „ „ „ „	1845
Vzmohlo se tedy Dědictví za správní rok 1892	98 členy.

3. **Poznamenání:**

a) P. T. členové račtež udati číslo svého diplomu, kdykoli zasýlají splátku členského vkladu.

b) Stvrzení splátek děje se výkazem, jejž uveřejňuje „Časopis kat. duchovenstva“; zvláštními dopisy údům přijetí zaslaných splátek dotvrzovati nelze.

c) Různých přání, jež s pokladnictvím nesouvisí, pokladníku pořizovati nepřísluší, a tou příčinou žádoucno, nemá-li vyřízení jich doznati průtahu, aby přímo p. t. panu jednateli zasýlána byla.

Dr. Jos. Doubrava,
ředitel k. a. semináře,
t. č. pokladník „Dědictví sv. Prokopa.“

DĚJINY

POSVÁTNÉHO ZPĚVU STAROČESKÉHO

OD XV. VĚKU

DO ZRUŠENÍ LITERÁTSKÝCH BRATRSTEV.

NA ZÁKLADĚ PRAMENŮ SEPSAL

KAREL KONRÁD,

C. K. GYMNAS. KATECHETA A PROFESSOR V TÁBOŘE.

I. ČÁSŤ:

XV. VĚK A DĚJINY LITERÁTSKÝCH BRATRSTEV.

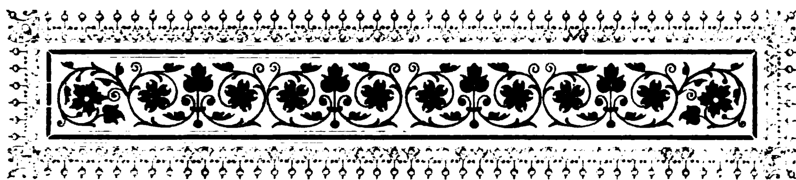
ČÍSLO XXXIV. — ZA ROK 1893.

V PRAZE.

TISKEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY (V. KOTRBA).

1893.

„Domine, in nomine Tuo laxabo rete."
S. Procopi, benedicere dignare.

PŘEDMLUVA.

Jest tomu již drahně let, co vydány byly tiskem Dějiny posvátného zpěvu staročeského od nejstarší doby do husitských válek (v Praze 1881.). Dle nabytých při tom zkušeností nezdálo se podepsanému, že mu kdy bude možno přikročiti k vydání druhého, objemného dílu. Objevilot se ku vzdělání jeho tak mnoho staviva, daleko široko rozptýleného, že úředními povinnostmi vázanému naprosto nebylo lze pomýšleti ani na náležité sebrání a spracování jeho, neřku-li na samo vydání II. dílu. Po širých zemích svatováclavské koruny po různu rozptýleny leží kancionály, jež měly býti hlavním pramenem k poznání a probádání posvátných zpěvů našich předků. A jest jich podnes dosti četně zachováno, jak viděti z díla samého. Hlava těchto zemí chová v lůně svých hojných, bohatých knihoven a archivů mnoho těchto kancionálů a jiných pramenů všeho druhu, ze všech končin českých sem snesených. I ačkoli toto soustředění jich velice napomáhá soubornému a soustavnému studiu v pramenech, přece objevilo se jich pro náš účel tak neobyčejné množství, že naskytla se nezbytná potřeba delšího, nepřetržitého bádání v těchto pramenech. A taková potřeba objevila se i ve vídeňské dvorní knihovně, v Brně, Olomouci a na Moravě vůbec, ba i ve Vratislavi a v Krakově. Tuť hojná čekala žeň; neb velkolepá byla činnosť našich předků na tomto poli. Tuť po výtce osvědčili se Čechové národem zpěvumilovným.

Kde dobrati se času k tak rozsáhlé práci? — Bylo nám jako plavci, jenž měl z přístavu vypraviti se na výzkumy do širého

*

moře, však nemůže vyplouti ani z úzkých, obmezujících břehů přístavných. Proto bylo nám plachty zatím stáhnouti a čekati příznivého větru ku plavbě na širé moře. Ustál jsem od práce a obmezil se zatím na menší výzkumné a přípravné práce. Tak vznikla pojednání o Komenském, jako skladateli kancionálu, o Nudožerském (parafrase na 10 žalmů) a Klim. Bosákovi. (Viz je v Cyrillu 1883., 1884. a 1889.) Pak: „O posvátné písni polské,“ O staročeské psalmodii, Příspěvky k nejstarší hymnologii české a O starocharvátské hymnologii (ve Zprávách král. české Společnosti náuk r. 1885., 1886. a 1890.), „Kollegyum Rorątistów v Krakově“ (Slovan. Sborn. 1885.) a jj. drobnější práce a studie.

Mezi tím hlasy a poptávky po II. díle stále se množily, hlasové vážní a platní. Však přikročiti k sepsání jeho bylo nám teprve potom lze, když podařilo se nám dosíci dovolené na dva letní semestry. Nyní vypluli jsme volně na to širé moře a ve jménu Páně rozestřeli jsme vedlé dobře promyšlené soustavy sítě k velkému lovu. A výtěžek jeho byl hojný a velepožehnaný. Kromě množství jednotlivých pojednání, článků, popisů, monografií a zpráv o kancionálech, o literátských bratrstvech, o zpěvu a hudbě starých Čechů bylo mi prozkoumati a kriticky protříbiti mnoho zpěvníků rozmanitých a různých druhů, vedlé katolických též mnoho nekatolických, jež následkem nešťastného náboženského rozkladu českého národa množily se jako houby po dešti. Tato práce nebyla vždy příjemná.

Poněvadž pak od XV. věku nabývala literátská bratrstva vždy většího a rozhodnějšího vlivu na další vývoj všeho posvátného zpěvu staročeského, bylo nám do tohoto dílu Dějin pojmouti také celé dějiny těchto bratrstev. Bylo sice již mnoho psáno o nich, ale přece ještě nikoliv tak zevrubně, všestranně a nestranně jak zasluhují. Protož bude nám je doplniti, v jednotný a celkový obraz spojiti a co mylného a nepravého o nich posavad míněno a šířeno, napraviti. Následkem toho jest nám v těchto dějinách vylíčiti také mnohostrannou a velezáslužnou činnosť literátských bratrstev; pročež obsahují v sobě též nemalou a nevšední část kulturních dějin českého národa.

Obzvláštním úmyslem bylo nám, přihlédnouti v nich ku stránce nejméně známé a propracované, t. k hudebné povaze a ceně našich staročeských zpěvů a písní všeho druhu, ke vzniku a zvláštnímu rázu jejich. K tomu bylo nám tím více a zevrubněji prohlédati, ježto i naši vlastenečtí spisovatelé na to poukazovali a od nás toho očekávali († Josef Jireček v Č. Č. M. 1885. str. 571.,

Dr. Ot. Hostinský v Athenaeu 1884—1885. č. 2., Tadra v Pam. pražsk. Hlaholu na str. 39. a jj.). Avšak mají-li tyto dějiny podati povšechný obraz řečeného zpěvu, bylo nám stále přihlížeti též ke všem ostatním stránkám jeho; proto dbali jsme také slovesné, písařské, malířské a jakékoliv jiné úpravy a zdoby našich kancionálů a písní, aby obraz byl úplný. Tou příčinou bude nám přihlížeti také k zpěvům jinověrců, bychom poznali původ a poměr jejich k zpěvům církve katolické, obsah a cenu jejich.

Má-li všechna tato práce státi pevně jako budova, na skále vzdělaná, třeba vážiti její stavivo z původních pramenů. Těch proto vyhledávali jsme dle možnosti, přibírajíce odvozené prameny a přítoky jen, pokud za věrohodné jsme je mohli míti. Byloť i původních pramenů, ještě neznámých a neprobádaných dosť a dosť, zejména hudebný materiál četných rukopisných kancionálů. Probádal jsem hlavní, a ostatních tolik, na kolik stačil čas.

S nemalou částť bylo mi z pramenů teprve přípravné práce vykonati, materiál kriticky protříbiti a pro dějiny upraviti. Toto dvé platí též o četných odvozených pramenech, pojednáních a monografiích. Ze všeho pak poznali jsme, že ještě mnoho místnějšího staviva k těmto dějinám, zejména literátských bratrstev světla se kryje v prachu městských a jj. archivů, zejména na Moravé, avšak z nemalé části i v Čechách ještě. Protož nebudou tyto dějiny dříve úplné, dokavad nebudou tyto prameny všude, kde se ještě zachovaly, také v tomto směru bedlivě prozkoumány. Proto vznášíme na tomto místě i prosbu ke všem povolaným, by neobtěžovali sobě tak učiniti a získané takto zprávy aby pak laskavě s námi sdělili, čehož jim budeme vždy vděčně vzpomínati.

Pisatel sám probádal tyto kancionály: latinsko-český gradual vyšebrodského kláštera z r. 1410., 2 jistebnické, 3 lounské, 1 třebenický, 2 litoměřické, 13 král.-hradeckých, 3 mladoboleslavské, 1 litomyšlský, 1 jindř. hradecký, 6 sedlčanských, 1 prachatický, 2 táborské, 2 křižovnické (týnské), 2 sv.-vítské, 1 městsk. archivu v Praze, zpěvníky c. k. univ. knihovny a král. zemského musea v Praze a 1 strahovský; z venkovských mimo Prahu též 2 chrudimské, 1 sobotecký, 1 novoměstský (n. M.), 1 klatovský, 1 něm. brodský, 1 českobrodský a 1 pacovský. Mimo tato rukopisná unika probádal jsem také mnoho tištěných kancionálů všeho druhu, kromě katolických také haeretické, pak několik starých mšálů pražských. Z moravských probádal jsem rukopisné kancionály: Pomykalův, Raškův, růžecký, Svorcův a Pinkavův (v Olomouci), telčský, bzenecký, Černohorského a rožnovský doma, tištínský ve Františk.

zemsk. museu a 2 v zemsk. archivu v Brně. Z uhersko-slovenských (rukop.) turolucký (1684.) a svatomartinský (1634.) — V c. k. dvorní knihovně vídeňské 3 a v ambrasské sbírce 2 jsme probádali. Avšak i v krakovských dvou knihovnách, ve vratislavské městské knihovně a v klášterní knihovně admontské bylo nám doplňovati toto bádání.

Záhodno bylo by ještě v Německu, v Uhrách a ve Francii tato bádání doplniti, jak dosvědčuje několik objevů, pp. Jos. Jirečkem a Jos. Truhlářem učiněných.

K dějinám literátských bratřin bylo nám zejména spracovati celou řadu zrušovacích akt v místodržitelském archivu pražském, což samo zabralo šest neděl času. O táborském a píseckém bratrstvu bylo nám čerpati ze samých zápisů starých knih městských, o jiných z monografií těch kterých měst neb i bratřin, o mnohých z jejich vlastních kancionálů, při prachatickém, týnském (v Praze) a ml. boleslavském z vlastních matrik bratrských.

Hlavní pomůckou povšechnou stala se nám „Hymnologia bohemica", již právě k tomu účelu sepsal † Jos. Jireček po společné úradě zvláštního komitétu v křesťanské akademii pražské. Nemá co do důkladnosti a rozsáhlé bibliografické znalosti pramenů sobě rovné. Důležitou pomůckou bylo nám také zevrubné pojednání Tadrovo „Sborové literátů", v památníku pražsk. Hlaholu r. 1884. uveřejněné.

Z těchto přehojných pramenů vzrostly tyto dějiny na veletok, jejž bylo nám proto rozděliti na dvě části, z nichž první nyní předkládáme.

Nemalé nesnáze nastaly nám vzhledem k Moravě a Slezsku. O moravských literátských bratrstvech posud málo známo a i v tom, co posavad uveřejněno, není vše správno a spolehlivo. Kéž by bylo více tak důkladných pojednání jako Nebovidského, Kubešovo a nejnověji Žídkovo. Toť jsou ty žulové kvádry, jakých třeba k těmto Dějinám. Však málo jich. A přece víme, že i tam bylo literátských bratrstev hojně, ba některá trvají podnes. O českých rukopisných pak kancionálech, na Moravě psaných a nad XVII. století starších, nevíme a neznáme vyjma dačický žádných. Nebylo jich? Toť mám za nemožné pro nejužší duševné a kulturní spojení s Čechy a prastarou tradici moravskou, o níž latinský gradual Velké Byteše z XV. stol. svědčí.

Jestliže v Čechách tak hojně a horlivě psáno a malováno bylo kancionálů již od XV. věku, a to ne snad jen v dílnách pražských, nébrž i po venkově (na Bechyni, v Král. Hradci, Chru-

dimi a jj.), nelze mysliti, že by na sesterské Moravě nebylo se tak dělo. Že v XVII. a XVIII. stol. se tak skutečně stávalo, máme důkazů již s dostatek na rukopisných kancionálech, v Olomouci, Brně a j. chovaných. Alevšak ty právě tím více utvrzují nás v domnění, že i na Moravě psali a ozdobovali takové zpěvníky zajisté již před XVII. stol. Obdobou pak soudíme z těchto kancionálů, že i v XVI. stol. a dříve byli to (na Moravě) ponejvíce asi školní rektorové po venkově, kteří takové kancionály pořizovali. Však kdežto čeští illuminátoři z umělých škol čerpali své malířské a písařské umění, žičili se moravští po nejvíce domácí, samorostlou školou, jež musí býti prastarého původu, jak důmyslně dokázal V. Houdek v krásné publikaci „Moravské ornamenty“ III. svaz. (zvl. na str. 21.). I nelze nám tudíž nepřisvědčiti závěru, jehož tento bystrý badatel dodělal se: „Proto má tato škola moravsko-slovenských rukopisných malířů vznik svůj zajisté v dobách dávnějších, dle našeho domnění snad až v oněch dobách, kdy u nás kvetl ještě sloh byzantský, pěstovaný hlavně v klášteřích černomnišských, jejichžto první začátky spadají v dobu říše velkomoravské.“ (St. 22.) — Jak ladný a bohatý to obraz staročeské osvěty a vzdělanosti skytá toto lidové umění moravské a důkladně vyškolené umění českých illuminátorů, zejména Polirára a Radouše tu, Pomykala a Pinkavy tam! — Též o tom nedostává se nám zprávy, zda také na Moravě a ve Slezsku byly umělé malířsko-písařské dílny, jaké byly v Praze (J. Táborský, J. Kantor), v Chrudimi a j. Velko-bytešský gradual jim nasvědčuje.

A o Slezsku nedostává se nám skoro vůbec zpráv, vyjma žerotinskou knihovnu ve Vratislavi a zmínku o Vel. Hlohově. Tu zbývá ještě mnoho bádati a hledati.

Dějiny posvátného zpěvu staročeského.

Úvod.

Účelem těchto dějin jest, podati celkový obraz posvátného zpěvu staročeského od XV. století do zrušení literátských bratrstev. Připojujeme k I. dílu t. dějin a končíme hlubokým úpadem toho zpěvu, jenž nastal a jako ledový vichr zavanul po všech českých zemích zrušením literátských bratřin. Toto násilné zrušení stalo se hrobem, do něhož byl starobylý, staletý a přesný posvátný zpěv našich předků takořka za živa pochován, aby následujícím věkům památka jeho již jen jako balsamovaná mumie se dochovala. Nový čas nastal, nový duch času zavanul, jenž i dobré řády staré jako veteš odklízel a nové zaváděl, domnívaje se, že tím pravé osvětě lidstva slouží. Tudíž také nový zpěv byl zaváděn, jemuž říkali „normálný“, jenž ale abnormálně převrátil starý dobrý řád a přesný zpěv našich předků. Jím tedy skončil v pravdě staročeský zpěv posvátný a tudíž přirozeně končí také jeho dějiny; neb na tento nový, „normálný“ zpěv stůně věk náš podnes a byť i v nejnovější době počala svítati zora jeho nápravy — do plného slunce východu ještě daleko. Tenť nastane, až vydán bude obecný rozkaz církevních vrchností k nápravě. Rozkazem nastal úpad jedním rázem, jen rozkazem nastati může náprava obecná, byť ne jedním a druhým rázem.

Protireformací po bělohorské bitvě a návratem k staré, pravověrné církvi Kristově nastal i při mnohých nekatolických literátských bratrstvech obrat a návrat, jenž jeví se bezděčně důležitým rozhraním a mezníkem v dějinách jejich a tudíž také našich. V upřílišeném nadsazování prvé a snižování druhé doby těchto dějin bude nám udání v nejedné příčině na pravou míru uvésti a dějepisnou pravdu na světlo vynésti ze zákoutí archivného. Nejedna klamná domněnka na tomto světle jak mlha na slunci sama sebou se rozplyne. — Cokoliv pak při utrakvistech a ostatních

jinověrcích shledáme dobrého, za dobré uznáme i my a pochváliti nerozpačíme se. Poznáme, že na mnoze čerpali z ducha staré církve katolické, již opustili. Však povinností naší bude také vytknouti, co bludného, nedobrého a nechvalného při nich se objeví.

Všechna nábožná píseň staročeská byla nerozlučně spojena s latinským zpěvem bohoslužebným a to nejedním způsobem, buď že z něho jako větev na štěpu vypučela, neb dle jeho vzorů jiné samostatné zpěvy, české i latinské, vznikly, aneb že oboje texty, latinské bohoslužebné a české v jeden smíšený celek se spojily, aneb konečně že vynikající literáti skládali písně a zpěvy netoliko na české, alebrž i na latinské texty liturgické: tou příčinou bylo nám i v tomto díle dějin stále přihlížeti též k liturgickým textům a skladbám, jakož i k latinským skladbám utrakvistů.

Bychom nabyli věrnějších a živějších obrazů a představ líčených dějů a předmětů, přivodíme prameny často do slova, neměníce na nich ničeho, leč pravopis tam, kde nemá žádného významu a důležitosti, jako měl v starší a nejstarší době. Proto ponechali jsme i pravopis původní, na kolik možno nám bylo, jen v oněch textech XV. století a ze XVI. stol., kde starší tvary mluvnické, jazykové a slovesné se zachovaly. Jinak co do slovesné úpravy vůbec platí co již v úvodu I. dílu jsme napsali. Staročeské slovo „l í n a“ podrželi jsme, poněvadž je tvarem čeištější, než moderní „linie“. Také staročeské úsloví „o k o l e k“ (toniny) podrželi jsme vedlé nynějšího „o b j e m“. Obsah pojmu se jím vhodně vyráží a liší od jiných a není příčiny, bychom v tom zříkali se lexikálné bohatosti svého jazyka. To platí také o několika jiných úslovích a výrazech, jichžto jsme užili.

Co notace písní se týče, byloť nám ovšem starou převáděti na novou. Nemalou obtíží bylo přepisovati písně vícehlasně a polyfonně složené. Kromě Ambrosových „Dějin“ a jj. pomůcek byla nám v tom bezpečným vůdcem Blahoslavova a Josquinova česká „Muzyka“ (= theorie staré hudby. Musejní „unica“.). Osvědčily se spolehlivými.

Třebá jest, bychom nyní zevrubněji promluvili též o pramenech těchto Dějin. Jest jich tolik, že lze roztříditi je na druhy. K p r v é m u druhu náležejí k a n c i o n á l y, psané a tištěné. Těch i oněch jest mnoho, tak že bylo by snadno lze utkati o nich samých dlouhou dějepisnou osnovu, z níž uložíme zde alespoň hlavní zprávy. Zvláště mnoho práce stálo probádání rukopisných kancionálů, ježto † Jos. Jireček obmezil svou hymnologii ponejvíce toliko na tištěné kancionály, nepřihlížeje k rukopisným od XVI. stol.

Hudebný obsah jejich byl až posud „novinkou“, již pro tu příčinu zvláště jsme se snažili probádati, popsati a oceniti. — Druhou kategorii tvoří dosti četné již monografie českých měst, z nichž některé obsahují v sobě hojně zpráv o liter. bratrstvech, pro staré kulturní dějiny české důležité (na př. H. Jirečkova o Vys. Mýtě, Sedláčkova o Čáslavi, Lacinova o Slaném). Však nejsou všecky stejné váhy a ceny. — Třetím druhem jsou monografie literátských bratrstev, jichž máme nyní již dosti četně, ač ještě mnoho jich schází. Avšak i o vydaných přesvědčili jsme se, že nejsou všecky ve všem stejně spolehlivé a správné. Do čtvrté třídy řadíme pomocné prameny, spisy a pojednání, o našem posvátném zpěvu a jeho hudbě jednající, jež po sbornících, časopisech, četných monografiích a j. jsou rozptýlena a tak četná, že nelze jich všech ani obsáhnouti.

Kde se těchto aneb vůbec žádných pramenů nedostávalo, neb zdály se býti nedosti spolehlivými, zašli jsme do archivů a čerpali dle možnosti původní a nové zprávy ze starých zápisníků, knih a listin.

Podáme nyní přehled použitých pramenů tohoto čtvera druhů: Rukopisné kancionály viz v předmluvě. Z tištěných kancionálů jest nám zde vytknouti hlavně tyto: „Písničky utěšené od Klimenta, někdy kazatele hradeckého, složené“ v kancionále z r. 1530. (c. k. priv. knih. sig. 54. F. 169.) a v kanc. univ. knih. pr. z r. 1559. (?) (sign. 54 D. 173.). Bratrské kancionály z ll. 1501., 1561. (šamotulský), 1576., 1581., 1583., 1588., 1615. a 1618. — (K tomu Dra. Václava Šturma „Rozsouzení a bedlivé uvážení velk. kanc.“ Bratří z roku 1588. a jeho „Odpověď“ z r. 1590.) — K poznání písní Miřinského: „Kněze Václ. Miřinského Písně staré gruntovní a velmi utěšené“ z r. 1522., (v Praze u Bílého lva). Jediný výtisk známý v Čes. Museu (sig. 58. G. 2.). Znovu byly ty písně složeny do kancionálu r. 1531. (univers. kn. pr. s. LIV. C. 90.). Dvakráte vydal je i Jan Táborský z Klokotské hory r. 1567. a 1577. (Viz o nich obšírnou zprávu v Jirečkově hymnol. str. 6.–8.) — Katolické kancionály: „Písničky velmi pěkné a příkladné na nedělní čtení do roka“ (atd.), tištěné u J. Pekka v Plzni 1529. — Písně nové, krátké naučení křesťanského náboženství v sobě obsahující . . . pro mládež a sprostnější lid v nově vydané. S povolením vysoce důstojného Knížete Pána, pana Martina, Arcibiskupa Pražského.“ V slavn. Starém městě Pražském Buryan Walda vytiskl l. P. 1588. — Šimona Lomnického:

„Písně nové na evangelia sv. nedělní.“ (V Pr. 1580.) a „Kancionál aneb písně nové historické na obzvláštní dni sváteční.“ V Pr. 1595. (Později ještě dvakrát vydáno těchto veršovaných životopisů svatých Božích.) — Katolické kancionály: Rozenplutův (= Roz.) z r. 1601., Hlohovského z r. 1622. (= Hloh.), Šíparův „Český dekachord“ z r. 1642. (= Šíp.); hlavně Šteyrův kanc. od r. 1683. šestkrát vydaný, dvakráte od Šteyra samého (1683. a 1687.), čtyřikrát v dědictví sv. Václava. Znamenáme jej Št. Kde vydání není udáno, rozumí se obyčejně čtvrté z r. 1712. — Božanův „Slavíček rajský“ z r. 1719. (= Bož.) a trnavský od tamnějších jesuitů vydaný kanc. „Cantus catholici“ z r. 1700. (= trn.); Konyášova „Cythara nov. zákona“ (v Kr. Hradci 1727. a častěji) (= Kon.); konečně: Kancionál, vydaný od sv. janského dědictví v l. 1863—64. (= sv.-jan.) Probádali jsme také utrakvistské kancionály: Jana Sylvana z r. 1571. („Písně nové na 7 žalmů kajících“, výtisk musejní); J. Musophila Soběslavského z l. 1580—83., J. Škorně z Frimburka („Písně a chvály B.“ z r. 1580., Tom. Řešátka Soběslavského, M. Jakuba Codycilla, Val. Polona Pelčického, Jana Vorličného žaltář, V. Ben. Nudožerského parafrase, žalmy Melisaeovy, V. Phagella Píseckého a Dan. Karla z Karlsperka. Z protestantských přirovnávali jsme Závorkův kanc. (nejobšírnější) z r. 1601. a Kleychův „Evangel. kancionál“ z r. 1727. (r. 1717. poprvé vyd.) II. Monografií měst a jj. použili jsme těchto: Tomkova „Dějepisu Prahy“, Bienenberga (Geschichte d. St. Kggr. 1780.) Švendy [1]) a Solaře (1868-9.) o Králové Hradci, prof. Laciny „Paměti kr. m. Slaného“ (1885.), Vackových „Pamětí král. města Velvar“ (1884.), důkladné a obšírné práce Her. Jirečka o Vysokém Mýtě (1884.), Sedláčkovy o Čáslavi (1874.), Far. A. V. Vlasáka „Okr. Sedlčanského“ (1876.), far. Navrátila o kostele sv. Haštala v Praze (1861.), o Karlově v Praze (1877.) a sv. Jindřicha v Praze (1869.), far. Ekerta „Posvátná místa k. m. Prahy“ (1883.—84.) 2 díly, Slámova „Obrazu m. Prachatic (1837.), četných a obšírných monografií a doplňků p. Rybičkových v Památkách archaeologických a Časop. česk. Musea, Vunšových „Dějů sv. kr. m. Loun“ (1868.), Slavíkových „Dějů Domašína“ (1882.), Vitákových „Dějů kr. v. m. Dvora Králové (1867.), Gabrielova spisu „Kr. m. Sušice“ (1868.), vojensk. faráře Cori „Geschichte der k. St. Brüx“ (1889.), Jelínkovy „Historie m. Litomyšle“ (1838.—45.) s doplňky a opravami

[1]) Obrazy m. Král. Hradce: zlatý stříbrný, železný, měděný, hliněný.“ V Kr. Hradci 1799. 1818. 15 d.

prof. Štěpánka v progr. litomyšlsk. gymn. r. 1887., Místopisu a histor. města Jabloného n. O. od F. A. Vacka (1831.), Vojt. Ruffera „Historie vyšehradské“ (1863.), Místopisu král. krajsk. města Rakovníka, přeloženého a (starým) rukopisem rozmnoženého od D. Mat. Štembery, v Praze, 1839. — Kostelec n. Orlicí, atd. sepsal F. J. Zoubek, 1860., M. Hrušky „Pamětní knihy král. města Plzně“ (1863.), kn. E. V. Řičáka „Dějepisu města Přeštic a j. okolí“ (1864.), Sedláčkova „Rychnova n. Kn.“ (1871), Místopisného vypsání města Kostelce n. Orlicí“, jež sepsal Goth. Lašek, 1878., Just. Práška „Dějin m. Turnova n. Jiz.“ (1879.), „Dašice a přifařené obce“, sepsal Jos. Nechvíle (farář v Dašicích 1882. „M. Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské“, vydal Jos. Strnad r. 1883. — „Paměti města Dobrušky“ od J. R., 1887., „Holice a přifařené osady, sepsal farář Jos. Nechvíle 1883., Sezemice, Dříteč, Kunětice a hora Kunět.“ od Nechvíle, 1883., „Děje města Chocně“, jež sepsal J. L. Barvíř, 1886., „Choceň“ od kn. J. F. Kršky, 1858., Lippertova „Geschichte der St. Leitmeritz (1871.), Knappovy „Paměti král. věn. m. Jaroměře (1887.), „Město a panství Telč“, jež napsali a vydali J. Beringer a J. Janoušek v Telči u E. Šolce (bez udání roku, 1891?), „Dějiny města Velké Byteše“, 2 díly, sestavil Jan Tiray, n. učitel; II. d. vyd. r. 1888. ve Velk. Meziříčí, a několik jiných drobnějších, neb méně nám platných monografií, jakž na svých místech budou udány.

Z pramenů třetího druhu zvláště vydatně nám pomáhaly: Tadrovo posud nejobšírnější pojednání: „Sborové literátští“ (v Památníku pražsk. Hlaholu, 1886.), Rybičkovo přehledné pojednání v X. díle „Památek arch.“ a Nebovidského o moravských liter. bratrstvech v Čas. mor. Matice (1874.), Kubešovo pojedn. o třebíčském bratrstvu (Čas. mor. Mat. 1880.), Žídkovo o brat. novoříšském (v brněn. Obzoru 1891.), Tišrovo o jindř.-hradeckém (v „Ohlase od Nežárky“) 1877. — Kéž by bylo více takových, možno-li, o všech bratrstvech! Užili jsme také: Fejfalíkových, D'Elvertových, Wolného a Chlumeckého zpráv, jakž na sv. mm. udány budou. Kromě nich bylo lze drobných zpráv čerpati z více menších a méně závažných článků a pojednání o liter. bratrstvech.

Však při těchto monografiích bylo nám nejednou tříbiti podávané zrní dobré od zadiny, nebo plevy, jež z nedostatku pramenů neb spolehlivých zpráv nejedné z nich se přimíchaly. Na svůj čas zvláště dobrá, ač ne veskrze správná, aniž úplná je zpráva D'Elvertova v „Notizenblatt“ (Brünner) z r. 1855. N. 3. a 4.: „Die

böhmischen Cancionale". Jinak o moravských literátech stručné zmínky nejhojněji obsahují se ve velkém devítisvazkovém díle Wolného: „Kirchliche Topographie von Mähren"; I. díl (1855—63.) popisuje olomúckou arcidiecési, II. d. (1856.—61.) brněnskou diecési.

Pomocné prameny, spisy, pojednání atd. čtvrtého druhu jsou:

J. Jirečkova „Hymnologia bohemica" (1888.) a t. Rukověť k dějinám literatury české" (1873.—74.).
Dvorského „Paměti o školách českých" (1886.).
Balbinova „Vita Arnesti" (1664.).
Blahoslavova „Muzyka" (2. vydání 1569.).
Dlabačův „Allgemeines Künstlerlexikon (1815.).
Rieggrovy „Materialien zur Statistik Boehmens" (X. sv. 1788.).
Zvonařův čl. „o české hudbě" v Riegr. „Slovn. nauč." (II. 1862.).
„Farragines poematum . . ." (Pragae 1561.—62. 4 díly).
Fejfalíkovy „Studien z. Geschichte der altböhm. Literatur (v. Sitzungsber. d. k. Akademie d. Wiss. Wien, 1859.—62.).
Hanušova „Quellenkunde . . ." (1868.).
Jungmannova historie literatury české (1849.) a její Dodatky.
„Sněmy české" (1886. d. IV.).
„Bohusl. Hasištejnského z Lobkovic věk a spisy sebr." od Vinařického (1836.).
Lumír (Mikovcův, 1862.).
Obzor (brněnský).
Blahověsť.
Časopis katolického duchovenstva.
Časopisy české a moravské matice.
Dalibor.
Jelínkův „Slovanský Sborník".
„Památky archaeologické a místopisné".
Královské české společnosti náuk zprávy.

Beckovského „Poselkyně příběhů českých", (II., 1. 2. 3.) v ll. 1878., 1879., 1880., náklad. děd. sv. Prokopa vydaná.

„Jednání a dopisy konsistoře katolické a utrakvistiské," vyd. v Praze 1868.

Procházky Faust. „De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius" (Pr. 1782); téhož „Miscellaneen der boehmisch. u. maehr. Literatur (1784.—85.).
J. Schmiedlova „Historia societatis Jesu prov. Bohem." (1747.).

„Vita et virtutes R. P. Alberti Chanovsky e Soc. Jesu, aut. P. J. Tanner S. J. — Coloniae Agrippinae 1660.

Moravské ornamenty III., od vlasten. muzejn. spolku v Olomouci vydané (ve Vídni, 1891.).

Sušilovy „Moravské národní písně“ (1860.).

Bartošovy „Národní moravské písně“ I.—III. s důležitou předmluvou (1888.—89.).

Kadavého „Slovenské spevy“ (v T. sv. Martině, 1880. a 1889.).

Tadrovo pojedn. „O zpěvu a hudbě ve starých školách českých“ v časop. „Škola a život“ 1879.

Dr. Ot. Hostinského pojednání: „O naší světské písni lidové“ (ve sborníku „Český lid“, I. r.).

Jana Kollára: „Národnie zpiewanky“ d. I. 1834. d. II. 1835. (v Budíně).

„Paměti Mikuláše Dačického z Heslova,“ jež vydal Rezek (2 sv. 1878. a 1880.).

Z jinojazyčných spisů posloužily nám:

„Histoire de la poésie liturgique au moyen âge“ profesora L. Gautiera (1886.).

Dra M. Bobowského „Polska poezja kościelna od najdawn. czasów aź do wieku XVI. (Warszawa, 1885.).

Dra J. Surzyńského „Polskie pieśni kościoła katolickiego od najdawniejszych czasów do końca XVI. stól. (v Poznani, 1891.) a

„Cantional albo piesni duchownie s słowa Božego słożone“, atd. (bratrský) w Poznaniu, 1569. II. vyd. kancionálu Valentina z Brzozowa, jež obstarali „Starszy Ministrowie Jednoty bratskiej . . .“, a několik jiných staropolských kancionálů. Z nových zejména vzorný kancionálek Dra. Surzyńského: „Spiewnik kościelny“ z. II. Poznaň, 1886.

„Cithara octochorda (cantus ss. latino-croatici) z r. 1757.

Baeumkrovo důležité dílo: „Das deutsche kathol. Kirchenlied in s. Singweisen“, 3 sv. 1883., 1886., 1891.

Drevesovy spisy: „Cantiones bohemicae“ (L. 1886.) a: „Die Hymnen Johannes von Jenstein“ (v Praze 1886.).

„Der Gregorianische Choral“ v. D. Jos. Pothier (přeložil a vyd. P. Ambr. Kienle, 1881.), Kienleova „Choralschule“ (1884.) a Haberl. „Magister Choralis“.

„Altdeutsches Liederbuch“ od Fr. M. Boehme (L. 1877.).

„Die Saengerschule s. Gallens v. VIII.—XII. Jahrh.“ od P. Ans. Schubigera (1858.).

Dr. Fr. Witt ve „Fliegende Blätter für katholiche Kirchenmusik“, 1870.

Na konec jest mi s velkým díkem vzpomenouti mnohých, přemnohých pánů, kteří s nevšední ochotou a láskou, časem a službou propůjčiti se nám neváhali. Již v „Úvodu“ I. dílu těchto „Dějin“ pravili jsme s K. S. Meistrem: „Dabei erfordert die Aufgabe an sich eine so umfangreiche und vielseitige Bethaetigung, dass nur vereinten Kraeften die endliche Loesung gelingen wird.“ Platilo-li toto slovo o prvém díle, platí mnohem více ještě o tomto druhém, o mnoho rozsáhlejším díle. A Bohu díky, této potřebné a mnohonásobné podpory došli jsme všude hojnou, ba plnou měrou. Na předním místě jest nám proto milé díky vzdáti J. Excell. p. ministru kultu a vyučování Dru. Gautschovi za poskytnutou dovolenou, pak slavným správám knihoven: c. k. universitní, musejní, metropolitní a křesť. akademie v Praze, c. k. dvorní a ambrasské ve Vídni, městské a universitní ve Vratislavi, c. k. jagellonské a kníž. Czartoryjských v Krakově, jihoslovanské akademie v Záhřebě, admontského kláštera v Štýrsku, vd. kollegiátní kapitoly v Budyšíně, kapitolní a c. k. studijní knihovně v Olomouci, sl. vlasten. musejního spolku v Olomouci, vsl. zemského Františkova musea a zemského archivu v Brně, měst. musea v Hradci Králové, v Ml. Boleslavi, Litomyšli, Lounech a Táboře.

Zejména pak jest mi s největším vděkem zde vzpomenouti † Jos. Jirečka, jenž mi svou nejrozsáhlejší znalostí staročeské literatury, jíž mu nebylo rovného, byl velice nápomocen s ochotou nikdy neumdlévající. Rovněž tak vv. ct. pp. kollegové mojí prof. Mart. Kolář a prof. Aug. Sedláček, pak skriptorové univ. knih. pražské Truhlář a Tadra, † bibliotekář Vrťátko a nástupce jeho Ad. Patera, skriptor c. k. dvorní knih. F. Menčík, prof. Dr. Jos. Pachta, ředitel uměl. průmysl. musea Dr. Chytil, archivář místodrž. archivu pr. K. Koepl, prof. a arch. Dr. Emler, jindř.-hrad. archiv. Jos. Tišer, jimžto vděčni jsme za mnohou velevydatnou pomoc.

Hojným díkem zavázáni jsme za vzácnou podporu a pomoc ndp. gener. opatu L. Waczkářovi, vdp. J. Švédovi, děkanu v Prachaticích, vdp. A. Kloboučníku, děkanu v Pacově a A. Plačkovi, staršímu liter. bratrstva v Pacově, vdp. děk. Dresslerovi v Sedlčanech a jeho býv. kapl. dp. faráři Fr. Hrachovci a dp. katechetu Pejšovi, vdp. prof. Dru Mrštíkovi, vdp. prof. Dru Fr. Šulcovi a † městsk. radnímu Jar. Pospíšilovi v Král. Hradci, vdp. děk. O. Danielisovi a prof. Štěpánkovi v Litomyšli, prof. Barešovi v Mladé Boleslavi,

dp. Jos. Kořínkovi, far. v Třebenicích, K. Křeňkovi, učiteli měšť. školy v Roudnici, Dru Hilbertovi, advok. a obecn. starostovi v Lounech, sl. městské radě v Litoměřicích, vp. V. Slunečkovi, kaplanu v Černovicích, Frant. Pavlíčkovi, c. k. soudn. adjunktu v Táboře, N. Voglerovi, adjunktu c. k. krajsk. soudu v Táboře. vdp. Ignát. Wurmovi, kons. radovi a vikáři, a dp. N. Koblihovi, archiváři v Olomouci, dp. L. Kaškovi, faráři v Touškově, profesorům Strerovi a Benhartovi v Domažlicích, zemsk. archiváři V. Brandlovi, kustod. Trappovi a Dru Schrammovi, vdp. regentu Dr. Pospíšilovi, spiritualu a prof. F. A. Slavíkovi v Brně, vctp. Bakešovi a span. choti jeho Lucii v Ořechovičkách, pí Vlastě Havelkové, p. řídícímu učiteli Pelikánovi v Nové Lhotě, vdp. Ivanu Tkalčicovi, praebend. a bibliotek. a prof. Fr. Kuhačovi v Záhřebě, Dru Wl. Wistockému v Krakově, vdp. M. Horníkovi, praelatu v Budyšíně, N. Frenclovi, kustod. a F. Oesterleinovi, býv. univ. prof. ve Vratislavi. Konečně milé díky vzdáti jest nám býv. slav. řiditelstvu installačního úřadu na hudebné výstavě ve Vídni, zejména prof. Dru Q. Adlerovi a prof. Oskaru Kollerovi, jehož laskavou pomocí mnoho jsme získali na řečené výstavě.

Patříme-li na tuto dlouhou řadu jmen laskavých pomocníků našich, tanou nám v tu chvíli na mysli též přehojné prameny a pomůcky, s nimiž nás laskavě seznámili a přelaskavá podpora, jížto se nám obětovně propůjčili. Jen tak mohly všecky tyto prameny a přítoky vzrůsti na mocný, a jak doufáme, i požehnaný veletok těchto Dějin, jichž prvou část nyní milým krajanům svým předkládáme. Jak mnohým, přemnohým díkem jsme jim a všem ostatním nejmenovaným zavázáni! Svrchovaný Dárce všeho dobra zaplatiž jim hojně za to.

I kojíme se tou milou nadějí, že tato práce naše stane se bohdá propravou a základem k vydání nového, kriticky promyšleného a seřaděného, všemu československému národu společného kancionálu, jenž obsahovati bude v sobě vše, cožkoli věkové krásného, výborného a ovšem i pravověrného v československých zemích zplodili. K tomu dopomáhej Pán Bůh!

V Táboře, na den blah. Jana Sarkandra l. P. 1892.

Spisovatel.

OBSAH.

Přílohy:

Dějin posvátného zpěvu staročeského

III. doba:

Doba literátských bratrstev.

Úvod.

Třetí dobu posvátného zpěvu staročeského nelze nám označiti vhodněji leč názvem: doba literátských bratrstev. Neb ačkoliv máme o těchto bratrstvech z času před XVI. věkem jen velmi málo zpráv — a i ty jsou nevydatné — přece víme, že již ve věku XIV. počala v Čechách vznikati. Od XVI. století nabyla pak tato bratrstva obecně vrchu a vlivu takovou měrou, že „literáti“ brzy ovládali, obstarávali a spravovali všechen bohoslužebný zpěv latinský i český téměř po všech krajích a zemích koruny české, tedy netoliko v Čechách, nébrž i na Moravě a v Slezsku, ba myslím s nějakou část i v Lužici, jež náležela tehdáž ke koruně české (do r 1635.).

Nebylať ovšem jediné tato bratrstva, jež o řečený zpěv pečovala, zejména v XIV. a XV. věku, ale od XVI. století spočívala péče o tento zpěv a vše, co k němu náleželo, hlavně na nich. Cožkoli v této době znamenitého, neb aspoň pozoruhodného na poli posvátné písně české vypučelo, vzrostlo a rozkvetlo, stalo se péčí a zásluhou, neb alespoň podnětem, přímým neb nepřímým podnětem těch bratrstev.

Že se tak stalo a že tehdáž posvátný a zejména bohoslužebný zpěv vůbec v českých zemích tak mocně vzrostl, že stal se z nejpřednějších a nejdůležitějších kulturních zjevů našich předků, mělo příčin více. 1. Byl to starý duch našich předků, duch živé víry a zbožnosti, jenž mocně a stále je pobádal k živé oslavě Boží. Staré a společné to dědictví všech slovanských národů a prastaré kultury jejich. Proto neutuchl onen duch ani tenkráte, kdy zabloudil a tonul v bařinách bludu. 2. Nevšední, přirozené nadání Čechů k zpěvu, jímž ode dávna slynuli, způsobilo a roznítilo v nich

proto tím větší zálibu v posvátném zpěvu. O tomto nadání jejich napsal a svědčil již r. 1554. M. Václ. Nicolaides Vodňanský takto: „Unde apparet, veteres Boëmos Musicae valde studiosos fuisse et hanc praestantissimam artem . . . diligentissime excoluisse.“ (V dedikaci jeho „Cantiones evangelicae“, r. 1554. tištěných). Slovem „Musica“ rozuměl se tehdáž především a po výtce zpěv. Proto i P. Tanner v životopise ctihodn. missionáře P. Alberta Chanovského (z r. 1660.) napsal: „Est Boëmica natio piis cantibus dedita, utquae maxime, quibus olim et in proeliando est usa, seu dum catholicam pietatem adhuc coleret, seu posteaquam in turpissimam Hussi haeresim et immanem sanguinariamque illam duce Joanne Zisska barbariem degeneravit.“ (Na str. 84.) 3. Mocné podpory a velkého vzpružení doznalo toto přirozené nadání záhy také tehdejším zřízením školským a vysokým učením pražským, prvním a nejstarším ve střední Evropě.

Bylť vedlé vzoru středověkého školství zpěv také u nás jedním z hlavních předmětů v osnově školského vyučování.[1]) Tak dosvědčují všecky prameny a spisy, o tehdejším školství jednající. Vizme na důkaz několik svědectví.

Zvláště důležitým jeví se v té příčině zápis senátu pražské university z r. 1599., jenž nařizuje, „jaký řád ve školách zachováván býti má.“ Kromě jiných zavírá v sobě i toto nařízení: „Co se sukcentorův aneb kantorův dotýče, ti ať každého dne v první hodinu zpívají v pondělí, v úterý, ve středu cantum **gregorianum**, a ve čtvrtek a v pátek **figurativum, co mají v kostele v neděli zpívati.**[2]) — A o něco dříve tu čteme: „Sukcentor aneb kantor ať svým pacholátkům napíší exponování (= výklad) a cantum také k tomu času ať jest napsané aneb nanotované“ (nedělních dnů, zvláště o „masopustě“). V tomto dvojím nařízení vyloženo tajemství přehojných literátských bratrstev a přečetných bohoslužebných zpěvů zúplna, ač nepřímo. A bylo-li tak na sklonku XVI. věku, tím více dělo se tak ve školách českých v XV. stol.

Důležitým doplňkem těchto svědectví jest zpráva „purkmistra, rady a obecních starších města Jaroměře“ z téže doby. Správce jaroměřských škol žádal jich „za složení koled“. Vyřizujíce tuto žádosť psali mu l. P. 1596. v úterý po památce všech Svatých

[1]) Viz o tom také v I. díle t. dějin, str. 94. a v pojednání Tadrově: „O zpěvu a hudbě v star. školství česk.“ v časop. „Škola a živ“ 1879. str. 22.

[2]) Viz celý zápis také v knize Dvorského: „Pam. o školách česk.“ str. 67.

a napsali také: „Nicméně kantor mimo jinou příslušející práci svou povinen bude a jest, (což i jinde do pilných kantorův v království Českého městech se vykonává a děje), každého téhodne žákovstvu a mládeži, též k každému svátku, kteříž se v církvi světí, cantum, t. responsoř, antiphonu a což více k tomu náleží, notovati a tomu pacholátka zpívat učiti, též také každého téhodne jedné mutetě[1]) dobře in cantu figurativo vynaučiti.“ [2]) A Vodňanské chválí univ. rector Bacháček za pilný dozor školních inspektorů, aby také „musica choralis a figurativa každodenně po obědích v švenku šla.“ (Přípis z r. 1609. l. c. 463.) Z Ungrova „Ordo studiorum in scholis civitatum regni Boh. et Mor.“ seznáváme pak, že zpívali žáci i mezi vyučováním a po něm duchovní písně neb žalmy latinsky, česky neb německy. (Str. 186.—7. — Více dokladů v. v Tadrově řeč. pojednání).

Ze všeho znamenáme, že tehdáž po městech českých vyučovali „officialové“ školní, kantor a sukcentor, děti školní všeobecně bohoslužebnému zpěvu z úřední povinnosti. V kolika školách se to dělo, dosvědčuje nám M. Adam Rosacius z Karlsperka, jenž byl v letech 1580.—90. proboštem koleje Karlovy. R. 1615. měl tento „veterán mezi profesory chvalořeč o „znovuzřízení (?) země české,“ v níž také pravil, že o pohřbu Karla IV. bylo v Praze již 18 škol, potom pak i v celé zemi České že stavěny byly školy.“ Za jeho času byly z venkovských škol nejpřednější v Žatci, v Hradci Kr., v Litoměřicích a v Lounech. „Velmi dobře zřízené školy“, dí, „byly také v Chrudimi, Čáslavi, Česk. Brodě, Kouřimi, Nymburce, Klatovech, Domažlicích, Písku, Soběslavi a v Sušici.“ K tomu pak dokládá, že bylo v Čechách vůbec „tolik škol, kolik měst, kolik městeček, kolik vsí, kolik farností, kolik skoro domů šlechticů a boháčů, hradů spatřiti můžeš. [3]) Toť veliké slovo! A bychomť i nějakou částku této chvály českého školství dali na vrub řečnické výzdoby, přece jde z ní na jevo, že vlivem pražské university rozproudilo se blaho onoho školního vzdělání po celých Čechách, ale i po Moravě, jak uvidíme. Ostatně můžeme k tomu připojiti také svědectví učeného paulana Faust. Procházky. Praví ť ve svém komentáři „de saecular. liber. artium in Boh. et Mor. fatis“ (str. 341.) také on, že nebylo žádného města, žádného hradu, ba téměř ani vsi, jež neměla bakaláře, neb mistra filosofie, řečníka nebo básníka.“

[1]) = Motet, menší skladba, po výtce gradual neb offertorium

[2]) Dvorský, l. c. 104.*)

[3]) Dvorský str. 547.*)

A jinde (na str. 337.) dí, že „po celých Čechách bylo žáků velmi četně. V Praze čítalo se 16 škol chlapeckých, v Kutné Hoře nejméně dvě, tolik též v Ml. Boleslavi, v ostatních městech po jedné.“

Jediné tak bylo možná, že po všech městech a městečkách českých bylo v této době s dostatek, ba hojně zpěvu znalých lidí, že tudíž také literátská bratrstva a kostelní kůry vůbec měli odkud bráti a stále doplňovati řady svých zpěváků pro latinský i český kůr. XII. článek pravidel katol. liter. bratrstva v Nové Říši na Moravě (z r. 1610.) výslovně přikazoval bratřím: „Dítky nebo syny své za mládí do škol, aby se dobře čísti a zpívati učili, dávati budou (t. literáti), tak aby na místa otců svých do kůru literátského časem svým i k jiným povinnostem a úřadům hoditi se mohli.“ (Obzor brn. 1891. str. 230.) A kterýsi český humanista XVI. věku napsal proto o lounské škole:

„Ex hac praestantes prodibunt carmine vates,
Perpetua qui celebrent pietate Deum,
Quive canant templis urbes decorantque beatas.“
(F. Procházka, Comment. pg. 354.)

Tak dovedeme vysvětliti si snadno ten neobyčejný zjev, že vzniklo a dlouho udrželo se po zemích českých mnoho literátských bratrstev, jakož i ten, že nabyla tato bratrstva nevšední vážnosti, moci a váhy i v obecném životě. Bohužel jsou počátky jejich zastřeny hustou mlhou, z níž proniká k nám toliko několik světelných paprsků. Ježto pak politickým převratem a náboženským návratem po bělohorské bitvě nastala v jejich zřízení částečná změna neb obnova, jest nám tuto velkou dobu liter. bratrstev rozděliti na dvé období: 1. od počátku do bělohorské bitvy; 2. odtud až do jejich zrušení.

Však dříve, než přikročíme k vypsání jejich dějin, obrátíme zřetel svůj k stavu posvátného zpěvu st. česk. v XV. věku mimo bratrstva, bychom pak nemusili přerušiti pásma jejich dějin. V té příčině jest nám především pamatovati, že jako vznikem husitismu počaly v Čechách neblahé rozbroje a boje nábožensko-politické, nastalo následkem toho i rozštěpení ve zpěvu náboženském. K tomu rozštěpení bude nám proto od nynějška stále přihlížeti a dle něho další bádání a výzkumy upraviti a spořádati. Ježto však i zpěv katolíků i odštěpených jinověrců na mnoze vznikl ze zárodů a vzorů liturgického zpěvu církve katolické, bude nám především k tomuto liturgickému zpěvu přihlédnouti a též během pojednání samého častěji k němu se vraceti.

Pak rozhlédneme se po širém poli vyučování zpěvu kostelnímu, bychom poznali, kdo učil a čemu učil, kdo zpíval při bohoslužbě a co zpívali. K tomu přidáme také zprávu o koledě, ve všech dobách rozšířené, a o „obecné notě", jež mnohým písním též ve všech dobách udává se za pramen nápěvu, již proto třeba jest nám ihned znáti. O ní a o koledě promluvíme zde proto povšechně, neobmezujíce se dobou. Pak pojednáme o skladatelích t. věku (XV.) a jejich písních.

To předeslavše, vylíčíme pak děje liter. bratrstev I. i II. doby. Toť předmětem jest prvé části přítomných Dějin. V druhé části jejich pak pojednáme o skladatelích ostatních tří věků a o jejich skladbách, zejména o tištěných kancionálech, pak o poměru české hymnologie k polské a německé, na konec o zpěvu samém.

I. Posvátný zpěv český v XV. věku.

a) Liturgický zpěv.

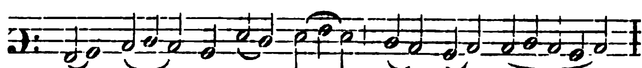
Jako v předešlé době bral se český posv. zpěv i v XV. věku cestou a duchem liturgických zpěvů církve katolické, z malé pak části též duchem národním, jak jevil se v lidových písních tehdejší doby. Vzhledem k liturgickému zpěvu církve katolické jest nám vytknouti, že byl i tehdáž jako v celé Evropě také v českých zemích hojnější a bohatější, než nyní jest. Teprve na sněmu tridentském ustanovila církev skrátiti s hodinkami a bohoslužbou také jejich liturgický zpěv.

Nahlédneme-li do „Ordo missae" XV. věku, jenž obsahuje se v rukopise kláštera Admontu, (č. 466.) [1]) shledáváme v něm sedmnáctero Kyrie, čtrnáctero intonací Gloria, Praefací zcela notovaných dokonce dvacet tři, dvanáctero „Ite missa est" [2]) a šestero „Benedicamus Domino." Všecky nápěvy jejich jsou ozdobnější a tudíž ovšem i delší, než nynější, ba jsou z valné části též jiné než nyní. Vizme na př. „Benedicamus in adventu":

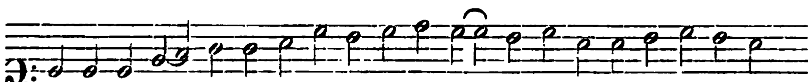
[1]) Že tento rukopisný mšál českého jest původu, svědčí české zápisy na li. 92., touž rukou, ač většími literami psané: „Dalekatye. do rzyma. czesta": ... „a ktož-tomu newyerzy, ale nechat przemyerzy."

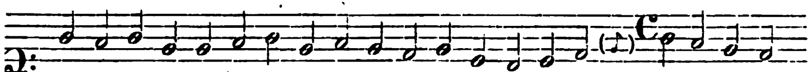
[2]) Na př. první „in summis festivitatibus": „Ite, Spiritus sancti rorate gratiam, Deo nostro hostia vera missa est."

(Notou černou, vše stejnou)

Srovnejme k němu slavnostní interpolované „Benedicamus“ o sv. Václavě, jak obsahuje se v rukop. kláštera vyšebrodského z r. 1410. na li. 176:
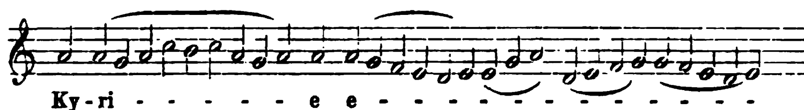

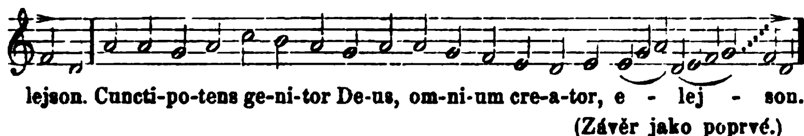

Že hojnější byly tehdejší mešní zpěvy a rozmanitější, seznáváme i z inkunabule olomouckého missálu z r. 1488. (Viz jej v knih. Rajhrdsk. kláštera, č. inkun. LXXVII.). Rovněž tak shledáváme i v řečen. latinsk. českém graduále Vyšebrodského kláštera mnoho interpolovaných Kyrie, Gloria, Sanctus a Graduálů, ba i celá mešní officia, na př. „de novo sacerdote.“ V „Sanctus“ tohoto interpolovaného officia čteme (na li. 71.): „S a n c t u s. Cernere cupientes, ubi Christus tractat cristum, sacerdos Dei filium. S a n c t u s.“ Ad.

A právě v tomto rukopise shledáváme někdy i celou píseň vetkanou do liturgického textu mešního, což později hojně napodobili Utrakvisté a Bratří. Na př. jeví se tu „Gloria in excelsis Deo . . .“ s písní („c u m c a n c i o n e“) „Dies est laetitiae“ tak vloženou, že prvý verš položen po slovech „bonae voluntatis,“ druhý („Orto Dei filio“) po „glorificamus te“ atd. Takové interpolace jeví se zvláště hojně v gradualném „a l l e l u j a“. — Rovněž takové vsuvky obsahuje i rukopisný latinský graduál z r. 1470., jejž psal a illuminoval „Jan Mikuš z Hradce n. Labem.“ (V c. k. univ. kn. praž. sign. XIV. A. 1.) Ba zde znamenáme patrně, jak vznikly ty vetkané zpěvy z původních neumatických nápěvů. Čtemeť
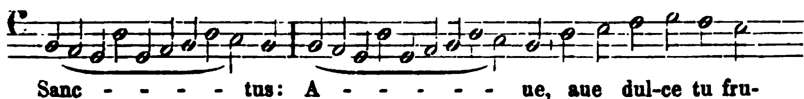
nejprve tyto, pak teprve interpolované texty s týmž nápěvem, ale na jednotlivé slabiky rozloženým. Na př. první Kyrie: [1])
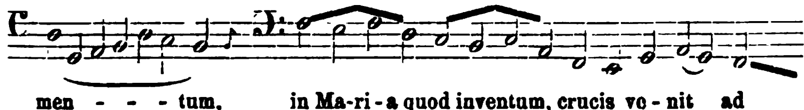

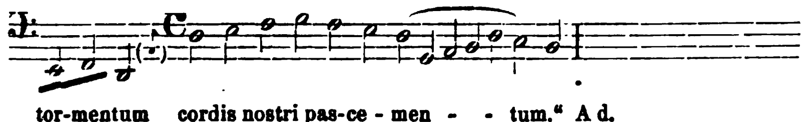

(Závěr jako poprvé.)

Tak jeví se zde psána též jiná Kyrie, a právě tak shledáváme je také v hradeckých graduálech Franušově (z r. 1505.) a v starší jeho předloze, o nichž bude později řeč. Vizme ještě toto Sanctus „de Corpore Christi“:

Zajímavá to vsuvka, na jejíž dvojnásobné sekvenci (fefd — chca — fefd), Čechům velmi oblíbené znamenáme český původ její. Má ji také vyšebrodský řeč. rukopis na listě 72.

Ještě hojnější druhy stálých zpěvů mešních, nežli v admontském „Ordo missae“ shledáváme v pražském missále, v Benátkách r. 1507. tištěném. („Missale secund. chorum archiepiscopatus pragensis ecclesiae . . .“ V c. k. knih. pr. sig. XXXIII. E. 67.) Obsahujeť se v něm devatenáctero interpolovaných „Kyriamin“, jak tehdáž říkali, a mezi nimi též ona známá, jež v českých graduálech ze XVI. věku hojně se jeví. Pak zdržuje v sobě osmnáctero různých intonací „Gloria“, tolikéž Ite missa est a šestero Benedicamus. Praefací má dokonce třicet a jednu, na samy vánoce tři:

[1]) Rukop. má 4 líny a vše stejnou chorální notu černou.

summa, mediocris, infima; rovněž tolik také při mších de s. cruce, de resurrectione Domini, de ascensione, de Spiritu s., de ss. Trinitate, de b. Virgine Maria, pak o apoštolích. „Summa“ slul nejslavnější, „mediocris“ méně ozdobený, „infima“ nejméně zdobený nápěv.

V těchto liturgických knihách jeví se prameny českých graduálů, od XVI. věku pro literátské kůry hojně sdělávaných a podnes částečně zachovaných. Zejména hojně odtud čerpáno Kyriamin: „Kyrie fons bonitatis“, „Kyrie magne Deus“, „Kyrie Rex virginum“ a d. Seznáme později, kterak z nich Utrakvisté nadělali hojně českých mešních textů pro své literáty a Bratří pro své sbory.

Ostatně nebylo toto vsouvání nových textů do starých, neumami bohatě zdobených, mešních zpěvů ani nové, ani zvláštní. Poznali jsme je již v I. díle t. Dějin (str. 46 sl.) a poznali jsme také, jak vzniklo. Od toho času vydal franc. professor Léon Gautier obšírné dílo „Histoire de la poésie liturgique au moyen âge,“ [1]) v jehož I. svazku obšírně dokazuje vznik všech interpolovaných textů, zvláště pros a sekvencí. Poněvadž i nám bude jimi ještě častěji obírati se, sdělíme zde výsledky kritického bádání Gautierova. Texty, které vsouvali pod neumatické ozdoby mešních zpěvu: „Introit, Kyrie, Gloria, Offertorium, Sanctus a Agnus, obecně sluly tropy. [2]) Tento druh církevní poesie zavládl hlavně od 9.—13. stol. a vymizel z liturgie až po pap. Piu V., z jehož rozkazu vydány byly nové liturgické knihy se skrácenými texty a zpěvy. Tak shledáváme již v missále, r. 1576. z jeho rozkazu v Benátkách vydaném. Na počátku byly tropy jen širší rozvedení liturgického textu, později vyvinuly se z něho samostatné zpěvy. Sekvence (sequentia) říkali oněm interpolovaným textům, které vsouvali na konec graduálu pod bohaté neumy (jubilus) graduálných alleluja. Právě proto sluly tyto přídavky sequentiae, t. j. následky, přídavky. Později nazývali je také prosy. [3]) (Tak sluly u nás všeobecně v Arnoštově knize sekvencí, ve vyšebrodsk. graduálu z r. 1410. a jj.)

---

[1]) Paris, Palmé, 1886. Stojí 10 fr.

[2]) Τρόπος slula dříve církevní tonina (osm jich). Pamatujme na troparium metropol. knih. v Praze z r. 1235. a Arnoštův „liber prosarum“ z r. 1363. (tamž). Obšírně a důkladně popsal je Dr. Josef Pachta v Cyrillu 1881. K nim srovnejme i sekventionář mistra Konráda, jehož rukopis XIV. věku chová táž knih. (sig. O. 59.) Obsahuje glossovaný překlad pros. —

[3]) Snad skratkem prosâ místo prosequentia.

Počátky tohoto zvláštního druhu duchovního básnictví klade i Gautier do kláštera sv. Havla v Švýcařích a dělí je též na dvě doby: I. kol. r. 850. až kol. 1080., II. od konce XI. stol. do XIII. neb XIV. věku. Tento druh skládání rozšířil se po celém latinském křesťanstvu v Evropě.

Interpolace našich Kyrie, Gloria, Sanctus a d. v řeč. rukopisech missálů jsou tedy tropy a tak se v nich také nazývají. — Že bylo tehdáž nápěvů pro stálé mešní texty tak mnoho, vysvětlíme si snadno tím, že zpívávali v středověku mši sv. na mnoze denně a druhy svátků byly též rozmanité a četné. Tuto rozmanitosť hleděli také zpěvem na jevo dávati. V Miličově Jerusalémě v Praze zpívali od r. 1372. co den dvě mše, jednu vždy o Panně Marii.[1]) A že v Praze vůbec tak se dělo, neb aspoň díti mělo, na jevo jde ze stížnosti osadníků kollegiátního kostela sv. Jiljí asi z r. 1379., že „ranní mše málokdy se zpívá, ježto jindy každého dne byla zpívána.“ (Tomek, l. c. 207. Viz také I. díl t. Dějin na str. 24.)

b) Vyučování bohoslužebnému zpěvu.

Kdo učil? koho? čemu?

Napověděli jsme již v úvodě, že bylo vyučování zpěvu bohoslužebnému důležitým článkem v učebné osnově středověkého školství. Církev byla matkou téhož školství, bohoslužba pak přední povinností křesťanstva; proto i zpěvy, k bohoslužbě potřebné a od církve nařízené, byly důležitým předmětem vyučování školského. Proto na mnoze a po dlouhý čas, ba z prvu výhradně učili tomuto zpěvu služebníci církevní, duchovní, světští i řeholní. Tak bylo tehdáž v křesťanské Evropě vůbec, tak bylo i v zemích českých. Zde zajisté až do válek husitských učili mu výhradně duchovní. Shledávámeť v Tomkově seznamu duchovenstva pražského z doby od r. 1348.—1436. v V. díle jeho Dějepisu Prahy, že správcové škol, kantor a sukcentor byli vždy duchovní. Na př. při „kostele pražském“ byli „kantory“ od r. 1359.—1413. Jindřich, Vojen, Jan, Jan a Mikul. Káče či Kačka, kněží; školmistry („magister scolae“) od r. 1370.—1420. Konrád, mistr Friedman, jenž byl též kanovníkem, Mikuláš, Smetana, M. Mikuláš či Mikeš; a „sukcentorem školním“ r. 1392. jmenuje se tu Vácslav.[2]) Při kostele vyšehrad-

---

[1]) Tomek, Dějepis Prahy III, 303.
[2]) Str. 134.—135.

ském byl r. 1396. Beneš správcem škol („rector scolarum") a Tomáš (1373.—1389.) kantorem. Rovněž tak byli správcové škol při kolleg. kostele u sv. Jiljí do r. 1416. kněží (str. 162.).

A tak bylo i ve školách při farních kostelích u sv. Havla, u sv. Jindřicha, u Panny Marie před Týnem, u sv. Martina ve zdi, u sv. Michala na Starém městě, u sv. Mikuláše na Starém městě, u sv. Mikuláše na Malé straně, kdež připomíná se sukcentorem r. 1374. Martin z Pomuka (str. 191.) a j. Proto čteme někdy na zbyt i výslovně udáno „kněz kantor" (III. 30.), „kněz succentor". Světelský klášter v Rakousích má rukop. latin. bibli z r. 1411., již psal „Aegydius de Zwyerotycz, olim Cantor in Budweis. Tento kantor budějovský byl patrně také kněz. Jungman připomíná ještě k roku 1433. „Martina, kněze kantora" (Histor. III. 4.) Tou příčinou stalo se, když „farářové pražští nechtěli r. 1419. trpěti žáků, kteří přijímali pod obojí způsobou, ujali se toho osadníci a vzali školy ve svou moc, pravíce, že jsou jejich, ne farářů." (L. c. III. 632.) A když r. 1437. obnovil císař Zikmund kapitolu pražskou, ustanovil při ní opět i kantora a školmistra. (Tomek, l. c. VI. 25. — (Srovn. k tomu i Zoubkovo pojedn. O škol. v XIV. stol. v Č. Č. M. 1880. 459.—460. a I. díl těchto „Dějin" 94.—96.

A právě řečeným kantorům přináleželo z povinnosti úřední, by veškeru školní mládež přiučovali zpěvu vůbec a bohoslužebnému zvláště. Toť na jevo jde z toho, co již v úvodu jsme položili. Tam poznali jsme, že kantorové a sukcentoři učili školní děti jednohlasnému zpěvu chorálnému i vícehlasnému zpěvu figurálnému. Tam doložili jsme také, že bylo povinností jejich, by přiučovali své žáky co týden oněm zpěvům, jež na následující neděli nebo svátek připadaly. A že tak ode dávna a dlouho se dělo, zjevno jest i z císařské instrukce dané rektoru M. Bacháčkovi r. 1605. Nařizuje se v ní: „Item farářové aby k školním magistrům a kantorům s pilností dohlídali, předně, aby mládež k žádnému jinému učení nevedli, než k tomu, kterého se Čechové staří pod obojí vždycky přidržovali. Druhé, aby v kostelích zvyklé, staré křesťanské zpěvy: introity, prosy, hymny podle časů svých aneb de tempore, tak, jakž rubrika pražská ukazuje a vedle staré zvyklosti drželi a nic nového ... do kostelů neuvozovali." (Dvorský l. c. str. 272.) A ještě léta P. 1612. stěžoval si Janu Loheliovi, pražsk. arcibiskupu, rektor dobřichovské školy Řeh. Kuklička do faráře na mnohé věci. Mezi jiným pravil, že tento farář „vždycky praví, že bych je (t. škol. dítky) měl německy a latině čísti, psáti a figurative zpívati učiti." Já mu zas

pravil, že jsou mi to sedláci ne jednou, než množstvíkráte poroučeli, „abych jim jejich dítek latinsky neučil, jen česky čísti, psáti a počítati a některé sprosté písničky abych je naučil zpívati, že jim oni nedadí vandrovati." — I naříkal proto na sedláky a lituje jich zvolal: „O těch ubohých sedláčků! To by byl ten zpěv asi zhubeněl a v jejich škole v nic přišel." I naříkal také, že týž „sedláci nechtěli pacholat do řevnického kostela odpustiti, aby jim pomohli zpívati" (III. neděli adv.) (Dvorský, 29.).

Proto stěžovala sobě r. 1600. města pražská rektoru vys. učení kromě jiných nedbalostí školních též do toho, že „kantoři nenotují cantum, se žáky nezpívají ad." Načež odpověděl jim za rektora M. Marek Bydžovský: „cantum že se notuje, co kterému času přináleží a po obědě od muzyky lectiones začínají." (L. c. 63.)

Z toho a četných jiných školských zápisů oné doby jde též na jevo, že dosazovali tyto školní pomocníky, kantory a sukcentory, obecně „officiales" nazvané, sami rektorové vys. učení pražského, buď na žádosť farářů nebo správců škol neb kollátorů, nebo městských konšelů, jak viděti jest z hojných zápisů o tom v Dvorského „Pamětích", ač ne vždycky. (Viz na př. Dvorský, l. c. st. 24.*) a 26.**) zvláště 29.*). — A bylo-li tak v Praze, bylo tím více po venkově. Za mnohé vizme tyto dva doklady. Roku 1600. poslal rektor vys. učení pražského M. Jan Ad. Bystřický z Bochova rychtáři a konšelům města Sedlčan nového správce školního, dopsav jim takto: ... „Majíc v paměti předešlé psaní od Vás ke mně učiněné o podání k Vám dobrého mládence, kterýž by předně v chrámě Páně chvály a cti Boží vyhledával a potom povinnosti své při spravování školním a dítek Vašich vyučování vykonával, tak jsem učinil a Matyáše Nigera Lounského k Vám jsem s psaním svým ... odeslal ... A poněvadž pak kantora mládence příhodného míti ráčíte, jsem toho vděčen ..." (L. c. 61.)

Týž rektor dopsal téhož roku Rakovnickým, že jim po jejich žádosti opatří a pošle školního správce. I doložil k tomu o kantoru a sukcentoru: „... Račte mi v známosť uvésti, co se kantora aneb sukcentora a jiného žákovstva dotýče, jak dobře s nimi spokojeni býti ráčíte. Kantora jsem povědom, nebo také u nás jednu classem učil; jest-li se Rakovníkem nezměnil, za něho se přimlouvám ..." Pacovským pak M. Bacháček poslal r. 1606. mládence, který by jak kůr mohl náležitě opraviti i také ve škole vyučováním mládeže mohl prospěšen býti ... I doložil výslovně:

„Protož do školy Vaší dodávám a z moci úřadu svého dotvrzuji učeného Petra Veselského s tou žádostí“ ad. (L. c. 287.) — A tak že bylo po celých Čechách, poznali jsme též již v úvodu.

Z řečeného jde také na jevo, že „officiálové školní učili žáky stále a pravidelně bohoslužebnému zpěvu.“ A učili je netoliko kostelnímu zpěvu, nébrž i pohřebnímu a při processích; pak i některým mimořádným zpěvům, na př. „Salve Regina“ na soboty, „Tenebrae factae sunt“ na pátky a p. Léta P. 1436. odkázal Mikul. Milinský v Českém Brodě 10 kop ročního platu, aby z nich školnímu mistru a žákovstvu hrách a jiné potřeby se zakupovaly; za to byli žáci povinni každou sobotu po nešpořích zpívati „Salve regina“. (Srovnej I. d. 88.) Léta pak 1445. odkázal jiný dobrodinec českobrodský jednu kopu ročního platu, by každý pátek dával se z toho žákům groš, začež povinni byli vždy téhož dne odpoledne zpívati v kostele „Tenebrae factae sunt.“ A r. 1574. odkázal Sklepka, správce školy českobrodské, 500 kop na vystavení školy ustanoviv, aby za to žáci každý pátek v kostele zpívali: „Vím, že můj Vykupitel živ jest.“ (Dvorský, 396.—7.*) Podobně dělo se i v jiných městech. — O účastenství žáků při zpěvích a obřadech pohřebních čteme tato svědectví. L. P. 1610. vydal J. Zbyněk z Hasenburka instrukci pro faráře budyňského, v níž ustanovil také, co se má žákům platiti od pohřbu, t.: od zpívání celého žaltáře 1 kopa, od půl žaltáře, 30 gr.... Kdyby bylo kázání a mutací (t. j. motetto) přináležející by zpívali, od toho 40 gr., od rekviem zpívání po 3 gr.“ (Z archivu arcibisk. pr. Dvorský, l. c. 287.—8.*) — Podobně stalo se i v Hradci Králové r. 1610., že purkmistr a rada vydali nařízení, mnoho-li má býti placeno žákovstvu od průvodu mrtvých těl.“ I tu čteme: „Od konduktu, kdež se motety před domem mrtvého, na krchově, před i po (!) kázání zpívají a na to funus jde, panu Mistru školnímu se všemi officiály a žákovstvem má dáno býti 1 kopa m. ad.... Od zpívání veršův nad mrtvým po 10 gr. m. ad....“ (Dvorský, 314.) Proto napomínali šepmistři a rada v Kutné Hoře r. 1616., aby ... 7. „při pohřbích decretus (!) v zpívání in deducendis funeribus pro tempore et occasione se zachovával a netoliko samé žalmy a to jeden neb dva ... zpívány byly.“ (L. c. 413.) Z těchto zápisů znamenáme, že zpěvu žákovstva při pohřbech bylo tehdáž nemálo, tak že „mutet“ musili míti hojnou zásobu netoliko pro bohoslužbu mešní, nébrž i pro pohřby. I pochopíme nyní, jak velepotřebné bylo tudíž nařízení purkmistra,

rady a starších města Jaroměře," jež dali správci tamější školy, že „kantor mimo jinou... práci svou povinen bude a jest (což i jinde od pilných kantorů v král. česk. se děje,)... též také každého týhodne jedné mutetě dobře in cantu figurativo" (t. j. vícehlasně) „vynaučiti." (Viz „úvod").

Tou příčinou stěžovali sobě administrator a farářové konsistoře pod obojí císaři r. 1589. do „officiálů" školních všeobecně, že kromě jiných zlořádů i toho se dopouštějí, že „při sepulturách konduktů církví nařízených zpívati nechtějí." (Dv. l. c. 446.*) Takové zpěvy konduktní viz na př. v kanc. Val. Polona Pelčického.) — Že pak žákům a officiálům školním bylo do roka mnoho a mnoho zpěvů obřadných opatřiti, tou příčinou hledělo se při dosazování těchto officiálů k tomu, by schopní a způsobilí byli k náležitému opatření těchto zpěvů. Proto čteme v žádosti faráře v Dobrovici na rektora vys. učení pražského za předního officiála školního r. 1601. takto: „ .. Pan Kollátor můj, maje úmysl na gruntech svých umění literní vyzdvihnouti a školu svobodného umění v městě Doubravici třími officiály hodnými osadili, ráčil jest mi poručiti k Vám o jednoho předního officiála, kterýž by byl kantor a basista dobrý a kterýž by, nad jinými dvěma přednost maje, kůr kostelní náležitou muzykou dobře spravoval..., psaní učiniti." ... „A kdyby mohl týž officiál sobě objednati a s sebou hned přivésti dva mládenečky, jednoho altistu a druhého diskantistu..., i ti jistým platem obdařeni býti mají." (L. c. 73.—76.) Na to M. Bystřický z Bochova oznámil, že tak učiní a dobrého mládence předního, kterýžby... jak služby Boží ve chrámu Páně se svými spolupomocníky v zpívání pobožném vykonával, tak také i školu sobě poručenou spravoval..., odeslati nepomenu." (L. c. 77.)

Poznámkou dodáváme, že někdy konávali žáci také světské zpěvy na čest vynikajících osob. „Rakovničtí dle nejstarší knihy rok co rok platívali žáčkům, že zpívali na pana hofrychtéře a nové pány koušely, vždy po několika groších." A v Jindř. Hradci dostávali žáci po dvou groších již v XV. stol. za to, že „zpívali na pány recordace." (Winter: Kult. obr. č. m. I. 652.) Tak bylo zajisté i jinde.

Na výživu svoji brali školní officiálové kromě již řečených poplatků stálé platy roční. Tak sliboval posledně jmenovaný farář dobrovický jménem svého kollatora, že tomu přednímu officiálu „mimo expensi každodenní a accidentia k škole od pacholat připadná, stálého platu na každý rok po 40 kopách míš. dáno býti má." (L. c. 75.) A roku 1495. vyjmenovala kniha městských zá-

pisů důchody školního mistra v Náchodě takto: pascales, jarmarkales, dušičkales, sabbatales, montales, calefactura, cretales, candelales, masopustales, zvoničkales, od funusů a od listů psaní."

D. Origines, správce jaroměřské školy, udává pak ve své žádosti za zrušení koled r. 1596. zevrubně, kolik platu vycházelo z těch „akcidentií", takto: „Nejprve vidělo mi se za slušné, abych, jací by poplatkové byli, V. M. netajil, kteří jsou tito: jako šest kop míš., které se mně a kantorovi o Suchých dnech dávají; item čtvery Suché dni; item sedm koled; item troje jarmarkales, troje dušičkáles, dvoje montales, kretáles, hromničkáles, masopustáles a sobotáles. Druhé, co se těch sedmi koled dotýče, té (jakž rejstřík můj ukazuje), bývá někdy dvanácte, někdy třinácte, někdy čtrnáct kop míš. i víceji. Jarmarkáles pak a těch jiných běžnějších akcidencí (krom sobotales) vybírá se 20 grošů bílých a více. Třetí poněvadž pak troje jarmarkáles a tato jiná akcidencia tak mnohdykráte zhusta bývají, že jedno na druhé přichází a lidé častými vejbírkami obtěžováni jsouce na nás naříkají, vidí mi se za slušné, aby podle koled i taková accidentalia složena byla... Čtvrté, co se platu za koledy dotýče, z příčin slušných nechtěl bych se a nechci k tomu přimlouvati aby za zimního toliko půl léta úhrnkem vycházeti měl, jako v některých obcích, ale aby se i těmi šesti kopami, které v Suchých dnech vycházejí, takto platilo... Správci školnímu aby se na kvartál dávalo tři kopy míš. a kantorovi dvě kopy míš. Sukcentorovi aby tolikéž jedna kopa míš. každého kvartálu podle nás vycházela, za spravedlivé mi se vidí." (M. S. v arch. m. Jarom. — Dvorský l. c. 66.*) — V. též Knapp. Pam. m. Jarom. na str. 72.)

Obšírné zprávy o všech příjmech školních officiálů zavírají a podávají se v „nařízení platu officiálům školním" v Čáslavi z r. 1564. (C. 9.) Tamější bakalář, správce školní a kantor vznesli na obec žádosť za zlepšení platu. Tou příčinou, „aby stálejšího správce i kantora měli, snesla se obec na tom: 1. by místo rekordací... bakaláři týdně z obecního měšce 7 gr. čes., kantorovi 5 grošů dávalo se. Toliko v čas koledy, pokud by na koledu chodili, tento plat se nedá. Z koled bakaláři jeden díl, kantorovi se sukcentorem druhý díl náležeti má. — Pacholátka, která se abecedě a skládati literám učí, mají platiti po 8 bílých penězích; kdo čtou a na recitatum chodí, po 2 groších; tolikéž ti, kdo s bakalářem a kantorem sedávají. 2. Montáles, jarmarkáles, dušičkáles, hromničkáles, masopustáles má se dávati od každého pacholete po jednom penízi

bílém. O to se všichni officialové stejným dílem rozdělí. — Kandeláles má vybírati sám bakalář při všech Svatých od každého pacholete po 7 malých penězích... Za to má sobě a žákům zimního času kupovati svíčky. — Cretales má každé pachole po jednom bílém penízi za rok platiti. To náleží od starodávna kantorovi, sabbatales sukcentorovi (po 1 malém penízi). 3. Od listů, jež sukcentor malým pacholatům píše a na desky přilepuje (t. 1. list „Pater noster," 2. list „Credo in Deum," 3. l. „Magnificat" a d....) platí se od každého listu po 1 groši. (Ze Sedláčkových zápisů).

O příjmech a pramenech obživy žákovstva dočítáme se již k r. 1496., že Kolínští konšelé, ježto ubývalo žáků a tím i zpěvu při mších, povolili jednomyslně žákům o každých suchých dnech kopu míš., a kdyby to nestačilo, i sbírku v kostele, aby se žákovstvo při škole drželo a služby Boží aby se neumenšovaly. (Vávra, Kolín 107.) Velké a hojné dary pro chudé žákovstvo dávali také sousedé v Lounech, jeden sto kop na bílý chléb, jiný 500 kop na stravu a oděv žákům, jiný 100 kop na rekordací žákům atd. (Dvorský, l. c. 308.*) Také purkmistr a rada města Brodu Českého vysvědčují o nich ještě k r. 1630. Napsali, že ke škole tamější náleželo od starodávna „žákovské" roli 2 kopy záhonů. Z mouky pak pekl se chléb, jenž dával se žákovstvu s trochou krup a hrachu. „Expensí" scházívalo se do téhodne 40 gr. m., za něž kupovali maso a sousedé po řadě strojívali jim obědy a večeře. Mívali též jiná „akcidencí", jako koledy vánoční; „item dvakráte do téhodne prekací od funusů a jj." Též o příjmech officiálů školních dosvědčují, že vycházel na ně každoročně stálý plat (stans), a od vyučování mládeže že „mívali svá jistá salaria a platy i také jiné akcidencí od funusů, z kantací, za koledy a jiné." (Dvorský, 397.) Podobně dosvědčuje K. Navrátil o výživě žákovstva i školních officiálů při kostele sv. Haštala v Praze. (Viz jeho „Osudy kostela... u sv. Haštala na str. 18.—19.[1]) L. P. 1622. podal duchovní správce města Tá-

[1]) Konsistoř žalovala r. 1589. císaři na Slanské, že děkana nutí, by školní officiály živil. I toužila na to, že za špatnou službu (kalvínské „rouhání") rektoru školn. do roka stálého platu 40 kop, kantorovi 20 dávají..., každé suché dni do 15 i 16 kop platu berou, sedm koled do roka mají, ježto nemalá summa se z nich sejde..., v postě od pacholat, kteří místo obědu jim na týden platí, některý 3, 4, 5, 6; potom sobotáles každé pachole každý týden bílý peníz dává, jarmarkales, masopustales, montales, dušičkales, kretales po dvou velkých od každého pacholete, kande-

b o r a výkaz nákladu, jehož bude třeba na (nově zřízenou) katolickou duchovní a školní zprávu. I udal v ní také ročního platu pro kantora 50 kop, sukcentora 30 kop, varhaníka 40 kop, pro čtyři choralisty po 8 kopách a pro dva diskantisty na šaty 30 kop. (Dvorský, 394. — Viz také příjmy officiálů v Slaném z r. 1589. na str. 445.*)

O obživě školních officiálů jest nám ještě dodati, že dostávali stravu na mnoze na farách, jak četné zápisy dosvědčují, však nikoliv z povinnosti farářů, alebrž z lásky a dobré vůle. Tak dosvědčila výslovně pražská konsistoř pod obojí ve stížnosti, již r. 1589. podala císaři na Slanské. (Viz pozn. str. 15.) Napsalić v ní: „Jestliže pak předkové naši to jsou činívali a officiály školní k sobě do fary k obědům brávali, činili to z lásky a ne z povinnosti . . ., neb jsou se s faráři officiáles v náboženství katolickém srovnávali, za mrtvé se modlívali, svaté vzývali, Tělu Božímu a Krvi při mši sv. i jindy . . . se klaněli; protož předkové naši . . . do fary je k sobě k obědům brávali, až to přišlo i v zvyklosť i obyčej; a to se nejprv začalo u sv. Jindřicha v Praze . . . I poněvadž oni (officiálové) nyní s faráři svými a s církví sv. se nesrovnávají, u č í c e u č e n í k a l v í n s k é m u a k a c í ř s k é m u ve školách svých . . ., Tělu Božímu se rouhají a faráři svými se nespravují . . .: z těch příčin farář a děkan není jim povinen stravou a pohodlím žádným.“ (Arch. arcib. kons. — Dvorský 445.*)

Z hojných zpráv o stravě officiálů na farách vizme alespoň některé. R. 1507. zavázal se písecký farář Šim. Liška dobrovolně Petru Píseckému „stravu slušnou dávati podle sebe a k tomu na něj nakládati, což k učení školnímu a od školy platiti přísluší.“ (Příl. k 11. čís. „Poutníka od Otavy“ I. ročník str. 117.) — Na faře stravovali se školní officiálové v Sedlčanech (správce školy . . . Dvorský, 32., Pam. arch. d. IV. 78.), v Brandýse, Prachaticích, ve Kníně. „Jest mi s nemalým podivením,“ píše rektor Bacháček správci školy knínské r. 1605., za kterou příčinou na to se třeš, abys toliko stravu na faře měl, jiní pak mnozí toho vyhledávají, aby stravy na farách neměli.“ (Dvorský, 269.) Dále tak bylo v Novém Městě, Hradišti nad Met. l. B. 1530. „dle příkladu jiných měst okolních“ (Dvorský, 280.), v Nymburce, Budyni n. O., v Ledči, Chrudimi, kdež děkan l. P. 1665. žádal, by sproštěn byl povinnosti živiti správce školy a kantora, jako se i ve Vysokém

lares po českém groši od každého pacholete, od funer, kantací a co jiného přijde, veliká summa“ . . .

Mýtě a Hradci bylo stalo“ (Dvorský, 358.), v Kostelci n. L. a jj. (Dvorský, 205., 218., 271., 282., 287., 290., 393.) Také školní rektor v Kostelci n. Orl. míval stravu od správce duchovního, začež mu obec platila 13 kop míš. Ale později „vložili děkanové, nechtějíce s tím zaměstnání míti, na obec to břímě a od té doby rektor z těch peněz od obce své vychování má.“ (V. G. Laška Vyps. m. Kostelce n. O. na str. 44.) — Že tak bylo i na Moravě, svědčí na př. „Dějiny m. Velké Byteše.“ V archivu toho města zachovala se smlouva („řezaná cedule“), již r. 1583. obec učinila s farářem, nově přijatým. V ní bylo také ustanoveno, že má farář rektorovi a kantorovi stravu opatřovati, a výslovně tu doloženo: „jakž od starodávna bývalo.“ (L. c. I. d. 163.) Teprve od r. 1663. přestali farářové rektorům plat a stravu dávati.

Největší „akcidentie“, t. j. mimořádný příjem školních officiálů byla **koleda.**

Co byla koleda?

Mnoho bylo již napsáno o vzniku koled. Po bedlivé úvaze hlavních mínění přidržíme se onoho výkladu břevnovského benediktina, jejž napsal l. P. 1426.[1]) a jejž vyložili jsme již ve „Vlasti“ (II. ročn. na str. 100.—1.). Dle něho obcházívali již pohanští kněží vždy prvního dne každého měsíce (= kalendae) po domích s modlou Bél zpívajíce: „Dubec[2]) stojí prostřed dvora Béli, Béli, dubec stojí prostřed dvora.“ I dokládá mnich Holešovský, že tato píseň byla dosti dlouhá, obyvatelé pak měli se za šťastné, že jejich „bůh“ navštívil dům jejich, majíce za to, že proto dařiti se jim bude po celý měsíc. Za to, chtíce odvděčiti se, dávali Bélovi dary, by dobře opatřil statek jejich. Tento obyčej podrželi pak i kněží křesťanští, nosíce kříž Páně místo modly (dubce) a říkajíce: „Christus velis (?)“ Sv. Vojtěch obmezil pak tyto obchůzky („*ka*lendae“) na jednu za celý rok, ustanoviv ji na štědrý den a jeho oktáv. I pozměnil také obdarování a jeho význam, nazvav tu obchůzku „c*o*lendisare místo „k*a*lendisare“ od latinského slova colere, t. j. ctíti, že **uctívali** při tom Syna Božího již na den jeho narození, nikoliv teprve „in kalendis“, t. j. prvního dne v měsíci. Proto říkáme „k*o*leda“, ne k*a*leda, Poláci ještě věrněji „kolenda“. Ježto pak byl sv. Vojtěch apoštolem Polanů, snadno

[1]) „Largum sero seu largissimus vesper“ ... (štědrý den) ...
[2]) „Badnjak“ Jihoslovanů.

domyslíme se, že také původ jejich „kolendy“ byl asi týž, jako naší koledy. Dokládá pak mnich Holešovský níže ještě jednou, že obcházejí kněží se žáky domy křesťanské na štědrý den a v jeho oktáv, zpívajíce vánoční písně: „Ecce Maria genuit“, „Judaea et Jerusalem nolite timere“, „Haec est dies“ a jiné. Toť byly tedy první kolední zpěvy. — Stalo se pak, jak vypravuje Hlohovský ve svém kanc. z r. 1622. (str. 89.), za knížete Břetislava a Kosmy, devátého biskupa pražského, že vraceli se mnozí od křesťanství k bludu pohanskému. Proto z napomenutí biskupského poručil kníže, aby kněží a faráři v den štědrého večera každého obyvatele či farníka svého v jejich domích navštěvovali s křížem a s pozůstalými svátostmi svatých či relikviemi a v tom každého znamenali: Kdož by s uctivostí klekna k políbení Božího umučení neb kříže přistoupil, neb jako nepřítel tomu odporoval, neb se pokrýval a pokradmě ucházel.“ A při téchto obchůzkách pak zůstalo a obcházeli farářové s učiteli a kostelníky neb žáky, aneb školní „officiálové“ se svými žáky po domech osadníků, zpívajíce koledy a vybírajíce poplatky, jež také sluly „koleda“. Ještě k r. 1413. čteme v Libri erect. připomenutí, že má farář v Boru osadníky „u večer před Narozením Páně s ostatky podle obyčeje navštěvovati.“ Však podar kolední za to byl mu vykoupen. (Viz Method 1886. 29.) A jak dlouho asi potrval tento obyčej koledovati, souditi můžeme z diaria táborského děkana Bartol. Zelenky. L. P. 1680. Čteme v něm, že chodil v měsíci prosinci po koledě „more antiquo“. Za třeskutého mrazu sběhal 80 domů „in circuitu civitatis“. (Viz Pam. arch. d. XIII. str. 26.) — A ještě Kollár dí v „Zpěvankách“: „Tento obyčej (t. koledování) zavazuje duchovního pastýře k tomu, aby aspoň jedenkráte v roku domy všech svých bohatých i chudobných oveček navštívil. O tomto obyčeji pak dí, že „kněz, rektor, kostelník, několik zpěváků, a pytle na plecech majících vřeconošů na nový rok po méstě neb vesnici řádem z domu do domu chodívají, na ulici nábožnou píseň, obyčejně: „Rok nový zase k nám přišel,“ verš za veršem zpívají... a pak od svých církevníků (roz. osadníků) častováni a obdarováni bývají.“ (N. Zpěvanky I., 409.) Mezi písněmi „mythologickými“ (I., str. 7.) sděluje pak Kollár i tuto patrně prastarou „koledu“:

1. Dobre je kňazovi
Keď prijde Rok nový:
Jde na koledu
A netrpí biedu.

2. Ale u Rechtora
Prázna je komora,
Co rechtor vyblačí,
Rechtorka vyvláčí.“

O melodii kolední písně „Rok nový zase k nám přišel“ dokládá (I., 411.), že se mu „zdá býti původně pohansko-slovenskou a do církve křesťanské jen přenesenou.“ I odůvodňuje pak tuto domněnku takto: „Kratičké verše, časté refrény čili opětování též sloky a téhož slova, nenalezání této melodie u jiných křesťanských národův, užívání jí při koledě, vůbec celý tok a duch té noty potvrzují tuto dohádku.“ Škoda, že nesdělil Kollár se svými čtenáři též tuto melodii, ba celou píseň; nemáť ani textu jejího a ve sbírkách Erbena, Sušila, Bartoše jí též není.

Mívali pak i žáci a officiálové své zvláštní koledy, každý v jiný čas. Officiálové od Všech Svatých do vánoc měli koled sedm, žáci pak od vánoc do tří králů jednu. Svědčí o tom zákaz koledy od Jana z Lobkovic, r. 1599. za příčinou moru tehdy zuřícího vydaný purkmistru a radě Starého města Pražského. Čtemeť v něm: „Poněvadž ... tomu se porozumívá, že teď při čase památky slavnosti Všech milých svatých začátek koled officialských nastane, jichžto jest v počtu do osmi i s žákovskou vánoční, a ty se přetrhnou až do památky tří králův: z té příčiny Vám jménem JMC. poroučím, abyste ihned ve všech třech městech Pražských takové koledy, jakž officiálské tak i žákovské zapověděli“ a d.... Při tom bylo na obživu chudého žákovstva jinak pamatováno (Dvorský, 37.). Pro „navštívení od Pána Boha morní bolestí a ranou“ žádal také školní mistr Václ. Štomec r. 1582. na městské radě prachatické, by koledy na ten čas složili. (Dvorský, 206.) Dí tu, že officiales školní s pomocníky svými ... každého roku od všech Svatých do svátku Moudrosti Boží na koledu chodívali. — Obyčej koledovati byl ostatně již od nejstarších věků tak velice oblíben a rozšířen, že ho zachovávali ode dávných časů i ve sborech duchovních tak, že podřízení koledovali u představených, jimž pak udělování koledy stalo se povinností. Při „kostele pražském“ koledovali praelati a kanovníci i ostatní duchovenstvo u arcibiskupa a bylo statutý ustanoveno, že měl dáti praelatům a kanovníkům 4 kopy, vikářům, oltářníkům a jiným služebníkům kostela 2 kopy, kůrním žákům 20 a bonifantům [1]) 10 grošů, ovšem jen těm, kteří osobně do domu arcibiskupova přišli a kolední zpěv před ním vykonali. Čas k tomu ustanovený byl od štědrého večera až do hromnic den kterýkoli. „U proboštа a děkana koledovalo služebné duchovenstvo a žákovstvo kostela, i měli jim dáti každý, jak se dle stavu jejich slušelo.“ (Tomek, Děj. Pr. III. 200.). Ba i ka-

[1]) O kůrních žácích a bonifantech viz I. díl.

novníci kollegiátní kapitoly u sv. Jiří koledovávali na tři krále u své abbatyše. Za to dávala všem devíti kanovníkům dohromady 36 grošů a vína i piva k napití bez odměření. (Tomek, Děj. Pr. I. 446.)[1]) Snadno se vyrozumí, že koledy neděly se toliko v Praze, nýbrž i po venkově všude. Dosvědčuje tak bezděčně David Origines ve své žádosti k obecným starším města Jaroměře z r. 1596., aby koledu zrušili. Dotklić v ní výslovně i toho, že „není pochybné, než že předkové naši nějaké jsou toho příčiny míti předešle musili, že jsou ustanovili, aby při slavnosti všech Svatých a jiných determinovaných památkách žákovstvo na koledy chodilo.“ ... V důvodech na její odstranění pak dokládají, že „žákovstvo chodíc podle obyčeje toho starobylého v neděli Páně na koledu, mnohdykráte k zpívání nešporu dostačiti nemůže.“ Za druhý důvod udávají „zameškání mládeže a času jejího maření; nebo den, dva, někdy více toulajíc se, všední dni po koledě stráviti musí.“ Pátý důvod jest „veliká nerovnosť a nesrovnání v té věci, tak že někteří, jako v městě a na předměstích koledu dávají a někteří, jako ve vesnicích, toho prázdni jsou.“ (Dvorský, 65.*)

V jak veliké oblibě pak měli předkové naši v středověku koledy, o tom jasně svědčí žádosť správců škol pražských z r. 1600., by žákovstvo zachováno bylo při dosavádním způsobu koledy. Praviť v ní: „V dobré vědomosti pozůstává, kterak od předků našich dobrým a pobožným nařízeno úmyslem od mnoha množství let, aby při památce výroční narození Pána Krysta žákovstvo škol pražských zpěvem svým na slavnosť tu pamatujíc, obyvatele všech tří měst Pražských zpěvy svými navštěvovali a od nich jakých takých dobrodiní z lásky křesťanské prokázaných docházeli. A v pravdě takový pobožný obyčej od předků našich vždycky velice vážen a držán byl, tak jsou sobě v ničem jiném víceji nezakládali libosti jako v tom, aby v klidu doma zůstávajíce, k sobě žákovstvo očekávajíce o narození Syna Božího zpěvy s veselou myslí prozpěvovati slyšeli.“ (Dvorský 67.) — I doložili správcové škol pražských v této žádosti své také o císaři Ferdinandu, žeť i on „toho pobožného způsobu velice jest sobě vážil; neb o něm se to nachází a toho svědkové ještě živi jsou, že všecko žákovstvo pod J. M. pokoj se jest scházívalo a s těmi

---

[1]) Jak hojné byly koledy a kolední písně též u Poláků, viz v našem pojednání ve „Vlasti“ II. 99.

svými pobožnými písněmi vyskytovalo a od J. M. dobrodiní hojných docházívalo.“ (L. c.) — Naříkají pak řečení správcové škol, že „nyní takoví časové nastali, že ten obyčej ... pomalu se snižuje a ztenčuje a spisem obecným se obvozuje, ježto by spravedlivěji náleželo, aby takový obyčej raději fedrován a porovnán byl ...“ Proto snažně žádali by „pan rektor a páni consiliarii“ zastali jejich žákovstvo, jemuž se zabraňuje a zapovídá, by do cizích far na koledu nechodilo.[1])

Však na venkově českém postoupili tehdáž dále, usilujíce vůbec o složení koled. David Origines udal za předposlední důvod své žádosti, shora řečené i příklady jiných obcí, dokládaje se výslovně tím, že již téměř všudy takové koledy složeny jsou.“ (L. c.) A l. P. 1616. znova zapověděli Kutnohorští „některé staré nezpůsoby a škodlivé toulky žákovské, ... jako koledy officiálské, minucí malování“ a j. I doložili o nich, že „v jiných dobře spravených školách také dokonce vyzdviženy jsou. (Sic!)“ (Dvorský, 413.) — Však že nepřestaly všeobecně, znamenáme z toho, že na př. ve Vys. Mýtě žáci o vánocích koledovali dále a o Novém roce zpívali. Při Novém létě 1618. darováno žákovstvu za kantací 15 grošů. Ale o žácích chrudimských čteme, že jim žádajícím r. 1617. o vánocích koledy, dáno bylo od obce 18 gr., by sousedů neobtěžovali.“ (H. Jireč. Vys. Mýto, 63.)

Ze všeho, co jsme takto o koledě od jejího počátku až do neblahé luthersko-kalvínské revoluce náboženské poznali, znamenáme, že koleda hluboko se vžila do srdcí veškerého lidu českého, tak hluboko, že ani urputné snahy protestantské nebyly s to, docela ji zrušiti. Nemálo tomu napomáhalo, že byla koleda jedním z hlavních příjmů officiálů školních i žákovstva, jak později poznáme. Zbývá, bychom dodali ještě, jaké písně při obchůzkách koledních zpívali.

Z pojednání řečeného mnicha Holešovského jde na jevo, že první, nejstarší zpěvy kolední, které zpívali „sacerdotes et scolares nuntii,“ byly latinské liturgické zpěvy (antifony): „Ecce Maria genuit“, „Judaea et Jerusalem“, „Verbum caro factum“, „Haec est dies“, „Genuit puerpera.“ Zda také česky je zpívali, nevíme. Věřící

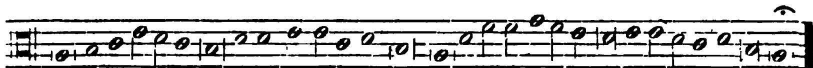
[1]) Snesli se totiž purkmistrové a rady všech tří měst Pražských r. 1600. na tom, „aby každé žákovstvo při své domácí osadě a faře zůstávalo a tu toliko ... dobrodiní koledního vyhledávalo a do jiných far neb osad ... se nevydávalo a lidi při cizích farách neobtěžovalo...“ (Dvorský, 62.). Tak stalo se i r. 1608. novým zápisem k rektorovi (Viz jej u Dvorsk. l. c. 461.).

radostně poslouchali pěvce, obdarovali „k o l á č i“ a kněží dávali jim za to líbati obraz narozeného Syna Božího. Kněží a žáci jejich bývali při tom oděni v rochetky a vykuřovali domy, do nichžto přicházeli. Za jisto můžeme přijíti, že aspoň od XIV. století zpívali též české písně o narození Páně, ježto tehdáž již měli české vánoční písně. Hlohovský klade mezi české vánoční písně (k novému roku) výslovně zprávu o tom, kterak vzniklo koledování.

Těchto písní koledních bylo zajisté hojně, ježto i koledování bylo mnoho.[1]) Taková byla obecně známá: „Dej Bůh štěstí tomu domu“ (I. d. Dějin 67.) a p. V Sušilových mor. nár. písních (1860.) zavírá se 14 koled nábožných, 16 světských, a jj. v. Též v Bartošových (II. od. č. 918.). — Muzoffil Soběslavský (v I. d. Kancion. jednohlasného z r. 1583. čís. XXII.) vložil mezi vánoční písně výslovně též píseň, kterou sám složil l. 1566. v Ředhošti „Pacholátkům na koledu“, jakž udává v záhlaví. Prvá sloha jest:

„Radostný nám den nastal,
aby žáčkům koledy dal
hospodář, hospodyně,
panny, též podruhyně.“ (Má 5 sloh.)

Nápěv k ní cituje takto: „Pod touž notu t. jako předešlá aneb jako: „Štědrý večer dnes nastal.“ I tato citovaná píseň byla patrně koledni píseň, jíž ale Muzof. zde nepodává. První nápěv citovaný („pod touž notu“) podává takto:

(Viz níž literáty „u Matky Boží na lúži.“) Jinou koledni píseň s nápěvem podává Holan ve své Capella reg. mus. na str. 129. dvojhlasně takto:
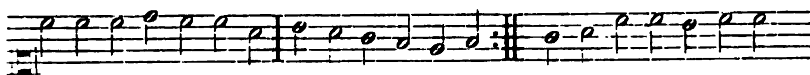

Holan má ovšem každý hlas zvláštně, druhý hlas v basovém klíči. Na tomto nápěvu, patrně z motivu svatováclavské písně utkaném, znamenáme nejstarší tvar lidové písně, pouhé opakování prostého motivu: Šteyr má jiný, ač podobný nápěv. Text této

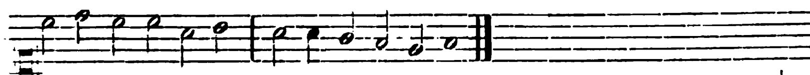
[1]) Tak bylo i u Poláků. Viz naše pojednání o tom l. c.

písně zavírá se i v Pomykalově moravsk. kancionále z r. 1727. Až na několik nepatrných úchylek jest stejný. Připsána jest i do bzeneckého kancionálu čtyřhlasného z r. 1734., ale bez not. — V Pomykalově, Raškově a bzeneckém kanc. shledáváme i koledni píseň „Povězte, pastuškové, co se sběhlo v nově“ (Viz ji v liter. příl. Pomyk. č. 4.) Raška podává k ní také nápěv lydické toniny, slováckým pastýřům od pradávna oblíbené. Soudím z toho, že starého jest původu i tato koleda. — Bzenecký kanc. (1734.) ji podává čtyřhlasně, však předznamenává ♭ a svírá volný rythmus Raškův třídobým taktem. Vizme a srovnejme oba:

Raška má (bez klíče a bez taktu):

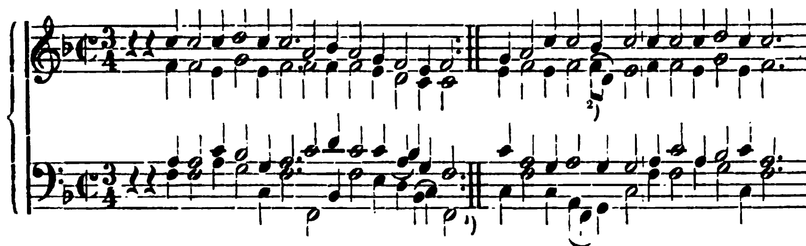
Po-věz-te, pa-stu-ško vé. co se zbě-hlo no-vé, zvěstuj-te nám na ze-mi, kdo se zje-vil ny-ní? } Ro. Já-ké to dí-tě jest, jenž

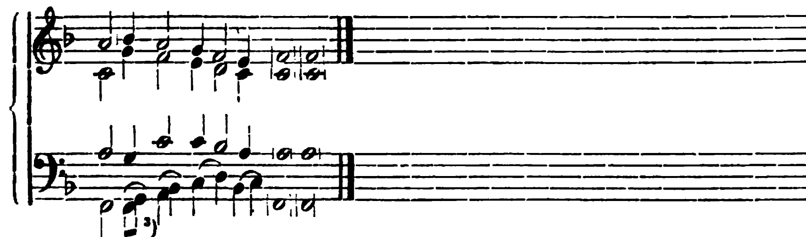

v chlé-vě le-ží-cí-mu s po-klo-nú dá-vá česť. (Nota Raškova jest:)

(Raška klíče nemá; z obdoby jiných písní soudím, že tam patří cantový klíč.)

V bzeneckém stojí píseň takto (v sopr. alt. ten. a bas. klíči na 4 systemech):

Při [1]) má kanc. g notu, při [2]) a [3]) čtvrt notu

Jiné tři koledni písně zavírají se v Raškově kancionále. (Lit. příl., Raška, čč. 1. 2. 3.)

Avšak nejen žákovstvo a officiálové školní koledovali, nýbrž i naši literáti, jakž dokazují všeobecně jejich roční účty ještě z posledních let jejich trvání. (Viz je v Brud. akten.) O týnských v Praze čteme, že jich asi 15 bralo v ll. 1696. a sl. 1 zl. 30 kr. (Viz „matriku" jejich v místodrž. arch. pr.), však v ll. 1763. a sl. 11 zl. neb 8, neb 7 zl. až do zrušení. Pražští literáti „u Matky Boží na lúži" vykázali v inventáři svého bratrstva z r. 1786. také zvláštní knihu vánočních písní (koled). Účet bratrstva srdce Panny Marie na pražsk. Karlově ze dne 1. ledna 1783. a 1784. svědčí, že platívali podolským literátům, kteří u nich zpívávali, ročně jménem koledy 2 zl. 20 kr. Bratrstvo u sv. Štěpána platilo ještě r. 1783. pp. literátům k vánočním svátkům na penězích a houskách 36 zl. 17 kr. — 12 literátů jaroměřských, „kteří přes celý rok nedělní a sváteční dni, též přes celý advent v chrámu Páně P. Boha chválí," dostali za r. 1760. „jménem štědrého večera" 12 zl. a za půl roku 1783. dokonce 16 zl. 10 kr. — Náchodští chodívali koledou na nový rok. L. 1784. sebrali na podělenou 10 zl. 2 kr. — Koledu dostávali též literáti v Dobrušce, Žamberce, Solnici, Jičíně, Bystré, Poličce (k „štědrému večeru" na ryby od zpívání Rorát 4 fl.), v Červen. Kostelci (4 zl. od měšťanů r. 1783.), Ml. Vožici, Žatci (Brud. akt.) a v jiných městech a městečkách, zvláště chudá bratrstva, jež obyčejně měla koledu za jediný příjem. V Plzni brali literáti i „svatomikulášskou" koledu. (Viz vše v Bruderschaftsakt. místodržit. arch. v Praze). V Táboře vybrali literáti r. 1629. koledy 9 kop a 24 grošů, a r. 1719. ustanovil děkan Winkler, že má jejich koleda býti po děkanské nejpřednější.

c) Zpráva o „obecné notě" či melodii.

Ve všech staročeských zpěvnících od počátku XVI. stol. shledáváme, že se mnohým písním udává za pramen nápěvu „obecná nota". Jest tedy třeba, bychom o tomto společném a hojném pramenu též povšechně podali zprávu. Kdo vynálezcem jest tohoto zvláštního útvaru staročeské písně, nevíme. Vyskytuje se již v tišt. kanc. z r. 1501. při písních Miřinského a myslím tudíž, že Miřinský sám jest původcem jejím, t. j. že uvedl do české hymnologie obecné užívání její. Zpráva o tomto „obecném" nápěvu podává se v několika kancionálech, nejobšírněji v historickém kancionále Šimona Lomnického z r. 1595. Praví o ní v „předmluvě

k čtenáři“ takto: „Mnozí zpěváci, kteří notám nerozumějí, nad tím se nemálo zastavují, když někdy nějaké neznámé melodie v písních se nacházejí a kladou, že hned pro neznámosť noty i písněmi pohrdají a užívati jich nechtějí. Proto tyto všecky písně (rozuměj jeho „historické“, t. j. životopisné písně o Svatých Božích) pod noty jednostejné, obecní jsem složil, kterých tak mnoho jest, jako těchto písní a ještě by se jich i více nahledati mohlo, zvláště z hymen latinských. Ač pak každá jiná a jiná jest: avšak všecky jednou notou (krom asi dvou, které jsem prve složil...) zpívati se mohou, tak že kdyby někdo neuměl než ze všech těch not jednu, tedy všecky tyto písně zpívati, a která se mu koliv zlíbí, vyvoliti sobě může. Nebo všecky jsou jednostejné, obecní a osmi syllabní, totiž že v každém verši jsou 4 klauzule (rozuměj: v každé sloze čtyři verše) a v každé klauzuli osm not aneb osm syllab; ku př. tento verš:

„V moci moudrosti dobrého
chvalmež Boha v Svatých jeho,
jimž dal svět, ďábla přemoci
tělo, v zdraví i nemoci.“

Tuto jsou hle čtyři klauzule nebo řádky a v každém řádku osm syllab. Z toho se učiní a složí jeden verš (= sloha), a když všickni tak sobě rovni budou, to slove nota obecní. Latiníci jmenují (je) carmina jambica dimetra. České rytmy nebo písně na touž notu jsou skládati nejsnadnější a k smyslu a k pamatování nejpříjemnější a jako všem nejobecnější. Proto i obecní, že jich tak na mnoze jest, slovou ... I nejsprostější žáček, který nějaké malé počátky v muzyce má, noty se pojednou došmatá.“ — Z tohoto výkladu Lomnického znamenáme, že tato „obecní nota“ měla jediný a jednostejný rozměr básnický, avšak více nápěvů tohoto stejného rozměru, ba těchto nápěvů mohlo býti i mnoho. Kancionál Miřinského z r. 1531. udává těchto nápěvů dvanácte. Praví na konci rejstříku: „Tuto se pokládají obecné noty: 1. „V moci moudrosti dobrého“ (již 1501.); 2. Zdrávas, jenž jsi pozdravena“ 1522. slož. Miř.; 3. „Kterak se jest dobře ptáti těm, ktož“ ... (1530. Miř.?); 4. Jako: „O Sybylle poslouchajte všickni“ (?); 5. Pán Ježíš Krystus pokorný Otce svého“ (1522. sl. Miř.); 6. „Otče Bože všemohúcí (XIV. st.); 7. „Když čas přijde dni soudnému“ (XV. stol.); 8. „Vítaj milý Jezu Kryste“ (XIV. stol.); 9. „Ach můj smutku, má žalosti“ (XV. stol.); 10. „Utěšený nám den na-

stal“ (XV. stol.); 11. „Posluchajte smutná slova umučení“ (1531. Miř.?)[1]; 12. „Jako o mlynářce“. — Byly tedy mezi jeho obecnými nápěvy též dva světské, národní. (4. a 12.) [Písně čč. 1. 2. 6. 8. 9. 10. uvádí též katolický kanc. Bur. Waldy z r. 1588. („Písně nové“), ale k nim ještě 6 jiných (tytéž, jež později udáme.)]

Ještě obšírněji vykládá obecnou notu Jan Táborský z Klokotské hory ve vydání Miřinského písní z r. 1577. Jako Lomnický vece i on v předmluvě, že „v jednom verši (rozum. sloze) zavírají se čtyři clausule a v každé clausuli osm not aneb čtyři veršíky...“ I dokládá, že „na tuto míru a počet not neb syllab mnoho hymen jest složeno a každá jinou notou se zpívá, jako: Veni Redemptor, Veni Creator, Deus Creator, A solis ortus, O lux beata a téměř všecky postní i jiných a všech na třiceti. Též písní obecných mnoho jako: Zdráva, jenž jsi pozdravena, V moci múdrosti, Stvořiteli Duše sv., Utěšený nám den, Otče Bože všemobúcí, Jestiť psáno dávným rokem, Navštěv nás Kriste žáducí, Ach muoj smutku, O Sybille, Všickni věrní křesťané, O velikéť jest potřebí, Bůh Otec Syn, Stvořiteli všeho světa.“ A kdyby se měly všecky vyčítati, nalezlo by se jich též třiceti a tak všech okolo šedesáti.“ K tomu výkladu pak dokládá i Táborský: „To jest ta obecní nota; když na ni přijde, zpívajte, kterou chcete.“

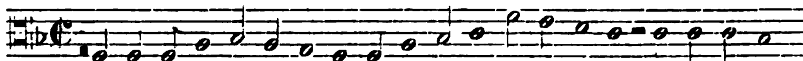
Že těchto obecných nápěvů (not) bylo skutečně mnoho, znamenáme také v sedlčanské rorátní knize (Krčína z Jelčan...) Čtemeť v ní po „Kyrie fons bonitatis“ o obecné notě takto: „Et in terra obecní notou, jak čas káže, na osm syllab, jako: Poslán jest od Boha anděl; item: Otče Bože všemohoucí; item: Bůh Votec z pouhé mi: Utěšený nám den; item: Toběť sluší vždycky; item: Chvalmež Votce nebeského; item: Dum jubar astris ut mi fa sol mi ut re ut. Item: Jestiť psáno dávným rokem, Divná se jest milosť stala; item: Léta počtu běžícího 1541.“ Sedm z těchto písní J. Táborský neuvozuje.

Jako Lomnický vykládá obecnou notu i Hlohovský v předmluvě svého kancionálu „k čtenářům i zpěvákům“. Však vzorů toho nápěvu uvádí jen těchto pět: 1. Zdrávas Bohem pozdravena, 2. A na zemi budiž lidem; 3. Jestiť psáno dávným rokem; 4. Utěšený nám den nastal; 5. O blahoslavený člověk.“ 1. 3. 4. a 5. z těchto písní mají zde každá jiný nápěv, rozměrem ovšem stejný.

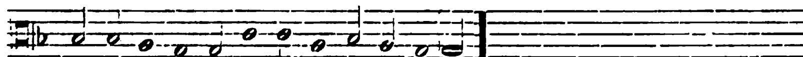
---

[1]) Čas nejstaršího tisku písní v závorkách přidali jsme sami.

Však při prvé má Hlohovský dvoudobý, Šteyr třídobý akt, třetí souhlasí. Při páté písni vece Hlohovský, že se zpívá notou na li. 138. neb jinou obecní. Nota listu 138. s naším textem spojena, jest:

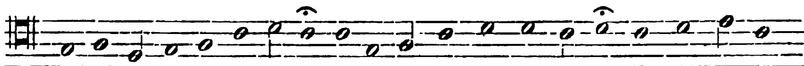
„Spa-si-tel náš do-bro-ti-vý lep-ší ce-stu než-li ji-ný u-ka-zu-je
„O bla ho-sla-ve-ný člověk, který v dobrém vede svůj věk, ne-li-bu-jíc

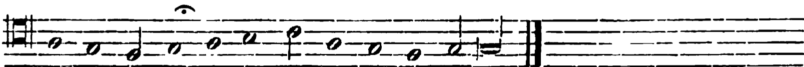
lidu svému (k) blahoslavenství věčnému "
lidské zlosti, živ jest vždy Bohu k libosti." (Ostatní nápěvy viz u Miřinského.)

Že podle těchto obecných vzorců skládati písně bylo „nejsnadnější" a takové písně „k pamatování byly nejpříjemnější," jakž dí Lomnický, věříme rádi; avšak i to jest nám k tomu přidati a přiznati, že tyto vzorce sváděli snadno k jednotvárnému, ba i šablonovitému skládání a zpívání, při čemž obsah písně nemohl vždy náležitě souhlasiti s duchem nápěvu a naopak, ačkoliv melodické motivy nápěvu mohly v rámci onoho rozměru býti různé a byly skladateli na vůli ponechány. Toť patrno zejména z dosti častých citátů nad písněmi: „Může zpívati se dle této neb jiné noty obecné, dle libosti a p. Nedajíť všecky osnovy utkati se na jedno brdo a též různé písně nehodí se a nedají se dobře přiléciti k jednostejným nápěvům. Toť bezduchá šablona. Cítil to asi bezděčně skladatel litomyšlského graduálu; proto napsal o obecné notě při posledním „Et in terra" toto rubrum: „Et in terra obecní a může se zpívati, když se koliv líbí, notou obecní, kteroukoliv chceš a zvláště která nota ke kterému času jest příhodná, jako: „Zdrávas, jenž jsi pozdravena", jako „Utěšený nám den nastal", jako „Otče Bože všemohoucí", jako „V moci moudrosti" a d. — Ještě určitěji vyjadřuje to rubrum českobrodského graduálu v záhlaví jednoho „Patrem". Čteme tam: „Toto Patrem zpívaj obecními notami a zvláště kterak kterému času jest příhodna: v advent jako Zdrávas jenž jsi pozdravena, při velikonoci jako Utěšený nám den nastal, o Božím Těle jako Otče Bože všemohoucí, o apoštolích jako V moci moudrosti. Proto dí také Holan ve své „Kaple královské" při ranné písni Ve jméno sv. Trojice: „Obecní notou dle času ročního" (str. 23.) Tak dí též při českém „Asperges me" (str. 33.) a jj.

Z řečeného znamenáme, že tato obecná nota nebyla původní nález český, nébrž našinci napodobili v tom a sice již od XIV. století staré hymny církevní, z nichž mnohé (též hymny sv. Ambrože) tímto básnickým rozměrem se nesly.[1]) O tom přesvědčili jsme se zvláště ze spisu našeho starého humanisty M. Matouše Kolína „Harmoniae univocae“. (Viz o něm na patřičn. m.) Mezi jeho písněmi jeví se tu též jedna nadepsaná: „Alia sicut Veni Creator Spiritus“ s nápěvem tohoto Ambrožova hymnu. K tomu připsáno: „Hoc genere metri constant multi hymni ecclesiastici, **quorum melodiae vulgo etiam sunt notae**, ut sunt: Veni redemptor gentium, A solis ortus cardine, Herodes hostis impie, Ex more docti mystico, Audi benigne conditor, Christe, qui lux es et dies, Vexilla regis prodeunt, Chorus novae Hierusalem, O lux beata Trinitas, Lucis creator optime, Immense coeli conditor, Telluris ingens conditor, Deus creator omnium, Jesu corona virginum etc.“ — Ona píseň Kolínova (ex ep. ad Tit. 1. Rom. 14, 1.) jest:

Sunt munda mundis om-ni-a, pisces, a-ves et cae-te-ra, quae sunt ad u-

sus, a De-o no-bis ca-du-cis con-di-ta.

K tomu dodáváme, žeť i slavný žák Kolínův, Tomáš Mitis složil několik latinských písní na tuto obecnou notu. (Viz o něm na str. 22. sl.) Poněvadž pak shledáváme mezi uvedenými obecnými nápěvy též dva národních písní (O Sybille a o mlynářce), zdá se, že tato obecná nota (básnický a hudebný rozměr celé slohy) skutečně byla lidu obecně známa i z některých národních písní a že bezpochyby tyto národní písně dle onoho staršího vzorce církevních hymnů byly složeny, („quorum melodiae **vulgo** etiam sunt notae,“ dí Kolín shora). Bohužel nápěvů oněch dvou národních písní neznáme,[2]) text jen první „O Sybille“. Zavírát se v Kollárových „Národn Zpěvankách“ (II., 457.). Prvá sloha tu zní:

[1]) Viz, co dí K. Stecker o hymnech sv. Ambrože, že v nich „čtyřtaktové úryvky činí verš, čtyřveršové periody slohu“ („strofu“!). V. Všeob. dějepis hudby“ jeho (1892. vyd.) I., 82.

[2]) Snad jest to ten, jejž Dr. O. Hostinský ve spisku „36 nápěvů světsk. písní českého lidu ze XVI. stol. na 1. místě klade. („Ach mlynářko“.) Rozměr jeví se v ní v podstatě stejný, jako v „obecné notě“.

„Poslúchajte, páni milí,
O prorokyni Sibylli,
Co já vám budem zpívati
A jéj řeči vykládati.“ (Má 12 sloh.)

V této sloze znamenáme skutečně rozměr naší „obecné noty“. Pozoruhodno jest také, že Kollár má za to, že „tato píseň zdá se Čecha za původce míti,“ čemuž přisvědčujeme, ježto se v ní prorokuje o králi Jiříku a Fridrichovi.

Na konec dodati jest nám, že tradice této obecné noty udržela se na Moravě ještě hluboko do XVIII. století. V rukopisných kancionálech moravských XVII. a XVIII. stol. udává se tato „nota“ ještě často za pramen nápěvu. Na př.: Svorec zlínský přivozuje ji ve svém kanc. z r. 1681. u písní o početí Panny Marie, o obětování, narození, očisťování a zvěstování Panny Marie a j. V Pomykalově kancionále (z ll. 1727.—33.) jeví se při písni „Beránku Boží Ježíši, jenž jsi sám Bůh“ a j.; v Pinkavově kanc. (z ll. 1732.—35.) při písních na 12.—15. neděli po sv. Duchu a j. Dochovalo se tedy prastaré podání téhož obecného nápěvu (noty) až ke sklonku literátských bratrstev na „Horné zemi slovácké,“ ba, kde se literáti ještě udrželi, p o d n e s obecnou notou zpívají, ať již vědomě či nevědomky.

d) Písně a skladatelé XV. věku.

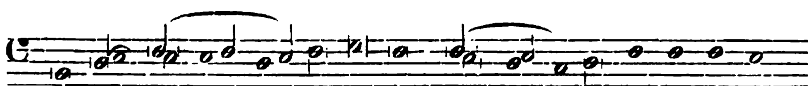
α) Katolíků.

Mráz husitismu zarazil na čas další rozkvět katolické písně české, jež utěšeně počala rozvíjeti se ve XIV. století, jak poznali jsme v I. díle těchto Dějin. A to stalo se z počátku stol. XV. více než později následkem známého zákazu arcibiskupova (z r. 1406.), by nezpívali v kostele jiné české písně vyjma čtyři staré: „Buoh všemohúcí, - Hospodine pomiluj ny“ a d. (L. c. str. 76.) Nevíme, jak dlouho tento zákaz potrval; však tolik jde z něho na jevo, že věrní katolíci obmezovali se následkem něho z počátku t. v., dokud platil řečený zákaz na ty 4 dovolené písně v k o s t e l e. Však že tím způsobem nepřestala tvůrčí činnosť katolické písně české na dobro, vysvítá ze vzácného rukopisu vyšebrodského kláštera č. 42. z r. 1410. Ba právě tento rukopis obsahuje v sobě překrásný skvost nový, jenž v pravdě básnickým vzletem a duchem vynikl nad písně předešlé doby. Jest to píseň „Otep myrrhy“, jež psána v něm na l. 159b. a sl. Snažil se sice vct. přítel náš p. Jos.

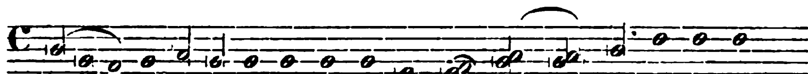
Truhlář dokázati v Čas. Č. M. 1882. (str. 44. sl.), že jest to milostná píseň světská. Ale nic naplat. Jest a zůstane jinotajnou písní posvátnou, jak dokázali jsme ve „Zprávách král. české Společnosti náuk r. 1886.[1]) Pro její nevšední krásu jest nám ji celou zde podati a obšírněji oceniti.

V rukopise jest veskrz notována na systemech pětilínových. Však že po stejném nápěvu mají prvá sloha s druhou, pak třetí se čtvrtou, podložíme druhou a čtvrtou slohu bez not. Takto stažena a správně přepsána jeví se ta píseň takto:

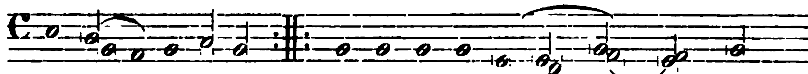
„Canticum bohemicale“.

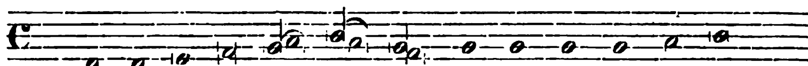
1. ℣ O - tep my - - - ry myet moy my - - ly my - lu - get mye
2. ℣ Moj my-ly[3], mnye byel czerwen, kraſen ya - ko le - te-

fwe wſſye ſy-ly, a ya ge-ho z my - le - le - ho, ‚pnzt[2]) netbam
czny den yaſny. To dyw z dywa, zet ſem zy - wa, ‚pnzt sye me

nycz na gy-ne-ho. 3. ℣ Wſtanucz y pogdu to - - ho - dle,
ſr - de - czko znyma. 4. ℣ Ge-hozt ma du-sze my - - lu - gye,

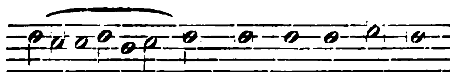

poptam so-bye ‚pnzt me ſr - deczko mdle rzkucz ba - ty-czku zmy-
wy-dye-ly ſte, zda kde tu gye, my-loſt ſyl - ná za-

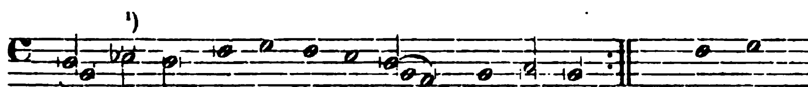
[1]) Proto podivili jsme se, že p. Srb (Debrnov) nedbaje našeho důkazu, ve svém čl. o Dějinách hudby v Čechách a na Moravě v Ottově Nauč. Slovn. (VI. d. 366.) opakuje o této písni beze všeho důkazu a vývratu, že „jest to zbytek národního básnictví světského.“

[2]) = proňžť.

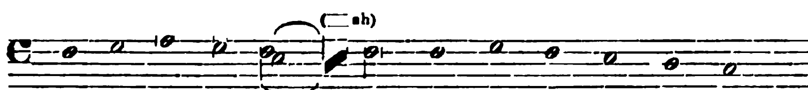
[3]) Tady má rukopis:

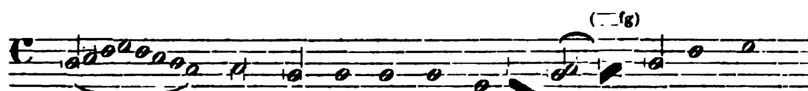
Viděti je z toho a z několik jiných příkladů, že náš básník s počtem slabik a not nebral to přísně.

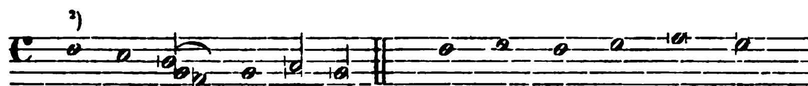
le ly-czku zew my ſwu twarz ſo - ko - ly-czku. 5. ℣ Kdyz dyech
doſt pyl-na, k nyemuzt ma my-sl ne - myl-na.

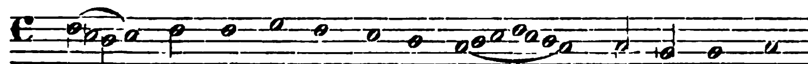
prawye od puol - no - czy, ſtrzyet mye ge - den z ge - ho

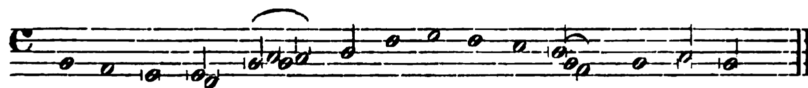
mo - - - - czy, tak ne-zna-my wzezrzew na mye we - cet

przeneſ mye w ſwem pramye. 6. ℣ Teh - dy ya nan wzezrzyech

z nye - czy domnych ſye ſwe-ho pa - - - ny-cze, rzyech: kam

ko-ho? a on: to - ho, gehoz ty hle - dasz prze-mno-ho.“ [3])

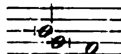
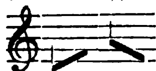
Dříve než o písni samé promluvíme, jest nám něco říci o naší transskripci notové. Originál má ovšem staré mensurované, veskrz

---

[1]) Toto ♭ stojí v rukopise ovšem již před *a* notou (na slabiku *le*, však nikoliv omylem, alebrž dle tehdejšího způsobu psaní Stojíť ve „spatiu“, nikoliv na líně, ukazujíc tím, že patří k nejbližší notě téhož „spatia“ t. k *h* notě na slabice l y c z. Docela patrně se to jeví v paralelné hudebné fráze na slovo *pyl*na, kdežto ♭ stojí dokonce již před slovem „žádosť“ též ve „spatiu“, však při slabice *pyl*na, kam vlastně patří, se opakuje. První ♭ jest tu „kustodem“ či „strážcem“ druhého. Toto ♭, jest nám také neklamným důkazem, že ke všem ostatním *h* notám nepatří, ž e t e d y n a t a k o v ý c h m í s t e c h z c e l a s p r á v n ě č t e m e a u d á v á m e t o h o t r i t o n s k é h o d i- b l í k a. (Viz fototypický snímek této písně v příloze č. 1.)

[2]) Od této *c* noty stojí v rukopise klíč na páté líně a připsána jest ještě šestá lína.

[3]) Transkripci textu, vzorně spořádanou, viz v páně Truhlářově pojednání (l. c.).

černé noty, „longa, brevis, semibrevis“ zvané, pak svazky dvounotové, jež Blahoslav nazývá „spojené“ nebo „svázané“. (Muzyka, kap. 6.) Rovněž není v rukopise spojovacích obloučků nad skupinami not (= neumami). A přece jich nezbytně třeba jest, má-li se píseň zpívati; a byla by škoda, kdyby se nedal ten krásný nápěv bez překážky tak vřele zazpívati, jak zajisté původce jej zpíval. Tu řídil jsem se dle nabytých zkušeností tím hlavním pravidlem, že nelze neumatických ozdob a radostných projevů zpěvných (středověké „jubily“) bez potřeby trhati, byť bychom i na rozpacích byli, jak některý z nich zazpívati, (na př. ve slově „myry“). Staří na nich nebyli. Z rukopisu samého pak zjevno jest, že patří k sobě tři noty této časté skupiny:
Jest to zřejmě viděti ve slovech **fwe** (na 2. řádku rukop.), letecz**ny** (na 5. ř.), sr**deczko** (na 7. ř.), **fo**kolyczku (11. ř.) a j. Svazek not znamená ovšem dvě noty krajní. Starého C klíče na 4. líně netřeba vysvětlovati.

Přikročíme nyní k odůvodnění svého úsudku, že tato píseň jest jinotajna, vyjadřujíc něžnou touhu věrné duše po spojení s miláčkem svým Ježíšem Kristem. 1. Tato píseň obsahuje se ve sbírce písní posvátných; před ní a po ní položeny jsou písně posvátné. Nejbližší jsou: před ní „Regina coeli laetare“ (velikonoční), po ní „Stalať se jest věc divná“ (vánoční), pak píseň o sv. Dorotě. Také pozdější dvě písně „contra omnes status“, a „contra Wiclefistas“ jsou duchovní, nikoli světské. — 2. Celý středověk drží se, jak dobře dotýká i p. Truhlář, výkladu allegorického, vedle něhož Sulamitou míněna jest církev neb i věrná duše křesťanská, Šalomounem ženich její Kristus. A rukopis náš přece pochází z r. 1410. a jeho píseň „Otep myry“ není leč volnější básnickou parafrásou na slova „velepísně Šalomounovy“, jež obsahují se v kap. 3., v. 2.—4.;[1]) k nim pak skladatel na ozdobení své básně použil též veršů: kap. 1, 12.; kap. 5, 10.; a kap. 6, 2. Takové parafrasování znamenáme i později v staročeské literatuře, zejména v písních na žalmy, pak na evangelia a epištoly složené.[2]) Ostatně

[1]) Truhlář udává k tomuto citátu kapitolu II. My citujeme dle Vulgaty. Dle ní čteme v kap. 1, 12. takto: „Milý můj jest mi kytička myrrhy, kteráž mezi prsy mými odpočívati bude.“ Kap. 5, 10: „Milý můj jest bílý a červený, vyvolený z tisíců“ Kap. 6, 2.: „Já (náležím) mému milému a můj milý (náleží) mně. (Dle překladu Frencl-Desoldova).

[2]) Pamatujme, žeť i Komenský složil na 8 kapitol „velepísně Šal.“ „osmeru písničku“ jinotajnou. O velepísni Šal. dí též výkladem, že se v ní

zpomíná toho pan Truhlář sám, že velepíseň Šalomounova je zřídlem této básně, a cituje též verše námi udané. Rovněž tak případně dokládá: Než nejen tyto různé jednotlivosti, nýbrž celek lyrické pointy vyňat jest z proslulé „Písně písní“; neboť vskutku jest naše báseň složena docela způsobem a duchem „Písně písní“, jejíž „lyrická pointa“ vrcholí v nejvřelejší touze duše křesťanské po dokonalém spojení s „Miláčkem duší“ v nejsvětější Svátosti Oltářní, jenž vyžaduje lásky nejvyšší, z celé duše a ze všech sil řinoucí. O tom nabyl jsem přesvědčení 3. z maličkého přídavku na konci celé básně, jejž p. Truhlář snad přehlédl. Jestiť v rukopise na konci po slově „přemnoho“ touž rukou ještě připsáno rubrum: „Giefu Kryfte ftyedry“. K písni „otep myrrhy“ měla se tedy ještě přidati a připojiti známá píseň o nejsvětější Svátosti Oltářní „Jezu Kryste, štědrý kněze“; neb toto rubrum nemohlo znamenati pramene nápěvu naší písně, ježto opatřena jest všecka bez toho svým nápěvem a tento nápěv od nápěvu písně „Jezu Kryste“ [1]) docela se liší. Ostatně pramen nápěvu citovávali předkové v čele písně, nikoliv na konci. Že byla píseň „Jezu Kryste, št. kn.“ tehdy obecně známa i rozšířena, jak víme, proto snad ji písař toliko citoval. (Na listě e^b jest bez toho rukou jeho celá vypsána, však bez nápěvu). A právě tento přídavek jest nám bezpečným důkazem, že básník písně „otep myrrhy“ chtěl složiti píseň jinotajnou docela v duchu obecné církve; neb co básník v této písni obrazně líčí, to písní druhou (Jezu Kr. št. kn.) skutkem se stává, vroucí touha duše po dokonalém spojení s Kristem písní k nejsv. Svátosti Oltářní „Jezu Kriste“ naplňuje se. Mají se tedy obě písně k sobě asi tak, jako příprava na hody k hodům, jako starý zákon se svým toužebným voláním po Kristu k novému zákonu, v němž božský Spasitel tyto tužby svým narozením naplnil a „permanentní inkarnací“ [2]) v nejsvět. Svátosti Oltářní stále naplňuje.

Obsahujeť se právě v tomto dokonalém spojení věrné duše s nebeským „chotěm“ [3]) v této Velesvátosti největší tajemství víry

---

„pod příkladem Šalomouna, krále isr. a „choti jeho dcery Faraonovy vypravuje milosť srdečná mezi věčným ženichem Kristem a nevěstou jeho církví A d... (Viz jeho amster. kancionálek z r. 1659. na str. 203. a 217. sl).

[1]) Viz jej v mých „Dějinách posvátného zpěvu staročesk“ I. na str. 77.

[2]) Tak nazývají svatí Otcové církevní nejsv Svátosť oltářní výslovně.

[3]) Efez. 5, 25.—32. Ostatně srovnej k tomu žalmu 44. vr. 11. 12.; zjevení 19, 7. 8.; 21, 2.—5.; 9.—10; II. Kor. 11, 2 a j pak také liturgii církevní, v níž obrazu tohoto hojnou měrou se užívá.

a lásky Boží k lidem; což divno tedy, že pěvec Boží k vyjádření této nejvyšší lásky a touhy své po Kristu vyvolil též nejživější a nejvznešenější obraz křesťanské symboliky, velepíseň „Šalomounovu“? Jednalť v tom dle příkladu církve Kristovy, jež tuto „velepíseň“ nepřijala a nevřadila do „kanonu“ písem svatých jako píseň světskou, milostnou, nébrž jako jinotajnou.

Že pak obě řečené písně vskutku mají se k sobě, jak udáno, k tomu stačí srovnati obsah obou.[1]) Dotknouti sluší konečně i toho, že „canticum“ nazývali tehdáž vezdy toliko duchovní písně, nikdy světské, jež nazývali cantio nebo carmen.

Však tento jinotajný výklad naší básně „otep myrrhy“ pranic nemění na její libovonné kráse básnické, již Truhlář trefně označil řka, „že skladatel náš ... cizí látku svou nejen vně uchvátil a uvedl v zajetí na půdě české, nýbrž v nitru svém znova zpracovav, jaksi obrodil na plod výtečný a zdárný.“ (Str. 50. l. c.) Jestiť naše báseň skutečně parafráse, provanutá duchem netoliko v pravdě básnickým, alebrž i samostatným a ryze českým, jak zevrubně a důmyslně dovodil Truhlář. Tuť jeví se netoliko básnický rozměr „čistě národní“, nýbrž ryze česká dikce, jež nemá na sobě pout a zápon ani závor cizího jazyka, ač obsah vypůjčen od jinud. Však básník „nepřelíval pouze cizí látku ve formu jazyka českého, nýbrž pochopiv ducha poesie domácí, zvláštností jeho dobře šetřil.“[2]) Jest to nejkrásnější skvost národního básnictví českého z oné doby.
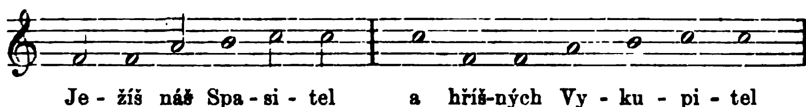
Co takto řečeno o básni, platí podobně i o nápěvu. Prostudovav tento nápěv, nemálo byl jsem překvapen výsledkem, že jest to výtvor neméně umělecky souměrný, dokonalý a krásný, než text jeho. A jako v textu znamenali jsme dvojí směr a dvojího ducha tvůrčí silou básníkovou v jeden ladný celek sloučeného, tak viděti lze i na nápěvu. Táž tvůrčí síla spojuje v něm dva rozličné směry v jeden krásný celek originálního nápěvu. Lzeť pozorovati na tomto nápěvu docela patrně jednak vliv zpěvu církevního, jednak i **vliv národního ducha staročeského.** Jestiť složen v hypolydické tonině z upomínek zpěvu církevního i národního. Rozložíme-li totiž celý nápěv na jeho hlavní melo-

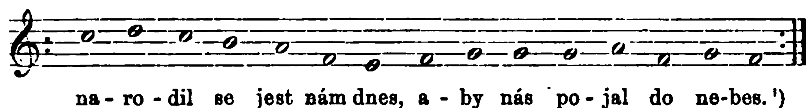
---

[1]) Celou píseň „Jezu Kryste, štědrý kněze“ viz v Jirečkově Hymnologii na str. 89., neb ve „Výboru staročes. literat.“ II. na str. 21. a j.

[2]) Truhlář l. c. str. 50. kdež i obšírný rozbor krásného básnického rozměru této písně.

dické frázy, shledáme, že jádrem či trestí jejich jsou tyto tři: 1. lydický kvintový postup a návrat: *fahchaf* se zvětšenou kvartou *h—f*; 2. sestup k plagálné kvartě hypolydické a návrat na horu: *fdcfga*; 3. nadměrný výstup nad authentickou dominantu *c̄*, tedy nad pravidelný okolek hypolydické toniny ve fráze: *c̄d̄ēd̄c̄hahc*. První z těchto fráz byla předkům našim zvláště milá, jak patrno jest z toho, že jí často užívali také k jiným písním posvátným i prostonárodním. Docela z této frázy složena jest ku příkladu stará píseň:

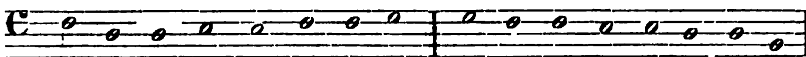
V této písni znamenáme vůbec překvapující podobnost celého nápěvu s nápěvem prvé a druhé slohy písně „otep myrrhy“. Důkazem pak, že tuto melodickou frázu předkové naši velice si oblíbili, jsou staré národní písně, které obsahují se ve vzácné sbírce J. Kadavého: „Slovenské spevy“.[2]) Zejména čísla 22. 21. 19. a 20. této sbírky mají nápěvy, docela z této lydické frázy utkané, tak že ani ten „diabolus musicae“, velká kvarta *h̄—f* (resp. *c̄is—g*) neschází. Ba právě tento interval, triton, zdá se mi dle nabytých zkušeností, že jest jeden z typických znaků starých nápěvů českých.[3]) Obsahujeť se i v Sušilově sbírce národních písní moravských, jakož i v prastaré písni XIV. nebo XV. století „Andělíku rozkochaný.“[4]) Ba v této písni shledáváme celou tuto frázu, vyjma jediné prvou notu *f*, ač tento nápěv jest složen v dorické tonině, od hypolydické podstatně rozdílné. Dle udání Fejfalíkova počíná takto:

[1]) Viz ji v mých Dějinách I., str. 158, kdež předposlední nota musí býti *g*, jako zde.

[2]) V Turč. Sv. Martinu, 1880. sešit 1.

[3]) Srovnejme k tomu, co psáno o tom v Dějinách posv. staroč. zpěvu na str. 158—9. a zvláště na str. 176—7, kdež tritonů v českém původním nápěvu shledáváme též několik. Viz poznámku 1. na str. 6

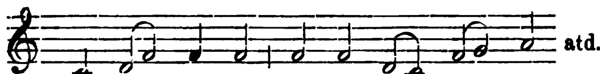
[4]) Uveřejnil ji Fejfalík v „Abhandl. d. kais. Akad. d. Wissensch. Wien, 1862. 39. Bd. S. 742.

„An - dě - lí - ku roz - ko - cha - ný, na - de vše - cky pře-vý - bor-ný.“

Pak ale sestupuje nápěv do authentické kvinty dorické toniny.

Druhá melodická fráza: *fdcfga*, jest původu liturgického církevního. Na důkaz toho stačí, bychom zpomněli tohoto verše z „Te Deum laudamus“:
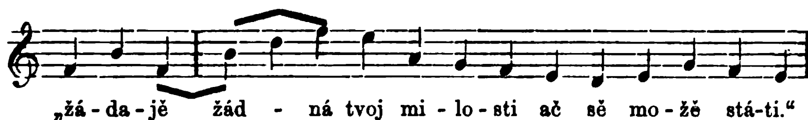

„Et be - ne - dic hae - re - di - ta - ti tuae“

(Cantus firmus.)
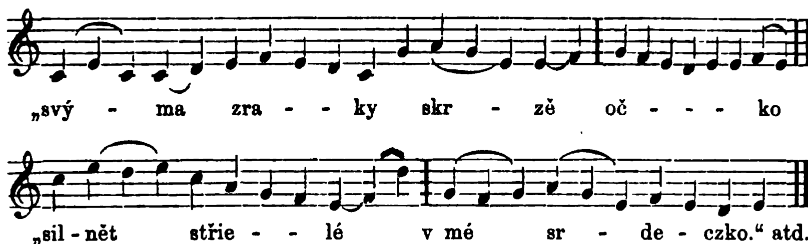
Třetí hlavní fráza $\bar{c}\,\bar{d}\,\bar{e}\,\bar{d}\,\bar{c}\,h\,a\,\bar{h}\,\bar{c}$ jest patrně výtvorem skladatelovým, jenž vyronil se z jeho mysli, nejvýš roznícené touhou po „nebeském choti“. Proto povznáší se na těchto místech nad obyčejný a pravidelný okolek hypolydické toniny (*c*—$\bar{c}$) vyšším vzletem o celou terc po dvakráte. Toto větší vzrušení a roznícení mysli bylo zajisté také příčinou, že ozdobil nápěv těchto sloh (5. a 6.) delšími neumami na slova „moci“ a „panycze“; jimiť projevuje toužebné povzdechy (= pneuma,) velmi trefně. Však veliká touha působí také bolestné strádání. I tomu básník zvláštní výraz dává melodickou frázou slov: „batyczku zmylelyczku“, a: „zadoſt pylna“. Jediné touto frázou vyjádřuje skladatel elegický ráz, jenž vlastně přináleží podle pravidel starých tonin šestému „tonu“ hypolydickému.[1]) Však náš hudebný básník dal své hypolydické písni celkem jiný samostatný ráz jednak prostosrdečné radosti (frázou první), jednak veliké vážnosti (frázou druhou), jednak spojením obou neb i všech tří fráz. A tímto spojením, tuším, dal skladatel nejlépe na jevo typus české mysli, jež umí také velebné a hluboké pravdy pojímati s prostosrdečnou radostí. Proto nic nepochybuji o tom, že netoliko hudebný básník této písně byl Čech, alebrž tak dokonale kryjí se slova s nápěvem, že text i nápěv musely vyplynouti z jedné hlavy, z jednoho srdce, z jednoho péra. „Básníkem a skladatelem jest jedna a táž osoba,“ jakž i p. Truhlář (l. c. sl. 56.) se domnívá, a to osoba nevšedně vzdělaná.

[1]) Pamatujme toliko na šestý ton žalmový, nebo na Benedictus v VI. tonu. Vizme ku př. šestý žalmový ton v Blahoslavově Muzyce (z r. 1569.), [expl. musejní sign. 58. G. 12. na listě 33 a].

Jak rozdílným jeví se nám tento pravidelný, úměrný a důstojný nápěv této písně oproti nápěvu oné písně, skutečně milostné, již uveřejnil p. Truhlář z mnichovského rukopisu v Č. Č. M. 1885. str. 112—3.! Jest ještě starší než „Otep myrrhy“, anať pochází ze XIV. století. A přece jak nepokojný a neupřáhaný nápěv objevuje se v něm zraku a sluchu našemu! Nápěv, jenž vymyká se z hudebných zákonů a pravidel oné doby až takovou měrou, že se nic neštítí prožluklé diblíky „in musica“ triton a diapente položiti vedle sebe, transskripce-li správna jest, takto:
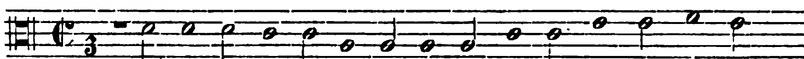

Aneb vizme tyto verše, v nichž jeví se nám i neumatické ozdoby, ba dokonce již i sexty, na onen čas neobyčejné:

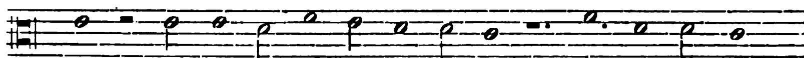
Tuť jeví se veliký rozdíl v nápěvu, v melodických frázách i v rytmickém skladu obou písní, což také nemalou měrou svědčí o původu a účelu obou písní venkoncem rozdílném, dosvědčujíc také náš allegorický výklad písně „Otep myrrhy“. Ovšem přihlédneme-li blíže k duchu písně rukopisu mnichovského, shledáme, že upomíná silně na pláč tří Marií u hrobu Páně. Však této příbuznosti nebudeme se zajisté na onen čas diviti, alebrž za důkaz vzniku jejího právě v oné době považovati. Ale znamenejme také, že autor této písně hráze původního pramene mocně protrhl a svým zvláštním duchem a úmyslem daleko je překročil, vytvořiv dílo samostatné, jež takto podstatně se liší od písně „Otep myrrhy“ i od nápěvu žen u hrobu Páně.

Zajímavo jest též, srovnati s tímto nápěvem onen, jejž Komenský složil k své „osmeré písničce“ na slova téže „velepísně Šalomounovy.“ I on vyvolil pro svůj nápěv plagálnou toninu, však nikoliv elegickou šestou, alebrž trudnější druhou, o níž vece Blahoslav, že „jest skladem smutných a plačtivých zpěvů, k zá-

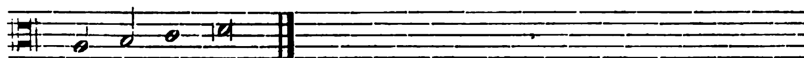
rmutku a mysli ponížené vedoucích“ (l. c.). A takový v pravdě jest i zpěv či nápěv Komenského. Vyzníváť v skutku mnohem bolněji než předešlý nápěv, takto: [1])

„O by mne můj že-nich věč-ný smi - lo - stí svou mně sám vděč-

ný po - lí - be-ním úst svých po-ctil! z mých te - skno-stí

mne vy - pro-stil!“

Tato poslední slova nám vysvětlují, proč Komenský dal svému nápěvu tak truchlivý a bolný ráz. Pro trudné poměry svého vnějšího života. —

Však kromě této písně zavírá v sobě řečený rukopis ještě jiné české písně mezi liturgickými zpěvy latinskými. A tyto písně r. 1410. zajisté proto napsal, aby se na dále zpívaly, nikoliv pro pouhou památku, jak složení celého rukopisu svědčí. Proto jest nám tento rukopis také bezpečným vodítkem toho, jaké posvátné písně české pěli katolíci v XV. stol. buď v kostele, neb mimo něj při soukromé bohopoctě a j. — Hned po rejstříku a lat. písni položeny jsou tyto dvě české písně: „Vstalť jest Buoh z mrtvých“ a „Jezu Kryste štědrý kn.“ (na ll. e^a e^b). Po písni „Otep myrrhy“ následuje na l. 161.^{b} píseň: „Stalať se jest věc divná“, již má i rukop. třeboňského archivu A. N. 4. (z XV. stol.) (Viz ji v I. d. 150. 158.); pak na l. 162.^{b} píseň či vlastně proza o sv. Dorotě: „Doroto panno čistá.“ — O písni „Vstalť jest Bóh z mrtvých“ čteme v postille Husově (Sebr. spisy II., 132.), že byla r. 1409. zároveň s jinými církevně zakázána. [2]) Však že složena byla již ve XIV. století, myslím, že byla od Husitů v textu porušena a snad jen tato porušená že byla zakázána. Rovněž tak stalo se také s písní: „Jezu Kryste štědrý kněze“, a přece i tuto píseň obsahuje vyšebr. rukopis, a sice s tím textem, jejž pražská synoda r. 1406. schválila. (Viz Jir. v Č. Č.

[1]) L. c. na str. 217. Viz o nápěvu i o Komenském více v našem pojednání v „Cyrillu“ r. 1884. str. 51. sl.

[2]) Viz I. dílu str. 156.

M. 1885. na str. 567.) Naše píseň jeví se v něm v původním pravopise takto:

1. Vſtal geſt buoh z mrtwych ſwou moczy,
oſlawnye do pekla kroczy [a]),
aby z temnoſty
y z zaloſty
duſſycky ſwemu otczy poſlal,
za nyezz gỹty zadal [b])
y na ſmrt dal
ſwú duſſy myloſtywye.

2. ℣. Na welyku nocz tu nedyely
zborzyl pekelnu poſtely
mocnye bez potaza
(dyabla) [c]) swaza [d])
przykaza gemu tam oſtaty,
aby on na wyeky
byl s czlowyeky
s hrzyeſnymy plamen hltage.

3. ℣. Odtud wywedl duſſye yate,
Adama Ewu, otcze ſwate,
z pekla ohnyweho,
placztyweho [e])
a chtye gye weſty do radoſty
ſ welyku myloſty,
kdez [f]) andyele
gey chwale bez przeſtanye." (A. d.)

Rukopis univ. knih. praž. XI. C. 8. z XV. věku rukou třeboňského augustiána Kříže z Telče psaný, má tyto úchylky textové: při [a]) „kroczyl, atby"; [b]) „za nyez gest won zadal, na smrt wydal swe tyelo mil... [c]) „Dyabla" tu není, ale stojí v jistebn. hus. kancionále. (Počátek písně dle něho viz v Jireček. hymnol. 82.) [d]) „bez otaza y diabla swazal, przykazal... bydleti, atby on na v... bydlel... plamen lkagie;" [e]) „y placzt..." [f]) „tu, kdez and." I tento rukop. má: „g e y c h w a l e." — Však na konci vece Kříž o té písni, že jest haeretická: „Finis hujus Cantionis hereticalis (t. „Vstalť jest Krystus z mrtvých, král svítězil") et prioris etiam hereticalis" (t. písně, zde podané. Opraviž dle toho nedobré čtení v I. d. t. Dějin str. 156.: ... „et prorsus ecclesiae heret.")

O nápěvu má tento rukopis (XI. C. 8.) nadepsáno: „Canitur sicut: S t u p e f a c t u s i n f e r n i d u x." — Týž rukopis Křížův obsahuje ještě jednu katolickou píseň, o níž výslovně po straně dí: „Alia cancio c a t h o l i c a a theotunis sumpta." Jest to píseň: [1])

[1]) Na t. listě 251b. Pojednáno o ní v I. d. t. Dějin na str. 157.

„Veselýť nám den nastal,
v němž Stvořitel svítězil,
třetí den z mrtvých vstal,
aťbychom z hřiechuov vstali,
jeho následovali,
potom s ním v věčném životě
na věky kralovali.“

Dle poznámky Křížovy je z němčiny vzata a theotunis = theutonibus). A skutečně ji shledáváme u Baeumkra (D. d. kathol. K. lied, I., 524.) Však jeví se již také v nejstarším sborníku polských písní z r. 1435. (Przeworszczyk), ač metricky jinak upravena. (Viz: Dra Surzyńského „Polskie pieśni kośc. ktl. str. 96., nápěv na str. 239.—40., též v jeho „Spiewniku k.“ na str. 200.) —

2. „Doroto, panno čistá.“

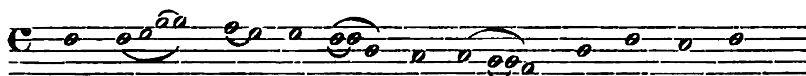
Ve vyšebrodském rukopise shledáváme také životopisnou prozu o sv. Dorotě: „Doroto, panno čistá.“ Ačkoliv složena byla již ve XIV. století, ne-li dokonce v XIII. (viz o ní I. d. t. Dějin str. 100. a Paterův spis: „Svatovítský rukopis“ 1886. (Nákl. Mat. č. str. X. l. I. sl. a 304. sl.), přece jest nám zde podati nápěv této písně a jeho rozbor, ježto teprve nyní bylo nám lze jej poznati a náležitě oceniti.

Útvar prozy, v němž jeví se tato píseň, byl v středověku velmi oblíben, jak svědčí též náš rukopis vyšebrodský, v němž obsahuje se ještě více pros, na větší svátky složených.[1]) Nadepsáno jest nad písní: „Canticum de s. Dorothea boemice“. Z toho soudím, že jest přeložena z latinského originálu, ježto při písni „otep myrrhy“ nadepsáno „Canticum boemicale“.[2]) Tato jest tedy česká, ona toliko česky podaná píseň. Text její moderně přepsaný, podal J. Jireček v Čas. Č. M. 1885. na str. 570. Zbývá přihlédnouti k nápěvu písně, jenž jest tím vzácnější, že od jinud posud byl neznám. Složen jest ve staré frygické tonině, v níž celá melodie velmi krásně a uměle jest provedena. Skládá se ze dvou dílů: prvý se zpívá k 1. a 2. ℣, druhý k repetici. Jsouť slohy trojdílné

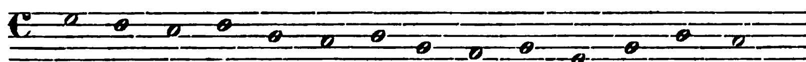
[1]) Viz o nich na str. 8.

[2]) Latinský originál viz ve spise „Cantiones bohemicae“ (od G. M. Drevesa S. J.) na str. 61—62. Však český text není pouhý překlad, nébrž docela volné spracování latinského textu. — Rukopis třeboňského archivu z XV. stol. A 4. obsahuje na l. 319. jinou píseň o sv. Dorotě „Dorothea mens ut rea“, již má také Mone („Latein. Hymnen des Mittelalters“ III. Band) s nápěvem docela rozdílným.

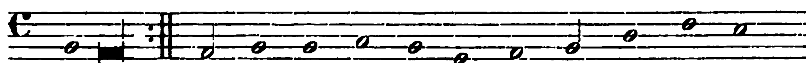
(℣℣ a ℟). Noty rukopisu jsou černé kosočtverce (semibreves), skoro veskrze stejné. Přepíšeme-li je na nynější noty, zní nápěv takto:

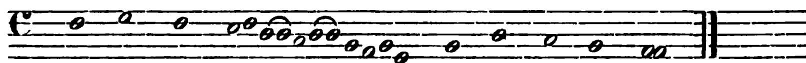
℟ Do - ro - - tho pan - no czy - ſta twuoy hod czty
℟ Twe kra - ſy y twe czy - ſto ty ne - moz za-

czyerkew ſwa - ta, nebs ty dyew-ka wy - bor - na, Bo-hem zwo-
dny wy - pſa - ty, gy-myzs ty o - zdo - be - na, Kri-ſtem ſnu-

le - na! ℟ Ra - du - gy - czy ſye ſ cho-tem swým, ſpo - mo - zyz
be - na.

nam tam ſmut-nym k wyeczne ra - do - ſty [1]).

Neobyčejná architektonika této podivné melodie svědčí jednak o neobyčejném vzrušení mysli skladatelovy, jednak též o původu domácím. Neobyčejna jest; neb skladatel v ní protrhl pouta pravidel starých církevních tonin. Melodické frázy její nejsou staré frygické tonině obvyklé, zabíhajíce do lydických a dorických, reperkuse její *e*—*c* není téměř ani znáti, okolek stupnice překročen na horu i dolů o ton. Ba skladatel vzlétá hned při prvém slově nejvýše až na hořejší *f̄*, [2]) ale hned a rychle zase sestupuje až pod oktávu na základní ton *e*, jako by se byl při tom vzletu vzpamatoval, že nemá při frygické tonině v takové výši horovati. A v skutku již nad ton *d* nevystupuje, za to často sestupuje k základnímu tonu, ba i pod něj a dodává tím způsobem nápěvu,

---

[1]) Originál jest na pětilínových systemech v *C* klíči napořád notován bez repetice, jížto jsme přidali my, poněvadž druhý ℣ právě tak jest notován, jako prvý. Text obsahuje 12 trojdílných sloh. — Neumy nejsou v rukopise označeny obloučky; tyť my jsme přidali usoudivše sami, které noty patří k sobě. — Text podáváme pravopisem originálu.

[2]) Toto *f̄* není chybné, jak libovolně domýšlel se Dreves (Sv.-Vítský rukop. vyd. od Patery 1886 na str. XLIII.) proto, že prý „pak by byl zde překročen objem frygické toniny (*e*—*e*)“. Ten byl překročen i jindy. Na tyto české skladby nestačí měřítko Drevesovo. Toť právě zvláštnosť jejich. Dreves patrně jich neznal. (Viz, co dále řečeno nahoře.)

mocně načatému, rázu dumavého či rozjímavého, jenž ovšem k životopisnému líčení sv. mučennice výborně se hodí. Tuť patrně přirozená, neurvalá síla ukrocena a v pravidelný tok mezi břehy uvedena zjemňujícím duchem a vlivem církevního umění, čímž od líbezného, uhlazeného nápěvu písně „Otep myrrhy“ podstatně se liší. Toť svědčí o původním a samostatném rázu nápěvu a českém původu skladatelově, ježto ráznosť s jemností zde združena v jedno.[1]) Latinská proza o sv. Dorotě „Dorothea mens ut rea“, jak ji na př. v chrudimském lat. graduale z r. 1530. shledáváme, má docela jiný nápěv doricky (v tenoru).

Proč skladatel nápěvu českého volil právě frygickou toninu, jež jest „stupnice zpěvů přísných, tvrdých, trpkých,“ jak vece Blahoslav ve své „Muzyce?“ [2]) Toť asi vyrozuměti lze ze slov prvé ℟.; „spomoziž nám smutným.“ Zde přidělil skladatel na 2. slabiku slova s m u t **n ý m** dokonce dlouhou neumatickou frázu, hluboko sestupující, jež na tomto místě vyznívá ovšem jako dlouhý povzdech smutku a žalu, kontrastujíc ostře proti nadobyčejnému vzletu na počátku. Ježto však neznáme skladatele tohoto nápěvu XIV. věku, nelze nám také po příčině tohoto neobyčejného vzrušení jeho mysli pátrati.

Pravíme, že píseň či prosa tato pochází ze XIV. věku; nic nepochybuji, že také nápěv. Známať jest již z rukopisů věku XIV. a také vyšebrodský text svědčí svým pravopisem, že opsán jest z předlohy XIV. století. Jen tak lze vysvětliti velmi nestejný a nestálý pravopis jeho značně zabíhající do starší doby. Tak na př. zájmeno j e j í píše tímto čtverým způsobem: g i e g i e, g i e g y e, g e g i e, g y e g i e; slovo růže píše: r o z y e, jednou ale: r u o z e; nejrůzněji píše jméno Páně takto: **J** e z u c r i ſ t a, **g** e z u c r í ſ t e m i K r í ſ t e m, jednou dokonce prastarým monogramen: ihû ꝗ. Za *i* klade z pravidla *y*, místo *ſ* píše ještě často *ſſ*, zřídka *s*, naopak

[1]) K tomu srovnejme, žeť i následující píseň „Stalať se jest věc divná“ a Husova „Jesus Christus nostra salus“ v téže nadměrné výšce horovati počínají a ku podivu též milostná píseň Záviše ze XIV. stol., jejížto zlomek našel Jos. Truhlář a otiskl v Čas. č. Mus. 1885. str. 112—3. Pamatujme, že již i naše lat. „troparium“ z r. 1235. má melodie, jež vystupují na decimu. (Viz I. d. t. Děj. na str. 46) V této též frygické písni jest h o j n ě t a k o v ý c h h o r u j í c í c h p o č á t k ů v n a d m ě r n é v ý š i. Ducha jest elegického, velmi bolestného, původu liturgického, však při tom též plna přirozeného, originálného výrazu bolesti. Z a j í m a v ý t o p ř í k l a d m o c n é h o v l i v u z p ě v u c í r k e v n í h o n a u m ě l é n á p ě v y s v ě t s k é.

[2]) Zde udává v ambitu či okolku třetího „tonu“ jiné „způsoby zpívání“ či melodické frázy, jak nyní pravíme, k tomu tonu, než naše samorostlá píseň.

místo *š* klade také jen *ʃ*, a skoro veskrze zachovává ještě stará perfecta.

Zajímavo jest srovnati tento nápěv s nápěvem Rubína a Pusterpalka v „Mastičkáři“ [1]), jenž jest také frygický, ale jak rozdílný od našeho. Kdežto nápěv Rubínův zní docela liturgicky, jak dovodili jsme v „Dějinách“ (l. c. I. 185.), vyzul se skladatel naší prosy z těchto umělých vazeb a vytvořil melodii duchem samostatným, podržev toliko vnější roucho církevní toniny. Za to v písni „Od císaře nebeského“ (ze XIV. století) znamenáme podobné, ba skoro - stejné melodické frázy v téže tonině frygické, jako v písni „Doroto“ (od slova „výborná“. Viz ji v „Dějinách posv. zpěvu stč. str. 178.) — Na konec jest nám dodati, že tato píseň byla u nás v XV. stol. velmi oblíbena i rozšířena,[2]) jako úcta této světice. Hra o sv. Dorotě (t. j. stíhání její) koná se od starodávna podnes ještě v některých krajinách českých. (Viz ji u Bartoše: Nové nár. písně mor. 1882. str. 193. sl. Český lid I., 511. a jj.)

3. Ostatní písně.

Kromě toho domysliti se můžeme, že zpívali čeští katolíci XV. věku též píseň, již obsahuje rukopis třeboňsk. archivu sig. A. N. 4. (na l. 407.): „Nastal jest nám den veselý“ a čtyři písně rukopisu univers. knihovny XV. věku (sig. XI. E. 2.): „Krystów život znamenajmy Ro. Pastuškám najprv zjeveno,“ „Kryste, jenž jsi den y swětlosť“ a „Vítaj milý Jezu Kryste, vítaj synu panny čisté,“ o nichž pojednáno bylo již v I. díle. Zde připojujeme fototypické snímky prvé a druhé písně. Prvá má chorální notu mensurovanou, druhá bez mensury. (Viz fototypické přílohy čč. 3. a 4.) Též píseň XIV. věku: „Na čest paní ktožt se klaní“ zavírá se dle udání Fejfalíkova v rukop. XV. věku, jenž náleží archivu olomoucké kapitoly (N. 300.). Nahlédnuvše do rukop., skutečně jsme tak shledali (na li. 606a). I podáváme celý text její, krásnou a jadrnou češtinou vynikající, v literární příloze lit. a. Však právě v tomto rukopise našli jsme (na li. 607.b) ještě jinou katolickou píseň, píseň to o církvi, „choti Kristově“ a duchovní matce věřících. Směřuje proti „nevěrným jejím synům, husákům“ a počíná: „Všichni posluchajte, chválu Bohu vzdaite.“ Jest původu

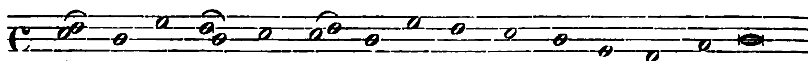
[1]) Ve „Výboru“ z liter. české. I. 67.

[2]) Zachovalať se nám ve třech rukopisech XV. věku. (Viz o nich Paterův Sv.-Vítský ruk. l. c.) Do rukopisu kapitolní knihovny v Praze (CXXXIV.) napsal ji v 3. desítiletí XV. stol. kněz Blažek. Níže (na str. 45.) viz ještě jednu, jinou píseň o sv. Dorotě.

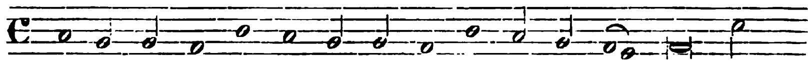
moravského, jak svědčí moravism ve sl. 15.: „Mosegit postupati.“ Složena byla za krále Vladislawa, jak na jevo jde z 18. slohy: „V iehožto doufáme, žeť sie jim to vssie stane za ladislava krále . . .“ Jest to jiná píseň, než ona, která se jeví ve Výb. z liter. čes. II. sl. 241.—4. (z r. asi 1417.). Protož ji sdělujeme celou v liter. příloze č. 2. Počíná: „Všichni posluchaite, chválu Bohu vzdajte.“ Nápěvu k ní neznáme.

Jungm. udává, l. c. III. č. 37., že v mikulovské knih. zavírají se písně: *a*) Kriste najmilostivější králi zaslíbený . . .“ *b*) Všemohoucí Bože . . . *c*) Píseň o sedmeré svátosti kostelní, jež počíná: Vzdejme najprv chválu Otci vší velebnosti.“ Jungm. sice udává o nich, že jsou to opisy z rukop. XV. stol., avšak Jireček uvádí prvou z nich po poprvé v kanc. bratrsk. z r. 1501. Nám na t. č. nebylo lze do nich nahlédnouti.

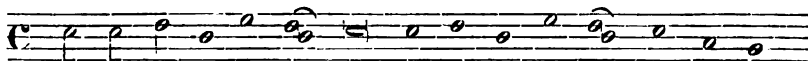
O starších písních (předešlých dob) vytknouti sluší, že dvě z nich nyní se pozměnily: p. „Hospodine, pomiluj ny“ přijala na sebe roucho širšího ozdobnějšího nápěvu, jejž poznali jsme v I. d. t. Dějin (na str. 31.). Jisto jest, že tehdáž Čechové tuto vlasteneckou píseň, drahé to dědictví cyrillo-methodějské a sv. vojtěšské zpívali také v XV. století. Poznámeť ji ještě později také v chrudimském lat. graduále z r. 1530., však s figurací pozměněnou. — Druhá vlastenecká píseň sv. Václava (Sv. Václave, vévodo české země) byla nyní rozšířena na pět sloh. O dvou přidaných poznamenal Balbín výslovně, že je přidali katolíci v dobách husitských, prosíce jimi, aby Česká země, tolika nepřátely sklíčená, nezahynula. Tyto přidané slohy jsou: „Ty's náš dědic“ a „Maria, matko žádúcí.“ (Viz je v rukop. univ. knih. praž. z XV. stol. X. E. 2. a v I. d. t. Dějin na str. 52. sl.) Však v rukopise stud. knihovny v Olomouci (sign. M. S. 3. V. 8.) z XV. století má toliko tři původní slohy s tímto pozměněným nápěvem volného rytmu bez taktu:

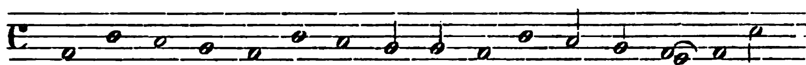
„Sva - tý Vá - czla - ve vý - vo - do cze-ſkcy ze-mye, knye - ze naſs

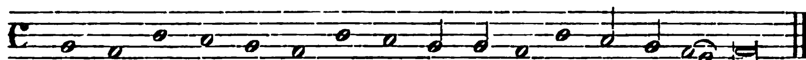
pros za ny Bo - ha, sva - té - ho Du-cha. Xsteleyſon. Po-

mo-tzi my tvej za - da - mi, smi - luj se nad na - mi, vtieſs

Na tomto nápěvu znamenáme přechodní tvar od jednoduchého nápěvu nejstaršího k modernímu, jenž patrnými chybami z něho vznikl. —

Do XV. věku náleží konečně ještě jiná životopisná prosa o sv. Dorotě. Obsahuje se v rukop. univ. knih. lvovské sig. 41. E. 21. (od li. 75.) a uveřejnil ji Golovacki v pojedn. král. české Společn. náuk r. 1861. Nazývá ji zde veršovanou životopisnou legendou. Líčí se v ní život a mučennická smrť sv. Doroty. Počíná prosebným úvodem:

„Bože mocný s svatú Máří,
s tú nebeskú světlú zář█,
Račta při mém smyslu býti
bych mohl dobře promluviti
o svaté dívce dobrého
z tak malého smyslu mého.“

Končí: „Rcimež nyní všickni amen.“ Psána jest pravopisem XV. věku. — Týž rukopis obsahuje v sobě také starší písně: 1. „Ach přeslavná matko Boží“ (na 8 listě; viz ji v I. díle 133.);

2. Zdrávas Panno Maryja Jhu Christa,
všecka jasná, všecka čista,
Tys porodila z nebes pána,
číms byla znamenána
skrze keř divně hořící
Mojžíšův milosti vrúcí“ (a d. na li. 28.)

3. Zdráva's královno z nebe
já hříšná prosím tebe
i volám k tobě ve dne i v noci
žádající tvej svatej pomoci“ (a d. na li. 30.)

[1]) Pravopis rukopisu (vyjma v = w). Noty jsou v něm bílé čtverce a neumatické půlnoty na pětilínových systémech.

Na li. 32.:

4. „Vítaj milý Jhu Xpe, | Tys syn pravej dievky čistej,“
„Ty's za ny na kříž vstúpil, | svú svatú krví ny vykúpil.“
„Vítaj pravé Boží tělo | tak jak sy na svatém kříži pnělo,“
A. d. na li. 32.—3.

Na li. 39. jeví se tu také známá proza: „Stáše matka bolestiva“, a na li. 33.—4. krátká píseň:

„Vítaj svatá krev Boží
má radosť i mé zboží.
Vítaj hříchů na zbavení
a mej duši na spasení.
Vslyš to tvořec ten,
jenž je stvořil noc i den
by nám byl nebeský ráj otevřen.
Rcemi všechni hříšní amen.“

Jiná píseň dosti dlouhá jeví se na str. 34.:

„Pane milý Jhu Xpe,
jenž jsi pro nás syn dievky čisté
sedm slov v poslední den života svého
na kříži vyřkl do skončení tvého“ . . .

Golovacki sice neuvádí tuto a předešlou za písně; však poslední končí na str. 36. výslovně: „Ať má duše v tvej radosti věčně **zpívá** amen,“ a předešlá („Vítaj sv. krev“) má týž rozměr a rým jako píseň „Vítaj milý Jhu Xpe.“ Text prvé písně („O přesl. matko Boží“) viz také v I. d. t. Dějin (str. 133. a 11.), prozu „Stáše matka bol.“ na str. (136.), ostatní v pojednání Golovackého. Nápěvů k nim Golovacki nemá, aniž také nám jsou známy, vyjma prozu „Stáše matka bolestiva.“ Píseň „Witaj milý Jezu Chr.“ měli též Poláci již na počátku XV. věku, z české přeloženou. (V. Dra Surzyńsk. „Polskie pieśni k. k.“ str. 119. a 244.)

4. Písně Klimenta Bosáka.

O skladatelích nových písní katolických v XV. stol. nezachovalo se nám zpráv, leč jediné o horlivém minoritovi Klimentu Bosáku. Dlouho mi byla osobnosť tohoto vynikajícího řeholníka záhadna, a to tím záhadnější, ježto i střízlivě soudící J. Jireček pokládal jej za kališníka (hymnol. b. str. 9. a j.), což přece s přísným řádem jeho nikterak srovnati se nedalo. Konečně se záhada vyjasnila. Jiný horlivý spolu̇řeholník jeho P. Jindř. Labe (Turnovský), „řádu sv. Františka české provincie sv. Václava definitor,“ sepsal a vydal r. 1685 latině a 40 let později česky (1726 u Hraby v Praze) spis: „Hystorie o třech (milostných) obrazích“ ve františkánském kostele v Bechyni. V II. kapitole této historie, pojednávaje o „apoštolských pracích“ vynikajících františkánů

v českém království, jmenuje také vynikající kazatele františkánské. A právě mezi tyto kazatele řadí také našeho Klim. Bosáka. Praviť zde o něm: „Pater Kliment Birmarský,[1]) který v Hradci Jindřichovém kázal a některé písně složil, které se jmenují podnes „písně Klimenta Bosáka,“ ale snad jsou již od kacířů zfalšované.“ I dokládá P. J. Labe, že horlivosť těchto pokorných synů sv. Františka vysvědčil... Marek, kardinál a patriarcha Aquilejenský... r. 1473., ba i sám papež Sixtus IV. (býv. františkán) r. 1481., jenž proto svolil k založení nových františkánských klášterů v Čechách a Slezsku. — Protož jest nám Kl. Bosáka a jeho písně tam zařaditi, kam náležejí, nikoliv mezi podobojí, jak posavad bylo zvykem, snad proto, že bylo posud málo spolehlivých zpráv o něm.[2]) Však tím jeho písně na své, na onen čas velmi vzácné ceně ničeho nepozbývají. Tať byla tak obecně známa i uznána, žeť utrakvisté i Bratří a protestanté pojali některé písně jeho do svých zpěvníků, nikoliv jen katolíci. Tak zejména učinili J. Táborský a V. Kleych, jenž o něm při jeho písni „Lidské pokolení měj vždy v své paměti“ (v „Evangel. Kanc.“) napsal: „Klim. Bosák, kazatel v Hradci.“ Proto i Blahoslav zmiňuje se o něm ve své „grammatice“ (str. 286.) pochvalně, řka: „Předešlého času byl také dobrý muž a pobožný v Čechách povstal, Kliment Bosák, nezadní kazatel.“ I dokládá o něm, „že „pobožných písniček drahně skládal.“ Jireček o něm vece (hymnol. 9.), že byl zvláštním důvěrníkem rodině Švamberské. O jeho písních pak vedlé pravdy soudí, že „značně vynikají nad obecnosť náboženských písní XVI. věku.“ Uvidíme. — Jeho písně zachovaly se nám v rukopisných a tištěných kancionálech XVI. věku a sl. Víme také určitě, které písně složil. V tištěném kancionále c. k. univers. knih. pr. sig. 54. F. 169. z r. 1530. čteme na li. NXIII.[3]) výslovně: „Počínají se písně Klimenta Bosáka“; kromě toho jest i na rubu každého následujícího listu v záhlaví nadepsáno: „Písně Bosákovy“. Obsahuje se jich zde jedenáct. Vyjma první („Bože Otče sešli“)

---

[1]) Původní latinské vydání z r. 1685. nazývá jej (na st. 48.) „Clemens de Dithmaria.“ Rodem byl Čech; „Bohemus,“ dí se na latinském titulním listě.

[2]) Od Klimenta Bosáka lišiti sluší jiného Bosáka, Jana Vodňanského. (V o něm v Jirečk. Rukov I. 92. a pojedn. Jos Truhláře v Č. Č. M. 1884. str. 524. sl.)

[3]) Toť chyba v knize; má státi OXIII. Ostatní listy téže složky jsou správně označeny.

a druhou („Otčenáš, milý Pane“) obsahují se tyto Bosákovy písně též v tištěném kancionále univers. knih. Praž. z r. 1559 (?) (sign. 54. D. 173., m. 8°.), kdež však jest jich třináct. I zde čteme (v II. díle na listě L VII.[b]) nápis: „Začínají se písně Klimenta Bosáka.“ Známe tedy písní Kl. Bosáka patnácte. Jsou to:

1. „Děkujeme tobě | Kryste, žes nás sobě | koupil skrze umučení, | jenž jsme byli v ďábelském vězení.“ (Má 12 sloh).

2. „Budiž chvála Bohu na výsosti | z převeliké jeho milosti, | kterouž nám nyní | zjevuje skrze své svaté čtení.“ (Má 27 sloh).

3. „Máš to znáti, o křesťane věrný, | co tě (?) učinil Pán Bůh nesmírný, | z toho vždy děkovati, | v paměti své chovati | všecka dobrodiní jeho.“ (Má 12 sloh).

4. „Jezu Kryste | ty's zajisté | Syn pravý Boha Otce. Z něhož's vyšel, | na svět přišel, | aby byl hříšným vůdce. *R.* Kázal tebe | Otec s nebe | nám všem vždy poslouchati, | řeči tvé zachovati, | jenž jsou živé | a nelživé; | ℟. kdož je drží, | v tebe věří, | ten smrti neokusí; | kdož je tupí, | tvou čest loupí (lúpí), | zatracen být musí.“ (Má 5 takových trojdílných sloh).

5. „Kdo se líbí Bohu“ a d. (Viz ji níže). (16 sloh).

6. „Pane Kriste, | Bože věčný“ a d. (Viz ji níže). (5 sloh).

7. „Slušelo by nám to znáti“ a d. (Viz ji níže). (Má 20 sloh).

8. „Volám k tobě ve dne v noci, | Pane Jezu Kriste, | neb sám sobě nic spomoci | nemohu zajisté; | nachyl uši | již k mé duši, | skrz hříchy nečisté.“ (7 sloh.)

9. „O Jezu Kriste, | Pane Boží Synu, | jenž jsi zajisté | pro člověčí vinu | sstoupil s výsosti | z veliké milosti | k nám do žalosti.“ (Má 9 sloh).

10. „Dočkali jsme se času svitání“ a d. (5 sloh). (Viz ji dále).

11. „Kdo z žalosti | do radosti | chce přijíti | a živ býti, | poslechniž této rady: | cožť uloží | zákon Boží, | to činiti a plniti | musíš beze vší vady. *R.* Zlořečení zatracení | kdož nejmenší řeč zruší, | toho Pán Buoh | pro jeho dluh | zahubí s tělem i s duší.“ (Má 7 takových sloh bohatě sčlánkovaných a zvučně rýmovaných).

12. „Král věčný vás požehnaj | požehnáním svatým | a všeckno dobré vám daj | chudým i bohatým. *R.* Račiž vás naplniti | svou svatou milostí | potom k sobě přijíti | do věčné radosti.“ (Má 12 sl.)

13. „O lidské pokolení, | měj vždy v své paměti | to hořké umučení, | jež ráčil trpěti *R.* ten Beránek tichý | za tvé těžké hříchy; | chtě je zaplatiti | a tebe spasiti, | ráčil se zmařiti.“ (Má 12 sloh).

Tyto písně obsahují se v tištěném kancionále 54. D. 173. (l. c.). K tomu sluší přidati z kancionálu 54. F. 169. ještě tyto dvě:

14. „Otče náš, milý Pane“ a d.

15. „Bože Otče, sešliž nám.“ (Viz ji níže.)

U těch písní, jež nezavírají se v této stati, podána jest vždy prvá sloha celá. Kromě udaných dvou pramenů písní Klimentových obsahují se také v protestantském kancionále Závorkově z r. 1606, jenž jich má 12, v kancionále musejní knihovny z r. 1609. (sig. 58. G. 8. od str. 482.), v kancionále Sixta Palmy z r. 1617. a Kleychově, pak v katolických kancionálech Rozenpluta, Hlohovského, Steyrově a několik též v Pomykalově moravském a jj. Svatojanský kancionál má z nich toliko dvě: „Otče náš, milý Pane“, a „Pane Kriste, Bože věčný“, již ale počíná: „Jezu Kriste, B. v.“ — Vidíme, že písně Bosákovy byly značně rozšířeny, tytýž také v nejrůznějších kancionálech. Zajisté výmluvné to svědectví, že byly všemu lidu velice oblíbeny.

Však ačkoliv textů písní Bosákových dosti známe, přece nikoliv také nápěvy jejich, leč bychom přijali za vděk s pouhými citáty jiných písní, jež v kancionále 54. D. 173. v záhlaví shledáváme. Ježto však jednak některé písně Bosákovy jsou starší než citované, jednak Závorka k týmže písním cituje několikráte jiné písně za pramen nápěvu,[1]) nestačí ty citáty k poznání původních nápěvů Bosákových, ať nových neb vypůjčených. Však u Rozenpluta, Hlohovského, Závorky a Šteyra zachovalo se několik písní s nápěvem, jež vespolek v podstatě se shodují, tak že můžeme je důvodně míti za původní nápěvy Bosákovy. „Ježto pak paměť Klim. Bosáka, jakož i způsob jeho češtiny daleko sahaly do XV. století,“ jak dí o něm právem J. Jireček a dosvědčují texty jeho písní v kancionálech XVI. století, zejména Trojana Turnovského, náleží působením svým také on již do XV. věku. Proto jest seznání a ocenění jeho skladatelské činnosti pro nás tím vzácnější.

Kde který Čech neznal by podnes obecně zpívanou, nad míru velebně a slavně znějící píseň před kázáním: „Otče náš, milý Pane“? Hle, tať jeho dílem jest! A kdyby žádné jiné nebyl složil, svědčila by tato jediná o nevšedním skladatelském umění jeho a zachovala by jméno jeho na dlouhé časy. Však

[1]) Zachovávaliť pořadatelé kancionálů ten řád, že nápěv dvou neb více písní přidávali k té písni, jež v kancionále dřívější držela místo, třeba k ní nápěv původně nebyl složen. Při pozdějších pak, třeba starších, tento nápěv již jen citovali.

známe kromě té ještě několik jeho nápěvů z řečených kancionálů. Počneme s onou nejvzácnější.

Č. 14. Otče náš, milý Pane".

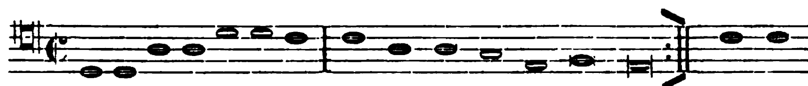
Z nejkrásnějších písní staročeských jest tato píseň před kázáním. Dlouho kladlo se, že vznikla již v době Karlově, ba tiskne se tak podnes.[1]) Však docela chybně, neb kdežto žádný známý rukopis nebo starý tisk nesvědčí této době, obsahuje se ta píseň v nejednom z nich zjevně mezi písněmi Bosákovými. V řečeném tisku 54. F. 169. jeví se mezi nimi na druhém místě na listě OXIIII. O nápěvu se tu dí, že „má svou notu". S týmž textem (bez not) zavírá se i v bratr. kancionálku z r. 1505. na listě E 18[b] mezi písněmi „O Duchu svatém". Nad ní zde nadepsáno, že se zpívá „po čtení neb po epištole". I zde čteme: „Má svou zvláštní notu". Závorka a Bratří pozdější jí nemají. Však přijali ji do svých kancionálů zase katol. kanc. u Bur. Waldy 1588. vydaný, Rozenplut (z r. 1601. na str. 700—1.), Hlohovský (má svou vlastní notu) (z r. 1622. na str. 388.), Šípař (z r. 1642.) a Šteyr. Jest v nich mezi písněmi „před kázáním". Také Šípař má připsáno „známá nota". Musila tedy v pravdě býti všeobecně známa nota té písně, žeť ji tak často za známou předpokládali. Textem a počtem tří sloh podávají řečené kancionály tuto píseň všecky stejně. A ježto i ve sv.-Janském kancionále rovněž tak se obsahuje, vidíme, že zůstala vždy a všude nezměněna, což bylo řídkou věcí, ježto různé sekty náboženské přikrajovaly a přeměňovaly texty písní od jinověrců složených dle svého učení.

Nápěvu k té písni nenašel jsem lepšího nad Rozenplutův, jenž jest dle podstaty týž, jak podnes, ač poněkud chybně se zpívá. Ježto i Hlohovský jej má a text písně zůstal povždy nezměněn,

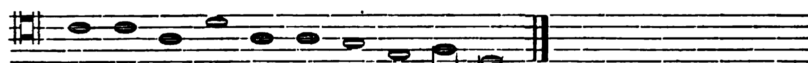
---

[1]) Viz „Hudební památky staročeské", vydal J L. Zvonař, sešit 1.; Slovník naučný, I. vyd, II, 456.; Tadrovo pojednání „Sborové lit." v Památníku Pražského „Hlaholu", 1886, ba i K. Stecker ve Všeob. dějepise hudby, I., 241. a j Jestli text od Klim Bosáka, musí od něho býti též nápěv, ježto má ta píseň „**svou** notu", „svou zvláštní notu". Má-li svou, nemá jinou, cizí, od jinud vypůjčenou. A tištěna byla ta píseň již r. 1505 Tedy můžeme důvodně míti za to, že ji Klim. Bosák složil již někdy na sklonku XV. stol., nikoli až v XVI. A píseň úterních rorát, jež má její nápěv, kdo ví, kdy vznikla. Ne všecky rorátní písně Pospíšilova vydání vznikly najednou, a to české později, než latinské. Naše rukopisy rorátní nejsou starší nad XVI. stol. (Viz I. díl str. 117.—118.) I Václ. Kleych, trnavský kanc. a j. výslovně jmenují Klim. Bosáka skladatelem naší písně.
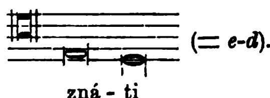
právem pokládati můžeme tento nápěv za onu „zvláštní notu“, jež byla za starodávna obecně známa, tedy od Klimenta Bosáka složena. Dosvědčujeť Rozenplut v předmluvě svého kancionálu, že se snažil, aby i „vrstvy zpěvné... podle starožitnosti napravené zanechal.“ Tento nápěv Rozenplutův jest:

Hlohovský má na slovo „znáti“:

Ostatek je stejný.

Jak velebně a slavně zní tento nápěv dorický! O něm v pravdě platí, co dí P. Ambr. Kienle: „Der dorische Ton singt und fühlt wie ein Mann im Vollbesitze der Kraft: ruhig, fest, edel.“ [1]) Kdežto v dorických nápěvích velmi zhusta vyskytá se melodická fráza: *d-a-hes-a*, jež tyto nápěvy změkčuje, povznáší se naše píseň hned s počátku dvakráte až k oktávě, změkčeného *h* se ani nedotýkajíc. [2]) Tak dodává svému nápěvu vzletného a slavného rázu. (Tady může P. Dreves přiučiti se jedné zvláštnosti českého chorálu). Za to význačné intervally dorické toniny *d-a* (reperkusí) a malou terc *c-a* opakuje, tak že lze nám považovati ten nápěv za zvláštní a krásný vzor dorické toniny, jenž i krásný úměr a soulad ve všech částech na sobě jeví. Pro tento dokonalý úměr jeho soudím, že nelze na něm tak, jak Rozenplut jej podává, ni jedné noty vyměniti za jinou. Proto pokládáme dvoje *h* v melo-

---

[1]) Choralschule, S. 130.
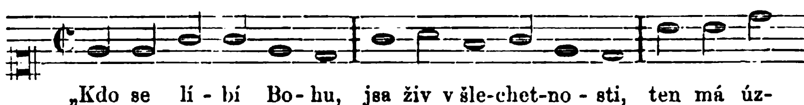
[2]) Rozumí se tudíž samo sebou, že moderní předznamení ♭ u klíče jest liché, ježto tu není d-moll toniny.

dické fráze na slova „ať nás naučí" (*h-c-h-a*) v papírovém kanc. král. hradeckém č. IX. z XVI. stol., ve svato-Janském kancionále a dle něho i v jiných zpěvnících za chybné. Rovněž tak prvé dvě noty na slovo „svatého" (*g f*). Z týchž příčin ani závěrek jejich nemáme za správný, to jest původní, Rozenplutův a Hlohovského pak nápěv ač nikoliv nejstarší známý pokládáme za původní skladbu Bosákovu, která svědčí o mistrné práci a v pravdě velebné mysli skladatelově.[1]) „Ex ungue leonem", („z palce obra poznáme") platí tu o Kl. Bosákovi. Tak dovedeme si snadno vyložiti obecnou a nepřetržitou oblibu této písně přese všeliké bouře náboženské jako málo které staročeské písně oné doby. A co požehnání způsobila již v myslích českých, co „ducha dobrého" v nich roznítila, na kolik „proroctví falešného" jich uchránila nebo z něho zase vyvedla, kdož nám poví? Kéž tak i dlouho po nás ještě zapaluje srdce potomků ohněm Ducha svatého!

Přihlédneme nyní ještě k pěti jiným Bosákovým písním, z nichžto čtyři obsahují se s nápěvem v Šteyrově aneb Závorkově kancionále, dle pořadu tištěného kancionálu 54. D. 173.

Č. 5. „Kdo se líbí Bohu."
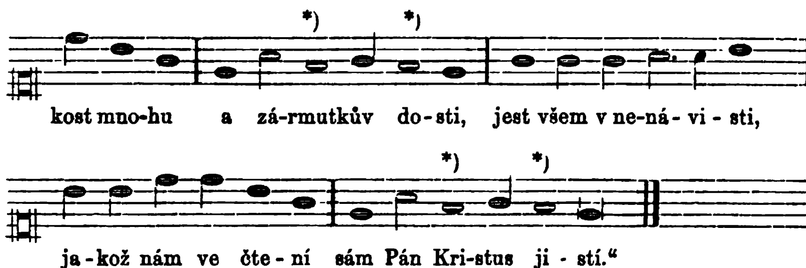
Tuto píseň podává Šteyr (na str. 915.[2]) mezi obecnými. Nadepsáno má: „Vánočním časem jako: Zvěstujem vám radosť." Také Závorka cituje za pramen nápěvu tuto píseň (na l. LXII.). Však tato citovaná píseň má u něho jiný nápěv, jenž k naší písni dobře přilíciti se nedá. Šteyr podává ji i s nápěvem takto:

„Kdo se lí - bí Bo- hu, jsa živ v šle-chet-no - sti, ten má úz-

[1]) Šteyr změnil dokonce i základní toninu dorickou na mixolydickou a not asi 11, čímž ještě více uchyluje se od původního nápěvu, nikoliv na prospěch. Jak mohutná velebnosť jeví se v tom dorickém nápěvu, znamenáme zejména ze čtyřhlasného imitačního zpracování jeho z r. 1573., jež otištěno ve Zvonařových „Hudebních památkách staročeských", sešit I, od str. 6. — Také sedlčanský velký kanc má tuto píseň (ke konci) 4hlasně spracovanou pro tři soprány a tenor. Však tato imitační práce liší se od skladby Zvonařem podané. Cant. fir. jest v 3. sopránu. Prvá část jest jak u Roz., druhá zní takto: *h c h a g g e f g g f e d c*; | *g g a h c c a*; *g a a f g e d*. (Viz hud. příl. č. 2) Král. hrad kanc. končí: *g a a f d e d*.

[2]) IV. vydání, které vždy se rozumí, není-li jiné udáno.

Frygický nápěv této písně jest velmi tklivý. Velepřípadně zračí a obráží se v něm zármutek zbožné duše, zkouškami navštívené. Proto mám za to, že diese, které Šteyr při *) všem *f* notám přidal, tam nepatří, ježto ráz toniny mění a oslabují; neb velký půlton *e-f* jest jeden z význačných intervallů frygické toniny, ba hlavní znak její. P. A. Kienle dí výslovně: „Die phrygische Tonart ist durch den Halbton ober der Finale ausgezeichnet.“ [1]) Tím právě stává se, že základní ton *e* neobyčejnou měrou vyniká. Proto i Kienle dokládá (l. c.): „Die Einwirkung des Schlusstones macht sich mehr als in anderen Tonarten bemerkbar.“ Jako Šteyr a Závorka cituje i kanc. 54. D. 173, že se zpívá jako „Zvěstujem vám radosť“. Však i Šteyr podává k této vánoční písni docela jiný nápěv radostného rázu a jonické toniny. Toliko rytmus a metrický sklad obou nápěvů jest, vyjma 5. verš, docela stejný. Snad se tedy citát vztahuje toliko k rytmu a metru, však nápěv naší písně, dokonce různorodý, jest samostatný, původní, jest tedy prací Bosákovou. Tím osobitěji jeví se nám pak v něm skladatelské umění a ráz ducha Bosákova.

V Slovníku naučném (I. vyd. dílu IX. na str. 602.) čteme, že Jan Trojan, příjmím Turnovský, složil figurový chorál „Kdo se líbí Bohu“, jenž vyniká utěšeným, uměle zosnovaným zpěvem; neboť první oddíl hlavního zpěvu užit jest co (?) podnět, jímž nastupují hlasy kanonicky po sobě. Dissonující tony přicházejí v něm častěji; avšak jejich dissonující povaha je velice zmírněna.“ Kde se obsahuje tento „figurový chorál“ Trojanův? Nemohl jsem ho najíti.

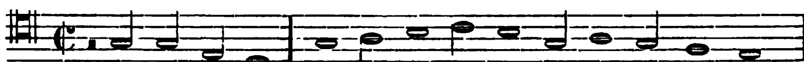
Č. 6. „Pane Kriste, Bože věčný“.

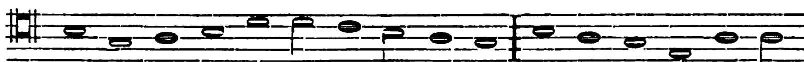
I tuto píseň klade Šteyr mezi „obecné“ (na str. 844) a udává k ní nápěv samostatný bez citátu. Závorka dí sice, že se

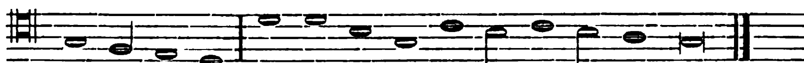
---

[1]) L. c. 130.

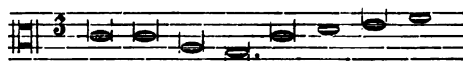
zpívá jako „Spasiteli Pane Kryste“; však tato bratrská píseň vznikla později. Poněvadž má týž nápěv, toliko v delších notách, tedy nevzala ho naše píseň od bratrské, nýbrž naopak. Znamenáme opět z toho, že takové citáty neudávají vždy původního pramene nápěvu. Rovněž tak soudím o citátu tištěného kancionálu str. 54. D. 173, kdež zase udáno: „jako Panno milá s nebeské radosti“. Bosákova píseň jest této starší. Proto mám nápěv Šteyrův (Závorky) za původní nápěv Bosákův. Zní u Šteyra takto:

Závorka píše takto:

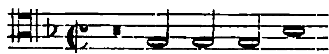
Toto třídobé tempus perfectum“ staré theorie hudebné dává písni ovšem jiný rytmus, jenž však zdá se že lépe se shoduje i s nápěvem Šteyrovým, než jeho alla breve tempus s vadnou pomlčkou na počátku; tedy jest to bezpochyby původní rytmus Bosákův. Přihlédneme-li k nápěvu samému, shledáváme, že v tomto hypomixolydickém popěvku, ač tonina jeho slula starým „tonus narrativus“, jeví se přece výraz mužné, však i něžné a pokorné důvěry v neklamnou pomoc Boží. Architektonika nápěvu počíná plagálnou kvartou pokorně sestupovati a vystupuje hned na to mužně význačným intervallem osmé toniny *g* (*a h*) *c̄*, jenž jest její reperkusí. Jak něžnou pokoru projevuje autor ve své důvěře, zpívaje „hříšné ohlédnouti!“ Sestupujeť tu znenáhla, krok za krokem, beze skoku nejhlouběji. A jak jásavě hned na to povznáší se nejvýš až k plné oktávě toniny, kdy vzpomíná bezpečných křídel ochrany Boží! Proto mužnou důvěrou končí, poroučeje se do této jisté a

bezpečné ochrany. Tak stává se, že i na tomto kratičkém nápěvu znamenáme část bohatých tvarů modulačních, jež P. A. Kienle osmému tonu přisuzuje. (L. c. 133.) V pravdě uměl tedy náš mistr Bosák dobře skládati vedle hudebných pravidel své doby, avšak uměl také pravého ducha a život vdechnouti do kostry těchto pravidel!

Dodáváme ke konci, že i Svatojanský kancionál obsahuje tu píseň s týmž nápěvem [1]) jako Šteyrův kancionál; avšak předznamenává chybně 3 posůvky místo dvou *(fis cis)* k svému o ton zvýšenému nápěvu, ježto přidaným *gis* ruší původní toninu.

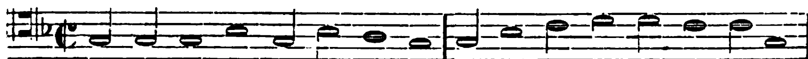
Č. 7. „Slušelo by nám to znáti".

Toť píseň jest „v čas války", jakž nadepsáno v Šteyrově kancionále na str. 491. Závorka jí nemá. Šteyr k ní jeden nápěv cituje, jiný notovaný přidává. Však ani tento nápěv není Bosákův, nýbrž jest to „obecný", tehdáž velmi oblíbený nápěv starší písně „Ach můj smutku", jejž poznali jsme již při Miř. 30. a jejžto shledáváme na př. v kancionále Hlohovského (na str. 425.), vyjma několik vedlejších not změněných a j. A kancionál 54. D. 173. (l. c.) skutečně dí v záhlaví: „Jako: Ach můj smutku". Šteyr počíná ten nápěv chybnou pomlčkou:

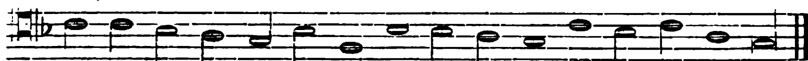

„Slu-šiť ji-stě... a d.

Hlohovský počíná bez té pomlčky, což ovšem jest správné. Pro jeho vzácnosť a rozšířenosť podáme jej zde také, ač není Bosákův. Zní dle Šteyra bez pomlčky na počátku takto:

Slu-šiť ji-stě [2]) nám to zná-ti a pil-ně se vy-ptá-va-ti,

proč Bůh dá-vá ne-po-ko-je, vál-ky, bou-ře ta-ké bo-je.

Prostě a skromně vede si tento docický, transponovaný nápěv. Ani nevykračuje z mezí authentické kvinty, leč jednou pod zá-

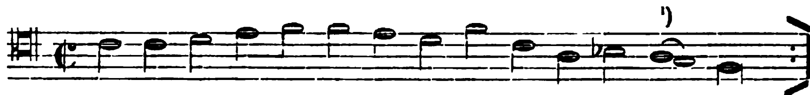
[1]) II. díl, str. 241.

[2]) Tak počíná text Šteyrův.

kladní ton *g*, (Hlohovský ani tu ne), a libuje si v té bolné terci *g-hes*, jež je vlastně znakem (reperkusí) hypodorické toniny trudné; na authentickou dominantu svoji toliko jednou vystupuje. Tak vskutku případný výraz dává mysli, válkou trudně a bolně vzrušené.

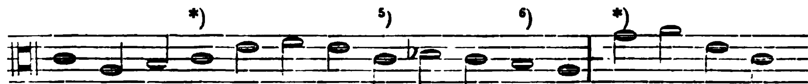
Č. 15. „Bože Otče, sešliž nám".

I tato píseň byla předkům našim velmi oblíbena, ježto ji shledáváme ve starých kancionálech katolických, utrakvistických a protestantských. Ba Trojan Turnovský zpracoval ji dokonce trojhlasným kontrapunktem. Kancionály V. Kleych nazývá Klim. Bosáka výslovně původcem té písně (Evgl. kanc.), Hlohovského a Šteyrův [1]) podávají k této písni stejný nápěv bez citátu. Také Závorka (l. G XI[a]) necituje k stejnému nápěvu jiné písně. Z toho soudím, že tento nápěv jest **původní**, od **Klim. Bosáka** složený. Nápěv jest jonický. Šteyrův kancionál sice nemá ♭ *molle* předznamenáno, však přidává je ke všem *h* notám. Proto právem kladou starší Hlohovský a ještě starší Trojan (z r. 1578.) to ♭ hned na počátku. U Hlohovského, Šteyra, v trnav. kanc. a Bur. Valdy (katol. z r. 1588.) jest ta píseň vřaděna mezi písně „před kázáním". V Šteyrově kancionále čteme jej takto:

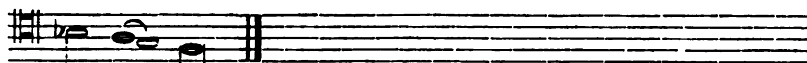

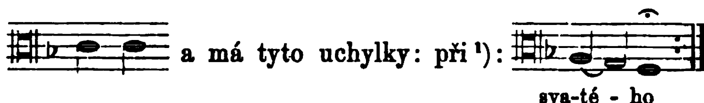

[1]) Hlohovský na str. 389. Šteyr 532.
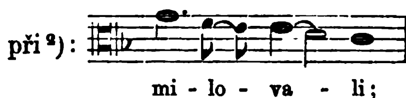

hy - nou - ti.

Hlohovský počíná:
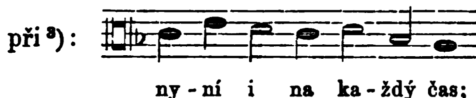

a má tyto uchylky: při 1):

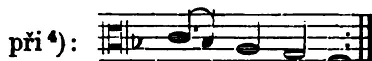
sva-té - ho

při 2): mi - lo - va - li;

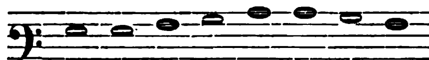
při 3): ny - ní i na ka - ždý čas;

při 4): tvou ko - na - li;

při 5) má celou *a* notu; při 6) půl notu; a při *) má půlnotové pomlčky.

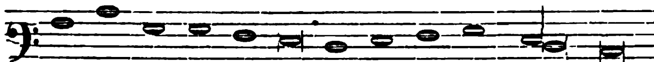
Závorka počíná týž nápěv, ale bez povýšení o kvartu a v celých notách takto:

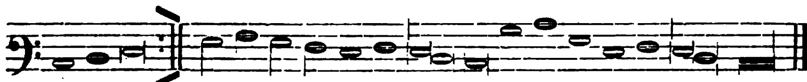
atd. V *Ro.* jeví se tato malá uchylka od Šteyra:

R. A za - pá - lí srd - ce v nás, a d.

Jako v této části vyniká i v závěru tento variant výraznějším rytmem takto:

„tak sladce / v tvé lásce } v po-ko-ji daj nám u-snou-ti, nedejž nám za-hy-nou - ti."

Jak pečlivě a krásně upravil Bosák v této písni metrickou architektoniku sloh! Vizme:

Bože Otče sešliž nám
  nyní Ducha svatého,
ať on nám otevře sám
  pravdu zákona tvého;
ať zapálí srdce v nás,
  abychom tě milovali,
nyní i na každý čas
  vůli tvou konali,
a učení cizího
  vystříhali se vždycky pilně,
tvého slova živého
  drželi se silně.
    Tak sladce
    v tvé lásce
v pokoji dej nám usnouti,
nedej nám zahynouti.

Pozorujme, jak bohatě sčlánkována jest tato trojdílná sloha, s jakouž později ještě častěji se setkáme. (Miřinsk. „Jezu Kryste" od. 8. a j.)

Přihlédněme též k povaze nápěvu. Praví-li Haberl, [1]) že „jonickými melodiemi projadřuje se síla, veselí ducha a statečnosť u víře," tedy myslím, že o nápěvu naší „Bože Otče, sešliž nám" platí ta výpověď plnou měrou. Na počátku, ve prostřed i na konci vznáší se autor pln silné víry a pevné důvěry hned k oktávě, ba i nad ni (dle Šteyra) o ton. Však neopomijí dotýkati se na pravém místě („tak sladce v tvé lásce") i jemných strun srdce. Krásný to nápěv, jenž o nevšedním tvůrčím duchu skladatelově svědčí, jako „Otče náš, milý Pane."

Velezajímavá jest zmíněná trojhlasná skladba této písně, jež obsahuje se ve foliovém rukopise c. k. univ. knihovny Pražské, sign. XI. B. 1. Tento pěkně vázaný rukopis, zlatou tlačenou ořízkou zdobený, čítá vlastně tři díly, z nichž prvý obsahuje hlas diskantový, druhý altový a třetí basový. Obsahuje latinská trojhlasná officia mešní, mezi něž vloženo též několik českých písní trojhlasně zpracovaných. [2]) Naše píseň „Bože Otče" zavírá se v rukopise

---

[1]) Magister choralis, IV. vyd.

[2]) Poněvadž Jungmann ve své „Historii literatury české" (1849., str. 133., č. 73.) chybně udává tyto písně, sdělíme je zde. Jsou to: 1. „Jezu Kryste Vykupiteli, jenž vstal z mrtvých ráno v neděli"; 2. Tento přeslavný den po-

takto: Diskant (v klíči mezzosopránovém) jeví se v I. dílu od listu 59[b], alt v II. dílu od l. 64[b] a bas v III. dílu od l. 61[b]. Skladatel se tu sice neudává; ale poněvadž při skladbách latinských několikráte vepsáno do not: „Tro. Tur. composuit 78“ a p., mám za to, že známý skladatel český, Trojan Turnovský jest skladatelem těch trojhlasných písní českých. Vypíšeme-li tři hlasy naší písně moderním písmem notovým a seřadíme-li je k sobě, zní kontrapunktická skladba Trojanova tak, jak udáno v hud. příl. č. 3.

I v této malé práci poznáváme našeho kontrapunktického mistra Jana Trojana, což vnitřním důvodem jest jeho autorství té skladby. Máť na sobě všecky známky a přednosti jeho skladatelského umění. Samostatné hlasy ozdobného kontrapunktu jejího mají plynnou, lahodnou melodii, jíž aby docílil, upravil si Trojan, jak viděti, zcela volně původní melodii té písně. Proto i bas počíná zároveň se sopránem lahodnou imitací motivu, jejž soprán šířeji rozvádí. Harmonie jest jasná, rozmanitá, i plyne libým souzvukem až do toho širokého, zvučného závěru.

Docela jinak upravil trojhlas této písně neznámý skladatel v mlado-boleslavském českém kanc. pro diskant, tenor a bas. Cant. firmus, jejž drží tenor, opřádají ostatní dva hlasy kontrapunktem, bohatě figurovaným. Vizme jej v 4. čísle hud. příl.

Ač vše upraveno dle pravidel tehdejší theorie hudební, ač nám skladba připomíná lahodného ducha mistra Haslera († 1618.), přece jeví na sobě původní ráz nenucené, lehce pohyblivé mysli české, jak se zračí též v jiných skladbách Trojanových. I potvrzuje se takto soud Melišův o něm: „Trojanovy zpěvy vůbec, majíce zvláštní ráz, jsou původní. Co do práce jsou vesměs správné, však nikoliv tak umělé jako jejich souvěké skladby; jsou prostonárodnější a více plody ducha než výtvory rozumu.“ [1])

Také mistr Zvonař o něm napsal: „Harmonické umění Trojanovo ... nebylo malé. Harmonie jest na svůj čas plynná, rozmanitá, nenucená, zpěv jednotlivých hlasů samostatný a odpo-

---

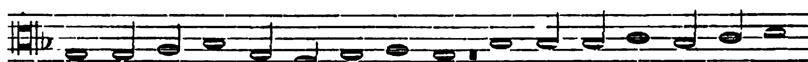
ctivosti každé jest hoden“; 3. „Vesel se této chvíle lidské pokolení“; 4. „Bože Otče, sešliž nám“; 5. Znamenej, křesťane věrný, Krystovo vtělení“; 6. „Svatého Jana Křtitele dnes památka v církvi se děje“; a ku proze „Victimae paschali“ přidává na konci (též trojhlasně): „Víme, že jsi vstal zajisté z mrtvých, Pane Jezu Kryste; k tobě voláme, ó smiluj se nad námi, Pane Bože náš, P B. n.“ Jungmann udává toliko prvé čtyři. Všecky jsou ovšem ve všech třech dílech obsaženy, poněvadž jsou trojhlasné. Dle toho buď mylné udání Jungmannovo opraveno, dle něhož by se zdálo, že každý z těch trojhlasů (dílů) tvoří jiný, samostatný celek.

[1]) Slovník naučný (I. vyd.), díl IX., str. 602.

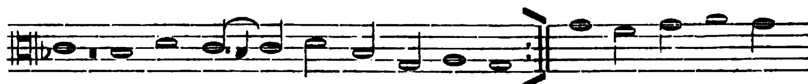
čteme-li některé nevinné postupy v kvintách, i bezúhonný.“ (Slovn. naučný, l. c. 453.).

Č. 10. „Dočkali jsme času svítání“.

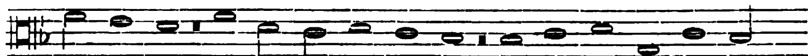
Poslední písní Bosákovou s původní, vlastní melodií nám známou jest „Dočkali jsme času svítání“. Nápěv shledali jsme jediné v Závorkově kancionálu na listě R XXVIII^{b}. Šteyr ho nemá. Zní takto:

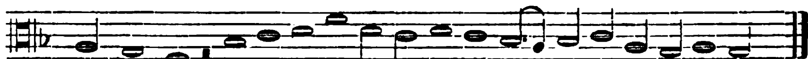
Do-čka-li jsme ča-su sví-tá-ní, pravdy Bo-ží pro-kvi-tá-
o-braťmež se již ku po-ká-ní, ne-cha-jí-ce pro-dlé-vá-

ní. Po-vstaň-mež z blud-né-ho spa-ní,
ní, po-kud jest čas smi-lo-vá-ní. O-pusť-me vše-li-

ké zlo-sti, tě-le-sné žá-do-sti, kte-ré jsme po-sa-vad

pá-cha-li, a Pá-na Bo-ha své-ho je-dno-stej-ně vždy hně-va-li.“

Jest to patrně dorický nápěv transponovaný, jehož okolek nadbytně vystupuje o ton výše nad oktávu a sestupuje o ton i pod ni. To dodává písni mohutného rázu, jímž úsilně pobádá k „opuštění všeliké zlosti“. Na ni po výtce hodí se Blahoslavova charakteristika té toniny: „První ton činí zpěvy zvučné a krásně se rozbíhající a plynoucí, jenž mírnou hřmotností mysl člověka ospalou... k radosti probouzí.“

Znamenejme také, jak uměle a pečlivě nápěv je složen, až na tu někdy křiklavou deklamaci textu. Jinak jest tektonika nápěvu velmi krásná i případná. Klidně počíná nápěv motivem hlavním od základního tonu. Zenáhla jej maličko pozměněný stupňuje, ježto i výraz textu stoupá. Vrchol tohoto výrazu pak na slova „opusťme všeliké zlosti“ povznáší se proto i v nápěvu nejvýš a to hned náhle k plné oktávě a nad ni, jakoby skladatel vší

silou duše „z bludného spaní“ chtěl vyrušiti. Proto hudebné frázy druhého dílu bohatěji jsou figurovány, přece však vracejí se nenáhlým sestupem opět k prvotnému klidu, ježto kajicná mysl doufá skrze smilování Boží dojíti odpuštění a upokojení. Tento sklad písně svědčí, že nápěv s textem tak jest srostlý, že tvoří obé nerozdílný celek, tedy svědčí také, že obé vypučilo v jedné mysli skladatelské, že tedy netoliko textu, alebrž i nápěvu původcem jest Klim. Bosák. Cituje-li tedy kancionál 54 D 173., že se zpívá jako „Dočkali jsme času smutného“, jinak jest ten citát vyložiti; jestiť tato píseň pozdější než Bosákova, pokud mně jest známo (poprvé v kanc. z r. 1559.). Vedlé onoho vnitřního důvodu svědčí o autorství Bosákově i ten vnější, že Závorka u všech ostatních cituje jiné písně za pramen nápěvu, však při této nikoliv, nýbrž otiskuje hned nápěv.

K. Holan podává tuto píseň ve své „Cap. Reg. music.“ na str. 10—11. dvojhlasně takto:

Dočkali - - - - - - - - - - - - - -
Obraťmež se - - - - - - - - - - - - -

z bludného spaní
k smi-lo-vá-ní
Opusťme veliké zlosti - - - - - -

- - - - - - - - - - - - - - vždy hněvali.

Na konec jest nám přidati, že v rukopise 54 F 169 (na l. P V^{b}.) má ta píseň pět takových trojdílných sloh, Závorka pak přidal k nim ještě jiné dvě.

K Miřinského písním č. 1. a 2. cituje kancionál 54 D. 173. za pramen nápěvů jiné písně téměř současné (dle citátů Jireč-

kových v jeho Hymnologii), a to písně velmi rozšířené, tudíž i oblíbené. K písni č. 11 („Kdo z žalosti") cituje týž kancionál za pramen nápěvu Bosákovu dřívější píseň „Jezu Kryste, ty's zajisté" (naše čís. 4.). Poněvadž pak při této písni (čís. 4.) pramenem nápěvu udává píseň pozdější a málo známou, soudím, že i k této písni „Jezu Kryste, tys zajisté" složil Kliment B. původní nápěv, kterého však na ten čas neznám.

K písni č. 12 udává kancionál 54 D 173. za pramen „Gaudeamus pariter omnes" a k písni č. 13 „Ave rubens rosa". Jsou to latinské písně českého původu. „Ave rubens rosa" obsahuje se ve třech pražských rukopisech: VI. C 20 z XV. století, X. E 2 z konce XV. neb z počátku XVI. století a VI. P 24 z počátku XVI. století. „Gaudeamus pariter omnes" zavírá se v třeboňském rukopise z polovice XV. století, sign. A 4 (v záhlaví: „Canitur sicut Elško, milá Eliško"), v Rozenplutově kancionále a j. (Viz ji u Miř. č. 4.) Rozenplut cituje k ní jiný nápěv, z rorát dobře známý: *f f c c f g a d̄ c̄ hes a g f*. Pozoruhodné jsou pro životopis Bosákův 2. 3. a 5. sloha této písně, jež tu proto se čtenáři svými sdělujeme:

2. Líto mi toho není,
že jsem kázal v Hradci,
a při Krystovu čtení
měl velikou práci.

Ro. Budete-li konečně
v té pravdě trvati,
nebudu toho věčně
nikdy litovati.

3. I protož na odchodné
toto vám již dávám,
slovo Boží nesvodné
buď vždy v paměti vám.

Ro. Toho se vždy držeti
pomněte s pilností,
tak muožte odepříti
ďábelské chytrosti.

5. Ay poněvadž nemůže
každý rozsouditi,
co jest trn a co růže,
chci vám předložiti

Ro. touto písničkou krátkou,
to s Boží pomocí;
mějtež je na památku
ve dne, také v noci.

Znamenejme v této písni, jak pečlivě upravil skladatel její slohovou stavbu oblíbeným způsobem dvojdílným s tak zv. repeticí. I tato péče svědčí autorství Bosákově. — Kromě toho jeví náš Klim. Bos. v této písni též velkou snahu o spásu duší, jimž povolán byl lámati chléb života věčného.

A touž horlivostí sálá Bosákův duch i v druhé z řečených

písní (č. 13.) „O lidské pokolení“. Vizme na důkaz kromě 1. ještě 11. a 12. (posl.) slohu:

11. „Onť jest sám pravá oběť
a Bohu přemilá
seslaná s nebe na svět,
aby jej spasila.

Ro. O milosti Boží
dalas nám tvé zboží;
však jím pohrdáme,
jiného hledáme,
Tobě se rúháme.“

12. „O daj nám tu slepotu
zcela opustiti,
k cestě, pravdě, životu,
právě přistoupiti.

Ro. Skrze Syna tvého
prostředníka samého,
odpusť naše zlosti,
naplň nás milostí,
přijmi do radosti.“ Amen.

Této horlivosti jeho, by odvrátil své posluchače od „ďábelské chytrosti“ a od „trní“ bludů, a podal jim přelibou „růži nesvodného slova Božího,“ porozuměti můžeme náležitě teprv tenkráte, víme-li, že byl náš Kliment katolický kazatel a horlivý následovník duchovního otce svého, sv. Františka Serafinského.

Jestliže Klim. Bosák jest onen „nejmenovaný Františkán“, o němž Jireček píše v Rukov. (I. 92.), pak jest i skladatelem písně o sv. Kateřině, jež otištěna ve „Výboru z literatury české“ (II. dílu sl. 1358.—1360.). Způsob mluvy a starší jazykové útvary XV. věku tomu nasvědčují. Zavírá se v rukopise c. k. univ. knihovny Pražské č. XVII. E 19., „v rukopise to bezpochyby původním.“ Však nápěvu nemá, aniž mi známo, zda vůbec nápěvu k ní Klim. Bosák složil. Připojil ji na konec ke „Chvále sv. Kateřiny“ dokládaje: „Když jsem byl, maje červenú nemoc, v Hradci Jindřichově, tu sem tuto píseň složil složil v mém zármutku svaté panně Kateřině“. (Výbor, l. c.). [1])

Konečně udává Jungmann (l. c. IV., 60), že složil Kliment Bosák též tři písničky „o vrchnosti, o lstivém utrhání a o ženách lstivých“, jež prý „vydány byly r. 1563.“ (v 16. formátě). Však o těch nám nic bližšího známo není. Ostatně nápisy jejich svědčí, že do rámce našeho pojednání ani nenáležejí.

Přihlédneme-li na závěr k těm nápěvům Bosákovým, jichž bylo nám lze dopátrati se, můžeme podati úhrnný soud o skladatelském umění Bosákově. Při všech pěti nápěvech jeho, které známe, poznali jsme vždy případné motivy, jež duchem a významem svým těsně pojí a druží se k obsahu té které písně, tak

[1]) Však Jos. Truhlář připisuje tuto „Chválu sv. Kateřiny“ jinému bosáku, Janu Vodňanskému (Viz „Časop. česk. musea“, 1884., na str. 543 sl.)

že i tento jednostejný duch, jenž ovládá text i nápěv, dosvědčuje i původ obou z jednoho pramene. Motivy melodické jsou vždy složeny dle pravidel hudebné skladby oné doby. Dle toho jeví se nám tedy Kliment Bosák mistrem i hudebné skladby rovněž tak, jako mistrem jest i slovesné formy a „básníkem v přesném smyslu,“ jak dokládá J. Jireček o něm [1]) a jakž viděti jest i z podaných zde počátků písní. Text i nápěv řinou mu z hloubi duše, ze živé víry, jež k horlivým činům pobádá. Proto text jeho písní vyznamenává se vzletem jadrných myšlének a výrazů, nápěvy pak případnými motivy, které jsou s to žádoucí dojmy a zbožné pocity v duši nemalou měrou buditi. Jeví se to zejména na písni „Otče náš, milý Pane“, již proto nižádná vichřice planého indifferentismu nebyla s to zavátí, ač nám bohužel mnoho a mnoho jiných krásných písní s povrchu českého Parnassu posvátného smetla. Proto zajisté potrvá, pokud národ český bude pěti na zemi.

Tak jeví se náš Kliment hodným učněm a synem velikého otce svého, sv. Františka Serafinského, jenž také nadšenými písněmi učil svůj milovaný lid vlašský vroucně velebiti všemocného Tvůrce a Pána světa. A byť i nerovnal se mu náš Kliment plamenným nadšením básnické mluvy, přece dokázal svými písněmi na svůj čas a tehdejší poměry mnoho; neb jeho písně nad jiné staly se populárnými jako básně sv. Františka. Shledáváme jeho písně kromě řečených kanc. i v Pomykalově, růžeckém, (a jj.) kancionálech moravských v XVII. stol. psaných. Tedy všude je zpívali.

β) Písně Husitů a utrakvistů XV. věku.

1. Písně a zpěvy prvých Husitů.

Máme důkazy, že již souvěcí přívrženci a stoupenci Husovi záhy počali své náboženské novoty přiodívati též rouchem nových písní, neb za tím účelem předělávali starší písně po svém novém smyslu. Toho dosvědčuje známý mandát pražské synody z r. 1406.[2]) a jiný z r. 1409. V Husově postile čteme,[3]) že t. r. zakázány byly písně: „Vstalť jest Buoh z mrtvých svú mocí“,[4]) „Jezu Kryste,

[1]) Hymnologie, str. 96.
[2]) Viz jej v I. díle str. 156
[3]) Sebr. spisy II., 132.
[4]) Viz o ní v I d. str. 156. — Však pamatujme, že jsme shledali tu píseň také ve vyšebr gradualu z r. 1410, od řeholníka psaném. Viděti z toho, že byla tehdáž již rozšířena. (Viz o ní na str. 17.)

štědrý kn.“ [1]), a „Navštěv nás Kr. žádúcí.“ [2]) — (O písních, které M. J. Hus složil, pojednáno v I. díle). — Však hlavním důkazem a pramenem písňové tvorby prvých Husitů jest jistebnický kancionál mladší (husitský), o němž již v I. d. t. dějin často byla řeč.

Svědčí o tom, že také Husité pokoušeli se hned z počátku o to, by též písněmi přioděli své náboženské novoty, ale i nenávisť proti staré církvi Kristově, již opustili, a tak aby své novoty v obecném lidu rychleji šířili a utvrdili. Zároveň z něho poznáváme, jak upravili tento první (pokud známo) sborník svých zpěvů svým stoupencům. Obsahuje v přední a zadní části nahodilý výběr z mešních officií a z církevních hodinek, hrubým překladem pořízený; prostřední část pak obsahuje v sobě 77 písní českých a několik latinských. Na neuspořádané úpravě sborníku znamenáme, že jest kusý, na rychlo a nahodile pořízený.

Známo, že Husité počali mše sloužiti po česku, začež katolíci se jim posmívali, jakoby latině neuměli.

„Také hodin neříkají
a česky mši zpievají“:

tak toužili na ně katolíci již asi r. 1417. (Výb. z l. č. II., 242.) Proto shledáváme v tomto sborníku překlady mší z římského missálu. Tak čteme na př. na str. 26. výslovně: „Officium in die s. Viti et socior. ejus. „G a u d e a m u s“ **in vulgari**.“ A teď následuje český introit t. mešního officia, jenž počíná slovem „Gaudeamus“. I podávají se zde překladem introity, graduály (prozy), offertoria a communiones. Nápěvy k nim podrželi staré, církevní. Slovesná úprava vlastních písní jest po nejvíce prostá, jevíc často jen veršovanou prozu. Jest na nich viděti, že byl ten sborník na rychlo sdělán i napsán. A ovšem. „Inter arma silent musae.“ Zalehlať jim válečná vřava, fanaticky roznícená, volnou cestu mus; protož nemohla práce jinak vydařiti se. Proto neshledáváme ni na textu, ni na nápěvích nic lahodného. Nápěvy jsou, ač plynně tekou, přece tvrdé a úrupné. Platí o nich, co napsal Dr. Ambros (Gesch. d. Mus. III., 417.) o jejich prototypu „Kdo jste boží bojovníci“: „Dieser Gesang der Gottesstreiter hat etwas h a r t U n b a r m h e r z i g e s, f a n a t i s c h E n t s c h l o s s e n e s, a b e r w i e d e r g a n z d e n C h a r a k t e r d e s d a m a l i g e n K i r c h e n l i e d e s.“ Protož vedlé pravdy napsal o nich také Jireček

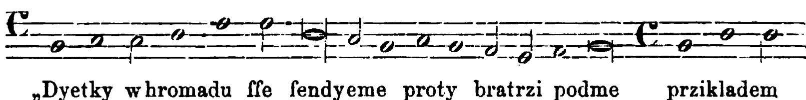
[1]) Viz o ní a o změně Husově v I. d. str. 78. — Patero různých textů jejích viz v Jirečk. hymn. 89. sl.

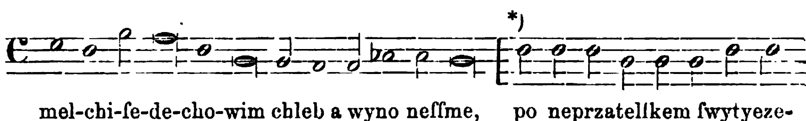
[2]) Viz I. díl na str. 1?4 sl.
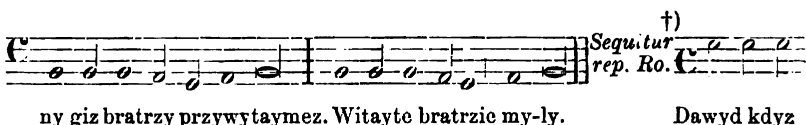
(hymnol. 96.): „Písně za první doby husitské skládané, dýší celou tou pádnou, ba neurvalou ráznosti, jež jest charakterem tehdejších bojů.“
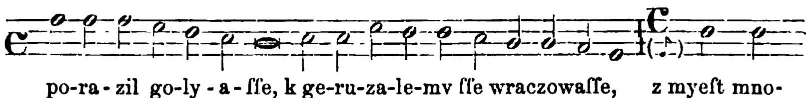
Tou příčinou znamenáme v těch písních často zádumčivou toninu frygickou, ba i toho rozkřičeného hudebního šotka, triton zvaného, a po výtce platí o nich, co napsal Blahoslav (v Muzyce l. 31ᵃ.) o té tonině, že „jest studnice zpěvů tvrdých, ostrých, trpkých. Tak znamenáme zejména v písních: 1. „Na hory: Radujmo se dočekavše“; 2. „Uvítání vítězů: Dietky v hromadu se senděme“; 3. „Velké město pražské: Povstaň, povstaň veliké město praž.“ [1]) V nápěvích těchto písní shledáváme po většině upomínky a dozvuky z jiných, starších nápěvů. V dorických frazách Čapkovy písně „Ve jméno božie počněme“ a j. jeví se patrně ohlas písně „Kdo jste boží bojovníci“. Písně 1. a 3. mají frygické nápěvy; tritony *h-a-g-f* znamenáme v 2. a Čapkově písni. Vizme na příklad a důkaz řečeného následující dvě písně:

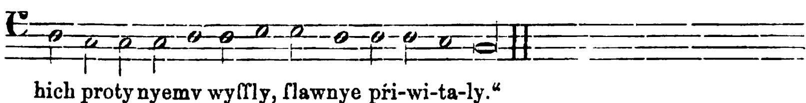
1. „Uvítání vítězů.“ (Str. 91.)

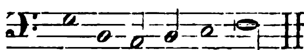

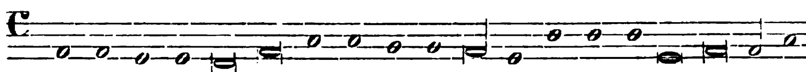
[1]) Nápěvy jejich dal sice J. Bergman vytisknouti v hud. příl. k arch. Pam. 1873. při str. 904. Ale transskripce jejich jest takovou měrou chybna, že někdy v podstatě, ba i v tonině jest hrubě pochybeno. Od str. 825 (l. c.) podává M. Kolář literární, důkladný rozbor celého kancionálu.

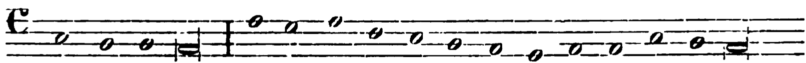
Následují ještě ℣. Ro., ℣. Ro. jako shora zpívané (bez not), pak přidáno ještě: „po nepřátelském svítězení vítajte bratří milí“, načež končí se celá ta složitá píseň:

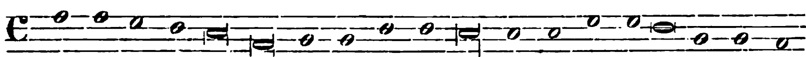

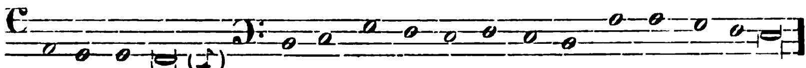
Nápěv této písně vznikl patrně z upomínek a motivů písně „Kdo jste Boží bojovníci“. Notace psána jest na soustavě čtyřlínové, od znam. *) na pětilínové, však při znam. †) opět na čtyřlínové. Noty rukopisu jsou černé, chorálné. (Dle toho budiž opravena velice pochybená transskripce této písně v hudebné příloze k Pam. archaeolog. z r. 1873.). Pravopis textu jest nestálý, patrně v přechodném kvasu kolísaje mezi starým a novým a nevěda kdy dáti úzké **i**, kdy široké **y**. Proto ponechali jsme zde původní pravopis. V nápěvu znamenejme značný objem nápěvu, v němžto s hypojonickou střídá se jonická tonina.

2. „Veliké město pražské“. (Na str. 92.—3.)

Toť v pravdě jest trpký, trudnomyslný popěvek, ač plynný.

Píseň: „Posluchayte, znamenayte czot ſſe bude zpyewaty“ má necelý nápěv prastaré a veleoblíbené písně: „Jedním hlasem tímto časem“ (I. d. 147.). — Pozoruhodno, žeť i sváteční píseň „Zdráv bud ſwateczny a slavni dne“ složena ve frygické tonině. I znamenáme z nápěvů těch písní trudnou, velmi trudnou mysl při Husitech.

Na textu nových písní tohoto kancionálu znáti jest z nemalé části neobratnou ruku skladatelovu, jež byla zvykla zápoliti více oštěpem, nežli pérem. Také pravopis jest nestálý, kolísaje mezi starým a novým Husovým. Však mluva písní jest jadrná, samorostlá, cizím duchem pozdějších humanistů neprokvašená. Rým jeví se v nich po nejvíce toliko jednoslabičný. Obsah jejich jest na mnoze polemický. V nejedné písni prosycen jest ostrou, bezohlednou, žíravou satyrou „proti kněžím“, ba i proti arcibiskupu Zbyňkovi. Kromě toho v něm také znamenáme, jak podvratně působila na tyto domnělé „bojovníky Boží“ anarchická náuka Husova o vrchnostech. V písni výstředního kněze Čapka „o modloslúženie“ psáno bylo a zpívali Husité zjevně a bezohledně: „Odvažiece sě papeže, krále, biskupa i kněze, oznammeš modlosluženie“ (roz. „poctu svatých“). V písni „o arcibiskupu Zbyňkovi“ shledáváme i staré, osudné přísloví: „Plémě české, poctivé nelze, by bylo bludné, všecky země pějí.“ [1]) Kéž by takovým bylo se vždy osvědčilo! Co hrozných běd, náboženských a občanských válek a nesčíslných útrap bylo by po věky zniklo! Uvážíme-li, jak hrozně rozjitřuje takový zpěv lidské mysli, pochopíme, že právě v těchto husitských písních hledati jest nám kořen onoho hrozného fanatismu, jímž poplenili staří Husité Žižkovi ubohou zemi českou, pálíce a ničíce napořád vše, cožkoliv se jim na odpor stavělo. Domnívaliť se ubozí svedení, že tím „slouží Bohu“, jako kdysi Israelité, když na rozkaz Boží: „vyhubte všecky obyvatele té země“ (IV. Mojž. 33, 52.) pobili kananejské modláře, by nestali se jim „jako hřebové v očích a oštípové v bocích.“ (55 verš, l. c.) Morálným původcem toho byl kromě skladatele válečné písně „Kdo jste boží bojovníci“ s nemalou částí Jan Čapek, jenž ty fanatické písně složil. Čapek byl dříve katolickým knězem a farářem v Klatovech. Však když zavála prudká vichřice husitských bouří, zradil víru a stav svůj a stal se pak přenáruživým přívržencem Táboritů. Výstředního učení jejich byl Čapek hlavním původcem a výstřední byl také u veškerém počínání svém. Kázal „vypleniti pokolení kananejských“ (roz. pravověrné katolické křesťany). O jednom traktátu jeho dí Příbram, že plnější jest krve, než rybník vody. Tuto „krev“ znamenáme také v jeho písních. Jimi proto fanatisovali se Husité ku hroznému prolévání i bezbranné a nevinné krve.

[1]) Jinak bylo r. 1525. Tehdáž pěla se o Češích píseň: „Čechové, milí Čechové, o vás jdú noviny mnohé, že byste nyní v té míře nebyli stálí ve víře“ ... Viz Březanův opis její z r. 1612 v archivu třeboňském.

Jest to týž Čapek, o němž Tomek (Dějiny Prahy IV. 81.) dí, že druhého dne po porážce Zikmundova vojska na Vítkově hoře (r. 1420.) složil písničku, kterou hned zpívali děti po všech ulicích pražských. Zní takto:

„Dietky Bohu zpievajme
jemu čest, chválu vzdávajme
i s starými.
Neb Němce, Míšněny,
Uhry, Šváby, také Rakušeny,
poběhlé Čechy
zarmútil, zastrašil i rozehnal
od dietek malých,
onoho sem, onoho tam
k utěšení svých milých a stálých.
Milý Otče přijmi chválu
ot Čechóv věrných.“

Také „přijímání dítek“ dovozuje se tu v nejedné písni potřebným. Tak čteme v písni „Starší počnětež zpievati“: „Musíť dietky dokonati večeři duostojnú“ a d.... Poněvadž pak shledáváme se tu také s náukou o přepodstatnění, jest nám z toho souditi, že Táborité tehdáž ještě nevyzuli se z ní. To jest nám i bezděčným svědectvím k určení času, kdy složen byl tento zpěvník, t. někdy na počátku husitských válek. Písní Rokycanových v něm ještě není.

Ještě o dvou písních jest nám zde zmíniti se. Jednu latině složil M. Jakoubek ze Stříbra a česky upravil bezpochyby až Miřinský, ježto v jeho písních z r. 1522. poprvé se vyskytuje. Jest to píseň:

„Jesu tui memoria
oblecta me praesentia,
dulcior menti quam mella.“

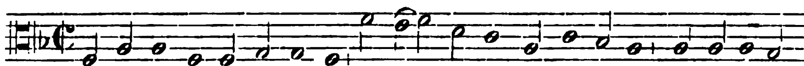
Česky počíná:

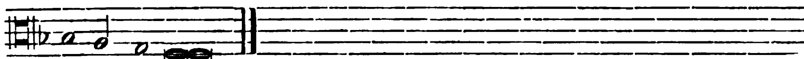
„Ježíši tvá‍ť jest památka
sladší nad med.“

Zdá se býti padělkem krásného hymnu sv. Bernarda:

„Jesu dulcis memoria,
dans vera cordis gaudia;
sed super mel et omnia
ejus dulcis praesentia.“

V kancionále Jana Táborského z r. 1585. (Mus. sig. 58. G. 4.) při české jest nadepsáno, že zpívá se „obecní notou“. Tištínský kancionál (1647.) má k ní tento nápěv:

2. sloha: „Ó veliká tvá láska k nám, kterouž hojně ukázal nám tehdáž, když byl na smrť vydán.“ Má zde celkem 33 sloh. Poslední: „Řkouce: svatý nám nejlepší, budižť chvála na výsosti...“ V pražském „indexu“ b. ll. pr. z r. 1770. prohlášena za kacířskou.

Druhou píseň též latině složil M. Mikuláš, jemužto říkali „biskup“ táborský. Český překlad jeví se teprve v pozdějších kancionálech Bratří (1561.—76.—83. atd.). Latinská počíná:

„O Jesu Christe,
fili matris castae,
nos respice...“

Česká:

„O Jezu Kryste,
synu panny čisté...“

Obě tyto (latinské) písně obsahují se v Kolínově díle „Antiqua et constans professio fidei...“ z r. 1562. ad 6. (V Jirečk. pojedn. „Jan Hodějovský z Hodějova“ v Pojedn. Král. české spol. náuk 1884. str. 60.). Ale přivázána jsou tato „carmina homioteleutica“ též k latinským písním M. Václ. Nicolaidesa Vodňanského „Cantiones evangelicae“, r. 1554. ve Vitemberce tištěným. (Viz exempl. v univ. knih. pr. sig. 46. E. 224. na konci).

2. Písně Rokycanovy.

K nejstarším skladbám Husitů druží se písně Rokycanovy. Jan Rokycana byl dle svědectví Jirečkova [1]) muž v straně pod obojí svého času nejmocnější, učený a výmluvný. Mocný jsa slovem i pérem při své straně, složil jí, pokud mi známo, též dvě písně. Sličná obsahem i formou jest prvá o Panně Marii „Zdráva's dievko šťastná.“ Nevraživá a jízlivá proti církvi jest druhá „Církev sv. v posledních dnech“. Prvou vložil „jeden učitel jednoty bratrské“ do starého tisku, jenž chová se nyní v c. k. univ. knih. praž. (sign. L IV. B. 94. Šturmův „Dialog dvou formanů“ z r. 1542.).

[1]) Rukov. II. 187.

Jeví se tam na počátku po předmluvě. Onen „učitel“ dí, že jest to „písnička starých Čechuov jednoty Rokycanovy.“ Prvá sloha její jest:

„Zdrávas Dievko šťastná,
Matičko Boží,
tys nad slunce jasná,
andělské zboží.

Ro. Y kdo muož vymluviti,
nebo smyslem zpraviti
tvé duostojenství?

Ro. Jehož svět obsáhnúti
nemohl, ten se shrnúti
chtěl v tvém panenství.“

Znamenejme na této písni trojdílnou slohu, Čechům tehdáž velmi oblíbenou. Má čtyři takové slohy. Tři ostatní jsou:

2. Před věky's vybrána
hříšným k utěšení,
toběť jest moc dána
v nebi, na zemi.

Ro. Kdož se tobě zachová,
tohoť tvé křídlo chová
šťastné paměti.

Ro. Smutek jeho nezbadá,
v toběť své štěstí shledá,
milosť se v něm plodí.

3. Co's nás od počátku (ka?)
až do skonání
všech's ochotná matka,
kdož u víře stojí.

Ro. Ty's ta studnice rajská,
z nížto milosť andělská
světu vychodí.

Ro. Kdož tě koli zakusí,
hříchů zuostati musí,
cnosť se v něm plodí.

4. Nebuď v milosti skoupá,
však jí nazbyt máš;
svých sluh srdce hlúpá
dař, jakž jich nouzi znáš.

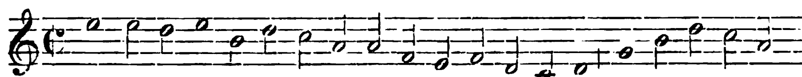
Ro. Buď tobě píle námi,
tak ať jsme tvého známi
Syna milosti.
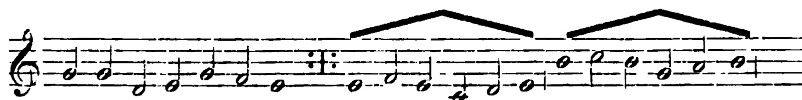
Ro. Zbaviž hříchuov na zemi,
dej bydlo na nebi
v věčné paměti.

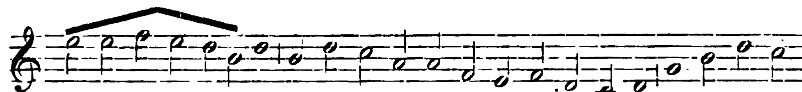
O nápěvu jejím udáno povšechně, že ta píseň zpívá se na svou vlastní notu. (Viz I. díl, 66.) Tato „vlastní nota“ jest bezpochyby nápěv bratrských kancionálů.

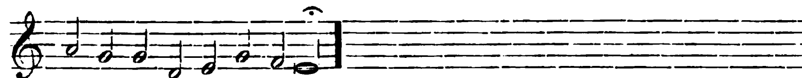
Co druhé písně Rokycanovy se týče, jest nám z té okolnosti, že v ní M. Jan Rokycana zle útočí na církev katolickou, souditi, že ji složil někdy po roce 1453., ježto nastoupil v tom roce král Ladislav na český trůn a Rokycanovi bylo tehdy „ustoupiti do

pozadí.“ I počal tehdáž opět, jak dí Jireček,[1]) hlásati „o zavedení lidu křesťanského, o šelmě, že tehdejší lid křesťanský není církví svatou“ a p. A toť právě jest i obsahem druhé písně „Církev sv. v posledních dnech“. Jemu přisuzuje se tato píseň i ve sbírce Miřinského z r. 1522. (na li. i VII.ᵇ), kdež nazývá se „prosou o církvi sv.“ [2]) Však vedlé pravdy jest to jízlivý nájezd na starou církev katolickou, již opustil a k níž přece zase týž a týž hleděl se přiblížiti. Proto čtoucím tuto píseň jest nám, jakoby byla heslem a štítem, jímž jednota Rokycanova hleděla přikrýti nahotu svého odštěpení jako fíkovým listem. Jinak jest ta píseň bez básnické ceny. Také Bratří položili ji do svého kancionálu s nápěvem frygickým, zajisté nikoliv z lásky k Rokycanovi, od jehož „Jednoty“ zas oni se odštěpili. Proto shledáváme, žeť původní text její po svém smyslu pozměnili; však nápěv jejich myslím, že původní jest nápěv Rokycanův, ježto jest též tak úrupný, těžký a zádumčivý, jako ty prvé nápěvy husitské a tak Bratří neskládali, jakž uvidíme. Zníť vedlé bratrského kancionálu z r. 1581. takto (str. 436.—7.)[3])

[1]) Rukov. II. 191.

[2]) Nad ní jest nadepsáno: „O církvi sv. stará.“ K tomu připojeno jméno „M. Jan z Rokycan.“

[3]) Kanc. má v tenorovém 𝄡 klíči bílou notu mensurovanou (brevis, semibrevis), již opisujeme a nahrazujeme notou moderní

[4]) Text té písně viz také již v kancionálku z r. 1505. na l. XI.ᵇ sl.

Že tento frygický nápěv jest původní, od Rokycany složený, soudím také z toho, že ve zpěvníku Miřinského z r. 1522. nad ním psáno: „Má svú **zvláštní** notu". I znamenáme na této melodii, že jest uměle a docela pravidelně složena jednak vzpomínkami na husitskou „Kdo jste Boží bojovníci", jednak samostatným motivem z ducha českého vytryskléko. První hlavní motiv (od „Církev sv. antikrysta") velmi jest podoben zvláště při slovech „v posledních dnech velmi neznamenitá" husitskému motivu zvláště v slovech „velíť i život složiti" (viz I. díl, 174.): *a c c a a ff d*. Druhý motiv („O kteraké množství — vydali") velmi kontrastuje proti prvému a zračí se v něm silné pohnutí mysli skladatelovy dvojím vysokým stupňováním (progresí či sekvencí) celého motivu. A právě toto stupňování, tato sekvence jest bezpečnou známkou domácí, české skladby, českého ducha, jak později obšírně poznáme. Celá hudební tektonika pak svědčí o zručnosti skladatelově ve skládání nápěvu a o znalosti tehdejší hudební theorie. Frygická tonina přísně, ač velmi nadbytně provedena. Miřinský cituje tento nápěv za pramen své písně „o Tobiáši" ve svých písních „na starý zákon" (u vydání Táborského z r. 1577. na listě G XII.[b]).

Obsah písně jest bez básnické ceny,[1]) ba i velmi nepoetickým a hrubým, tytýž také nepravdivým výlevům propůjčuje skladatel její slohy. Tak již v druhé sloze dí: „V církvi první, jakož Dionysius svatý svědčí, nebývalo zlých s věrnými obecnosti; sami věrní milostí Boží štědře obdaření, chleba i kalicha Páně požívali." (1505.) Také Bratří přijali do svých kancionálů tuto píseň, ač Rokycana odsuzoval odštěpení Jednoty bratrské od své jednoty. Přijali ji patrně z nepřátelství proti obecné církvi. Ale ač ji také Rokycanovou nazvali, přece text její sem tam do vůle své změnili. Napsali ku př. ve svém kanc. z r. 1615.: „Církev svatá v posledních dnech velmi jest zohavená" a d. („Svatá" a přece „velmi zohavená"!) Ba měnili své vlastní změny textu Rokycanova. Srovnejme na př. druhou slohu z jejich kancionálu z r. 1583. s onou v jejich kanc. z r. 1615.

Ve zpěvníku Miřinského, (tištěn. tuším r. 1590.), jenž chová se v c. k. univ. kn. pr. (sign. 54. C. 230.) obsahuje se na předposledním listě „píseň o večeři Páně", jejížto složení r. 1436.

[1]) Také Jir. dí v Hymnologii (str. 96.), že skládáním Husovým a Rokycanovým podstaty básnické nehrubě lze přiřknouti."

připisuje se zde také M. Janu Rokycanovi. Počíná „Ježíš Krystus milostivý, vydal věrným pokrm pravý.“ [1])

Adam Šturm otiskl v „dialogu dvou formanů“ (1542.) na konci také píseň: „Vítaj milý Jezu Kryste, vítaj synu z panny čisté“ jako „písničku starých Čechů jednoty Rokycanovy“. Však to jest katolická píseň, již ve XIV. stol. dobře známa. (Viz o ní v I. d. str. 63. a sl., zvláště na str. 66. sl.) Ovšem do původního, starého textu (Výbor z l. č. I. 323.—4.) jest v „dialogu“ několik sloh o přepodstatnění a o potřebě „z kalicha píti“ vloženo. („Z kalicha's krev píti kázal, | všecky křesťany zavázal“ atd.) Snad složil tedy M. J. Rokycana tyto přidané slohy na vyznání svého utrakvismu. — Také píseň: „Ach, ach, auwech na mé hoře, co sobě mám vzděti“ složena byla v této době, ale nikoliv od Jana Rokycana, nébrž od M. Martina z Rokycan, jenž byl vychovatelem Hynka z Poděbrad, [2]) a od toho myslím, že původně složena byla i latině. Čtemeť ji na konci písní M. Václ. Mik. Vodňanského „Cantiones evangelicae, 1554. tiskem vydaných (un. bibl. pr. 46. E. 224.). V záhlaví jejím stojí psáno: M. Martini de Rocheczana, Praeceptoris illustris Principis Hyneci, Filii Regis Georgii, Ducis Munsterobergensis, querela de statu Ecclesiae.“ Pak píseň:

Heu, heu vae mihi misero, quid agam nescio:
In dies mundus fit peior, nil est, quod gestio:
Perit cordis leticia, dies lugent tristicia
Gravi angustia.“

Její poslední sloha tu jest:

Tu turris fortitudinis, aegris refugium,
Dans tristibus leticiam, moestis solatium:
Nos hic a malis libera, transfer, ubi est lux vera,
Coeli Jerarchia“.

Celá píseň jest velmi dlouhá, však bez nápěvu. Otištěna jest také při M. Kolínově „antiqua et constans confessio“ z r. 1574. Obsahuje se také v polských kancionálech bratrských, na př. Valenty z Brzozowa z r. 1569. (str. 450.): „Ach, ach, auweh na mą cięszkośç“ a jj. Pojednáme o ní zevrubněji při bratrských písních, kde shledáváme její nápěv.

Zbývá zde ještě dodati, že někteří odpadlí kněží husitští počali asi r. 1426. zpívati též epištoly a evangelia po česku, ač

[1]) Viz „Dodatky“ Hanušovy k Jungm. histor. lit. čes. II. str. 5 ad 42, a Jirečk. hymnol. 47.

[2]) Viz Jirečk. hymnol. b 40.

jiní toho neschvalovali. Arcibiskup Konrád, tehdáž již zpronevěřilý, zakázal to sice, leč marně, jak objevilo se již násled. roku (1427.), kdy nová městská vláda v Praze vydala samozvaný nález, by nikdo nehaněl čtení neb zpívání epištol a evangelií na mši českým jazykem. (Tomek, l. c. IV. d. 360. 362. 368.) — Jakoubkovi ze Stříbra vytýkal kostnický sněm r. 1415. české písně od církve neschválené, jež veřejně zpívali v kostelích, na náměstích, ba i v hospodách. (De Hardt, Concil. Const. 3, 385.—6. epist. ad Jacob. de Misa, Bohemum theolog. et pastorem Pragensem 1415.) Roku pak 1417. zakázal sněm v 17. čl. „sub poena gravissima" všecky hanlivé písně proti sněmu a obhájcům církve, pak všecky pochvalné písně o Husovi a Jeronymovi. (L. c. 4, 1517.) A basilejský sněm zakázal v 21. sez. (9. června 1435.) světské písně („cantilenae saeculares") zpívati. Že zákazy ty dány byly marně, uvidíme.

3. Písně Václava Miřinského.

Hlavním skladatelem a pořadatelem nábožných písní utrakvistů v XV. věku byl Václ. Miřinský. Sám hojně písní složil a k nim starší přibral. O jeho osobě a životě nebylo lze ani mravenčí píli a rozsáhlému rozhledu Jirečkově více se dopátrati, nežli, že rodem byl asi Moravan a původně řeholník benediktinského kláštera v Měříně.[1]) Však mylné jest další udání Jirečkovo, že „třeba jej míti za zakladatele církevního zpěvu českého." Jireček chtěl asi říci, že zakladatelem jest nábožného zpěvu utrakvistů, jakž dí v hymnologii (str. 4.), a to ovšem srovnává se s pravdou, jakž dosvědčuje nám již pouhý přehled jeho písní. (Jir. hymnol. 5.—6.) Jan Táborský z Klokotské hory nazývá Miřinského v kancionále z r. 1567. mužem „šlechetného, cnostného, příkladného a svatého života." A v předmluvě dokládá o něm: „. . . Památka jeho v těchto písních[2]) mezi námi podnes živa jest a věřím, že to Pán Bůh ráčí dáti, že bude do skonání světa." Tak ovšem soudil utrakvista o utrakvistovi. Zemřel kolem r. 1492. (Jirečk. hymnol. str. 5.) Složil a sebral písně: 1. na starý a nový zákon (mnohem více na starý); 2. „na epištoly a čtení (= evangelia)"; 3. na výroční svátky Páně a svatých; 4. „o 7 smrtelných hříších" Však tyto písně vytištěny byly teprve po jeho smrti, po prvé r. 1522. pak 1531. Táborský v letech 1567. a 1577. správněji je

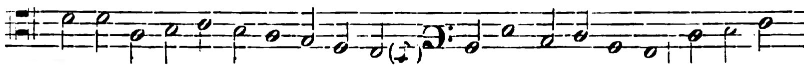
[1]) J. Rukov. II. 34.
[2]) Bylť to třetí vydání písní Miřinského.

vydal, jakž dovodí sám v předmluvě.[1]) Ježto shledáváme v Miřinského zpěvnících kromě jeho písní též mnoho jiných, aniž kde udáno, co z nich jeho jest, nelze vždy snadno určiti, které Miř. sám složil. Jistě to víme o písních na starý a nový zákon a „o 7 hříších smrteln."

Přihlédneme proto nejprve k těmto skladbám jeho. Na veřejnosť vydal je tiskem Jan Táborský z Klok. hory léta Božího 1567. u Kozlové Markéty pod nápisem: „Písně Starého zákona gruntovní a velmi utěšené, někdy od kn. Václ. Miřinského... složené. I jiné písně z Star. a Nového Zákona s důvody doktorův svatých. Též také sedm písní o 7 smrtelných hříších... To vše od téhož skladatele... složené." (Na listě J XVI.) — Všecky tyto písně i s notací úplně se srovnávají v obou vydáních Táborského. (Expl. z r. 1567. viz v Mus. knih. sign. 58. G. 4., z r. 1577. v univers. praž. sign. 54. F. 169.)

Co obsahu těchto a jiných písní Miř. se týče, vzdává jim Jireček tu chválu, že silou myšlének a výrazů „mnohým ze skládání jejich (t. jeho a br. Lukáše) vtiskuje se pečeť poesie." (Hymnol. 96.) Toto svědectví méně platí o písních na starý a nový zákon, „ježto rázu jsou více výpravného, dějepravného, ač ani v nich nelze neznamenati ducha básnického."

Co nápěvů se týče, shledáváme v řečeném vydání Táborského toliko tři nové, samostatné nápěvy, kdežto ke všem ostatním písním toliko citují se nápěvy jiných, starších písní známých. Nejčastěji uvádějí se tu nápěvy písní: „Zdrávas císařovno" (11krát), „Zdrávas nejsvětější královno" (10krát), „Církev sv. v posledních dnech" (12krát); svou vlastní píseň: „Bratří milí pilně znamenajme" (1522.) uvádí pětkrát. Z jeho vlastních nápěvů klade se tu první hned na počátku při prvé písni „o stvoření" takto:

„Na po-čátku Buoh stvořil ne-be ze - mi i vše-cky vě-ci; co stvo-řil,
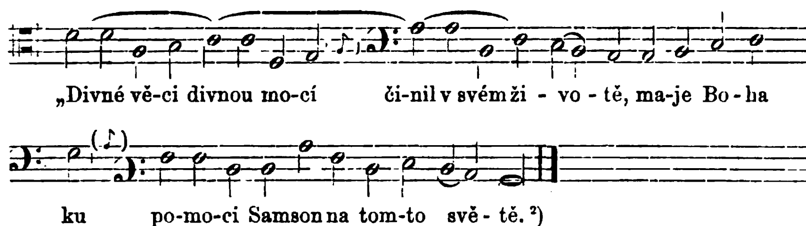

to o-zdo-bil vše svou Božskou mo-cí." [2])

[1]) Viz ji v Jirečk. hymnol. 6.—7. Zde viz také obšírné zprávy o všech vydáních jeho písní.

[2]) Na li. A. 1. (Tábor. 1567?. Táb. tu klade černou notu (♦ ♦) bez taktu na 4 línách.

Dorický nápěv této písně jeví na sobě více ráz recitativní, ač není beze vzletného vzrušení mysli. Melodické frázy jsou zvláštní, z národního ducha vytrysklé, jak zejména při fráze: *f g a* **h** *c* **h** *a g f* (na slovo „co stvořil" a d.). Tato lydická fráza vyskytuje se často ve starých písních slovanských,[1]) což také nasvědčuje tomu, že Miřinský pocházel asi z Moravy a sice bezpochyby ze slovácké krajiny. — Dle tohoto nápěvu zpívá se pak více následujících písní: „O stvoření Adama", „O štípení ráje pro něho" a j. Obsah jejich vypisuje se po nejvíce prostou mluvou, na mnoze slovy samého písma svatého.

Od listu A V. klade se sedm písní „o jednom každém dni (t. stvoření), co jest Pán Bůh který den učinil." O nápěvu jejich dokládá Táborský, že zpívají se „notou obecní, která se komu líbí." O této „obecní notě", nejčastěji citované při starých písních viz na str. 24 sl. — K následujícím písním cituje pak jiné nápěvy až do l. DXV.ª, kdež o písni „o Samsonovi" dí, že zpívá se jako jiná píseň Miřinského: „Pomsta hrozná" (1522.). I klade pak píseň o Samsonovi s nápěvem takto:

Tento nápěv počíná týmž motivem, jako předešlý, však docela jinak pokračuje, ač je též dorický. Onen po nejvíce plyne klidným tokem beze skoků značnějších, tento počíná širšími intervally, jakoby vzpomínka na obra Samsona byla také mysl skladatelovu mocněji vzrušila. A přece jeví se český duch a původ i v tomto nápěvu. Zjevný jest v těch sestupujících sekvencích prvého motivu: 1. *d-a-h-c*, 2. *c-f-g-a*, 3. *a-d f-e*. Na slova „Samson na tomto světě" slyšíme v nápěvu zas upomínky z husitské „Kdo jste Boží bojovníci". (Srovnej v ní nápěv slov „že konečně vždycky s ním svítězíte").

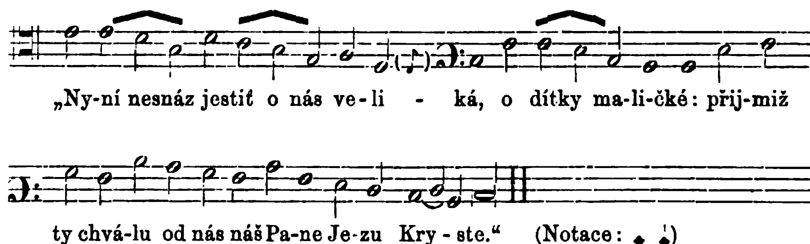
Docela jiného rázu jest nápěv třetí písně zde notované. Jest to „píseň o dítkách, jež naříkají na kněží, kteří jim nechtějí po-

---

[1]) Zvláště v prastaré v písni: „Já som báča." Viz „Sloven. spevy". Turč. sv. Martin 1880. a I díl těchto dějin, str. 159.

[2]) Notace Táborsk. jest táž jako ad 1).

sluhovati tělem a krví boží s duovody, že to mají činiti," jak čteme na l. LX[a]). Zní takto:

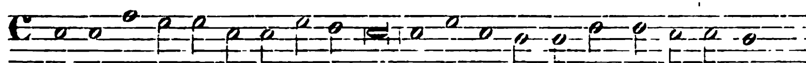

Na tomto plačtivém nápěvu frygickém dobře znáti jest nářek nad tím, že upuštěno bylo od udělování večeře Páně nedospělým dítkám. Však nedovedu si představiti, jak mohly dítky nedospělé takto zpívati. I v tomto nápěvu znamenáme český původ na sekvencích: 1. *e d-h*, 2. *c-h-g*, 3. *a-g-e*. Jest tedy volně v duchu českém složen, nikoli z frygických motivů církevních. Píseň jest dlouhá. Klade dítkám do úst i tato slova: „My dítky tvé | Pane Kryste prosíme, | odejmi slepotu | od vočí kněžstva tvého | pro svú svatú dobrotu." (!) Vzhledem k jazyku znamenáme v obou vydáních Táborského, že klade se v nich někde **ay** místo **ý**, na př, s **way**kladem, s **kay**m. Na li. MIX[b]. čteme ještě dual: „že se spolu milujeta pro Krysta", jenž ovšem také svědčí, že to opis ze staré předlohy. — Jest tu ještě druhá píseň o témž předmětě. Počíná: „Patřmež k Bohu tak moudrému". (Nota jest vůbec známá...) Přivádí zde na důkaz sv. Otce Cypriana, Augustina a jj.

Co se týče Miřinského písní „na čtení a epištoly přes celý rok",[1]) přiřknul jim též nápěvy jiných, starších písní XV. a XIV. století. Počínají „na čtení první neděle adventní". Nejčastěji cituje nápěvy písní: „Jedním hlasem tímto časem" (9krát), „Krystuov život znamenajme" (11krát), „Církev sv. v posledních dnech" (14krát), „Jezu Kryste Vykupiteli, jenž vstal" (13krát), (Miř. sám složil), „Zdrávas nejsvět. královno" (10krát), „Zdrávas

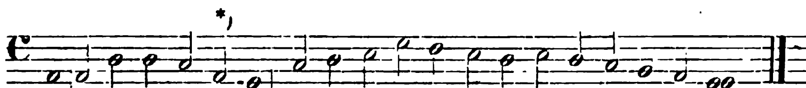
[1]) Vydal je jakýsi Bohuslav Sopoušek „ve středu den sv. Erazima" r. 1551. s notami. Písně na evangelia vydány byly již r 1529. v Plzni vedlé Jungm. hist. liter. IV., 46. (Rukop. c. k. univ. kn. praž. fol. s. XVII. C. 6.). A skutečně chová univ knih. pr. exemplář této malé knížky (prvotisk) téhož r. 1529. v Plzni u Jana Pekka tištěné. Jest bez not; však nápěvy cituje. Texty těchto „písniček" jsou docela jiné, než Miřinského. Jsou jadrnější. Jsou to písně katolické, jak zvláště jeví se z hymnu: „Sv. slavnostmi" (P. III.) Viz o nich níže.

císařovno nebeská" (9krát), „Bratří milí, pilně znamenajte" (9krát) a jiné. Tuto poslední sám složil. Zvláště zajímavým jeví se nápěv písně „na čtení nedělní, kteréž jest mezi ochtabem Božího narození." [1]) Udáváť se při ní, že zpívá se jako „Čížku ptáku", načež následuje píseň i s notovaným nápěvem této prastaré a velmi oblíbené písně národní, (viz její nápěv v pojedn. Dra. Hostinského: „O naší světské písni lidové. „Český lid I. ročn. na str. 252) ježto nápěv její klade se i k jiným písním oné doby. Proto stůjž i tato píseň zde. Zní: [2])

„To-to sva-té čte-ní sva-tý pí - še Lu-káš, v kterémžto nám u-ka zu - je

*)

se, že di - vi - li jsou se ro-di - čo-vé Jo sef s matkou Pá-na Je - ží - še."

Toť jest lahodná melodie dorická přeplné stupnice a volné frazeologie. Také rorátní píseň: „Z výsosti nebeské zaslíbení" a jj. podobně počínají. Avšak ten rytmus, ta hrozná deklamace textu! Na ní a při stu jiných mensurovaných nápěvích oné doby znamenáme, že nález mensurované noty neprospěl této deklamaci, nébrž velice ji porušoval. Jak volně vedli si v té příčině naši pěvci před nálezem mensury a bez ní! Jak mluvili tak zpívali. Ale nyní na mnoze nedbali ni přízvuku, ni délky slabik, tak že deklamace textu, dle toho provedená, českému uchu a sluchu na nejvýš jest odporná. Tak jeví se nám již v prvém verši naší písně. Motiv slov „rodičové Josef s matkou" jeví se také v prastaré charvátské písni: „Posijal sam baselak". (V. Kuhač, III. br. 942.) Zajímavo jest, že se zde zavírá též jedna píseň dvojhlasná, jež počíná: „Narození Božího jsouce všickni vděčni." Noty jsou bez klíčů.

Co se týče sedmi písní Miř. o sedmi hříších smrtelných, „k *vaj*straze od zlého" složených, jak se dí u Táborského (1577. na li. LXV.), čteme tu (l. c.), že zpívá se všech „sedem" jakó: „Církev

[1]) Na listech 27b.—28a.

[2]) Táborský nemá klíče. Vedlé hudební theorie tehdejší klademe C klíč na 4. línu. Noty má černé. Taktu též nemá. Mám za to, že tu platí dvoudobý čas. Proto při *) má býti celá nota.

svat.“ První má záhlaví: „A najprv o pajše.“ Dle obsahu jsou více popisného a poučného rázu bez básnického vzletu, ač k němu zde hojně podnětu.

Však hlavním pramenem skladatelské činnosti Miřinského jsou jeho „písně staré gruntovní a velmi utěšené, t. jest písně na církevní rok, jež po prvé vytištěny byly v Praze r. 1522. od Mikul. Konáče u Bílého Lva „k chvále Boha všemohúcího, ke cti a rozmnožení slavného jazyka českého i pro napravení obecného dobrého,“ jak čteme na konci. Po druhé vydány byly tyto písně Miřinského r. 1531. však nově sestavené. (Viz Jir. hymn. str. 6.) — V těchto sbornících nejsou všecky písně od Miř. složeny, nébrž obsahují se i starší, aneb z latinských církevních písní vzaté. Ježto pak Miř. nedokládá se při žádné písni jménem svým, není snadno určiti, která jeho jest. U mnohých cituje výslovně latinskou píseň za pramen buď překladu, neb nápěvu, neb obého.

U jiných uvádí nápěvy světských písní a při některých dí zjevně, že je stará, jež „má svú notu“. — Není a nemůže býti účelem našich „Dějin“, bychom všecky jeho písně kriticky ohledali a v jedno zde sebrali; nýbrž vytkneme zde a všude jinde tolik písní, kolik třeba bude ku poznání a označení skladatelské činnosti, a z těch vybéřeme zvláště ty, jež podnes obsahují se v našich kancionálech.

Sborník písní na církevní rok zavírá v sobě písně na svátky a památky Páně, (o narození Páně a d.), pak o svatých, o Panně Marii, obecné a j. Zde obsahují se též Miř. písně „o hříších smrtelných“, tři „o M. Janu Husi“ a jedna dokonce i o M. Jeronymovi. Vedlé pravidla, které jsme si vytkli, stůjtež tu z nich následující písně dle pořadu vydání z r. 1522:

1. „Novou radosť nového krále.“ — Tato adventní píseň byla u našich předků velmi oblíbená, jak svědčí její rozšíření. Obsahujeť se nejen ve všech vydáních Miřinského písní, nébrž i v pozdějších katolických kancionálech: v Šípařově (na str. 12.), Hlohovského (29.—30.), Šteyrově (str. 6.) a sv. Janském (str. 27.). Holan pak přidělal k obecnému nápěvu jejímu druhý hlas v „Capella regia“. Tento obecný nápěv jeví se všude stejně. Toliko Št. a sv. Janský kanc. mají chybně a zbytečně předznamenáno ♭, poněvadž nápěv jest dorický. Proto Hlohovský správně ♭ nepředznamenává, kdežto Št. a sv. Janský kanc. jsou pak nuceny k *h* notě přidati odrážku při značce *), by vyhnuli se tritonu. Dle Hlohovského zní takto:

„Příprava duše k přivítání Spasitele".

*)

„No-vá ra-dosť, no-vé-ho krá-le již če-kej-me; srdce je-mu pod-dejme,

což sta-ré-ho, to vše obnovme, pří-ští je-ho pil-ně če kej-me, tak drahé-

ho ho-stě ví-tej-me."

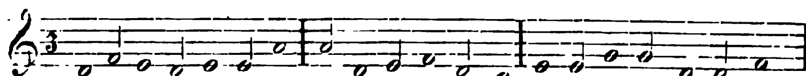
Z tohoto nápěvu vane velebná radosť a těcha z příchodu Páně na svět. Jest přesně složen v duchu dorické toniny okolkem, melodickými frázami i reperkusí *ut-sol.* Myslím, že od Miřinského pochází ta píseň, ježto v jeho zpěvníku (1522.) poprvé se vyskytuje. V něm pak nadepsáno stojí: „zvláštní nota." Latinská: „Novi partus gaudia" má u Rozenpluta jiný nápěv. Šípař má nadepsáno: „Jako: Všemohoucí Otče všeho Stvořiteli." — Text podává Šteyr stejně s Hlohovským; však sv.-janský kanc. pozměnil jej ve všech slohách.

2. Zajímalo by nemálo, kdybychom znali nápěv vánoční písně: „Z narození Božího slušíť se radovati, | komuž Bóh dal dočekati, | ten hod pamatovati; | neb se nám to počalo a zavdavek nám dalo | spasení našeho." — Obsahujeť se jediné v zpěvníku Miřinského z r. 1522.; proto právem ji máme za jeho práci. Bohužel, že notovaného nápěvu tu není, nébrž toliko nadepsáno: „Světská nota: „Takli těžko." Této písně neznám.

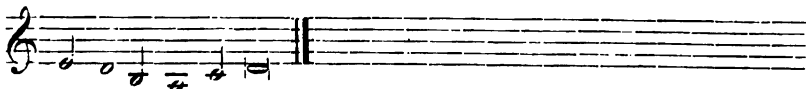
3. Píseň: „Narození Božího jsúc všickni vděčni, radujme se dnes z něho řkúc hlasy veselými: ℟... (1522) počíná SV. kanc. takto: „Narození Božího všickni vděčni jsouce, činíc památku jeho, veselme se řkouce: Narozený Ježíši..." Miřinský má nadepsáno: „Modulemus omnes." Nápěv, jejž podávají Bratří k této písni (1581.), liší se poněkud od nápěvu svatováclavského kanc., jejž klade také sv.-janský, však pozměněným rytmem. Tento nápěv počíná mocným radostným pohnutím hned v nejvyšší poloze aeolické toniny transponované, překračujíc okolek její o malou terc (: *a-d-e-f* = *e-a-h-c*).

4. „Již jest vyšel paprslek.“ — Tuto vánoční píseň Miřinského (1522.) z jadrných úsloví utkanou, zavírá v sobě i Št. a dle něho sv.-janský kanc. U Miřinského udáno, že se zpívá jako prastará i velmi oblíbená píseň národní: „Elško, milá Eliško.“ Též při naší rorátní písni „Počneš z Ducha sv.“ (v Pospíšilově vydání I. na str. 15.) udává rorátní rukopis univers. knih. pr. XVII. F. 45., že zpívá se jako „Eliško milá srdečná.“ A tak čteme i v rorátním rukopise kláštera strahovského z roku 1589. (či 1598?) Zde pak shledáváme při písni: „Gaudeamus pariter“ i notovaný nápěv této české písně za pramen citované. [1]) A tento nápěv jest z nich nejjednodušší, jej mám proto i za původní nápěv této prastaré národní písně. Miřinského píseň „Již jest vyšel“ počíná sice u Št. jinak, však od polovice jeví se v ní podstatně stejné melodické frázy jako v „Gaudeamus“ od polovice. Myslím proto, že, „Elško, m. El.“ i „Eliško, milá srd.“ původně asi zpívaly se stejně a toliko nějakým variantem od sebe se lišily. „Gaudeamus“ rukopisu strahovského zní takto:

„Canitur sicut: Elško, milá Eliško.“ [2])

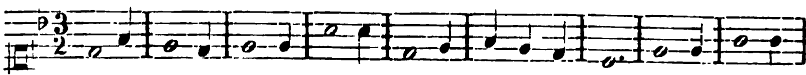

„Gau de-a-mus pa-ri-ter Om-nes et sin-gu-li De vir-gi-ne na-sci-tur

Sal-va-tor sae-cu-li.“ (Dreves, l. c. 193.)

V Pospíšilově I. vydání (z r. 1823., v II. vyd. nikoliv) čteme:

„Počneš z Ducha sva-té-ho, či-sto-ty ne-zru-šíš, Sy-na Bo-ha

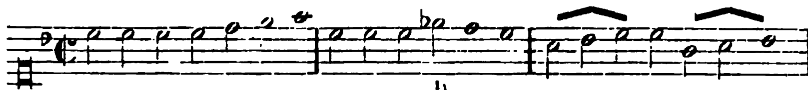

pra-vé-ho, je-muž jmé-no Je-žíš.“ (Ned. Roráte, na st. 15.)

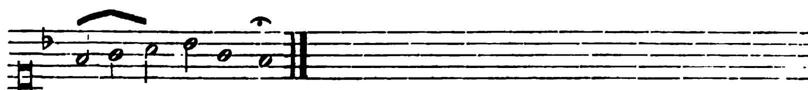
[1]) Viz G. Dreves Cant. boh. st. 37.

[2]) S tímto záhlavím shledáváme píseň „Gaudeamus“ již v třeboňském (arch.) rukopise z r. 1459. A. N. 4. na listě 398b. (O poměru německé písně „Ach Elslein, liebes Elsel“ k naší české viz Dra. Hostinského pojedn. l. c. st. 253. Na konci nápěvu má zde býti *c* místo *cis* (hypodorický závěr.)

A Šť kanc. podává píseň Miřinského takto:

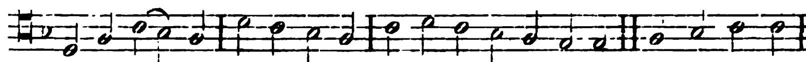

„Již jest vyšel paprslek z slunečka pra-vé-ho; na-ro-dil se Syn Bo - ží

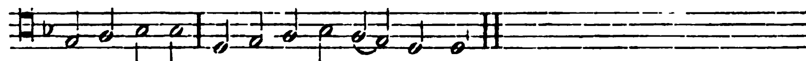

od Bo-ha věč-né-ho.“ (IV. vyd. st. 125)

Oblíbená sekvence, jež jeví se v tomto nápěvu od polovice (*a-hes-c*, *g-a-hes*, *f-g-a*) svědčí o jejím vzniku z národního ducha českého. A tuto polovici shledáváme i v staré charvátské písni

„Do-le - těl je z ne-ba po-sel, ko-mu i - me Ga-bri - el: y Ma - ri - u
Mifsus ve - nit, ad - vo-la - vit Ga-bri - el de si - de - re: et Ma - ri - ae

pozdravljuje, Ma-ter ju i - me - nu - je.
pri-us il - le di-xit A - ve gra - ti - ae.“

(Viz naše pojedn: „O starocharv. hymnologii“ ve Zpráv. král. čes. Společn n z r. 1890)

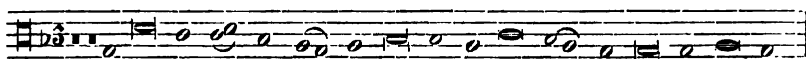
5. Miřinského právem míti můžeme také za původce postní písně: „Králi Kryste, Král's nad krály, synu z panny vždycky svaté v mdlobě také v chudobě přijal jsi své umučení.“ Obsahujeť se jediné v jeho zpěvníku z r. 1522. Jinde jsem jí nenašel. Za pramen nápěvu cituje se v záhlaví lat. píseň: „Cuncti nunc assurgentes Verbigenam collaudantes“ a d.), jež jest českého původu. (Viz ji v Dreves. Cant. boh. 102.—3.)

6. Též postní píseň: „Pán Ježíš Krystus pokorný a svého Otce poslušný tak mnoho usiloval, neb nás velmi miloval“, obsahuje se poprvé v kanc. Miřinského (1522.), kdež udává, že zpívá se „jako: Stvořitel nebe i země.“ Tato zavírá se již v hus. kanc. jist. a tuším, že má nápěv, „obecný“ zvaný. Sedlčanský velký kanc. podává tuto píseň čtyřhlasně (*D. A. T. B.*) a cant. fir. jest zde v Disc. upraven dle „Krystus příklad pokory“ ve frygické tonině. Také Št. ji má s nápěvem podstatně stejným,

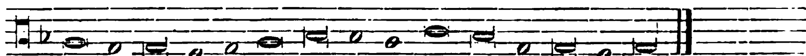
[1]) Sv.-janský má tu *e* notu.

jako sedlčanský kanc. Též obsah mají oba stejný, jednající o trojím pokušení Páně na poušti.

7. Píseň: Kryste Králi Stvořiteli“ sdělal Miřinský dle latinské: „Rex Christe factor omnium“, již čteme (1522.) v záhlaví. Obsahuje se také ve všech bratrských kancionálech od maličkého z r. 1501. na li. XIII[a]. až do vydání z r. 1615., jen že obsah Bratří pozměnili. Miř. 1522. dí v prvé sloze: „Kryste Králi Stvořiteli, věřících Vykupiteli, budiž ukojen prosbami, kteréž my tobě vzdávámy. Bratří z r. 1581. mají:

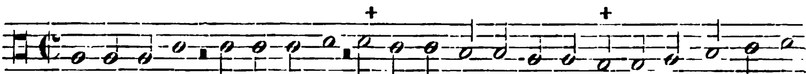
„Kry-ste Krá-li Spa-si-te-li, vě-ří-cích Vy-ku-pi-te-li, při-

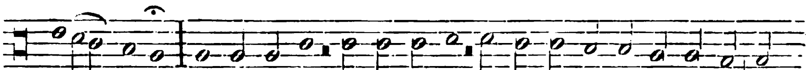
jmi od nás prosby na-še, jež vzdá-vá-me v tom-to ča-se.“

Však u vydání z r. 1531. nemá píseň tento dorický nápěv, nýbrž cituje se (na li. B. 4.), že se zpívá jako: „Navštěv nás Kryste“, jež však má jiný nápěv. [1])

8. Miřinskému přiřknouti můžeme právem i postní píseň: „Jezu Kryste, tvé zajisté“, ježto v jeho zpěvníku (1522.) po prvé se jeví a v záhlaví udáno, že „má vlastní notu.“ Zde tedy máme i vlastní nápěv jeho. Také Rozenplut podává tuto píseň ve svém katol. kanc. z r. 1601. s týmž nápěvem, jako Závorka. Myslím proto, toť že jest ta „zvláštní nota“ Miřinského a to tím více, že Rozenplut dí v předmluvě výslovně, že snažil se staré nápěvy ponechati a neměniti jich. I text podává Rozenplut stejně s Miřinským. Píseň zní zde (na str. 178.) takto:

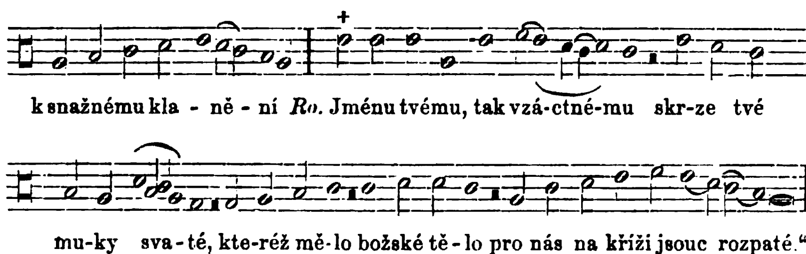

„Je-zu Kryste, tvé za ji-sté jméno svaté v slavnost vzaté jest o-de vše-ho

stvo-ře-ní, jenž v nebi jsou, na ze-mi jdou, v pekle stojí, všickni stro-jí se

[1]) Táborský (z r. 1585. Mus. 58. G. 4. na li. D. 9.) dí také, že se zpívá jako: „Navštěv nás Kryste“, však připisuje: „Obecní notou“. I kanc. z r. 1505. má nadepsáno: „Obecní notou“ (na li. C XIIIb.). „Obecní nota“ měla více nápěvů jednostejné míry veršové. (Viz o ní na str 13.)

Při značkách + má Závorka celou notu; červené spodní obloučky značí ligatury jeho.

Pozorujme, jak pečlivě dbal Miř. v této písni zvláštního rytmu a rýmu:

Jezu Kryste,
tvé zajisté
 jméno svaté
 v slavnosť vzaté
jest' ode všeho stvoření,
 jenž v nebi jsou,
 na zemi jdou,
v pekle stojí,
všickni strojí
se k snažnému klanění
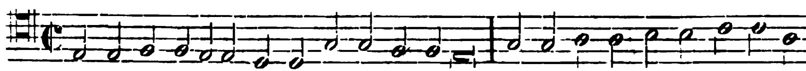
Ro. Jménu tvému,
 tak vzáctnému,
skrz tvé muky svaté,
 kteréž mělo
 Božské tělo
pro nás na kříži jsouc rozpaté.

Toť uměle sestrojená sloha dvoudílná, jaké v středověké latinské hymnodii dosti zhusta shledáváme. Dle ní jest i aoelický nápěv uměle, a jak viděti, velmi pravidelně složen. I na něm patrně znáti jest dva díly, jež pojí se stejným duchem a skladem metrickým v jeden umělý celek. Toť v hymnodii české něco nového a svědčí o tvůrčí vynalézavosti Miřinského.
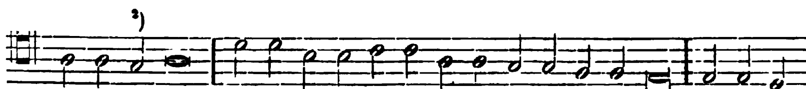
A teď přikročíme k nejkrásnější písni Miřinského. Jest to:

9. „Krystus, příklad pokory.“ — Udáváť sice Jireček (hymn. 55.) Lukáše za autora; však myslím, ten že toliko tvůrcem jest bratrské úpravy a změny této písně. Obsahujeť se ve všech vydáních Miř. písní a Miř., jenž zemřel r. 1492. o něco starší jest Lukáše († 1528.). Také tichý a pokorný duch, jenž vane z ní. mnohem více svědčí Miřinskému, než Lukáši, o němž později bude řeč.

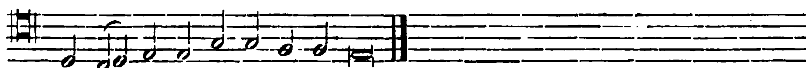
Tato překrásná postní píseň jest z oněch, jež líbezností, lahodou svojí vkrádají se do srdcí všech. Přešla do úst a do kancionálů všech vyznání, všech stran, jako málo která. Utrakvisté, Bratří, protestanté i katolíci, všichni ji zpívali. Proto jeví se také v polském kanc. Valent. z Brzozowa (1569.) a jj. V bratrsk. kanc. z r. 1501. jeví se poprvé. Nápěv její jest všude stejný; toliko u Bratří znamenáme, že přidali vždy po dvou slohách: R. Chvalmež Otce nebeského" a d. V kancionálku z r. 1505. (habrovanském?) stojí tento přídavek až na konci celé písně. [1]) S. V., sv.-janský a j. ho nemají. — Dle Št. kanc. jeví se frygický nápěv této postní písně takto:

„Krystus příklad pokory, Bůh náš mi-lo-sti-vý, Ot-ce své-ho Syn mi-lý a je-

dno-ro-ze-ný, pro hříš-né-ho člo-vě-ka rá-čil bý-ti chu-dý, a jsa od

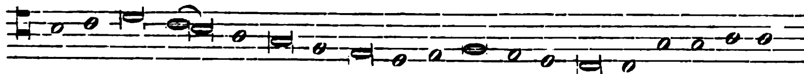
věč-no-sti Bo-hu Ot-ci rov-ný."

Jak podivuhodný a krásný to nápěv! Skromně počíná, jako ta křesťanská pokora, již má při tom na mysli a patrně i na srdci. Ale znenáhla stoupá a čím dál více a více se diví té nesmírné lásce Boží, že jednorozený Syn Boží neváhal „pro hříšného člověka býti chudý." Toť vrchol lásky Boží. Proto právě na ta slova povznáší se i nápěv nejvýše, načež znenáhla opět skromně sestupuje k tonice, od níž počal. Celý nápěv jediné překrásné mesa di voce! Dal jsem jej tak od smíšeného sboru přednésti při historickém koncertě cyrillské jednoty a píseň hluboko dojala. Jen tak dovedu si křesťanskou pokoru zpěvem dokonale vyjádřenou představiti. Tento nápěv jest původní skladba Miřin-

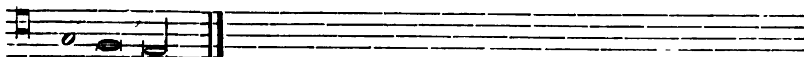
[1]) Asi v témž čase „sebrali a vydali staré zpěvy chval božských" M. Machek Lukáš, pražský bakal. a J Černý. Ježto ale naše píseň již roku 1501. byla otištěna, myslím i proto, že jí nesložil bratr Lukáš (toť jest tento pr. bakalář, jenž „sbíral a vydal" tehdáž staré zpěvy) nébrž starší Miřinský.

[2]) Zde má Št. posůvku (= gis), jež však do frygické toniny nepatří.

ského; neb v kancionálu 1505.[1]) a Miřinského 1522. čteme výslovně nad písní: má svú notu" a r. 1531.: „má **zvláštní** notu". Tudíž náleží k perlám skladatelského umění staročeského. Z toho pak pochopíme snadno, proč tak obecně se rozšířila. Když poprvé zapěl jsem si tento líbezný nápěv, bezděčně připadl mi na mysl krásný miniaturní obrázek Krista Pána v utrakv. kancionále pražských křižovníků. Jsou duchem sourodé. Oba výtvory vytryskly ze stejně jemné mysli české. Týž tichý, skromný a něžný bol, jenž jeví se u výrazu ukřižovaného Spasitele v onom obrázku, jeví se i v této melodii. Zde nápěvem, tamo štětcem stejně mistrně jest vyjádřen. — J. Trojan Turnovský podává tu píseň pro 4 mužské hlasy upravenou (v kanc. z r. 1574.). Zvonař otiskl ji ve svých „Hudebních památkách českých" (seš. II.). Nápěv Cant. fir. jeví se v tomto prostém čtverhlase v 3. tenoru (= 1. bas). Umělejší jest trojhlas rukop. kancionálu tištínského z r. 1647. (ve Františkově zemsk. museu v Brně). Hlasy (2 C. a Alt) tu nastupují kanonicky (imitačně) po sobě. Cant. fir. je v druhém sopránu. Prvý soprán a alt opřádají jej dosti bohatou figurací kontrapunktickou. (Vizme jej v hudební příl. l. 1 b). Bratří, Závorka a Komenský podávají nápěv v bílých notách celých (brevis). Text písně podávají Olom., 1559., Závorka a Hloh. až na některé slovíčko nepatrné stejně jako tisk z r. 1505.; toliko Hloh. vložil před poslední slohu ještě 7 jiných sloh. Však Bratří učinili v písni tyto změny:[2]) První dvě slohy stáhli do jedné pod jednu melodii. Prvý verš pozměnili: „Krystus příklad pokory, Pán náš milostivý, Spasitel zaslíbený světu, žádostivý, pro hříšn. člov." a d. Poslední verš této druhé slohy změnili napsavše: „Tuť se ho hned dotkla nás hříšných pokuta" místo: „jemuž se zalíbila ta její pokora", jakž mají ostatní od 1501. až do Koniáše. K tomu pak přidali tuto Ro.:

Ro. Chvalmež všickni Ho-spo-di-na, žeť nám své-ho Sy-na u-či-nil hříšným

po-dob-na.[3]) (1576 na str. 125.) Dali tedy Bratří písni slohu trojdílnou.

[1]) Text z toho roku viz ve Výboru z liter. česk. II., 1140.

[2]) Viz vydání 1581. str. 104. a Komensk. 343.
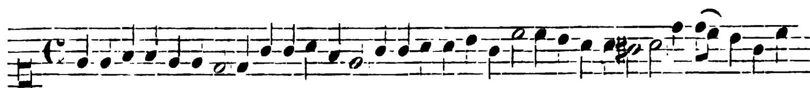
[3]) Komenský (1659. na str. 343.) opravil takto: „Chvalmež Otce nebeského, že tak Syna svého učinil nám podobného."

Také 6. (7.) slohu pozměnili takto: „S křížem svým dobrovolně ouzkou cestou se bral...“ místo: „S křížem svým dobrovolně již na smrť se bera řekl...“ (1501.)

Ve sv.-jansk. kanc. udává se nápěv o jeden ton zvýšený, na *fis* místo na *e* zbudovaný, však předznamenánu má chybně jen jednu posůvku místo dvou. Také diesi při *a* notě v slově „jednorozený“ sluší škrtnouti. Na slovo „Syn“ má býti *cis*. Rozumí se dle toho, že jest i průvod v „hlase varhan“ pochybený, jakž i † Dr. Witt poznamenal.[1]) O něm platí Wittova slova, pro příští vydavatele našich starých písní uvážení hodná: „Geradezu verfehlt aber wird die Begleitung fast immer, so oft es sich um alte Lieder handelt, die im Tonsystem des cantus gregorianus in der diatonischen Leiter erdacht sind.“ I uvádí hned za příklad právě tuto píseň nazývaje ji „offenbar sehr altes Fastenlied.“ O závěru dokládá: „Der Abschluss in der Weise der Meister des 16. Jahrh., die der Bildung und Erfindung solcher Lieder viel näher standen, ist die, weil allein befriedigende u. abschliessende auch allein richtige: *e-h-e-g* | *fis-ais-cis-fis*. (Frygický závěr). Toť právě je zvláštnosť frygické toniny, jež jí dodává velebného rázu, moderním toninám docela cizího. Závěr na *a* nemá tohoto rázu do sebe.

Na konec dotýkáme toho ještě, že v poslední sloze čteme: „Na Tvou cestu „uhodíc“ Tě následovali.“ Toto „uhodíc“ (tak má sv.-janský kanc.) stalo se opisovačům kamenem úrazu. Bratří mají „chodíce“ (1581.), Hloh. „vhodě“, Záv., Olom. 1559. a j. mají „vhodíc“; ale kanc. 1505. má „chodíc“.

Přidáme ještě variant této písně z rukop. kancionálu z první polovice XVIII. stol., jenž jest valašského původu a jejž kolem r. 1755. daroval rektor prženský kostelu růžeckému (u Vsetína).

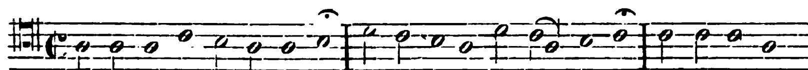

Na str. 82.—3. (V. Mor. ornam. III. 79.)

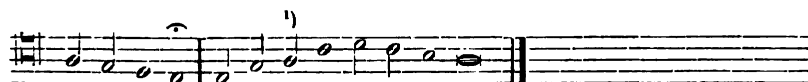
Znamenejme na něm, kterak „ozdobující“ proměny nápěvu zejména veršů a „jednorozený“ a „pro hříšného člověka“ původní jadrnosť a vážnosť nápěvu oslabili.

[1]) Flieg. Bl. f. kath. Kirch. mus. 1870. S. 11.

10. Miřinskému přikládám také postní píseň: „Jestiť psáno dávným rokem“. Jestiť otištěna v jeho zpěvnících z let 1522., 1531. a Táborského vydání. Také tato píseň byla velmi oblíbena i rozšířena u utrakvistů a později též u katolíků. Obsahujeť se skoro ve všech jejich zpěvnících a vydáních. Roz. Hloh. Šípař, Št. a též moravské rukop. kancionály z XVIII. stol. ji mají rovněž tak jako podobojí. Nejstarší text jeví se v prvotiscích z let 1501. (na li. XV^{a}.) a 1505. (na li. C. II^{b}.). Jen Bratří jí nemají ve svých úředních vydáních (od r. 1561.). Měli podobnou obsahem, však značně předělanou. (Viz. Jir. Hymnol. st. 46.). O původu nápěvu dí se u Miřinského: „Jako Rex Christe factor omnium“. Kanc. 1505. a Šípař (st. 114.) dí, že ta píseň „má svú (svou) notu“. Toť bude tedy patrně nápěv této latinské: „Rex Ch. f. o.“ Však Táb. 1585. (Mus. 58. G. 4.) udává o ní (l. D X.): „Obecní nota“. „Zpívaj, kterou chceš.“ Jestiť to jedna z oněch 12 písní, jež mají „obecný nápěv“. Ros. (st. 170.) a Hloh. (str. 145.) podávají nápěv stejně takto:

„Je-stiť psá-no dávným rokem Je-re-mi-á-šem pro ro-kem o Kry-stu, že

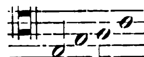

měl tr-pě-ti, ja-kož ře-kli Ži-dé li-tí.“

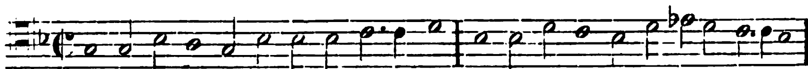
Tento hypoaeolický nápěv má do sebe více ráz recitativu, jenž jinak truchlivý ráz této toniny značně zmírňuje a k vypravování o proroctví o umučení Páně výborně se hodí. Také Št. a sv.-jan. k. podávají tento nápěv. Deklamace textu potřebuje tu velké opravy. Bez not zavírá se i ve valašsk. kanc. XVIII. stol. (Viz o něm na str. 88.) a v polském k. Valent. z Brzozova (1569.).

11. Nad Miřinského starší jest postní píseň: „Ježíši Kryste, od Boha poslaný“. Máť v kanc. Miřinsk. z. r. 1522. nadepsáno: „píseň stará sapphickým rozměrem“. Dle toho bych soudil, že ji složil některý „humanista“ XV. věku. O dorickém nápěvu jejím vece Št.: „Jako: Ey vstávajíce ráno“.

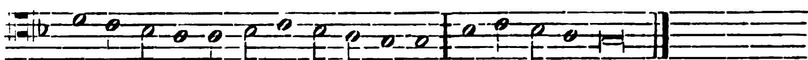
[1]) Tady patří patrně také celá nota *a'*, aneb jak má Hloh.:

Má na sobě skutečně ráz starobylosti. Okolek jeho nevykročuje z pouhé kvinty, leč jednou na malou sextu, a o jeho českém původě svědčí, že složen ze samých „sekvencí". Tento zajímavý nápěv podává i náš sv.-jan. kanc. věrně dle Šteyrova, vyjma přidané taktové čáry a druhé b, zbytečně předznamenané. Tento zajímavý nápěv zní dle Št. (st. 139.) tak:

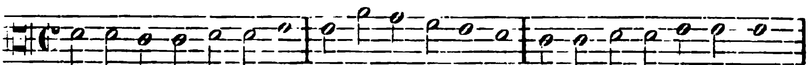
Ge-ží-ši Kry-ste, od Bo-ha po-sla-ný, z Panny pře-či-sté na svět narozený,

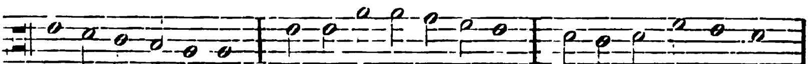
z ne-be sy sftou-pil a bí-du pod-stoupil, by nás vy-kou-pil "

Počíná podobným motivem, jako „Christe, qui lux es" [1]) však samostatně pokračuje. Převelký div „narození Páně z přečisté Panny" vyrušilo mysl skladatelovu tak, že vystoupil s týmž motivem o terc výše a ještě dál až na nejvyšší ton od základnice *a*. Jak něžným recitativem líčí pak „sestoupení Páně s nebe v bídu" zemskou, šetře při tom i krásné slovesné úpravy textu! Tu připadá onen soud jejž položili jsme hned s počátku o Miřinském vedlé Jirečka. Básnická mluva i forma pojí se v této vřelé apostrofě Páně se sličnou tvářností českého nápěvu v ladný a lahodný celek. Jen ta česká deklamace za ním opět pokulhává.

12. Také postní píseň „Umučení našeho Pána milostného" jest skladba Miřinského, zdobená zvláštním nápěvem. Obsahuješ se ve všech zpěvnících jeho a již kancion. z r. 1505. má nad ní nadepsáno (l. C X.): „Má svú notu". Též Miřins. z r. 1522. Táb. 1585. a Šíp. (111.) dokládají, že má svou obzvláštní notu". Myslím proto, že i tato „zvláštní nota" od Miř. je složena. I tato píseň byla velmi oblíbena. Shledávámeť ji také ve všech katol. kancionálech, u Roz. (174.) a Hloh. (147.) takto:

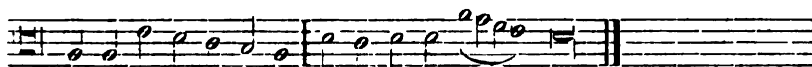

„U-mu-če-ní na-še-ho Pá-na mi-lost-né-ho važ so bě křesťan věr-ný

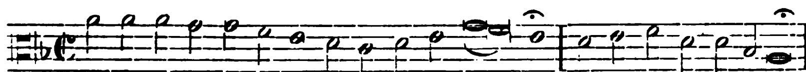
a po-li-tuj je-ho, vez ma před se bo-le-stně je-ho sva-té rá-ny

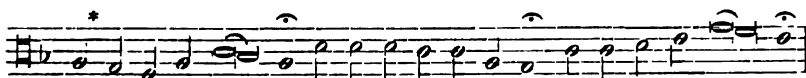
[1]) Viz jej česky v I. díle na str. 165.

Tak jeví se text (bez not) i ve valašsk. rukop. kanc. z I. pol. XVIII. stol. (Viz na st. 88. o něm). Tento nápěv mistrně utkán jest v duchu hypodorické toniny a jeví na sobě onen ráz, o němž dí Haberl: „Der Charakter des II. Tones ist stille Trauer, Sehnsucht, Schmerz, gepaart mit Gottvertrauen".[1]) V našem nápěvu obráží se zvláště zármutek a tichý bol. Síla tohoto bolu zračí se zejména v melodických frazách na slova „Pána milostného" a „vezma před se bolestně", ticho bolu na slova „važ . . . věrný". Št. a dle něho sv.-jan. kanc. podávají tento nápěv chybně. Zejména sluší škrtnouti všecky posůvky při *g* notě. Závěr sv.-jan. k. zkrátil a též text Šteyrův sem tam pozměnil. Komenský napsal 1. slohu na týž nápěv takto: „Umuč. naš. Pána Jezu Krysta važ každého věrného vděčně mysl čistá, vezma před se bolestné jeho svaté rány, kterýmiž vykoupil nás hříšné křesťany". Atd. Tak čteme i v starších bratrských kancionálech.
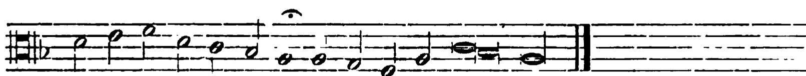
13. Od Miřinského pochází bez pochyby též postní píseň „Umučení našeho Pána Jesu Krysta", jež zavírá se v jeho kanc. 1531. (na l. B 7.) a Táb., avšak již i v nejstarších kanc. 1501. (l. XVII^b.) a 1505. (l. CXV.). Bratří ve svých úředních kanc. jí nemají, však katolické přijaly ji všecky. O nápěvu dí se u Miř. a Šíp (118.) v záhlaví: „Jako patris sapientia divina"[2]) a Roz. skutečně podává tuto píseň (na st. 172.), s touž melodií jako onu latinskou, též postní píseň. U Hloh. (150.) jeví se takto:

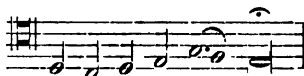

[1]) Mag. chor. IV. S. 39.

[2]) Autorem této latinské písně jmenuje V. Kleych ve svém kancionále W. Ammona. Jakým právem, viděti z toho, že již v rukopise XIV. věku se zavírá a biskup Egidius vydavatelem jejím se jmenuje. (Viz Dra Surzyńského „Polskie piesni", str. 51.).

* Zde má Rozenplut:

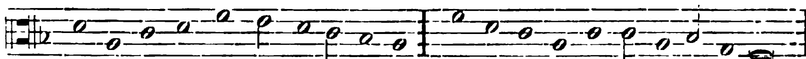

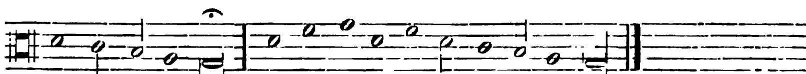
A tak má i Jan Mikul. Vodňanský při písni: „Nunc pii decantemus Christi passionem“ v „Cantiones evangel.“ z r. 1554. Tak má Rozpl. i na konci, ovšem bez transposice Hlohovského.

Jak případně a těsně vine se tento hypofrygický nápěv k ději umučení Páně! Svědčíť o mysli, bolestí a soustrastí k umučení Syna Božího mocně dojaté. — Bez nápěvu se obsahuje ta píseň i ve valaš. kanc. 18. stol. (Viz o něm na str. 88.) — Duchem stejné nápěvy mají též polské překlady řeč. latinského hymnu: „Jezu mądrość i pravda Ojca niebieskiego a jj.“ (Viz Dra. Surzynski, l. c. st. 232)

14. Z velkonočních písní kancionalů Miř. zvláště se nám zamlouvá starobylostí: „Spasitel náš Pán Bůh všemohoucí“. Máť již kanc. jeho z r. 1522. nadepsáno: „Stará, má svú notu“. Tuto notu shledáváme v pozdějších katol. kanc. Hloh. Št. a j. Zpívali ji katolíci, utrakvisté a protestanté (viz Závorku), však Bratří ji vyloučili. Toliko v kanc. 1505. shledáváme ji na l. D XII[b]. Nápěv její dle Hloh. 172/3. zní takto:

„O sestoupení Páně do pekel: potom o mnohým se zjevování.“

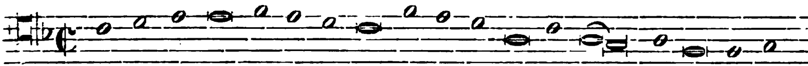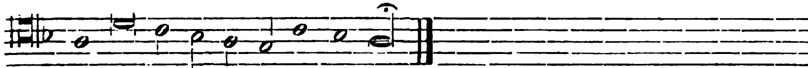

Zvláštní to nápěv, na němž patrně znamenáme, že vznikl blízko době, kdy ovládala velikonoční náladu našich předků píseň: „Bůh všemoh. vstal z mrtvých žádúcí“ a její křišťálový pramen: „Victimae paschali“. Nálada této písně XIV. věku jeví se i v písni: „Spasitel náš“. Mužná síla pevné víry jeví se tu

i tam. A i melodické frázy jsou si proto u obou podobny, ba poslední („obveselil...) jest i stejná jako v závěru oné prastaré: „Víme, že jsi vstal zajisté..." (Viz jej v I. díle, st. 73.); toliko tím se liší od ní, že jest jednodušší. O tomto dorickém nápěvu plně platí slova P. Ambr. Kienle: „Der dorische Ton singt und fühlt wie ein Mann im Vollbesitz der Kraft: ruhig, fest, edel." [1])

U Št. (str. 440.) shledáváme tento nápěv v písni: „Otče, buď tvé jméno posvěceno" od polovice oslabený tím, že vystupuje na slovo „vstal...." toliko o terc a v této nižší poloze zůstává do konce, zavíraje proto na *d* notě. Z toho soudím, že toto přesmyknutí nápěvu jest pochybené. Právě tak ji má i prot. Závorka (l. A 25[b].)

15. Zvláště oblíbená i obecně rozšířená byla velk. píseň: „Ey ten silný lev udatný", složená od Miř. vedle lat.: „Fortis ecce leo ille".[2]) Obsahuje se v kancionálech Miř., vůbec utrakvistů, později též v katolických Roz. Hl. Šíp. Št. a j. Bratří jí neměli. Roz. Hloh. a Št. podávají k ní stejný nápěv. Miř. a Šíp. dí pouze, že se zpívá jako „Fortis ecce l. i.". Hloh. podává ji (na str. 188.) takto:

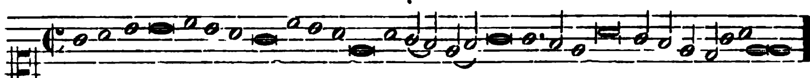

Miř. začíná: „Aytě silný l. ud..." a končí: „Radujme se vesele." — Tento nápěv složen jest v duchu frygické toniny, jež projevuje většími intervally též velké pohnutí mysli. Také náš mocný Lev Kristus mocně pohnul myslí skladatelovou a skoky kvartovými vyjádřuje tentokrát velkou radosť z vítězství Kristova jako „Samsona zkomonilého" a „Samgara hrdinského" nad úhlavním nepřítelem člověčenstva. Roz. a Hloh. přivádějí tento nápěv při českém textu, kdežto při latinském jen jej citují. Mluva textu českého jest jadrná, úsečná a přece i ušlechtilá. Na př. 3. sl.: „Již oděnec s loupeží svou přemožen jest rukou silnou..." 5. sl.: „Toť jest Samson zkomonilý, jenž pobral pekelné brány". Atd.

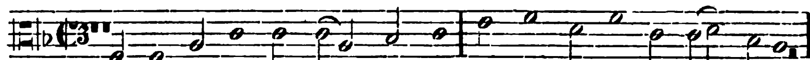
[1]) Choralschule S. 84.
[2]) Viz ji u Rozenpl. str. 238.—9.

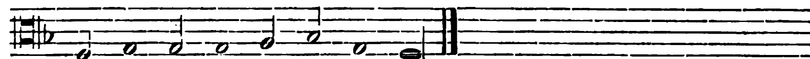
— Valašský kanc. (moravský) podává tu píseň poněkud pozměněným nápěvem na str. 130. takto:

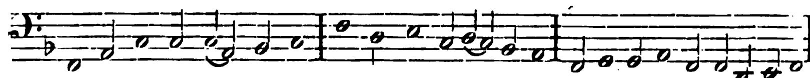
Nápěvem této písně zpívá se též: „Třetího dne vstal Spasitel“ v sv.-jansk. kanc. (172.) Však sluší zde předznamenati vynechané ♭.

16. Rovněž tak rozšířena byla u podobojích a katolíků Miřinského píseň: „Třetího dne vstal Stvořitel“. Obsahujeť se ve všech kancionálech jejich vyjma Roz. Po prvé jeví se v kanc. z r. 1505., pak v Miř. 1522. Zde i v II. vydání z r. 1531. (na l. CV.) nadepsáno: „S v ú má notu“. Kanc. 1505., (na l. D18[b].) a Šíp. (153.) udávají, že se zpívá jako „Resurrexit Dominus“. Této lat. písně neshledal jsem ni u Roz. ni Hloh., ni Šíp. Za to shledáváme ji v důležitém staročeském rukopise kláštera vyšebrodského z r. 1410. s touž melodií a to dokonce dvojhlasnou. I tato latinská jest českého původu.[1]) Kancionály Hloh. (182.) Št. (a sv.-jan.) podávají píseň s tímto nápěvem:

Št. klade tenorový klíč a místo starého tempus perfectum (modus imperfectus) má již moderně označeno tempo $^3/_2$.[2]) Pomlčky klade, jak patří, dolů (▪▪). Závěrek: „Radujme se“ počíná *a* notou; dle něho i sv.-jan. kanc. se řídí. Latinský originál v řeč. rukopise zní takto (bez II. hlasu):

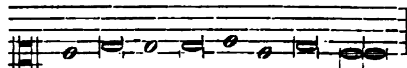

(Dreves, l. c.)

[1]) Viz ji v Dreves. Cantiones bohem. str. 164. a mel. na str. 197. Cant. fir. v hoř. basu musí patrně vzat býti o oktávu výše. Transposice Dreves. jest patrně chybná, třebas vyšlo pak na jevo pokračování v kvartách a oktávách. Vždyť je sám zjišťuje na str. 40.

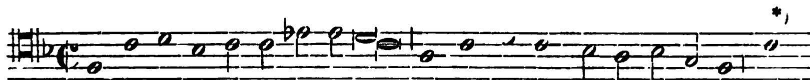
[2]) Záv. má (F. XIIIb.) jen 3.

Velký kanc. sedlč. tu končí:

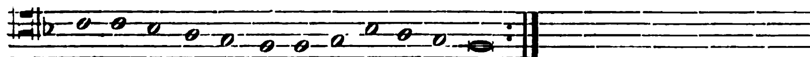

Tento sličný jonický nápěv jeví sílu ducha a velkou radosť, jakž při jonické tonině bývá a k obsahu písně naší výborně se hodí. Prvý, radostný motiv slov „3. dne vstal Stvoř." znamenáme také v starých vánočních písních (na př.: „Kristus Syn Boží" a j.), však sílu, která se jeví vzletem na oktávu, zůstavil vírou nadšený skladatel až velkonoční písni. — Sedlč. kanc. velký zdržuje v sobě tento Cant. fir. umělým kontrapunktem, v mezzosopr. a tenoru ozdobený (trojhlasně). (Viz jej v příl. hud. č. 2.) Také růžecký kanc. (valaš. viz. str. 88.) obsahuje tu píseň s nápěvem poněkud a to chybně pozměněným (str. 142—3.).

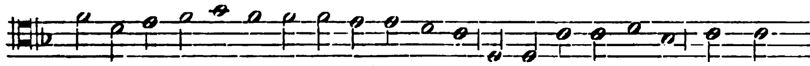
17. Ve všech vydáních Miř. zavírá se také píseň: „Jezu Kr. Vykupiteli". I tu mu proto přisuzuji. Nejstarší text jeví se v kanc. r. 1501. (l. XXVIII^b.) Také Bratří ji mají a Št. V kanc. Miř. z r. 1531. stojí (na l. B 19.), že se zpívá jako: „Collaudemus Matrem". Tato lat. obsahuje se již v rukop. pražsk. z XV. stol. (sign. VI. C. 20....) a jest českého původu. [1]) Bratří a Št. podávají k české stejný nápěv, Bratří 1598. (188.) takto:

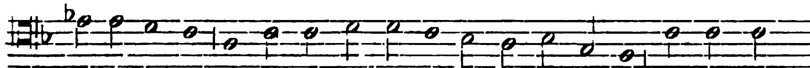
„Je-zu Kryste Vy-ku-pi-te - li, jenž vstal z mrtvých ráno v ne-dě - li, u-
U - ká-zal's se ženám po-cti-vým, a - po-što - lům i ji-ným věrným, u-

těš své věr - né mi-lé z do-bro-ty nesmír-né
tě-šil's zarmou-ce-né, mluvil's mi-lo-sti - vě.

Ro. Řka: se ne - le-kej te, Pá-na svého znejte, hleďtež na mé rá - ny, viz - te

bok prokla-ný, po-koj vám zvě-stu - ji i vy-pra - vu - ji, mu - sil Kry-

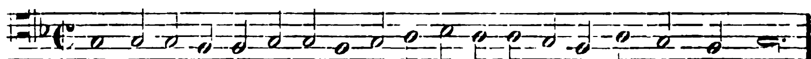

stus tr - pě-ti a tak kra-lo - va - ti."

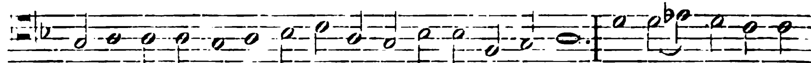
[1]) Viz ji v Dréves. Cant. boh. str. 57.

Při značce *) mají Záv. a Kom. na celý verš půlnoty (?) Št. počíná i končí píseň na *d* notě a klade proto ke všem *f* notám a některým *c* posůvky. Záv. a Kom. kladou ji v altovém klíči. Sv.-jan. jí nemá; však má dle tohoto nápěvu složený nápěv k Mar. písni: „O Maria, útočiště naše" (čís. 364.). O tomto krásném nápěvu jonickém platí po výtce, co dí Haberl: „In den jonischen Melodien spricht sich Kraft, Heiterkeit des Geistes und Glaubensmuth aus". (L. c. 45.) Zavírá se i v polském kancionale Valent. Brzozovy (z r. 1569.) J. Trojan Turnovský spracoval tuto píseň volným nápěvem a immitačním slohem trojhlasně pro Disc. A. a Bas. (Viz ji v příl. hud. č. 3.)

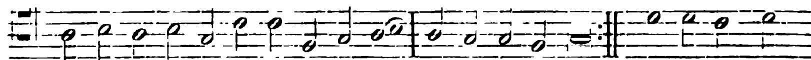
18. Také píseň: „Vzkříšení Spasitele svého **chval** každý člověk" pochází od Miřinského, ježto zavírá se ve všech jeho zpěvnících, kromě toho i v jiných utrakv., katol. a j. Nejstarší text čteme v kanc. r. 1522., kdež nadepsáno: „Obyčejná pěkná" (t. nota). Jest to dlouhá píseň s trojdílnou slohou v níž vyzývá skladatel pln radosti všecku přírodu, by oslavila vzkříšení Spasitele svého. Obsahuje se také v sv.-jansk. kanc., však se změněným textem a porušeným nápěvem. Proto stůj zde s textem Šteyrovým a nápěvem, v němž diese při všech *f* škrtáme vedlé nápěvu Komenského (str. 405. „Staročeská"). Tak učiňme i v sv.-jan. kanc.

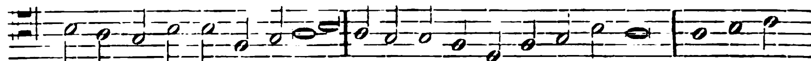
Vzkří še-ní Spa-si-te-le své-ho chval každý člověk my-slí ve-se-lou;
Neb ze-mě, dří-ví, ko-ře-ní, trá-va, le-so-vé i slun-ce ne-be-ské;

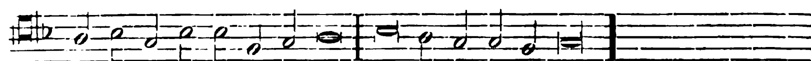
neb noc tu o-sví-til a z temno-sti svě-tlo u-či-nil I my ve-se-lý-
již ptáčko-vé chvá-lí pá-na své-ho vzkříše ní slav-né; lé to svou ja-sno-

mi hla sy svý-mi všickni s an-dě-ly zpí-vej me je-mu.
stí ze-le-no-stí či-nít ve-se-le vše k Je-ho chvále
R. Protož mu vzdej-

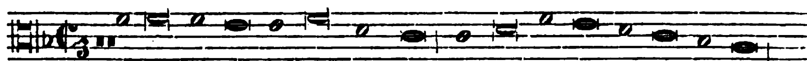
me chválu všickni s andě-ly; neb jest rá-čil tr-pě-ti za nás, vstal z mrtvých

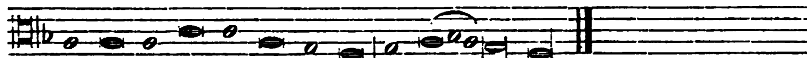
tře-tí den, jest na pra-vi-ci u věč-né ra-do-sti."

Zvláštní to melodie, k níž původce užil nezvyklé toniny hypodorické, která spíše jest „skladem smutných neb truchlých zpěvů", jak dí Blahoslav v „Muzyce". Však truchlivých tonů spodní kvarty užil autor jen jednou a to vhodně, by vyjádřil jimi, že Spasitel „jest ráčil trpěti za nás." Obmezeným okolkem stupnice podobá se ostatní nápěv spíše bolnému recitativu. — Sedlčanský kanc. velký podává ji čtyřhlasně na *d* notě. Jeho „discant" má náš Cant. firm. v nápěvu stejný, jen že klade noty breves a semibreves (▭ ◯) a od verše: „I my vesel. hlasy..." má třídobé tempo (▭ ◯) a Ro. nemá. Sloha písně jest tu jen jednodílná. — I tento Cant. firm. jest nám důkazem, že ty diese při *f* právem jsme vynechali. Ani Sedlč. kanc. jich nemá, klada vždy: *d c*. Bez nápěvu zavírá se i v růžeckém kanc. (18 stol.), valašském (na str. 156.—7.)

19. Na latinskou píseň: „Surrexit Christus hodie" má Miř. (1522.) píseň: „Vstoupil Pán Krystus na nebe, all., vysvobodil vězně jaté, all. — Roz., Hloh. a Šíp. mají: „Vstoupil P. Kristus na nebe, all., aby věrné přijal k sobě, all." Všickni citují k ní: „Jako: Surrexit Christus hodie" a Roz. (244.) ji podává s nápěvem této latinské písně takto:

Vstoupil Pán Krystus na ne - be, al - le - - - - - lu - ja,

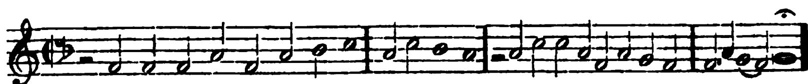

a - by věr-né při-jal k so-bě, al - le - lu - ja.

Tato česká píseň objevuje se již v ml. jistebn. kanc. s nápěvem. Latinský pramen jejího nápěvu má sice vyšebr. rukop. (1410.) dvakrát (na l. 151^{b}. a 172^{a}.),[1]) ale po každé s jiným nápěvem, než jest Rozenplutův. I tato latinská jest původu českého a obsahuje se již v jednom pražsk. rukopise XIV. stol. (C. k. knih. s. V. H. 11. (Viz ji v Dreves. Cant. boh. str. 165 sl.). F. M. Boehme dí o ní „Nur in einigen Agenden solcher Bisthümer, deren Einwohner slavisch waren, ward das lateinische (Surrexit Chr. h.) vorgezogen (t. německé písni: „Christ ist erstanden.") Viz

[1]) Viz první (dvojhlasnou) ve příloze snímků č. 2. a srovnej k němu nesprávný opis Drevesův v Cant. boh. 197. Viz také naše pojedn. „Příspěvky k nejstarší hymnol." ve Zpráv. král. Spol. náuk. 1886.

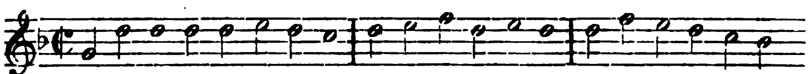
jeho: Altdeutsches Liederbuch, 1877. O velikém stáří tohoto krátkého, jásavého popěvku jonického svědčí také neumatické „jubily“ na slovo alleluja. — Přešla také do polských zpěvníků. Dr. Surzyński podává ji s latinským a polským textem dle kancionálu P. Artomiusza z r. 1596. takto:

Ascendit Christus ho-di-e, Alleluja, Super coelos Rex gloriae, Aleluja
Vstąpil Pan Chrystus dnia tego, All., Król do nieba wysokiego, All.
(Polskie pieśni k. k. str. 104 —5. a 241.)

První motiv této písně jeví se ve spodním hlase naší nejstarší dvouhlasné písně „Surrexit Christus hodie“ ve vyšebrodském rukopise z r. 1410. čís. 42. (Viz a srovnej 2. č. fototyp. hud. snímků). A ku podivu! ve svém vzorném „Zpěvníku kostelním“ (1880. str. 211.) přivádí Dr. Surzyński tuto píseň (polsky) s nápěvem, jehož prvý motiv zase vzat jest z hořejšího prvého hlasu řečeného dvojzpěvu. — Latinský text této písně sděluje Dreves v Cant. bohem. str. 154. Jest také českého původu.

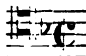
V kanc. Miř. z r. 1531. zavírá se na (l. CX.) píseň, jež též tak začíná, ale pokračuje (bez allel.): „dokonav zde práci, radujme se vesele vůdci Krystu“ a d.... Obsahuje se také v Kom. kanc. (na str. 414.) pak v Št. a v sv.-jansk. se stejným nápěvem. Opravíme-li chyby sv.-janského dle Kom. a Št. kanc., zní píseň takto:

Vstoupil Pán Kristus na ne-be, do-ko-nav zde práci, ra-duj-me se ve-se-

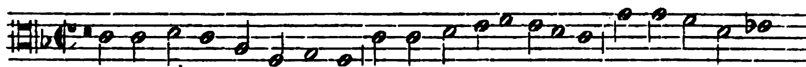

le vůdci Kri-stu, kterýž rá-čí na-ším bý-ti smírcem, by nás vrá-til Otci.“

Také Št. má předznamenáno

Kom. text pozměnil v prvé i v následujících slohách a nadepsal: „Krystus vůdce náš ze země do nebe.“ V celém nápěvu znamenáme ducha Miřinského skladbám cizý. — Vizme teď svatodušní písně Miř. Z těch jest nejkrásnější:

20. „Vítej sladký Těšiteli.“ Obsahuje se v zpěvnících Miř. a v katol. kanc. Roz., Hloh., Šíp., Št. a sv.-jansk. Miř. ji složil dle lat. hymnu: „Veni dulcis Consolator,“ jejímž nápěvem se také zpívá, jak zjevně udávají Miř., Roz., Hloh. a Šíp. Však Roz. dí (na str. 263.) naopak při latinsk. prose, že se zpívá jako „Vítej sladký Těšiteli,“ patrně proto, že česká byla známější; neb latinská prosa obsahuje se již ve skvostném Arnoštově „Liber sequentiarum“, pak v rukop. vyšebrodském (1410.) a st. jistebn. kanc. A poněvadž jest českého původu, tedy snad sám arcibiskup Arnošt ji složil. (Viz ji v Dreves. C. boh. l. c. 146.) Však ku podivu! Šípař s Rozenplutem mají jiný nápěv, než vyšebr., a Št. se sv.-janským kanc. mají opět jiný než oba. Latinská prosa ve vyšebr. počíná (v notách černých:): *a e f e d c h a c c* (ve-ni dulcis con-so-lator) kdežto Šíp. dle Roz. podává českou (str. 244.—5.) takto:

Také Hloh. podává ji s tímto nápěvem (str. 244.), jejž však jen cituje a udává již při velkon. písni: „Utěšený nám den nastal.“ Chybně klade dvakrát **as** místo **a**; neb jest nápěv jonický. O duchu nápěvu platí, co dí Haberl o jonické tonině: In den jonischen Melodien spricht sich Kraft, Heiterkeit des Geistes und Glaubensmuth aus. Pokorně vítá skladatel Ducha sv. sestupem na finálu. Však hned na to jásá, že „temnosti osvěcuje i srdce naše“; proto vystupuje až nadbytně (modus superabundans) na **g** notu. — Náš starý kontrapunktický mistr J. Trojan Turnovský spracoval i tuto píseň pro více hlasů a mistr Zvonař o ní napsal, že z jeho vícehlasých skladeb jest nejdokonalejší.[2])
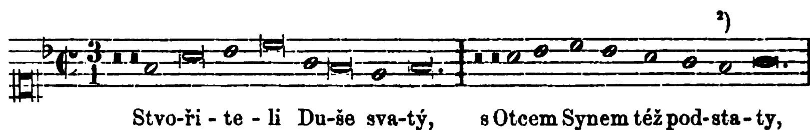
21. Ve všech kancionálech Miř., pak v jiných utrakvistických a některých katolických kancionálech obsahuje se také píseň: „Stvořiteli Duše sv.“, jež patrně také od Miř. pochází.
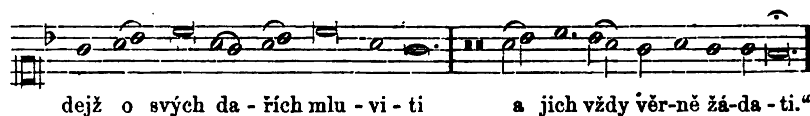
[1]) Tady má Roz. (249.) *hes.*

[2]) Slovn. nauč. I. vyd. II., 457. — Kde jest? Marně jsem ji hledal.
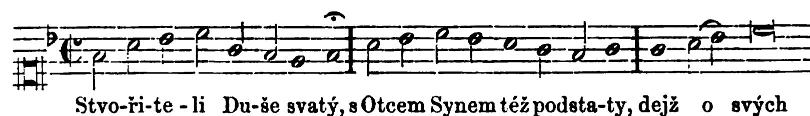
U Miř. 1531. (l. C. 13.) dí se, že zpívá se „jako o 7 dařích, nota obecná.“ Tak vysvětlíme si, proč Št. (335.) udává za pramen nápěvu: „Utěšený nám den nastal“; [1]) neb náleží tato píseň k oněm, jež mají „notu (= nápěv) obecnou.“ To platí též o písni, kterou Šíp. (str. 242.) přivádí za pramen: „V moci moudrosti dobrého.“ (Obsahuje se již v kanc. 1501.) Tuto píseň za pramen dokládá i růžecký kanc. z I. pol. 18. stol. (na str. 180—1.) a má (z r. 1681.) i mor. kanc. Svorcův. Všecky tyto písně mají stejný metrický sklad. Tak vyložíme si, proč Št. k naší písni udává jiný nápěv, než má píseň: „Utěšený n. d. n.“, již cituje za pramen.

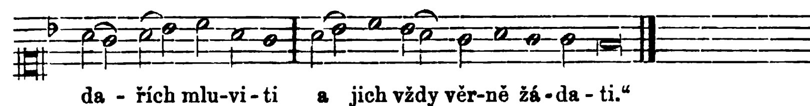
Nápěv, jejž podává Št. k naší písni, jest tento (str. 336.):

Jak křiklavě potýká se v tomto nápěvu opět přízvuk slovný s hudebným! Nemohu si toho odepříti, bych aspoň při tomto příkladě neudal, v jak krásný soulad daly by se oba spojiti, by „neskřípělo to v uších“. Třídobý takt se zde vůbec nehodí, ježto slovný a básnický rytmus jest dvoudobý. V dvoudobém zněla by píseň asi takto:

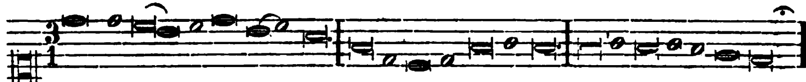
Srovnejme s tímto nápěvem onen, jejž má dle Št. sv.-jan. kanc. (I. č. 281.). Jak veliký, jak podstatný rozdíl rytmický mezi nimi! Tak asi a podobně bude na příště třeba šetřiti onoho hudebného kouzla, jež kryje se v přirozeném rytmu jazyka českého,

[1]) Viz o ní v předešlé písni (č. 20.)

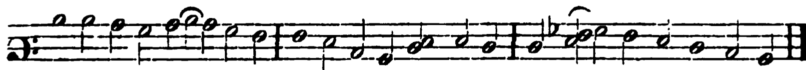
[2]) Při *f* vynechává Št. diesi, jestiť zde jonická tonina.

jenž bohužel ještě podnes za bílého dne skutečně kryje se nejednomu skladateli našemu, ač na světlo již vynesen.

22. O svatém Duchu shledáváme v kancionálech Miř. též několik písní, jichžto v jiných není: *a)* „Zavítaj sv. Duše k nám, allel., osvětiž srdce naše sám, allel." Obsahuje se v kanc. z r. 1522. a udáno při ní, že se zpívá jako: „Surrexit Christus hodie", tedy opět s českým nápěvem. *b)* „Zavítaj Duše sv. a nám ten dar nebeský". Shledáváme ji v kanc. z r. 1531. (na l. C 16.), jenž tuto píseň udává i za pramen (nápěvu) jiné sv.-dušní: „Navštěv nás Duše sv." Tato opět složena jest (textem) dle lat. sekvence: „Veni s. Spiritus et emitte coelitus...", jež obsahuje se i v Arnoštově „Liber sequent." Tuto krásnou sekvenci složil Robert, král francouzský. (Viz o ní u Sušil. Hymny círk. str. 106.) Však za pramen nápěvu udávají k písni „Navštěv nás" kanc. r. 1501. (na l. XXXXIV^a^.) a Šíp. (str. 244.) pátou sloku té sekvence: „O lux beatissima reple cordis intima tuorum fidelium". Píseň „Navštěv nás" byla velmi oblíbená; neb se obsahuje v utrakv., bratrských a katolických kancionálech. Št. podává ji takto:

Citát „O lux b." dosvědčuje nám, že tento krátký popěvek utvořen jest vedle třetího melodického motivu sekvence „Veni s. Spiritus". Pátá sloka její zní dle Graduale Rom. takto:

(Str. 276. Pustet. vyd. 1871.)

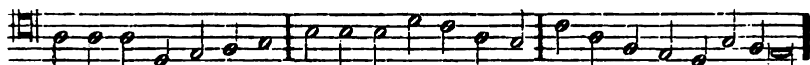
Náš český skladatel zjednodušil si tento motiv. Vidíme, že k své písni vybral si z této sekvence motiv vzletný a jadrný, v němž jeví se silná víra a důvěra duše k Dárci všeho dobra. Nápěv zde k textu mnohem těsněji se vine, než v předešlých, ač ne veskrz.

23. Z písní o nejsvět. Trojici Boží vyjímám: „Zdrávas sv. Trojice", jež obsahuje se u Miř. 1522. a v některých

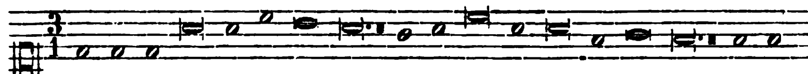
[1]) Tak zavírá i Šíp. — Ale Miř. končí: „Pane svým dobrotivý."

katol. kancionálech. (Šíp. Hloh?) Jinde jí není; jest to tedy skladba Miř., v jehož kancionále dí se, že zpívá se jako: „Zdrávas císařovno". (Viz ji v I. díle na str. 143.) A Šíp. skutečně podává píseň s nápěvem této latinské, jež českého jest původu.[1]) Však 1. 2. a 4. verš počínají se o půl tonu níž nežli „Zdrávas císař." v st. jistebn. kanc., tak jak ji má Hloh. (293.—4.) Tonina u všech jest frygická. Myslím, že jistebn. nápěv, jenž počíná *c c e e f c* lépe šetří zvláštního rázu té toniny, nežli Šíp. (— Miř.), počínajíc s Hloh.: *h h d d e e h*, ježto v onom jeví se reperkuse frygické toniny *(e—c)* v převratu *c—e*. Vedle Šíp. zní tedy píseň takto (na str. 255.):

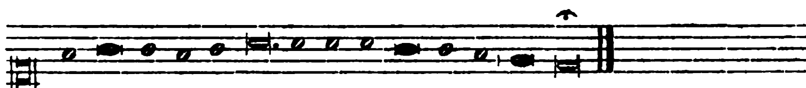

24. Z marianských písní vytknouti sluší rozšířenou a oblíbenou píseň: „Zdrávas, jenž jsi pozdravena". Vyskytuje se poprvé v kanc. Miř. 1522.; proto mám ji za jeho skladbu. Také utrakv. kancionály 1559. a Ol., pak katolické Roz. Hl. Št. Kon. a Hol. ji v sobě zavírají, Holan dvojhlasně. Bratří jí nepřijali. Jest to jedna z oněch četných písní, které vznikly parafrásí na pozdravení andělské. Toho druhu písní hojně skládali v středověku latině, ale u nás záhy i česky.[2]) A právě z těchto písní nejedna vyniká nevšední líbezností a cenou básnickou. Roz. při těchto písních zřejmě udává, (str. 12.) že jsou to písně na „Ave Maria" a klade je proto s Hloh. Šíp. a jinými k písním adventním. O nápěvu dí sice Šíp., že se zpívá jako „Kriste, jenž jsi světlo i den" („Christe, qui lux es et dies"), avšak Roz. (12.), Hl. (13.) (o kvartu výš) a Št., mají k ní zvláštní dorický nápěv, jenž vstupuje hned s počátku mužnou silou na kvintu a septimu takto (Št.):

[1]) Viz ji v Drev. Cant. boh. 144.
[2]) Viz je na př. v Mone a v našich „Rorate".

Tuto píseň uváděli pak později Čechové často za pramen jiných. Sv.-jan. jí nemá. Jak líbezným motivem končí její nápěv Zajisté druží se v něm síla s něhou v krásný celek. Proto asi oblíbili si předkové tento nápěv, vyvolujíce jej k četným jiným písním, na př. k písni „o početí blahosl. p. Marie" u Šimona Lomn. (1595, str. 28.) a j. za pramen. — Sedlčanský vel. kanc. ji má trojhlasně spracovanou.

25. Podobnými parafrasemi na „Ave Maria" jsou též písně Miřinského: *a)* „Zdrávas Panno vyšší dobroty" a *b)* „Zdrávas plna milosti", jež obsahují se jediné v Miř. kancionále 1522. O prvé dí Miř., že zpívá se jako „Salve amicta sole", již Hloh. podává česky s nápěvem lat. originálu, jehož tu ale není. (Latinskou viz v Dreves. Cant. boh. na st. 134.—5.) Ke druhé nápěvu jsem nenašel.

26. Miřinský upravil též marianskou píseň: „Ke cti k chvále Krista krále" dle latinské:

Ad honorem et decorem
  Matris Domini
jubilemus et psallemus
  melos laetitiae.

Ro. Hanc s. Spiritus replevit,
coelitus obumbravit, illustravit a d.
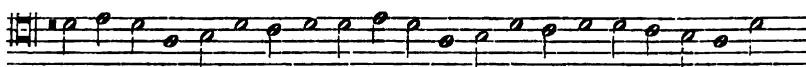
Obsahuje se ve všech jeho zpěvnících a v utrakv. 1559. Táb. a Ol. — U Miř. počíná takto:

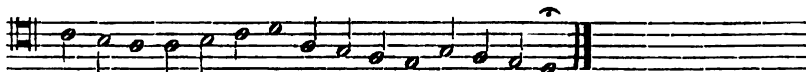
„Ke cti k chvále
Krysta krále
  i Maryje
  matky Páně,
slyšte nyní již zpívání."

Tak má prvou slohu i Táb. 1585. (Mus. s. 58. G. 4. na li M. V.), však přidává k ní ještě dva verše:

„Kdož jste v víře upevnění
  zde na zemi."

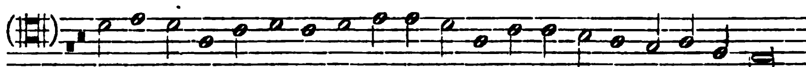
Tak jeví se také v kancionálku katolickém, jenž vyšel l. P. 1588. u Bur. Waldy tiskem. („Písně nové...") Na listě 13b. jeví se zde takto notována:
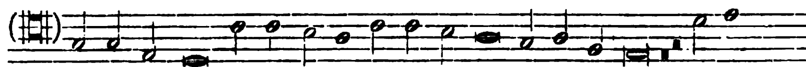

Dorický to nápěv starého rázu, jehožto sekvence a opakování motivu poukazují zjevně na domácí původ. S týmž nápěvem, poněkud pozměněným, jeví se také v dačickém graduale (1573.—87.), ale končí frygicky. Klíč, jehož nemá, domyslíme se z předešlé notace. Přepsaná z černé, chorálné, mensurované notace zní takto:

„Píseň o všech slavnostech Panny Marie..."

(Při svátku narození Py. Marie.)

I na tomto pozměněném nápěvu znamenáme českého upravovatele z plných i z nedokonaných sekvencí.

Text této písně, jak se jeví zde a u vydání Táborského z r. 1577., vyniká jadrnou mluvou staročeskou. Vizme na př. tyto slohy:

2. „Po svém Synu předuostojná,
čistá panna, vyzdvižená
nad anděly,
nemáť jiné sobě rovné
i na nebi.

5. Milosť Boží jest obmyla
vrásku, kteráž na ní byla (!)
od Adama
uvedena, čistú schránú
učiněna drahá panna.

9. Obr dvojího přirození
narozen jest světu nyní,
jemuž panna
posloužila, jej povila
a poctivě se klaněla.

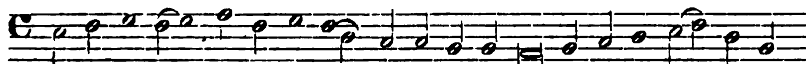
11. Div jest panna ukázala,
když jest sluhům přikázala,
aby Syna
Krysta Pána poslouchaly,
to činili, což on velí.“

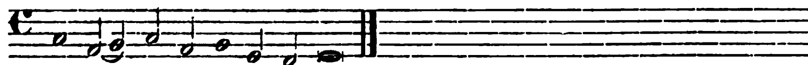
Počet stop do veršů není vždy stejný, jak viděti. Toť asi následek pozdějšího předělávání této písně. Aneb se to stalo vinou opisovačů a tiskařů? (Viz, co na str. 111. o tom řečeno). Tuto nestejnosť veršů znamenáme i v katol. kancion. Bur. Waldy z r. 1588. (Písně nové“), kdež ta píseň jeví se na li. I 1. a I 2. — Prvá sloha je stejná, jak na hoře. V druhé má k „nad anděly“ přidáno: „archanděly.“ — Pátou má takto:

„Milosť Boží ji obmyla,
vrásky, kteráž od Adama
na lid byla uvedena,
aby prázdna byla svatá
čistá Panna.“

Ostatní slohy má stejně, toliko rozdělení veršů se někdy mění.

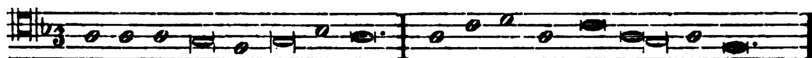
Latinský originál této písně jest českého původu a zavírá se v několika rukopisech XV. věku původu českého. (Vyšebr. 1410. l. G. 1., c. k. praž. X. E. 2., jistebn. st a j. Otiskl ji Dreves l. c. 47.) Miř. uvozuje tuto latinskou píseň v záhlaví výslovně za pramen své české. V rukop. X. E. 2. čteme (na li. 4b.) po kraji začátek melodie latinské písně takto: A právě tak počíná i nápěv této písně ve velké latinské rorátní knize sedlčanské. V latinsk. písních po oddíle „Sanctus“ jeví se v ní takto (v červených a modrých notách):

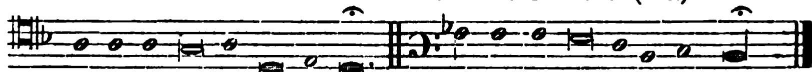
S týmž nápěvem jeví se také, vyjma asi tři vedlejší noty, v rukopise olomúcké studijní knihovny z XV. věku (M. S. 3. V. 8.) na text: „Ad honorem et decorem Matris Domini . . .“

Zbývá doložiti nám z Miř. ještě několik písní starších nad něj, jež však pro velkou oblibu, kteréž těšili se v lidu, byly též přijaty do jeho zpěvníků z r. 1522. a j. Jsou to zejména dvě písně „o smrti“ a dvě „o dni soudném.“ Prvá o smrti jest: „Rozpomeň se lide na to, že jsi popel.“ Po prvé jeví se u Miř. 1522., avšak má výslovně nadepsáno: „Má svú notu. Stará.“ Obsahuje se i v ostatních zpěvnících Miř. pak v utrakv. bratrských a protestantských kancionálech. Bratří a Št. podávají k ní stejný nápěv, jenž liší se pouze taktem. Bratří udávají: *C 2*, Št. třídobý takt. Dle Št. zní takto:

„Rozpomeň se li - de na to, že jsi po-pel ta - ké blá - to;

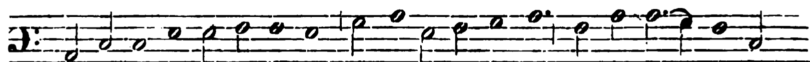
Bratří 1581. končí (586.):

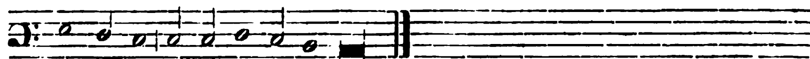
věř, čiň do-bře, vezmeš za to.“ „věř, čiň do bře, vezmeš za to;“

a tak zavírá tuto melodii v II. sopránu také velký sedlčanský kanc., jenž ji podává trojhlasně. (Viz ji v příl. hudební č. 4.) Jest to aeolický (ovšem transponovaný) nápěv, v němž noty „breves“, obloučkem spojené ( ), sluší počítati za dvě semibreves. Druhý nápěv, též aeologický, jejž podává Št. (IV. vyd. str. 1016.), jest pozdějšího původu. Myslím, že sám Št. (v II. vyd.) jej přidělal. —

Druhá píseň „o smrti“ počíná: „Bychom sobě zpomínali.“ Zavírá se také v kanc. Miř. z r. 1522. a 1531. (l. G. 19.) Také nad ní psáno: „Má svú notu. Stará.“ Tuto „starou notu“ shledal jsem jediné u Záv. Avšak i on ji toliko cituje řka, že se zpívá ta píseň jako: „Všickni lidé pozorujte“ (na l. 17.). S tímto citovaným nápěvem zněla by píseň takto:

„Bychom sobě zpo-mí - na - li, co nas má po-tka - ti, hří-chy by-chom v mr-
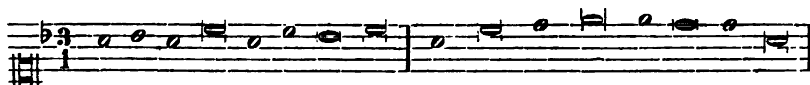

zkost brali, hledíc se z nich ká-ti.“ (Noty jsou tu černé chorální (◆ ◆).)

Při této melodii připsal někdo pozdější rukou, že se zpívá jako: „Bychom sobě zpomínali." Bratří (1581. 618.) mají k této písni skutečně tuto melodii bílou notou, počínajíce text: „Byť lidé nā to pomněli, co je má potkati, bázeň boží v se přijmouce, jalit by se káti." — „O smrti" má Miř. (522. 1531. Táb. a j.) ještě jednu píseň, již nadepsal sice též: „Má svú notu", ale nemá přídavku: „Stará" jako k předešlé. Jest to píseň: „Bylť jest jeden člověk, jménem kdožkolivěk." Také Št. ji má s citovaným nápěvem písně „Můj milý člověče." Bratří jmenují skladatelem svého Jana Paustennika, jenž umřel r. 1543. Paustenn. zachoval v ní ještě staročeský polomin. čas: jdíše, hledíše, bíše, zpomínáše a j.[1])

Písně „o dni soudném" do Miř. zpěvníků přijaté, jsou:

„Když čas přijde k dni soudnému." Obsahuje se ve všech zpěvnících Miř., bratr. a u Št., jenž k ní udává dva notované nápěvy, jakž častěji činí. Miř. 1522. udává o ní v záhlaví, že je stará, a že se zpívá „obecnými notami". Skutečně také shledáváme k ní v rozličných kanc. různé nápěvy. Bratří (1581. str. 619.) nadepsali: „En martyris Laurentii" a mají nápěv frygický. Šíp. (375.) a Št. dí, že se zpívá jako: „Ach můj smutku, má žal." (Viz ji ad 30.) U Miř. 1531. řadí se pak k těm 12 písním, jež mají „obecnou notu" či „obecné noty", jakž dí Miř. právem, poněvadž jest jich dvanáct. Tou příčinou přivádějí kancionály sice různé písně za prameny nápěvů, však rozměr jejich je vždy stejný. Jen Bratří mají (k ní) (1581. str. 619.) jiný nápěv, a to vše stejnou chorální notou černou. Složen jest v duchu lat. sekvence: „Dies irae, dies illa", kdežto starší ze dvou nápěvů Šteyrových volně složen ve frygické tonině, o kvartu zvýšené. Zní:

„Když čas přijde k dni soudnému, te-hdy Bůh an - dě - lu své-mu
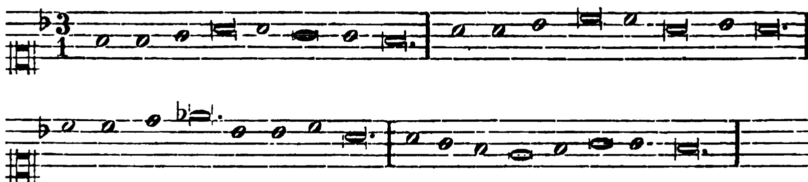

ká-že v čty-ry strany jí - ti své-ta a trou-bou trou-bi - ti.

Jest to velmi žalný a kvílící popěvek jen skrovného okolku frygického, jenž velepřípadně vine se k textu o Božím soudě. Od

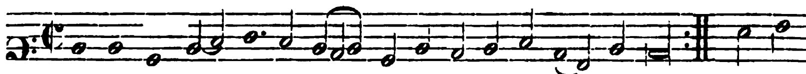
[1]) Št. sice podržel ještě tyto staročeské slovesné tvary pro rým; avšak nevěděl již, co s nimi. Patrně tehdáž Češi již jim nerozuměli.

Bratří převzal ji také Walenty z Brzozowa do svého polského kancionálu (překlad Blahoslavův) z r. 1569. Proto má také nadepsáno: „En mart. Laurentii. Pospolyta nota.“ 1. sloha, do slova přeložená, zní: „Gdy czas przyidzie dni sądnemu | tam Bóg aniołowi swemu | każe na cztyry strony iść | a w ostatnią trąbę trąbić. A t. d. — Druhý nápěv Št. jest patrně pozdější a vznikl z národního ducha českého. Vizme jej také na srovnanou:

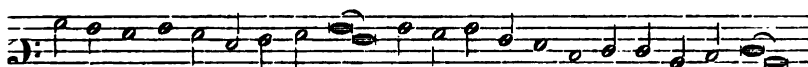

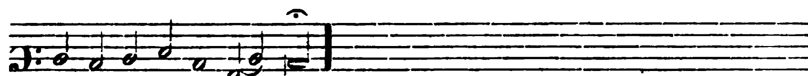
Na tomto nápěvu znamenáme opět sekvence, našim předkům oblíbené. — Také Kom. přijal tu píseň do svého kancionálu (str. 720.), však pozměnil text vedlé svých pravidel, prvou slohu takto: „Když čas přijde dne soudného, od Boha uloženého, Krystus Pán sem na svět sstoupí, před sebou mocně zatroubí.“ Nápěv cituje k ní zase jiný, než všickni ostatní. Jest aeolický. V záhlaví nadepsal Kom.: „O desíti pannách, pěti moudrých a pěti bláznivých.“

Druhá stará píseň o dni soudném v kanc. Miř. jest: „O Pane náš milostivý, žádáme tvé pomoci, ostřiehaj nás každé chvíle, buďto ve dne i v noci.“ Ro.... Ro.... Takových trojdílných sloh má pět. Obsahuje se 1522. (na li. h. 1.) kdež nazývá se písní „obecnou“ a poznamenáno, že se zpívá k libosti jako: „Imperatrix gloriosa“. Také kancionály bratrské ji mají a nadepsáno na př. v kanc. jejich z r. 1582., že se zpívá jako: „Toho jenž dí: já jsem, jenž jsem.“ A skutečně k této písni udávají (str. 515.) týž nápěv, jejž jsme v I. díle poznali při písni „Od císaře nebeského,“ při níž také udáno, že se zpívá jako: „Imperatrix gloriosa.“ Nápěv Bratří jest zde toliko pozměněn několika ozdobnými notami přidanými. — Také Šíp. ji má s nadpisem: „Jako Imperatrix gloriosa.“ Dle bratří (l. c.) zní (s citov. náp):

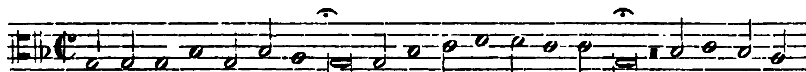
O Pa-ne náš mi'-lo - sti - vý, žá-dá-me tvé po-mo - ci, } *Ro.* Ky nuž
o-stři-hejž nás ka-ždé chví - le buď to ve dne i v no - ci.

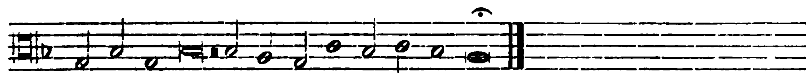

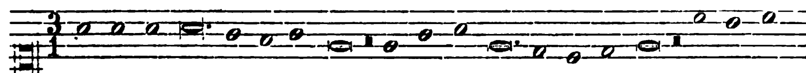
(Srovnej I. díl, st. 178.)

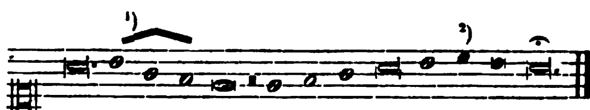
30. Poslední pamětihodná stará píseň Miř. „o posl. soudu“ jest: „Ach můj smutku, má žalosti.“ Druží se k nejrozšířenějším a nejoblíbenějším. Její nápěv uvádí se často za pramen jiným písním. Zavírá se netoliko v katol. kanc. XVII. stol., jakž udává Jireček (hymn. 40.), nýbrž cituje se již u Miř. 1531. (l. G. IX^b.) za pramen nápěvu písně: „Ach již se smrť přibližuje,“ a na konci rejstříku řadí ji k těm písním, jež mají „obecnou notu.“ A skutečně cituje Roz. k ní za pramen nápěvu píseň „Jestiť psáno dávným rokem,“ již poznali jsme (ad 10.), že jestiť to jedna z 12 písní s „obecnou notou.“ Srovnáme-li nápěv Hloh. k této písni, shledáme v pravdě stejný rytmus a rozměr, stejný začátek a v ostatku velkou příbuznosť nápěvu. Hlohovský má (str. 425.):

Nadepsáno má: „Píseň o 4 věcech posledních člověka každého.“ Srovnejme tento patrně starý a tklivý nápěv s nápěvem Miř. č. 10., jak s nápěvem, jejž podává Št. a shledáme všude ač nápěv nestejný přece týž rozměr v něm. Hypoaeolický nápěv Št. jest neméně zajímavý:

Časté sekvence této melodie svědčí o jeho českém původu, triton *h—f* při značce ⌒ svědčí o mysli, vzpomínkou na pobyt po smrti rozrušené. Hluboké sestupování nápěvu až pod okolek toniny dodává mu rázu trudnomyslného ducha, hypoaeolické toniny přiměřeného a vlastního. Jiný a neobyčejný jest frygický nápěv Hlohovského, o kvartu zvýšený. Ač frygicky zavírá, přece pořád pohybuje se v měkké terci d o r i c k é toniny *g-hes* (= *d-f*). Hluboký smutek nemiluje modulace, nýbrž ostává rád na jednom, úzkém a měkkém intervallu. Však právě tento intervall (*g-hes*) poukazuje na dorickou toninu, tak že náhlý závěr frygický na *a* překvapuje a chybou se zdá býti na místo *dor.* závěru na *g* (*d*). (Srovnej písně Klim. Bosáka č. 4.). K tomu poukazuje též obdoba s nápěvem citované písně: „Jestiť psáno d. r.“ Však ať jest jakkoliv, tolik jisto, že tento nápěv Hloh. jest velmi starý, jistě aspoň z XV. stol.

Dospěli jsme k závěru o Miřinském. Z podaných písní poznáváme s dostatek jeho skladatelskou činnosť. Znamenáme, že jednak upravil nebo přeložil písně z latinských liturgických zpěvů církve katolické, jednak přijal i dobré a oblíbené starší písně a jednak složil a přidal k nim také četně vlastních písní. Z těchto pak seznáváme, že Miř. byl mužem, ve skladatelském umění vedlé ducha a míry své doby náležitě vzdělaným, jenž uměl v tomto duchu nápěvy svých písní dobře přizpůsobovati jejich obsahu dle zvláštní nálady té které doby roku církevního a dle zvláštního rázu té které starocírkevní toniny. — Co týče se slovesné úpravy, poznali jsme, že vynikají texty jeho písní ještě jadrnou a úsečnou mluvou předešlé doby, jež nezná zbytečných a jalových slov, úsloví a obratů, jak objeví se nám u nejednoho z pozdějších skladatelů. Že pak i básnickou cenou vynikají písně Miř. nad jiné, ač ne všecky stejnou měrou, již na počátku jsme vytkli. Však hudební deklamace textu jest na mnoze vadná, soudíme-li dle nápěvů

[1]) Triton *h-f* svědčí o vysokém stáří toho nápěvu. Viz o něm v I. d. str. 177. Toto *h* nesmí zde již proto sníženo býti na *hes*, poněvadž by tím vzniklo jiné, dle tehdejší theorie horší zlo, t. s e m i d i a p e n t e *hes-e*.

[2]) Černé jsou tyto dvě noty, (ostatní jsou bílé), by označili, že tvoří spolu jedno tempo (= 1 takt). Tak činívali staří k orientování častěji, jakž uvidíme ještě častěji.

mensurovaných, což ostatně znamenáme větší, menší měrou u všech skladatelů až do počátku XVII. století.

Typografická úprava písní Miř. byla velice vadná, jakž dosvědčil Jan Táborský v předmluvě svého vydání jich r. 1567. Zle tu naříká na četné chyby a nedbalosti prvních opisů a tisků těchto písní. O těchto praví: „A také oba ti staří impressoři (1522. a 1531.), neměvše exemplářů dobře zkorigovaných, ale nepilností těch, jenž přepisují, na mnoha místech ujímajíce, jako říkáme přeskakujíce, a někde přidávajíce, tak že někde se k notě textu nedostane a někde zbude...“ Ba naříká, že pro jednostejné slovo na konci řádku až i několik řádků přeskočili, jeden tou příčinou dokonce i pět velmi dlouhých veršův vynechal. Jindy zase nedbalostí zaměňovali slova za podobná, jako místo odstúpili odpustili, místo zklamal zlámal, „čehož se jest nemálo zvláště v tisknutých nalezlo,“ jak dokládá Táb. „Též i ortographí zle kladou a tak českou řeč pravou rozličně falšují a plundrují (!) až hanba.“ [1])

II. Literátská bratrstva.

a) Od počátku do roku 1620.

1. V XIV. století.

Vznik a počátek našich literátských bratrstev hledati jest nám již ve XIV. století, v zlaté době Karlově, v níž veškero umění české bohatě rozkvetlo. Již v I. díle těchto Dějin seznali jsme, že prvý arcibiskup český, zbožný Arnošt, na obzvláštní uctění nejsv. Rodičky Boží založil též ranní mši sv., denně zpívanou, jíž pak sám denně obcoval. Aby sloužiti se mohla slavně, založil ji zvláštním platem a ustanovil k ní stálé „hudebníky“ („fundata perpetuis musicis“, t. j. zpěváky, dí Balbín) a literátské spolky („literatorum sodalitates“) k věčnému uctění. Tak výslovně svědčí Balbín ve své „vita Arnesti“ (134.) a není žádné rozumné příčiny, tomuto kritickému a věrohodnému svědku nevěřiti, třebas bychom neznali a neměli posavad rukopisného do-

[1]) Celý tento kritický výlev viz také v Jir. Hymnol. na str. 6.—7.

kladu na toto svědectví jeho.[1] O mansionářích u sv. Víta víme na jisto, že působili od r. 1353. do roku 1418. (viz Tomkův Dějep. Prahy V. d. 145.—147.), a přece nebylo nám také lze vypátrati v Praze ani jediné knihy, kterých užívali k své Marianské zpívané bohoslužbě. Pamatujme, jak řádil první husitský fanatism v Praze. Co tu přišlo drahocenných rukopisů a knih na zmar!

K onomu svědectví dokládá Balbín o této společnosti („societas"), že jest „prastará" a že se sem tam i jakýmisi zákony spravuje. A to napsal Balbín asi r. 1664.

Nejstarší zmínku o literátech známe z r. 1372. K tomu roku čteme v Tomkově „Dějep. Prahy" (III. 303.), že vystavěl horlivý kazatel Milič z Kroměříže „dům literátů pro duchovní, kteří mu byli v díle jeho nápomocni . . .". Uvážíme-li, že se v Miličově Jerusalémě zpívaly co den dvě mše sv., pochopíme, k čemu potřeboval těchto duchovních literátů. Že tu slovo „literát" skutečně znamená zpěváka, jest na bíledni. — Dle toho zpívali tito duchovní literáti liturgické latinské texty 1. mše „de beata," t. j. o Panně Marii, jako mansionáři u sv. Víta, 2. denní mše. A rozpomeneme-li se, že tehdáž měli mnoho textů interpolovaných (viz I.), poznáme, žeť jim bylo mnoho zpívati.

Z téhož času máme podobnou zprávu i o Dobrušce. L. P. 1361. za pána Sezemy z Dobrušky udává se denní řád služeb Božích tak, že po pozdvihování prvé mše (před úsvitem) zpívati se má „druhá mše sv., na úsvitě řečená, ke cti Panny Marie," a to „dle staršího nadání a obdarování." Kůrový zpěv při ní opatřilo bezpochyby oněch šest žáků kleriků, kteří zpívati měli každého dne mši za zemřelé. (Viz „Pam. m. Dobrušky" od J. R. na str. 14.)

Také v Kolíně, tehdáž většinou ještě německém bylo podobně. Byliť zde patronové Marianského oltáře ve farním kostele sv. Bartoloměje r. 1368. pořídili nové nadání kaplanské při něm, a knězi, na ně

[1]) Však nyní známe a máme listinný důkaz, že již l. P. asi 1333. sakrista pražského kostela, Lupus Simlon (Emler čte „Duchoň") zvaný, daroval některé své statky na dva kněze téhož pražského kostela, „quorum quilibet suam septimanam tenebit et missam de s. Maria in altari ipsius, sito in choro dictae ecclesiae... in aurora diei solempniter singulis annis in perpetuum decantabit." Čtyři klerikové měli jim při zpívání této mše napomáhati. To schválil a stvrditi dal sám papež Benedikt XII. r. 1334. V. výpis z vatikánsk. archivu v Emler. Reg. Bohem. IV. p. 94. Nro. 244.

ustanovenému dali za povinnosť, aby každou sobotu při východu slunce zpíval mši sv. Při tomto oltáři konalo svou zvláštní pobožnosť bratrstvo zvané „Pruderschaft unserer liben Frauen," jehož členové se tu scházeli k chvalám Božím, oděni jsouce v hedvábná roucha." Staré zápisy dosvědčují o něm, že bylo od r. 1381. častěji obmýšleno odkazy a dary. (Vávra, Dějiny kr. m. Kolína ... str. 48.—9.)

Listina university pražské z roku 1401. svědčí již o dvou literátech či měšťanech literátských („cives literati") z r. 1391. a sice Janu, řečeném Rulant neb Lissy, a Janu, řečeném Meysner. A tyto „literátské měšťany" liší od jiných svědků, literně vzdělaných (notarius publicus, clericus etc.).[1]) Z toho zápisu dalo by se souditi, že již tehdáž byli členy oněch literátských bratrstev i laikové; proto bez pochyby neshledáváme jich v tehdejším seznamu pražského duchovenstva. (Tomek, l. c.)

V Tomkově „Místop. Prahy (Nov. M.)" čteme též k r. 1414.: „Johannes litteratus" neb „J. Literat de Porzicz." (Tadra, 8.)

K tomu jest nám doložiti, žeť i v Prachaticích založila Vyšehradská kapitola již ve XIV. století t. zv. „literátskou školu", jež podnes tak slove. Měly tedy i Prachatice již ve XIV. stol. bez pochyby zásluhou řečené kapitoly své „literáty"; neb ty zajisté sluší zde rozuměti, ježto by jinak ten přívlastek „literátská" byl zbytečný. K tomu pamatovati jest, že literátská bratrstva vždy péči měla o školu, a bohoslužebný zpěv na oslavu Boží byl vždy důležitým předmětem středověkého vyučování školského, jakž později obšírně poznáme a s nemalou část již na počátku poznali jsme. A tudíž i v tom smyslu jest nám rozuměti vývodu Frant. Slámy: „Velmi záhy a snad již před XIV. stol. zaráží (!) se tam škola literátů neboli společnosť zpěváků k zvelebení a oslavení služeb Božích." (Obraz Prach., 24.)

Uvážiti také náleží, že matury (ranní mše o P. Marii) zpívaly se od oné doby též jinde. L. P. 1372. nadal a založil Jan, farář ve Vodňanech s dvěma sousedy jednoho kaplana, by denně zpíval na úsvitě mši o Panně Marii. Dal na to dvůr Svat, z něhož bral ten kaplan ročně 9 kp. gr. bez 20 gr. Z toho měl dávati 4 kantorům, a těm, kteří mu při ní zpívati pomáhali, 3 kopy. Který z nich by zmeškal mši do graduálu, tomu z jeho dílu odraziti měl 2 haléře, kdo celou, 6 hal. praž. Ejhle nejstarší příklad pozdějších pokut literátských. (V. lib. Erect. Borový I. lib. pag. 93.)

---

[1]) Viz Tadrovo pojedn. „Sborové literátův" 7. a Dreves. Cant. boh. 28.

V staroslavném kollegiátním kostele na Karlově zpívala se matura každý den od r. 1392., kdy rytíř Vok z Valdštejna ji založil. (V. libri Erect. IV. f. 41. XII. f. 16.) I dokládá Navrátil, že tento zpěv každodenně konal se ještě za opata Vavř. Ezech. Virčkovského v ll. 1627.—37. (Viz jeho „Paměti kost. P. Marie... na h. Karlově st. 83.) Později poznáme, že v tom kostele zpívali podolští literáti. — Purkmistr a rada m. Budějovic českých, potvrzujíce pravidla budějovských literátů, napsali, že od starodávna i nad paměť lidskou měšťané zdejší z křesťanského úmyslu službu Boží opatrovali a ke cti a k chvále Boží mši sv., jež slove matura, **každého dne** na kruchtě držívali, zpíváním pobožným a od církve sv. všeobecně přijatým a potvrzeným ozdobovali a okrašlovali. (Č. Č. M. 1845. str. 114. Viz na str. 127.) — Při kostele sv. Jindřicha v Praze založil Dětřich, vrátný krále Václava, l. P. 1411. denní zpívanou mši „maturu“ o blah. P. Marii, jakž dí se v nadační listině („Matura missa de B. Maria Virg.“... cottidie decantanda“). Odkázal na ni vinici. (Viz: Paměti hlav. far. kostela sv. Jindřicha... v Nov. Městě Pražsk. od K. Navrátila, str. 46. Zakl. list. na str. 257. z ll. erect. VIII. 123.) Táž matura založena byla i na Vyšehradě již před r. 1295. a r. 1326. ustanoveno bylo 10 „chorálným kněžím ve 3. zákoně, že jich má býti „při mši Marie Panny, která se při rozednívání zpívá, jeden týden pět a druhý týden opět jiných pět.“ [1]) Tito chorální kněží zpívali tedy tu maturu. V Olomouci ustanovil biskup Dětřich dokonce již r. 1282., aby taková matura již před svitáním slavně se zpívala. (Ruffer, l. c. 102. a I. díl t. Dějin, 45.)

Dle těchto svědectví zdá se tedy, že tyto zpívané matury byly prvním podnětem a příčinou, že literně vzdělaní měšťané, kde nebylo duchovních choralistů či pěvců, již od XIV. století spojovali se ve zvláštně kostelní společenstva či bratrstva, by řeč. maturu potřebným zpěvem opatřovali a ozdobovali. Tím nabývá nového světla i domněnka ryt. Chlumeckého (Regesten I., 1.): „Der Ursprung dieser Bruderschaften wird gewiss im XIV. Jahrh. gesucht werden müssen, in welchem die Pflege des boehmischen Kirchengesanges zu blühen begann.“ Však nesprávné jest, co dále dí o jejich vývinu: „Als die Pflege des Kirchengesanges aus den wissenschaftlichen Kreisen heraus stieg, . . . da verloren die Chöre den Charakter einer literarischen Verbindung“ a d. Ta-

[1]) Ruffer: Histor. Vyšehr. 102. a 116.

kovým společenstvem dle účelu nikdy nebyli, ani v XVI. věku, natož ve XIV. Mistrů a bakalářů bylo po skrovnu vůbec, tudíž zajisté i v těchto bratrstvech, ač ovšem bývali správci a duší jejich, jakž poznáme.

S vývodem naším o maturách srovnává se také 8., článek černovických literátů, v němž výslovně se praví: „Zpěv literátský ode dávna nazýval a nazývá se maturou aneb ranní mší. Ne bez příčiny; nebo za starodávna v mnohých místech, kdež sv. římská katolická církev horlivěji víru o té nejsv. oběti vyznávala a duchovních lidí více se vynacházelo, mše svaté dvě zpívané se zachovaly. Při první mši pp. literáti, (od čehož pocházel český kůr), při druhé cantores vocaliter et instrumentaliter musycýrovali.“

Konečně máme za to, že i v Králové Hradci vzniklo liter. bratrstvo již ve XIV. století. Soudíme tak z kostelního inventáře t. města, jenž byl sdělán po velkém požáru města dne 28. května r. 1407. Byly v něm zaznamenány: jeden kancionál, šest žaltářů,[1]) tři gradualy a pět antifonářů, z nichžto zbylo jenom několik. Před požárem bylo těch knih zajisté ještě více. I pamatujme na stará vyobrazení našich literátských bratrstev ve starých kancionálech. Vidíme v nich četné členstvo státi před oltářem a zpívati z několik vyložených kancionálů. Z toho vyrozumíme, k čemu i Královéhradečtí potřebovali tolik zpěvníků stejného druhu (čtyři žaltáře, pět antifonů), a pochopíme, že tudíž i oni měli již ve XIV. století literátské bratrstvo; neb trvalo tehdáž drahně let, než tolik uměle psaných zpěvníků pořízeno bylo. K tomu pak přidejme, žeť i v Hradci n. L. několik zbožných měšťanů již l. P. 1374. založilo také denní mši sv. o blahosl. Panně Marii, již pak arcibiskupský Ordinariát r. 1385. potvrdil. I tato matura bývala zpívaná. (Solař: Dějiny Hr. Král. na str. 265.)

Byla-li tato bratrstva skutečně ustanovena již XIV. stol., pak nelze pochybovati o tom, že byla zřízena dle vzoru Arnoštova bratrstva u sv. Víta. Bohužel nedostává se nám zevrubnějších zpráv o nich, tak že jest nám na ten čas na těchto skrovných zbytcích o XIV. věku přestati. Jediné z názvu členů „literáti“ lze nám ještě souditi právem, že ti členové byli lidé literně vzděláni

---

[1]) Dr. Eiselt: Der Literaturverein .... str. 2. Mylně zde dí: „Ein Kanzionale mit 6 Psalmen.“ — K. Vl. Zap v Pam. arch 179 — Bienenberg ale dí .. „Item duo nova psalteria, it. duo psalteria chori.“ (Gesch. d. St. Königgr., l. 240)

v čtení, psaní, počítání, ve zpěvu a nemálo také v latině dle tehdejšího zřízení školního. (Viz Zoubk. pojedn. „O školách (t. českých) v XIV. stol. v Č. Č. Mus. 1880. str. 458. sl., zvl. 467.—8. — Dvorsk. Paměti o šk. č., a jj.). Zpěvy liturgické a tudíž ovšem i zpěvníky tehdejších literátů byly latinské. České písně, jichž měli tehdáž již dostatek, jen přidávaly se po bohoslužbě nebo před ní; proto i v zpěvnících oné doby shledáváme české písně toliko přídavkem k latinským. Tak shledáváme v st. jistebn. kancionále (= graduále) i ve vyšebrodském rukop. č. 42. a j. Snad jedinou píseň sv. Vojtěcha zpívali tehdáž i při mši sv.[1])

Poznámka. Vznik a počátek liter. bratrstev nelze odvoditi od „bratrstva Božího Těla," jež vyzdviženo bylo také tehdáž na Novém Městě Pražském (r. 1382.), ač pravdě velmi se podobá, že členové jeho při své bratrské bohoslužbě také zpívali. (Viz K. Šmídka pojedn.: „Spolky literátův na Moravě a v Čechách" v Blahov. z r. 1857. str. 91. a sl. O tomto bratrstvu viz naše pojednání v Cecilii 1877. str. 87. sl. a I. díl t. Děj. str. 91.—2. Obšírněji: Voigt, „Gesch. d. Prag. Univers." a Ungar: „Gesch. d. Biblioth. in Böhmen.")

2. Liter. bratrstva v XV. století.

Však ani v XV. století netekou nám prameny zpráv o těchto bratrstvech o mnoho vydatněji, nežli v XIV. „Inter arma silent musae." Bouře husitské zarazily zdárný vývoj všeho umění a vzdělání, tudíž také vývoj sotva vzniklých jednot literátských. Co tu nastalo pak jednání o smír a narovnání různých sekt a stran, když vybouřila se lavina husitská a utrakvisté počali pak střízlivěji uvažovati a rozhlížeti se po zpoustách, které zůstavila ona hrozná lavina! Nemohlo tělo růsti, když bylo mu léčiti se z těžkých ran. Protož nelze diviti se nám, že v této, krví odbojnou psané době ztrácíme bez mála všecky stopy těchto bratrstev. A ty stopy, které zbyly a o nichžto dějiny oné doby svědčí, byly krvavé, byly mnohou nevinnou krví zalité a dosvědčují, že mnoho překrásného zpěvu, předešlé doby utěšeně rozkvetlého, od fanatických Husitů ohněm a mečem na čas neb na věky bylo umlčeno, mnohá ústa zbožná na věky byla zavřena!

[1]) Viz I. díl t. Dějin 37.—8.

Neb svědčí-li dějiny husitismu, že „Táboři r. 1421. na cestě (k Pražanům) pálili napořád všecky kostely“ (Tomek l. c. IV. 148.), že „v okolí Chrudimě vypálilo vojsko a dílem pobořilo kláštery, Táboři pak provozovali i tu také boření jiných kostelů dle návodu vášnivějších kněží svých,“ (Tomek, IV. 149.) že bojovníci Žižkovi ztekše zdi města Prachatic, „učinili krveprolití strašlivé“ (str. 120.), atd.: tedy tímto přežalostným fanatismem neprospěli ani bohoslužebnému zpěvu ani bratrstvu, kde jaké bylo. Pravda, že Husité sami také zpívali, ale jaké byly ty nové zpěvy jejich, poznali jsme. Neprospěli zdárnému rozvoji tohoto umění českého, jemuž válečná vřava nesvědčí, alebrž z ušlechtilého štěpu činí pláně, jež hořké ovoce vydává. Jakž neměla tedy mysl česká pookřáti a z hluboka si oddychnouti, když konečně po těchto žalostných svízelích, po ztvrzení a slavném prohlášení kompaktát v Jihlavě r. 1436. biskup Filibert intonoval „Te Deum laudamus“. Tehdáž „všickni přítomní (slavnému prohlášení kompaktát na náměstí jihlavském), jak Čechové, tak ve průvodu císařově zpívali dále až do konce. Za týmž účelem šli pak do kostela farního. Ostatní Čechové šli do „hospody“ Pražanů, kdež konávali služby Boží za svého přebývání a zpívali „Svatý náš Václave“ a jiné písně zbožné.“ A tak velikou doznali radosť z toho smíru, že mnozí, vracejíce se z kostela, až plakali radostí. I zvonili celý ten den a celou noc, pálili ohně a bylo ze smíru veselí obecné. (Tomek, IV. 710.)

Žel Bohu, že nebyl smír ten trvalý.

Tudíž nebude nám divu, že z tak vzrušené, ba rozrušené doby opět jen skrovné zprávy „o literátech“ k nám doznívají. Staří letopisové čeští zmiňují se k r. 1439. str. 116., že když uváděli nového faráře M. Petra Mladěnovic k sv. Michalu a zvláště do domu kněžského, byli tam mnozí osadní měšťané znamenití a literátové.“ Mimo Prahu připomíná se v nejstarší archivní knize města Slaného r. 1446. Řehoř kupec a literát, r. 1449. literáti Ondřej a Valentin, r. 1454. Prokop literát a r. 1458. Jan literát. (Lacina: „Paměti kr. m. Slaného“, 88.) [1])

V tomto čase trvalo literátské bratrstvo zajisté i v Lomnici, tehdáž Rožmberské; neb dí náš historicky věrný Balbín (Vita ven. Arn. 133.), že na zboží pánů Rožmberských v Lomnicí jest stará památka literátův, jíž četl sám v rukopise. I dokládá, že tento příklad Lomnických pohnul také Hradeckými

[1]) Tadra l. c. 9.

(Jindř.), by zřídili sobě též literáty. V listině J. Hradeckého archivu ze dne 6. března 1489. výslovně jmenují se literáti. Vyzdvihlť v tom roce Jindřich z Hradce se svojí manželkou Magdalenou „nové bratrstvo ranné mše (matura) panny Marie,“ a v zakládací listině také čteme: „Item ustanovujem, aby každý úterý po suchých dnech mše sv. byla zpívána od literátův bratří našich.“ [1]) Byli tedy někteří literáti také členy nového bratrstva panny Marie. Těmto literátům, kteří byli tedy patrně „starším“ bratrstvem, pořídil Jindřich z Hradce r. 1491. latinský pergamenový kancionál s malovanými initiálkami, jenž podnes pečlivě chová se tam v archivu zámeckém. Viděti z něho, že toto bratrstvo bylo „latinské“ a katolické. Proto marně bránili se r. 1786. zrušovací kommisí tvrdíce, že prý teprve od r. 1612. jsou bratrstvem, kdežto mše „matura“ zvaná, již r. 1483. byla nadána. (Brud. akt. Neuhaus. Nr. 19.) — Jindřich daroval jim též rybníky a louky, kromě toho za zpívání koledy ročně 7 zl. a 3 pinty piva, za zpívání při jitřní 23 pint piva, na svátky velkonoční čtvrť telete, dvě slepice, cent kaprů, třicet bochníků chleba a dvacet pět liber loje na svíčky k rorátům v čas adventní do libosti své z důchodů svých vykázal a prvnímu kantoru denně ještě jednu pintu piva a ročně 2 kopy 20 gr. přilepšil. Však tyto požitky dostával kůr literátský od pánův a držitelův panství Jindř. Hradeckého, (čas od času o ně žádaje,) až do zrušení svého z pouhé náklonnosti, nikoliv z povinnosti. (Tak dle archiv. Tišer v Ohlase od Nežárky 1877. na str. 138. — K tomu srovn. a přidej, co níže o něm řečeno.) Týž pán Jindřich z Hradce vymohl mu kolem r. 1490. dokonce i potvrzení zvláštních výsad a některé odpustky na apoštolské Stolici. Těmito svědectvími utvrzuje se zároveň i udání Balbínovo o literátském bratrstvu lomnickém, o němž jinak, zda listinných svědectví se dostává, není nám známo.[2])

Z téže doby máme ještě určitá svědectví, že i v Litomyšli

---

[1]) Celou listinu viz v „Ohlase od Nežárky“ r. 1877. č. 9. sl.

[2]) Pro velkou důležitosť klademe zde celé toto svědectví Balbínovo: Dí ve své „Vita ven. Arnesti“ (str. 133.): „Hodie per plurimas Bohemiae civitates sacra in aurora Dei Matris honori canuntur; qui canunt, litteratos se nomine antiquo appellant, estque illa congregatio aut societas potius vetustissima et alicubi ea legibus gubernatur. In Rosenbergensium procerum ditione Lomnicii antiqua est litteratorum memoria, quam in manuscriptis legi; valuit Lomnicensium exemplum ad Novodomenses institutique litterati, quibus Henricus de Novadomo confirmationem privilegiorum a s. Pontifice certasque indulgentias c. an. Dni. 1490. legitur impetrasse.“

bylo takové bratrstvo při farním kostele sv. Kříže. Z knih „kšaftů" toho města seznáváme, že tam již od r. 1492. delší čas trvalo, že údové jeho měli svou kruchtu a že každodenně při obyčejných službách Božích (při tiché mši sv.) nábožné písně zpívali, mrtvé k hrobu doprovázeli a za ně se modlili. R. 1518., 1522. a později nabylo bratrstvo nadáním od dobrodinců louky, role a peněžité jistiny, jež drželo až do zrušení svého r. 1783. Bohužel, že původní zpěvníky jejich se nám nezachovaly; shořelyť za velikého požáru r. 1546., kdy celé město popelem lehlo. Ale již r. 1561. postarali se starší liter. kůru o nový kanc. (graduál), jenž podnes je zachován na radnici. (Jelínek, III. 18. — Prof. J. Štěpánek v gymn. programu litom. 1887. 2.—3.)

Zvláště znamenité bratrstvo literátské trvalo v XV. století v Hradci Králové, při kostele sv. Ducha; neb čteme-li o něm, že r. 1505. založilo v tom kostele oltář sv. Kříže a téhož roku že daroval měšťan a soukenník Jan Franuš ke kostelu témuž bratrstvu velký a drahocenný kancionál, (Pam. arch. 1857.) tedy zajisté bylo toto bratrstvo tehdáž již veleváženě, tudíž muselo již delší dobu trvati a jistě náleží původem již do XV. století. Bohužel ani o jeho počátcích nedochovalo se nám zpráv.

Týmže způsobem soudíme také, že v Kutné Hoře bylo bratrstvo liter. již v XV. stol. Čtemeť v „Pamětích Mikul. Dačického z Heslova" (1878. I. str. 121.): „Páni literáti latinští na Horách Kutných vyžádali sobě na pp. šepmistřích kaplu charvatovskou ve Vysokém kostele na hoře, aby tu své matury zpívali a stolice sobě tam vzdělati dali." (Pam. arch. VI. 267.) Tak zaznamenal Mikul. Dačický v „Pamětích" k r. 1516. (Viz vyd. Rezk. I. 121.) Tito latinští literáti to asi byli, kteří užívali také velkého a krásného antifonáře latinského, jenž asi koncem XV. století na pergameně byl psán a malován a jenž náleží nyní J. Jasn. knížeti Jiřímu z Lobkovic. Na prvém listě jeho namalován v něm po celé straně průřez kutnohorského dolování. Po třech stranách ozdoben jest úponkovým ornamenten, v němž nahoře jeví se i znak Hor Kutných (dvě kladiva křížem přeložená), jenž v knize častěji se jeví. V té ornamentální obrubě jest i více ptáků a zvířat namalováno (sova, ledňáček, medvěd hrající na dudy, jelen a jj.). Nad obrazem v pásce napsáno: „Toť ſú ſtarši nad havéři: pan Michal z Vrchoviště, hofmistr, Štěpán Psík, Janek Tučný, Péša, (ještě jeden nečitelný), páni havéři." Celá kniha (66·5 × 40 ctm.) zavírá v sobě mnoho miniatur a bohatě i ve zlatě ornamentovaných stran. Již prvá initiálka G(aude . . .) obsahuje krásný obrázek pa-

peže Řehoře Velk., an píše právě řečenou antifonu: „Gaude et laetare“ (v. jeho památný „antifonář“). Duch sv. ve způsobě holubice napovídá mu do ucha (dle podání jeho životopisce Joannis Diaconi). O písaři a malíři té knihy nevíme.

Přidáme-li k tomu skvostný „smíškovský“ kancionál, jenž pořízen byl na Horách K. velkým nákladem bohaté hornické rodiny tamnější Smíšků z Vrchovišť v letech 1491.—1493., poznáme, že i kutnohorské bratrstvo bylo již v XV. stol. slavné. Viz o něm v Pam arch. VI. d. str. 281. sl.)

Že v Německém Brodě byl kůr literátský již asi na konci XV. stol., soudíme z latinského graduálu, jejž pořiditi dal l. P. 1506. p. Mikuláš ml. Trčka z Lípy. (Viz o něm níže.)

Také v Čáslavi byla jednota literátská již v XV. století. Čtemeť v tamnější matrice literátů („matrica literatorum“), že po velkém požáru r. 1522. když obnoven byl kostel sv. Petra a Pavla, „obnoven byl“ i kůr literátů při něm r. 1539. O dřívějším není zpráv. Stará matrika jejich také shořela r. 1522. (Sedláček, 164.) Již r. 1557. pořídili sobě skvostný kancionál v dílně Jana Táborského od mistra Fabiána Polirara malovaný tak bohatě a krásně, že svědčí o velkém věhlasu a zámožnosti čásl. bratrstva. (Pam. VI. 52. sl.)

Že i v Pacově bylo liter. bratrstvo již v polovici XV. věku, dosvědčuje vzácný zápis, v jedné staré obecní knize zachovaný, jejž laskavě s námi sdělil p. Antonín Plaček, nynější zasloužilý starší téhož bratrstva. Čtemeť v ní na listě od přední desky odtrženém: „Item měl jest žádosť p. M. Katz, kterýž jest náklad udělal na ty knihy na kradual, aby na nich zpíváno bylo každou neděli a v advent každý den. A to poručil konšelům nynějším. item, kteří potom budoucně budou, by o to péči měli. A oni to na se vzali, že o to péči míti budou a dosti tomu učiní i v apoštolské dny i všecky svátky. A to se stalo léta Božího 1457.“ Z tohoto zápisu poznáváme, že bylo pacovské bratrstvo (toť zajisté mělo zpívati) někdy před r. 1457. založeno a konšelé městští že bděli nad řádným plněním povinností, bratrských. I to poznáváme z něho, že zpívali pacovští literáti roráte již od r. 1457., tehdáž, myslím, latinsky.

I ve Vysokém Mýtě bylo tehdáž „počestné bratrstvo kůru literátského,“ jak dosvědčují městské knihy. Prvá zmínka jeví se v nich k roku 1491. Zní: ... „Opatrný pan Matěj Sekyra, prohlédaje k budúcím věcem a o svú duši snažnú péči maje, s dobrým rozmyslem poručil a oddal na smrtelné posteli **literátuom**

na vosk kopu." (V. měst. arch. A. 2. list 206. a programm gymn. ve Vys. Mýtě 1892. str. 10.) Však o literátech svědčí nepřímo i tato starší zpráva v Liber. Civit. Althae Muthae: „L. P. 1483.... Zátka k záduší na graduál z téhož statku (t. Kateřiny Kucbašky a Petra, jejího muže), aby kop 10 vydal." Takové odkazy na pořízení graduálů a jj. kancionálů děly se i jinde a poznali jsme již, že stávalo se tak pro literátská bratrstva. L. P. 1507. odkázal témuž bratrstvu liter. kůru hokynář Jíra louku pod Vraclaví. (H. Jireček: Vys. M. 87. — Šembera: Vys. M. 55.) O kruchtě Mýtských literátů dí prof. V. Votrubec: „Dřevěná kruchta, jež původně mezi věžema a nejspíše i v přízemí jižní věže byla zřízena, stává se hojnějším přistupováním nových literátů těsnou. Proto ji rozšiřují nejprve dále do hlavní lodi a konečně i do lodí pobočných, t. j. do kostela. Však to stalo se až někdy ke konci XVII. století, poněvadž teprve roku 1684. stalo se rozhodnutí bratrstva kůru literátského: „Kruchta má se přistavěti do kola." (Arch. měst. A. 8.) Však to rozuměti sluší, mám za to, jen o dolejší kruchtě. A jestliže r. 1606. odkázal Severin Tureček 6 kop na stavbu „nové kruchty" a r. 1617. Anna Charamzová 20 kop na „stavění nové kruchty literátské", tedy myslím, že touto novou kruchtou rozuměti sluší kruchtu pro figurálné literáty, zpěváky a hudebníky, ježto právě tehdáž počínali literáti latinští zaváděti k svým zpěvům též průvod hudebných nástrojů. Však pravděpodobněji osedli pak na této pozdější, dřevěné kruchtě čeští (chorální) literáti a starou hořejší postoupili figurálným literátům, ježto po ohni r. 1774. nazývali tu spodní „literátskou" kruchtou po výtce, kdežto na hořejší prováděla se figurálná hudba. (V. progr. vys. m. gymn. l. c. str. 6. a 10.) Ježto pak „v gotické době" původního kostela „pouze jediná kruchta sklenuta byla", (Votrubec, 10.) podobá se, že v XV. století bylo tu literátské bratrstvo jen jedno, latinské, jakž i jinde jsme seznali. (Zprávu o obou kůrech pozdějších, jakož i o stavbě nové liter. kruchty po požáru kostela r. 1774. viz v násled. době.)

Nic nepochybuji, že nejen v těchto městech, alebrž i v jiných bratrstva literátského kůru v XV. století založena byla. Však na ten čas nelze nám více určitých a spolehlivých zpráv podati, nežli řečené [1]) a pak důležité svědectví p. Viléma z Rožmberka, jež následuje níže.

[1]) I zbožný král český Vladislav dbal tehdáž o zvelebení služby Boží. Vypravujeť o něm Veleslavín ve svém histor. kalendáři (str. 370.), že nařídil l. P. 1497. patnáct chorálů (roz. chorálistů), z nichž by dvanáct bylo žáků

Za to od XVI. století máme o nich zpráv a památek hojnosť velikou, ačkoliv jich mnoho také přišlo na zmar. Nastalť v tom věku největší rozkvět literátským bratrstvům, tak veliký rozkvět, že dle jednosvorného soudu všech znalců stala se tato bratrstva jedním z nejpřednějších a nejdůležitějších kulturních zjevů v českém národě. Po bedlivém a zevrubném prozkoumání jejich hymnodické činnosti přidáváme se k tomuto soudu i vzhledem k hudební tvorbě jejich. Protož jest nám nyní obšírně a zevrubně pojednati o bytí a činnosti těchto bratrstev ve století XVI.

3. Literátská bratrstva v XVI. století.

Jestliže shledali jsme liter. bratrstva v XV. věku jen po různu v několika městech, rozšířila se v XVI. století všeobecně a to netoliko v Čechách, nýbrž mocným tehdáž vlivem Čech také na Moravě a na uherském Slovensku.[1]) Ba i do Polska vnikl příklad našich bratrstev; neboť jimi povzbuzeni byvše, zakládali pak i Poláci podobná bratrstva, jež nazývali: „Kollegium roratystów.“ (Viz naše pojedn. o nich ve „Slovansk. Sborníku“ p. Jelínkově r. 1886.) V Čechách a na Moravě pak závodili šlechta, duchovenstvo i měšťanstvo v oslavě služby Boží zakládáním a zvelebováním literátských kůrů a bratrstev, nadávajíce a zakládajíce je hojně ročními důchody a statky, a takto do budoucnosti je pojišťujíce, tytýž také stará obnovujíce. A ti všickni jednomyslně a s tak velkou horlivostí dbali a pečovali o oslavu služby Boží zpěvem, že pořizovali sobě jako o závod velké cenné, ba i skvostné kancionály, jež podnes výmluvněji svědčí nad slova naše a jiných svědků o slávě a velikosti českého umění od vlády Vladislava Jagailovce až do druhé nešťastné revoluce náboženské, jež vrcholila volbou zimního krále a druhý rozkvět českého umění mrazem spálila.

Přehojné jsou památky liter. bratrstev oné doby, rozsáhlá byla tehdáž jejich činnosť, veliká jejich moc a vážnosť v obci, velmi četné i zásluhy o zvelebení služby Boží a o povznesení umění hudebného, drobnomalířského, písařského a básnického,

(diakonů) a tří kněží, kteří by v kostele hradu Pražského hodiny (= hodinky) dnem i nocí zpívali. Opatřil je také platem z ungeltu pražského, kterýž jest v Týně a d.

[1]) Ale nikoliv u Jiboslovanů uherských, jak mylně vykládá se slovo Slavinia u Faust. Procházky v jeho Miscell.

jako tehdáž nebylo snad v žádném jiném národě evropském. O nich vskutku platilo, co napsal r. 1609. Ad. Zalužanský ze Zalužan vůbec o národě českém, „kterýž jak v jiných příčinách, tak i v učení cizích národův víceji vůdcem, nežli služebníkem a následovníkem býti uvykl.[1]) O tak nevšedním zjevu jest nám proto obšírně pojednati, bychom veškerou činnost těchto bratrstev po zásluze dovedli posouditi a oceniti. Abychom však nabyli jasného rozhledu po veškeré bohaté činnosti těchto bratrstev, třeba jest, abychom ji na hlavní části rozčlenili a dle těchto záhlaví o ní pojednali. Udáme předně, kde byla bratrstva vyzdvižena; pak jaké bylo vnitřní jejich zřízení, a za třetí, jaká byla jejich činnost.

a) Kde a jak byla liter. bratrstva v XVI. stol. založena.

V Čechách.

Hlava českých měst, Praha, jako ve všem, i zakládáním sborů literátských předcházela. Jediné na Starém Městě Pražském bylo v XVI. stol. vyzdviženo šest těchto sborů či bratrstev, při každém kostele farním a jedno při kapli betlemské. Nejslavnější bratrstvo založeno bylo při nejstarší a nejpřednější faře u „Matky Boží před Týnem.“ Smíme-li souditi z nejstaršího kancionálu týnského asi z roku 1460., jenž ale se nám nezachoval, tedy bylo bratrstvo literátské při tomto kostele asi též již v prvé polovici XV. stol., jako u sv. Michala. V „Starých letopisech“ (441.) psáno při r. 1512., že v kostele Týnském jakési nové bratrstvo pořádalo procesí na den sv. Vincentia a že při ní farář Jakub Uher nesl monstranci s Božím Tělem, začav literátům „Homo quidam fecit,“ literáti pak nesli při ní po voskové svíci. I konávali pak tuto procesí každý čtvrtek až do r. 1519. — O tomto bratrstvu i o bratrstvech ostatních farních kostelů staroměstských a j. v XVI. stol. svědčí znamenitý odkaz, jejž učinila Anna Fuglova (? Voglová) r. 1611. literátům pražským. Připsalať na svém domě „u Vilímků“ sedm tisíc kop míš. „pánům starším literátům, nynějším i budoucím, k ruce všeho literátského bratrstva kostelův a osad: Matky Boží před Týnem, sv. Michala, sv. Mikuláše, sv. Havla, sv. Martina, sv. Jiljí a kapli betlemské v tomto Starém Městě Pražském, kteří by jazykem českým chval Božských zpěvy při ranních službách Božích vykonávali a jich pilni byli.“ [2])

[1]) Dvorsk. Pam. 476.
[2]) Tadra, l. c. 22. (Archiv. měst. v Praze 1177. I.)

Však i při farních kostelích ostatních měst Pražských založena byla tato bratrstva, zejména u sv. Havla a sv. Haštala na Starém Městě, u sv. Jindřicha, u sv. Štěpána na Novém Městě, u sv. Apolináříše na Větrově a u sv. Mikuláše na Malé Straně (Pam. arch. 878. 720.), jak seznáme později. Ba i při kaplích sv. Kříže a sv. Lazara vyzdviženy byly zvláštní kůry liter. (Rybička v Pam. 1877. sl. 722.). Vedle týnského bratrstva proslula z ostatních pražských obzvláštně bratrstvo u sv. Jindřicha a u sv. Štěpána, jak svědčí velké a vzácné kancionály a věhlasní členové jejich. Z vynikajících členů jmenovati sluší: Petra (Dlabač dí Jakub) Kodicilla z Tulechova, v Sedlčanech narozeného, jenž byl nejprve správcem školy v Chrudimi. Byl netoliko výborný zpěvák, jakž dí o něm Dlabač (Künstl. lex. I. sl. 286.), ale znal se i v písařském a malířském umění. Svědčí o něm čtyřdílný kancionál foliový, jejž napsal pro liter. kůr u sv. Štěpána a jenž uložen jest nyní v c. k. univ. knihovně pražské. (Viz o něm níže.) Tito literáti užívali ho ještě v XVII. století. (Tu se Dlabač mýlí; nikoliv Jakub, nébrž učený bratr jeho Petr, jenž dlouho byl rektorem university pražské, složil tento kancionál. Viz jej v univ. knih. praž. XVII. B. 7.) — Vynikajícím správcem liter. kůru a zpěvákem u sv. Jindřicha byl Pavel Kalous z Častolovic, jenž zemřel r. 1611. M. Jan Campanus Vodňanský napsal na jeho památku tyto verše:

„Magna Fori majorque Chori tibi Paule Calaussi
Ducenti vitae stamina cura fuit.“ (Dlabač, II.)

O literátech při kostelích sv. Jindřicha a sv. Haštala, pak o podolských na Karlově zprávy podal K. Navrátil v monografiích těchto kostelů. O jindřišských a podolských bude níže jednáno. O haštalských z jeho zpráv poznáváme, že r. 1532. již byli. Praví, že v tom roce učinil jakýsi Jan Pražák, měštěnín pražský nadání k oltáři sv. Markety či sv. Václava (v Haštalském kostele), jenž stával proti kruchtě literátské v koutě. (Viz: „Osudy kostela ... u sv. Haštala“, str. 13.) Ježto pak literátská bratrstva mívala svůj vlastní oltář a to naproti své kruchtě, myslím, že řečený oltář sv. Václava byl jejich. Níže (na str. 15.) dokládá Navrátil, že „činilo se vždy rozdílu mezi kruchtou latinskou a českou.“ Mělo tedy zdejší liter. bratrstvo latinský a český kůr a chybně nazývá Navrátil jen český kůr literátským kůrem. Ba chybně nazývá jej i „žákovským“, ježto žáci zpívávali při latinském kůru, nikoliv při českém. Z dalšího zápisu jeho

ještě to seznáváme, že čeští literáti na své kruchtě zpívávali také starodávné rorátní zpěvy. Roku 1611. byla v tomto kostele nová kruchta klenuta, a k r. 1617. připomíná se, že i varhany (či regal) byly zjednány od paní Odhájové. O haštalském bratrstvu svědčí také velký graduál jeho, jenž l. P. 1580. byl psán a spraven nákladem pobožných a horlivých milovníků Božích, osadníků sv. Haštala, jak čteme v zápise jeho na prvém pergam. listě. I užívali ho vedlé toho zápisu až do roku 1626., v němž „pan prelát Platejs tento i druhý tak velký a jiných knih vzácných z kostela pobrati dal, u sebe do r. 1631. zanechal.“ O dalších osudech této knihy viz v II. době. Z tohoto zápisu znamenáme, že měli haštalští literáti dva tak veliké kancionály. Pod obojí kněz Jiří Tesák Mošovský složil do toho graduálu „některé veršíky po Rorate“ r. 1616., jakž tam téhož roku zapsal Lor. Benjam. Podbaj, naříkaje při tom na hrozné sucho a jj. rány Boží.

O literátském bratrstvu při kostele sv. Havla svědčí prvý díl graduálu velkého folia, jenž podnes se zachoval (nyní v c. k. univ. knih. pražské sign. XVII. A. 41.) Současnou zprávu o něm podal sám písař a malíř té knihy Jan Kantor Starý na posledním pergamenovém listě (W 28[b]). Tu čteme: „Tato první pars knihy gradualní písní a chval Božských začata i dokonána jest ke cti a chvále Boží... nákladem slovutné a poctivé paní Magdaleny od zlaté hvězdy, měštky Starého města Pražského v pondělí po sv. Kyliánu léta od narození Božího 1576. skrze mne Jana Kantora Starýho, měštěnína Nového města Pražského u sv. Štěpána Velkého, z čehož Pán Buoh buď chválen i sv. jménō jeho.“ Kterak dali literáti sv. Havla tento graduál v druhé době obnoviti, sdělíme v té době. Kam se poděl druhý díl jeho, nevíme. Že i toto bratrstvo bylo vzácné u osadníků, znamenáme z bohatých initiálek a maleb, jimiž i tato kniha vyniká, zejména z obrazu sv. Máří Magdalské (při jejím officiu mešním), patronky štědré nakladatelky toho graduálu.

Všecka tato bratrstva byla tehdáž podobojí. „Bratří“ získali až r. 1612. kaplu betlémskou. (Mon. Univ. Prag. zmařený díl, na str. 158. Jireček: Rukověť II., str. 351.) Ježto pak u Bratří zpíval vždy celý shromážděný sbor, ani nepotřebovali zvláštního liter. bratrstva, poněvadž jejich „starší“, jako vůbec všechnu jednotu spravovali, tak skládali, řídili a určovali také zpěvy její. Tak bylo v Čechách; ale na Moravě přece také zakládali literátská bratrstva, jak poznáme níže. — Při kostele sv. Valentina na Starém Městě zpívali nesamostatní literáti. (Viz Tadra, l. c. 34.)

Po venkově českém pak v tomto věku dále trvala neb teprv byla založena, neb znovuvzkřísena liter. bratrstva v Bechyni, Benešově, Bilíně, Č. Budějovicích, Brodě Česk. i Něm., v Chrudimi, Jaroměři, Klatovech, Krumlově, v Litoměřicích, Lomnici n. P., Lounech, Mladé Boleslavi, Mostě, Nymburce, v Novém Městě n. M., Netolicích, Oustí n. L., v Plzni, Poličce, Prachaticích, Rakovníce, Roudnici, Sedlčanech, Slaném (Pam. arch. d. IV. 81.), ve Stříbře, Táboře, Třebenicích, Velvarech, Žatci, Žluticích a j.

I neuchýlíme se od pravdy, řekneme-li vůbec vedlé seznamu zrušených bratrstev literátských z r. 1780. (v Rieggers Materialien X. str. 179. sl.), že bylo jich té doby v Čechách výše jednoho sta, neb jen málo bylo oněch až později (17. neb 18. stol.) založeno. S tím srovnává se, co napsal Vilém z Rožmberka, když r. 1569. obnovil a potvrdil prachatickému bratrstvu staré výsady jejich, nazvav je: „privilegium literatorum ac totius societatis et musicae artis peritorum civitatis Prachaticensis.“ V této památné listině dí: „Protož my tomu z mnohých porozuměvše, kterak ve **všech** téměř království Českého městech od času dávného to za obyčej se zachovává, že pro česť a slávu věčné a sv. Trojice a blah. vždy Panny Marie, matky Boží i všech Svatých každou neděli a každý den sváteční, pořádně vyměřených Svatých a Světic Božích všickni ti, kteříž uměním literním a zpíváním jsou vyučeni, ... k zpívání služby mše sv. se scházeti musejí a to ne náhodně, ale právem nějakým ustanoveným, což dávný obyčej schvaluje, že zavedeno jest tak: jestli by který z těch, kteří v rejstříku jich jsou zapsáni, ... při dotčené svátosti mše přítomni nebyli, že pokutu peněžitou složiti musejí.“ (Z latiny tak přeložil současný městský písař Jak. Menšík. Viz Čas. katol. duchovenstva 1837. str. 463*). Celou listinu viz v matrice liter. bratr. Prach.)

A tak mnoho vážil Pán z Růže to obnovené bratrstvo, že mu sám hned daroval 10 kop míš. a slíbil, že co nejdříve nějaký věčný plat literátům vykáže. — Týž p. Vilém z Rožmb. potvrdil již dříve i liter. bratrstvu v Netolicích „řád, jejž by mezi sebou při službách Božích v každý den Páně nedělský a o jiných slavnostech a svátcích, od církve sv. nařízených zachovávati chtěli.“ (Tadra, 28.) Pravidla toho řádu chovají se tam podnes.

Benešovští literáti utrakv. vytkli si r. 1592. regiment, aneb pravidla bratrstva liter. Současný jejich rukopis chová se podnes v kníž. arcibisk. archivu pražském v „Chaos indigestum“.

O literátech v Brandýse n. L. zmiňuje se obec brandýsská r. 1614. v přípise na purkmistra, kdež přiznává, že „své poctivé české graduály, jichž jsou předkové... od mnoha let a po nich pp. literáti nynější až posavad užívali,... mají a za ně se nestydí“... (Dvorský, 218*).

V Boleslavi Ml. byl značný kůr literátský, jak dosvědčuje „kniha literátská v městě Boleslava Mladého nad Jizerou.“ Tato matrika obsahuje i stanovy jeho, které l. P. 1565. sepsali Mart. Kašperský z Rájové a Vít Policen, kantor. (Viz ji v m. Mus. bol.)

O bratrstvu v Brodě Českém svědčí podnes jeho zachované artikule a pořádky a dva kancionály ze XVI. stol. V jednom z nich (českém to graduálu) shledáváme při jednotlivých podobiznách jména dárců té které drobnomalby léta 1557., 1559. a 1570. zaznamenaná. Chová se nyní v c. k. univ. kn. pr. (XVII. B. 20.) Ti dárcové byli: 1. Jan Chotounský z Chotouně (na li. DIX. Klečí tu v dole se synáčkem; podlé něho znak, pod ním jeho jméno). 2. Matěj Brodský z Větčína. Na li. F VIII. jest jeho jméno psáno pod znakem; nad znakem jeho heslo: „Buoh muoj pomocník.“ To vše jest po straně. V pěkném obrázku miniaturním klečí tři synové (?) jeho: Adam, Jan, Matěj. Pod nimi znak písaře kanc. $ 1570. 3. Při officiu o narození Páně (3. mše) vyobrazen donator Jan Košťál s klečící rodinou svojí (manželkou Dorotou a s dítkami: Adam, Modest, Vilém, August, Jakub, Anna), s letopočtem (na pásce) 1559. a znakem. 4. Na listě h XV^b^. malován je v pásce Mareš, vinopal, pod ním kotel s rourou nad pecí. 5. Na li. M XIX^b^. v dole jeví se krásná podobizna klečícího dárce pana Viléma z Šonova. Jeho znak s rokem 1557. viz při officiu „na den Božího vzkříšení“. Z těchto různých letopočtů znamenáme, že (jako jiné) ani tento graduál nebyl za jeden rok pořízen, alebrž asi v ll. 1557.—1570. 6. Při „officiu“ o Panně Marii vymalován v dole „Kuba, rychtář z nové vsi“, an oře pluhem o dvou kolečkách, jejž táhnou tři koně. A jj. v. — Z vynikajících členů č. br. kůru vytknouti sluší slavného humanistu Tomáše Mitisa z Limuz (v. str. 88.) a Víta Fayta, o němž napsal T. Mitis, že byl největším zpěvákem a hudebným umělcem toho času. Byl tam správcem kůru a městským radním, před tím učitelem. (V. Tadra, „Škola a Život“ 1879. str. 52.)

V Budějovicích Českých býval od nepaměti latinský kůr liter., jehož členové „z křesťanského úmyslu

mši sv., jež slove matura, každého dne na kruchtě drželi a pobožnými zpěvy oslavovali.“ Na počátku XVII. stol. proměnil se prý na český (snad má to zníti, že přibyl český k latinskému) a „v jistý pořádek vešli všickni ti, kdož se od literního učení literáti jmenovali a k společnosti liter. bratrstva hlásili.“ I předložili pak své artikule r. 1610. městské radě k schválení a vymohli sobě později i toho, že sám císař Matyáš r. 1615. královským majestátem ty artikule potvrdil a bratrstvo zvlášť schválil a vysadil. Bylo vždy katolické. (Č. Č. M. 1845. str. 114. sl.)

Náleželo tedy zajisté k nejslavnějším bratrstvům literátským v Čechách. (Viz také Rybičk. pojedn. v Pam. arch. X. d. 730.)

V Čáslavi byl kůr liter., když jim stará matrika r. 1522. shořela, r. 1539. obnoven a trval takto až do reformace. (Sedláček: Děje m. Čásl., 164.)

Černovické lit. bratrstvo, jež podnes trvá, bylo jistě aspoň v XVI. stol., ne-li dříve, ježto 1. článek jejich pravidel z r. 1694. dí o tom liter. kůru, že byl od starých předků ustanoven.

Českobrodské bratrstvo náleželo k slavným a nejzámožnějším. (Viz násled. dobu.) Roku 1617. byl správcem jeho kůru Luk. Cibulovský, zasloužilý vychovatel a hudebník. Složil graduály a offertoria pro svůj kůr. (V. Dlabač, K. lex. I., 301.), Matrika liter. bratrstva podává o nich zprávu.

Také v Dašicích (na Pardubsku) bylo liter. bratrstvo, jež v radních knihách konventem literátským slove. Dělilo se na „mladší a starší literáty“, mělo zvláštní pokladnu a spravováno bylo předsedou, jakž dí Nechvíle (ve sp. „Dašice a přifař. obce“ str. 41.). Zpívali také adventní roráte, jakž dosvědčuje jejich rorátní kniha (folio), jež podnes ve farní listárně uschována leží. Psána jest na silném papíře, vázána v tuhé desky, na rozích okované a sponami opatřené. Na přední desce je napsáno: Roráte 1612. Má barevné initiálky. Písař a nakladatel jsou neznámy, poslední listy vytrhány. — Roku 1616. poručil Václ. Bílek liter. konventu daš. tři kopy. R. 1656. propuštěny byly officiálům t. liter. kůru tři kopy odkazu Václ. Kučery, jež přijal Václ. Troeger, a tak se dělo každoročně. (Nechvíle l. c. 41.—42.)

O Domašíně svědčí Fr. A. Slavík, že při jeho farn. kostele byl také liter. sbor nepochybně v 2. polovici XVI. stol. zřízen. (Děje Domašína, 103.)

Že také v staroslavných Domažlicích bylo liter. bratrstvo, svědčí podnes zachované staré knihy městské, a že nebylo z po-

sledních, nébrž velmi vážené a vynikající, dosvědčují hojné kšaftovní odkazy a dary pp. literátům od sousedů po všechny časy poskytované.[1]) Ze zápisů těchto knih znamenáme, že to bratrstvo trvalo již na počátku XVI. století; neb již l. P. 1509. tu neděli před sv. Řehořem odkázala Dorota Klabanthová „pánóm Literatóm na specialník[2]) dvě kopy na pomoc.“ (V testam. kn. z l. 1505. B. b. v arch. Domažl.) R. 1577. odkázal Jiří Makaloušek literátům 5 kop, r. 1571. Kateřina, matka Domažlického děkana Václ. Žateckého, 6 kop hotových („na knihy pobožné a křesťanské“), r. 1574. A. Krbišová, „souseda“ v Domažlicích 1 kopu, l. 1578. L. Cibulka 3 kopy, l. 1577. Václ. Kovanda 5 kop („na knihy literátské“), Václ. Bandík 10 kop („na knihy“), r. 1582. Wolf Hermon 10 kop (7 od něho, 3 od Anny Cibulkové), r. 1583. Šim. Buriánek, řezník 3 kopy, Jiř. Kaplánek 5 kop, l. 1588. Anna Kopáčová 5 kop („na **graduál** český“), r. 1598. Eliáš Kopa 10 kop („pp. literátům do jich společnosti“), r. 1599. Marta Kondrsová 15 kop. („pp. literátům zdejšího kůru“), r. 1601. Kašpar Auterský, měštěnín domažlický 15 kop, r. 1603. Jan Potestát, soused při městě Domažlicích na Bezděkově 3 kopy, r. 1604. Bartol. Potestát 5 kop l. 1612. Jak. Burjánek 5 kop a roku 1613. Griselda, vdova po † Matěji Štejnarovi, měštěnínu m. Domažlic, 5 kop.[3]) — Z těchto zápisu poznáváme, že domažličtí literáti měli také český graduál, jako jinde, ale i jiné kancionály, které zajisté byly též ozdobeny malbami. Kam se poděly?

Z jiných zápisů znamenáme, že i tito literáti dělili se na latinské a české. Čtemeť v knize trhové (V., 324.): „Jakož někdy Matouš Cziczie ... kšaftem svým odkázal jest a dal k cechu literátskému grunt svůj rybník, jenž slove „na kopytě“, o ten a takový grunt z jistého a společného usnesení mezi sebou pp. literáti obojí, latinští i také čeští, prodali p. Mat. Voprchovi za sto kbelců žita sutého. Datum l. 1579. ve středu po „sv. tří králích“. Tento rybníček „na Vlachově“ odkázal Mat. Cziczie bratrstvu těchto literátů l. P. 1571. a připomíná se v knize

[1]) Velkým díkem zavázáni jsme vctp. prof. Strerovi, že s námi laskavě tyto zápisy sdělil, a vctp. prof. Benhartovi, že nám je veleochotně obstaral.

[2]) Co to? — Z té doby neznáme žádného „speciálníku“, nébrž až z r. 1584. spec. Valentina Polona Pelčického.

[3]) V. domažl. knihu č. a. str. 173.—75. a 141.—144. v Česk. Museum a knihu testamentů z l. 1568. fol. 16.—17. 41. 50.—51. 52.—53. 77.—80. 94.—96. 106. 120.—22. 179.—181. 197.—201. 203.—205. 223.—4. 228.—229. 234.—237. 246.—247. 252.—254.

trhové (V., 288.) i k r. 1578. „u Dmoutu". Po druhé činí se zmínka o obojím kůru v kšaftu z knihy testamentů z r. 1568.[1]) (fol. 234.—237.) takto: Pan Havel Lounský měštěnín literátům latinským i českým (odkázal) 10 kop r. 1607. v neděli po pam. oktávu sv. tří králů. — K roku 1531. čteme v testam. knize z r. 1505. (D. 63. v arch. domažl.), že Václ. Tichý odkazuje písně do kostela „u Svatých" (na hřbitově). — Co do činnosti těchto literátů, souditi můžeme z pozdějšího zápisu z r. 1721. že „každého dne času ranního při východu slunce kostel farní jest se otvíral a pp. literáti kůru českého jednu hodinu ranní písně zpívali a jimi Boha vroucně chváliti za obyčej měli." Tento „chvalitebný a bohumilý obyčej byl od starodávna při královském městě Domažlic", čteme v onom zápise; tedy zajisté trval již od XVI. století. (Viz „Domažlice" v násled. době.) Graduál český pak svědčí o tom, že zpívali čeští literáti kromě toho i v neděli a ve svátek, poněvadž graduály zavírali v sobě po výtce zpěvy na tyto dni. Neblahou nábožensko-politickou revolucí protestantských stavů českých zaražena byla asi také činnosť domažlických literátů; neboť jeví se nám další zápisy o něm až od r. 1650. (V. 2. dobu.)

Také v Horšově Týně vyzdvihli si tamější měšťané nyní literátské bratrstvo a usnesli se mezi sebou na pravidlech jeho, jež pak na jejich žádosť potvrdil jim Kryštof mladší Popel z Lobkovic dne 1. července l. P. 1584. V tamnějším městském archivu chová se podnes tato původní potvrzovací listina, latině na pergamené psaná. Čteme v ní: „Christophorus Junior Popelius baro Lobkowiczius . . . dum nonnulli musices et studiosi et divino cultui additi incolae urbis Thyn Horšoviae mihi non solum subdito (? ti) sed et summa fide devincti apud me saepius verba fecissent ac postulassent, quo illis quaedam ordinis et collegii litteratorum statuta, (quae mutue inter eos congesta sunt), confirmarem. Confirmat. Sequuntur leges societatis. Actum Thyn Horšoviae." Bohužel nebylo nám lze nahlédnouti do této listiny, ježto nemohla býti v tu chvíli nalezena. Řečené potvrzení laskavě s námi sdělil p. prof. Aug. Sedláček.

Že v Holicích bylo liter. bratrstvo, jeví se v zápise „radní knihy" z r. 1618. Čtemeť v ní, že r. 1565. postoupil farář pod obojí Jan Městecký hon pole za Březinou sboru literátskému na věčné časy, „aby ti literáti zpěvem Pána Boha chválili ve

[1]) V listovně c. k. soudu domažlického.

chrámu Páně.“ Dí se tu také, že bratrstvo literátské mělo též domek se zahrádkou, který r. 1621. povolením pardubického děkana a holického faráře Tob. Fabry Teleckého prodalo J. Procházkovi za 40 kop gr. m. Za tuto summu peněz měl dáti z části krávu, aby při každém bratru byla na nájem, z toho nájmu aby ročně 1 kopa do pokladny bratrské vycházela. Však zahrádka zůstala společným jměním bratrstva. (Nechvíle ve sp. „Holice . . .“ strana 19.)

V Hradci Králové bylo nyní slavné, latinské bratrstvo u sv. Ducha, české pak na předměstích u sv. Anny a u sv. Antoně. Jak slavné bylo již tehdáž to latinské bratrstvo, o tom dí Švenda k r. 1549.: „Tudy již slavný, ano i ze statků svých užitky mající kůr liter. v kostele sv. Ducha se vyjevuje, jakož i vážnosť těch zpěvův u předků našich, kteří i v úřadu konšelském stojící ke cti sobě kladli, chvály Boží prozpěvovati a jiné v chrámu Páně k chvalám Božím, tak mládež ve školách k umění liternímu vzbuzovati a cvičiti.“ (II. žel. obraz, rozd. III.)

V Humpolci daroval r. 1575. tamní rodák Jan Humpolecký z Nelechova svou vlastní čtvrť s lukami, porostlinami a rybníkem při tom městě na vyzdvižení liter. bratrstva při chrámě sv. Mikuláše, tak aby tam členové jeho každou neděli a ve svátek, pak ve středu a v pátek času adventního pobožné písně, české a latinské zpívali.“ (Viz Brudersch. akt. v arch. místodrž. praž. Fasc 6. No. 7. a list. přílohu k t. Dějin. č. 3. — V Pam. arch. III. 338. a X. 731., kdež chybně udán rok 1570.)

V Chlumci n. C. založeno bylo liter. bratrstvo r. 1557. Jeho pravidla z téhož roku chovají se podnes v univ. knih. praž.

Také v Chocni byl již v XVI. věku liter. kůr. Jevíť se v městských knihách choceňských ze XVI. věku četné zmínky o penězích, jež liter. kůr zakupoval či pojišťoval si tehdáž na měšťanských domech. A i o choceňském pánu Rudolfu Zejdlici ze Šenfeldu čteme, že zůstavil po sobě dluh 567 kop 16 gr. m. obci, záduší, špitálu a literátskému kůru. (V. Děje m. Choc. od Barvíře, str. 39. a 43.)

V Chrudimi bylo lat. lit. bratr. při děkanském chrámu již někdy na počátku XVI. stol. ne-li dříve, ježto r. 1530. již dohotoven byl pro ně krásný kancionál latinský v dílně Jana Táborského, jak svědčí jeho znak na konci knihy a přidaný rok 1530. ante Laurenti (sc. festum). Jest to úplný, velký graduál utrakvistský. Na jeho vlastní desce podepsal se vlastnoručně slavný hudební

skladatel a správce chrud. kůru Jiří Rychnovský r. 1582. Tak skvostný graduál svědčí, že vládlo bratrstvo tehdáž již nemalým jměním. Česká bratřina byla pak založena asi v polovici t. stol. při dolním chrámě sv. Kateřiny. Latinské bratrstvo náleželo později k nejslavnějším, jakž poznáme. (V. Č. Č. M. 1848. str. 418. sl. — Pam. arch. X., 731.) České pořídilo si r. 1570. nádherný ruk. kancionál, jenž náleží k nejskvostnějším. (Viz na str. 79.)

Také v Jablonném n. Orličkou byla liter. bratřina. Praví F. A. Vacek ve svém „místop. a hystoryi m. Jabl." (na str. 98.): „Viděl jsem v Jabloným jeden exemplář takovýchžto základních pravidel literátských, jež byla na počátku stol. XVII. psána."

V Jaroměři bylo liter. bratrstvo někdy v prvé polovině XVI. stol. vyzdviženo, ježto r. 1566. pořídili mu jeho starší za 30 kop gr. m. ozdobný foliový kancionál, jenž chová se podnes („purifikovaný") na kůru kostela sv. Mikuláše jako majetek nynějšího literátského spolku. (A. Knapp, Pam. Jar. str. 68. — Pam. arch. X., 731.) Koupen byl, jak čteme na přední desce, za ctih. kněze Filipa, . . . na ten čas p. děkana m. Jaroměře n. L., s povolením Jana Svědíka, t. č. primasa a jj. radních osob (J. Hovorky, Laur. Beneška a d.). Staršími pp. literátů byli tehdáž p. Jiří, bakalář a p. Matouš, kostelník. Ostatních bratří bylo dvacet (Jiř. Rektor, Jiř. Šuvart, J. Táborský a d.). Dle obsahu byl to utrakvistský graduál, z něhož proto za času katolické protireformace vytrženo bylo více listů, zejména více písní „o těle a krvi Pána našeho J. Kr." Má sedm malovaných initiálek, sličně ozdobených. (V. Pam. arch. III. d. str. 284. (Patera). Čas. Č. M. 1848. I. 419, (A. Rybička. Knapp, l. c). Písař knihy není znám. — Kromě graduálu mělo jarom. bratrstvo též rorátní knihu, „specialník" zvanou, jež pochází z r. 1593. Koupili ji nápadníci po pí. Anně, vdově Jiřího bakaláře, za 8 kop česk. gr. od Matěje Litoměřického, měštěnína a senátora m. Hradce n. L. a darovali ji liter. kůru. Jest úhledným písmem na papíře psána. Kromě toho chová se na kůru kostela sv. Mikuláše podnes ozdobná, uměle vykládaná skříň, na níž psáno: „L. P. 1585. tato schránka spůsobena jest nákladem konventu literátského za starších t. č. p. Václ. Bystřického ze Studnic, J. M. C. rychtáře, Václ. Prokůpkova, J. Soudka, J. Pečiny, správců téhož konventu a za p. primatora, t. č. Mikul. Chudka, Svědčí o bývalé slávě této bratřiny, jež vládla také značným jměním, odkazy měšťanů nabytým. (V. násled. d.) Přečkala i revoluční dobu Fridricha Falckého. (Knapp, l. c. 69.) Svědčí o tom

zápis obecního dluhu 100 k. m., jejž r. 1633. koupili pp. literáti, začež jim r. 1640. dědičně postoupeno bylo půl louky Němečkovské u Hořenic. (V. Knapp, 118.) Zachovaná matrika jejich z r. 1597. honosí se tímto zvučným záhlavím: „Album almae societatis literariae in inclyto Jaroměřici s. Albim.“ (Riegger's Mater. X. 178. Č. Č. M. 1848. 419 sl.)

Že i na Kaňku měli své liter. bratrstvo, souditi můžeme z krásného graduálu, jejž sousedé u mistra Fab. Puléra v ll. 1559. až 1561. dali skvostně malovati „zlatem, stříbrem, barvami pěknými, stálými “ a d., jak se čte ve smlouvě o něj. Za práci a náklad slíbili mu 70 kop. Za přídavek dodali mu ještě 20 kop a 8 kop, od vazby a „klausury“ 9 tolarů. Text psal písař Adam Kazibaba z Kosmáčova. (V. str. 82[b]. a Šimkovu zprávu o něm v Pam. arch. 1891. str. 461. sl.) — O tomto graduálu dí Dačický [(Rezek) II. 151. 277. 278.] ještě, že jej Vilém z Vřesovic, nejv. mincmistr království českého, na konšelích a starších kaňkovských dolů vynutil a odstranil. (Kam?)

Také v Kostelci n. Orlicí sestoupili se měšťané v bratrstvo literátské, by oslavovali sborovým zpěvem služby Boží. Zachoval se posud, dí Zoubek (Kostelec n. Or., 24.), velký, český kancionál jejich, na papíře psaný a třemi drobnomalbami ozdobený, jejž dal z lásky křesťanské Jan Faltus vymalovati r. 1589. Jest to utrakvistský zpěvník, v němž několik listů vytrháno a místa o kalichu a krvi Páně jsou vyškrábána.

V Klatovech byl český kůr liter. ovšem podobojí ustaven asi v polovici XVI. století. O tom svědčí český jeho kancionál, roku 1560. (nikoliv během 60 let, jak dí Křížek) pořízený a podnes zachovaný. (Viz o něm Křížkovu zprávu v Pam. arch. I. díl 188.—9.)

O literátské bratřině v Kouřimi praví Rybička, že při tamním děk. chrámě již od pradávna trvala. (Pam. ar. X, 731.) Jejich velký graduál (z r. 1581.?) chová se podnes v c. k. univ. knih. praž. Podobojí farář Akanthido-Mitis věnoval jim své literární druhotiny r. 1613.

V Kutné Hoře byla nyní dvě bratrstva, jedno při chrámě sv. Jakuba, druhé u sv. panny Barbory. Zvláště zámožný byl kůr u sv. p. Barbory, dokud „Osel řval“. — Proslulým členem jeho a hudebným skladatelem barb. bratrstva byl v oné době Jan Simonides Montanus. Za příčinou jeho smrti napsal jim kterýsi český humanista o něm: Ad literatam societatem Προτρεπτικὸν hendecasyllabum:

„Emollita Dei vigore corda
Fratres qui geritis Deique laudes
In sacra canitis decenter aede:
Heu vestri superas reliquit auras
Coetus Simonidae decus perenne!“ . . .

(V. Dlabač: Die vorzügl. Tonkünstl. v Rieggr. Mater. XII. 283.) V Pam. arch. 1891. sl. 463*) udává Šimek, že J. Táborský z Klok. hory r. 1565. jednal se šepmistry horskými o pergamenové knihy, jež napsal dle úmluvy s českými literáty sv. Jakubskými a na nichž „má mnoho korrigovati.“ — Další osud těchto „knih“ není zřejmý. Roku 1566. upomínali čeští literáti Lidu Hrúzovu, aby zaplatila 5 kop, jež její † muž na české knihy slíbil, . . . a ještě r. 1570. dal Jan Havíř českým literátům 5 kop na knihy, jež sobě strojiti dali.“ (L. c.) — O jednom graduálu barborského kůru dí Mik. Dačický z Heslova k r. 1613.: „Knihy velké pergamenové, graduál nákladný“ (patrně dvoudílný) „od předkův horníkům k chrámu Barborskému na Horách Kut. spravený, kostelní, darován jest p. Vilémovi z Vřesovic“, (viz Kaňk.) „mincmistru od šepmistrův a konšelův na žádost jeho; nebo týž pan mincmistr religionu papežského (!) byl a horníci toho graduálu neužívali.“ I dokládá Dačický, že proto „mnozí se zhoršovali.“ (Viz jeho „Paměti“, II. 134.) Však i k roku 1618. dí Dačický v III. příloze (II. 277.), že si šepmistři a vše obec Hor Kuten do pana mincmistra stěžovali, že je za velké sliby k tomu přivedl, že dovolili, aby mu ten „velký a nákladný graduál“ kostela sv. Barbory „od záduší téhož kostela byl darován.“

Dva kancionály při děkanském kostele sv. Jana Křt. v Králové Dvoře podnes zachované svědčí, že i zde bylo literátské bratrstvo v této době. (Viz Viták. „Děj. kr. v. m. Dvora Kr.“ str. 147.)

I staré město Ledeč hostilo ve svém lůně liter. bratrstvo jistě již od XVI. stol. Užívalť ledečský děkan již od r. 1530. louky, jež patřila liter. kůru. Extrakt ze starého urbáře z r. 1679. (fol. 79.) dosvědčuje, že „jedno pole, kteréž ta louka byla (pod 2 míry), odprodáno bylo literáckému kůru za 20 zl. a děkan že ho užívá.“ (Bruderschaft. akt. v místodrž. arch. pr. Ledeč Nro. 17. — Viz Ledeč v násled. době.)

V Litoměřicích bylo liter. bratrstvo z nejslavnějších a nejstarších, jako tamější školy. Kvetlo již za krále Vladislava a pořídilo si skvostný latinský kancionál (graduál) již před r. 1524. nákladem Jak. Ronovského z Velgenova, Václava z Řepnice a jj.

dárců. Chová se podnes na radnici. O liter. kůru svědčí epigramm na 1. listě t. graduálu, v němž je psáno:

„Pulchrior in pulchro vox modulata juvat,
Vox animos moveat, nec abhorrent lumina punctum,
Dum regit aequisonum virga magistra chorum.“

Však i dva české kancionály svědčí o tomto bratrstvu, jeden z r. 1542. (na radnici), druhý z r. 1579. (v děkansk. arch.). (Viz Vocel: Reise ... a Pam. arch. III. d. 242.—4. a X. d. 731.) — Z toho seznáváme, že i v Litoměřicích byli od XVI. století dva literátští kůrové, latinský a český, jakž Lippert (Geschichte der Stadt Leitmeritz 304.) skutečně udává. O latinském kancionálu dí, že pořízen byl mezi ll. 1511.—1517. Za hlavního původce (nakladatele) českého kanc. udává Petra Pechu („Pecha“). Z ostatních dárců jmenuje člena rodiny „Kamejkové z Pokratic.“ — O českém bratrstvu dí Lippert (455.), že dle ustanovení děkana Jana asi r. 1560. jen ve středu a v pátek zpívali. Město platilo varhaníka. — Členové obou bratrstev z počátku sami skládali příspěvky, však nabyli (dary, odkazy) během XVI. stol. zvláštního fondu a pozemků. Při výročních konvokacích mívali společnou hostinu, „kolaci“ zvanou, jež někdy až i obecnou slavností se stávala. Lippert vypravuje na př. dle starého kronikáře městského, že r. 1526. seděli duchovní a světští páni u dvaceti stolů na náměstí. Obec darovala k hostině víno a pivo. Po skončené hostině brali se prý slavným průvodem kolem náměstí do kostela, zpívajíce „Te Deum laudamus“, jež pak v kostele dozpívali, vzdávajíce takto i Bohu díky způsobem slavnostným.[1]) Roku 1517. rozdělili se pp. literáti k této slavnosti do dvou domů. Pět stolů přichystal Jan Vicena, tři Mart. Nosydlo. Jak vzácné bylo to shromáždění, seznáváme z toho, že přiúčastnili se té hostiny také arcijáhen, farář žitenický, vše městské duchovenstvo, starosta Václ. z Řepnice, bohatý Hron (Hronovský), jeden pán z Kamýka a všecky vynikající osoby městské. Po hostině šli všickni do kostela, zpívajíce „Te Deum laudamus“. (L. c. 304.—306.) — V zlém roce 1620. musilo „bratrstvo českého zpěvu“ obci také zapůjčiti svou jistinu bez úroků. Ježto pak město přidalo se k povstalecké straně proti králi Ferdinandovi II., sotva se jim ta jistina vrátila po porážce na Bílé hoře. Následkem toho české bratrstvo asi schudlo a upadlo. — Z Dlabače (K. lex. I. 228.) jest nám zde ještě vytknouti zna-

[1]) K tomu zajisté nesluší uštěpačný ton, jímž Lippert z domyslu svého o slavnosti vypravuje. Každá doba má měřena býti loktem svým.

menitého zpěváka basistu Václ. Brodského, jemuž také Arcadius říkali. Narodil se v Česk. Brodě (1584.) a přišel za bakaláře na litoměř. školu, kdy správcem jejím byl Pavel Stránský. Později stal se městským rychtářem a zemřel r. 1632. Od r. 1563.—96. byl správcem kůru výborný zpěvák Jn. Balbín. (Dlabač, I., 70.)

Bratrstvo litomyšlské, jež trvalo již v XV. stol., nabývalo nyní hojnějšího zboží. K prvé zprávě, na str. 119. podané, dokládáme ze zpráv prof. Štěpánka (v programmu litomyšlsk. gymn. 1887. na str. 2. a sl.): Již r. 1492. poručil Eliáš Votava ze svého statku „literátům na knihy“ (roz. kancionály) 6 kop. L. P. 1497. odkázala Zuzana Fojtová literátům na tyto knihy 2 kopy. R. 1507. poručil Jiří Maléř literátům domek, „aby prodadouce jej, obrátili ty peníze na vosk na tu kruchtu, na které službu Boží vedú.“ R. 1518. poručil Pav. Kameník literátům na louku, již koupiti chtěli, 22 kop míš. a 10 gr., tajným kšaftem ještě 10 zl. a těch 10 kop, které dlužen byl Hříbě. L. 1533. přiznali literátští starší Šimek zámečník, Havel pekař a Martin kantor, že těch 10 kop od pí. Mandalény Hříbětky vyzdvihli. Téhož roku poručil Kovář Taraška literátům 5 kop gr. na jejich kruchtu, l. 1521. J. Karlík jim odkázal 10 kop m. a r. 1526. poručil J. Václavek knihy, které jsou v kostele, k záduší českých literátův, „aby na nich zpíváno bylo.“ Byli tedy tehdáž při litomyšlském farním kostele sv. Kříže kromě latinských již také čeští literáti. I seznáváme ze závěti H. Bílka z r. 1542., že tito čeští literáti měli svou kruchtu v řečeném kostele v dole; odkázalť „pro česť a chválu P. Boha všemohoucího do dolejšího kůru kostela sv. kříže, kde se česky a neobyčejně zpívá, vobojímu pohlaví, mládencům i pannám, mužům a ženám, aby se zvěčil (t. zpěv) chválám božským na knihy (t. kancionály) jazyka českého 50 kop gr. m. a ten dluh, který měl za p. Mart. Vlkavským (Vltavským?) 28 tolarů.“ — V „liber testamentorum“, z něhož tyto zprávy jsou vzaty, zavírají se kromě těchto odkazů též odkazy literátům hořejšího kůru (= latinským) a pak v ll. 1611. a 1612. i odkazy „pp. literátům špitálského kostela.“ Měla tedy Litomyšl dokonce tři literátské kůry. Z toho znamenáme, že litomyšlské bratrstvo těšilo se tedy v této době nemalé přízni a lásce obecné a že velice pilné bylo chvály Boží. Řečenou louku skutečně koupili od Beneše Písaře za hotové peníze a „beze všeho platu“ (pánům panství litomyšlského), což jim p. Kostka z Postupic potvrdil listem, r. 1546. daným, a když ten shořel, byl r. 1547. od královských komisařů obnoven a do pergamenových knih městských zapsán. — Pamětní kniha litomyšlská

vykazuje na li. 225. mezi „klinoty“ kostela sv. Kříže též dva antifonáře, tři žaltáře a jeden graduál. Však velkými požáry města v ll. 1546. a 1560. byly též tyto kancionály zničeny tak, že „až nebylo odkud ve shromáždění církevním Pánu Bohu česť a chválu... skrze zpívání vzdávati.“ Ale horlivosť pro tuto česť a chválu Boží byla velká. Již l. P. 1561. postarali se pp. starší literátského bratrstva o nový nádherný graduál český, jenž byl r. 1563. dokonán a z Prahy do Litomyšle přivezen. Chová se na radnici podnes. Jejich pravidla z r. 1610. prý pochodící viz v následující době.

Že také v Landškrouně a v Domažlicích byly tehdáž liter. bratřiny, výslovně dotýká Borový ve své monografii: M. Medek, (st. 36.).

O liter. kůru v Lomnici n. Pop. v XVI. stol. svědčí dvoudílný graduál, jenž pořízen byl v ll. 1578.—82. pro lomn. kůr a nyní uložen v archivu vrchlabského zámku. (V. Pam. arch. IV. od. 2. st. 74.)

V Lounech zakoupil tamější měšťan Ondřej pro spolek latinských literátů dva kancionály r. 1531. (nikoliv 1530. jak dí Vunš: Louny, 51.), jak svědčí latinský zápis o tom na posledním listě jednoho z nich. — Později pořídili pro české literáty český kancionál, krásně malovaný, Jiří Rozum a M. Matyáš z Bylychova v dílně Jana Táborského z Klok. Hory r. 1563.

Na staroslavném sídle sv. kněžny Ludmily, na Mělníce, bylo tehdáž nevšední liter. bratrstvo, jež mělo krásný kancionál. Svědčí o něm epigramm, jejž o něm napsal Jan Racek (Roderik) r. 1541. (v rukopise c. k. dvorní knih. víd. N. 12457.) Čteme tu:

— — — — — — — —

„Et quia non parvo mihi constitit hercle labore, (t. tento kancional)
Descriptus studii sedulitate pii:

— — — — — — —

— — — — — — —

Cantores docti turba constante frequenti
Si resonent laudes, qui bene voce valent,
Hoc faciant animi ducti pietate fidelis
Vel libri allecti commoditate pii.“

Bohužel nevíme, kam se ta kniha poděla. Neleží snad také mezi oněmi „staročeskými kancionály,“ o kterých L. Boehm udává (Král. v. m. Mělník 1892. st. 365.), že uloženy jsou v komnatě kostelní věže vedle kůru? — Kol r. 1582. byl zde kantorem kůru Civilius, jenž za času moru 1582. vydal v Praze

české písně s nápěvy. (V ind. libror. prohib. — Dlabač, Künstl. lex. I, 282.)

Že také v Mostě bylo latinské liter. bratrstvo v XVI. a snad již ke konci XV. stol., dosvědčuje J. N. Cori ve své „Gesch. d. k. St. Brüx (na st. 212.). Zdá se nám, jako by zde spisovatel pravou barvu (českou) přiznati nechtěl, an dí: „Auch in Brüx bestand ein solcher lateinischer Literatenchor. Nachdem der Protestantismus sich in den Städten stark verbreitet hatte, wurden daselbst in der 2. Hälfte des XVI. Jahrh. böhmische od. deutsche [1]) Literatenchors eingeführt.“ A v Mostě? — K roku 1586. čteme u Dvorského (l. c. 410.), že jim (t. Mosteckým) za rektora posýlá (pražský arcibiskup) Jana Kolence, . . . kterýž českého i německého jazyka znalý a při tom dobrý „musicus“ jest. Zpívali tedy mostečtí literáti tehdáž zajisté i česky, ježto českému zpěvu (toť byla tehdáž „hudba“ popředně) učil též J. Kolenec ve škole po výtce pro kůr, jako všude jinde. Z toho soudím, že mostecké bratrstvo skládalo se tehdáž z Čechů.

V Německém Brodě bylo liter. bratrstvo, ne-li již koncem XV., tedy jistě aspoň od počátku XVI. století, ježto již r. 1506. dal pořiditi jim p. Mikuláš Trčka z Lípy, velký, pergamenový a bohatě malovaný graduál. (Viz o něm později.) Jiný papírový kancionál tamějšího kostela, jenž má mezi latinskými písněmi též několik českých, má při jedné české písni připsán rok 1567. Z těchto dvou knih jde na jevo, že něm.-brodské bratrstvo bylo s počátku latinské a snad kolem r. 1567. přibyl k němu i český kůr. Literátskou kruchtu měli po pravé straně lodní. (Viz Solař. pojedn. o děk. chrámě v Něm. Brodě v Pam. arch. III. d. str. 294.)

V Nymburce bylo liter. bratrstvo jistě alespoň již na počátku XVI. stol., ježto připomíná F. Procházka (v Miscellaneech), že již tehdáž byl jeho členem bakalář Jan, otec slavného humanisty Tomáše Mitisa.

Že také v Novém Městě n. Medhují bylo to bratrstvo, dosvědčuje český graduál literátů novoměstských n. M., jenž byl psán a malován r. 1605.; vytlačenoť na přední desce do kůže: „Graduál český. 1605.“ (Viz také „Methud“ Schmittův z r. 1871. str. 6 sl.) Jest to podobojí, nikoliv katolický graduál, jakž do-

[1]) Toť nesprávné. V této době nebylo žádného německého liter. bratrstva. Ale ani v následující době neshledali jsme žádného, původem německého, vyjma ono v Hostinném; však i to bylo od českého pána založeno. (V. na st. 174.) Teprve v XVII. (koncem) a XVIII. stol. bylo jich několik poněmčeno.

svědčuje zejména prosa, počínající: „Čista jsúc od hříchů.“ Čtemeť v ní (na li. p XVII.) také: „Nuž křesťané víry pravé majíc přijímání krve“ (slovo „krve“ jest začerněno) „Krysta Pána za pravé, často ji nábožně pijme.“ (Slovo „pijme“ opět začerněno). Miniaturní obrazy této foliové knihy (18′ 9″ × 12′ 9″) pocházejí od malíře, jenž si tu před officium na den sv. Trojice položil do štítku znak. — Náklad na ten graduál věnovali rozliční dárcové. Hlavní byl asi „slovutný pán Jan Biskup, měštěnín města Hradce n. Labem a rodic Nového Města Hradiště n. M. Jevíť se v něm již na prvém listě krásný obraz vzkříšení Páně, jenž vyplňuje celou stranu a v dole pod ním klečí tento dárce v černém oděvu, onoho věku oblíbeném. Připsáno tu, že J. Biskup, ... jakožto věrný milovník vlasti své tu figuru postaviti dal.“ Jiný dárce vyobrazen při prvém mešním officiu („Rosu dejte nebesa“). Na levo jeví se tu obrázek „Zvěstování Panny Marie“ a v dole klečí tento dárce „Rudolf ze Štubenberka a na Městě Novém Hradišti n. M.“ Nyní chová se tento kancionál darem rytíře Lanny v univ. knih. praž. (sign. XVII. A. 42.) a vložen do něho i umělecký popis a cena jeho miniatur, podané od znalce.

Pacovské bratrstvo obdrželo v druhé polovici XVI. stol. kancionál, jejž daroval p. Michal Španovský z Lisova a na Pacově. (Opis privil. měst. v Pacově z r. 1596.) Jest to asi táž rorátní kniha, již chová to bratrstvo podnes. Jest již chatrná.

O pardubském bratrstvu svědčí bratrská knížka jeho, r. 1764. po třetí vydaná, že již l. 1564. bylo slavným bratrstvem katolickým. Přeškoda, že nezachoval se nám jeho český velký kancionál, krásné malovaný, z něhož toliko jediný list, nyní v tamějším městském museu uložený, ostal. Jeví se na něm krásná initiálka, která i s okrajem arabeskovým ač renaesanční jest, přece svědčí o výborném českém malíři osobitého rázu. Počínají na něm (na listové složce h. m.) „písně o slavném a radostném vzkříšení z mrtvých P. n. Ježíše Krysta.“ Prvá jest: „Vstalť jest Krystus z mrtvých, Král svítiezil“ ... druhá sloha zní: „Noc tu temnú tak yasnú vczinil nám přeslavnú vzkříšením slawným důstojným předivnou mocy svou.“ Pak jeví se tu ještě začátek třetí slohy: „Veselýť nám den nastal všem“ ... Nápěv není tu ani starý (v I. díl t. Dějin 155 sl.), ani bratrský, nébrž onen prostřední, velmi zpěvný a vzletný, jako v jednom král.-hradeckém (menším) kancionále. Věrný otisk toho listu viz v Světozoru 1887. (na str. 320.)

O Písku nebylo posud známo, že by také byl hostil ve svém středu liter. bratrstvo již v XVI. století. A přece tak bylo, jak

svědčí zápisy v starých knihách městských. Čtemeť v nich k roku 1542. tento odkaz Jana Šípa: ... „Item odkazuji a dávám a tomu chci, aby z toho statku mýho bylo vydáno na graduál do kostela zdejšího 15 kop m.“ Další zápisy svědčí pak o odkazech sousedů „na knihy“ vůbec. Tak přikázal Petr Kobloučník léta P. 1567. „na knihy literátům aby vydáno bylo z jeho statku 50 kop gr. K roku 1572. čteme v manuále dva odkazy „pánům literátům na knihy“: Jiřík Škrabka, „měštěnín města Písku,“ odkázal několik kop a Martha Šantlová 20 kop („na knihy do kostela pánům literátům“). Roku 1574. vložil Jiřík Šišnavej, soused předměstský města Písku, do své závěti i tento odkaz: ... A kdyžby se summa k záduší odkázaná vyplnila, tehdy pp. literátům zdejším na knihy aby vydáno bylo 10 kop gr. a potom každého roku ... na vosk a víno k službě Boží 10 kop.“ Z těchto zápisů poznáváme, že i písečtí literáti těšili se jako jinde všeobecné úctě a přízni sousedstva, tak že mohli poříditi si a pořídili také psané kancionály jako jinde. Z řečeného pak i souditi můžeme, že zmíněný graduál byl zajisté také krásně malován. Písečtí literáti byli také pilní čtenáři. Znamenáme tak z toho, že sousedé odkazovali jim také knihy, na př. řečený Škrabka „českou kroniku“ a „Josefovu kroniku židovskou.“ — Měli též dědinu, kterou jim někdy ke konci XVI. stol. odkázal Viktorin Lauryn, měštěním města Písku. Čtemeť v manuale k r. 1605. toto závětné nařízení Doroty, „pozůstalé dcery po † dobré paměti p. Viktorýnu Laurýnovi, někdy měštěnínu m. Písku, a Viktor. Aletýna bakaláře manželky“: ... „Strany dědiny pp. literátům od p. otce mého odkázané, tomu chci, aby žito Viktorýn můj sžal, poněvadž mi od p. otce do mé smrti k užívání puštěna jest.“ — Sousedé odkazovali literátům také „na vosk, aby svíc sobě z něho nadělati dali,“ jak psáno v řečeném zápise Aletýna, jenž l. P. 1607. k tomu konci odkázal dokonce 50 kop gr. a k tomu měděný svícen na kruchtu. R. 1615. odkázal soused Mat. Vodňanský „ke kůru literátskému pp. literátům“ 3 kopy m. gr. — Jak velké vážnosti těšili se pís. literáti u všeho sousedstva, znamenáme i z toho, že všecky tyto odkazy stojí v „kšaftech“ vždy na prvém místě i před odkazy, manželce a dětem učiněnými. — Z vynikajících píseckých literátů lze nám jmenovati Jana Doležala, o němž dí Dlabač (Künstl. lex. I. 333.): „Johann Doležal, ein vornehmer Musikus, Bürger zu Písek 1615. Jac. Jacobaeus besang ihn in folgenden Versen: Musarum Musicesque Fautori Joanni Dolezialio:

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

6. v. „Praecipue ex aliis jure est tibi Musica cordi,
Musica coelesti semper amata choro.
Haec te una (expertus testor) prompte erigit ipsum,
Si quando curis anxia corda geris.“ A t. d.

Krásné to svědectví, jak dovedli tehdáž i členové stavu měšťanského vážiti si líbezného kouzla posvátného zpěvu, povznášejíce jím sklíčené mysli své.

Také v staroslavné král. Plzni, vždy věrné víře otců, trval latinský liter. kůr při chrámě sv. Bartoloměje již od nepaměti a byl v XVI. stol. tak slavný, že mu sám papež Řehoř XIII. léta Páně 1578. udělil zvláštním listem ode dne 1. prosince hojné odpustky. (Viz je v Poselkyni Beckovského č. II. 1. na str. 318. [1]) O bratrstvu viz v Rybičk. čl. v Pam. arch. X. 731.) Tak slavné bratrstvo mělo zajisté také skvostné kancionály, o nichž na ten čas není nám bohužel nic známo. — Z „Plzeňských Pamětí“ (vyd. Strnad) dovídáme se, že zámožná panna Kateřina Pernštejnarka v odkazu k městu Plzni (někdy v 2. polov. 16. stol.) ustanovila 100 kop m. též „na kruchtu sv. Bartoloměje“ pro mše sv. Asi v témž čase odkázala pí. Kateř. Voldánová „na kruchtu literátům louku nad Kozovic mlýnem ležící.“ Též měštka Anna Kunclová odkázala svou louku u Bradavky tomuto kůru či „bratrstvu blah. Panny Marie.“ (Strnad, 33) Tyto louky drželo bratrstvo až do svého zrušení. (Viz níže.)

Mám za to, že i v Počepicích (na Sedlčansku) byl té doby kůr liter. Soudím tak ze starých latinských, na papíru psaných kancionálů od r. 1549. a z bývalých tří krucht v tamnějším kostele, jež r. 1790. byly odstraněny. (Viz Vlasák. pojedn.: „Hrad Vys. Chlumec a j. okolí“ v Pam. arch. III. str. 54.)

V Polici n. M. vyzdviženo bylo katolické liter. bratrstvo l. P. 1592., kdež „usnesli se bratří literáti o pravidla spolku svého,“ jakž dí Tomek, „v tom způsobě, jak potvrzena jsou jim od broumovského opata Martina dne 11. května ve jménu jeho i celého konventu. Tato pravidla obsahují se v rukopise břevnovského kláštera I. 18. fol. 11. — (Viz Tomkovy „Příběhy kláštera a města Pol. n. M.“ str. 189. 52, a 94.—95.) I dokládá zde Tomek, že také

[1]) Český překlad celého breve viz v Hruškově „Pam. kn. m. Plzně“ na str. 99.—100. — . „Per suffragium ecclesiae“ přeloženo tu „střepinovým soudem“!

Machovští literáti vyžádali si r. 1618. přepis těchto pravidel, aby je i při svém kostele zachovávali.

O Poličce dí Rybička (l. c. 731.), že při tamějším děkanském kostele sv. Jakuba již záhy v XVI. stol. vyzdvižen byl český liter. kůr, jenž měl prý také vzácný kancionál, který obsahem i ozdobami rovnal se kancionálům hradeckým a litoměřickému. (Viz o něm násled. dobu.)

Hojnější zprávy zachovaly se o bratřině v Prachaticích, ježto zachovala si až do dnes bratrskou matriku. Čteme v ní především výsadu, již dal jim r. 1560. Vilém z Rožmberka. Do matriky ji vepsal Jeron. Strachotinský r. 1576. a do češtiny ji sem přeložil Jak. Menšík již r. 1575. (Viz str. 34.) Pak následují jména tehdejších údů. Mezi nimi objevuje se tu často také „studiosus neb alumnus academiae pragensis." Z vynikajících členů byli: Nicod. Mitis Strakonicenus, acad. prag. bacalaureus," jenž zemřel asi na počátku XVII. stol. Tehdáž byl zde varhanníkem Zachar. Liška. Při Jiř. Hubáčkovi jest připsáno: „Zabili ho při vzetí města ao. 1620. v den sv. Václava." „Léta 1597. v úterý, den sv. Martina, pp. starší obojího literátství, latinského i českého, byli na rathous do dolejší světnice povoláni, v jichžto přítomnosti, kteří toho žádostivi byli, aby do téhož bratrství přijati byli, zejména jsou se do těchto knih, k tomu spravených, vlastní rukou poznamenali." — „Ao. 1601. Brictius Flandrini Veleschinus Paraecus indignus Prachaticenus in album almae fraternitatis susceptus est . . . Bartol. Cyrinus Rochecanus (t. j. z Rokycan), rector scholae Prachaticensis, receptus sum in album almae fraternit. literatorum ordinis ao. 1600." — Podobně r. 1601. zapsán a přijat byl za člena Luk. Cerasinus Prachatický, praecentor chori. — R. 1608. zemřel Georg. Altimontanus (Vyšebrodský?) â Bopfinga, hudebník a varhanník prachatický. — R. 1605. přihlásil se „rector scholae Jan Kuberula, Policenus," kantor školy „Dan. Rotherodami Mezrzycenus," pak sukcentor pražské školy „Salvátorské" Šim. Brzofius, a prachat. varhaník Pv. Jn. Vinter. — K vlastnoručním podpisům přidali někteří krátké průpovídky, na př. jeden studiosus: „Amor radix pietatis"; jiný člen „Vivo gratia Christi," atd. Jeden člen „upouští od tohoto bratrstva." — „L. P. 1607. byli v společném shromáždění na rathouze všickni pp. bratří obojího kůru, latinského i českého, v přítomnosti ctih. faráře zdejšího Brikciho Flandrina Velešínského a jj. milosti p. ouředníka panství prachatického, uroz. p. Zikmunda Turnovského z Turnštejna." Po křesťanském napomenutí, jakž by se v bratrstvu chovati měli, přijímali nové

bratry. — Z dalších zápisů seznáváme, že měl každý kůr (lat. a český) svého zvláštního správce, ale řízeni byli společně čtyřmi „pány staršími“. Proto rozeznávali mezi pány bratry „staršími“ a „mladšími“. Správce kůru slul jim také „rector chori“. — R. 1608. koupil kterýsi člen v Norimberce a literátům daroval nový pozoun „na ten konec a způsob, aby se ho v chrámu Páně při zpěvích křesťanských a pobožných užívalo.“ Tedy zpívali také za průvodu pozounového. Toť byla tehdy vzáctná novinka. — R. 1610. daroval jiný literát bratřině český kancionál Tomáše Řešátky. To byl kanc. utrakvistský; následovalo by tedy z toho, žeť i prachatické bratrstvo bylo tehdáž podobojí.

Poslední zápis této doby jest z r. 1620. a dí: „Na to v létu 1620. následovala nešťastná v Čechách rebelie a chorus literatorum obdormivit in Domino.“ Ale jen do r. 1626. (Viz následující dobu.)

Také v Přešticích bylo staré liter. bratrstvo, ač ne samostatné. Byloť tam staré bratrstvo sv. Barbory, kteréž bez pochyby kladrubští benediktini, neví se kdy, vyzdvihli. Na počátku XVI. stol. již kvetlo. Toto bratrstvo mělo své zvláštní literáty, jak dí Řičák (Děj. m. Př. 160.), o jichž původu a počátku se neví, ježto všecky spisy a listiny městské i děkanské shořely za velkého požáru města r. 1590. Řečenému bratrstvu daroval Jn. Štědrý již r. 1520. část pozemků nedaleko mlýna. Mělo dvojí sbor zpěváků, starších a mladších. Jak vzácní byli členové literátští, viděti z věnovacího přípisu kantora Pavla Spongopaea.[1]) Oslovujeť je takto: „Clarissimis pietate eruditioneque praestantissimis viris, Dominis fratribus, literariae societatis (= literátský kůr, nikoliv „umělecké společnosti“, jak tlumočí Řičák), ad aedem d. Virg. Barbarae vinculum in celebri oppido Přesticensium colentibus, artium fautoribus, singularibus patronis... offert dedicatque Paulus Spongopaeus, cantor.“ Byli to tedy mužové, zbožností, učeností a láskou k umění vynikající. V pozdějších letech vynikli dle Řičáka tito slovutní literáti: Z r. 1597. J. Přeloucký, literát a učitel; 1665. Jakub H. Claudius, mistr svob. umění, učitel; 1707. Čeněk Hofmistr, varhanník a učitel; 1708. Jn. Smrž; 1712. Jn. Pětipeský; Frant. Hofmistr († 1728.); Krist. Hofmistr († 1717.); Šebast. Sequens († 1731.); Jiří Procházka († 1719.). Jaké přízni a vážnosti těšili

---

[1]) Viz o něm níže.

se přeštičtí literáti, znamenáme z básnického přípisu (heroického rozměru), jejž poslal jim r. 1590. po velkém požáru Mart. Průšek z Průšova a z Křížové Hory, hejtman mělnického hradu, odesýlaje zároveň značné dary pohořelým. Oslovuje je: „Amplissimis, clarissimis dominis senioribus, junioribus adeoque toti coronae literatorum celeberrime ad aedem d. V. Barbarae Přesticii addictis“ . . . Z básně samé jde na jevo, že tento Průšek byl přeštický rodák a opsal kdysi vlastní rukou jakési zpěvy (cantica laeta) šesti- sedmi- a osmihlasné do zvláštních partesů. Za onoho požáru shořelo mu jich tré, patero zbylých partesů z ohně vytáhl. I opsal k nim odjinud znovu tré scházejících partesů a daroval je liter. kůru na důkaz vzácného přátelství dokládaje:

„Offero devinctus votisque huc actus opimis,
Ut stimulent vestrum promoveantque chorum.“ Ad.

Roku 1618. pořídili si kancionál, o němž není nám nic bližšího známo. R. 1713. založilo si bratrstvo matriku či zápisnou knihu, „album“ zvanou. Když pak r. 1724. spojilo se s novým bratrstvem sedmibolestné Matky Boží, upravilo si pro své pobožnosti zvláštní zpěvy a vydalo zvláštní bratrskou knížku se všemi svými pobožnostmi, „Perla v Prstenu“ zvanou. Vyšla i tiskem. (Viz Řičák, 162. 163. 165.—166.) Zbývá doložiti na konec, že toto liter. bratrstvo bylo a zůstalo vždy katolické.

V Příbrami byl v druhé polovici XV. století vyzdvižen český kůr liter., jenž r. 1583. pořídil si krásný kancionál v dílně J. Kantora. Jest podnes tam zachován. Mezi dobrodinci jeho jmenuje se také Lazar Erkher ze Schrekenfelsu, t. č. nejvyšší perkmistr království českého. (Rybička, l. c.) Dvě miniatury jeho viz v Sedláčkových „Hradech a zámcích“ na str. 128. a 130. VI. dílu.

V Rakovníce byl při děkanském kostele latinský i český kůr liter. od XVI. stol. Byl tehdáž zajisté zámožný, ježto koupil si od obce pozemky. (Rybička, l. c.) O této koupi sděluje Štembera (v „Místop. kr. kr. m. Rakovníka“ na str. 99.) z nalezeného rukopisu starého takto: „Ve středu po neděli Judica pp. bratří kůru latinského i českého na místě předních osob volených starších bratří, jsouc v Praze na sněmu p. Jan Cvrček z Cvrčkova, p. Jn. Kapr z Kapřštejna, p. Jan Zahrádko z Lauštýně koupili dědinu za Vysokou branou, jenž slove Čelichovská, k bratr-

ském u kůru od p. purkmistra a pp. starších obecních za summu 150 kop míš. na ten způsob, jestli kdy by měla na prodej býti, tedy aby pp. R. před jinými k ní právo měli" ... Týž p. Zahrádko spolu s p. Ondřejem Penařovic uvolili se dobrovolně oba dva tu dědinu od úhoru až do úhoru opatrovati a pořádný účet z toho činiti, a pro lásku bratrskou J. Zahrádko též dobrovolně se zakázal v stodole své . . ., dokud v té práci první zvolený bude, všecko obilí do jeho stodoly dáti skládati, a od takového obilí v jeho stodole složeného od bratří nic nebrati." To stalo se l. P. 1595. Následujícího roku pak pp. radní, starší obecní povolili, aby se bratrská dědina ovcemi obecními vystlávala, jakož se i tak stalo, že na zimu jest vyhnojena, však na ten způsob, že pp. bratří mají zase všecku slámu dávati vymlácenou k obci, tak i plevy i droby." (Na str. 100.) ... „Téhož léta bratří obojího kůru dali koupiti aksamitu a jj. potřeb na přikrov." (str. 101.) Mezi ll. 1598. a 1610. přivezeny z Prahy též varhany a v témž kostele postaveny nad kaplou. Odtud přenesli je na „velký kůr", nad hlavní dvéře r. 1727. a prvnější kůr nad kaplou pak rozmetali. (Str. 102.)

V Roudnici bylo při proboštském chrámu Páně již záhy v XVI. stol. založeno katolické (?) bratrstvo literátské. V časopise katol. duchov. (1850. na str. 196.) čteme o jeho literátech tuto zprávu z konce t. století: „Na kruchtě proboštského chrámu Páně nalezneš dva znamenité kancionály české na papíru ve folio psané, zvláště jeden s krásnými initiálkami, jež dle poznamenání archivu proboštského od J. Muzofila, t. č. probošta roudnického, pánům literátům pro památku budoucí a na znamení dobrého přátelství darován byl l. P. 1591. Oba jsou psány v první polovině XVI. století."

O liter. kůru v Rychnově n Kn. v XVI. století svědčí Sedláček (Rychn. n. Kn. str. 56.), že si dal tento kůr či konvent literátský v XVI. stol. zhotoviti nákladný kancionál, posud z části zachovaný. Že měli též i nemovitý majetek, dosvědčují tyto výpisy ze starých městských trhových knih (II., A. 11. D. 30.): „Ve městě měli (t. literáti) dům Šťavnikovský, kterýž páni starší i na místě jiných konsortů a bratří prodali r. 1634. Martinu Mitzkovi, zámečníku z Kladska. Jiný grunt, na díle sbořený, s místem Sochůrkovským při něm prodali r. 1651. Janu Čermákovi." (Viz také str. 153. t. Dějin.)

K slavným liter. bratrstvům XVI. věku náleželo i sedlčanské. Bylit mocní páni z Růže a slavný Krčín z Jelčan ště-

drými patrony jeho. Mělo tehdáž latinský a český kůr a oba byly slavné, jak dosvědčuje sedm různých zpěvníků, podnes tam zachovaných, ač to nejsou všecky. Tyto zbytky dosvědčují, že sedlčanské liter. bratrstvo mělo tehdáž kromě chorálných i figurálné literáty znamenité. (Viz o nich a kanc. jj. později. — Vlasák: Okres Sedlč. 24. „Starož. m. Sedlčany". Pam. arch. IV. d. 78: sl. Farní liber memorab.) Dva kancionály jsou zbytky (alt a tenor) vícehlasných zpěvů českých z roku 1592. (Viz na přední desce v dole.) 10 jest jich čtyřhlasných, 9 pětihlasných; však začátek do čísla 11. schází. Na konci altového svazku (po čís. 32.) stojí o tom díle psáno: „Finitum Noeo Kninae ad Aureos Montes 29. Februarii ... Anno **C**horo Se**D**es**L**anens**I** pro **MV**nere offert Kn**I**na." Tedy dopsána byla tato kniha pozdě až l. P. 1657. v Novém Kníně a darovala jej obec Knín. Však po tomto zápise následují ještě jiné zpěvy a písně, vepsané v 17. a i v 18. století. — Jiný kancionál (r o r á t n í to rukop. český) daroval bratrstvu znamenitý p. Jakub Krčín z Jelčan a z Sedlčan, jehož erb tu namalován vedle erbu pána jeho Viléma z „Rožumberka". Při officiu o nanebevstoupení Páně jeví se v postranných arabeskách i typografický znak Daniela Sedlčanského, v jehož dílně byl tento kancionál pořízen v ll. 1580.—1595. Jest to kniha velkého folia, na silném papíře psaná. Na několik initiálek náklad pořídilo několik jiných dárců; na př. blízko konce kterýsi mlynář, jehožto znak (mlýnské kolo) a r. 1595. zde se jeví. — Později, r. 1672. vepsána do t. kanc. i čtyřhlasná píseň o sv. Václavu „od F. B. t. času kantora sedlčanského." Zpívali tedy literáti i tehdáž ještě z tohoto kancionálu. — Předlohou jeho, zdá se, byla krásná l a t i n s k á r o r á t n í k n i h a asi na počátku XVI. stol., ne-li již koncem XV. věku krásně psaná velkou minusculou. R. 1559. vázal ji Jiřík knihař, jak na přední desce vytlačeno. Na zadní desce vnitř je zápis, že r. 1720. napočteno bylo 231 listů t. kanc., roku 1806. jen 228 a r. 1814. již jen 208, tolikéž r. 1871. Kromě latinských obsahuje také m n o h o č e s k ý c h p í s n í, vše notovaných. — Jiný gradual malého folia, na papíře psaný písmem XVI. stol. jest docela český. Počíná též rorátními zpěvy. Na konci přidáno mnoho listů, popsaných písněmi pozdějších věků.

V S l a n é m nabyla liter. bratřina pevného základu štědrým odkazem z r. 1531. Čtemeť v nejstarší pozemkové knize t. m. ke dni 22. listop. r. 1536. tento kšaft: L. P. 1531. v pondělí před sv. Marketú (10. čce) já kněz Jiřík, farář slanský a rodič města M ý t a V y s o k é h o zůstavuji kšaft tento: ... Item: „Literatuom

bratřím m. Slaného louku, zahradu, chmelnici, kalich, mšál, lžičku stříbrnú poroučím a odkazuji, časem aby na mne vzpomínali zpíváním mše sv. a udělováním almužny a ten grunt aby nebyl rozprodán nikdy; pakli by jej chtěli prodati, aneb pp. literáti bratřiny nedržeti, tehdy přátelé moji krevní aby na ten grunt veškeren sáhli mocně jako na svůj bez překážky, by bylo po stu letech a více.“ [1]) Tento pozemek, pod „Fučíkovským“ mlýnem ležící, dali si literáti slánští zapsati do pozemk. knih a od nynějška rostlo jejich jmění očividně. R. 1540. koupili 122 kop na Charvátově statku v Želenicích ležící za 90 kop míš., a r. 1544. přijali starší liter. bratřiny J. Vepřek, Jindř. Kramář, Vít Sladovník a Václ. Zemánek 15 kop míš. do pokladny bratrské od řeč. Charvátka. (Kn. smluv str. 15.) — Roku 1555. koupili liter. starší J. Vepřek, Z. Kubín a Š. Trnka pole a louku „Přemohov“ s vrbinami a rybníčkem u bratrské louky... za 230 kop. — R. 1557. přikoupili kus zahrady, 1562. pak celou zahradu. Od r. 1562. počali sousedé odkazovati na český graduál (10 kop, 5 k. atd.); 1567. opět nabyli louky. R. 1581. napomínali purkmistr a páni bratřinu, by členové časně a pilně do „církve“ se scházeli. R. 1588. odkázal p. Vcl. Chotek z Vojnína bratřině dům, jejž prodali za tisíc kop. Tehdáž povoláni byli pp. literáti do rady, kdež bylo na ně stěžováno, že do kostela ni k českému, ni k latinskému zpěvu nechodí, a napomenuti byli, by dále se toho nedopouštěli. Z tohoto zápisu znamenáme, že měli Slánští tehdáž také již oboje literáty, latinské a české. I shledáváme skutečně brzy potom r. 1590. zápis, že starší latinské bratřiny koupili gruntovních peněz 308 kop míš. za 150 kop hotových peněz a r. 1592. takových též 90 kop. R. 1595. koupili dům na rozšíření školy. (Viz o tom níže.) R. 1609. stěžovali si čeští literáti do děkana, že jim v kázání po roráte nadal modlářů a pokrytců. Děkan oproti tomu v obraně své i toho dotknul, že prý „v roráte mnoho je slov, která by se opraviti měla.“

I latinský, i český kůr měl svého vlastního rektora a nad celou bratřinou stál pak ještě vrchní rektor. (Více o nich níže.) Později bratřině slíbila M. Hvězdářka 200 kop a brzy na to dostali chalupu, již r. 1612. prodali. — V té době bylo bratrstvo podobojí. Posledním správcem utrakv. byl Jn. Comarillus. (V. La-

[1]) Právem k tomu dokládá Lacina poznámkou: „Grunt tento doposud jako pole literátské patří kůru chrámu sv.-gothardského a myslím, že klausule kšaftu to byla, která jej v době Josefinské kůru zachránila.“ (L. c. 89.) Ovšem. Viz následující dobu.

cina, „Paměti král. m. Slaného“, str. 89. sl.), kdež obsahují se obšírnější zprávy. Kéž by též v jiných monografiích bylo k literátským kůrům tak zevrubně přihlíženo, jako Lacina učinil! — Jmenovaný český gradual byl pořízen již před rokem 1557, ježto mistr Mat. Kolín v tomto roce složil o něm a obci slánské pochvalnou báseň, v níž také praví:

„Jure igitur vera digna est Respublica Slane
laude, quod hoc templis munus utrumque facit:
Et verbi fidos sibi providet illa ministros,
et colit accepto jugiter ore Deum;

Utque propagetur pius hic ad sera nepotum
secula mos dandi talia dona Deo,
Sumtibus hec eadem propriis respublica librum
hunc **procuravit** reque sonoque pium.
Scilicet ut seri discant hic sancta minores
vota, coli cupiat qualibus ipse Deus:

Utque sodalitium, quod in hac est urbe, virorum
doctorum, per eam stet sine fine viam:
Ut juvenes senibus concentu codicis hujus
juncti, jungantur foedere perpetuo:

Foedere, praebuerat cui Mysta Georgius ansam,
hinc literatorum dans sua prata choro.“
(Viz ji v rukop. c. k. dvorní knih. víd. Nr. 12457.)

Z toho poznáváme, že onen velký dárce z r. 1531., farář Jiřík slul Mysta, a onen český graduál pořídila sama obec Slánská. Řećení dárcové tedy bezpochyby jen přispěli naň. Zpívali z něho mladí, staří společně; byl tedy zajisté velkého fol. formátu.

Také ve Stříbře bylo literátské bratrstvo záhy založeno; alespoň K. L. Vacka (D. königl. St. Mies na str. 48.) dí: „Die Literaten, welche lang vorher (t. před r. 1561.) hier eingeführt waren, ... mögen wohl um diese Zeit die eigentlichen Lehrer gewesen sein.“ Tehdáž ovšem bylo české, jako Stříbro vůbec.

O bratrstvu v Sušici svědčí Dr. J. A. Gabriel takto: „V Sušici byl od dávných časů kůr literátův, sestávající z osm měšťanů. Údové toho spolku v XV. a XVI. století „počestné bratrstvo kůru literátského“ nazváni, užívali prve za vykonávání úřadu svého jakýsi plat od obce. Tak míval bratrstvo skvostně malované pergamenové kancionály a jiné staré knihy, které však v ohni r. 1707. shořely.“ (Král. město Sušice, str. 102.) Následkem

toho nelze nám více o něm udati. Zaniklo, jako by ho tu nikdy nebylo bývalo.

V Táboře bylo liter. utrakv. bratrstvo vyzdviženo až někdy v druhé polovině XVI. století. První zpráva o něm vyskytuje se v starých knihách městských teprve r. 1586. V tom roce prodal Cícha řezník masný krám svůj, jenž byl vedlé literátského krámu. Měli tedy masný krám, jejž pronajímali. (M. kn. Cirynovy A. II. č. 9. fl. A. 6.) — L. P. 1587. prodali starší literáti a všechen pořádek literátský dům Johanny Enošky . . . Havlu Veselskému, soukenníku za 50 kop m., jež doplatil Veselský až r. 1603. (Kn. trhové A. II. č. 10. fol. B. 13.) Téhož roku koupili „pp. literáti a všechen pořádek **obojího** kuoru při službě chrámu Páně spravedlivosť Isaiáše Vodňanského a manželky Mandaleny Zadražilové na domě Kvintinovském 190 kop m. za 60 kop m.“ (L. c. D. 20.) — Téhož roku v úterý po památce sv. Mikuláše „pp. starší a všechen pořádek literátský postoupili jsou paní Dorotě Hraběšínské jednoho berunku zasedělého 15 kop míš. z l. 1585. na domě kvintinovském... Ostatek summy, pp. literátům náležité, má Dor. Vonšovská platiti po 20 kopách míš. až do vyplnění té spravedlnosti, kterouž na tom domě pp. literáti mají t. 310 kop m.“ (L. c.) — L. P. 1583. v pondělí, v den sv. Šťastného odevzdala Johanna Enochová pole, koupené za 40 kop m., kteréž leží nad Jordánem, v stráni jdouce k Čekanicům, pp. starším literátům i tomu všemu pořádku literátskému k jich pobožnému a ctnému pořádku k užívání. Pole bylo zastaveno v 10 kopách a literátům se zůstavilo je vyplatiti. (L. c.) — Poslední zápis o literátech v této době jest z r. 1603. V tom roce „pp. starší Jan st. Pakosta, Jn. Chvatalius, pan primas na místo všeho pořádku literátského předstoupivše s Karl. Hladovcem, mlynářem (učinili) přátelské mezi sebou snešení: Karel Hladovec prodal svou spravedlnosť na mlýně Hladovcovském . . . pp. literátům a všemu pořádku literátskému za hotové peníze.“ (Druhé knihy lvové A. II. 11. fl. S. 1.) — Z těchto zápisů jde na jevo, žeť zajisté i táborské liter. bratrstvo požívalo nemalé přízně a vážnosti, ježto je občas obmýšleli sousedé dary a odkazy a tudíž také vládli nad movitým a nemovitým majetkem: nade mlýnem, polem, domem, masným krámem a hotovými penězi, za něž kupovali služebnosti. Ze zápisu pak z r. 1587. (fl. D. 20.) znamenáme, že měli literáti táborští tehdáž také oba kůry, tedy latinský i český. Protož divno nám, že se tu vedlé českých kancionálů nezachoval žádný latinský z oné doby. Latinský byl asi

dříve vyzdvižen, ježto český kanc. r. 1587. od Stanisl Kantora dokonaný a podnes zachovaný (na radnici) psán byl „k chvále Pánu Bohu pp. literátům českým kůru prostého na nové kruchtě,“ jak čteme na titulním listě. St. Kantor liší zde český kůr od latinského a novou kruchtu jejich od staré, jež tedy patrně náležeti musila latinskému. — V kancionále samém zavírá se pouze tento zápis z této doby (na li. 100ª): „Václav Pražák, jinak Portytor, rodič Nov. Města Pražského a soused v městě Thaborze: od l. 1610. od kůru literátského (plat) na domu (slove Šebastovským) truhláře i Lydmilly (?) manželky (?) jeho, kteráž po vzdání města umřela: na památku jsa (!) vlastní rukou podepsal: Václ. Pr.... m. prop. 1627. 6. die Januarii.“ V předmluvě věnuje St. Kantor, jenž se tu nazývá pouze sousedem, kancionál „Jejich milostem pánu, p. purgmistru a pánům svým milým.“ Praví v ní o obsahu a příčině složení takto: „... Protož i já za nejmenšího a nejposlednějšího se pokládaje v počtu těch, kteříž Obci týto (= této) dobrému a poctivému hotově a vděčně sloužiti chtějí, tento kancionál písní, jak vejročních slavností, tak i jiných obzvláštních svátkuov,' též také i každé neděle na Evangelium pijseň jednu i druhou, počnouce od první neděle sv. Trojice až do neděle čtyřmescijtme, pro sprostný, obecný lid jsem sebral a vuobec na světlo vydal.“ Z počátku předmluvy, na prvém listě, jenž jest nyní vytržen, dovolává se i Platona („de legibus“). Na konec píše: „Datum ffz post Letare (t. j. po 4. neděli postní) anno 1588. Kterýsi literát posmíval se mu pro tu práci a „trhal“ mu kancionál. Náš kantor mu za to pohrozil, že bude, nepřestane-li, z kruchty vypověděn a vyhnán, jak čteme v zápise na 7. listě. I napomíná jej zde, by mu toho více nečinil, „chce-li Božím bratrem literátem slouti.“

Že té doby také v Teplicích bylo liter. bratrstvo a sice české a utrakvistské, dosvědčují dva české zpěvníky, jež podnes chovají se na tamější radnici v archivu a obsahují v sobě i „prozu“ o J. Husovi a Jeronymovi. Byly psány kolem r. 1560. (Tak dle zprávy Vinařického v Časop. katolického duchov. 1828. str. 627. sl.) Jsou-li tam ještě, nevíme.

Též o utrakvist. bratrstvu v Třebenicích v XVI. stol. svědčí podnes český graduál, na děkanství uložený. Léta v něm zaznamenaná dokazují, že byl pořízen mezi ll. 1574.—1583. A na rubu přední desky čteme, že byl „tento kanc. z města Třebenic kůru literátského do města Loun l. 1605. jistým povolením

pp. literátův dán do zástavy na nějakou půjčku. Tom. Hortulan a p. Pav. Hyrcius, lounští, přivezli ten kanc. a „mezi jiné knihy a kancionály pp. literátů českého kůru (lounského) do kostela složili v přítomnosti pp. J. Raka a Jiř. Růžičky, t. č. rychtáře městského.“ — Náklad vedl na prvou část knihy „Pavel Trneny ze Semčic a rodič z Boleslavě Mladého.“ Na vedlejší pásce pak tu stojí o t. Pavlu Trn. ještě psáno, že „byl jest podle jiných na počátku příčinou těch knih.“ Na jiné drobnomalby a tytéž také celé strany skvostně popsané a malované vedli náklad buď jednotlivé osoby, jež tu jsou vyobrazeny, nebo celé cechy řemeslnické, jako zvláště řeznický, jehožto znak tu několikrát se jeví, pak krejčovský, koželužský a j.

Že také v Třeboni bylo liter. bratrstvo, nepřímo dosvědčuje V. Březan v „Životě Petra Voka z Rožmberka“ řka, že při pohřbu p. P. Voka r. 1612. šlo také „městských Třeboňských literátů pět párů.“ (Str. 265.)

O turnovském bratrstvu podává J. Prášek (v Dějinách m. Turnova na str. 62.) tyto zprávy: „Tehdy skrze horlivé podobojí zařízen byl sbor literátský a obdařen hojným důchodem, jehož sobě sousedé dle své potřeby dlužili.“ Toto založení stalo se asi někdy na počátku XVI. stol., ježto Prášek sděluje (z Liber. memorab. E 10.), že „Magdalena Šalamunka, sousedka, přiznává se býti dlužnou spolku literátskému roku 1539.“ — Týž autor dále sděluje, že dochoval si tento sbor do doby 1547.—1620. značné kapitalie. Pádem Jednoty bratrské (v Turnově) a oživením utrakvismu vzrostla netušenou měrou i vážnost liter. sboru, tak že přední mužové městští kladli si za čest náležeti k němu. Následkem toho bratrské jmění vzrostlo tak, že ke konci XVI. stol. mělo bratrstvo již také vlastní dům v Svěrácké ulici. (Červená kn. záp. z r. 1643. A. 82.) Kancionál t. bratrstva z této doby nezachoval se bohužel žádný, leč onen graduál, jejž Václ. z Lobkovic koupil od města Turnova za 32 kop a 30 gr. nikoliv za 22 kop 30 gr., jak má Prášek; (viz zápis v kanc.) pro sobotecký chrám l. P. 1613. Jest to utrakvistský graduál menšího folia, jehož initiálky mají malou uměleckou cenu do sebe. Však skvělost barev a arabesků jeví se v něm táž, jako v jiných českých. Několik officií počíná zlatým písmem a zlatými notami (dvakrát po 5 řádcích, prvá prosa 4 řádky). Starších zpráv o něm není. Na zadní desce je z r. 1597. zápis, že t. r. čítal graduál 393 listův; r. 1863. a 1891. (když poslán byl do Prahy na jubilejní výstavu, kde jsme jej prohlíželi,) bylo jich 363.

Že také v poněmčeném městě Touškově (u Stříbra) bylo české liter. bratrstvo ne-li již v XV. stol., jistě alespoň v XVI. stol., poznáváme ze skrovných zápisů v „inventarium rerum ruris et rituum", jejž r. 1695. sepsal touškovský farář P. Alexius Jansa (kladrubský benediktín) a jenž chová se v tamějším archivu farním.[1]) Z nich seznáváme, že měli prastaré knihy a kancionály, že jim jakýsi pán Markvart[2]) povolil jakési privileje za tím účelem, aby sloužili ti, kdo zapsáni jsou, čistě Bohu a jeho svatým zpěvem kostelním („ut pure Deo et sanctis ejus, qui immatriculati sunt, in ecclesia cantu suo deserviant"). Dále se tu dí, že prý scházívali se do jednoho v neděli a ve svátek na figurální kruchtě a oslavovali Boha zpěvem po celou hodinu před bohoslužbou („ante divina"), čímž nemálo vzdělávali všecky přítomné věřící. Také „roráte" zpívali a nedbalé stíhali pokutami. Místní farář býval starostou literátů („praeses"), jenž rovnal spory, mezi členy vzniklé. První starší (primarius assessor) byl zároveň pokladníkem a byl povinen, každoročně vydati počet starostovi. Starosta mohl jej také z úřadu složiti a jiného za pokladníka zvoliti. Měli prý též jistinu, z níž brali ročně 8 zl. 14 kr. úroku. Tato jistina prý zmenšila se zakoupením basy (violon). Jakýsi literát Jiří Schroecker, zámečník odkázal literátskému kůru („Litteraturae"!) pole při (své?) zahradě, z něhož brali ročně 1 zl. 10 kr. Varhaníkovi platili ze svých důchodů ročně 5 zl. Měli ovšem také svá pravidla („regulae"), zakoupili tři pozouny („tubae ductiles"), k čemuž jim záduší přikoupilo polnici. Z toho viděti, že i touškovští literáti provázeli své zpěvy v XVII. století hudebnými nástroji, jako jiní. — Na nový rok chodili také po koledě („peracta pomeridiana duodecima"), pročež toho dne nebývaly nešpory od starodávna („ab antiquo"). Vybraná koleda byla „akcidencí" rektorovou. — Dp. faráři Kaschkovi vypráveli staří sousedé, že tito literáti bývali prý velmi zámožní a při slavných processích že přednášívali těžké stříbrné tabulky votivní. O jejich zániku viz násled. dobu.

V Ústí n. L. býval již záhy v XVI. stol. katolický liter. kůr k památce Těla Božího (societas Corporis Christi), jakž poukazují k tomu ozdobné latinské kancionály, až posavad na tamější radnici chované. Že však za příčinou rozmáhajícího se tam protestantismu kůr ten ke konci XVI. stol. téměř docela zanikl,

[1]) Vřelé díky vzdáváme dp. L. Kaschkovi, faráři, že ráčil je s námi laskavě sděliti opisem.

[2]) Pánem na Touškově jmenuje se roku 1591. Diviš Markvart z Hrádku a na Bělé. (V. Slovn. n. 1872. IX. d. str. 530.)

obnovil jej l. P. 1614. tamní, katolickou horlivostí vynikající a proto r. 1618. dokonce i zavražděný primátor Arn. Schoesser z Emblebenu. (Rybička v Pam. l. c. 733. a Sonnenwend: Aussig. 60. a 197.)

Ve Velvarech bylo asi r. 1560. založeno „bratrstvo Panny Marie bolestné" při kostele sv. Kateřiny. Fr. Vacek dí o něm takto: „Jak se pravdě nejvíce blíží, byl to spolek literátský,[1]) jehožto zakladatelé nedožádali církevního schválení ani od konsistoře podobojí, ani od arcibiskupa A. Brusa z Mohelnice. Tato náboženská společnosť nazývala se „bratřinou" a účelem jejím bylo uctění nejsvět. Rodičky Boží." Tato liter. bratřina byla znovuzřízena a zákonitě potvrzena snahou tamějšího děkana M. A. Lodinského někdy na počátku XVIII. stol. Roku 1584. odkázala Markéta, vdova po bečváři Blažkovi 10 kop gr. míš. na zakoupení graduálu, jenž uložen podnes v děkanském archivu. (Vacek: Pam. kr. m. Velvary, na str. 106. a 240.) Utrakvistský farář v Dřínově u Velvar Akanthido — Mitis věnoval této bratřině r 1612. své literární prvotiny.

O liter. bratřině ve Vysokém Mýtě nedostává se nám z této doby bližších zpráv. Ve velké monografii H. Jirečka' jich není, leč jediné o několika kantorech a sukcentorech (na str. 63. sl.).

Že i na slavném král. Vyšehradě bylo v této době, ne-li již dříve, liter. bratrstvo, dosvědčuje kostelní inventář vyšehradský z r. 1785. Mezi kapitály jeho jmenuje se tu 4.) i neznámá prastará fundace 50 zl. na vyšehradské literáty, aby v adventě obcovali první ranní mši a roráte zpívali. (Brudsch. akt. v místodrž. arch. pr. Nr. 20.)

O liter. bratrstvu v Žatci svědčí A. Rybička (l. c. 733.), že býval i tamní liter. kůr v XVI. stol. na slovo brán a to právem; neboť v čele i mezi členy jeho čteme jména mužů, kteří pro hlubokou učenosť, nelíčenou nábožnosť . . . a staročeskou ráznosť v celé vlasti naší bývali ctěni a velebeni . . ." (Rybička, l. c. 733.) Že tudíž literáti žatečtí měli také vzácné kancionály české i latinské, o tom nelze, přirovnáme-li je k jiným literat. kůrům, ani pochybovati a toliko litovati jest nám, že se nezachovaly. Rybička (l. c.) lituje, že se nám alespoň širších zpráv o nich nedochovalo. Však jedna, byť ne zevrubnější, přece aspoň vzácná zpráva zachovala se nám o jednom z nich v pochvalné básni mistra Mat.

---

[1]) Viz násled. dobu.

Kolína „in commendationem Musicae et libri Zatzensis“ (z r. 1547.) v rukopise c. kr. dvorní knih. vídeňské čís. 12457.

— — — — — — — —
— — — — — — — —

9. „Hinc illud vulgi: Quisquis canit, ille bis orat,
Cordis iustitia est, oris et alma salus.
Sed videat cantor, ne vel boet impia, vanos
Ore vel emittat, mente vagante, sonos.
Hoc penes est ipsum, liber hic pius amovet illud,
Quem nunc correxit religiosa manus,

15. Correxit, sed in hoc sumptum praebentibus istis,
Zatzeni tangit quos pia cura chori
fInItVs LIber est aVteM feLICIter Iste,
QVando graVI InterItV CIVICVs ordo CaDIt.

Z toho viděti, že dokončen byl tento opěvaný kancionál l. P. 1547., v němž od Ferdinanda I. těžce potrestáni byli odbojní stavové a města. Pak v tom znamenáme, že literátský kůr vedl náklad naň, a z dalšího souverší jde na jevo, že jej psal Jan Táborský z Klokotské hory (Joan. Taborita) a Kolín korrigoval. V dalším souverší (krajoverší) jmenuje pak M. Kolín sebe sama jako skladatele shora udané básně a korrektora. Tím více jest nám litovati, že se tento rukopisný a zajisté skvostný kancionál nezachoval. Že skvostný byl, za to ručí dílna Táborského. Jinou zprávu o literátech žateckých zachoval M. Václ. Nikolaides Vodňanský, žatecký písař. Z dedikace, jíž napsal k svým písním „Cantiones evangelicae“ (roku 1554. vydaným), víme, že z obecného mezi žateckými literáty usnesení všickni literáti povinni byli ranním zpěvům adventním obcovati.“ (Viz na str. 59—60.) A právě pro tuto pobožnosť napsal jim Vodňanský řečené písně (Cant. evangel.), jež opěvují také vtělení Páně. Měli tedy žatečtí literáti od té doby zvláštní „rorátní“ zpěvy. Vodňanský byl podobojí, tedy patrně i žat. literáti.

Dospěli jsme k poslednímu bratrstvu, o němž možno nám podati zprávu z této doby. Bylo v Žluticích, nyní zle poněmčených. V druhé polovici XVI. stol. vyzdvižen byl v tomto městečku nevšední český kůr liter., jenž honosil se jedním z nejskvostnějších kancionálů českých. Byl v řečeném čase pořízen a zhotoven nákladem markrabat z Míšně a Plavna a několik sousedů žlutických. Že také Jan Škorně z Frimburka měl účastenství při pořizování t. kancionálu, jde na jevo z jeho podobizny v něm. (V. Pam. arch. 1859., 253.) Měla tedy tato bratřina mocné a

vzácné příznivce. (Pam. arch. III. 250. — Rybička l. c. 734.) Řečený kanc. na štěstí se zachoval a svědčí, ač nesnadno přístupný, na žlutické radnici podnes o slávě staročeského umění. Ve veršované předmluvě na rubu 1. listu vece Jan Táborský o jeho vzniku takto:

„O pravdu stáli Žlutičtí měšťané,
rozumným (sic!) dali jazykem nákladné
sobě dělati knihy tyto psáti,
chtíc s nich zpívati
ke cti a chvále Otci nebeskému,“ atd.

O písaři té knihy vece pak na konci takto:

„Rukou učedlníka mého
Vavřince, přijmím Bílého,
tyto knihy notovány,
psány, šťastně dokonány
1558. J. T. (T. j. Jan Táborský.)

Z vynikajících členů žlutického kůru jest nám vytknouti Tom. Kadovského ze Skály v Poděbradech rozeného, jenž r. 1618. stal se bakalářem pražské fakulty filosofické. (Dlabač, l. c. II. 33.)

Na Moravě a v Slezsku

ujala i rozšířila se liter. bratrstva příkladem a vlivem Čech. Měliť i Moravané stejné zřízení školské jako v Čechách, ba v XVI. a XVII. stol. ustanovovali k nim rektorové vysok. učení pražského také správce škol, kollegy a sukcentory. (Viz na důkaz v Dvorského Pam. šk. č. přípisy M. Bacháčka do Jihlavy na str. 100. a jiné: do Mor. Budějovic na str. 232., do Třebíče (232 častěji), do Jemnice (279. a j.) a j. Zvláště viz jeho zápisy o moravsk. školách na str. 414 a sl.) Dle toho snadno se domyslíme, že literátské bratřiny zakládali také na Moravě. A skutečně založeno bylo již v XV. stol. literátské bratrstvo ve Žďáře. Zakládací listina podepsána byla od cisterciáckého preláta Lojko v zámku Žďáře. Uložená jest v bisk. konsistorním archivu v Brně. Tak s námi laskavě sdělil dp. farář Václ. Kučera péčí vctp. c. k. soudn. adjunkta, nyní soudce Fr. Pavlíčka. (Viz k tomu násl. dobu.)

Roku pak 1516. vzniklo liter. bratrstvo v Třebíči.[1]) Založilo je několik rozšafných mužů, „kteří v literním umění učeni byli,“ tím

[1]) Zdaž ve Velké Byteši bylo literátské bratrstvo již v XV. stol.?

způsobem, že jsou složili několik artikulů, řád mezi sebou číníce, jak se zachovávati proti sobě i při službě Boží vedlé těch artikulů mají. Na to žádali svou vrchnost, p. Jana z Pernšteina, by potvrdil jim je svým listem, což se i stalo l. 1515.—16. Tyto stručné stanovy zněly takto: „Nejprve . . . aby každý z literátů každou neděli do pušky dal 1 peníz. — Item. Kdož by zmeškal Introit, dej 1 peníz, kdo... Kyrie, dej 2 pen. — Kdo Et in terra, dej 4 p.; item Prosu, dej 6 p.; item Patrem, dej 7 p. — Kdož by pak všecku mši zmeškal, dej 10 pen. (Následují ještě jiné tresty, starší mají dvojí ranou trestáni býti.) — Item starší, kteří jsou z Jednoty zvoleni, těch všichni předkem, aby všickni poslušni byli... Item, co se různic neb nesnází dotýče jakýchžkoli, kteréž by mezi nimi povstaly, v tom aby se sami trestali bez pánů i bez rychtáře. — Item co se literátův od starších obeslání dotýče, . . . kdožbykoli bez slušné příčiny nechtěl přijíti, . . . k trestání přijíti má a pokutu polož . . . — Item kdož by se kolivěk buďto starší, neb mladí z literátů sešli, tu aby mezi sebou jeden z druhého žádných posměchů neměl pod pokutou . . . (Původní česká listina jest v třebíčském archivu; otiskl ji Kubeš v Č. Mat. Mor. 1880. str. 135—6.) Divno nám, že tu o literátské činnosti, o zpěvu samém, není ani zmínky. Soudím z toho, žeť byla asi již odjinud obecně známa, že tedy někde na blízku již byly literátské bratřiny. Toto bratrstvo bylo původně katolické; neboť v Třebíči rozmohl se utrakvism teprve za Arkleba z Boskovic (1525.—1528.), kdy katolický děkan při chrámě sv. Martina opustil Třebíč, načež Třebíčané uvedli do tohoto (farn.) kostela kněze pod obojí. Avšak ni při tom nezůstalo. R. 1606. bylo bratrstvo obnoveno a změněné stanovy byly od Smila Osovského z Doubravice potvrzeny. Však nyní ve stanovách určeno: „Jmenovitě zpěvy toliko ty se konati mají, kteréž by se s učením evangelickým summovně v konfesí augsburské . . . srovnaly . . .“ 2. art. (Kubeš, l. c.) Tedy nyní stalo se bratrstvo luterským. Jak žalostné to metamorfosy! — Dle 3. odstavce II. artikulu měli také „inspekturu . . . školy k sobě přijíti; . . . k examen do školy přicházeti a jak se mládež učí, dohlídati.“ Dle IV. artikulu měli také pečovati o přilepšenou officiálům nebo mládencům školním. Za tímto účelem svolil patron, by z kostelního jmění 200 zlat. rozpůjčili na úrok. (L. c. 145.) Prohlásil, že mohou také sami závětí škole odkazy činiti, neb z lásky darovati. — (V. též Rybičk. sl. 729. l. c.; Chlumeckého „Regesten“ I., 1. 108. sl.; Tadra, l. c. 23.) — Volný o něm dokládá, že mělo nyní „beruňky“ na domech a 3000 zl. jistiny,

z níž také připláceli na rektora, kantora, varhaníka a zpěváčky. (II., 3. 141.)

Že také v královsk. městě Olomouci byla literátská bratrstva, vidno z nářku faráře při tamějším mariánském kostele, zároveň olom. kanovníka Jana Vyškovina. L. P. 1562. stěžoval si do literátů, kteří zde a jinde při bohoslužbě zpívají, že v tom ochabují, ježto jim obec obvyklé dávky či „beruňky" zadržuje. (Olom. Korresp. Copiar. IV. Volný, I., 1. 275.)

O literátech v Lipníku (bratrském) shledáváme zmínku k r. 1616., v němž pan Jiří st. z Vrbna nařídil, by literáti připláceli ročně 4 zl. na školního rektora, kolegu a kantora. (Volný, I., 5. 128.)

V Letovicích měli luteráni od r. 1565. (nikoliv teprve od r. 1613.) literátskou bratřinu, již r. 1613. podřídil pan Jindřich hrabě z Thurnu dozoru dle své agendy. (Volný, l. c. II. 2. 248.)

V Novém Městě vyzdvihli r. 1608. protestanté literátské bratrstvo. (Volný, l. c. II., 2. 387.)

Žeť i v Příboře bylo, svědčí tento zápis městské knihy o vydajích města z r. 1612.: Pánům literátům na koledu dáno 1 dukát, činí v něm 1 zl. 34. gr. (Viz Časop. vlast. musejn. spolku Olomúck. č. 36. z r. 1892. na str. 127.)

Myslím, že také ve Velké Byteši bylo literátské bratrstvo a sice již v XV. století. Tomu zdá se nasvědčovati krásný graduál bytešský, v XV. věku psaný a malovaný. (Viz o něm níže a v obrazov. příl. čís. 5.)

Pokud bylo nám lze dopátrati se stanov, výkazů a jj. zpráv od Volného, D'Elverta, Fejfalíka, Nebovidského a j. m. podaných, můžeme určitě udati, že během XVI. a XVII. stol. vyzdvižena byla liter. bratrstva též v Křižanově (r. 1590.), ve Zlíně (1593.: „víry evangelické pod obojí způsobou,"[1]) jimž téhož roku artikule schválil Jn. Pačlavský z Hofu na Pačlavicích), v Novém Jičíně v „moravském" kostele, v Novém Městě (r. 1608.) v Mor. Třebové, v Starči (r. 1611. „podle augsburské konfese") v Jimramově (1612. „dle augsb. konfese"), jimž liter. řád potvrdil Jn. Dubský z Třebomyslic a na Jimramově.[2]) Tak učinil v témž čase p. Zdeněk Brtnický z Valdštejna

[1]) Jaký to dvojživelník!

[2]) Pravidla jejich otiskl F. Mikovec v Lumíru 1862. (st. 614. sl.) Dovídáme se z nich (z 3. čl.), že tito literáti mají míti svou bibli, postillu Špangenbergovu, graduál, antifonář a kancionál, vše podle artikulův konfessí augsburské, bez těch postranních, jakýchžkoli výkladů a písní falešných."

v Brtnici (r. 1611.) a v Starči. V Hulíně, jenž náležel olomúckému biskupu, založil tamní farář Ctibor Bořínský z Roztropic r. 1602. při kostele sv. Václava sbor katolických literátů, nazvav jej „bratrstvem Nanebevzetí Panny Marie." L. P. 1613. spojen byl snahou faráře Jiř. Otěslava z Kopenic s kroměřížským bratrstvem u sv. Michala, jehož účelem bylo prý také, obraceti jinověrce k staré víře katolické. (Rybička, 729. Nebovidský, Č. M. M. 1874....) Kroměřížské bratrstvo „andělské" bylo již od r. 1539. a r. 1579. připojeno bylo k římskému arcibratrstvu „Confallonis." (V. Nebovids. l. c.) I toto bratrstvo při bohoslužbě, alespoň své, zajisté také zpívalo. V Kroměřížské arcib. knihovně podnes chová se velký kancionál, jenž náležel kdysi liter. kůru u sv. Haštala v Praze.

Fejfalík domníval se, že bylo liter. bratrstvo i v Dačicích (jeho kancionál z XVI. věku podnes chová se ve Frant. museu v Brně) a Mor. Budějovicích, a dle udání Nebovidského byla i ve Val. Meziříčí, ve Velkém Meziříčí, v Letovicích (od r. 1565., nikoli 1613.), v Strážnici a v Jaroměřicích. (Viz Volný: „Kirchl. Topogr. v. Maehr I., 1. 275.; I., 2. 99. 102.; I., 4. str. 11. 44. 94.; I., 5. 128. 174.; II., 1. 253.; II., 2. str. 248.; II., 2. 297. 361. 372. 376. 387.; II., 3. 33. 141. 250. 265. 299. — D'Elvert: Schriften d. histor. — stat. Sektion d. mähr. Ges. V. Bd. 101.; IX. Bd. 461.; XII. Bd. 2. 4. a 15. — Nebovidský v Čas. Mat. Mor. 1874. str. 120 sl.)

V Bystřici n. Perštýnem (dí K. Šmídek v Blahov. 1852., 94.) až dovavad aspoň zbytečky těchto dávných sborů se uchovaly. — Cyr. Žídek jmenuje také Jemnici, Kyjov, Mohelnici, Koldštýn (Goldstein), Rymařov (?) a Přerov. (Obzor brň. 1891. str. 225.) — V Ivančicích bylo literátské bratrstvo již před třicetiletou válkou (r. 1610.) od Jana Moravy založeno a vládlo tehdy znamenitým jměním, o čemž ve městských knihách nemalé důkazy se jeví. (Blahov. 1852. str. 104—5.) — Pan Bertold z Lípy je potvrdil. Čtyři starší a kantor spravovali bratrstvo, každý člen platil v neděli dva malé peníze, na zanedbání zpěvů ustanovili též pokuty na penězích. (Volný, l. c. II., 1. 253.) — Ve Zlíně byl „literátský řád, (t. j. bratrstvo svobodného umění literního") l. P. 1593. od Flor. Medřického, t. č. faráře zlínského založen. První „pp. starší" jeho byli Fil. Máchal a Jiř. Přerovský, kantorem byl Václ. Jičínský a „kustodem" Dan. Lovečkov. Pravidla, povinnosti a zřízení jeho, vše bylo stejné jako u bratřin v Čechách. Prvý článek pravidel za povinnosť ukládal, by, ne-li

všickni, „aspoň ti, kteří při domě (!) jsou, každou neděli, v určité svátky, též v jiné zasvěcené svátky P. Marie neb jiných svatých, půl hodiny neb dříve, před zvoněním do chrámu Páně jíti a tam na ten den aneb čas patřící písně zpívati, což se i na odpolední služby Boží vztahuje;" 2. by též po službách Božích zpívali; 3. před hrubou mší sv. mají zpívati hodinky o neposkvrněném početí blah. Panny Marie; 4. při procesích mají se rozděliti, by polovice s mužskými šli a zpívali, polovice se ženskými. (Viz pravidla od Nebovidského sdělená v Čas. Mat. M. l. c. od 136.)

V Přerově vyzdvihl liter. kůr Vratislav z Perštýna r. 1563. (Wolný, K. T. I., 5. str. 174.) — Týž pán založil jej následuj. r. 1564. také v Kojetíně. (L. c. I, 2. 137.) Vedlé pravdy dí o něm Volný, že stal se zde, jako jinde značnou oporou nové náuky (bratrské). Roku 1625. čítalo bratrstvo opět několik členů katolických. Jan Křenovský daroval mu kdysi 200 zl., jež uloženy byly u sousedů na úrok, však r. 1625. válečnou pohromou klesly. (L. c.) — V Mohelnici byl od r. 1578. (Wolný, I., 4. 11.) Měl úroky a louky. V Kolštýně od r. 1584., kdy Hynek starší z Vrbna dal jim řád, jenž r. 1591. a 1592. byl obnoven a rozšířen. (Wolný, I., 4. 44.) — V Doubravníku (s Nedvědicemi a Štěpánovem) založen byl r. 1605. a potvrzen byl r. 1607. od Esthery Rájecké a Lva Licka z Risnburka. (L. c. I., 2. 361. 372. 376.)[1])

K těmto zprávám jest nám dodati, že i v Telči bylo liter. bratrstvo, jakž dosvědčují Beringer a Janoušek ve své monografii: „Město a panství Telč." Praví (na str. 258.): „A téhož roku (t. 1697.) dne 22. května Šimon Oliva, provazník, Havel Teymal, mlynář na baště, a Jan Veselý „obnovení shromáždění literátského způsobiti umyslili, poněvadž malý počet zpěváků literátských se vynachází." Žádají tudíž purkmistra a radu města Telče, aby „pomocí a nějakou mzdou, též obyčejnými předešlými nadacemi jim milostivě se prokázati ráčili." Toto literátské shromáždění bylo při farním kostele sv. Jakuba. Z řečeného zápisu znamenáme, že bylo při tom kostele již dříve vyzdviženo a sice alespoň někde ke konci XVI. století, poněvadž jednalo se r. 1697. toliko o obnovu jeho. Tedy bylo tehdáž ve stavu úpadu, tudíž zajisté i věkem sešlé. Tomu nasvědčují též ty „předešlé nadace," jež byly mu zajisté uděleny v čas rozkvětu, jako všude bývalo, nikoli v čas úpadu.

[1]) Viz také Kubešovo důkladné pojednání v Čas. Mat. Mor. 1880. str. 152.—3.

O dačickém liter. bratrstvu lze podati nám tuto zprávu. V letech 1573.—87. psán a malován byl pro jejich zpěvy na kůru graduál, jenž podnes chová se ve Františkově museu v Brně. Shledáváme v něm při officiu na velký pátek o literátech tuto zmínku: „Po traktu zpívá kněz antifonu „Lide“ po třikrát a pacholata... po každém Agios česky a literáti po pacholatech sanctus svatý“...

Toť vše, čeho bylo nám posavád lze dopátrati se o liter. bratřinách této doby na Moravě. Srovnáme-li to se zprávami z Čech, jest toho ovšem toliko špetka. Avšak až budou staré zápisné, tržní, smluvní, kšaftové a t. p. knihy a listiny městských a jiných archivů a všech knihoven za tím účelem i na Moravě všestranně probádány, pak nepochybuji, že také zprávy o moravských literátech stanou se veletokem, o němž, jak o českém jsme poznali, také poznáme, že mnoho přispěl ku vzdělání lidu a nemálo požehnání mu přinesl. Potvrzuje nás v tom i školní řád na panství Světlovském, Veselském, Strážnickém a Slavičínském z r. 1584. Čtemeť v něm: ... 3. „... Svým časem ať zpívají žáci a svým časem literáti“... 4. Vyprovázení mrtvých těl aby se dálo poctivě se žáky i s literáty.“ (Ms. Česk. Mus. Viz Dvorský l. c. 417.) — Tu zbývá ještě mnoho práce.

Žeť i v té ztracené perle koruny české, ve Slezsku, nyní pruském, byl tento blahodějný řád liter. bratrstev, jest na snadě domysliti se a potvrzuje se tím, žeť i Jesuité uznali za dobré, ustaviti takové bratrstvo v Hlohově. Čteme o tom ve Schmiedlově „Histor. Societ. Jesu, Provinc. Bohemiae“ k r. 1615.: „Glogoviae minoris catholicorum pietatem erigere (Patres) aggressi, Sodalitatem instituerunt Literatorum (ita his locis vulgo vocatur quoddam Cantorum genus), qui praeter cetera pietatis opera singulis feriatis diebus, quae sub auroram Virginis Patronae suae honoribus fieret, Missam musico cantu adornarent.“[1])

Mimo české země.

Vlivem literátských kůrů a našich humanistů pronikal posvátný zpěv i na uherské Slovensko a Charvátsko, ba s nějakou část i do Polska. Slavný humanista český Tomáš Mitis z Límuz věnoval své duchovní zpěvy „hymnodiae in

[1]) Za tuto zprávu jest nám milé díky vzdáti dp. Jos. Svobodovi, S. J.

Messiam" [1]) literátské jednotě, po Uhersku a Slovensku rozšířené a připsal I. vydání jejich výslovně radě a měšťanům Trenčínským r. 1577. („Editi in gratiam Sodalitatis literatae per Hungariam et Slaviniam (t. j. Chorvátsko) ... Ampliss. Senatui Populoque Trenčiniensi in Ungaria." (Viz také F. Procházky Miscell. I. 426.) V úvodní básni oslovuje je takto:

„Germinis Ungarici flos et decus, ample Senatus
Trenczinii et Communitas,
Si vacat, ad sacram patienter lumina et aures
Converte nunc hymnodiam.
Messiae Regis cunabula concine mecum,
Et acta dictave evehe.
Hoc etiam tecum fraterna Slavinia praestet, (= Chorvátsko)
Et Betla fiat altera." (= Betlehem).

Náš Mitis ty latinské písně skládal ponejvíce na známé, staročeské nápěvy, dle nichž je pak zpívávali tehdáž i v kostele při bohoslužbě. (L. c.) Z toho všeho dá se ovšem souditi, že to literátské družstvo Trenčínské také zpívalo ty písně při bohoslužbě, že tedy bylo také podobným družstvem jako naše liter. bratřiny. A pro tyto bratřiny že skládal Mitis své písně, dosvědčuje slovy úvodní básně:

„Hanc (sc. lyram) Unitrino Jehovae sacrabo deinceps
Et Angelorum musicae consortibus." (T. j. literátům).

Že byla naše literátská bratrstva slováckým bratřím i v Uhrách dobře známa, na jevo jde z nemalé vzájemnosti, která tehdáž pojila Slováky s Čechy. Jeden z nich Jan Sylván složil sám celý kancionál český. (Písně nové na 7 žalmů kajic. 1571.) Jiný, Vavř. Benedikt Nudožerský upravil žalmy časoměrným překladem pro naše literátské kůry, [2]) složil na onen čas nejlepší mluvnici českého jazyka a byl horlivým členem vysokého učení pražského. Slováků tehdáž vůbec hojně studovalo na universitě pražské a též na učitelská místa v Čechách dosazováni bývali. Jiří Tesák Mošovský složil českou divadelní hru Rut; jeho syn Adam Tesák stal se správcem školy ve Vysokém Mýtě (r. 1608.). Jiří Michaelides z Topolčan stal se r. 1601. bakalářem a působil na téže škole. (V. Herm. Jireč. Vysoké Mýto, 64.) Jiří Třanovský, Slezan, vyučoval na pražské škole u sv. Mikuláše od roku 1608., později v Holešově na Moravě. Později působil na Slovensku až

[1]) Viz o nich více na jj. m.
[2]) Viz o nich naše pojedn. v Cyrillu 1883. str. 82. sl.

do smrti. (Jir. Rukov. II, 292.) Ba r. 1603. byl Slovák Jan Trenčanský děkanem v Chrudimi a Slovák Jan Skarga v Čáslavi. (Sedláček, 162.)

Týž humanista Mitis vydal r. 1581. nové, velmi rozmnožené vydání „Hymnodiae in Messiam." To věnoval in gratiam Sodalitatis literatae per Bohemiam, Poloniam, Moraviam et Slaviniam." Myslil náš Mitis názvem „Polonia" koleje roratistů, jež tehdáž právě po Polsce šířily se na oslavu služby Boží zpěvem po způsobu našich liter. bratrstev? (Viz naše pojedn. „Kollegium roratystów w Krakowie" ve Slovansk. Sborníku 1885. str. 302. sl., zvláště 347.) Ve věnovací básni, jež úvodem jest k tomuto vydání „hymnodie", apostrofuje Mitis pouze akademii Krakovskou řka:

„Non etiam reprobent Studii Pragensis alumni, (sc. hymnodiam)
academiae Cracoviensis insuper." —

O Krajině, Istrii a Chorvátsku pak dokládá:

Illyricive sinus gaudens ecclesia tecum,
o litterata concio et sodalitas."

* * *

Tolik o vzniku a rozšíření našich literátských bratrstev. Znamenáme z toho, jak mocný byl jejich vliv netoliko doma, nébrž i za hranicemi. Na konec pak dodáváme o nich ještě tu důležitou zprávu, že vznikala v Čechách a na Moravě toliko v **českých** městech, nikoli v německých, tak že marně namáhal se Jul. Fejfalík, by objevil nějaké liter. bratrstvo z té doby též u Němců. (Brün. Schrift. XII. Bd., S. 2.) Proto správně o nich napsal ryt. Chlumecký (Regest. 1856. I. 1. str. 99.): „Die Literaten waren eine eigenthümliche nationale Anstalt, welche... völlig auf slavischem Boden wurzelte"... Proto je právem a podstatně lišil také od německých „Meistersingrů" na Moravě (v Jihlavě a j.), dokládaje vedle pravdy o našich literátech, že výhradně kostelní zpěv pěstovali. Christian d'Elvert (Geschichte... d. St. Iglau, 1850.) vypravuje o vzniku bratrstva „Meistersinger" zvaném v Jihlavě roku 1571. (str. 236. sl.), zmiňuje se sice o jihlavských členech učeného družstva humanistů „societas literata," jež tu nedobře zove „Literaturgesellschaften" (str. 241.), ale o kostelním literátském bratrstvu neví ničeho.

b) Zřízení a správa liter. bratrstev.

Starý velmistr Goethe napsal kdesi: „Alle Epochen, in denen der Glaube herrscht, sind glänzend, herzerhebend und fruchtbar für die Mit- und Nachwelt.“ Tato slova bezděčně tanula mi na mysli, když uvažoval jsem to podivuhodné vniterné zřízení našich liter. bratrstev. Vyrůstalo všecko ze základů živé víry křesťanské, jež ve středověku divy vytvořila, veliké a četné divy, na jichžto výsluní podnes mile se zhříváme. Takovým zjevem byla také liter. bratrstva, dokavade tmel této víry je spojoval a držel, a pokud o nich platilo nadšené slovo Mitisovo:

„Hanc (lyram) Unitrino Jehovae sacrabo deinceps
Et Angelorum musicae consortibus.“

Z tohoto ducha živé, netlumené víry vzrostlo celé vniterné zřízení jejich, jež vázalo velmi přísně členy k oslavě Boží na kůru literátském a nedbalé pokutovalo; tento duch víry pobádal, „velkou i malou radu“ obecní, pobádal rovněž tak učence, jako obecný lid, by přidružovali se k této zbožné bratřině, pokládajíce sobě oslavu Boží zpěvem a srdcem za největší česť.

„Hic est praecipuus finis et optimus
tinctae Pierio flumine musicae:
immortale decus regis Olympici
et laudes vario carmine prosequi.

Tak pěl roku 1555. utrakvistský mistr M. Kolín o předním účelu zpěvu.

Jen tak dovedeme vniterné zřízení a správu literátů pochopiti v době utlumené, ovadlé a na mnoze bohužel již mrtvé víry a a bující nevěry. Jak vysoko stojí nad ní vedlé tehdejších katolíků i pravověrní utrakvisté![1])

Jaké bylo vniterné zařízení těchto bratrstev, bezpečně a zevrubně poznáme a posoudíme z pravidel a zákonů, jimiž mezi sebou a při výkonech svých se řídili. Že taková pravidla měli již od starodávna, zjevno ze správy Balbínovy o literátech lomnických a hradeckých z XV. stol. (str. 117).

1. O pr. hradeckých praví, že chovají se v archivu hradeckém, a jsou tam podnes. Otiskl je archivář Tišer v „Ohlase od Než.“ 1877. č. 12. a sl. Kromě těch zachovala se nám a z části již otištěna bylo pravidla a „artikule“ těchto bratrstev:

[1]) Viz na př. jak se povzbuzovali k tomuto zbožnému duchu měšťané královéhradečtí r. 1605., u Solaře: Děj. Hradce Kr. str. 308.

2. „Pravidla bratrstva literátů v Chlumci n. Cidl.“ (Pergam. rukop. c. k. knih. pr. z r. 1557. Otiskl Tadra, l. c. 29.) 3. „Kniha literátská ve městě Boleslava Mladého“ obsahuje také „artykule“ tamějších literátů z r. 1565., příjmy a vydání a jiné zápisy až do r. 1747. (V městském archivu.) Otiskl Tadra l. c. 30 sl. 4. V Rieggrových Mater. (X. 172.) čteme pravidla Českobrodských literátů z r. 1593. („Matrika neb Matka bratrstva a jednoty liter. v městě Brodě Česk.“). 5. Pravidla Prachatických z r. 1569. obsahují se v pamětní knize tam. bratrstva liter.[1]) 6. Artikule bratrstva v Čes. Budějovicích z r. 1610. otiskl Umlauf (v Čas. č. Mus. 1845. str. 114.) 7. „Statuta pp. literátův města Netolic podlé privilegium jejich sformovaná“ (roz. p. Vil. z Rožmberka). Obsahují 17 článkův a zachovala se v pam. zápiscích literátů netolických, jež jsou nyní majetkem privátním. (Tadra, l. c. 29.) 8. „Artikulové literátův sv. Vojtěcha v Podskalí“ z r. 1591. viz v rukop. c. k. knih. praž. 17. B. 25. — 9. V archivu m. Prahy zachovali se (451. 21.) „artikulové někteří přináležející k pp. literátům starším i mladším i všem osadníkům záduší kostela sv. Valentina“ z r. 1599. Předpisovali též, jak mají úředníci a kostelníci toho záduší voleni býti a jak se mají příspěvky vybírati k zachování a na potřeby předmětů kostelních. (Viz: Tadra, 34. 35.) — 9. Pravidla literátů v Sadské viz v Lumíru 1857. str. 138. — 10. Poličská obsahují se v d'Elvertových „Schriften der mähr. Gesellsch.“ XII. Bd. S. 19. a sl. 11. — Jaroměřských z r. 1597. dotýká Riegger (l. c. X. 178.). Obsahují se v zápisníků tamějších literátů, nadepsaném: „Album almae societatis ... ad. (Viz nahoře.) 12. O pravidlech literátů v Jablonném n. Orličkou jedná Vacek v „Příteli mládeže.“ 13. O pravidlech literátů v Polici n. M. stručně se zmiňuje Tomek (l. c. 95.). Z následující doby zachovaly se: 14. Artykule pp. bratří literátských ve m. Žebráce asi z r. 1660. Chovají se v univ. kn. pr. (ruk. 17. E. 22.) 15. „Statuta sodalitii literatorum civitatis Luthomyslensis.“ Jest to opis pravidel bratrstva litomyšlského z r. asi 1670., jenž obsahuje se v metrop. kn. pr. (Q. II. fas. IX., 3. Viz v druhé době o nich.)

16. Nejstarší známá pravidla **moravská** jsou „artikule“ literátů v Třebíči z r. 1516. (V. výň. z Chlum. „Reg.“ I. S. 108.—110.) Celá pod. Kubeš v Čas. M. M. 1880.) 17. K. Šmídek přivádí (v Blahověstu 1857. str. 93.) „artikule literátů v Křižanově z původní

[1]) Viz je v liter. příl.

listiny r. 1590. Vedlé ní založil a zřídil liter. bratrstvo v Křižanově (městysi nedaleko Meziříče) Prokop Lhotský ze Ptení a na Křižanově. (D'Elvert, Schriften IX., 461.) 18. Fejfalík uveřejnil ještě literátské řády starečský (str. 4.), jimramovský (od str. 11.) doubravnický, nedvědický a štěpánovský. (Tyto tři jsou až z následující doby. D'Elvert, l. c. XII. 15.) 19. „Regule bratrství bl. Rodičky Boží Panny Marie Nanebevzetí a sv. Václava v městě Hulíně“ otiskl Nebovidský. (L. c. 123. sl.) 20. „Základní kniha, neb sepsání pravidel, které řád literácký, t. j. bratrstvo svobodného umění literního k zachování má,“ založ. r. 1593. a r. 1825. ze staré knihy přepsaná, otištěná od Nebovidského. (L. c. 136. sl.) 21. Pravidla literátského sboru v Nové Říši z r. 1614., jichžto 16 artikulí uveřejnil Cyr. Žídek v Obzoru (brn.) 1891. 229. sl.

α) Účel a povinnosti liter. bratrstev.

Srovnáme-li tyto stanovy či „artikule“ k sobě, shledáváme, že se nesou všecky jednostejným duchem, tím duchem živé víry, jejž nahoře jsme vytkli. Tento duch je pobádal, by spojovaly se k bratřinám literátským. V něm snášeli se na tom celou vůlí svou: „aby pilni byli chval Buožských a modliteb svatých,“ (Chlumečtí) „aby česť Boží, cnosť, dobré mravy,[1]) svornosť a láska mezi lidmi množily a šířily se“ (Českobrodští a. 19. a Poličští). Tento vznešený účel liter. bratrstev tlumočil slavný p. Vilém z Rožmberka r. 1569. řka, že „ve všech téměř král. českého městech od času dávného za obyčej se zachovává, že pro česť a slávu věčné a sv. Trojice a bl. vždy Panny Marie, matky Boží, i všech Svatých a Světic Božích každou neděli a každý den sváteční pořádně vyměřených Svatých a Světic Božích všickni ti, kteří uměním literním a zpíváním jsou vyučeni, . . . k zpívání služby mše svaté že se scházeti musejí a to ne náhodně, ale jako právem nějakým“ a d.

[1]) Že také ctnosť a dobré mravy nevytkli si za účel jenom na plano, pochopíme ze stesků Šim. Lomnického na tehdejší úpadek mravů. Toužíť naň v „předmluvě“ svých „Písní na evangelia“ z r. 1580. takto: „Od podivu již nyní tento svět náramně hanebnými, oplzlými a nestydatými i pohoršlivými zpěvy a písněmi jako téměř všechen naplněn jest. Nebo mezi lid obecný aby se skůro kde chtěl obrátil a přišel, tedy na větším díle v shromážděních háněivé, v domích nestydaté, na ulicích marné a hanebné písně zpívati uslyšíš.“ Tak touží zvláště na mládence a panny, ba i na „ty uvozhřené děti, jež neumějí ani modlitby Páně.“ — Však i utrakv. současný farář Valentin Polonus naříká ve svém „Specialníku“ podobně.

A Mladoboleslavští vytkli hned z počátku příčinu toho, řkoucé v 1. art.: „Přede všemi věcmi jednomu každému člověku křesťanskému podle naučení Syna Božího království nebeského a spravedlnosti jeho vyhledávati náleží, chceme-li, aby nám podlé toho i věci k vezdejšímu životu potřebné přidány byly.“ — Vedlé této přední povinností křesťanské snesli se na tom (v 3. art.): „Roku každého jakž se advent Páně začne, literáti, kteří zpíváním Pána Boha chváliti umějí a k pulpitu chodí: ... v neděli, v pondělí, v středu a v pátek, jiného pak času krom adventu: v neděli, v středu a v pátek k chválám Boha živého aby se scházeli časně beze všeho obmeškávání, a tu každou neděli figurative, jiné pak dni všední chorálem aby se zpívalo.“ — Chlumečtí sobě vytkli: „předkem a nejprve hned ráno po odzvonění klekání každou neděli, v svátky výroční a apoštolské i v jiné slavnosti zpívati Otčenáš a jiných písní do sjití na maturu litteretuov latinských, též na kázání každá zpívat písní po čtení, epištole, kázání i po pozdvihování.“ — Českobrodští vytkli v art. 11., že mají literáti též při veřejných průvodech a procesích vážně a slušně zpívati. O vánocích pak, o Velikonocích a o sv. Duchu budou latinští literáti, jakž bylo dříve zvykem, zpívati latinské nešpory. (Art. 12.) — O Litomyšlských čteme v knihách kšaftů, že literáti „na své kruchtě již od XV. stol. každodenně při obyčejných službách Božích, při tichých mší svatých nábožné písně zpívali, mrtvé k hrobu doprovázeli a za ně modlitby dle řádu církve sv. konali.“ (Jel. 18.) — Obšírně vytkli povinnosti své katoličtí literáti Česk. Budějovic. V 1. článku ustanovili, „aby se všickni svatého času adventního a jiných slavností a hodů Božích výročních, také i každé neděle Páně přes celý rok též i v svátky blah. Panny Marie i Apoštolův a Mučedlnických Božích od církve sv. zasvěcených do chrámu Páně na kruchtu k službám Božím, které matury jmenujeme, k zpívání netoliko scházeli a scházeti povinni byli, ale také od počátku až do konce u mše sv. setrvali a tu službu, česť i chválu, Pánu Bohu všemohoucímu povinnou, se vší pobožnou vážností ... vykonávali.“ Velezajímavě líčí K. Navrátil povinnosti literátů u sv. Jindřicha v Praze. Měliť „v neděli a svátky dopol. o půl deváté hodině před velkou mší sv. chvalozpěvy Bohu zpívati, před kázáním písničky, času přiměřené, a po kázání opět píseň obyčejnou zpívati, též odpoledne, bylo-li kázání, a o půl třetí hodině před figurálnými (lat.) nešporami. V čase adventním zpívali každý den na úsvitě o půl páté až šesté hodině české

zpěvy rorátní, k nimž se již o čtvrté hodině velkým zvonem svolávali. Poslední den rorátní po uděleném lidu požehnání o šesté hodině zapěli česky „Tě Bože chválíme“, a hned na to zpívali při mši sv. za †† literáty a dobrodince v kapli sv. Barbory českou píseň. A d. (L. c. 148.) Tak sluší také rozuměti onomu střídání, jež Vávra udává o kolínských literátech latinských a českých, řka (str. 193.): „Oba sborové zpívali střídavě při ranních (t. j. dopoledních) službách Božích i o nešpoře.“ Čeští zpívali před kázáním, před „velkou“ („hrubou“) mší sv. a před nešporem, latinští při „hrubé“ a při nešpoře. — Tak měli též humpolečtí literáti na nové pro ně zřízené kruchtě (od r. 1570.) „dne nedělního a svátečního, též ve středu a v pátek, jakož i po celý advent pobožně česky a latinsky při světle a ne po tmě v společném shromáždění zpívati.“ (Bezděka v Pam. arch. III. 338.)

Také o Policských čteme, že „každý literát, který uměl čísti a zpívati, byl povinen v neděli a ve svátek přítomen býti ranní mši a zpívati u pulpitu k tomu zřízeného; v adventě měli všichni bez rozdílu povinnosť, býti při zpívání roráte. Ostatně i o nich dokládá Tomek, že to „bratrstvo mělo také sloužiti k pěstování mravů a ctností. Členové jeho měli obcováním svým dávati dobrý příklad jiným lidem; kdožby se čeho dopustil proti dobrému křesťanskému řádu, měl proto z bratrstva býti vyloučen.“ (A také v 1. art. Mladoboleslavských literátů čteme, že mají „úkaz pravého a pobožného křesťana na sobě pronášeti.“) Rovněž tak prohlásili také Jindř. Hradečtí v třetím článku svých pravidel velmi obšírně.

Kromě této hlavní povinnosti, opatřiti službu Boží řádným zpěvem, ukládali si také za povinnosť, aby doprovázeli členové zemřelé spolubratry své ke hrobu. (Ml. Bolesl. art. 3., Chlumečtí.) Šestý článek budějovických literátů nařizoval, zemřel-li kdo z nich, „aby hned pp. starší skrze dva nejmladší z literátův k tomu nařízené všecko bratrstvo ku provodu a pochování těla toho svolali a obeslali.“ Podobně čteme i v 9. čl. mladobolesl., kdež dodáno: „Kteří pak z mladších literátův zpívati umějí, mohou s žáky před márami jíti a jim v zpěvu nápomocni býti; v tom se není zač styděti.“ Podobně čteme také v pravidlech benešovských. A v pravidlech literátů netolických dí se v 9. čl., by při pohřbech „latinští literáti kantorovi nápomocni byli, ostatní za marami jdouce pohřební písně zpívali.“ (Tadra 18.)

Proto mívala liter. bratrstva své svíce k pohřebným a jiným průvodům, své sukno či příkrov na máry s křížem a

svícny a pro fakulanty černé pláště a klobouky. (Viz Kolín Vávrův na str. 313. a Navrátil. Kost. sv. Jindř. v Praze na str. 148.) Tak bylo až do zrušení liter. bratřin r. 1785., jak svědčí inventáře všech bratrstev, tehdáž pořízené. Tou příčinou dávali noví členové přístupného „libru vosku" neb více. Chudým spolučlenům vypravovali literáti pohřeb z pokladnice či „truhlice" literátské. Též na jich ošetřování v nemoci z ní připláceli. (Č. Brod. art. 20.)

I pokládala tato bratrstva věrné a svědomité plnění všech vytčených povinností za věc tak pilnou a důležitou, že všecka ukládala a přísně i vybírala pokuty od těch členů, kteří nedbali ať kterékoliv z těchto povinností, neomluvivše se řádně. Chlumečtí ustanovili: „Kdožby zmeškal Otčenáš, peníz malý dá pokuty, kdo písně po Otčenáši, dá bílý peníz." Benešovští usnesli, by sedm denárů zaplatil pokuty, kdož by zanedbal chvály Boží, ba i kázání. Budějovští snesli se na tom: nedbalci za půl (officia mešního) jeden groš, a za celé officium tak obmeškané aneb uběhlé 2 gr. míš. do pokladnice literátské propadnouti a položiti povinni buďte." (Art. 1.) Též Vilém z Rožmberka uložil Prachatickým peněžité pokuty na takové nedbalosti. Tak bylo i u ostatních. Přísné pokuty ukládali těm, kdož nedbali provoditi zemřelého spolučlena ke hrobu. Budějovští uložili jim 4 gr. míš. pokuty, Ml. Bolesl. a Chlumečtí 7 peněz malých, Benešovští 2 gr. a t. d. Benešovští vůbec vytkli četné pokuty na zanedbání jednotlivých částí bohoslužby, větší na hodech Božích, však o všedních dnech žádných pokut neukládali. Že se těch pokut sešlo někdy hojně, o tom čteme doklad v „Březanově Životě Petra Voka z Rožmberka." K r. 1586. dí, že Jan Domouský z Harasova, úředník na zámku Helfenštejně na rozmnožeuí důchodů panských „nechybil se ani pokut literátských, jichž před rukama bylo přes tři sta kop míš." (Vyd. Mareš, 112.)

Kromě těchto povinností nezapomněli budějovští a jiní katoličtí literáti ani své povinnosti velikonoční. Ustanoviliť v 8. art. aby „všickni a to nejméně každého roku, nemůže-li častěji ... býti, aspoň jednou in hebdomade s., t. j. ... při památce umučení P. n. J. Kr. ... předkem správu Boží činili, potom ... k velebné Svátosti večeře Páně se vší bázní Boží nábožně, ochotně a pokorně ... přistupovali," a d. To uložilo budějovské bratrstvo svým členům také na den navštívení bl. Panny Marie. — Podobně činívali zajisté i katoličtí literáti v Lomnici, Třeboni, Jindř. Hradci, Nové Říši (čl. 4.) a jj.

Ze všeho řečeného znamenáme, jak vážně pojímali tehdejší

literáti převzácnou úlohu svoji, o nížto říkávali vedlé slov sv. Bernarda: kdo zpívá, že dvakrát se modlí. Služba Boží byla jim v pravdě službou Boží, službou nejvyšší a nejpřednější. — Proto přísně přihlíželi k tomu, by konaly se všecky zpěvy se vší pobožnou vážností, s uctivostí a s přítomnou myslí (1. art. buděj.), ani příliš rychle, ani zdlouhavě, bez ukvapení a nepořádku." (Č. Brod. v 10. čl.) A že skutečně tak pěli naši literáti, svědčí všecka vyobrazení jejich kůrů. Tuť znamenáme živě ve tvářích všech pěvců vážnou a horlivou pobožnosť; vidíme na nich, že s celou duší pějí. Tudíž nebylo jim pouze jalovým pořekadlem, nýbrž platným heslem, co napsal jeden donátor versálky do třebenického kancionálu:

„Immolo contritum Tibi cor mentemque fidelem;
Hanc precor informa, flecte, tuere, rege."

β) Členové.

Touto nejvyšší službou byl zpěv literátský netoliko několika málo lidem nízkého rodu a neznámého jména. Nikoliv. Za největší česť pokládali sobě tuto službu Boží v liter. kůrech tytýž také nejvzácnější a nejpřednější mužové v obci a kde kdo, jak svědčí nám hojné zápisy podnes. V utrakvist. kancionále táborských literátů z r. 1587. zapsáni jsou za údy bratrstva všickni konšelé malé a velké rady i s král. rychtářem. „Kongregace literátů v Kolíně pojímala v sebe vždy nejlepší část měšťanstva," svědčí Vávra (313.). Tak dí Rybička i o Rakovnických (l. c. 732.). V bratrstvu Č. Brodském byli r. 1588. staršími: Melichar David z Vostrova, primátor, Jan Auteř, mistr svobod. umění a Adam Aglasyn, bakalář. A v 1. art. svém ustanovili, že „jakož dříve volívali se pp. rychtář, purkmistr a radní za starší a za ochránce jednoty, tak má i na příště býti." P. Vilém z Rožmberka dal do knihy obnoveného bratrstva prachatického zapsati také svoje jméno a jména několika jiných vzácných mužů, na př. Václava Albína z Helfenburku, svého kancléře a syna jeho Tomáše, doktora práv. (Č. katol. duch. 1837. str. 467.) Správcem kůrů boleslavských byl dlouhá léta M. Kezelius Bydžovský, primátor města v I. pol. XVII. stol. (Bareš v Pam. arch. 1889. str. 613[2]). Budějovští pak v úvodě svých stanov dí o sobě, že od svobodného literního umění literáti se jmenují ti, kteříkoli v této obci budějovské k společnosti liter. bratrstva se hlásí. A jak vzácní mužové byli členy

bratrstva chrudimského, vyrozumíváme ze zachovalých latinských a řeckých básní, jež tehdejší básníci (Tugurin, Faber, Palio a j.) věnovali „coronae litteratorum apud Chrudimios officiariis et senioribus.“ (Ryb. v Pam. l. c. 731.) Ba že i členové panstva, tytýž také z nejvyšší šlechty přicházívali na liter. kůr, by přiúčastnili se posvátného zpěvu, výslovně dí F. Procházka ve svých „Miscellaneen“ I. 422.: „Die gelehrtesten Männer, Schulrektoren, Rathsherren und Herren aus dem ersten Adel schämten sich nicht, das Chor zu besteigen, ein Kirchenlied anzustimmen und Litteraten zu heissen.“ A i sám zbožný král Vladislav II. zpívával při službě Boží ve chrámě, jak svědčí o něm Jan Vorličný v předmluvě svého žaltáře z r. 1572. — Týž Jan Vorličný (Aquilinas), jenž byl „vrchním správcem a ředitelem vodotoků“ cís. Maxmiliána II., dí o sobě v této předmluvě, že již „od mladosti své přidržujíc se učených a dobrých lidí, též v chrámích Páně při pobožném kněžstvu zpívával.“ — I v Hradci Králové bývali vždy také nejpřednější mužové města „literáty“, jak svědčí též krásné podobizny jejich, v hradeckých kancionálech podnes zachované. Tak na př. Jiří Balbín z Vorličné († 1589.), od r. 1578. J. M. C. rychtář a starší liter. kůru (Ryb. Č. Č. M. 71.), Martin Cejp z Peclinovce, primas, Václ. Plácel z Elbinku, první radní, písař a dozorce škol, a j. — Ježto pak rektorové vysokých škol pražských dosazovali tehdáž mistry nebo bakaláře za správce a učitele na venkovské školy městské [1]) a ježto i tehdejší humanisté [2]) bývali spolu literáty: znamenáme z toho, že tehdejší sbory literátské skládaly se také z mužů, již netoliko se nazývali, alebrž i skutečně byli „viri literati“, mužové vzdělaní. Proto doznávala liter. bratrstva všude velké cti a vážnosti a obecně říkali členům jejich „páni literáti“. Že tehdejší humanisté skutečně bývali také členy liter. bratřin, znamenáme zvláště z toho, že jména humanistických básníků, jichž latinské básně vydal J. Hodějovský z Hodějova ve sbírce „Farragines“, shledáváme také v seznamech tehdejších literátů pražských, hradeckých, kutnohorských, brodských, žateckých, táborských a j. (Rybička, l. c. str. 721.)

Ostatně rozumí se, že přijímali pp. starší za členy také řemeslníky a jiné jakékoliv sousedy. Jedinou podmínkou bylo, aby byli zachovalí, počestní a stejné víry. Proto Chlumečtí snesli se na tom, „by žádný neřádný a nedobropověstný přijat nebyl mezi

---

[1]) Viz hojné doklady na to v Dvorského „Pam.“ a j.
[2]) Viz o nich níže.

ně.“ L. P. 1557. byli staršími jejich soukeník Cikán a krejčí Černohorský. Budějovští v 10. čl. výslovně ustanovili: kdožkoliv jsa náboženství cizího a s obcí zdejší u víře ... katolické se nesrovnává, ... ten aby žádným způsobem přijímán nebyl.“ A kdožkoliv jsa členem „v jakém se bludu a kacířstvu pronesl, anebo se v scestné podezření dal“: aby po marném napomenutí „ihned jakožto nesvorný a nepokojný pominut a vypuštěn byl.“ Podobně stanovili také jinde. — Českobrodští též prohlásili (v 19. čl.), že mohou lidé obou pohlaví přijímáni býti za členy. — Členů čítávala naše bratrstva nemálo, tak že ve větších bratrstvech střídávali se ob týden ve zpěvu bohoslužebném. Však o svátcích povinni bývali všickni členové k zpěvu dostaviti se do kůru liter. A jak četně se tu scházeli, svědčí obrazy těchto kůrů. Na liter. kůru v děk. chrámu prachatickém chová se podnes velký obraz takový, jehož původ hledati jest daleko v XVI. věku, jak dí Sláma (Č. katol. duch. 457.). Spatřujeme na něm vnitřek děk. chrámu, výbornou pohlídkou nakreslený. Před hlavním oltářem stojí před 5 pulpity sbor literátský od nejmladších pacholat až do šedivých a bradatých kmetů, kteří v tmavých pláštích s bílými límci se tu vyobrazují, ani právě zpívají z pěti vyložených kancionálů. Jest na těch živých tvářích a ústech viděti, že z té duše oddáni jsou poctě Boží. (Viz obrazovou přílohu, v Pam. pražsk. Hlaholu 1886.) Zpívá jich tu 33. Podobně shledáváme v jednom teplickém českém kancionále z r. 1560. obraz, jenž představuje liter. kůr farního kostela teplického. Uprostřed kůru spatřuje se pulpit, na němž rozložen velký kancionál. V pravo stojí taktující správce kůru, v levo stojí přední zpěvák (kantor). Ostatních zpěváků jest dvacet. — Také v „českém nešporu“ J. Kunvaldského z roku 1576. (protest.) nakresleni jsou v spodní obrubě titulního listu zpěváci, stojící před pulpitem, na němž rozložen kancionál. Jeden taktuje hůlkou. I zde vidíme osoby staré i mladé, jinochy, muže a starce. V utrakvistském kancionále táborského kůru liter. z r. 1587. zapsáno jest k r. 1627. 38 členů. — Také v sedlčanském česk. kanc. z let 1580.—94. vyobrazen jest na str. 375. celý sbor literátský. V předu stojí 15 pěvců ve čtyrech skupinách (5 + 3 + 5 + 2). Tyto dva provází třetí na šestistrunnou basu. Vidíme tu tedy před sebou patrně sbor „figurálných“ literátů, kteří právě zpívají čtyřhlasnou skladbu. Přední zpěvák v levé skupině zdoben je zlatým řetězem a přední v pravé skupině opásán je kordem; byl tedy vladyckého stavu. Na všech jest znáti, jak vážně pějí. (Tak buď opraveno a doplněno, co dí Vlasák v arch.

Pam. IV., 81. Viz v 1. obraz. příl.) – Obraz literátů viz také v kanc. od sv. Michala v Česk. Museu Pražském.

Však nezpívávali při službě Boží toliko tito literáti, alebrž byli jaksi vůdcové zpěvu, k němuž povzbuzovali a naváděli i všechny ostatní přítomné věřící. Tak dí na př. Jan Musofil (pod obojí) v předmluvě svého „jednohlasného kancionálu" ke konci: „Protož všech vůbec mladých i starých, chudých i bohatých, vrchností a pánův i služebníkův, měšťanův i robotných sedlákův snažně napomínám, ... a pokorně žádám: ... „Pozdvihněte hlav svých k nebi vedle napomenutí Páně (Luk. 21.) v srdečné důvěrnosti." Proto napsal mistr Jan Campanus Vodňanský v dithyrambické básnické předmluvě „in cantionale Thomae Rosacii" ke konci toto dvouverší:

„Jamque patres matresque piae innuptaeque puellae
atque puer sacra cantat in aede Deum."

Podobně M. M. Kolín napsal o Slanských, že pořídili si graduál proto,

„Ut juvenes senibus concentu codicis hujus
juncti jungantur foedere perpetuo."

A řečený Tom. Řešátko (= Rosacius) dí v předmluvě o literátech:

„Všickni pobožně před námi jdou,
svatý Boží tenor vedou,"

t. j. literáti předcházejí ostatní shromážděné věřící a „vedou" či řídí zpěv. (Tenor značí tu cantus firmus či nápěv písně.) — Podobně zaznamenáno i v jiných kancionálech. Na snadě jest domysliti se, všechen lid že přiúčastňoval se toliko zpěvu českého. — Jediné tak mohlo státi se, čeho přál univ. rektor M. Bacháček Ml. Boleslavským r. 1608., „aby nastávajících slavností velikonočních v dobrém způsobu zdraví dočekali, spasitelně v chvalách Božích v chrámích Páně a doma s dítkami a s čeládkou v písních velikonočních strávili." Tak psali i Táborským. (Dvorský, 393. 395.)

Ostatně přijímala liter. bratrstva také pouze přispívající členy. Ti složili jednou na vždy zápisné do spolkové pokladny, začež užívali všech výhod jednoty a obcovali literátské bohoslužbě, aniž povinni byli zpívati. Kromě toho odváděli tito členové, že „hlasu svého zastati," t. j. zpívati nemohli, „místo hlasu svého do kůru" každoročně příspěvek na vosku neb penězích." (Polička čl. 19.) Však i zpěváci skládávali o suchých dnech za každý kvartál příspěvek na př. v. Ml. Boleslavi po 6 denárech, za celý rok tedy 3 gr. a 3 den. (8. čl.)

Rektor či správce školy, varhaník, kantor a sukcentor (subkantor) náleželi již povoláním svým ke kůru literátskému. Rektorové bývali od vrchnosti neb obce placeni; proto měla vrchnosť nebo městská rada na tyto „officiály“ a literáty vůbec nemalý vliv. Kantorové a sukcentoři bývali od kostela placeni, proto i od farářů bývali voleni. Školní rektor obyčejně zpěv řídíval, kantor předzpěvoval. I napomínal zákon, by nikdo, zřízenému literátskému neb školskému kantorovi při zpívání v povinnosti jeho se nevkládal a před ním písně nebo verše písně nezačínal.“ (8. čl. it. brat. v Starči.) — Ostatní členové bratrstva zavazovali se konati své povinnosti zdarma pro rozmnožení cti a slávy Boží, „nikoliv z přinucení, ani bezděčně, anebo pro nějakou přednosť a marné chvály žádosť, též ani pro dary a z nějakého návodu, ale svobodnou a dobrou vůlí sebe i potomky k artikulům těmto zavazovali.“ (Brat. buděj. l. c. 116.) — Také poslušností k starším a k duchovnímu správci svému se zavazovali. (Ml. Bolesl. art. 5. a 10. Buděj. čl. 2. Chlum. n. C. odst. 2. Novoříšští na Mor. čl. 1. a jj.)

Kromě toho jest nám o členstvu též vytknouti, že dělívali se od XVI. stol. na latinský a český kůr, ač ne všude, jak tvrdí Dr. Winter (Kult. obr. č. m. str. 441.). Myslím, že toto dělení nastalo teprve od onoho času, kdy na sjezdu světských a duchovních stavů strany podobojí 29. ledna r. 1524. přijato a stvrzeno bylo převratných 20 artikulů od H. Cahery, tehdy lutersky smýšlejícího sepsaných. (Viz o něm v Jirečk. Rukov.) V 15. čl. ustanovilo se totiž takto: „Co se jiných přidání při mši sv. dotýče, ta tímto pořádkem držána býti mají: předkem (jak bývalo od starodávna) introitové, zvláště pak nedělní a svátků výročních, ... Kyrie eleyson, písnička andělská „Sláva na výsostech,“ ... epištola, graduálové, hallel.; časem svým i prozy některé, kteréž by se s zákonem Božím srovnávaly; čtení sv. (= evangel.), víra obecná..., prefací, sanctus, agnus přijímání a j.... A to vše aby což nejvíc býti můž, v jazyku rozumném (!) bylo.“

Takovým snesením dán byl ovšem nemalý podnět utrakvistům, by překládali nyní mšály a bohoslužebné knihy zpěvné z latiny do češtiny; neb až po tu dobu měli též utrakvisté latinské kancionály,[1]) jak svědčí podnes zachované kan-

[1]) Utrakvistské kancionály poznávají se nejvíce dle zpěvů o M. Janu Husovi. V některých jich není. V takových dle písní o večeři Páně podobojí způsobou.

cionály: 1. smíškovský z lat. 1491.—93. (v býv. ambras. museu ve Vídni), 2. kutnohorský z r. 1490. (v c. k. dv. kn.), 3. Ml. boleslavský lat. z počátku XVI. stol. dle udání Vocelova (Pam. III. 247.), 4. Franušův kr. hradecký z r. 1505.; 5. litoměřický lat. z téže doby (ok. r. 1517.) (Pam. III. 244.), 6. nejstarší prachatické (Sláma, 458.), 7. dva lounské a 8. chrudimský dokonce až z r. 1530. Český zakoupila lounská obec českým literátům až r. 1576. (Vunš, 58.), a chrudimský český zhotoven kol r. 1570. Ba právě v lounských třech kancionálech znamenáme provedení onoho sněmovního nálezu; neb srovnav obsah prvého latinského s obsahem českého, jenž až r. 1563. byl pořízen, poznal jsem, že český jest volným překladem latinského, ač má i přídavky, odjinud vzaté. Všecky české kancionály vůbec jsou pozdějšího původu, než onen sněmovní nález. I soudím z toho, že české kůry liter. jsou původu utrakvistského, pravím kůry, nikoli zpěv český. Tak soudím tím více, ježto zvláštní kůry české vedlé latinských zakládali po městech utrakvistských. Tak v Chlumci n. Cidl. (viz odst. 1.) r. 1557., v Česk. Brodě (čl. 2.) r. 1593., v Kolíně (Vávra 191. a 313.), v Lounech, kdež měli čeští literáti oltář sv. Anny, latinští sv. Cecilie (Vunš, 49.) [1]), českým napsal J. Táborský český kanc. až r. 1563., jak čteme na 1. listě. Oba sbory byly také v Netolicích (9. čl.), v Prachaticích, jichž lat. kancionál posud zachovaný pochází dokonce až z r. 1554., v Slaném, kdež teprve od r. 1562. počali dobrodinci odkazy pamatovati na pořízení českého „graduálu,“ (Lacina, 90.) a r. 1584. stěžováno, že „pp. literáti do kostela jak ku českému, tak latinskému kůru nechodí a cti a chvály Boží nevyhledávají“ (l. c. 90. 91.). Oba kůry byly také v Sedlčanech, jak svědčí lat. a české kancionály tamější, (české jsou vesměs z II. pol. XVI. stol., lat. z počátku jeho), v Táboře, (český kanc. pořízen byl r. 1587.) a ve Vysokém Mýtě (H. Jireč. 88.). Nejstarší mi známá zmínka o „českých literátech“ děje se v litomyšlské „knize kšaftů.“ Čteme v ní na l. 177.: L. 1526. J. Václavek poroučí „knihy, které jsou v kostele, k záduší literatuov českých, aby na nich zpíváno bylo.“

Že pak i po vzniku českých kůrů vedlé nich také latinské kůry dále se udržely u utrakvistů, stalo se zajisté příčinou tehdejších humanistů, kteří netoliko latinsky básnili a lat. písně skládali pro literáty, nýbrž dokonce i staré české písně k jejich nápěvům překládali do latiny, k starým nápěvům ovšem proto,

[1]) Také Kolínští literáti měli patronát oltáře sv. Václava. (Vávra, 308.)

aby se latině zpívali. (Viz níže o nich.) Při latinském kůru bývali pak členy mužové vzdělanější a vzácnější, při českém lidé prostší, latiny neznající. Tou příčinou také písařové měštští „bývali vždy členy kůru latinského, učenějšího, nežli býval kůr český," jak dí Dr. Winter (l. c. 739.). Též o literátech Kolínských svědčí Vávra (193.), že literáti čeští bývali „větším dílem prostí řemeslníci, liter. latinští sousedé vyššího vzdělání školského."

Oba tyto kůry bývaly pak buď jen jediným bratrstvem při jednom kostele, nebo byly odloučeny, tak že každý byl při jiném kostele, maje vlastní správu. Ale i když byly jen jediným bratrstvem, měly přece každý svou zvláštní kruchtu a své starší. Tak bylo na př. v Česk. Brodě, kdež volila si liter. bratřina osm vážných mužů za starší, čtyři pro latinský a čtyři pro český kůr. (Čl. 2.) V památném děk. kostele lounském byly oba kůry jedním bratrstvem, ač jinak každý měl svůj zvláštní kůr a oltář v něm. Český vznikl asi r. 1541. (Vunš 79. 52.) Též v Litomyšli byl ve farn. kostele sv. Kříže vedle latinského i český kůr. Dle zápisů Jelínkových (d. III. 60?) bylo českým literátům povinností, zpívati každého dne o 7. hod. v špitálském kostele při mši sv., v neděli a ve svátek v děkanském kostele od 9 hodin do půl jedenácté, pak po nešpoře, v adventě od 5.—6. hod. ráno (patrně „roráte"), v postě v neděli a ve svátek od sezvánění k slavným službám Božím až do kázání atd. Krásný český kancionál jejich z r. 1563., podnes zachovaný, svědčí, že tyto zpěvy jejich byly české.

O Kolínských literátech čteme, že „pěstovali za dob utrakvistických zpěv latinský a český, (Vávra, 3. 13.) a byli dvojím bratrstvem kůru lat. a českého." (193.) — Slanská bratřina měla dva sbory, český a lat. Každý měl svého rektora, někdy byl nad těmito ještě jeden přední rektor nade celou bratřinou. Takovým byl Jan Candidulus či Bílek, jenž r. 1610. zemřel. Po něm pak voleni bývali jen rektorové oddělených kůrů. (Lacina, 91. 92.) — Také v Sedlčanech měli oba kůry, jak svědčí latinské a české kancionály jejich. V Rakovníce byly oba kůry při témž chrámě; v Chrudimi zůstal lat. kůr při děkanském chrámě, český pak vyzdvihli při dolním chrámě; v Král. Hradci zůstal lat. kůr při farním chrámě sv. Ducha, na předměstích pak zřídili české kůry u sv. Antonína a u sv. Anny. V Prachaticích byly v II. pol. XVI. stol. též oba kůry, lat. a český, jak svědčí starý zápisník z r. 1576. (Tak oprav udání Rybičkovo l. c. 722.) V Čes. Budějovicích přeměnil se lat. kůr v český. (Rybička, l. c. 722. Viz str. 128.) Též liter. kůr u sv. Jindřicha v Praze,

jenž býval z nejslavnějších, skládal se z literátů českých a latinských. V Žluticích byl český kůr. — Kde dělili se literáti jednoho kostela na dva kůry, lat. a český, tam mívali čeští liter. zvláštní kruchtu, obyčejně v jižní lodi vedlé kruchty figurálné (latinské), na př. u sv. Jindřicha v Praze, v Táboře, v Poličce (Eiselt, 116.) a j.

Zbývá ještě dodati, že oba tito kůrové zpívali v neděli a ve svátek vícehlasně (= figurálně), všedního dne jednohlasně (= chorálně). Toť jest, co znamená 3. čl. boleslavských pravidel, jenž ustanovil, aby každou neděli figurative, jiné pak dni všední chorálem se zpívalo." Proto zavázala městská rada v Prachaticích své hlásné, „aby se k figurálným mšem pánů literátů dostavovali." (Sláma: Obraz, 104.) A liter. kůr v Sedlčanech podnes chová z té doby pochodící zbytky čtyř- až pětihlasných mešních skladeb od předních skladatelů podobojích: Jiř. Rychnovského, J. Trojana Turnovského a jiných. Altový a tenorový svazek z r. 1580. se posud zachovaly. Jiný z r. 1639. a pozdější obsahuje dvoj- až čtyřhlasné zpěvy české. Ba v jednom latinském kanc. sedlčanském jmenuje se na přední desce Václ. Chmatalík ještě roku 1806. „literátem figurálním". Správce školy benešovské Pav. H. Lochenický odkázal r. 1598. v „kšaftu" záduší hymny 6 vocum a dokonce i 8 vocum. (Dvorský, 8*.) — I táborský kanc. čes. obsahuje vícehlasné písně, jednu dokonce šestihlasnou. — Podobně v Ml. Boleslavi chová se podnes český kancionál z r. 1572., jenž zavírá v sobě dvoj- až čtyřhlasné zpěvy mešní („Patrem", „Sanctus" a jiné. Bareš v Pam. d. XIV. 620.). Zavírá se v něm i trojhlasný klasický motet Jindř. Isáka „Illuminas" českým textem.

Též „graduál" malostranského kůru liter. z r. 1573., (II. díl) jenž chová se v městském archivu pražském (bez signatury), obsahuje šest trojhlasných „Patrem" (pro D. A. a T.) přeložených a parafrasovaných, troje „Sanctus" „na čtyři hlasy" polyfonně složená a několik trojhlasných. — Rovněž tak i třebenický graduál obsahuje trojhlasné „Sanctus". Však nade všecky literáty vynikali figurálním zpěvem Královéhradečtí, jak svědčí zbytky figurálních zpěvů jejich na 4—8 hlasů, ba 10 a 12 hlasů, jeden dokonce pro 24 hlasů na 4 sbory (šestihlasné).

Za příčinou tohoto dvojího zpěvu dělívali ovšem literáty tak, že „ke kůru přednímu figurálnímu obrali všecky, kteří figuratum cantum znají, k druhému chorálnímu kůru připouštěli všecky z literátů, kteří čísti umějí." (Tak v pamětní knize literátů boleslavských.) — Proto neprávě soudil Dr. Z. Winter (Malé historie

1888. str. 116.) řka, že „literáti zpívávali prostěji, kantor se žáky že provozoval hudbu umělejší, polyfoní.“ Nikoliv jen se žáky, nébrž i s literáty figurálnými prováděl polyfonové a vůbec vícehlasné zpěvy.

Však nebylo toho dvojího zpěvu všude. Alespoň čteme v školním řádě na moravském panství Světlovském, Veselském a d. z r. 1584.: 3. Zpěvové a písně ať se dějí pobožně, vážné, buď korální nebo na hlasy rozdílně, jak kde zvyk jest.“ (Dvorský, 417.) A o poměru žáků a literátů k sobě dí se tu: „Svým časem ať zpívají žáci a svým časem literáti, a jedni druhým, jestli by byla potřeba, ať pomáhají, zvláště když se „na hlasy zpívá“ (= figurálně). (Dvorský, l. c.)

γ) Správa lit. bratrstev. Jmění.

Správu veškerých záležitostí bratrských opatřovali „starší“, buď dva neb čtyři; kde se literáti dělili na dva kůry, volívali jiné starší ku správě českého a jiné ku správě lat. kůru, jak jsme předešle poznali na př. při bratrstvu v Česk. Brodě a v Slaném. Po dvou starších volili v Chlumci, v Polici, Benešově, Jaroměři, po čtyřech v Ml. Boleslavi, v Slaném (v starší době před kůrem českým; viz Lacina, 90.), v Č. Budějovicích, v Táboře. Volili ze starších i z mladších členů. Však dbali vždy toho, by voleni byli „rychtář, purkmistr a jiní vynikající mužové.“ (1. čl. Č. brodských). Ostatní literáti byli povinni, „k voleným starším všelijakou poslušnosť a uctivosť chovati.“ (5. čl. Bolesl., 2. čl. Brodských, 2. čl. Buděj. a d.) Všeliký „spůrný, všetečný a neústupný odpor“ proti starším a proti zákonům bratrstva trestán býval po marném napomínání vyloučením z jednoty. (13. čl. buděj., 7. čl. bolesl.) V Polici měli vyloučiti již i toho, jenž se čeho dopustil proti dobrému křesťanskému řádu, ježto bratrstvo mělo vzorem býti obcování jiným lidem. (Tomek, 95.) Vůbec mívali pp. starší „plnou moc, vejstupné trestati“ (Chlum.), ba někde měli i moc pro hrubší proviny také vězením trestati. (Tadra, 26.) — Povinnosti starších byly: „kůr v chrámu Páně náležitě říditi, zpěvy začínati,[1]) věci kostelní s pilností opatrovati, peníze gruntovní ke kůru literátskému z gruntův i jinak náležející bedlivě vyupomínati, z nich na věci potřebné . . . vynakládati a z toho počet pořádný při obno-

[1]) Jedna hus. píseň proto počíná takto: „Starší počnětež zpievati.“ (Viz ji na str. 69.) Nikdo nesměl dříve začínati.

vování jich každoročně celému počtu (roz. literátů) na poschválení učiniti.“ (6. čl. bolesl.) Kromě toho měli pp. starší řádný zápisník (registra, matriku) opatřiti, by do něho zapisovali příjmy a vydání, členy a starší, dary a odkazy, vůbec vše, co bratrstva se týkalo. Takových zápisníků, jak jsme již dříve poznali, několik se našim časům dochovalo. Při zpěvu dbali ovšem o pořádek a slušný a nábožný zpěv a nařizovali (ob týden v Č. Brodě), co a jak se bude zpívati. Však i mimo službu Boží měli bdíti nad tím, „aby se všickni v lásce svornosti a v jednotě za jednoho člověka snášeli“ (2. čl. buděj.), rozepře a nevole mezi bratry vzniklé měli urovnávati (5. čl. al. b. bolesl.), tak aby mezi nimi práva k napravování třeba nebylo. Dále přijímali nové členy, již měli u nich o přijetí žádati, vybírali od nich vstupné (příjemné) a ostatní příspěvky a pokuty, jež do truhlice liter. ukládali. Všecku bratřinu svolávali jednou v roce a sice při sv. Ondřeji (Č. Brod) neb nejčastěji v adventě. Někteří jako budějovští (4. čl.) a j. scházívali se čtyřikráte do roka (o suchých dnech), jiní dvakrát. Kdo nepřišel, dal dva gr. české, „starší dvojnásob, ba až i vyloučen byl po druhém a třetím marném obeslání.“ (Ml. Bolesl. 7. čl.) Tu předčítali svá pravidla, pp. starší, již volívali se toliko na rok, skládali účty ze své správy, načež volili se noví „starší“. (Viz vyobrazení takové „konvokace“, jak říkali literáti, v krásném třebenickém kancionále na počátku I. dílu po pravé straně. Po pravici tu sedí zapisovatel v katedře, an píše, jak se zdá, zprávy a řeči starších.)

Větší kůrové liter. mívali také zvláštního sluhu. Povinnosti jeho vytkli Boleslavští (v 12. čl.) takto: „Služebník literátský tuto povinnosť má: . . . V chrámu Páně svíce rozsvěcovati, knoty utírati, knihy na pulpit s pomocí některého mladšího z literátů vstaviti a po vykonání chval Božích zase schovati, a nejprve aby se do chrámu Božího najíti dal pod pokutou; . . . ke každým hodům Božím kruchtu liter. umésti, pulpit a stolice otříti; . . . z poručení starších pp. literátův bedlivě ve všelijaké příčině literáty obcházeti a to ne z polovice; sukno aneb příkrov literátský se vší bedlivostí opatrovati,“ a d. Vedl seznam členů, poznamenával, kdo nepřišli, a vymáhal na nich pokuty. (Č. Brod. čl. 7.) Za to dostával v Č. Brodě platu 10 gr. č. čtvrtletně, v Ml. Boleslavi 8 denárů „od každého bratra.“ (8. čl. al. 2.) Kromě toho chodil k pp. literátům i na koledu o vánocích. I napomínal 8. čl., by ho pp. literáti od sebe prázdného nepouštěli.“ Takový sluha připomíná se i při bratřině slanské r. 1604. (Lac. 91.) U sv. Jindřicha v Praze říkali mu „pedel“. (K. Navrátil l. c. 149.; čteme tu

k r. 1587. a 1589.: Václ Salát, „pedel literátů".) Však liter. bratrstva nepřestávala toliko na „starších", nýbrž poroučívala se i do přízně a ochrany buď pp. purkmistra a rady m. (ve městech královských), nebo „svého milostivého pána" (ve městech a městečkách panských), aby jednak hájili bratrstev proti nepřátelům v jejich právech a povinnostech, jednak také pro hmotnou podporu jejich ve všech potřebách liter. kůru. Ba budějovské bratrstvo dožádalo se dokonce i potvrzení majestátem královským, „aby Jich Milosti nad nimi pro česť a chválu Boží ruku svou laskavou, pomocnou a ochrannou držeti ráčili" (13 čl.), což se i stalo.[1]) Poznali jsme již dříve, že katol. bratrstva dožadovala se potvrzení svého i u samé stolice apoštolské v Římě, (v Jindř. Hradci, Plzni, Mostě a j.) — Však kromě této ochrany zemské neopomíjeli katol. a utrakv. literáti poroučeti se i do vyšší a mocnější ochrany nebeské. Za tím účelem volívali si též některého světce neb světici Boží za patrona, při jehož oltáři konávali pak o jeho památce slavnější bohoslužbu. Dle něho pak i pojmenovávali své bratrstvo, na př. „tovaryšstvo literátů k památce sv. Martina při chrámě navštívení Panny Marie." (V Chrudimi?)

Ze všeho, co jsme posavad o liter. bratrstvech pravili, jde na jevo, že požívala veliké a obecné přízně, že byla velmi populárním zřízením. Tou příčinou stávalo se, že sousedé a sousedky na ně často pamatovali dary a odkazy na penězích i na statcích, buď pojišťujíce jim na svém zboží do roka určité dávky, nejčastěji na víně a vosku, neb i celá pole a luka a domy jim zapisujíce. Ba Boleslavští v 11. art. svých pravidel výslovně připamatovali a „při dobrolíbezné vůli zůstavili, pokudž by kdo z literátů dle možnosti své buď za živobytí svého aneb kšaftem k bratrstvu cokoliv dobrého učiniti, dáti neb odkázati chtěl," a d. — Tím způsobem stalo se pak, že nejedno bratrstvo nabylo značného jmění. Zašli bychom příliš daleko, kdybychom chtěli všecky známé dary a odkazy zde uváděti. Udáme na důkaz toliko některé ze značnějších. O slavném kdysi sboru Jindřišském v Praze dí K. Navrátil, str. 148., že „měl značné kapitály", jichž nabyl mnohými odkazy. O kolínském prastarém bratrstvu čteme u Vávry (49.), že již ve XIV. stol. vykázali mu sousedé jeden dvě kopy, jiný 10 kop, jiný půl kopy výročního platu, Korš. Guntherka pak darovala mu 2 kopy na světla, velký hedvábný šátek na

[1]) Tento král. majestát chová se podnes v budějovském archivu. (Otištěn v Č. Č. M. 1845. l. c.)

pláště a 12 kop, a t. d. V XVI. stol. „měli již značné jmění“ ; z něho opatrovali jednu kapli ve farn. kostele a udělovali též podpory chudým členům sborů. Roku 1571. dostali čeští literáti 20 kop čes.; r. 1589. odkázal M. Hozius latinským literátům louku“ a d. (Str. 193.) — V Čáslavi odkázal J. Bumbule literát. kůru ornou roli před r. 1522., rovněž tak r. 1550. jiný soused, jenž mu též daroval stříbrnou monstranci ceny 36 kop č. Jiný odkázal literátům dům. Měli i jiný dům ještě větší ceny. (Sedláček, 164.) — Litomyšlské bratrstvo „nabylo dle „knihy kšaftů“ darů a odkazů již v ll. 1497. 1507. 1518. (22 kop m. a 10 gr., 10 zl., 10 kop a 5 kop), 1521. a 1526. V tomto roce poručil Jan Václavek „knihy, které jsou v kostele, k záduší literatuov českých, aby na nich zpíváno bylo.“ (Štěpánek l. c. str. 2.) Kromě těchto odkazů literátům dolejším či českým připomíná Štěpánek též odkazy literátům hořejšího kůru, avšak i pp. literátům kostela špitálského. Měli tedy Litomyšlští tehdáž dokonce tři literátské kůry ač myslím v jedno bratrstvo spojené. (Viz násl. dobu na st. p.) — Také Sedlčanští literáti nabyli pole asi pod 6 korců.

Prastaré bratřině slanské dostalo se r. 1531. štědrého odkazu; ustanovilť t. r. farář Jiřík odkazem takto: „Literatuom bratřím města Slaného louku, zahradu, chmelnici, kalich, mšál, lžičku stříbrnú poroučím a odkazuji, časem na mne aby vzpomínali zpíváním mše sv. a udělováním almužny, a ten grunt aby nebyl rozprodán nikdy; pakli by jej chtěli prodati, aneb pp. literáti bratřiny nedržeti, tehdy přátelé moji krevní aby na ten grunt veškeren sáhli mocně jako na svůj bez překážky, by bylo po stu letech a více.“ [1]) (Lacina, 89.) Tento statek osvědčil se pak bratřině velmi výnosným, tak že pokladna její mívala hojně peněz. Z těch pak koupili pp. starší r. 1555. pole a louku s vrbinami a rybníčkem za 230 kop. V letech šedesátých odkazovali pak sousedé na pořízení českého graduálu jeden 10 kop, jiný 5 k., jiní opět 1 kopu, 10 k., 5 k. a 10 kop. R. 1567. odkázal T. Kočka opět louku bratřině a r. 1588. odkázal jí p. V. Chotek z Vojnína dům, jejž prodala za jeden tisíc kop. A t. d. (L. c.)

J. Humpolecký z Velechova daroval r. 1570. veškeré své zboží (t. j. svou vlastní čtvrť v Humpolci s domem, lukami, porostlinami a s rybníkem) na vyzdvižení spolku liter. při kostele sv. Mikuláše v Humpolci. (V. Bezděka v Pam. III. 338.) Ale nad jiné štědře

[1]) Toto opatrné ustanovení bylo asi příčinou toho, že když Josef II. zabral majetek zrušených kůrů liter., konfiskovati nemohl tento „grunt“ slanský, jenž proto podnes patří kůru chrámovému. (Viz násl. dobu st. p.)

obmyšlen býval lit. kůr v Týně Pražském, jak viděti z velkých půjček jeho v té době. Jednomu sousedu půjčil (r. 1613.) hotových peněz 200 kop, jinému r. 1616. sto kop, Anně Košátecké 50 k., D. Pihonovi r. 1618. 50 k., pí. Mandelíně, vdově po J. Nejdekovi, 100 kop, r. 1662. opět dvě stě kop, r. 1673. a 1679. po stu kop a t. d. (Viz zápisník toho bratrstva v místodrž. archivu pr.)

Přehlédneme-li nyní celé zřízení liter. bratrstev a přidáme-li k tomu závěrem, že některá z nich měla i zvláštní spolkový prapor (u sv. Jindřicha v Praze, v Kolíně, Ivančicích a zajisté i jinde), ba i vlastní pečeť s erbem (Hulínské na Mor.; Plzeňské mělo dokonce stříbrné pečetidlo v sametovém váčku. Brud. akt. Pilsen. Nro. 24.): seznáme, že toto zřízení jejich upraveno bylo po způsobu cechovním. Proto Boleslavští v 8. čl. svých pravidel napsali o sobě: „My pak všickni, majíce cech s anjeli nebeskými a služebníky Božími proto, nebo jako oni čistí duchové ustavičně patříce v tvář velebnosti Boží v nebesích chválí veliké jméno jeho, tak i my v tomto smrtelném životě rádi chválíme Pána Boha našeho a jemu, jakž umíme, sloužíme . . .“ a d. — Do slova tak čteme v jednom zápise i o bratrstvu pacovském.

Avšak byť i vnější zřízení jejich bylo bývalo po způsobu cechovním se jevilo, však sama činnosť jejich povznášela je výše a byla na mnoze, byť i ne veskrze prodchnuta duchem uměleckým. Proto mívali všude při processích a p. příležitostech vždy též přední místo přede všemi ostatními cechy. Hulínští měli místo hned za purkmistrem a přísežnými. (Č. Mat. mor. l. c. 122.) A pražským literátům od sv. Vojtěcha v Podskalí napsali purkmistr a rada Nového Města do předmluvy: „Z čehož se poznává, že ta jednota literátská přede všemi jinými řády a pořádky má předek míti.“ A za příčinu toho výslovně též udali: „Protože jsou chval božských spolunápomocníci a že na sobě nesou obraz oné budoucí jednoty a bratrstva, kdež při našem milém Spasiteli a bratru Pánu Kristu v kůřích andělských jednomyslně na věky požehnaného Pána Boha velebiti a Jemu píseň nesmrtelnou se všemi anděly svatými zpívati budou.“ (Pamatujme, že proto i Tomáš Mitis, přední humanista český, nazval naše literáty „Angelorum musicae consortes,“ t. andělské hudby účastníky.)

δ) Činnost literátských bratrstev.

Mnohonásobná byla činnosť našich liter. bratrstev v kostele, v umění, ve škole i v obecném životě, zejména v XVI. stol., kdy dostoupila vrchu vážnosti, moci a slávy. Nebylo tehdáž v pospolitém životě tuším jiného sdružení, jež by váhou a důležitostí literátským bratřinám bylo se rovnalo. Ani proslavených tehdáž „humanistů“ a jejich družstva nevyjímám; neb i ti přidávali se k literátským kůrům a pokládali za největší česť sloužiti vznešenému účelu jejich, jak jsme s hora již dotkli. I to bylo vzácným ovocem živé a nadšené víry jejich. Vytkneme nyní tu mnohonásobnou činnosť našich literátů.

1. Vynikli v malířském a písařském umění.

Poznali jsme již, jaké bylo působení jejich v kostele při veškeré bohoslužbě. Poznali jsme též, jak vážně pojímali a vykonávali veškerou tuto službu Boží, nikoliv povrchně, neb z marnivosti, alebrž „v duchu a v pravdě.“ A právě tato pohnutka stala se jim pak mocnou a trvalou pružinou, by opatřili sobě pro onen vznešený účel rovněž takové knihy zpěvní, by nešetřili nákladu ni práce na pořízení co možná nejkrásnějších, ba nejskvostnějších kancionálů pro své kůry, jež přirovnávali samým kůrům andělským. Tak stalo se, že vznikly v XV. a XVI. století u nás celé dílny písařské a malířské na shotovení těchto knih. Tak stalo se, že procitl a vysoko povznesl se tehdy duch umělecký a k největšímu rozkvětu přivedl u nás miniaturní malířství, jež nic nezadá zahraničnému, a k němuž důstojně řadilo se i písařské a hudebné umění. Tak vytvořil duch živé víry ony překrásné a drahocenné kancionály naše, jimž obdivujeme se podnes netoliko my, ale s námi také všechen svět umělecký. A jak hojně jich bylo! Mnoho jich zlobou lidskou, ohněm a jinak bylo zmařeno [1]) neb nám od-

[1]) Že nejslavnější liter. sbor u sv. Jindřicha v Praze („celeberrimus chorus“ nazval jej J. Campanus Vodňanský) měl též takové kancionály, jest jisto; však ani památky po nich nezůstalo. (Navrátil, 149.) — Také sušické bratrstvo „mívalo skvostně malované pergam. kancionály, které však r. 1707. shořely.“ (Gabriel, 102.) — „Že literáti žatečtí (čeští) měli také vzácné kancionály české i lat., nelze pochybovati; litovati jest, že se nám o nich nezachovalo zpráv širších,“ (Rybička, Pam. X. 734.) vyjma jediný. Rukopis c. k. dv. knih. víd. č. 12457. obsahuje báseň (Mat. Kolínského) „in commendationem Musicae et libri Žatecensis.“ (V. shora: Žatec. lit. br.) V Č. Budějovicích shořel prý velký skvostný kanc. r. 1641. a v Litomyšli shořely r. 1560. skoro všecky knihy chval Božských. (Štěp. 20.) — Na sedl-

cizeno a přece jich ještě s dostatek zbývá na stálý důkaz nevšedního umění staročeského z oné doby. Toť pravda jest, nyní již obecně známá i uznaná, tak že netřeba nám zde obšírně ji dovoditi. Tak stalo se již hojnou měrou od mužů povolaných. Stačí tudíž k našemu účelu, bychom zde podali výsledky, z jejich bádání plynoucí.

Nad jiné povolaným svědkem v té příčině jest † prof. J. E. Vocel, jenž právě za tímto účelem podnikl r. 1850. uměleckou cestu, jsa vydatně podporován v tom vládou. Probádal dvacet miniaturních rukopisů staročeských, (veskrz kancionály), jež pak spolu i se zahraničnými prácemi podobnými srovnal a ocenil. Touto jediné správnou cestou dospěl pak k tomu bezpečnému soudu, že obrazy tehdejšího miniaturního malířství. jak se nám jeví v nejkrásnějších kancionálech staročeských v XV. a XVI stol., náležejí k nejpřednějším a nejkrásnějším v Evropě vůbec. Přivádí na důkaz této pravdy nejprve kriticky soud Waagenův (v „Deutsches Kunstblatt“ 1850.) řka: „Der hohe Werth der boehmischen Miniaturen des Mittelalters, die sich in verschiedenen Pergamenthandschriften (t. j. naše kancionály) bis auf unsere Tage erhalten haben, wurde in neuester Zeit durch sachkundige Männer des Auslandes anerkannt und so hoch angeschlagen, dass nach dem Urtheile Waagens viele altböhmische Miniaturen in die **erste Reihe** der gleichzeitigen europaeischen Kunstdenkmale dieser Art eingereiht werden müssen.“ (Bericht über die... 1851. unternommene Kunst- archaeolog. Bereisung Boehmens. S. 10.) I dokládá, že Waagen viděl toliko ty miniatury (roz. kancionály) českých mistrů, jež v Praze a ve Vídni se chovají, ostatních po české zemi rozptýlených ani nespatřil. A přece

čanském liter. kůru zbylo pět kanc., „ze šestého, pergamen., velmi velikého, jenž musil býti velmi skvostný, zachovaly se jen desky.“ (Vlasák v Pam. IV. 81.) — Poličským literátům shořel i s kostelem r. 1845. vzácný kanc., jenž prý rovnal se litoměřickým a hradeckým. (Pam. X. 731. Č. katol. duch. 1838.) — A což v Kutné Hoře! Zde chovalo se na Vlašském dvoře a na radnici asi šest tak skvostných kancionálů, jako onen, jenž chová se podnes v c. k. dvorní knih. víd. (Nr. 15501.) pode jménem kutnohorský. Však bohužel již J. E. Vocel pravil o nich, že za jeho studií odtamtud zmizely. (Pam. X. 730.) — Ze vzácného kancionálu pardubského bratrstva zachoval se již jen jediný list s krásnou initiálkou a arabeskou. (Viz snímek v Světozoru 1887. str. 320.) Ztráty tohoto kancionálu jest nám tím více želeti, že svědčí tento list o zvláštním českém umělci ušlechtilého ducha a rázu. A t. d.

jde z následujícího pak soudu Vocelova na jevo, že právě na tomto českém venkově jsou nejkrásnější výtvory tohoto staročeského umění. Zavírají se zvláště v žlutickém, litoměřickém a boleslavském kancionále, ve třech královéhradeckých kancionálech, v latinském a českém kancionále chrudimském. O žlutickém českém dí Vocel (str. 13.) výslovně, že „náleží do přední řady uměleckých pokladů v Čechách.“ Nelze nám proto nepřipojiti zde, proč jest přední okrasou staročeské miniaturní malby. Jsouť obrázky, které zdobí jeho versálky a okraje listů, ve svém způsobu nepřekonané. Jeví se v nich podivuhodná hojnosť ideí či předloh, nejskvělejší nádhera i krása barev, podnes svěžích, kresba vždy pečlivě provedená. Pojmutí a provedení předloh jest mistrné. Nade všecky vyniká obraz velebnosti Božské v nebi dle apokalypse sv. Jana (4. a 5. kap.). Jevíť se tento obraz v několika kancionálech českých, ale nikde tak ideálně krásný a dokonalý, jako v žlutickém. A to narození Páně, jak vřelou něhou zde vyniká v přebohaté, skvostné obrubě! Dokládá o něm Vocel, že okouzluje (bringt eine magische Wirkung hervor.) Rovněž tak má též obrázek poslední večeře Páně do sebe nevšední cenu uměleckou. Tvář Páně jeví velikou ušlechtilosť, tváře apoštolů živý výraz; skupení jich kolem kulatého stolu jest výborné. O arabeskových ozdobách pak dí Vocel, že jsou nejznamenitější všech, které kdy viděl. Zejména květiny a ovoce, podivuhodnou pílí provedené, na česť byly by třebas i výtečnému malíři našich dnů. A kdo byl mistr těchto výtečných obrázků? Fabián Polirar (zde: Pulírar), pražský měšťan, týž Polírár, jenž mistrným štětcem svým ozdobil i jiné kancionály. Text a noty velmi krásně napsal Vavř. Bílý u Jana Táborského z Klokotské Hory. Celý kancionál pořízen byl v letech 1558.—59. nákladem vrchnosti p. Hendricha st. a ml. markrabí z Míšně a Plavna a pí. Kateřiny markrabinky z Míšně a Brandenburka a některých sousedů. (Pam. III. 250.[1]) Chová se nyní a argusovým okem střeží se na radnici žlutické.

Týž znamenitý mistr maloval také některé miniatury latinského graduálu metrop. chrámu Páně u sv. Víta z roku 1552 I na nich jeví se táž jasnosť a skvělosť barev a duchaplná

[1]) Zde viz také náklad na jednotlivé obrazy; celkem vydáno za celý graduál 283 kopy a 12 gr. míš., veliký to náklad, jenž svědčí o znamenité zbožnosti a obětavosti dárců.

původnosť. Na třetím listě tu znamenáme vyobrazení Polírara a písaře J. Táborského z Klok. Hory. (Viz o něm čl. Vocelův: Miniatury české XVI. stol. v Pam. arch. d. III. 248.) Při obou jest monogram jejich. (Viz obraz. příl. 2. číslo.) Tento graduál, jenž obsahuje mešní introity. graduály a communiones, náleží k nejskvostnějším pracím malíře Pulíra a písaře J. Táborského. O skvělé úpravě a výzdobě jeho svědčí, že officia na všecky velké svátky počínají na prvé straně zlatými literami a zlatými notami vždy několika řádků. A zlata nebylo šetřeno; neb jest tlustě naloženo a podnes skvěle zachováno. Svědčí o ní také veliké a skvostné initiálky, jichž jest čtrnáct. Největší jsou při officiích na hody Boží. Všecky jsou v barvách bohatě provedeny, nejvzácnější na zlaté půdě. Však nejsou všecky stejně pečlivě kresleny a provedeny. Nejkrásnější zdají se mi býti obrázky Vzkříšení Páně a svatých knížat apoštolských Petra a Pavla. Nad míru krásný a dojemný jest výraz obličeje vzkříšeného Spasitele, žehnajícího celému světu, kdežto na stráži vojenské živě znáti jest, že poraženi a jati jsou hrůzou. Velký náklad na tuto skvostnou památku staročeského umění vedli jednak probošt Dr. J. Scribonius, děkan Val. Misenus, arcijáhen Jan z Puchova a jj. praelati a kanovníci metropolitní, jednak přispěli k němu též jiní zbožní katolíci, jak čteme na rubu 29. listu. Pořídili jej l. P. 1551., ježto r. 1541. za velkého požáru kostela shořely také zpěvní knihy žaltáře, graduály a antifonáře. Roku 1552. byl tento nový graduál dokonán.

I nejkrásnější obrazy v českém kancionále lounském jsou dílem F. Pulíra (tak říkali též Polírarovi), jak svědčí dlužní zápisy, jež teprve jeho dědicům byly vyplaceny.[1]) — Ovocem geniálního štětce jeho jsou též drobnomalby skvostného kancionálu, jenž kdysi náležel liter. kůru v Čáslavi, pro nějž byl r. 1557. pořízen, však nyní chová se v c. k. dvorní knihovně víd. (Nr. 15503.) Obšírně je popsal Rybička v Pam. VI. d. 54. sl. Písmo tohoto kancionálu i všech předešlých jest krásná a ozdobná minuscula. V arabeskách a v obrubách jeho jeví se často řízný vtip a bujná obrazotvornosť po způsobu Nizozemčanů.

K nejkrásnějším výtvorům Polírarova štětce náležejí také miniatury jeho v graduale křižovnické knihovny, jenž náležel kdysi

[1]) Jak důmyslný jest vzletný duch tohoto mistra! Po officiu o vtělení Syna Božího vidíme zde tento obraz jeho: Panna Maria klečí na hoře a vroucně vzývá Ducha sv., jenž k ní letí v podobě holubice, jakoby volala: „Veni, veni, s. Spiritus!“ Však za holubičkou přináší jí Ježíšek s výšiny dřevěný, těžký kříž. Překrásná to myšlénka, krásně provedená!

týnskému bratrstvu. Nejkrásnější jest obraz rodokmenu Páně na listě D 16. Znamenitě kreslená a malovaná postava ležícího praotce Jesse (Isai) opírá se o kámen, na němž jeví se znak Polírara Ϸ a rok malby 1559. (V. 4. obraz. příl.) K nejkrásnějším náleží též obrázek nejsv. Trojice Boží. Zpravodaj „Pražských novin“ z r. 1852. byl krásou jeho tolik jat, že napsal (v 9. č.) o něm: „Zvláště úžasné a skoro bys mohl říci nevyrovnané krásy jest obraz „Trojice“ ... V obraze Trojice vynikají delikátnosť provedení, plastičnosť v tvarech těla, duchovní výraz a spanilosť barvitosti rovnou měrou.“ Podobně vychvaluje i obraz rodokmenu Páně. Však praotce Jesse, z něhož tento kmen vyrůstá, chybně jmenuje Abrahamem; na kameni pod tímto obrazem výslovně napsal mistr Polírar: „Egredietur virga de radice Jesse.“ (Jesse = Isai, otec Davidův.) Proto jeví se v bohatě a skvostně malovaných větvích a závitcích, jež vyrůstají z jeho boků, králové David (jeho syn), Šalomoun a t. d. Nejvýš pak vznáší se Rodička Boží z liliové kytice po jedné a obraz Narození Páně po druhé straně. A což to spanilé Jezulátko, (s nápisem „Emanuel“), jež nahoře nad textem vznáší se z rozvité růže, jež vyrůstá na větvi ze života Panny Marie. Jaká tu krása v kresbě, malbě i výrazu! Nad Jezulátkem vznáší se holubice, kolem níž napsáno: „Et super Eum requiescet Spiritus Domini.“ Celý obraz té strany jeví se nám tedy překrásným znázorněním Isaiášova proroctví o narození Páně, jemuž rovného nikde jsme nespatřili. Podáváme proto fototypickou reprodukci jeho v obrazových přílohách (č. 4.). Znamenáme v něm také znak štědrého dárce toho obrazu: tři kapry v modrém poli a písmena Z. a K. (Signat. graduálu jest: XVIII. A. 7.)

K těmto pracím Pulírovým důstojně druží se uměleckou úpravou lat. kanc. litoměřický, jenž byl psán a malován kolem r. 1517. (Vocel v Pam. III. 244.) Pořídil jej Jak. Ronovský z Velgenova. Toť opět skvostné dílo české, jež obsahuje neméně než třicet a čtyři velkolepé, překrásné miniatury. Barvy jejich jsou jasné a skvělé, tváře osob vždy jemně a pečlivě kresleny, hojné a rozmanité arabesky velmi důmyslně vytvořeny, tak že krása těch obrazů budí v nás velký obdiv. O menších obrázcích ve versálkách dokládá Vocel (l. c.), že sice připomínají podobná díla současných umělců německých (B. Furtmayera, A. Dürera); avšak znamenáme také, že umělec český přece také samostatně si počínal, přetvořiv cizí základní myšlénky vlastním duchem, citem a názorem. Tak dodal svým výtvorům větší rozmanitosti a na mnoze

i skvělosti. První řádky textu na hody Boží jsou zlatem, bohatě naloženým, psány a notovány. Též půda miniatur jeví často zlato na sobě. I dokládá o nich Vocel: „Kaum dürfte eine der in Prag befindlichen, von Waagen gepriesenen Miniaturen an Tüchtigkeit der Ausführung, an Farbenglanz und Reichthum der Vergoldung diesem Werke gleichkommen.“ (L. c.) Proto řadí toto mistrovské dílo českého umění právem mezi vynikající netoliko v Čechách, nýbrž i v celé Evropě. Tím více platí tento úsudek o kancionále žlutickém, jemuž Vocel sám vykazuje prvé místo. — Bohužel neznáme jména malíře litoměř. kancionálu. — Tomuto kancionálu velice podobá se lat. kanc. boleslavský písmem a tvary v obrazích. Pochází tedy asi z téže doby. Táž bohatosť a skvělosť barev a zlata v něm, jako v předešlém. Zvláště výtečné jsou arabesky a osoby po krajích, zejména hrající andílkové (Bellini, Giotto!) a 14 mistrovských poprsí v rodokmenu Páně. Malíře neznáme.

Hradec Králové honosí se podnes dokonce čtyřmi kancionály vysoké ceny umělecké. Nejstarší z nich, latinský, pořízen byl r. 1505. nákladem bohatého soukenníka a měšťana Jana Franuše za 55 kop pr. gr. Jako předešlé kancionály jest i tento dílem ohromné velikosti. (= 2′ 3′ d. × 1′ 6″ š.) Jeho miniatury rovnají se uměleckou cenou obrazům litoměřickým. Vzhledem k výzdobě jeho zlatem a barvami jest tento lat. kanc. hradecký nejskvostnější a nejbohatší všech českých prací toho druhu. Spatřujemeť v něm celé strany, jichž obraz, písmo a noty vyvedeny jsou ryzím zlatem dukátovým. Na př. v liteře S(anctus Deus, = 2 obr.) vidíme celý zlatý oltář gotický, při němž slouží kněz mši sv. Téměř celý text této strany i s notami psán hustě kladeným a třpytným zlatem. Hojně zlata naloženo na devátém obraze Posl. večeře Páně. — Versálky a arabesky jsou nad míru jemně a pečlivě provedeny. Však kresba osob jest častěji chybná, postavy nepřirozené, perspektiva pochybena, ba jednou (při obr. Večeře Páně) i převrácena. Při jiných obrazích jest vše pečlivě a správně provedeno. — Převýbornými a velkolepými miniaturami vynikají dva díly českého kanc. hradeckého. Již prvá strana prvého dílu zdobena jest celá mistrovským obrazem, na němž také spatřujeme podobizny malíře Matouše Radouše, skladatele Jiř. Rychnovského a písaře Mat. Litoměřického. (V. 3. obraz. příl.) Z četných výborných prací ostatních zvláštně vyniká obraz Narození Páně. Plní celou stranu. Předloha, výtečně pojatá, krása všech tvarů, nade všecko pak vroucí zbožnosť a líbeznosť v obličeji nejsv. Bohorodičky jímají nevýslovným kouzlem nebeským a vyšším

geniem uměleckým. Podobně i jiné obrazy. Jak mocným b
dojímá v II. díle obraz ukřižovaného Spasitele! Však nade v
svědčí o velikosti Radoušově v malířském umění obraz boje
anděla Michala a věrných andělů s drakem (dle XII. kap. ap
sv. Jana). Toť předloha vysoce poetická, ale i nad míru nesn
Však náš mistr pojal ji tak geniálně, velice živé skupiny a
provedl tak mistrně, veškeru scenerii podal tak umělecky, že
neváhal Vocel a to po vykonané umělecké cestě po Evrop
znati, že zasluhuje náš mistr, aby jméno jeho zapsáno by
čestné knihy umělců oné doby. (Bericht, str. 18.) Dí též, že po
hodně provedeny jsou na obrazích Radoušových zvláště ob
a ruce, tak že vzorem by mohly býti také nynějším mal
I dokládá k tomu, že nepřeháni, ba že spíše málo řekl, než m
(Dlabač dí v Künstl. lex. (Radouš), že namaloval Radouš ce
35 obrazů do t. kancionálu, udávaje také, které to jsou.)

A právě na tomto největším mistru našem a sourodném
Polírárovi znamenejme neklamně, jak mocně je nadchnul
živé víry a k jak velkolepým výtvorům podnět zavdala teh
literátská bratrstva. Jimi povzneslo se miniaturní malířstv
vrchol tak veliké dokonalosti, že rovnají se obrazy Polír
Radouše nejvýtečnějším plodům toho druhu v Evropě. „Nas
se mi příležitosť," tak svědčí o tom Vocel, „velké množství p
menových, miniaturami zdobených rukopisů jak v Čechách a
kousku, tak i v cizině se nalézajících prohlédnouti a zkou
i neváhám vydati svědectví, že kancionály v Litom
cích, Král. Hradci, Ml. Boleslavi a v Žlutic
chované, o nichžto zde zmíněno bylo, co dok
a zdařilosti obrazů, v nich obsažených, vy
nají se nejvzácnějším toho druhu plodům,
knihovny a musea ve Vídni, Mnichově, Berl
Benátkách, Miláně, Bruselu a Paříži chova
Nedosti na tom; Vocel zkušeným a vytříbeným soudem
k tomu dokládá: „Nevím však, zdali se kde tak velkolep
ozdobně a geniálně provedených začátečných li
jakými se zpěvníky naše honosí, nalézá." [2])

---

[1]) Z vlastní zkušenosti můžeme dodati: i ve slavné Flore
(v Museo di s. Marco.). Toliko na hudebné výstavě ve Vídni z r. 189
znali jsme dva vlašské rukopisy ještě skvostnějšími malbami ozdobené.
duál od kamaldolského mnicha v XVI. století malovaný a skvostný
XV.—XVI. stol., jenž kdysi náležel klášteru sv. Justiny v Padově a nyní
milánskému dómu.)

[2]) Kdy dočkáme se alba nebo vůbec sbírky tak výtečných plodů
umění? Kdy ukážeme sobě i cizině, seč bylo české umění v XV. a XVI.

K této chvále Vocelově přidati jest nám, že platí plnou měrou též o t. zv. šternberském kanc., jenž náleží k nejvýtečnějším a nejskvostnějším pracím toho druhu. Jest to dvoudílný graduál, jejž poříditi dal svým nákladem p. Ladislav ze Šternberka a na Bechyni pro bechyňský klášter františk., r. 1492. od Zdislava ze Št. založený. Z četných zápisů jeho znamenáme, že malířem skvostných jeho miniatur a ozdob byl Jakub z Olomúce, a že illuminoval to graduále na zámku bechyňském v ll. 1499. a 1500. I tento Jakub z Olomúce náleží k staročeským malířům prvého řádu. (Obšírně popsal to dílo Rybička v Pam. arch. VI. 284. sl.) To platí též o smíškovském kanc., pak o kutnohorském, čáslavském a rybářovském kanc. Samé to skvosty prvého řádu. (Viz níže a Pam. arch. II. a VI. d.)

Však i chrudimský český kanc., kolem r. 1570. pořízený důstojně druží se k těmto uměleckým plodům prvého řádu. Také jeho miniatury náležejí k nejvýbornějším pracím české školy oné doby, ač nikoli všecky. Vocel vytýká pět výtečných obrazů. (Bericht, 16.) A. Rybička tvrdí, „že větší díl vyobrazení, a sice právě nejzdařilejších ... tolikéž M. Radoušem zhotoven byl.“ (Č. Č. M. 1848. I. 425. a 495 b.) Z toho kancionálu vyřezáno 40 listů). Tento výtečný mistr, bezpochyby v Chrudimi narozený, cestoval po Německu, Nizozemsku a ve Vlaších, studoval pilně jejich výtečná díla malířská a „oblíbil si zvláště vlašskou školu pro její jemnost a živou barvitost.“ (Rybička, l. c. 491. Zde viz také životopis jeho.) V malbách mistra Fabiána jeví se více vliv nizozemské a německé školy. Radouš Chrudiman byl také členem lat. kůru literátského v Chrudimi. Roku 1626. přistoupiv k víře katolické byl pak horlivým vyznavačem jejím a kněžím a chrámům chrudimským prokazoval mnohá dobrodiní. (Rybička, l. c. 493.—4.) Podpisoval se na malbách: M. R. B. Maléř. F., aneb: M. R. B. P., t. j. Math. Radouš Bohemus Pictor.

Kromě těchto mistrů prvého řádu měla česká země v XVI. stol. ještě více jiných malířských umělců, kteří ozdobovali hojně jiných kancionálů na česť jména českého i kůrů literátských. Malby jejich obsahují v sobě tyto kancionály: český teplický, jeden třebenický, litomyšlský, tři lounské, graduál českobrodský, klatovský, německobrodský, kanc. příbramský a jj.

O teplickém dí Vocel, že jeho obrazy, v začátečných literách se naskytující, nedají se co do umělecké ceny přirovnati k drobnomalbám zpěvníků předešlých (litoměř. a d.). Toliko na jednom (znak Teplic, t. hlava sv. Jana Křt. na míse) jeví se vý-

borný výkres a mistrovské, ano podivuhodné vyvedení obraz svědčí o výtečnějším umělci, než ostatní obrazy. (Pam. III. ·Mnohem zdařilejší jest také obraz, jenž na celé straně předs literátský kůr starého farního kostela teplického. Rovná se toho druhu. Literátů na něm dvacet a dva. Pochází z r. 15 Malby druhého teplického kanc., též českého, jsou zběžné a p provedeným obrazům prvního přirovnati se nemohou. Vša svědčí, jak české byly tehdáž Teplice.

Krásným pomníkem staročeského miniaturního malířst také třebenický „graduál", jakž tu knihu třeben. literáti nazvali. Obsahuje také celé strany skvostně popsané a mal i zlatem hojně zdobené, ač nikoliv tak bohatě jako žlut., a litom.[1]) Však nejsou obrazy jeho všecky stejné ceny umě bezpochyby dle nákladu dárců (jednotlivých osob a cechů) 1 6, 5 k. a d. Při „Kyrie summum" na př. vedl náklad „Pav. T ze Semčic a rodič z Boleslavie mladého," o němž tu psán „byl jest podle jiných na počátku příčina těch knih." Při „P o přikáz. Bož." čteme: „Plemeno z Chrášťan na památku dal toto Versale ke cti k chvále Pánu Bohu vdielati." A Velkou většinou jsou obrazy výborně kresleny. Zvláště krá anatomicky věrně kreslený jest obraz Vzkříšení Páně, pln hatých ornamentů a živých, pestrých barev. Po proze „ se líbí" vymaloval umělec toho díla svůj erb a znak, je císař Ferdinand I. udělil. Byl to Matouš Ornys z I perka, jenž se tu sám podepsal: „pictor Regni Boh geometra." (= Malíř, království Českého zeměměřič). P byl tento kanc. v letech 1574.—1583. (Vyňato z mých záp Vocel dí, že zdá se, že Ornys vzal si za vzor litoměř. kanc., jeví se v třebenickém kanc. často motivy litoměřického. Písm v něm, jako ve všech předešlých velmi krásné, pravide s uměleckou úměrností provedené.

Také litomyšlský český kanc. utrakvist., jenž pořízе pro liter. kůr od r. 1561.—63. za více nežli 118 kop míš. línek, 24.), má do sebe uměleckou cenu. Obrázky jeho, jež vyplňují až půl strany, nerovnají se sice velkolepým pojm jemností a pečlivostí v provedení geniálným pracím Polírár Radouše; avšak přece vynikají také výraznými obličeji, přípa

[1]) Při officiu velikonočním jest celých osm stran zlatem vá n o a modře psáno. Též obruby hlavních miniatur jsou celé zlaté. všude bohatě naloženo a stkví se podnes jako čerstvé.

líčením děje a osob, pravidelnou kresbou, živými a harmonickými barvami. V tom patrně vázal se malíř typickými předlohami. Avšak v arabeskách měl plnou volnosť; v nich proto pustil též volnou uzdu své obraznosti; v nich proto jeví geniálnou koncepci a kresbu, velice skvělou a harmonickou barvitosť a rozmanitosť. (Viz Štěpánkovo pojednání v gymn. progr. litom. 1887. str. 9. 10. a sl. Zde zevrubně vypsán celý kanc.) I zde mají drobnomalby často zlatou půdu. Na druhé straně listu 101. zobrazen jest i zde kůr literátský, an pěje právě na kruchtě z kancionálu, na pulpitu rozloženém: „A na zemi" (Gloria). Po každé straně stojí čtyři zpěváci. Pulpit stojí na literátské truhlici. Malířem byl týž Mat. Ornys z Lindperka, jenž „illuminoval" třebenický graduál. Proto shledáváme v pojmutí a provedení maleb obou kancionálů mnoho podobného. Pamětní kniha města Litomyšle výslovně o něm svědčí, že mu jednou dáno od illuminování 30 kop a po druhé 47 kop gr. míš. Písařem byl Jiří Laches Nepomucký, měšťan Nov. města Pražského. Psal velmi pečlivou minusculí. (Štěpánek, 17. 22.)

Českobrodský graduál (mezi lety 1557.—1570. pořízený, v c. k. univ. knih. pr. XII. B. 20.), vyniká krásnými podobiznami dárců J. Chotounského z Chotouně, Matěje Brodského z Větčína (s celou rodinou) z r. 1570., Jana Košťála z r. 1559. (opět s celou rodinou), Mareše vinopala (pod ním kotlík s rourou nad pecí) pana Viléma z Šonova z r. 1557. (zvláště pěkná), dárce obrazu Vzkříšení Páně, a „Kuby, rychtáře z Nové Vsi", an právě orá těžkým pluhem, jejž táhnou tři koně, a j. Též vyobrazení krále Davida hned v první init. W jest velmi krásné. Jak zkroušeně a pokorně tu klečí žalmista Páně!

Louny chovají v lůně svém kromě řečeného českého ještě dva starší latinské kancionály, z nichž jeden (Kyriale) zavírá v sobě též několik značnějších obrazů a krásné arabesky, jež také svědčí o bohaté fantasii původcově; neb žádný motiv se neopakuje. Také zlatem zdobeny jsou. Druhý „graduál" nemá umělecké ceny.

O klatovském českém kancionále utrakvist., jenž byl r. 1560.[1]) v dílně J. Táborského zhotoven, dí V. Křížek v Pam. I. 189.): „V textu shledáváme sedm krásných miniaturních obrazů,

[1]) Tak třeba jest opraviti udání Křížkovo, že „byl v běhu šedesát let zhotoven", t. od r. 1500.—1560. Roku 1500. se J. Táborský z Klok. hory, v jehož dílně byl pořízen, teprve narodil.

jež netoliko mile splývajícími, živými barvami, mistrným prov
předmětu, alebrž i výbornou perspektivou a správnými
vynikají. „Překrásný," dokládá, „jest zejména obraz Naroze
jenž „dokonalým provedením a skvělostí barev nade všechny
vyniká." Z vlastního názoru přidáváme k tomu, že vyniká t
bohatými arabesky, na nichžto znamenáme velmi rozm
skvělé tony barevné a pečlivé odstinování. Při officiu o sv.
(l. i. 17.) jsou dva muži pěkně malovaní s nápisy: „Martin C
Jaromiřský zpravuje, Jan Křesadlo Klatovský svědčí." P
rukou Matěje Pecky Klatovského v řečené dílně, téhož Peck
psal i teplický v témž roce.

Menší umělecké ceny jest německobrodský grad
tinský), jenž pořízen byl r. 1506. rukou Pavla Mělnického
kladem p. Mikuláše ml. Trčky [1]) z Lípy, jenž prý nařid
z každého dvora jeho odvedeno bylo po jedné telecí kůži
k této knize. Všech listů má 395. Drobnomaleb a arabe
šestnáct. I na nich znamenáme, jako v ostatních kanc. skvě
barvy. Písmo a noty jsou i zde často zlaté, též initiálk
hustě jsou pozlaceny. Arabesky jsou krásné. Avšak těla a
obličeje jsou chybně kresleny. (Obšírně popisuje tento grad.
Solař v Pam. III. 188.—9.)

O kancionále příbramském dí Rybička, že byl
J. Kantora (r. 1583.) krásně psán a vzácnými miniaturami oz
ale v posledních letech byl prý nemálo porouchán a v
(Pam. arch. l. c.) — Nevšední důkaz malířského umění svého
J. Kantor Starý v prvém díle graduálu, jejž pořiditi dal
nákladem pí. Magdalena „od zlaté hvězdy", měštka Starého
Pražského l. P. 1576. pro kůr sv.-havelského kostela
pisu jeho na posledním listě (pergamen) W 28 b. Krás
obraz krále Davida na l. A 1. a obraz vzkříšeného Spasit
se zjevuje Máři Magdalské (patrně to podobizna štědré dá
Velice důmyslně pojal malíř narození Syna Božího, jejž
snášejí s nebe. Nad ním vznáší se holubice a nad ní Bů
v světelné záři slabě nastíněný. — Tato kniha patří nyní
knihovně v Praze (XVII. A. 41.).

Kdož nám poví, kam se poděl graduál slánsk
musil býti také skvostný, že slavný mistr Mat. Kolín
uznal jej za hodna takto opěvovati:

---

[1]) Proto lid mu říká „Trčkova kniha", Trčkův kanc.

11. „Jure igitur vera digna est respublica Slanae
laude, quod hoc templis munus utrumque facit:
(byly tedy asi dva díly.)

. — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

17. Sumptibus hec eadem propriis respublica librum
hunc procuravit, reque sonoque pium.“ A. d.
(Viz na str. 148.)

Umělec Jan Kantor ozdobil malbami též dva díly českého graduálu, jenž přechovává se nyní v zámeckém archivu ve Vrchlabí a zjednán byl v letech 1578.—83. „do kostela městečka Lomnice“ (n. P.), jak čteme na prvním listě, patrně pro kůr literátský, jako všude jinde. Zjednán byl „z odkázání... uroz. pp. Frydrycha z Valdštejna“ a jiných dárců, již poznamenáni jsou při svých darech v graduálu, (jednotlivé osoby a celá řemesla). Zavírá v sobě též initiály „pěkně malované a po stranách arabesky vkusně sestavené, pozlátkem (?) vykládané a posud dobře zachované.“ (Lhota v Pam. arch. IV. odd. II 75 sl.) Však ne všecky malby pocházejí od J. Kantora. Čtemeť na př. při officiu o sv. Michalu na 13. listě (v II. d.) kolem podobizny muže v černém oděvu nápis: „Daniel Gellius Curius, alias cognomine Ušák. Iª. Maji pinxit ao. 1582.“ Také v tomto kanc. shledáváme povzbuzení k horlivé oslavě Boží zpěvem. Čtemeť v II. d. při officiu o sv. Václavě v dlouhé básni Jana Civilia (Měšťánka) Novolomnického též tyto verše:

„Jazykem, ústy, vší silou,
Připoje k tomu i srdce,
Znaj tu službu Bohu milou;
Budeť dál k dobrému Vůdce.“

A při officiu o Všech Svatých dí na posl. listě dle Klementa Alexandr. též v delší básni (lat.) takto:

„Corde animoque canat, quae (cor) desiderat ille.
Victima grata sibi linguaque corque canent.
Lingua, Dei psalmus: Cythara os, quam Spiritus almus
Pulsat, uti plectro chordula tacta sonat.“ A d.
(Srovnej Παιδαγ. 2. cap. 4.)

Na konec ještě sdělujeme se svými čtenáři, že pořídilo ředitelství c. k. vyššího umělecko-průmyslového musea v Praze nákladem pražské obchodní komory pro svou knihovnu fotografické reprodukce četných initiálek a obrázků z oněch kancionálů, jež

na zemské jubilejní výstavě v Praze byly vyloženy. Jsou to jména: 1. z něm. brodského celá první strana zpěvu: „Sanc Deus Pater judex justitie . . .“ (s miniaturou a malov. obrubo 2. totéž z mladoboleslavského lat. graduálu; 3. z chrudi skébo lat. celá první strana zpěvu: „Kyrielejson. Cunctipot genitor . . .“; 4. z lounského (1563.) a) rodokmen Páně, b) svět. Trojice Boží (od F. Puléra), c) začátek officia o Nane vzetí Panny Marie; 5. z litomyšlského graduálu: a) celá pr strana „Kyrie summum.“ b) Sanctus summum (Všemohoucí St řiteli Otče sv.) c) počátek officia o posvěcení chrámu; 6. z třeb ckého grad.: a) rodokmen Páně (krásný), b) „Patrem“ o naro Páně, c) počátek officia o vzkříšení Páně; 7. z chrudimské českého: a) první strana officia o nejsv. Trojici, b) táž o Nane vstoupení Páně, c) initiálka **S** s velkým mistrným obrazem Kr Pána vzkříšeného (M. Radouš); 8. z klatovského grad. pr strana „na velké mši“ o narození Páně; 9. z mladobolesl skébo (českého): a) erb Krajířů z Krajku, b) počátek off o narození Páně (v dole krásná podobizna Kateř. Militké), c) krá podobizna malíře a písaře Jana Kantora; z latinského: a) počá officia první neděle adventní, b) počátek officia o Narození P (též s rodokmenem); 10. z českobrodského grad. initiálka v dole Kuba, rychtář, an oře; 11. z malostranského (v Pra a) první strana officia o Narození Páně (krásně je zde Panna Ma od J. Kantora malována), b) první strana officia o Nanebev Panny Marie, v **R** klečí krásně malovaná postava rytíře (A z Vostrovačic?), c) první strana officia o nejsvětější Trojici B d) první strana „o Obrácení sv. Pavla“, e) první strana officia o I sovi; konečně 12. z graduálu Nového Města n. Met. p strana „Hospodine studnice dobroty,“ v dole dílna písařova.

Na Moravě.

Z kancionálů na Moravě pořízených víme z této doby posa jen o třech rukopisných kancionálech. Jsou to velkobytešský z X dačický z XVI. a rajhradský z počátku XVII. stol. Velkobytešs graduál (latinský) psán jest na pergameně a ozdoben initiálka sem tam i zlatem. Chová se podnes v městském archivu V. Byte (V. „Děj. m. Vel. Byteše“, II., 9. a obraz. příl. č. 5.) Dačický čes graduál menšího folia jest krásně psán, též miniaturami ozdob Počal jej psáti r. 1573. a r. 1587. dokonal Jan Lucian, jin Voják řečený „nákladem slovutného p. Petra Čundlíka, měštěn

dačického, jakž psáno na pátém listě. Však i slov. p. Vít Tuma, měštěnín dačický, dal na „tyto kńihy z lásky čtyry zlaté červené,“ jak čteme na třetím pergam. listě. Má 510 listů, tři pergamenové, ostatní papírové. Že jich bylo více, znamenáme z toho, že po officiu o Narození Panny Marie schází třináct vyříznutých listů. Všecka vnější úprava této knihy jest celkem stejná jako v současných českých graduálech. Dle obsahu jeví se tu nejprve také Kyriamina, Et in terra (na li. 69. jedno „Et in terra“ může se zpívati mnohými notami, „jak kterého času v obyčeji jest“), Sanctusy, (jedno zpívá se jako *Ut queant laxis* aneb jinými notami), Antifony před roráte, pak „officia“ na svátky celého roku. V officiu „o Trojici“ položeno také „Patrem“ s tímto záhlavím: „Vyznání víry o sv. Trojici Čechův proti falešnému (!) koncilium Florentskému *proti Čechům shromážděnému*“ (!) Jest to tedy graduál utrakvistský nebo protestantský. Tomu svědčí také, co dí se v officiu o Nanebevstoupení Páně. V druhém „Kryste“ praví interpolace: „Potom své tělo zvlášť kázal i jísti a krev svou také zvláště píti.“ A v třetím čteme: ... „neb antikryst bouří chtě krev buoží všudy zahladiti“ ...

Co se týče umělé výzdoby, nejeví se v tomto graduále ani motivy z lidu, ani práce lidová, nébrž práce renesančního slohu, celkem hrubá v kresbě figurální, dobrá a sličná v ornamentální. Barvy jsou živé a dobře zachovalé. Kniha má plno initiálek barvami malovaných. Krásně a bohatě v barvách provedeny jsou prvé dvě miniatury, jež vyplňují celou stranu. V prvé jeví se znak pana Oldřicha Krajíře z Krajku, tehdy pána dačického, v druhé znak města Dačic. Při officiu o posvěcení chrámu jeví se kromě malované initiálky po straně pod závitkovým arabeskem také kostel, jenž v pravdě ještě ohrazen hradebnou zdí s dvěma branami (castellum), z nichž právě vycházejí lidé, hrubě nakreslení. O malíři nebo písaři této knihy svědčí snad monogram na posledním listě jejím WB. V něm stojí kříž, kolem něhož stočen had. (Prvou zprávu o něm podal prof. F. A. Slavík v Čas. Mat. mor. 1891. str. 260 sl.) Nyní náleží Frant. zemsk. museu v Brně, jemuž dačická obec odevzdala jej r. 1819.

Zajímavější a v jednom ohledu důležitější jest třetí kancionál, *rorátní kniha*, jež nyní náleží klášteru v Rajhradě. (N. M. 661.) Psána byla ne-li dříve, tedy jistě aspoň na počátku XVII. století; neb na přední desce vytlačen do kůže rok 1604. O původu té knihy není nám nic známo. Na majitele poukazují snad písmeny na

přední desce na hoře vytlačené: E B Z B. Ve prostřed vytlačeno krásné poprsí Krista Pána právě takové, jak jeví se na vazbě knih Dra. Václava Šturma, o málo let starších.

Tato papírová kniha malého kvartu zavírá v sobě jako naše rorátní rukopisy veskrze rorátní officia na všecky dni téhodne, na posled nedokončené officium „o moudrosti." Důležitá jest kniha tím, že má plno krásně stylisovaných a malovaných, drobných initiálek, jež jsou sice slohu renaissančního, ale výzdoba jejich (ornamentální) vykazuje z velké části národní bylinové ornamenty moravské. Jsou to zejména květňák s kytičkou, lupenky a kvítky (dva neb jeden) na stonkách a srdíčka; jedno **V** složeno z jeleních parohů, jedno Y z lupenů na stonkách. Barev užil domácí moravský původce též doma oblíbených červené (nejčastěji) a modré, někdy také žluté. Shledáváme v knize také tři národní ornamenty za obrubu písně neb na závěr celé strany. J s o u t o n e j s t a r š í d o p o s u d z n á m é d o k l a d y m o r a v s k é n á r o d n í o r n a m e n t i k y; proto sdělujeme jich devět s čtenáři svými v obrazových přílohách (čís. 6.). Jsou to fototypické ukázky hlavních z těchto ornamentů.

Zda k a n c i o n á l z l í n s k ý c h l i t e r á t ů také do této doby náleží, nevíme, ježto ho vůbec neznáme.

Jak psali a malovali kancionály?

Z á v ě r e m dodáváme zprávu o tom, j a k p o ř i z o v a l y s e t y s k v o s t n é k a n c i o n á l y v d í l n á c h p í s a ř s k ý c h. V třebenickém graduále, v kr. hradeckých a jj. kancionálech znamenáme tytýž také nehotové strany. Z těch právě poznáváme, že nejprve psali text, pak linkovali pro noty a naposled nechávali si malíři initialky s miniaturami a malované versálky. Nebylo-li nakladatele (dárce), zůstalo místo pro malovanou initiálku prázdno; někdy (též pro jiné překážky) načrtnul malíř toliko obrysy její, aniž došlo na provedení. Dárcové či nakladatelé iuitiálek a kancionálů mívají při svém daru znaky, monogrammy, neb celá jména vypsána, někdy i podobizny své, jež proto z pravidla jsou velmi krásně provedeny. Tak zvláště v král. hradecké rorátní knize č. VIII. (1585.—6.), kdež vyplňují celou stranu, v českobrodském českém graduále, kdež mezi dárci shledáváme při officiu o Panně Marii i rolníka „Kubu rychtáře z Nové vsi." — Někdy shledáváme

v kancionálech i znak písaře, neb dílny jeho, na př. v klatovském grad. znak J. Táborského z Klok. hory, v jehož dílně jej Mat. Pecka psal: (Viz Táborského popis orloje pražského, kdež jeho podobizna s tímto znakem). V českém graduálu Nového Města n. M. (1605.) jeví se při officiu o sv. Trojici ve štítku tento znak malířův: Na prvém listě v dole namalována dílna písaře, jenž právě píše. Po straně má nádobky na inkoust a pravítko. — Ve velké rorátní knize král. hradecké namaloval písař Matěj Litoměřický sebe v písařské dílně, an právě píše první rorátní antifonu: „Mnozí spravedliví.“ Obraz plní celou stranu. (V. jej v obraz. příl. č. 3.) Že bylo písaři někdy i opravy kancionálu pořizovati, seznáváme z kutnohorských zpráv o Janu Táborském. Napsalť českým literátům od sv. Jakuba v Kutné Hoře „pergamenové knihy“; roku pak 1565. jednal se šepmistry horskými o tyto knihy, ježto měl v nich „mnoho korrigovati.“ I naříkal, že prý „už napsal, co živ jest, na dvacet knih, ale nikde nechtěli tolik korrektur, co tu na Horách.“ Že tyto „korrektury“ dotýkaly se s nějakou částí víry, viděti z následujícího na to stesku Janova, že „něco prý i proti jeho svědomí jest. Jest prý tam ku poctivosti Panně Marii a některým svatým doloženo „radujme se“ a oni prý toho nechtí trpěti, ježto máme přece Panně Marii poctivosť činiti.“ (Šimek v Pam. arch. 1891. sl. 463[4].) Ale páni těch knih přes vše domlouvání Janovo nepřijali řkouce, že jest tam tolik korrektur, že by k posměchu bylo, ale i noty jsou proti textu malé. Proto podvolil se Táborský Kutnohorským, že jim napíše nejvýše za dvě léta nové knihy, ježto prý má hbitého pomocníka, a kdyby zatím umřel, že Adam Kazibaba, učedník jeho jej zastoupí. (L. c.)

Jak malíři počínati si měli, poučuje se zejména ze smlouvy, kterou učinili Kaňkovští s českým velmistrem drobnomalby Fabiánem Pulérem. Smluvili s ním, „že p. Fabián má malovati gruduál český na pergaméně zlatem, stříbrem, barvami pěknými stálými, jakž na to náleží s figurami, slov 9 na 4 kury tak pěkné s těmi dostatky, jakž na dvou listech průbu toho ukázal na Kyrie a Sanctus. A na 3 kury 13 slov též pěkně s dostatkem a s figurami a 11 slov na 2 kury s figurami a to vše pěkně na schválení.“ (J. Šimek, l. c. 463.) Co v této smlouvě znamená „9 slov na 4 kury“ (= kůry) a t. d., pochopíme, nahlédneme-li do některého skvostného graduálu. Začátky zpěvů, zejména o největších svátcích jsou vždy nádherně vyzdobeny, tak že velká initiálka s miniaturou

a arabeskami naplňují největší část té strany. Tu zbylo málo místa na text, kolikrát jen 5—6 řádků na málo slov a not, jež pak ale skvostné zlatem, stříbrem a barvami psávali. A tak i náš mistr Fabián měl Kaňkovským pomalovati v graduálu 4 strany („kůry“) jen devíti slovy (asi v zlaté) a ostatek jejich měl vyplniti „figurami“ a „dostatky“. Rovněž tak měl na 3 kury (strany) napsati „13 slov též pěkné s dostatkem a s figurami“ a t. d.

2. V umění básnickém. — Čeští humanisté.

a) Naši literáti pohnuti a povzbuzeni bývali svým bratrstvem a vznešeným účelem jeho také ku skládání písní, pros, hymnů a jiných druhů zpěvů.[1]) I skládali pak hojné duchovních básní, buď na rozličné texty liturgické nebo volně, nejvíce na oslavu jednorozeného Syna Božího a blahosl. Mateře jeho a Panny Marie, pak i jiných světců a světic Božích, latině a česky. Dokazují toho mnohé kancionály jejich, podnes zachované, jež obsahují netoliko staré, liturgické texty církevní a překlady jejich, alebrž i původní, dle těchto vzorů volně skládané zpěvy. Kromě četných písní byly to hlavně interpolace či vsuvky do původních mešních textů, jež po obecném způsobu středověkém četně skládali a vkládali i předkové naši do Kyrie (Kyriamina), Gloria („Et in terra“), Graduálů, Pros, Patrem (t. j. Credo; odtud Creda slula předkům „Patriamina), ba i do Sanctus a Agnus. (Viz k tomu str. 6. a sl.) Kromě toho pak hojně překládali literáti podobojí též texty různých motetů, (liturgických to skladeb kratších), složených na texty, volně vybrané ze mšálů, z hodinek církevních, nebo z písma sv. Nejzajímavější doklad k tomu shledali jsme v menším českém kancionále Ml. Boleslavi z r. 1572. Mezi vícehlasnými zpěvy jeho jeví se také trojhlasné klasické, překrásné motetto mistra Jindřicha Isáka (z konce XV. stol.): „Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte“ a d.[2]) České spracování jeho počíná v tomto

[1]) M. Matěj Gryll z Gryllova, Rakovničan, napsal ku př. r. 1578. o svém otci Janu, původně Cvrček nazvaném, výslovně: „Scio te pater charissime imprimis delectari cantionibus piis et musica Deum celebrante. Nam non tantum libenter hymnos ss. ad laudem DEI decantas tum privatim domi tua cum familia, tum publice in templo cum ecclesia: sed etiam ipse cantiones, e ss. libris desumtas, componis.“ ..... (V úvodu, jímž připsal otci lat. píseň: „Christus, Patris verus supremi filius“ Viz ji v tisku univers. knih. pr. z r. 1578. sign. L II. F. 64.)

[2]) Jest otištěno z rukopisného unica v V. sv. Ambrosových dějin hudby, jejž vyd. O. Kade r. 1882. (Čís. 38. str. 305. sl.)

kancionále: „Pane Bože, osvěť oči naše světlem slova tvého, bychom nezesnuli v smrti hříchu mrzkého“ a d. Znamenáme na tomto textu, že jest to volný, paraeneticky rozšířený překlad řečeného latinsk. motetta. V záhlaví nad ním čteme výslovně „Illumina“, což nám bylo stopou a upomínkou latinské skladby Isákovy, nám dobře známé z historického koncertu cyrillské jednoty táborské. Rovněž tak byly také vsuvky v Gloria a v Credo paraenetické rozšíření původního textu. na mnoze rozvláčné. Ostatní pak vsuvky (v Kyrie, Sanctus a Agnus) buď vztahují se obsahem k té které slavnosti, aneb jsou někdy pouhé vsuvky beze vztahu k svátku a původnímu textu.

Poněvadž tyto texty nerozlučně souvisí s nápěvy, podáme doklady, až bude řeč o těchto nápěvech v jednotlivých kancionálech.

Texty původních písní a jj. zpěvů, v literátských kancionálech obsažených, nejsou stejné ceny slovesné, zejména básnické. Záleželoť kromě přirozeného nadání či daru Božího zajisté i na míře slovesného vzdělání, tak že do předních humanistů oné doby lze bylo nadíti se písní a vůbec zpěvů textem i básnickou úpravou nejlepších. Však tito humanisté skládali písně na oslavu Boží nejvíce pohříchu latině a toliko z malé části česky, ba českou skladbou pohrdali.

Z českých zpěvů té doby vynikly básnickou cenou a úpravou zejména časoměrné překlady žalmů od Blahoslava, Benešovského a Nudožerského, v II. době od Komenského pořízené. Texty jejich vydal J. Jireček ve Vídni (u L. Grunda) r. 1861. (Viz naše pojednání: „O staročeské psalmodii“ ve Sborn. král. č. Spol. n. 1886.) Právem napsal o nich Jireček (l. c. XXIV.): „Jsouť zajisté tak dokonalé a myslí básnickou prodechlé, že se v nich i podnes jako vzorech vzácných shlédati a z nich přiučovati se můžeme.“ K nim druží se i překlad žalmů, od Strejce pořízený a v Králících r. 1587. poprvé tištěný, pak často vydaný. Jungmann o nich dotknul, že „jsou tak jadrné a vznešené, žeť v tom druhu vyjmouc málo písní duchovních, nic sobě rovného nemají.“ (Hist. liter. č.) Však s metrickou úpravou nebyl Komenský spokojen a proto pořídil sám nový překlad 64 žalmů, v nichž podal zároveň vzor hudebné deklamace české. (Viz naše pojedn. l. c. 28.) Nemůžeme zde nepodati na ukázku alespoň 64. krátký žalm, jejž Komenský saffickým rozměrem takto přeložil:

„Slyš Bože hlas můj, upě když naříkám!
když se před hrůzou protivníka svírám!
skryj mne před hrůzou zlostných buřičů, prosím sám,
úklady zlými.

Na mne, jenž brousí jako meč jazyk svůj,
jak střely z svého luku pouštějíc. Můj
znáš úmysl přímý, Bože můj, nedávejž
v moc mne vrahům těm.“

Však co do obsahu, jest to volná paraenese žalmu 119. (dle Vulgaty). Vizme jej a srovnejme:

Ps. 119. (dle Vulgaty).

1. Cantic. grad. „Ad Dominum, cum tribularer, clamavi: et exaudivit me.

2. Domine libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa.

3. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?

4. Sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatoriis.

5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea.

6. Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.“

Přirovnáme-li překlad k originálu, znamenáme v něm velmi volnou paraenesi, subjektivně přibarvenou.

Přidáme ještě malou ukázku z překladu katol. kněze Mat. Benešovského, jenž přidal k své české grammatice osm prvých žalmů elegickým rozměrem. První jest:

Žalm I.

„O příliš blažený, šťastný nad míru člověk ten,
ježto neposlúchal zlé rady svůdce lidí;
přes to na cestě nestál hříšníků, pevně držíce
lež mezi nás přišlých teďky nedávno bludů;
nad to který neuvyk' na lživé kazatedlnici kázať —
neb to je najhorší věc nade všecky jiné:
nýbrž den jako den, bedlivý souc zákona Páně,
právě hledí jistú poznati pravdu Boží.“ A t. d.

(L. c. 65. Srovn. k tomu doslovn. překl. Komensk., l. c. 1)

Latinský originál Vulgaty má takto:

1. „Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit;

2. sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte." — I v překladu tohoto žalmu znamenáme volnou paraenesi, časově přibarvenou.

Zvláštní okolností tehdejšího času jest, že na tomto zvelebení básnické mluvy české pracovali vedlé dvou „Bratří". Moravanů i utrakvistický kněz Čech a podobojí Slovák uherský. (Obšírněji pojednáme o těchto překladech a jejich nápěvích v druhé části t. d. D.) — Mimo tyto na mnoze klasické překlady žalmů shledáváme v kancionálech literátských též po různu krásné písně. Sličná jest a slovesnou úpravou vyniká na př. tato trojhlasná píseň (Jana Šturma z Greifenberku?), jež obsahuje se na desce a prvém listě dvoudílného českého graduálu z r. 1567., jenž náležel kterémusi liter. bratrstvu Nového Města Pražského a chová se nyní v c. k. univ. knih. pražské (sign. XVII. A. 32. I. díl, rukop.):

1. Krystus jest má ſýla i spasení,
potěšení
ve všem mém zarmúcení;
jáť v jeho moci
ve dne, také v noci
žádám pomoci.

2. Neodloučíť mne zde nic od něho,
doufámť v něho;
neb mám svou bytnost z něho.
Onť mne spravuje,
řídí, opatruje
i ochraňuje.

3. V němť jsem živ, smrti se nic
nebojím,
tím se kojím,
že vždy při něm ostojím;
neumruť věčně,
jist jsem tím bezpečně
i dostatečně.

4. Protož jsa živ budu ho chváliti,
velebiti,
skutky jeho slaviti;
řeknuť vesele:
nuž duše má směle
chval Stvořitele.

5. O budiž tobě chvála Svatému
pánu Bohu našemu,
jedinému;
neb's toho hoden
vždycky na každý den
na věky. Amen."

Trojhlasný nápěv k ní viz v hudeb. příloze čís. 5.

Slovesnou úpravou vyniká též píseň věhlasného humanisty M. Matouše Kolína o pravém světle: „Mistr náš a osvětitel." (Viz o ní na str. 204.) Žel, že složil česky tuto jedinou. Do něho mohli se jeho současníci nadíti zajisté písní, duchem a slohem co nejlépe upravených. Žily by podnes, latinské zanikly na vždy. — Jiné písně té doby, básnickou úpravou vynikající, poznali jsme již na jj. m. a poznáme i v druhé části t. d. D.

b) Však již na čase jest, abychom přihlédli k učenému družstvu, „s o d a l i t a s l i t e r a t a" zvanému a vytkli jeho poměr

k literátským bratrstvům; neb že nelze oboje tyto jednoty za jedno míti, jisto jest. Toto učené družstvo vzniklo u nás již na sklonku XV. století, jak vece F. Procházka (de saecul. art. liber. fatis, str. 241. a sl.) návodem Jana Šlechty ze Všehrd a vytklo si za účel obnovu staroklassické slovesnosti, zejména latinské básnění vedlé vzorů starých klassiků. Vrcholem pak tohoto snažení jejich bylo, vytříbenou latinou skládati a zpívati nábožné písně na oslavu služby Boží.[1]) Vyjádřil to jeden z předních humanistů Tomáš Mitis z Limuz napsav o sobě:

„Hanc (sc. lyram) Unitrino Jehovae sacrabo deinceps
Et Angelorum musicae consortibus." —
(Lib. I. ss. carminum).

Tak svědčili též M. Václav Nicolaides Vodňanský, M. Matouš Kolín a j. Kolín nadepsal nad svou I. „harmonia univoca in odas Horat.": „Verum poëticae usum esse celebrare Deum et beneficia ejus praedicare." A v 2. sloze 1. písně napsal: „Hic est praecipuus finis et optimus .... musicae, inmortale decus regis Olympici et laudes vario carmine prosequi." (Viz níže.) Nemalého rozkvětu došlo to učené družstvo v I. polovici XVI. věku neobyčejnou přízní rytíře Jana Hodějovského z Hodějova a na Řepici. Povzbudil a navedl mnohé krajany, by oblíbili si klassické Musy a oddali se latinskému básnění. Ty, kteří tak učinili, shromáždil v rozkošném sídle svém Límuzy v prachenském kraji. Zde je často štědře častoval, povzbuzoval a všemožně podporoval. Proto členové tohoto „družstva Hodějovského", jak sluli, opěvovali svého příznivce a půvabné sídlo jeho Límuzy nadšenými básněmi neméně nežli Řekové starého věku své krásné údolí mezi Osou a Olympem.[2]) Také Jan z Hodějova zamiloval si zvláště posvátné básnictví a to takovou měrou, že založil r. 1550. při koleji Karlově zvláštní učitelskou stolici pro čtení křesťanských klassiků lat. Sedulia, Juvenka („křesťanského Virgilia"), Prudentia a

---

[1]) Z toho vznikla, myslím, klamná domněnka, že toto družstvo a naše jednoty literátské jedno byly.

[2]) Na př. Bohusl. z Hodějova (Farr. II. lib. V. eleg. fl. 179) takto je opěval:

Quamlibet exilis pagus sis, rivulus ad te
Per medium fluitans limpidus arva rigat.
Sunt in te luci Musis fluviique sacrati,
Non aliter quam fons aut Heliconis aquae.
En natale solum Jani Vicejudicis es tu,
Sub cujus fueras et ditione prius."
(Fr. Proch. Comment. 287.)

Laktantia („křesť. Cicerona"). Jak mocně jímali tito křesť. klassikové mysl našeho družstva, znamenáme z toho, že pak členové jeho skládali též mnoho básní, písní a hymnů posvátných, bohužel toliko latinsky, nesouce takto jen dříví do lesa, ba často jen chudé borovice do cedrového lesa hymnodie církevní.[1]) Vedlé toho však vyzískali naši humanisté láskou k Muse křesťanské té tehdáž neocenitelné hřivny, že jí velice vzpružili v sobě ducha křesťanského a uchránili se ducha pohanského, jenž v jiných zemích studiemi humanistickými znovu ožil a žalostné zmatky a převraty duchů způsobil. — Dokládá pak učený F. Procházka i to ještě, že právě tato stolice, Hodějovským vyzdvižená, stala se příčinou toho, že ono učené družstvo literátské rozšířilo se pak netoliko po Čechách, alebrž i na Moravě, ba i v Uhrách a v Polsku. Zachovávalo pak naše družstvo vzájemné spojení i s podobnými družstvy německými, zejména s vídeňským, „sodalitas danubiana" zvaným, a sice již od konce XV. stol., čehož důkazem byl zvláště nejproslulejší člen její Konrad Celtes, jenž byl i českého a polského jazyka znalý.[2]) (Viz Jagičův Archiv f. slav. Filol. I. 1. str. 69.)

Ti, kdož návodem pana Hodějovského oddali se řečenému básnění, byli dle udání Procházkova (l. c. str. 286.): M. Matouš Kolín (Collinus † 1566. Miscell. 413.), jenž byl „tehdejších básníků (českých) společný učitel" („communis tum poëtarum praeceptor" dí Proch. 293.); Jan Šentygarus Hvožďanský, Vít Trojan Žatecký, Jan Rodericus Královéhradecký, jinak Racek řečený. Těmto vymohl Hodějovský na císaři šlechtictví vladyckého a dal jim společný přídomek „z Chotěřiny" r. 1542. Bylať Chotěřina rodištěm jejich maecenáše. Jejich lat. básně zavírají se ve společné sbírce „Farragines" nazvané, jež vytištěny byly nákladem J. Hodějovského. Kromě nich náleželi k „družstvu Hodějovskému": Jan Orfeus Žatecký z Chotěřiny, bratr Trajanův, jenž vladycký přídomek obdržel později; pak Jan Balbín z Vorličné Královéhradecký, bakalář svob. umění a výborný právník († 1570) Nejmladší jeho bratr Ondřej Škornice (tak sluli též Balbínové) byl v Česk. Brodě obecným starším a členem tamnějšího kůru literátského, jemuž odkázal 82 kop grošů míš. Jiný člen toho rodu

[1]) „Prima Farrago", prvá to sbírka těchto básní jejich obsahuje ve třech knihách veskrze toliko básně na oslavu svátků a slavností Páně a světců i světic Božích

[2]) Jak nevděčně a urážlivě zachoval se k českému národu, viz Truhlářovo pojedn. v Č. č. M. 1870.

Jiří Škornice Balbín z Vorličné byl z nejvzácnějších měšťanů hradeckých a starším liter. bratrstva († 1589.). Též Jan z Hodějova, synovec Jana Hodějovského st., byl členem družstva. Za nejstaršího z básnických přátel J. Hodějovského udává pak J. Jireček Petra Fux-Vulpina z Horšova Týna, mistra filosofie a kněze katolického. [1]) Kromě toho jmenuje Jireček členy družstva ještě Šimona Fagella Villatica z Rokycan, jenž r. 1549. stal se scholastikem při kapitole pražské u sv. Víta. Ježto míval s kapitolou rozepře, přezděla mu Flagellus. Pak udává Jireček nadaného básníka Bohuslava Hodějovského z Hodějova (Č. T. M. 1884. str. 173—195.) a Jana Orla z Plavče (Joann. ab Albis Aquilis), jenž složil „komické drama z historie Tobiáše staršího.“ Zemřel před r. 1589. Básníků-přátel jmenuje F. Procházka (l. c. 287.) ještě dlouhou řadu a to nejen domácích, nébrž i zahraničných. Jméno Víta Trojana objevuje se v kancionále V. Rotaria (Koláře), v němž obsahují se písně troj- až pětihlasné. Největším z těchto básníků byl M. Kolín, ač i o něm dí Jireček na konec (l. c. 70.), že byl sice plodný, však nikoliv prvořadný básník. Mat. Kolín, rodem Kouříman, nabyl ve Vitemberce, kdež byli mu i Fil. Melanchthon učitelem řečtiny a latiny, mistrovství svob. umění. V tom čase složil českou píseň „o pravém světle“. [2]) Poprvé vytištěna byla ve „spise bratra Bartoše z Bíliny“ a tu právě dočítáme se, že v ní „učení a zachování bratří veliké strany neb Boleslavské zřetelně scestné a pravdě Páně ve smyslu zdravém odporující býti dokazuje.“ České Bratry vůbec po všechen život zle odsuzoval a o jejich spisech napsal, „že nejsou takové, jakých by požadovala přežádoucí království českému svornosť, ale plné ohavného zlolání, hryzení a černou žlučí nasáklého sváření.“ (Jireček l. c. 66.) — V řečené písni praví o nich takto:

20. „Neb již falešní proroci
přišli sú k nám s lidskú mocí
proti světlu světa,

21. aby světlo, svaté čtení
uhasili v naší zemi;
braň nás světlo světa!

[1]) „Jan Hodějovský z Hoděj.“ Pojedn. Král. Spol. č. 1884. str. 25. sl. Zajímavo a důležito jest, jak vyjádřil se o svém býv. sousedu, utrakv. knězi Pavlu Budžovském (Smetana): „Nemnohem on se liší od obce a víry naší, jediné v tom, že přisluhuje svátostí pod obojí způsobou.“ Ad. Jireč. l. c. 27.

[2]) Viz ji v čes. kanc Olom. z r. 1559. „času ranního“ na l. 316 b sl. Jireček l. c. 30. — První sloha jest tu: „Mistr náš a osvětitel darův milosti dařitel Krystus světlo světa.“ Nadepsáno má: „Mistra Matouše. Jako: Hyná svitá.“

22. Chtějí nám Krysta zavrci,
dílo rukú svých podvrci;
nedej světlo světa!

23. Berouc na se Boží slávu,
chtíc míti ve všem svú chválu
proti světlu světa.

24. Za Krystovo přikázání,
učíc lidské ustanovení
proti světlu světa.

25. Dejž nám se jich vystříhati,
samých tvých slov ostříhati,
Kryste, světlo světa.“ Ad.

Byla to jediná píseň, již Kolín česky složil.

Kolín sám byl a zůstal vždy utrakvistou, ač v nauce o ospravedlnění sklonil se k protestantismu. (Důkaz viz u Jirečka l. c. 65.) Roku 1540. povolán byl do Prahy za profesora řecké slovesnosti. Nyní také stal se členem „družstva Hodějovského“ a šlechticem „z Chotěřiny“.[1]) Za času dvacetiletého učitelování svého složil mnoho latinských básní jazykem klassicky protříbeným. V několika básních takových oslavil i kancionály literátské: R. 1544. složil za tím účelem „epigramma“ in librum Melnicensem, r. 1547. báseň „in commendationem Musicae et libri Zatzensis,“ r. 1557. na oslavu obce Slanské, že pořídila vlastním nákladem graduál, a j. (Viz ty básně v rukop. c. k. dvorní knih. vídeňské č. 12457. ze 16. stol.) — Nade všecky básně jeho vyniká větší báseň (a píseň?): „Hymnus de triplici adventu Domini,“ již dokonal l. P. 1553. Sám o ní napsal v úvodní básni svému příznivci J. Hodějovskému: „Myslím, že jsem nikdy nepsal nic velikolepějšího a posvátnějšího.... Naději se, že báseň ta bude stkvělým u potomstva důkazem zbožnosti a víry mé katolické[2]) a proto že také nade všecky mé básnické skladby trvalejšího zasluhovati bude života .....“ (Viz ji ve Farragin. I. 3.—25. a vlastnoruční Kolínův opis v rukop. metropol. knih. praž. signat.? Jireček udává 51. nesprávnou signaturu O.77.) Radostně volá hned s počátku k svému příznivci na Límuzech:

Adventus, Hoddaei. redit
Praenuntius laeta DEI
Nativitatis Filii,
Septem quater dies trahens.

[1]) „Německá jména“, pravil, nelíbila se mu proto, že „jest zrozen z otce Čecha“. Proto přijal český přídomek „z Chotěřiny“.

[2]) „Katolické“ dí tu asi v tom smyslu, jak deset let později napsal arcikníže Ferdinand císaři o utrakvistech: „dafz excepto calice kein Unterschied wäre unter den alten Calixtinern, wie sich dann noch die Calistiner täglich und noch dieser Zeit der alten katholischen Kirche Glieder öffentlich nennen und rühmen.“ Borový: Jednání konsist. II. 365.

V takovýchto čtyřstopových slohách „obecného“ nápěvu vykládá pak slovo advent, dotýkaje při tom literátských pěvců a rorátních písní takto:

„Rorate coeli“ qui canunt,
Vulgo Chorales, autumant,
A cantilenis annuis
Id esse factum nominis. (Roz. „adventus“.)

Na to zmiňuje se i o množství rorátních zpěvů řka:

Si fine proprio cares,
Indoctus horum rituum,
Quid multa proderit tibi
Cantatio cantuum. —

Jest velmi zajímavo, sledovati básníka dále v tom, jak nadšeně a zanícené líčí pak prvý příchod Páně na zemi pro spásu naši do Betléma, druhý do srdce zbožného křesťana a třetí k soudu.

Celá báseň na 23 listech zavírá v sobě, jak dí Kolín, „summam doctrinae christianae“, jakési křesťanské epos po způsobu Juvenkovy vzletné velkolepé messiady „historia evangelica“, při níž také podobný proslov shledáváme.

Však důležitější jeví se pro naše „Dějiny“ jiná básnická práce Kolínova. Za času morové rány r. 1554. zabral se náš Kolín na vyzvání svého maecena z Hodějova do skládání básní na rozměry Horáciových ód a skládal k nim také nápěvy jednohlasné. Vyšly pak nákladem Hodějovského ve Vitemberce tiskem r. 1555. Nadepsal je: „Harmoniae univocae in odas Horatianas et in alia quaedam carminum genera“ etc. (T. j. jednohlasné nápěvy na rozměry ód Horác. a jiné.) Ve věnovací básni vece: „Žádal jsi (t. j. J. z Hodějova) na mně nápěvy, vedle nichžto bys mohl zpívati Horáciovy básně („carmina“). Ač tento čas a osud mé ženy více k pláči pobízí nežli k zpěvu, nicméně jsem tu i tam vypůjčené nápěvy, ježto se sluchu mému viděly nejjemnější, Tobě k libosti v tuto knížku snesl, ačkoli jsem i ledaco ze své hlavy přidal.“ ...[1]) Zajímavým způsobem pak omlouvá, proč nápěvy toliko jednohlasné složil. Praví: „Ostatně jsem ná-

[1]) Někdy užil i nápěvů písní českých, dokládaje na př.: „Harmonia congruens cum Boiemica quadam cantione.“ — Oda: „Videte fratres in Deo“ vzato z české. — (Také v rukop. c. k. un. kn. pr. CVI. 20. shledáváme hojně českých nár. písní citováno k latinsk. písním, patrně též od Čecha složeným (XV. stol.)

pěvy dvou vyšších hlasův" (patrně myslí cantu a altu) „a třetího hlasu nejtěžšího" (= nejhlubšího, patrně bassu) nepřidal, poněvadž jich zapotřebí nemáš, živ jsa samoten bez tovaryšstva literátského na hradě Řepici . . . ." Patrně měl tu Kolín na mysli literátské bratrstvo, vícehlasně zpívající, či figurálné, jak mu tehdy říkali. (Viz o nich na str. 176.) K těmto nápěvům pak složil dle svého obyčeje, jak praví, i verše zbožného obsahu, jimiž by se srdce povzbudila k věcem svatým; neb dí v záhlaví prvé básně: „Verum poeticae usum esse, celebrare Deum et beneficia ejus praedicare." Prvá báseň má tento nadpis:

„Harmonia metri choriambici Asclepiadei monocoli respondentis odae apud Horatium I. Mecaenas atavis. Item Prudentiano: Inventor rutili etc." [1])

Tato prvá píseň jeho zní takto:

„Psal-la-mus Do-mi - no car-mi-ni-bus De-o, Pro-mamusque me-los huic cho-

ri - am-bi cum. Ac-ce-dant cy-tharae, tympa-na, bar-bi-ti, ut can-te-

mus ei suf-fi - ci - en-ti - us"

Při XII. metru dí: „Alia harmonia ejusdem metri" (sc. jonici a minore etc.) (Horat. oda XII. in III. libr.) „boiemicae cuidam cantilenae respondens". Kolínova báseň tohoto rozměru a českého nápěvu, nám jinak neznámého, jest:

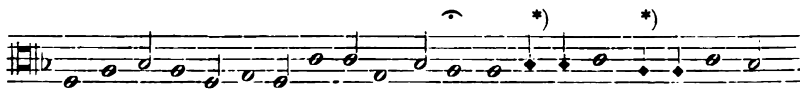
Ex psalmo 36.

„Pu-er o-lim se - ni - o o - ne - ra-tus Ge-ro canum caput: At non ta-

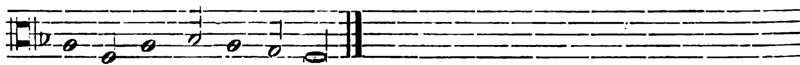
men unquam Homo justus mi-hi vi-sus fu - it a - tra fa-me pressus."

[1]) Čtyřhlasné „Melodiae Prudentianae" (též „ad melos ecclesiasticum"), v Lipsku r. 1533. u Mikul Fabra tištěné, mají k hymnu „Inventor rutili" skutečně týž básnický rozměr.

Povážíme-li, že Kolín, kdekoliv má býti *b* m o l l e, všude je předznamenal, poznáváme, že máme před sebou prastarý nápěv nějaké české, národní písně dorické toniny nadbytného okolku. Škoda, že neznáme k ní textu. — Také k XV. metru má píseň (?), k níž přidává stejnou poznámku: Alia ejusdem metri (t. jambici senarii . . . .) harmonia, c o n g r u e n s c u m B o i e m i c a q u a d a m c a n t i o n e. Zní takto:

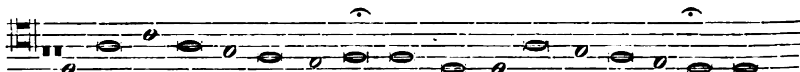
„Non hoc a-go, quod es-se sen-ti-o bonum, Sed ma-gis il - lud a-go, quod

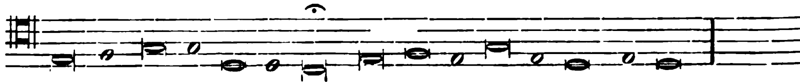
es - se ju - di - co ma-lum.“

Tedy i v této písni máme před sebou nápěv nějaké staré písně české.

Též při třetí písni metra č XX. (jambici dimetri acatalectici) má nadepsáno: „Alia ejusdem metri ex Boiemico“. Zní takto:

Vi-de-te fra-tres in De-o, quae ve-stra sit vo-ca-ti-o, Ec-

cle - si - ae-que to - ti - us quae for-ma, qui sit hic sta-tus.“
(Ex. I. Cor. 1.)

Tento krásný dorický nápěv podoben nápěvu naší „Vítej Jesu Kryste s nebeské výsosti,“ vánoční „Chvalmež všickni Spasitele“ a j.

Takovýchto nápěvů a písní na rozměry Horáciovy jest toliko 19; ostatní táhnou se k jiným vzorům. Kolín domýšlel se o tomto díle svém, že se daleko po světě rozhlásí a původce oslaví. Však naděje ta jej sklamala. „Zaniklyť,“ jak dí Jireček, „tyto „harmonie“ jeho tou měrou, že sotva celého výtisku dobrati se lze.“ (Str. 55.) Také sláva, jíž nadál se, že mu vzejde u potomstva z latinských básní, a pro niž pohrdal básněním českým, rychle jak pára se rozptýlila. Již r. 1576., tedy deset let po

*) Tyto černé noty mezi bílými označují dle tehdejšího způsobu psaní pouze t a k t, nikoli zmenšení not.

jeho smrti neodbyl knihkupec Berger lyrických básní jeho, jež vydal tiskem, více než asi čtyřicet výtisků.[1])

Týž osud stihl i latinskou Musu tehdáž slavného humanisty Tomáše Mitisa z Límuz, žáka Kolínova. Narodil se v Nymburce z otce Jana Kamaritha, Mitis zvaného, jenž byl též mužem učeným a stal se bakalářem, konšelem a členem literátsk. bratrstva již někdy na počátku XVI. století. Jeho syn Tomáš stal se r. 1552. mistrem svob. um., učiteloval před tím i potom v Č. Brodě, působením Jana z Hodějova pak na škole u sv. Jindřicha v Praze. V družstvě Hodějovského byl z nejpřednějších členů, a u současných humanistů nabyl slavného jména. Asi od r. 1563. oddal se docela na spisovatelství a knihkupectví, které s několika druhy založil v Karlově koleji. Za hlavní účel latinského básnění a působení svého v liter. jednotě vytknul sobě zvelebiti duchovní básnictví na oslavù Boží co možná největší. Proto nadšeně zvolal:

„Hanc (sc. lyram) Unitrino Jehovae sacrabo deinceps
Et Angelorum musicae consortibus. (Lib. I. ss. carminum).

Těmi slovy zároveň projevil, že svou lýru, t. j. své duchovní písně, věnuje literátským kůrům. Tiť jsou účastníci andělské hudby. Proto na jiném místě vřele si přeje: „Kéž by Kristus tak šťastně spořádal běh vůle mé, bych nad zpěv skonávající labutě sladčeji uměl pěti a rozmaniteji nad slavíka mohl oslavovati česť Kristovu.“ (Lib. I. ss. carmin., též v Procházk. Miscell. str. 401.) Však i Mitis učinil tak za příkladem svého mistra Kolína toliko latinským jazykem. Za tím účelem složil a vydal sedmero knih zpěvů o Kristu Messiáši, v nichž opěvá život a výkupné dílo Božského Spasitele člověčenstva dle církevního roku nadšenými verši a vytříbenou latinou. Látku k nim čerpal z bohoslužby církevní a z písní českých, jež převáděl do latiny, aby, jak pravil, zpívati je mohli též cizozemci. Nadepsal je: „Hymnodiae in Messiam“ a vydal jich od r. 1574. do r. 1581. sedm dílů. První díl o dvou knihách, „ex officio ecclesiastico per adventum Domini“ vzatý, věnoval literátské jednotě („in gratiam sodalitatis literatae“) v Čechách a na Moravě. Po způsobu svého mistra Kolína složil do toho dílu též písně v staroklassických rozměrech, z části též na nápěvy české; na př. třetí („carmen adonicum“): „Pacis amatae Autor et obses“ měla zpívati se jako: „O Pane Ježíši nejmilostivější, jenž učiněn“; čtvrtá („carmen saphicum“): „En dies cursus pro-

[1]) Zevrubný rozbor jeho života viz u Jirečka l. c.

pioris instant“ zpívala se jako: „Aj vstávajíce každý z svého lůže“; pátá („hymnus jambicodimet.“) zpívala se jako: „Přijď Vykupiteli světa“; sedmou zpívali jako: „Zdráva, jenž jsi pozdravena“ atd. V 2. knize zpívala se jedna jako: „O bohatství nesyté, kterak“, jiná jako: „My malé dítky“, jiná „obecní notou“, atd. — Tak činí náš Mitis také ve všech ostatních knihách, užívaje zejména „obecné noty“ [1]) častěji, na př. k vánoční písni („in nocte Natalis Christi“):

„Noctis sacratae qui chaos
Illuminas per Nuncios
Ad Bethleitas in tui
Nativitate filii“. . . . .

Aneb ve IV. knize k písni na antiphonu: „O admirabile commercium“:

Commercium mirabile,
Nec Angelis effabile:
Homo Deus comparuit
Carnemque Plastes induit.“ A j. v.

Zazpíváme-li jednu neb druhou z těchto písní k některému obecnému nápěvu, shledáme, že slovný přízvuk nesrovnává se s hudebným rytmem, ba někdy mu ostře odporuje.

Druhý díl „hymnodiae in Messiam“ vydal Mitis r. 1577. u Dačického v Praze „in gratiam sodalitatis literatae per Hungariam et Slawiniam“. (Viz na str. 161.) Zavírá v sobě písně na dobu vánoční až do postu. V tomto díle složil písně k nápěvům českých písní: „Pane Ježíši Kriste“, „Nuž všickni spolu veselí“, „Otče náš milý, jenž jsi na nebesích“, a j. Některé písně latině složil i textem dle staročeských, na př. 14. pís.:

1. Angelicae phalanges
Nunciaverunt bona pastoribus, accinentes

2. Progenito recenter
Filio summi Patris in commoda perditorum.“

V záhlaví napsal Mitis výslovně: Ex bohemico „Angelové jsou zpívali“. (Viz o ní v I. díle „Dějin“). Tak spracoval též písně: „Za císaře Augusta Panna porodila,“ „Jedním hlasem tímto časem“, „Stala se jest věc divná“, a j. (V. o nich v I. díle). K pátému a osmému hymnu IV. knihy cituje dokonce nápěvy světských písní: „Umřel v Kunstatě“ a „O bohatství nesyté“.

---

[1]) Viz o ní zprávu na str. 24. sl.

I tato „IV. kniha“ obsahuje mnoho písní z českých vzatých, jako: „Kristův život znamenajme“ a j. — Roku 1580. vydal Mitis své adventní „hymny“, ale rozmnožené znovu a věnoval je „literátské společnosti v Čechách, Polsku, na Moravě a v Slavinii“ (per „Slauviniam“) t. j. Chorvátsko. Úvodní báseň tohoto vydání věnoval též „všem pěstitelům posvátného zpěvu (hymnodiae) v Čechách, Polsku, na Moravě a v Slavinii“. (Srovnej na str. 162.) Pamatujme, že panovala v XVI. stol. velká vzájemnosť mezi Čechy a Poláky a že Poláci tehdáž mnoho přijímali od Čechů z posvátného zpěvu. (Viz naše pojedn. „Posvátná píseň polská“ ve zpráv. Král. č. Spol. nauk 1885.)

Toto vydání zavírá v sobě i V. knihu „hymnodiae in Messiam“, jež obsahuje písně postní („per Quadragesimam“). I do této knihy složil Mitis celou řadu písní, které obsahem i nápěvem vzal z českých, zejména z těchto: „Odpusť Hospodine lidu svému“, „Krystus příklad pokory“, „Umučení našeho Pána milostného“ a j. Pak následuje VI. kniha, jež obsahuje v sobě písně velkonoční až do sv. Trojice. I v tomto díle zavírají se písně, z českých složené, zejména z těchto: „Utěšený nám den nastal“, „Veselýť nám den nastal“, „Létho chvíle této“, „Spasitel náš Pán Bůh všemohoucí“ a j. — Také VII. a posl. kniha (písně „o večeři Páně“), jež následuje, obsahuje několik písní, z českých složených („Otče Bože všemohoucí“ a j.). Všech sedmero knih těchto chová též c. kr. univers. knihovna pražská.

Přehlédneme-li tuto hymnodickou činnosť Mitisovu, shledáváme, že mnoho zanesl dříví do lesa, byť i uhlazenou latinou; však českých písní nesložil pražádných. Zemřel r. 1591. a s ním bez mála také písně jeho, zůstavivše toliko na krátko něco stop po sobě. Náležejí již toliko dějinám!

Rovněž tak počínal si o několik let dříve jiný slavený humanista, M. Václav Nicolaides Vodňanský, jenž byl správcem školy žatecké a později obecním písařem v Žatci. I on vydal r. 1554. ve Vitemberce latinské písně, „Cantiones evangelicae“ nadepsané, k nimž protestantský náčelník Fil. Melanchton napsal předmluvu. Po ní klade Vodňanský dedikaci toho díla a v ní právě vykládá o vzniku těch písní. Vyloživ nejprve, proč se mu ty „nesčíslné písně“, jež „u nás jsou“, nelíbí, [1]) dokládá, že složil proto několik písní (latině) o vtělení Páně.

[1]) Mezi jinými také ty, jež psány jsou česky.

Nejbližším podnětem byly mu k tomu ranné zpěvy v advent („Matutinae"), kteréž byl ve chrámě slýchal. Zajímá nás při to zvláště ta zpráva jeho, že z obecného mezi literáty ža teckými usnesení všickni vůbec povinni byl těmto zpěvům adventním obcovati. Praví pak Vo ňanský dále, že tyto písně jeho tak zalíbily se učeným mužům že ho vyzývali, by složil takové písně na všecky svátky roku cí kevního. Proto složil a vydal tuto sbírku „písní evangelických Jsou to písně „o vtělení Páně", jakž dí král. hradecký rukop c. XII. Měli je tedy žatečtí zpívati patrně v adventě při „roráte I dokládá, že složil je k nápěvům obecně i žákům známým aby je mohli všickni snadno zpívati. K tomu pak dodává, že a nebylo třeba nových nápěvů, ježto naši předkové složili ty sta nápěvy podivuhodným umem. Proto mají ty nápěvy do sebe mnoh vážnosti, velebnosti, ba i lahody a tak dojímají a k ozdobě slouž jako nic jiného."

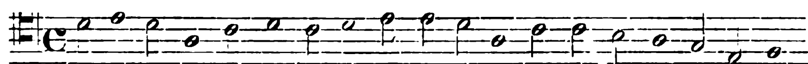
Z toho Vodňanský dovozuje, že „staří Čechové byli hudby ve lice pilni a tuto nejvýbornější umu, že co nejsnažněji vypěstovali Toť úplně souhlasí se soudem Balbínovým, Dlouhoveského a jinýc starých vlastenců českých. Z řečeného jde ovšem bezděčně n jevo, že chybně udává Dlabač (Künstlerlexik. II. 385): „Er ha Melanchtons Lieder, mit eigenen Melodien ... drucken lassen. Melanchton k nim napsal, jak jsme viděli, pouze předmluvu.

Pozoruhodno jest pak také, co níže dokládá o sobě: „Ne minem perstrinxi, diversum a mea, imo totius s. Ecclesiae Catho licae, cujus me esse membrum certo mihi persua deo, sententia." Tedy měl se za člena katolické církve a přec složil a vložil tam i pochvalnou píseň „Joannis Hussintii" a Je ronyma pražského. Byl utrakvistou starého rázu, jak zejména jd na jevo z jeho druhé písně „de Coena Domini." Ve čtvrté sloz tu čteme: „Omnibus hoc praecepit, utramque speciem jussit acc pere celebraturis coenam ejus et mortem commemoraturis."

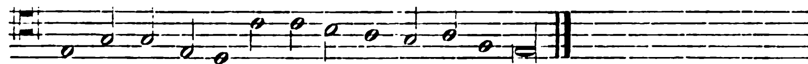
Ke konci dedikace dotýká, kterak šetřil i metrické míry „Quantity slabik", dí, „šetřil jsem, pokud jsem mohl; však v ta kové rozmanitosti nápěvů nemohl jsem vždy v slově státi." Vy mlouvá se tím, že prý řád hudebníků nevyžaduje takové přesnost Tvrdíť, že prý text má se nápěvu tak podkládati, by shodoval s s kvalitou, nikoli s kvantitou. Však ujišťuje, že se snažil oběma vyhověti. Sloha jeho písní jest často trojdílná (V. V. a R.), v nížt si staří Čechové zvlášť libovali.

Tuto práci Vodňanskému schválil a pochválil sám mistr M. Kolín z Chotěřiny; proč, nyní dobře již známe. — Nápěvy k těmto písním vypůjčené nejsou „výhradně české", nýbrž takové, kterých v českých kostelích vůbec po celý rok církevní se užívalo, jak svědčí sám název knihy i obsah její.

Že v nich někdy i velmi citelně se provinil proti lat. přízvuku i proti časomíře, jeví se zvláště nápadně na této písni:

„Sal-va-tó - ris Je - su Chri-sti mi-rá-bi-lem san-ctamque con-cep-ti - o-

nem ex-tol - la mus ac ca-ná-mus in hac di - e."

(Viz expl. c. k. univ. knih. pr. sign. 46. E. 224.) Tak znamenáme i v písni: „Adsis nobis Jesu Christe tua s. gratia" a j.

Královéhradecké museum chová též v jednom rukopisném kancionále (č. XII.) ze XVI. stol. tyto písně „Cantiones evangelicae de incarnatione Domini" nadepsané. Textem i nápěvem celkem souhlasí s pražským tiskem; toliko sem tam jeví se v některém nápěvu malá úchylka a v textu rukopisném (kr. hrad.) méně sloh, na př. první „Venit tempus acceptum" v tomto má 12 sloh, v tisku 19. Noty má tisk bílé, hrad. rukopis černé. Nápěvů, jakých kde užili, výslovně nepřivádí, jako Mitis činil. Jsou to na př. písně: „Minula noční hodina", „Jesus Chr. nostra salus", „Krystus příklad pokory", „Umučení našeho Pána Jesu Krysta" a j. — Zvláštností všech písní jest, že začátky všech veršů tvoří samé akrostychy na jméno Vodňanského a přátel jeho.

Rukopisný exemplář těchto písní (kr. hrad.) obsahuje po nich ještě od jiných autorů latině složené písně o vtělení Páně, též k nápěvům v Čechách známým; však jmen autorů neudává. — Kromě toho jeví se latinské vánoční písně kteréhosi humanisty českého i v rukopise c. kr. dvor. knihovny vídeňské čís. 11857.[1]) na ll. 19ᵃ—190.ᵇ První část jejich do l. 86ᵃ má též notované nápěvy. Ta patrně obsahuje původní skladby jeho, kdežto ostatek jsou známé písně jiných původců, proto bez not sem přepsané. Notové nápěvy jsou jako u Vodňanského a Mitisa namnoze nápěvy, jež v Čechách tehdy byly obecně známy.

¹) Tento rukopis pochází dle notového (černá nota mensurovaná na 4 línách) a textového písma ze XVI. stol.

Na př. druhá píseň: (l. 20.)

„A-ve spe ci-o-se fi-li ma-tris ca-ste, a-ve glo-ri-o-se fi-li pa-tris

Christe su-per omnem constitutus princi - pa-tum; placa no-bis tu-um

parentem di-le-ctum fi-li Ma-ri-e“

má nápěv staré sekvence „Ave gloriosa Virgo.“ (Viz I. díl těchto Dějin na str. 110.) — Jiná (na l. 71.):

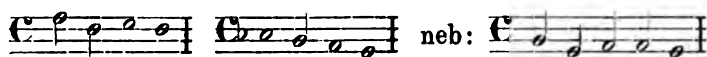
„Conditorem rerum
te colimus verum,
ex Virgine ortum,
hominem et Deum.

Ro. Quem orbes requirére,
celestes tenére,
viscera matris castae
mire te clauserunt,
mire prodiderunt“ —

má nápěv středověké sekvence „Ave rubens rosa“ (I. díl, str. 133. — Celou viz v kanc. Hlohovského). Poslední slohu této písně přetlumočil tu skladatel její také česky takto: „V poslední hodinu Kryste naší smrti Světlo neskonalé daj nám své milosti, a po tom hrozném soudu daj nám ty pomoc svú, bychom došli radosti také potěšení v nebi na výsosti.“ K tomu si přidal tyto české notované veršíky:

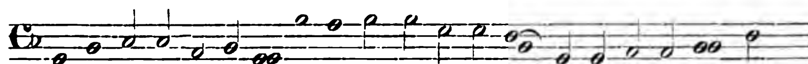
Dayz to mi-ly Kry-ste, genz se wtie-lil w ziwot pan-ny czi - ste.

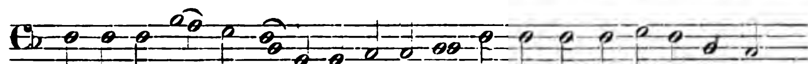
Vůbec pozoruhodno jest, že se v těch písních jeví často nápěvy marianských próz z našich rorátních zpěvů. Na vadné deklamaci latinského textu jest často znáti Čecha skladatele dle českého přízvuku, na př. v slovech:

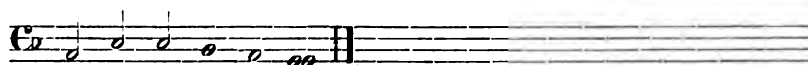

a na četných jiných slovech.

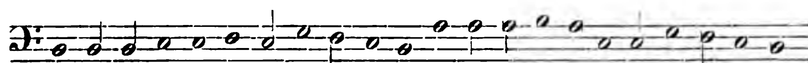
Krásný, pravidelně a správně utvořený nápěv má píseň tato (na l. 73.):

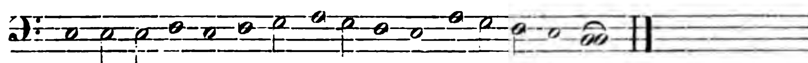

Starý a vážný jest dorický nápěv hymnu na l. 39. a připomíná silně starou slováckou píseň: „Okolo Braniska". (Viz ji na str. 184.) Zní:

Píseň na l. 60. má nápěv Husovy: „Jesus Chr. nostra salus", jiná na l. 70. má nápěv sekvence „Ave hierarchia", jiné jiných známých zpěvů.

Na konec můžeme o těchto lat. písních našich humanistů dodati, že je žáci také ve školách zpívali. Svědčí o tom na př. T. Mitis v jedné básni na K. Humberta řka:

> „Dum cano Messiam lyrici modulamine plectri,
> — — — — — — — — — —
> Approbet id Christus Christique ecclesia tecum
> Et schola divinis nobilitata sonis."
>
> (F. Proch. Miscell. 430.)

Ze všeho, co jsme posavad o našich humanistech poznali, jde na jevo, že sice též literátská bratrstva utrakvistů i katolíků jejich písně z nějaké části zpívala, avšak že jimi nikomu trvale neprospěla.[1]) Vznešené a mistrovské liturgické zpěvy církevní nahraditi nemohli, ba sami se k nim vždy táhli. Ještě méně mohli obecnému lidu nahraditi jeho staré a krásné písně české, jež hluboko vnikly do srdcí jeho; proto všecky tyto písně, byť i k nejznámějším nápěvům složené, záhy zanikly a nikdy více k životu se neprobudily. Bylyť to pokusy nepřirozené. Však bezděčně nám při tom na omluvu jejich připadá i tane na mysli: Oč lepší byli tito humanisté naši nad ony nevěrné humanisty jiných národů, kteří s jazykem starých pohanských Řeků a Římanů přijali a vsáli do sebe zároveň i pohanského ducha jejich! Této pohromy uchránili naši humanisté sebe a mnohé Čechy, kteří měli na zbyt jiných.

K tomu zbývá dodati, že latinsky nikterak nebásnili naši humanisté z nedostatku lásky k své české vlasti. Žeť i oni znali a chovali v srdcích svých tuto přirozenou cnosť, jež ozdobou jest každému člověku, dosvědčil jeden z nejpřednějších členů družstva Hodějovského, Bohuslav z Hodějova. Napsalť i báseň na oslavu povltavského kraje („de districtu Vultaviensi"), již takto počíná:

„Patria cur cunctis est charior, Hoddeiovine,
  Cur homo natalem diligit omnis humum?
Est a natura concessum forsitan istud,
  Ut terram, in qua est quis progeneratus, amet.
Est mea multijugis circumdata patria sylvis,
  Non tamen illius non meminisse queo." A d.
(50 veršů. Farrag. I. 3. fl. 178.)

3. V umění hudebném.

Vedlé umění malířského vynikla liter. bratrstva hlavně skladatelskou činností hudebnou, jak dosvědčují podnes hojné kancio-

[1]) Na př. píseň Vodňanského:

„Nobili familia nate
adsis noster advocate,
Jesu Christe bone,
ex corde deprome
nostro tuas laudes" a d.

shledali jsme tak jako v pražském tisku a kr. hradeckém rukopise i v katolickém kancionále sedlčanském z r. 1639., jenž obsahuje české a z malé částky i latinské písně vícehlasné. Píseň „Nobili familia nate" jeví se tu dokonce čtyřhlasně spracovaná. Viz ji v hudebné příloze č. 6.

nály jejich. Stalať se četná literátská bratrstva svou velikou zbožností a hojným zpěvem bohoslužebným též mocnou pružinou ke skládání mnohých zpěvů rovněž tak, jako vzniknouti dala i uměleckým dílnám drobnomalířským. Obé svědčilo o nevšedním uměleckém citu a vkusu tehdejšího národa českého, zejména v XVI. století.

Na čase jest, bychom přikročili již k hudebnému rozboru kancionálů této doby a zejména též dolíčili, kterak vznikaly české kancionály utrakvistických bratrstev. Byly to hlavně „graduály“, jež obsahovaly Kyrie a ostatní mešní zpěvy (Et in terra, Grad. (prozy), Patrem, Sanctus, Agnus, Introit, Communio) pak rorátní knihy, vlastní kancionály, t. j. sborníky českých písní, jež nazývali také „kniha písní a chval Božských“, (viz níž ad 4.), pak hymnáře, jež obsahovaly české hymny, z církevních officií přeložené, žaltáře a nešpor český z hodinek církevních vzatý. Kromě těchto jednohlasných kancionálů mívali větší liter. kůry též vícehlasné graduály a „kancionály“ české a vedlé nich obyčejně i něco latinských graduálů, missálů, antifonářů a jj. zpěvníků (k církevním hodinkám).

Utrakvisté zásobovali se po nejvíce „graduály“. Obsah takových graduálů nejúplněji a nejlépe spořádaný podává rejstřík lat. graduálu chrudimského z r. 1530.[1]) Dle něho (a jj.) zavíraly v sobě graduály z pravidla tento obsah:

1. Antifony o Panně Marii, „quae canuntur in adventu ante Rorate“ (v adventě před Rorate);

2. mešní officia:
   a) o vtělení Páně v adventě („Rorate“), na neděle adventní a na všecky zasvěcené svátky Páně;
   b) o svatých a světicích Božích;
   c) votivná officia o Panně Marii, o sv. Duchu, o Božím Těle, o umučení Páně, za moudrosť, za déšť, v zármutku, za hříchy, za pokoj, svornosť, lásku, za církev a j.
   d) za zemřelé.

---

[1]) Zajímavo jest, že právě v tomto utrakv. graduálu shledáváme i naši nejstarší památku „Hospodine, pomiluj ny“ (v 5. odděl. „Cantiones“ b) „de Sanctis“ na prvém místě. Jediná česká mezi latinskými!) Zpívali ji tedy také utrakvisté. Na písmě je znáti, že ji písař opsal z nějaké starší předlohy. I nápěv zde podaný bližší jest onomu břevnovského mnicha z r. 1397. (v. jeho fototyp. snímek v I. díle t. Dějin), nežli nápěv rukopisu univ. knih. praž. z XV. stol. sign. X. E. 2. (V. jej l. c str. 31.) Vizme fototypický snímek jeho v 6. příl. „notových snímků“.

3. P r o z y, jež počínaly obyčejně prozou o narození Pá
„Grates nunc omnes reddamus“, („Díky my nyní vzdávejm
Prozy o nejblah. Rodičce Boží bývaly do zvláštního oddělení
řaděny. Mezi nimi bylo mnoho původem českých.

4. P a t r i a m i n a. Slovem („Patrem“ začínali na kůru
znání víry). Bývala jednohlasná i vícehlasná (na svátky).

5. „Cantiones“, t. j. písně s jediným nápěvem pro vše
slohy. Počínaly obyčejně též adventní písně o Panně Marii,
sledovaly pp. na hody Boží, pak o svatých a světicích Bož
Knihy, jež obsahovaly hlavně ty a takové písně, sluly po vy
„k a n c i o n á l y“, ostatní toliko širším smyslem.

6. Na konec pak ukládali vícehlasné písně a vůbec zp
jež v chrud. grad. slovou „c a n t i l e n a e duum, trium quatuor
vocum.“ Však shledali jsme v jiných kancionálech i pěti až š
a sedmihlasné, na př. v táborském šestihlasnou píseň „O nejm
stivější,“ v Král. hradeckých sedmi až osmihlasné. Toť obsal
bývalo největších, úplných graduálů, kdežto menší obsahovaly
méně těchto zpěvů, některé ani nemají všech vytčených odd
nýbrž toliko jeden aneb několik jich. D a č i c k ý g r a d u
z r. 1587. na př. má jen zpěvy ad 2. udané a i z těch toli
Kyriamina, Et in terra, Sanctus a Patriamina. (Viz popis j
v Čas. Mat. mor. 1891. str. 260. sl. od prof. a redakt. F. Slav
podaný. Grad. viz v brn. Frant. Mus. Nr. 643.) A takový by
a jest i obsah velkých a tytýž i bohatě illuminovaných utrakv
graduálů, jakž právě chrudimský nám dosvědčil. Totéž platí t
o pozdějších českých, k nimž bude nám nyní místněji přihlédno

Slušíť hned z počátku vytknouti, že všecky ty skvostn
méně skvostně illuminované rukopisné kancionaly podnes zac
vané, pokud č e s k é h o jsou obsahu, jsou u t r a k v i s t i c
Pisateli těchto řádků alespoň posavad, ač mnoho jich poz
jiných se nenaskytlo. Katolické kancionály krásně psané a illu
nované, pokud se nám z této doby zachovaly, jsou latinské; če
zahynuly. Jen přídavkem jeví se v některém latinském také pí
české. [1]) Že katolíci této doby kromě latinských kancionálů n
jistě i české, patrno jest obzvláště ze zprávy Viléma Slav
z r. 1628. V stanovách obnoveného liter. bratrstva jindř. hra
ckého ustanovil t. r., že literáti „předně, j a k o o d s t a r o d á v
b ý v a l o, vždycky l a t i n s k é h o j a z y k a c í r k e v n í h o,
všední tak v sváteční dni obecně v zpívání užívati budou, v

[1]) Viz, co řečeno o jindřichohrad. grad. z r. 1491. v II. době.

s propůjčením toho, aby času adventního při Rorate, item při vánočních, velikonočních a letních" (rozum. svatodušních) „slavnostech, při kázání, procesích, jmenovitě Těla Božího, ve dni křížové a jiné, jakž od starodávna bývalo, katolické pobožné písně české zpívati mohli." (Pravidla liter. v „Ohlase od Než." 1877. č. 14.) Z tohoto svědectví Slavatova vidíme zároveň, jaké písně obsahovaly v sobě tehdejší české kancionály katolických bratrstev. Byly to zejména písně rorátní, vánoční, velikonoční, svatodušní, písně ke kázáním a na evangelia, k processím, ke dnům křižovým a j.[1]) Toto svědectví doplňuje se zprávou o katolických literátech čáslavských z téže doby (asi z r. 1629.), že „zpěvy měli konati jako dříve, při sacrum (t. j. při mši sv.) latinsky, před sacrum .... kantytery česky zpívati pomáhali." (Viz na st. 66.)

a) Katolické zpěvy a písně.

Jest nám tedy přihlédnouti k těm zbytkům katolických kancionálů a písní, které se nám ze XVI. stol. zachovaly. Jsou to především písně na evangelia a překlad nešporních hymnů, jež vydány byly tiskem v Plzni u Jana Pekka l. 1529." jak čteme na konci posledního listu této malé knížky. Mají nápis: „Písničky velmi pěkné a příkladné na nedělní čtení do roka, též o Svatých ze čtení," (= evangelií) „také z postních epištol i ze čtení" (= evangelií) a naposledy všecky hympny tuto pořádně v nově zpravené najdeš a znovu tištěné a opravené". (Viz expl. v c. k. un. kn. pr. 54. Ex. 113.)

Notovaných nápěvů tu sice není, ale cituje je hned na 2. str. titulního listu takto: „Muožeš pijesnie tyto pod takové noty zpievati jako: 1. Otče Bože všemohoucí, 2. Navštěv nás Kryste žádúcí atd. Jmenuje tu 10 písní, jež většinou při „zprávě o obecní notě" jsme poznali. Nové tu přivádí tyto tři: „Anděl Boží budiž při nás", „V těchto časích nebezpečných", „Dum jubar astris oritur". Zpívaly se tedy tyto písně z velké části obecným nápěvem, aneb také, jak zpěvníček dokládá, „jako mnohé hympny". „Na mnohých pak najdeš", dí se na konec, „svrchu notu znamenanou". (Podobně dí glossa i později při postních písních.)

A v skutku hned při první písni na 1. ned. adventní udává, že se zpívá jako „Veni redemptor gentium, aneb kterak najlíp

[1]) Zničily ony české kancionály katolické, jež tyto písně v sobě zavíraly, také „Konyášové"? — O jednom (sedlčanském) viz na str. 221. a 146.

umiješ". Bylť nápěv Ambrožova hymnu „Veni red. g." také jede z obecných; proto mohl skladatel přidati: „jak nejlíp umíš". — Vzhledem k obsahu jsou ty písně všecky prostě popisné a poučn veršování bez básnického vzletu a ducha. První počíná:

1. „Když Pán Ježíš náš Spasitel,
aby nám byl vykupitel,
k Jerusalému se blížil,
tu se jest velmi ponížil.

2. Ale prve poslal svá dva,
by mu oslici přivedla,
ukázav, kde je nalézti;
chtěl z toho dobré provésti.

V předposlední sloze pronáší skladatel prosbu ke Krist tímto drastickým způsobem:

„O Kryste daj věrné vuodce,
ať vedú k tobě oslice,
lidi hříšné, v nichž chtěl býti,
milostí svú vždy bydleti."

Končí: . . . .

„Ať ctíme i dobrým dílem
tě dobrého na tom světě,
spasiž nás v věčném životě." —

Jak vidíme, slabik do verše prostě počítáno beze všeh ohledu na míru nebo přízvuk, rým jak se právě nahodil, ale jazyk jest přesný, starého jádra nepostrádající. Tak jest i v následujících písních. — „Na velikú noc" počíná píseň:

„Ač sobota pominula,
láska z srdcí neminula
svatým ženám, které sú šly
k hrobu Ježíšovu přišly.".

Jsou tu také písně na „veliký čtvrtek, v veliký pátek v byelú sobotu." Na konci několika písní klade ještě prastar tvar (na věky) věkoma, ač jindy již věkuov. — Dodatkem pamatujme, že i starý utrakvista Miřinský složil již v XV. stol písně „na čtení a epištoly přes celý rok". (Viz o nich na str. 78.)

Na listě XIIII[b] „počínají se písně a chvály, které slov hympny a na nešporách se zpívají." Tyto překlady přiléhaj těsně k latinským originálům církevním. — Takový překlad hymnů shledáváme již o půl století dříve v rukopise, jejž psal jakýsi „Nicolaus de Polna" (ne Polda, jak má Jungmann v histor. l. č.) r. 1473. jakž psáno na konci. (Expl. v c. k. un. kn. pr. 17. H. 12.) Obsahuje církevní hymny na všecky doby a svátky roku církevního i na všední dny. Na konci má ruk. výkaz žalmů (obsahují se napřed) a hymnů na jednotlivé hodinky a dni, kdy které připa-

dají. Počíná „na veliký čtvrtek“. I tento překlad jest doslovný, někdy (viz „Pange lingua“) i glossovaný, tak že zdá se býti pořízen více pro poučení ve škole neb doma, snad onoho Vítka, o němž dí na konci: „mily witku nemiey za zlé.“ Nápěvů tu není. Mezi těmito hymny shledáváme také postní „Jesu quadragenarie“: „O Buože, posvětiteli postu“ a Notkerovu sekvenci (= prozu) „Media vita in morte sumus“: „Od polu životem naším položeni jsuc na smrti“ a d. Květnou neděli zove zde „květnici“. Na bílou sobotu čteme neurčité sklonění: „O velicze (= velicie) noczy na procesi“: (Zdráv buď slavný dne“ . . .), a „na veliký čtvrtek“ čteme hymnus „na temnu Gitrzni“ (to jsou noční hodinky).

Jiný katolický kancionál, z té doby zachovaný jest latinská rorátní kniha sedlčanská, jež pochází asi z počátku XVI. věku a vázána byla r. 1567. od Jiříka knihaře, jak svědčí nápis na přední desce. Jest to vzácný foliový rukopis, krásnou minuskulí psaný, v němž jeví se také bohatě a krásně malované, tytýž také lesklým zlatem zdobené initiálky a versálky. Ba i něco not a písmen bohatě jest pozlaceno při hlavních svátcích a zpěvích.

Kniha počíná hojnými „antifonami“ adventními, jež měly před Roráte v adventě zpívati se již od čtvrté hodiny ráno. Po těch 12 antifonách následuje oficium votivní mše mariánské: „Rorate coeli desuper“ etc., v němž i několik proz o Panně Marii, a po něm opět „antifony“. První z nich jeví se býti českou prací touto dokonalou, dvojí sekvencí či progresí melodickou:

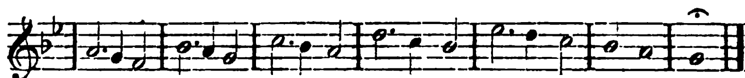
A - - ve Je - - su pu - er no - bis na - te ex Vir-

gi - ne ca - stis-si - ma Ma - ri - a ma - tre - - - - - - - - -

- - - - - - - - - - - - - - - atd.

Jak krásné, jásavé to vítání Synáčka Božího, v jeslích narozeného. Jako skřivánčí píseň vznáší se jeho základní motiv

f - g - a - g - g - f stále výše a výše až do plné oktávy jonick
niny [1]) a rovněž tak sestupuje tento nebeský jubilus opět k sv
kladnici *f*. Však nedosti na tom. Srdce pěvcovo jest přep
tou nebeskou slastí; proto od slov „Maria matre“ (pozor
v slově **M a r i a** **český** přízvuk hudebný na prvé slabice) p
nadšený pěvec novým jubilem (motivem) vznášeti své srdce k
načež náhle jako ten skřivánek s nebe, snáší se opět k t
Tak děje se také naší písni sv. jansk. kancionálu č. 234.

Al - - - - - - - - - - - - - - - - - - le - lu - ja

Druhé Kyriamen této knihy má melodii naší české
písně: „Hospodine, všech věcí Pane“. Čtemeť tu: „Kyrie cle
tissime, summe Rex aeternae gloriae elejson“ (na notu: *f -*
hes - a - g - a - f, e - f - g - g - f - c - d - e - c . . .). Pak násl
třikrát Christe s druhým motivem: *c - d - c - hes - c - f* a d. na
opět troje interpolované Kyrie („Kyrie „fac nos crimine mu
a d.) na melodii: *c - d - ec - hes - a - g - a - f - e - f - g - g - f*
e - c . . . . a d. (Viz Lehnerův neb sv. jansky kanc.)

Že katolický jest tento kancionál poznáváme zvláště
písně [2]):

„Singuli **K a t h o l i c i** Domino laudes demus / na notu: *d - d - c - c - d*
in hymnis et canticis ei personemus.“ [3]) / *a - a - g - f - e - d - d*, *a*
f - d - d - a, a d. (Dále
není).

V druhé části této knihy zavírá se mnoho českých a
ských písní, jež hojným jsou nám zdrojem toho, jaké písně
zpívali tehdáž katolíci. Shledáváme tu skoro všecky písně, je
předkové naši již v předešlé době a jež poznali jsme pro

[1]) Mám za to, že skladatel to prvé ♭ myslil a napsal pro vše
poněvadž ho tam nezbytně třeba není; jinak bychom ovšem měli před
l y d i c k o u toninu. Nota rukop. jest černá semibrevis.

[2]) Po „Sanctus“ následují latinské písně mariánské, v nichž ta
se jeví.

[3]) Rukop. c. k. univ. knih. pr. VI. B. 24., asi z počátku XVI. st
chodící, má podobnou píseň:

„Singuli catholice (?)
Mariae laudes date,
in hymnis et canticis
Eam venerate.“

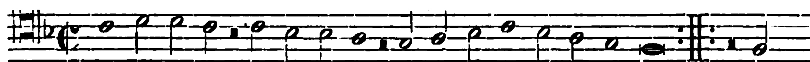
(Viz ji v Dreves. Cant. boh. 138.)

v I. díle těchto Dějin, avšak objevují se i nové. Jsou to: 1. „Všickni věrní křesťané, milosť nesmírnú važme (J. Táborského?); 2. „Slovo na svět narozené z přečisté panenky“, jež obsahuje se také v král. hradeckém kanc. č. XIII. s týmž nápěvem: { d-a-a-g-g-f-d-c / d-e-g-f-e-d; } pak kanc. z r. 1559. (c. k. univ. pr. LIV. D. 173.) u J. Táborsk., Št. a j. Má tuto z dávna oblíbenou úpravu slohy:

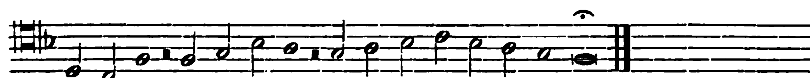
1. Slovo na svět narozené
z přečisté panenky,
pro nás pro hříšné vtělené
chvalmež dnes i vždycky.
Ro. Srdcem, jazykem vesele.
Synu Panny této chvíle
vzhlédniž na nás mile.

2. Tě lid tvůj chválí ochotně,
neb's milosti Pán;
tebe prosíce (!) robotně,
jenž's na svět k nám poslán.
Ro. V moři hříchů tapajíce (! m. tapajícím)
pomoziš nám volajícím
tvá svatá pravice. — A d.

K. Holan pozměnil její nápěv a připsal k němu bas. (Viz Holan „Cap. r. mus.“) Docela jinak upraven jest text i nápěv této písně v pacovské rorátní knize (rukop. asi z konce XVI. stol.). Čtemeť ji zde takto:

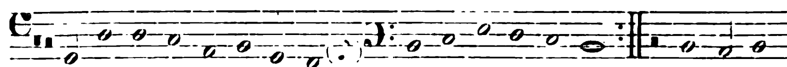

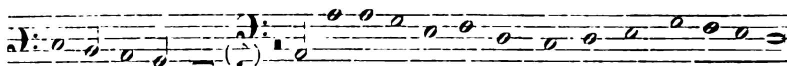
„Slo-vo na svět na-ro-ze-né, před vě-ky od Ot-ce po-šlé, / na spa-se-ní svě-tu da-né v posledních dnech všem zjevené } Ro. Ra- / a

čiž ohněm své mi-lo-sti srd-ce na-še za-pá-li-ti,
žá-do-sti u-sly-še-ti, vše-ho zlé-ho nás zba-vi-ti.“

Píseň má zde celkem toliko tři slohy. Jest to adventní píseň, vložená mezi rorátní zpěvy. Dačický graduál (z ll. 1573.—87.) podává tu píseň s týmž nápěvem jako král. hradecký a sedlč. graduál vyjma nepatrné změny takto:

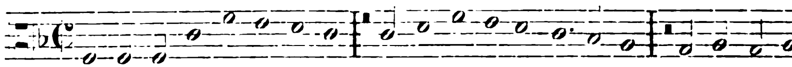

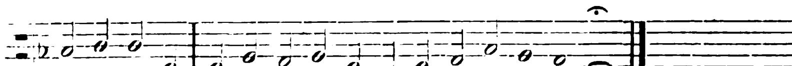
V rukopise stojí píseň mezi adventními a psána jest černou mei surovanou notou chorální. 3. „Poslán jest archanděl k Marii Pann do města," (= překlad latinské písně arcibisk. Jana z Jenštejı s nápěvem tohoto latinského originálu); 4. „Jakož o tom proro svietí zvěstovaliž, Duchem sv. jsouc hnuti" (Miřinského, 1528. 5. „Plnosť času když přišla | věku posledního, milosť nesmírı vyšla | od Otce nebeského . . ." (Jana Táborského). 6. „Jakžt růžička překrásná." Utrakvista Jn. Táborský z Klok. hoı připsal sice k této písni v tištěn. kancionále z r. 1559. (c. k. uni knih. pr. LIV. D. 173.) svou značku **J. T.** Avšak že tento sed čanský kancionál starší jest nad kancionál Táborského, nemůže o něho text této písně pocházeti. Snad jej Táborský pak jinak upravi jakž tehdy často se stávalo. Obsahuje se v kancionálech Tábo: ského, ale i v Šteyrově a jj. (V. Jireček, hymn. 46.) Text má še pětiřádkových sloh s dvojím rýmem, takto upravených:

1. Jakžto ruožička překrásná
   a jakžto hvězda přejasná,
   matka krále nebeského,
   pošla z rodu královského
   panna čistá.

2. Adamuov dluh jest zaplacen,
   člověk k životu navrácen;
   skrz plod té panny přečist
   přišlo nám spasení jisté
   pána Krysta." A t. d.

Poslední verš prvé rýmuje se s posledním veršem druhé sloh Nápěv sedlčanského kanc. počíná: *c - h - a - g* - **c** - *d* - *c*. T štínský moravský rukop. (16 . . .) má: *c - h - a - g - g* - **e** - *d* - Však Šteyr má nadepsáno: „Jako: Prozpěvujmež . . . Sice star její nota jest tato":

(IV. vyd. str.

7. „Všickni věrní křesťané Bohu chválu vzdajme.“ (J. Táborský) 8. „Jezu Kryste my zajisté na čest tobě zpíváme“ (bez not) a j., též dvě dvojhlasné vánoční. Pak následuje dlouhá řada latinských písní, vánočních a velkonočních a mezi ně vloženo jest hojně i českých písní, jež po nejvíce jsou překlady předešlých latinských. Pro noty jest tu sice linováno, však nápěvy bohužel psány nejsou. České jsou:

1. „Nastal nám den veselý, nebť nám přišlo dnešní den z lůna panenského“ .... 2. Nastal nám den veselý, jenžto z Panny čisté narodil se Syn Boží, ... 3. Na Boží narození radují se andělé... 4. Jméno Boží veliké Emanuel, 5. Co tu stojíte a co se divíte, že panna porodila, 6. „Narodil se Kristus Pán, veselme se; z růže kvítek vykvetl nám, radujme se. Z života čistého, z rodu královského narodil se.“ (Bez „nám, n.“) Má čtyři původní slohy, jak je podnes zpíváme, však poslední není celá, ježto následující list schází. 7. „Již slunce z hvězdy vyšlo, radujte se lidé.“ Ani tato není celá, že vytrženy jsou i zde listy.[1]) Proto následuje toliko pokračování jakési (dvojhlasné) vánoční písně: („Divný Syn panny Marie, Otec na nebi zvolil sobě, aby měl i matku na zemi“), jež též není celá. 8. Následující p. „Nobis est natus hodie“, „Nastal nám den veselý“ jest čtyřhlasná (T. B. A. D.). Při všech těchto osmi českých písních jest napřed udána latinská za pramen. Jsou to veskrz písně starší doby. (Viz je v I. díle). Tak jest i při následujících velkonočních: 1. Vstalť jest této chvíle ctný Vykupitel, 2. Dnešního dne vstal Stvořitel z mrtvých, 3. „Od smrti Otec nebeský jakožto lev velmi udatný.“ Jest to překlad latinské předcházející:

„Ex morte pater divinus
velut modus leoninus
clamans excitat filium.“

Má trojčlennou slohu V̄ V̄ Ro, kterou Čechové již od předešlé doby byli si zvláště oblíbili. 4. „Vstalť jest Krystus z mrtvých, Pán zvítězil jest, mocný Pán mocně nepřítele svázal i odjal moc jeho.“ (= Mortis en cum gloria victor ad inferos vociferans ...) 5. Den vzkříšení Jezu Krista allel., chvalmež jeho podle písma

[1]) Kam asi poděly se tyto a j. listy, domysliti se můžeme ze zápisu na zadní desce této knihy. Tu čteme: R. 1814. sub reparatione organorum deperdita sunt folia 20.“ (Hodily se asi výborně na zalepování měchů.) I zbylo v tom roce 208 listů, kdežto r. 1806. jich bylo 228. a r. 1720. ještě 231, jak svědčí tento zápis.

alleluja. 6. Ey ten silný lev udatný Krystus vstal z mrtvých. 7. Léto chvíle této vesele vydává.[1]) — Konečně jeví se tu dvě dvojhlasné a pět čtyřhlasných písní (D. A. T. a B.).

S tímto výkazem souhlasí také obsah písní, které zavírají se v katolickém kancionálku „Písně nové...“ u Bur. Waldy l. P. 1588. vydaném (s povolen. nd. kn. arcibiskupa Martina Medka). Máme před sebou ležeti exemplář jeho z jagellonské knihovny krakovské (bohemica č. 206.). V „předmluvě k čtenáři“ dí se tu výslovně, že obsahuje v sobě písně na katechism Petra Kanisia, jenž byl o čtyři léta dříve vydán českým jazykem. K těm přidáno něco „vajročních“ písní, o nichž tu dokládá skladatel, že jedny sebral z kancionálů před 40 lety tištěných, (tedy r. 1548.) a jiné z psaných před 60 lety“ (tedy r. 1528.). Konečně přidal též „některé v nově složené“. Písně ze starších kancc. sebrané jsou: 1. Zvěstujem vám radosť převelmi velikú, 2. Andělové, and. jsou zpívali, 3. Narodil se Krystus Pán, 4. Na Boží narození radují se andělé, 5. Nastal nám den veselý, z rodu královského, 6. Znamenej křesťan věrný Krystovo vtělení, 7. Tři Králi znamenali, 8. Nebeský Pán aťby (= aby) dokázal k nám dobrotu .... (Domin. Palmar.), 9. Ó veliká milosť Syna Božího (v záhlaví: Domine non sum dignus); 19. Umučení našeho Pána milostn. važ sobě, 11. Poslouchajte žaloby nebeského otce (v záhlaví: Žaloba P. Ježíše Krista). O vzkříšení Páně: 12. Vstalť jest této chvíle, 13. Buoh všemohúcí vstal z mrtvých žádoucí, 14. Dnešního dne vstal Stvořitel, 15. Utěšený nám den nastal, v němž P. Jezu Krist z mrtvých vstal, 16. Vzkříšení Spasitele Svého chval každý...., 17. Léto chvíle této, 18. Ay ten silný lev udatný, 19. Bože Otče z veliké milosti učinil's nám více nežli dosti (o na nebe vstoup. Páně), 20. Vítaj sladký Těšiteli ...., 21. Otče Bože všemohoucí, jenž jsi nám dal člověčenství („O Těle Božím“).

Následují „písně o blah. Panně Maryji“, též adventní: 22. Zdrávas najsvět. Královno (s notou), 23. Ke cti k chvále Krysta Krále (s notou), 24. Zdrávas Panno čistá, tys přímluvce jistá, 25. Vesele zpívajme, Boha Otce chvalme, 26. Poslán jest archanděl k Maryji Paně, 27. Zdrávas Bohem pozdravená, ... Vykvetla hůl Aronova, ...

Z písní „o Svatých“ shledáváme zde tyto známé: 29. Sv.

[1]) Dle této písně složeno jedno „Patrem“ v českobrod. graduálu.

Václave, vývodo české země. Jsou tu také dvě české litanie (jedna s nápěvem).

Následují „písně, které při mši sv. zpívány býti mohou.“ Jsou to opět staré známé: 30. Bože Otče náš, jenž jsi na nebesích (parafrase na Otče náš a Zdrávas), 31. Hospodine všemohoucí, Pane milý přežádúcí, 32. A na zemi budiž lidem pokoj dobré vůle. „Po epištole,“ dí se tu, „může některá o Svatých, aneb z katechismu zpívána býti.“

33. „Po čtení (= evangelium) Patrem“: Věřmež v Boha Otce svého Stvořitele (s nápěvem).

Pak jdou „písně před kázáním“: 34. Bože Otče sešliž nám nyní Ducha sv. (Klim. Bosáka); 35. Poprosmež sv. Ducha, bychme byli pravé víry, 36. Otče náš milý Pane (Klim. Bosáka; zde stejné tři slohy).

Následují písně „při velkonočním čase“: 37. Veselýť nám den nastal. 38. Všemohoucí Stvořiteli Otče svatý („Sanctus summum“). Následující tři písně měly zpívány býti „při pozdvihování Těla a Krve Páně“: 39. Zdráv buď milý Jezu Kryste, jenž's z panny čisté, 40. Vítaj milý Jezu Kryste, vítaj Synu z Panny čisté.... (obecní notou), 41. Vítaj vděčná, vítaj vzáctná milosti (nová — obecní notou).

K těm přidává písně „za mrtvé“ a „písně každodenní, které se užívati mohou ráno, večer, před stolem, po stole“, pak odpolední. Zpívaly se též „obecnou notou jakoukoliv chceš“. Ranní jsou tu: 42. Ve jménu sv. Trojice k nebi zdvihám hříšné ruce, 43. Nuž všickni povstavše z lůže zdvihněm hlasy k Boží hůře,.... 44. Ó, laskavý Hospodine chválím tě v této hodině, 45. Noční temnosť se změňuje, svítání se ukazuje („v svítání“), 46. Duše sv. Těšiteli, všech věrných osvět.; večerní: 47. Slunce se k hoře schyluje, 48. Pane Bože všemohúcí, dušem našim přežádúcí, a několik jiných druhů („vyznání hříchů“, poutnická „Ve jméno Boží kráčejme“ a „píseň sv. Ambrože a sv. Augustina Tě Boha chválíme.“ Jí zavírá se zpěvník. (Víc o něm bude v 2. části t. Děj.)

Žeť pak katolíci i v této době zpívali jako již od pradávna staré rorátní zpěvy na každý den po celý advent při mši o Panně Marii, o tom svědčí a to také schválil jim sám krajinský sněm, jejž arcibiskup Zbyněk Berka l. P. 1605. svolal do Prahy. V kapitole o mši sv. (na str. 73. vydání r. 1762. tištěného) dí se: „Antiquissimus ufus celebrandi cum cantu, per totum adventum, summo mane, Missam de Beata Virgine, quae Rorate appellatur, laudabilis est, et fidelium devotioni ac pietati

apprime accomodatus. Ideo in omnibus Ecclesiis huju Metropolis et Archidioecesis Nostrae perpetu retineri poterit et observari." Z té sněmovní úchva znamenáme, že i tehdáž předkové naši po celých Čechách zpíva rorátní písně v adventě, jakž i odjinud jsme poznali. Proto podnes jeví se zachovaných rukopisů rorátních dosti. Kromě kr hradeckého a v univ. knih. praž. v Pacově, v lobkovické knihovn v Rajhradském klášteře a jj. (Viz též Děj. liter. bratr. z II. doby

Z týchž úchval pak i to seznáváme, že v některých kostelí zpívali hoši a odrostlí české duchovní písně i při hrubé či velké m a jiných bohoslužbách, pak před kázáním a po něm a při pr cesích. Čtemeť v hlavě „de divinis officiis" (na str. 121.) takt „Spirituales Cantationes, quae a pueris adultisve in aliquibu Ecclesiis intra Missae summae Divinorumque Off ciorum celebrationem atque ante et post sacra Concionem, seu in Processionibus ad fidelium dev tionem excitandam pie decantari consueverunt, permittenda duximus, dummodo prius a Nobis Officialive nostro recognita sint et scripto comprobatae ...." Dle toho tedy připouštěla sy noda i tyto zpěvy, žádajíc pouze, aby dříve od círk. vrchnos byly schváleny, aby neobsahovaly ničeho profanního, podvrženéh nebo bludného. Avšak výslovně k tomu přidán rozkaz: „Huius modi cantionum causa nihil intermittatur ex iis, quae in Missis a divinis officiis ex sacris ritibus recitari debent." — Na řád mešním a církevních hodinek nemělo býti nic měněno, z něho ni vynecháno. — Doklad zpěvu při procesích shledáváme na p v dopise mincmistra p. Viléma z Vřesovic k Vilému Slavato z r. 1618. Psalť mu z Kutné Hory 23. máje takto: „Jsouc (! včerejšího dne křižové dni i povinnost křesťanská, abysme Pán Boha za všechny potřeby duše i těla prosili, šli jsme v process s křížem a korouhvemi z kláštera Sedleckého do města Hor Kutné přes rynk do Vlaského dvoru, ... zpívaje (!) česky písn velikonoční a pro dešť pobožné; bylo lidu do dvou set." (V. Pam Dačického z Hesl. II. 276. Rezkova vyd.) —

Na konec tu klademe zprávu o tom, jak měli řeholn bratří psáti a notovati graduály a j. liturgické knih zpěvné. Zavírá se ve velkém, skvostně psaném a malovaném la tinském graduále „šternberském", jejž zhotovil Jakub z Olomouce [1]

[1]) Na 96. l. II. dílu napsal do initiálky: „Omnes sancti orate pro Ja cobo de Olomuc, qui illuminavit hunc librum in castro Bechy

r. 1500. nákladem p. Ladislava ze Šternberku na Bechyni pro bechynský klášter minoritský, nedávno (r. 1490.) vyzdvižený. Nyní chová se v c. k. ambrasské sbírce ve Vídni (c. k. dvorním uměl. museu). Jest dvojdílný. Prvý díl označen jest: 5. A. 5. a počíná právě touto zprávou či vlastně nařízením představeného, jak mají řeholní bratří tyto knihy psáti a tuto „rubriku“ že mají do všech graduálů na I. straně položiti. Čteme tu: „1. Imprimis injungitur fratribus, ut de cetero tam in gradualibus, quam in antiphonariis nocturnis et aliis faciant notam quadratam et quatuor lineas, omnes rubeas et litera aperte et distincte scribatur ita, ut nota congrue super suam literam valeat ordinari et fiant linee modo debito distantes, ne nota hinc inde comprimatur ab eis. 2. quoque custodiant eandem literam, eandem notam cum suis ligaturis, easdem pausas, quae in exemplaribus correctis cum magna diligentia continentur, nil.. addito vel remoto. III° q. quemlibet librum scriptum post exemplaria ter ad minus, antequam legetur vel ponetur in choro, corrigant diligenter tam in litera, quam in nota, ne ista opera, sicut solitum est, propter defectum correctionis corrumpantur.... Nec faciant hujusmodi opera scribi vel notari a saecularibus aliqua ratione, si habere valeant fratres ordinis, qui hec scribere et notare noverint et petent. Quodsi nesciunt, addiscant et ad discendum habiles cogantur per superiores, quia seculares scriptores omnia fere que scribunt vel notant, corumpunt.“ At.d. Řeholníci psali si tedy sami své zpěvní knihy a přiučovali se za tím účelem písařskému řemeslu.[1] Zároveň z toho znamenáme, jak pečlivě, ba přísně dbali představení jejich o bezvadné a bezchybné opisování těchto knih co do celkového textu i do jednotlivých liter a not. I jest na nich skutečně znáti pečlivou redakci. Za to na laické písaře onoho věku touží tato rubrika, že porušují, opisujíce, i text i noty. Poznáme později doklad na to od J. Táborského. (Viz jej také u Jirečka v hymn. str. 6. 7.)

---

nensi.“ Čtyřikrát namaloval se tento mistr miniaturní malby klečícího do gradualu.

[1]) Pamatujme, že již veliký státník italský a později opat Cassiodorus Senator kolem r. 540. učil řeholníky svého kláštera Vivarium opisovati knihy, a že řeholníci byli veškerého umění středověkého původci, i písařského a malířského.

b) Utrakvistské zpěvy a písně.

Vzhledem k českým rukopisným kancionálům utrakvisti ckých liter. bratrstev této doby shledáváme již i po vrchní ohledání, že brali utrakvisté české zpěvy své především z latinsk liturgie církve katolické. Zároveň s texty čerpali z ní také nápěv a co nového přidali a přidělali ze svého vlastní skladbou, přizpůso bili docela staré církvi katolické, tak že i ta officia, prozy a písn jež o nešťastném mistru Janu Husovi skládali proti církvi kato lické, ba i na pohanu její a zejména sněmu kostnického,[1]) skláda také způsobem církevních mešních officií textem i nápěvem. N př. v altovém svazku vícehlasného kancionálu sedlčanskéh z r. 1592. čteme v rejstříku officií za XXI. číslo: „Hussii quinqu vocum," tedy pětihlasné tyto skladby: „Introit, Kyrie, Alleluj Prosa." V rorátních (z r. 1574.) a Franušových (z r. 1505.) kancio nálech král. hradeckých, ač také utrakvistických, není žádnýc zpěvů o Husovi. V jiných kancionálech utrakvist. bratrstev (vi na př. poznámku [1]) jeví se prozy o Husovi, docela po způ sobu proz církevních složené, obyčejně i k nápěvům starýc proz katolických, zejména k nápěvu „Lauda Sion", či vlastn „Laudis crucis attolamus."
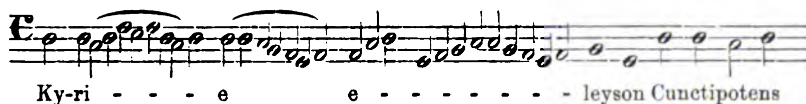
Ba poznali jsme již dříve (na str. 173. a j.), že staří utrakvist XV. a z nějaké části i XVI. století pořizovali sobě latinské kan cionály, docela vedlé vzorů církve katolické. Tomu zajisté ne budeme diviti se, uvážíme-li slova výtečného dějepisce Dr. Am brosa: „Vniterná životní síla těchto zpěvů jest tak velká, že c nejvíce dojímají i beze vší harmonisace a k plnému významu n čeho nezdají se potřebovati... Po staletí byly pokladem, z něho tyla a žila uma." (Gesch. d. Mus. II. S. 67.) Ba i protestantsk učenec Thibaut nadšeně o řeh. chorálu vyznal, že jsou to v pravd nebeské, nadšené zpěvy, jež veleduch v nejkrásnější době vytvoř a umění vypěstilo. („Reinheit d. Tonkunst", 5. vyd. 1874.)

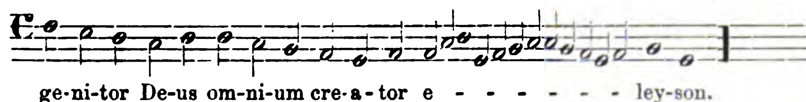
Zvláště patrně to dokazují „Franušovy" latinské kancionál král.-hradecké (2 díly). Mešní officia a jiné zpěvy těchto kni jsou v hlavní části opsány ze starší latinské předlohy XV. věku, je vedlé nich vyložena jest v museu. A tento starší lat. graduál shoduj se textem i nápěvy v hlavní části s katolickými graduály téhc věku a se staršími. Nelze ovšem důkazů toho podati obšírně; t

---

[1]) Čti na př. prosy o Husovi a Jeronymovi, od J. Táborského složen a v graduálu městského archivu pražského a jj. obsažené. V I. praví na p o soudcích Husových, že „na smrt dala spravedlivého ta sběř ďábelská." A

by samo naplnilo tlustou knihu. Nám jest obmeziti se na několik dokladů. Nejbližší a nejznámější doklady poskytují středověká interpolovaná Kyriamina. Táž interpolovaná Kyrie, která ve jmenovaných kancionálech hradeckých, c. k. dvorní knihovny vídeňské, v sedlčanském (Krčínově) a j. se jeví, obsahují v sobě již také tropáře pražské metropole z r. 1235. a 1363. (Arnoštův), mělnický notovaný missál z první polov. XIV. věku, vyšebrodský graduál z r. 1410. a pozdější missály „pražského kostela“ z roku 1503. (norimb. tisk) a r. 1507. (benátský tisk), král. hradecký graduál Mikušův z r. 1470. (nyní v c. k. univ. kn. pr.) a j., ač ovšem nikoliv nejsou všecka ve všech, a vedlé stejných shledáváme i různá, ba i některoù vedlejší notu pozměnili, nebo vsuvky nestejně pod neumy kladli. Na př. Franušův lat. kanc. klade: „Kyrie Cunctipotens“ a d. (v notách: *a - ag - ach; a - a - g - a* a d.); tropář 1363. má „Cunctipotens genitor Deus omnium creator eleyson“; tropař z r. 1235. má Kyrie a Christe tohoto nápěvu beze vsuvek; Mikušův, něm. brodský a ml. boleslavský kladou nejprve „Kyrie elejson“ s celými bohatými neumami a pak teprve vsuvku „Cunctipotens genitor“, roztrhávajíce neumové melismy po notě na slabiku takto:

Mikušův rukopis má veskrze stejné chorální noty černé (♦). Na tomto příkladě zároveň patrně znamenáme, kterak ty interpolace vznikaly vsouváním nových textů pod neumatické noty původního textu (zde „Kyrie eleyson“). A k téže melodii přidělán pak v t. zv. rorátní české knize kr. hrad. (1574.) v officiu třetí mše vánoční text: „Hospodin Bůh člověkem učiněn jest, přišel na svět dnešní den, aby nás vysvobodil z moci ďábla“ a d. po notě na slabiku.[1]) Nadepsáno má: „Kyrie summum“, jakž i pozdější kancionály toto Kyrie nazývaly. Třebenický graduál (z r. 1574. a sl.) klade doslovný překlad: „Všemohoucí Otče, věčný Bože,

[1]) Boleslavský český grad. přeloživ antifonu „Vidi aquam“ ku „p r o c e s í n a v e l i k ú n o c“, též roztrhl její neumy takto po notě na slabiku („Viděl sv. Jan, an voda čistá vycházela, aby vše čistila“ . . .:) *g - a - a - f - g - g - g - g - a - c - c - a - c - c - g*, atd. A tak dělo se i s jinými zpěvy.

stvořiteli všech věcí, žádostivě prosíme, smiluj se nad námi.“ Nápěv má ovšem stejný. Právě tak čteme i v lounských kancc. latinském i českém. Že takové roztrhání neumatických melismů, radostných to a živých výlevů zbožného srdce, nebylo těmto popěvkům na okrasu a prospěch, alebrž více jako závaží na překážku, snadno pochopíme. (Že pak se jimi též přerušoval liturgický text, od církve nařízený, zakázala komise od sněmu tridentského k opravě liturgického zpěvu ustanovená, hned na prvém místě na příště všeliké interpolace mší a motettů. (Viz o tom naše pojedn. v Čas. katol. duchov. 1884. str. 496.)

Podobně se má s jinými Kyrie interpolovanými, jako Kyrie Magne Deus, Kyrie fons bonitatis, Kyr. de dominica a j. Arnoštův tropář (1363.) má: „Kyrie fons bonitatis pater ingenite, a quo bona cuncta procedunt eleyson.“ Ad. Tak je má i Franušův kanc. s týmž nápějem: *g - a͡h - h - a - c̄ - c̄ - h͡a - g*, a d. A pod týž nápěv klade i česká rorátní kniha hradecká tento text: „Hospodine, Otče všemohoucí, jenž jsi nám z své milosti dal Syna svého“ a d. Utrakvist. kanc. z r. 1577. (metrop. kn. pr. sig. D. b. α. 21) klade k tomu nápěvu slovný překlad: „Hospodine, studnice dobroty, Otče nerozený, od tebe všecko dobré pochází; smiluj se nad námi.“ Ad. Tak má i litomyšlský graduál. Pane Bože studnice dobroty a d. . . . . A beze vsuvky podává toto Kyrie el. i tropář 1235. Teprve při třetím Kyrie vsouvá: „K. Spiritus alme cohaerens Patri natoque unius usye consistendo flans ab utroque eleyson.“ Ad . . —

Také lounský český graduál má tato Kyrie a klade celou řadu „trofů“, jakž ty vsuvky nazývali (viz na str. 8.), na „Kyrie fons bonitatis“, jiný o vtělení P. Kr., jiný na Boží křtění, jiný na Hromnice, jiný o Duchu sv. a t. d.

Rovněž tak má i více „trofů“ na Kyrie Magne Deus. Tyto „trofy“ nebyly tedy nahodilé, nýbrž obsahem vztahovaly se k té které slavnosti, jak zvláště nápadně jeví se v něm. brodském lat. grad. Hned na přední desce uvnitř a na 1. l. v jedno sebrána jest celá řada takových Kyriamin, jichžto vsuvky vždy označují předměty, tím kterým svátkem slavené. Vizme na př. vsuvky na Zjevení Páně: „Kyrie, quem tribus donis collaudant hodie magi magni ab oriente, eleyson. Criste Agie gigas fortis gemine vinum: hodie qui jussisti hydrias fundere, fac nos uti vino celesti, eleyson. Kyrie, qui baptizato in Jordanis unda Cristo efulgens specie columbina apparuisti, eleyson.“ Takových Ky-
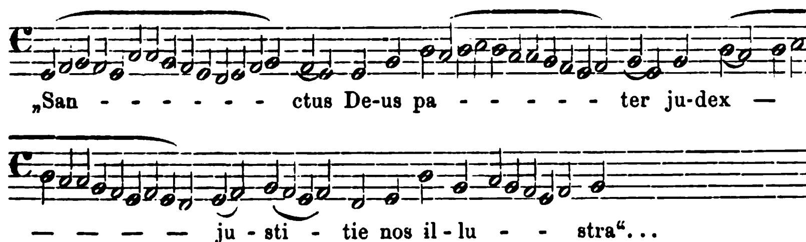
riamin je zde osm. O Božím Těle: „Kyrie Jesu sacerdos et rex magnifice, qui te ipsum das cibum vite, eleyson“. A t. d.

Však i ostatní stálé liturgické texty mešní Gloria, Sanctus, Benedictus a Agnus, ba někdy i „Patrem“ interpolovali utrakvisté, prokládajíce přeložené ty texty buď jen krátkými přívlastky neb větami, aneb vsouvajíce i celé písně do nich. Kr. hradecký rorátní kanc. a m. boleslavský vsouvají do vánočního „Et in terra“ píseň „Dnešní den se radujme lidské pokolení“ s nápěvem písně „Dies est laetitiae“ (*g - g - a - h - c̄ - a - g, a - a - e - f - g - g . . .*). A v česk. chrudimsk. grad. čteme ke konci vánočního „Et in terra“ vsuvku: „Nebo ty sám jsi svatý Davidův klíč. Samson silný zkazil jest pekelné brány, od smrti nás vysvobodil, otevřel života brány,“ a d. . . Mariánské „Et in terra“ má u Mikuše kromě jiných také tuto vsuvku: „. . . . . . . Quoniam tu solus sanctus Mariam sanctificans, tu solus Dominus Mariam gubernans, tu solus altissimus Mariam coronans Jesu Christe cum s. Spiritu in gloria Dei Patris. Amen.“ A právě tak shledáváme i v Arnoštově tropáři, mělnick. misálu XIV. stol. a j. (Viz prvý v pojedn. Pachtově v Cyrillu 1881. str. 42.) Také v lat. kat. graduálu bechyňských františkánů z ll. 1499.—1500. shledáváme takové vsuvky do Gloria. Na př. k slovům: Agnus Dei fil. Patris jest přidáno: „Primo genitus Mariae virginis“; k slovům: „Unigenite Jesu Christe“ vsuto: Spiritus et alme orphanorum Paraclyte.“ (Tak i v mělnick. misálu z XIV. stol.)

Sanctus bývalo hojně interpolováno a tak je přejímali též utrakvisté do svých latinských a českých „graduálů“. Starší kr. hradecký z XV. stol. i pozdější Franušův, sobotecký lat., mladoboleslavský lat. a jj. mají na př. toto:

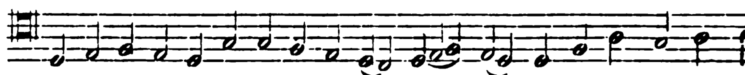
„Sanctus Deus pater judex justitie
nos illustra celitus hodie ad. . . .

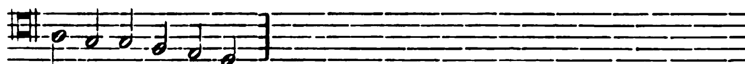
(Vsuvka jest dlouhá.) Však to jeví se již také v „Arnošt. tropáři“ hned na prvém místě. Všecky čtyři jmenované kancionály mají k tomu „tropu“ stejný nápěv tento:

A s týmž nápěvem podává toto „svatý“ také mělnický mi
XIV. stol., a ml. boleslavský český kanc. z r. 1572., kdež
též na prvém místě:

„Sanctus summum“:

Jak úzkostlivě držel se padělatel této melodie originálu
za notou, roztrhav toliko šablonovitě neumatické jásavé me
jeho! — Dle takových příkladů vkládali pak i utrakvisté do
jího „Svatý“, jiné texty. Na př. v lounském česk. graduálu
čínají trofy“ k „Sanctus“ od l. 8. Jest jich celá řada. Prvn
o Panně Marii:

„Předivná věc jest se stala,
ulomena z hory skála,
však hora celá zůstala“ a d.

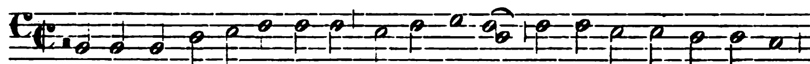
(na nápěv: a d. (černá nota)
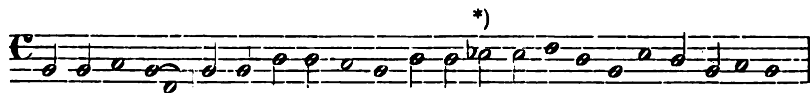
Tento „trofus“ vzat jest z prozy: „Est de monte lapis cae
Tento český trof shledáváme v českobrodském graduále s
nápěvem. — V česk. grad. chrudimském vloženo do konce
Deum (Tě Boha chválíme) a nadepsáno „před sanctus“, t.
se má zpívati před sanctus. Toto české Te Deum má star
kevní cant. firm.: *e - g - a - a - ahc - ha* a d. — Připadnou vs
do posledního „Benedictus“ obsahuje sobotecký graduál. Č
tu: „Benedictus Marie filius, qui venit. Advenisti desider
in nomine Domini. Hosanna in excel.“ (Má také měln.
XIV. stol)

Podobně překládali a interpolovali utrakvisté do těc
liových a illuminovaných zpěvníků svých také „Agnus Dei“
ránku Boží), jakž na př. jeví se ve IV. (česk.) kancionále sed
ském. — I mešní introity, offertoře a „communiones“ bývaly n
rozšířeny vsuvkami, graduály vždycky, jakž to znamenám

v Arnoštově graduále. A tak přejímali tyto mešní zpěvy též utrakvisté. Ba i do dlouhého „Patrem“ vsouvali někdy přídavky. I k těmto zpěvům ke všem brávali utrakvisté s textem latinským nebo přeloženým zároveň též původní nápěvy církevní, jakž dokazují četné kancionály jejich, ač ovšem nejsou všecky řečené zpěvy ve všech. Interpolované introity, Patrem, Sanctus (cum Benedictus) a Agnus shledáváme v českém graduále literátů sedlčanských; interpolovaná „Patrem“ jeví se v lat. graduálu sedlčanském a j.

Avšak někdy jako výjimkou přece také skládali některé z těchto zpěvů k nápěvům jiným, nejraději k starým domácím. Tak shledáváme na př. v litomyšlském graduále českém, že „Patrem vánoční“ složeno jest ze samých motivů starých vánoční písní, v Čechách zpívaných, tak že každý článek víry počíná jiným nápěvem. Tyto nápěvy nejsou na zdařbůh sebrány, nýbrž důmyslně voleny a složeny, takže pojí se jeden k druhému zcela přirozeně a nenuceně příbuznými frázami. Ty písně jsou: 1. Jméno Boží veliké Emanuel; 2. Veselým hlasem zpíváme; 3. Sladké písně prozpěvujme; 4. Dnes se zjevil všemu světu; 5. Věčnému Tvorci děkujíc; 6. Všickni spolu zpívajíce; 7. Naplněno což pověděl; 8. Quid admiramini; 9. Co tu stojíte a co se divíte“ a t. d. Jsou to vánoční písně, mezi nimiž jeví se i „Narodil se Kr. Pán“ takto (černou notou):

A t. d.

Týmž způsobem složeno i „Patrem velikonoční“ na motivy velkonočních písní latinských, v Čechách veskrze známých a zpívaných. Jedno Patrem českobrodsk. kanc. složeno nápěvem písně „Léto chvíle této.“ Mladoboleslavská „kniha písní a chval božských“ zavírá v sobě též interpolovaná „Patrem“, mezi nimiž jest první (čtyřhlasné) ve všech článcích víry hojně proloženo

*) ♭ jest jenom na tomto místě znamenáno. Toť jest nejstarší tvar tohoto krásného nápěvu. (Viz I. díl těchto „Dějin“ str. 69. sl.)

vsuvkami. Rovněž tak následující trojhlasné a j. Trojhlasné „Patrem velikonoční“ v témž kancionále má v tenoru za nápěv tytéž motivy českých písní, jako v jednohlasném lat. „Patrem“ latinského graduálu sedlčanského. Ostatní dva hlasy ověnčují tento cantus firmus s hora a s dola (Disc. a Bas) kontrapunktem, hojně figurovaným. Cant. fir. psán černými, kontrapunktující hlasy psány jsou bílými notami. Opíšeme-li je moderní notou bílou, zní I. věta (= I. člán. víry) takto:

Cant firm.

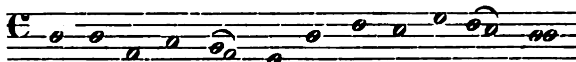
Ot - ce vše-mo - hú - cy - ho Stvo - ři - te - le moc-né-ho

všech vě - - cí ne - vi - do - mých i ta-ké nám vi-

do - mých, ne - - be ze - mě s jich div-

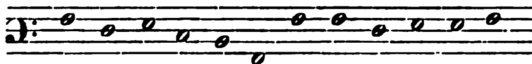
ný - mi o - zdo - ba - - mi.

Tento cantus firmus jeví se také v prvém trojhlasném Patrem kr. hradeckého kancionálu (v II. díle t. zv. rorátní knihy). Místo dominantou počíná zde dvěma *a*, však pokračuje stejně i s tou kvintovou progresí (sekvencí) prvého motivu, oblíbenou to známkou českých skladatelů. I tento kancionál přidává dva kontrapunktující hlasy (alt a baryton), jež však homofonně provázejí základní nápěv. Hlasy psány jsou tu za sebou, nikoliv pod sebou; tenor s nápěvem napřed psaný počíná takto (černou notou):

Vě-řím v Bo-ha Ot - ce, vše-ho stvo - ři - te - le...

a třetí hlas pravým protihybem k tomu zpívá (s barytonov. klíči):

Na - ro-dil se z Panny Král Bůh vše-ho svě-ta...

Tak počíná si též vyšší altový hlas. Tento trojhlas pochází tuším od Jiř. Rychnovského, jenž pro tento kancionál že skládal vícehlasné zpěvy, dosvědčuje velký miniaturní obraz toho kancionálu při officiu o posvěcení chrámu. Čtyři vážní literáti zpívají tu čtyřhlasnou skladbu pro (C. A. T. B.): „Decantabat". Georgius Rychnovinus jest při Altu výslovně podepsán. A v I. díle této „rorátní knihy" jest i poprsí jeho vymalováno vedle malíře té knihy, geniálního M. Radouše a písaře toho kancionálu M. Litoměřického na důkaz, že on je skladatelem zpěvů té knihy. (V. 3. obraz. příl.)

Stávalo se, že naše literátská bratrstva zpívávala ode dávna netoliko při mši samé, nýbrž jakési přípravné zpěvy již také před ní, zejména o velikých svátcích. V adventě to byly na hodinu dlouhé rorátní zpěvy, jindy toliko jeden kratší zpěv. Také tyto zpěvy přejímali utrakvisté.[1]) Rorátní zpěvy shledáváme buď všecky, neb alespoň z části také ve všech „graduálech" utrakvistických. Jako latinský graduál sedlčanských literátů zavírá v sobě adventní antifony „ante rorate" (12) a pak officium votivní mše o Panně Marii v adventě (srovn. str. 224.), tak i česká rorátní kniha jejich (Krčínova) z druhé polovice XVI. století

[1]) V „řádu církevním", jejž podali stavové pod obojí na českém sněmu r. 1576 žádali na administratořích a konsistoři své výslovně, by též...... „i jiná ranná zpívání v adventu ... v kostelích byla oznamována i držána byla". („Sněmy české", 1886. IV. str. 337.)

(1582.—1595.) počíná „antifonami před rorate“, klade pak s
„officium Rorate v advent Páně“ (jest to páteční) s někc
prosami, načež následuje ještě jiné officium v advent Páně,
v jiných rorátních knihách jest na pondělek položeno („Prc
Pane nebesa“; viz hr. hrad. a ml. bolesl. grad. ror.). Přede
pak na Boží hod vánoční zpívali „antifonu“ „Tenť slavný d
z latinské „Haec est dies“ přeloženou. Právě tak shledáv
i v rorátních knihách kr. hradecké a ml. boleslavské a j. F
nají též antifonami (hrad. 15.)[1]), k nimžto vzali sice stejné
pěvy církevní, ale texty jejich na různo si upravili. První v
lesl. kanc. na př. jest vlastně píseň na evangelium I. neděle
ventní: „Raduj se a vesel se Jeruzal.“ Po nich jsou též v
adventní antifony „O“ zvané (viz ror. kanc. pacovský): (O
pientia, o Adonay . . . .), jež bolesl. nazývá „antifony o moudı
Boží“. Jsou z církevních nešpor vzaty textem i nápěvem, ale
že vázané noty originálu opět jsou roztrženy na jednotlivé
biky českého překladu. Však následující na to officium ro
jeví se v Hradci v Boleslavi sedmeronásobně, na každý
v témdni zvláštní a to v obou městech stejně.

Také ve zbytku starého rorátního rukopisu XVI. st., k
zachoval se pacovskému bratrstvu, obsahují se napřed ost
adventních antifon a rorátní officium na neděli, jež srovnáv
s předešlými, což ovšem dokazuje, že i Pacovští ode dávna
ventní „roráte“ pěli.

I jest nám o těchto a adventních antifonách dodati, ž
u nás pěli jistě od pradávna; neb obsahují se již i v t. zv. a
fonáři, jejž česká královna Eliška pořídila r. 1317. a jenž cl
se nyní v knihovně rajhradského kláštera (N. 600.). Má anti
(lat.) na všecky neděle a všední dny adventu. I ty velké O a
fony obsahují se v něm.

Mešní officium I. neděle adventní započínávali ještě p
introitem antifonou o sv. Řehoři Velk.: „Gregorius praesul
ritis . . .“ Tak shledáváme již v Arnoštově graduále (1363.)
záhlavím: „In adventu domini accessus“, a po něm: „Ad miss
Ad te levavi“ a d.[2]) Obé jeví se i v rukop. graduálu Hradeč

[1]) Litomyšlský jich má 11. (v II. d.)

[2]) Tento mešní introit podává český chrud. grad. takto glossov
„K toběť jsem pozdvihl, dí David v osobě církve sv., ducha mého,
(v notách cant. fir): g - df - ga - a - g f - g - g - ac - c - c - c - a - g - a . . . .

Mikuše (1470.)[1]), avšak i v něm. brodském, v lounském lat. graduálu z r. 1531., v ml. boleslavském lat. graduálu, z XVI. stol. a j. utrakvistických kancionalech, a rovněž tak i v lat. graduále metropol. kostela pražského z r. 1551. I zde jeví se v initialce G papež Řehoř vymalován (s knihou v ruce). — Před III. mší vánoční zpívali antifonu: „Haec est dies“, „Tentoť jest den velmi slavný“ . . ., o níž dí český bolesl. grad. výslovně, že „zpívá se na velké mši o Božím narození před introitem“.

Dodati jest nám k předešlým zpěvům mešním, že přejímali utrakvisté od staré církve katolické i mešní „officium za mrtvé“, podkládajíce církevním melodiím český text. Celé i s prozou „Dies irae“ shledáváme na př. v česk. papír. kanc. lit. bratřiny sedlčanské ze XVI. stol.

Toliko proza „Dies irae“ má jiný, volně složený, krátký popěvek písňový, jenž velmi neklidně pohybuje se ve velkých intervalech.

Kromě vlastních textů mešních brali utrakvisté do svých illuminovaných kancionálů, latinských i českých od staré církve katolické také množství proz či sekvencí a hymnů či písní. Tak poznáváme zejména z Arnoštovy knihy sekvencí, jejížto sekvence jeví se z velké části také v graduálech utrakv., počínajíce od prvé vánoční „Grates munc omnes reddamus“, o nížto čteme již v prastarém rukopise sv. havelského kláštera ve Švýcařích č. 546., že zpívá se: „Ad missam in ss. nocte“. A sekventionář našeho mistra Konráda ze XIV. stol. praví glosou, že zpívá se „in I. missa seu in galli cantu“. Nápěv jest všude stejný. Viz jej na př. v pražsk. grad. z r. 1573. (arch. měst.): „Díky již nyní vzdávejme Pánu Bohu“ . . . . { f - g - a - a - g - a - c - c / a - c - c - c a t. d. } I následují zde na týž nápěv ještě dvě písně, jež textem jsou parafráse předešlé. Sekvence obsahují se v utrakv. kancionálech obyčejně při tom kterém officiu svátečném, anebo ve zvláštním oddíle mezi „prozami“, jakž je naší předkové obyčejně nazývali. Tak na př. jeví se nám v pražsk. grad. (1573.) a lat. kutnohorském (z r. 1490. v c. k. dv. knih. N. 15501. tamže), v česk. čáslavském z r. 1557., lat. kanc. rybářovském N. 15509., v graduále c. kr. knih. pražské

[1]) V initialce A malován pp. Řehoř, an píše právě toto officium mušími nožkami; v bolesl. na ně prstem ukazuje na důkaz, žeť v pravdě jest to jeho chorál, jím upravený, jakž dí se v té antifoně: . . . . „qui composuit hunc libellum musicae artis scolae cantandi anni circulo.“ Tak i v utrakvist. lat grad. ambraského musea ve Vídni sign. 4. z r. 1491. (skvostně illuminov.) a j.

s. 17. A. 3., v česk. grad. chrudimském (od l. 188.) a j. v jedno sebrané. Často citují tyto utrakvistské graduály výslovně latinský pramen, na př. pražský graduál r. 1573. dí v záhlaví: „Laude celeberima“ k proze: „Nuž svátek najsvětější chválou najslavnější ctíme“ (viz ji v Arnoštově lib. seq.), aneb nad prozou: „Navštěv nás hříšné Duše sv.“ psáno: „Veni s. Spiritus“, nad prozou „O Kryste věčný živý chlebe“: „O panis dulcissime“ a mn. j. Tak jest i v jiných graduálech utrakv. Ba některé kancionály podávají podlé celých latinských proz i celé české volné překlady nebo parafrase jejich. Tak Franušův kr. hrad. grad. zavírá kromě mnohých pouze latinských proz též některé s českým textem, na př.: „Nobis est natus hodie“, „Nastal nám den veselý“, „Magnum nomen Domini Emmanuel“, „Jméno Boží veliké Emm.“, „En virgo parit filium“, „Narodil se Kristus Pán“, „Surgit in hac die Chr. D.“, „Vstalť jest této chvíle“, „Veni dulcis consolator“, „Vítej sladký Těšiteli“, a j. Obsahuje se mezi nimi též mnoho starších písní, původu českého. Již prvá jest nejkrásnější proza III. arcibiskupa pražského Jana z Jenštejna:

„Ave verbum Dei parens,
Virginum humilitas,
Ave omni naevo carens,
Humilis virginitas.“

(Nápěv: *efg - e - fe - d - g - a - ch - a*, ad. — Viz ji v Dreves. „Die Hymnen Johanns v. Jenstein na str. 53. Ave verbi D. p.). — Jiné jsou:

„Angelus ad virginem
Christi destinatur,“ a d.,

jež byla u starých Čechů velmi rozšířena, latině a česky;

„Ave rosa in Jericho
purpure vestita“ . . .; „Ave rubens rosa
Virgo speciosa“ . . .; „Ave maris stella
lucens miseris“

s tímto vzácným nápěvem:

℣. A-ve ma-ris stel - la — — — — lucens mi-se-ris, | *Ro.* Pa-ra - di-
℣. De-i - ta-tis cel - la, — — — — porta prin-ci - pis | *Ro.* Pa-tris sub

si pa-tens fons, tu cy-pressus Sy-on mons, pec - ca - to-rum pons.
um-brami - ne Verbum ca - ro fit per te sa-cro fla - mi - ne.

(Franuš. grad. má černou notu.)

Zvláštní to skladba, jež vyznačuje se v textu čtyřdílnou slohou (po dvouverších a „repeticích"), v nápěvu pak neobyčejnými melodickými frázami, které svědčí v pravdě XIV. století. Tak jeví se nápěv této písně i ve vyšebrodsk. rukop. z r. 1410., jenž toliko ty dva neumatické jubily („stella", „mons") o pět not má kratší. (Viz I. díl Děj. 134. a j.) Zajímavá a rovněž tak složitá jest i další proza českého původu:

℣. „Ave Trinitatis cubile,
ave castitatis sedile,
plenum gratia." A d.

℣. . . . Ro. . . . Ro. . . .

Dělí se též na slohy o dvou verších a repeticích, jak svědčí přidaný notovaný nápěv, nikoliv tedy na tak roztrhané verše, jak je Dreves podal. (Cantiones bohem. 54.) Jmenuji ještě:

„Sanctissima,
mitissima,
o stella maris";

„Vale imperatrix celica,
caritas te insignivit deica"

(nápěv počíná: *h - h - $\overline{d}$ - $\overline{d}$ - $\overline{e}$ - h - $\overline{d}$ - $\widehat{\overline{ch}}$ - a*; (sr. I. d. 143.);

„Deus omnipotens
a morte resurgens,"

„Cedit hyems eminus" (dvojhlasně),

„Resurrexit Dominus,
qui pro nobis omnibus
passus fuit serotinus,"

a hojně jiných.

Latinský skvostný graduál kr. hrad. z XV. stol. (katolický) obsahuje též mnohé z těchto písní, buď jenom latinsky, aneb též latině a česky. Podobá se tedy, že tento graduál byl onomu Franušově, podlé něhož v hrad. museu leží, vzorem a předlohou, z níž do něho i pro utrakvisty bylo hojně opisováno.

Žeť pak i hodinky církevní, denní a noční, převzali utrakvisté též od staré církve, dosvědčuje týž Franušův kanc. (Zavíráť v sobě blízko konce též lat. hodinky noční (matutinum) o narození Páně a o vzkříšení); dokazuje také žaltář Vorličného z r. 1572., o němž bude zvlášť pojednáno v druhé části.

Vícehlasné zpěvy utrakvistů.

Již několikráte dotkli jsme též vícehlasných zpěv Upravovaliť sobě i utrakvisté do svých skvostných a vůbec ma vaných kancionálů některé části officií či bohoslužeb po příkla staré církve vícehlasně, homofoně i polyfoně.[1]) Činili tak zejmé k velkým svátkům, aby je více oslavili. Za tím účelem skládali vkládali obzvláště Patrem, Sanctus a Agnus dvě až čtyřhlasně jednohlasných officií, latinských i českých. Pražský graduál z r. 15 (v městsk. archivu) má pět Patrem trojhlasných, jedno dvojhlas troje Sanctus na čtyři hlasy, homofoně i polyfoně, a několik tr hlasných. — Třebenický graduál má také šest Sanctus b homofoně nebo polyfoně pro tři hlasy (D. T. a Baryton) uprave od neznámého skladatele. Text polyfonového čtvrtého „Sanctu počíná v Tenoru: „Svatý Bůh od věčnosti, nesmírný v své mo jenž stvořil zemi k své chvále i cti. Svatý Syn Boží nesti v moudrosti, jenž obnovil všecky věci,“ a t. d. . . . Discant kla v druhém „svatý“ po velké pomlčce pouze: „V múdrosti, je stvořil zemi, všecky věci.“ A t. d. — V král. hrad. rorátní kni české (I. díl graduálu) končí officium rorátní tímto dvojhlasný „Zdráva buď“, jinou pozdější, rukou připsaným:

Zdráva buď Panno Ma - ri - a, ó Krá-lov-no. Ty jsi Pan - na u-šlech

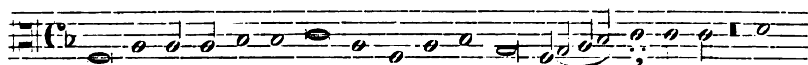
lá, ó Krá-lov-no Ma-ri - a.

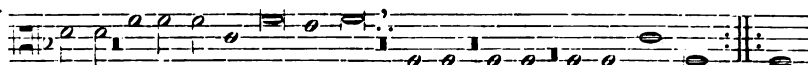
Tento první díl má jedno české „Patrem“ dvojhlasné, dru šest dvojhlasných a dvě trojhlasná. (O prvém trojhlasném viz str. 237.) Franušův lat. graduál má mnoho písní dvoj- troj-

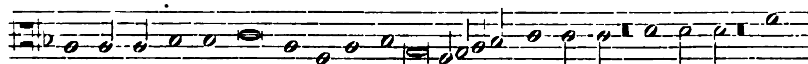
[1]) Již vyšebrodský graduál z r. 1410. obsahuje též dvojhlasné zpěvy (hud. fototyp. snímek č. 2.) A kancion. univ. kn. pr. C. 6. 20. obsahuje z pr polovice XV. stol. již také čtyřhlasné latinské písně „Terra tremuit“ a „Ce yemps eminus“ (na ll. 78. a b). Na l. 79 b jeví se trojhlasná a t. d.

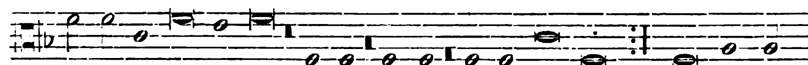
čtyřhlasných, a to netoliko latinských, nébrž i více českých. Z latinských jmenuji: Sanctissima, mitissima o stella maris" (2 hl.), „Nobis est natus hodie" (2 hl.), „Cedit hyems eminus" (2 hl.), „Veni dulcis consolator", „In natali Domini" (3 hl.). „Surrexit Christus hodie, all." (3 hl., cant. fir. jako vyšebrodský 1410.[1]); třetí hlas tu slove Contratenor), „Jesus Chr. nostra salus" (3 hl. D. T. B.), „Regina coeli" (3 hl. pro D. T. a B.; tady má Disc. cant. fir.), a českou „Pane Bože buď při nás, když budeme mříti" (3 hl. pro D. T. a Contratenor) a j.

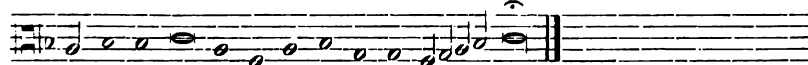
Také český graduál kr. hrad. z r. 1564. (č. XI.) zavírá v sobě několik dvou až trojhlasných „Sanctus" či „Svatý" pro D. T. a Bas, jejž nazývá zde Basa, roz. vox, t. j. hluboký hlas, což i na jiných místech se čte zde, v litomyšlsk. a jj. graduálech; pak několik dvojhlasných „Patrem". — Rovněž tak i jiný naskrze český kanc. kr. hrad. (č. XIII) obsahuje ke konci několik dvoj- až trojhlasných písní („Disc. a Basa") a na konec trojhlasný kanon, jejž nadepsal písař „Fuga trium vocum" Zní takto:

Při značce ·,· patrně počíná druhý, při značce .·. třetí hlas. Takové dlouhé slohy má píseň čtyři.

[1]) Viz její snímek v hudební příl. č. 2. (dvojhlasně) na ukázku českého „discantu" (diafonie či dvojzpěvu) již na počátku XV. stol.

Mnoho vícehlasných zpěvů (2—4 hl.) obsahuje **boleslavská** „kniha písní a chval Božských“ a sice nejprve na mešní texty „Patrem“, „Sanctus“, Agnus“ a „Jubilamina“ na jitřní o Božím narození“, (viz počátek jednoho trojhlasného Patrem na str. 237. až 102.), pak dlouhou řadu písní. Z těch jest dlouhá řada veskrz prokomponována, tytýž také bohatou polyfonií, tak že jeví na sobě roucho vícedílných motetů, na př.: „Stalať se jest věc divná.“ Tato píseň jest zde řečeným způsobem čtyřhlasně složena a prokomponována v rouše bohaté imitační polyfonie. Velmi dlouhá jeví se tu čtyřhlasná vánoční píseň:

„Stala se divná proměna,
noc jako den učiněna.“

Z velikonočních jmenuji čtyřhlasnou:

„Jezu Kryste Vykupiteli,
jenž vstal z mrtvých ráno v neděli,“

čtyřhlasnou:

„Přišloť nám obnovení
skrze Krystovo vzkříšení“,

dvojhlasnou „Zdráv buď sváteční a slavný den“, jež je vzata z Laktantiovy latinské „Salve festa dies“. Písňový nápěv má velkon. trojhlasná (D. T. Basa): „Dayž místo léthu zima“ z latinské: „Cedit hyems eminus“, jež českého jest původu. Má pro všecky slohy toliko jeden nápěv. Trojhlasná jest též píseň o Duchu sv.: „Bože Otče sešliž nám nyní Ducha sv.“ Tenor zpívá cant. fir., ostatní dva hlasy bohatě figurovaným kontrapunktem jej opřádají. Právě tak jeví se i při písni „Jezu Kryste Vykupiteli“. s hora dotčené. Píseň „Bože Otče sešl. n.“ viz v hud. příl. č. 4. na srovnání s trojhlasem Trojanovým. Shledáváme tu také parafrazovaný „Otče náš“ na tři hlasy. Na důkaz, že jsou v této vzácné sbírce skutečně písně, způsobem motetů složené, jeví se tu blízko konce klassický motet velkého kontrapunktického mistra z XV. století, Jindřicha Isáka. Jest to dlouhý, dvoudílný trojhlasný (T. T. B.) motet „Illumina“ (oculos meos), jakž ostatně nad naším českým překladem stojí psáno („Illumina“).[1]) Obsahují se zde oba dlouhé díly té skladby vyjma konec II°. tenoru a basu, jež tu scházejí; toliko I. Tenor, jejž bol. rukop. kancionál nazývá Discantem, jest tu ještě vypsán.

---

[1]) Český překlad zde počíná: „Pane Bože, osvěť oči naše světlem slova tvého, bychom nezesnuli v smrti hříchu mrzkého“ a d...

Vůbec vytknouti zde sluší, že v této sbírce často jest nám ozuměti tenorem skutečně tenor, t. j. hlas, jenž drží a vede ákladní nápěv (cantus firmus), a discantem skutečný discant, . j. hlas, jenž od tenoru zpěvem se rozchází. A toť byl původně ýznam těch slov.[1]) Latinský originál Isákův viz celý v Ambros. ieschichte d. Musik, V. Bd. (upravil O. Kade) N. 38. str. 305 sl. řečeného moteta poznáváme, že flanderský mistr Isák (Ambros III. 80. sl. a K. Steckerův „Vš. dějep hudby" na str. 215 sl.) byl Čechách v XVI. věku dobře znám.

Vícehlasné zpěvy české obsahuje v sobě i utrakvistický kanionál (graduál) Václava Řezníka Kolářoviče, souseda Benešově, jenž jej sám psal, notoval i vlastním nákladem vydal . 1586. Tak čteme v samém rukopise, jenž nyní uložen v c. k. niv. knihovně pražské (sign. XVII. B. 16.). V textu čteme, že zaírají se tu skladby „trium", jindy „quatuor" neb „quinque vocum". íápis celého rukopisu jest: „Officia neb harmonie quauor vocum". Kniha obsahuje po nejvíce mešní texty. Na stě 41[b] jeví se „prosa s kantilenou" (= písní) „nově složená P. 1585." Toť tedy bezpochyby skladba Řezníka samého. Jest asi týž rukopis, o němž promlouvá i Dr. Ambros („Gesch. d. Ius. III. 418.), jenž dí o hudebné skladbě: „Die Melodien sind um Theile sehr schön, die mehrstimmigen Tonsätze von reiner 'aktur, einfach, gelegentlich leicht fugirt." Jménem udává se tu oliko jeden skladatel, známý nám již Jan Trojan (Trajanus) Turovský.

Poznámka. O žaltáři utrakvisty Jana Vorličného z r. 1572. nešporu Jak. Kunvaldského z r. 1576. bude pojednáno v druhé ásti t. d. (Viz také následující kapitolu).

Jaké zpěvy skládali utrakvisté?

Zbývá, bychom vyložili ještě a ukázali, kterak utravisté dle vzorů staré církve katolické i samotatně pracovali a skládali zpěvy k bohoslužbě, ejména mešní. Vkládaliť netoliko některé části, nově sloené, do starých mešních textů, alebrž tytýž také celá officia ešní nově skládali, a to ovšem pro latinské kůry literátské. c. kr. univ. knihovně pražské chová se trojdílná snůška takových

[1]) Patrně se to jeví při jednom „Sanctus" a „Agnus" v česk. grad. limyšlském. Trojhlas jejich má nadepsáno: „Discant I. Basa I. Tenor I. (roz. ox.), hlas, t. j. všecky tři hlasy počínají stejnou základní notou, malým *a*.

officií (sign. XI. B. 1. a, b, c), roku 1578. psaná, jež obsahu
veskrze trojhlasné [1]) skladby mešní (pro Disc. Al. a B.): Introit
Kyrie, Et in terra, Graduály s prozami, Patrem, Offertorium, p
druhé mši „de Spiritu s.“ také Sanctus a Benedictus. Sem ta
vsul skladatel také něco českých interpolací do lat. textů anel
přidal i celé písně české. — Po mešních odpovědích a krátké
„Te Deum“ (lat. a česky) počíná mši: „missa Resurrect
onis Domini“ introitem, jakž podnes platí v církvi: „Et adh
tecum sum, allel. Posuisti“ a d. Vynecháno v něm prvé slo
„resurrexi“, jež bylo bez pochyby chorálně intonováno. Pro
„Victimae paschali“ má jen do slov „gloriam vidi resurgentis
po nichž klade jiný tento text: „Credendum est magis, credendu
magis soli Mariae veraci. quam Judaeorum turbae fallac
A k tomu dodává tento český závěr sekvence (3 hl.) ozdobný
kontrapunktem: „Víme, že jsi vstal zajisté z mrtvých, Pane Je
Kryste. K toběť voláme, o smiluj se nad námi, Pane Bože náš
Pak následuje „Patrem“, po něm „muteta“ I. pars: „Et val
mane una sabbatorum“, a II. pars: „Et ingressae mulieres n
invenerunt corpus Jesu,“ načež opět se klade česká píseň: „Je
Kryste vykupiteli, jenž vstal z mrtvých ráno v neděli“, jež ne
nic jiného, než parafraza na předešlý lat. text a má též dva oddí
Toto officium zavírá se antifonou (communio?): „Vespere aute
sabbati.“ Vidíme, že tu autor spletl texty bílé soboty a nedě
velkonoční v jedno. — Pak následuje officium ku proce
vzkříšení Páně, při níž po intonaci kněze „Vidi aquar
liter. kůr trojhlasně pokračoval: „Egredientem de templo
latere dextero, allel.“ a d., a po něm Laktantiův hymnus, nejp
lat. „Salve festa dies toto venerabilis aevo“, pak rozvláčnou par
frázou česky:

„Tenť přeslavný den
poctivosti každé hoden,“
a d. — — — — — (velmi dlouhá)

Podobně jako mši o vzkříšení Páně upravil skladatel i osta
mešní officia o nanebevstoupení Páně, v němž proplétá Kyrie č
skými vsuvkami, pak dvě mše o Duchu sv. Prvá jest veskrz n
plněna českými vsuvkami, i introit, druhá jest naopak beze vše

[1]) Každý díl v svinské kůži pěkně vázaný a zlatou ořízkou zdobe
obsahuje v sobě jeden hlas. Tedy jsou všecky ty české písně, t
obsažené, trojhlasné. Dle toho sluší opraviti Jungmannovo udání v Hist. lit
č. IV. č. 73.

V prvé jest i „Gloria“ proloženo česko-latinskými vsuvkami, tak že tu na př. čteme: „Seslání Ducha sv. slavíce hod dnešní z daru Božího — Quoniam te decet laus, honor o Domine, qui Spiritum misisti hodie, mitte nobis Spiritum, alleluja . . . .“ — Graduál počíná: „Vítaj sladký Těšiteli, Veni dulcis consolator, tenebrarum illustrator . . .“ — Po offertoři: „Dum complerentur dies Pentocostes“ následuje česká píseň Bosákova „Bože Otče sesliž nám nyní Ducha sv.“ . . . . Toť vrchol směsice textů, která z tehdejších poměrů, též tak podivně smíšených a spletených dá se sice pochopiti, ale krásy celé skladbě nikterak nedodala, právě tak, jako ony nové nápěvy, které vznikaly roztrháním melismatických ozdob neum a rozdělením jich po notě na slabiku. — Za to officium „de Corpore Christi: „Cibavit eos ex adipe frumenti al.“ jest beze vsuvek a beze všech českých přídavků. Má nadepsáno: „Missa super: Si bona.“ — Na listě 111ª čteme „Officium scandali“. Jest to mše o sv. Janu Křtit. Na konec se tu přidává k němu píseň:

Sv. Jana Křtitele
dnes památka v církvi se děje“ . . .

Následuje pak více jiných mší beze všech českých přídavků. Nastává otázka, kdo že jest skladatelem těchto officií? Myslím, že velkou část jich složil Jan Trojan Turnovský; neb jeho jméno čteme při officiu „de nativitate B. M. V.“ Zde na l. 187ª. v discantov. svazku psáno v záhlaví po introitu: „Officium super Hierusalem Tro. Tur. composuit 78. Rovněž tak má v basovém svazku (l. 184ª.): „Troja. Tur.“ Obé znamená, že Trojan Turnovský složil toto mešní officium na motivy „Jerusalem Jerusalem“ (na l. 185ª. III. sv.). Však poukazuje-li toto jméno k tomu, že J. Trojan tento trojhlasný kancionál složil, — a na to soudíme z příbuznosti kontrapunktického slohu těch mešních officií —, tož přece nesložil všecky. Alespoň na l. 296ª. (po př. 297ª.) jest nad Kyrie mariánské mše nadepsáno: „Officium super Levam oculos meos“ [1]) — Jacobus Handl. Toť tedy mešní officium velkého mistra Petelina, rozeného Slovince, [2]) jenž dle tehdejšího zvyku polatinil si jméno své na Gallus, a jemuž Němci říkali Handl. Bylť tehdáž buď ještě kapelníkem olomúckého dómu, aneb již kantorem u sv. Jana na brodě v Praze; proto byl i v Čechách oblíben. — O J. Trojanovi, z Turnova rodilém, víme jen tolik, že

---

[1]) (= Offertorium fer. II. p. Dom. I. Quadrages.)

[2]) Nejobšírněji pojednal o něm Mantuani v slovinsk. „Cerkven. Glasbeniku“ 1891. str. 28/9. a sl.

byl utrakvist. farářem v Netvoři, pak v Sepekově. Jest sice n málo upřílišeno, praví-li o něm Meliš, [1]) že má pro český děje hudebný asi takovou důležitosť, jako Palaestrina pro dějiny hud vůbec; ale tolik jisto, že byl na svůj věk velice solidním a sam statným mistrem kontrapunktu, jak svědčí jeho skladby. Ať pol foně neb homofoně vede hlasy, vždy mají plynný a přirozený zpě za kterýmžto účelem si někdy také volně upravuje danou melo (Cant. fir.). I o jeho českých písních, jež obsahují se v řeče trojdílném rukopise, platí, co napsal střízlivě a dle prav L. Zvonař o jeho skladbách: „Spracování těch písní jest v jedn duchém i ozdobném kontrapunktu, v prostém i kanonickém zp sobu skladby .... Harmonie jeho jest na svůj čas plynná, ro manitá, nenucená a zpěv jednotlivých hlasů samostatný a (odp čteme-li některé nevinné postupy v kvintách) i bezúhonný.“ (Slov N. II., 458.) V přílohách hudebných podali jsme již dříve je trojhlasnou píseň: „Bože Otče sešliž nám“ (č. 3.), jež dosvědču pravdu toho soudu Zvonařova. Jiné doklady viz ve Zvonařový „Hud. pam. staročesk.“ Na konec ještě zbývá doložiti, že při offic o všech svatých (Kyrie) čteme, že složeno jest „Super Caecilia intra cubiculum orantem“ a na l. 365.ª dokonce psáno př Kyrie: „Officium dunaj voda hluboká.“ Složil tedy Trojan to officium na motivy této národní písně staročeské, [2]) jinak neznán

[1]) Slovn. nauč. (I. v.) VI., 602.

[2]) V rukopise vícehlasných zpěvů (latinsk.) z r. 1519. ve Vratislavi (m jetek p Dr. Em. Bohna) jeví se na l. 48a čtyřhlasný hymnus „Ave ma stella“, jenž má za základní zpěv také národní píseň. Ba tato píseň podá se zde a sice v tenoru dokonce i s nápěvem a českým textem. T unicum, jakého jinde se nám nepoštěstilo nalézti, a proto tím vzácnější. S zde proto:

Wy mie we - netz wy mi we - netz
ha - nicz - ko mila me sr-de-czko me sr - d

czko we vssem ze - le - ny. (Tak psáno v rukopise Bohnově.)

Jak mnoho kryje v sobě tento krátký a prostý popěvek, jejž laskavě s ná ve Vratislavi sdělil sám jeho majetník. Poučuje nás, že tento národní popěv vznikl vlivem katolické liturgie. Složenť v tonině dorické a v duchu pře liturgického zpěvu a to prostého, beze značnější modulace, více po způso žalmových tonů, jež lid v kostelích často slýchal. Zároveň ta píseň bezdě

Však Jan Trojan Turn. nebyl svého času v Čechách ani jeᵢý, ani největší hudební mistr skladby kontrapunktické. Kráéhradecké museum chová ve svých krásných skříních také pět pírových rukopisů mal. fol. z II. polov. XVI. věku, jež, ačkoliv u jen zbytky velkolepé sbírky, přece dosvědčují nám mistry adby, nad Trojana větší. Těchto pět svazků obsahuje sobě: 1. Suprema vox, 2. I. Discantus, 3. II. Disc., 4. Bassus chori, 5. Bassus II. chori. Ostatní hlasy scházejí bohužel na bro. A žel jich tím více, ježto nenáležejí ani ty zachované zky všecky k sobě, nýbrž jsou zbytky několika různých sbírek. ı I. disc. a I. bas. zdá se, že náležejí k sobě. Abychom poli, jak vzácné skladby zavírají se v této sbírce, vizme tento ný seznam, jenž jeví se v basu I. chori takto:

Index officiorum octo, sex, quinque vocum:

Incarnationis:	Ecce concipies et paries:	à 8	roz. hlasů:	Intuemini.
Nativitatis:	Puer natus est nobis: Et:	„ 8	„	Sup.: Descendit de coelo.
Invitatorium:	Christus natus est nobis:	„ 6	„	—
Hymnus:	Praesepe jam fulget tuum:	„ 6	„	—
„ ad vesperas:	A solis ortus cardine ad:	„ 6	„	—
Offic. nativitatis:	Puer natus est nobis et fi:	„ 8	„	Sup. Descendit.
„	„	„ 6	„	Sup. Praeter rer. seriem: Paulus S. G.
„	„	„ 8	„	Quid admiramini.
„	„	„ 6	„	
Psalmi ad vesperas:	Dixit Dominus Dno meo:	„ 4	„	
Magnificat:	Et exultavit spiritus meus:	„ 5	„	
Benedicamus:	Regi potenti et jam nascenti coelestis aulae praesidi nunc alleluja, jubilate Domino.			
Deo dicamus:	Regi potenti et jam nascenti atd. Deo gratias,	„ 4	„	

ı také dosvědčuje, že skladby českých mistrů skladatelů byly také v Slezsku my a provozovány; neb dosvědčil nám Dr. Bohn, že tento rukopis byl ve zsku psán Ostatně známo, že hudební skladatelové tehdáž i francouzské, lické a německé písně brávali nezřídka za cantus firmus k liturgickým dbám. Viz u Dra Ambrosa, l. c. III. str 221.: Josquinovu mši „l'omme armé", str. 380. Isákovu mši „Carminum". (V „Christe elejson" jeho vlastní ň: Inspruk ich muss dich lassen") a j v. Ježto pak Slezsko náleželo dáž české koruně, není bezdůvodno domýšleti se, žeť i jinde ve Slezsku, í pruském, bude ještě krýti se něco podobných památek staročeského ění skladatelského.

9. Motetta:	In honorem infantuli:	à 5 roz. hlasů:	
10. Ascensionis:	Viri Galilaei quid admira-mini:	„ 8 „	Paul. Sp
„	„	„ 5 „	Andr. (sogon. (cens.
11. Spiritus scti:	Veni s. Spiritus, reple:	„ 8 „	Sup. Jan
„	Spiritus Domini replevit:	„ 8 „	
„	Kyrie elejson:	„ 8 „	„ „
12. Trinitatis:	Gloria tibi Trinitas aequa-lis:	„ 8 „ aequalium:	Sup. Sic
13. De apostolis:	Mihi autem nimis hono-rati:	„ 8 hlasů	—
14. Transfigurationis Christi:	Assumpsit Jesus discipulos:	„ 8 „	—
15. „	Kyrie elejson:	„ 8 „	Super J
	Benedic Dne domum istam:	„ 8 „	—
	O jak jest to milé a hodné chvály:	„ 7 „	—
	Aj nuž Páně služebníci:	„ 8 „	—
	Chvaltež nejmocnějšího:	„ 8 „	—

Však kromě těchto „officií“ jest jich ještě několik v rejs nezapsaných, a na konec přidány tři žalmy s českým texter způsob motetů nevšedním uměním spracované, a sice: 133. ž. (quam bonum) „Když bratří v lásce a svornosti“ — 7 vo 134 ž. (Ecce nunc benedicite) „Aj nuž Páně služebníci“ — 8 vo 150. ž. (Laudate) „Chvaltež nejmocnějšího“ — 8 vocum, jakž u již v rejstříku.

Přídavky: „Super Descendit“ a p. svědčí, že tyto skl na některé mešní a hodinkové texty thematicky jsou spraco na základě těch udaných motivů. Pravím, „na některé mešní te neb nejeví se v tomto svazku nikde celá mše, t. j. není vše mešní text spracován, nýbrž jen ta která citovaná část jeho. J to sborník utrakvistický, jakž dosvědčuje „officium Joan. Hu Omnes in Domino.“

Nahlédneme-li nyní do knihy místněji, shledáme ad 1.: tomto officiu jest nadepsáno: „Antiphona de adventu Do P. S. G.“ Po této antifoně následuje mešní introit: Rorate desuper“, pak Kyrie, Et in terra, Alleluja profetae ss. praedic runt... (= graduál). Rovněž tak jeví se při 2. off. (Nativit V něm čteme: „Alleluja, dies sanctificatus illuxit nobis“; po p „Grates nunc omnes“: „Cantio (!) Nobis est natus hodie.“ — V zdějším officiu „Nativitatis“ položena jest po proze „Grates omnes“ česká píseň: „Krystus Syn Boží narodil se nyní z života nenského, vtělil se pro člověka hříšného,“ načež pokračuje zas la

ic oportet." Takového míchání textů lat. a českých poznali již dříve dosti.

Ad 6. nadepsáno: A 4 (t. j roz. „hlasy") autore Joanne ino." Jsou to tedy čtyřhlasné nešporní žalmy, složené od a Bílka, jakž asi vlastně slul ten „Albinus". Jestiť celá ta od Čecha pořízena, ba i valná část těch skladeb od Čechů ponována, jak uvidíme. Že bylo tehdy (t. j. v XVI. stol.) em, polatiniti jména osobní, známo. Řečené žalmy složil náš v 1. 2. 3. a cizím (peregrinus) tonu.

Ad 9. Udáno za skladatele motetů Constantinus Porta Creensis (má zníti Constantius), jenž byl velkým mistrem contratu a kapelníkem katedralních kůrů v Padově a j. Zemřel 601. Náš svazek obsahuje jeho mot. „Gemitus mortis", několik ů a jedno Patrem. Pak ale následuje český mariánský chvalozpěv lebí duše má Hospodina" a po něm: „Introitus resurrectionis sti. Aequalium (sc. vocum). P. S. G. Následuje mešní officium zkříšení Páně až do konce „Patrem". Však v rejstříku to schází; rovněž tak i následující „Invitatorium resurrectionis voc." Zde vypsáno celé jméno skladatele: „Paulus Spongo". teprve následuje officium (ad 10.) Značku tohoto Pavla Spongo . G. shledáváme pak ještě jednou při šestihlasném „Magni-". Z jeho skladeb zde uvedených seznáváme, že to byl hudebný r nevšedního vzdělání a velké dovednosti, které snad sklad- i zmíněného velkého mistra Costanzo Porta nabyl. Jinak jest neznám. Jest to snad onen „Paulus", o němž dí Dlabač nstlerlex. II. 433.: „Paulus" (bez příjmení) ein Musikus und ralsänger an d. Metropolitankirche in Prag 1553.? Aneb jest raději onen přeštický kantor Paulus Spongopaeus, jejž nali jsme při přeštickém liter. bratrstvu (na str. 143.). Že přeí literáti šest až osmihlasné zpěvy v té době měli, poznali tam z opisu mělnického hejtmana M. Průška z Průšova.

Však nedosti na tom. Svazek nadepsaný: „I. Discantus" a : „Bassus I." počínají kontrapunktickým introitem „Rorate i desuper", načež následuje „officium super Jubilate a 8" voc.), jež počíná Kyriem. Po něm čteme: „Aliud Rorate seur", tedy druhá mše rorátní, před jejímž Kyrie v obou hlasech no: „Officium bea. Virginis (de b. V.) a Discant má ještě přiu značku skladatelovu nám nyní již známou: P. S. G. — ještě třetí officium Rorate následuje, v němž jeví se proza ttit ad virginem" polyfoně spracována. Z těchto tří rorátních cií znamenáme, že král. hradečtí literáti zpívali

rorate i figurálně, jakož i to, že byli ti „figurální“
hrad. znamenití zpěváci, kteří dovedli též osmihlasné zpěvy
foně pracované, zazpívati. I to svědčí tomu, že hradeck
byly tehdy znamenité, v nichžto také zpěvu kostelnímu velil
se věnovala, jakž dosvědčuje, Švenda. Sdělujeť v III.
železného obrazu Hradce Král. (ll. 1541.—1576.) i „ord
onum, ex decreto M. civium et Senatus urbis Reginae Gr
z r. 1566. V tomto studijním řádu slavné tehdy vyšší ško
decké podává prve denní pořádek životní, v němž také ustan
„Omnibus et singulis diebus haec agantur: ... IV. Elapso t
relaxationis (po obědě) mox per unam horam a praecepto
sica publice tradatur.“ Tedy vyučoval tam zvláštní učitel
(t. j. zpěvu, jakž vysvítá z předešlého) odpoledne po celou
den co den. (Viz k tomu, co řečeno bylo o tom již v
na str. 2. sl.)

Takto-li znamenitě se pěstilo zpěvné umění na vyšš
hradecké, již nebudeme diviti se ani následujícím zprávám.
svazek mešních officií, jehož nápis na desce: „II. Discantu
číná mší takto nadepsanou: Missa octo vocum ad aequales
duos chorus, autore Joanne Cnefelio.“ [1]) Tedy opět mám
sebou osmihlasnou mši českého skladatele, a to celou;
i Sanctus, Pleni, Benedictus (4 vocum), Osana (6hlasné), př
udává: „sex vocum coniunctim sine choris“, [2]) a Agnus De
bohatá, velkolepá a rozmanitá to skladba! O jak velk
debním mistru nám svědčí, tak že nedostatku ostatních hla
nám tím bolestněji želeti; neboť by nám z předešlými a n
jícími skladbami poskytly docela nové, netušené a posav
známé důkazy, jak velké, hudebné mistry kontr
ktické měli Čechové již v XVI. věku, a jak vyso
švihlo se tudíž tehdáž i umění hudebné podně
zpěvem literátských bratrstev. Proto bezděčně
nám ze srdce povzdech: „Varre, Varre, redde mihi legiones
Neboť bylo-li v Hradci Kr. tak velkolepých skladeb a skla
bylo jich zajisté též v Praze a nic nepochybuji, že též
i v oněch městech, jež jako Kr. Hradec vynikaly také sl
školami středními. Viz a srovnej k tomu lask. čten. také,
čeno bylo na str. 2. Inventář literátského kůru týnského v

[1]) Jest to snad onen Jan, o němž dí Dlabač (K. lex. II. 25.
Kantor u. vornehmer Musikus zu Königgrätz, im J. 1585. Sein Portra
alten, auf Pergam geschrieb Gesangbuch“. A d ...

[2]) Tedy splynuly tu ty dva sbory v jeden.

763. vykazuje také dvě knihy, jež obsahovaly officia na celého roku na 4 hlasy (D. A. T. B.). — Jakž. tedy bylo ným bratrstvu u sv. Jindřicha v Praze, jehož členy nazval panus Vodňanský „nejslavnějšími hudebníky nejějšího kůru!“ (Celeberrimi chori celeberrimi musici. 19. Ostatně vizme následující sborníky liter. kůru sedlčan- — Ke svazku „Bassus I.“ nadepsanému sluší dodati, že tří officií rorátních obsahuje ještě více jiných officií vícech, z nichž nejedna část, jako na př. velkonoční sekvence hae paschali“, jeví na sobě též polyfonové roucho sváteční. Discantu následuje po Knefeliově velkolepé mši rorátní n, jehož počátek jest: „Introitus de adventu Domini octo n: Rorate coeli des....“, tedy osmihlasný introit mše . Ostatní mešní texty končí „Patrem“.

yto zpěvy a v I. basu jsou psány notami: ◊ ◊, kdežto isc.: ◊ ◊ ◆

bývá promluviti o posledním svazku vícehlasných mešních kr. hradeckých, jenž je zbytek opět jiné sbírky a na perové obálce honosí se velkým nápisem: „Suprema vox“ t. j. í hlas (vrchní soprán). Jest to sborník různých zpěvů. Bo- v něm jest mnoho listů vytrháno a to hned z počátku. ech B 16. a B 17. čteme jméno: „Juno de uento.“ Kdo ? — Před zpěvem: „Dixerunt discipuli ad b. Martinum“ stojí D. Joanni Salici Miseno: Andreas Chrysogonus Gensis mora.... fecit. Anno 1575. Tedy opět jeví se tu n Ondřej Chrysogonus z Jevíčka jako skladatel, jenž citofficium o sv. Martinu připsal jakémusi Janu Salix (Vrba?) ě (?) řečeného roku. Při následujícím zpěvu vánočním: vidistis pastores“ podobně nadepsáno v záhlaví: „Joannes ta[9] fecit de Nicolao Wodn: a Czazarow.“ Tímto skladajest Jan Simonides Montanus, jehož jméno později am četl úplně vypsané v jednom příručním svazečku zpěvů asných?). Byl rektorem kůru na Horách Kutných, odkudž o příjmí Montanus. † 1587. Byl proslulým hudebníkem, jejž ti opěvali tehdejší humanisté naši Jak. Melissaeus Krtenus . Kernerus Plzenus. Krtenus nazval jej v náhrobním ná-Iusicus in regno Bohemiae celeberrimus et praeissimus.“ (Dlabač, Allg. Künstlerlexik. a jeho pojedn. gr. Mater z. Stat. XII. S. 282.) Že byl také členem bratrstva kutnohorského, jde na jevo z téhož hu-

manisty J. M. Kr. básně „Ηρ??ρε?τικὸν ad literatam societ
kdež dí:

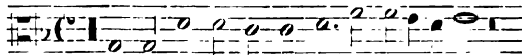
4. „Heu vestri, superas reliquit auras,
Caetus, Simonide decus perenne“ a d . . .

9. „Is vivens celebri pius Jehovam
Cantu sub rutilum vehebat axem.“

Od listu B 20. počínají české písně, jichž tu několik. jest parafráse na „Otče náš“, druhá počíná: „Pane Bože d bodu“, pak následuje: „Vstalť jest z mrtvých Krystus Pán l. C. 3. jeví se píseň: „Krystus Bůh všemohúcí“, (opak „vstal z mrtvých žádúcí“, za jejíž druhý díl zde přikompo stará píseň: „Jezu Kryste vstal jsi,“ (opakuje se), „a nám dal jsi.“ Též následující dlouhý lat. zpěv o Husovi jest dílný. A na l. C. 7. opět objevuje se jméno Ondř. Chry Geuicena (ruk. má: Chrysophora) při skladbě „Rex pac Na l. C. 11. shledáváme značku nového skladatele G. R. při dílné české písni: „Povážiti sluší, člověče milý, jak se slavn narození Pána tvého.“ Za II. díl připojil G. R. prastarou „Stala se jest věc divná“, (opakuje se), „panna syna por A hned potom následuje druhá česká, jak se zdá, nová téhož skladatele G. R.:

„Prorokovali proroci,
co se stalo o půl noci,
narodil se Buoh v své moci.
Panna syna porodila,
v jesličky jej položila.“

V těchto rýmovaných verších není žádné poesie, nýbrž vypravování o narození Páně dle evangelia. — Kdo jest skladatel G. R.? To seznáváme při další písni jeho: „Zn křesťan věrný“ (opakuje se) „Krystovo vtělení i jeho naroz I tady připsáno G. R. Však právě tak počíná tato píseň i tovém svazku „sedlčanském“. (viz níž o něm) totiž:

„Zna-me-nej křesťan věr - ný“ a d....

A v tenorovém svazku sedlčanském čteme v záhla touto písní výslovně psáno: „Georgius Rychnovinus composuit.“

Tedy známý mistr Jiří Rychnovský (Georgius R vinus, jakž on se v latině psával) složil tuto píseň a př

ou G. R. označené. Zároveň z druhého zachovaného hlasu čanského (tenor) poznáváme, že hudební skladby této písně na sobě roucho motetta, polyfoně utkaného imitačním slohem. užel i ze sedlčanských zpěvů vícehlasných (4—5 hl.) zachose jen tyto dva hlasy, tak že nelze nám na celek této skladby nnovského souditi. Však tolik jde na jevo, i srovnáme-li jen dva zbylé hlasy, že J. Rychnovský dobře se znal i v polyvé skladbě slohu Palaestrinova, jako dříve jmenovaní mistři Cnefelius, Pavel Spongo a Ondřej Chrysogon Jevičský.[1]) Jiří nnovský v Rychnově n. Kn. rozený, byl v Chrudimi kantorem, správcem kůru a tak proslulým hudebníkem, že vůbec nan býval „musicus celeber.“ Skládal zpěvy též pro okolní my, zejména pro král. hradecký (v. str. 237.). Byl stále ěstské radě, r. 1572. i m. rychtářem. Zemřel asi r. 1616. Památky arch. II. d. 184. Jeho podobiznu viz v 3. čísle zkových příl.)

Ostatně jak velkou měrou zdomácněly skladby slohu Palaeova na latinsk. liter. kůru kr. hradeckém, dosvědčují zbytky jiné é sbírky polyfonových zpěvů, které se zachovaly a jichžto v jest: Corollarium Cantionum ss., 5, 6, 7, 8 et plurium m de festis praecipus anni .... in unum corpus redactae io et opera Friderici Lindneri[2]) ... Neribergae 1585. 1588. . (3 díly) .... Tyto tři dílce do jednoho svazku malého příího formátu spojené obsahují v sobě veskrz motetty velkých rů a klassiků XVI. věku na 5—8, ba i na 10 a 12 hlasů. ohoto tištěného sborníku zachoval se jediný basový hlas celý; ý diskantový jest potrhaný. Tato sbírka obsahuje nemálo leb osmihlasných od Ant. Ingigneria (5, jednu 12hlasnou), nia Trombetti, Jul. Cartari, Noe Faignienta, a několik dvaihlasných (3 od Giov. Gabrieli), jednu desetihlasnou od Andr. rieli a j. v. — Jak pokročilý byl tedy tehdáž liter. kůr hraý ve zpěvném umění, že dovedl tak velkolepé skladby předti! A ještě jiné důkazy jeho a domácího umění zachovaly ı, bohužel zas jen jediným hlasem (Cantus) jiné sbírky zpěvů název: „Francisci Sale, musici Caesarei officiorum alium, quibus Introitus alleluja et communiones de ibus omnium Sanctorum per totum anni circulum diebus festis olemnibus quinque et sex vocum continentur. Liber III. et

[1]) Viz o něm též na str. 237.
[2]) Lindner byl správcem kůru u sv. Jiljí v Norimberce.

ultimus.“ Tedy to byly 5—6hlasné skladby na mešní introity, alleluja (graduálná) a communiones, z nichž tu ale zbývá toliko jediný hlas „Cantus“ jediné třetí knihy těch zpěvů, jež počíná svátkem sv. apoštolů Petra a Pavla. Zavírá v sobě 15 takových „officií“. Tyto Saleovy skladby vyšly tiskem v Praze u Jiř. Nigrina r. 1596, tedy zajisté vydány byly především pro naše latinská liter. bratrstva. Jakýsi humanista Joannes Linckius Silesius napsal o nich v pochvalné básni elegického rozměru (na tituln. l.)[1]) mezi jiným:

9. „Proh quantum pietas, ritus, delubra praecesque
hinc incrementi sorte tulêre pari!
Huic incremento lucem nervosque dedêre
pectora concinnum condere gnara melos.“
(T. j. literátů.)

A o skladateli proto níž dokládá:

19. „Omne, mihi credas, punctum fers, utile dulci
dum misces, gliscat quo pietatis amor.
Macte tua pietate poli sic ibis ad astra“: etc.

Dlabač (v Künstlerlex. III. 11.) dí o něm: „Fr. Sale ein Hoftenorist an d. Kapelle K. Rudolf II. zu Prag 1594. Auch d. berühmte Jak. Chimarrheus verehrte ihm sein „Gazophylacium…“, welches er zu Prag 1594. in 10⁰ bei G. Nigrin auflegen liess.“ Tento Chimarrheus napsal tu o něm: „Fr. S., musicus praecellens.“

Nedosti na tom. Hradecké liter. bratrstvo mělo ještě jiné sborníky vícehlasných zpěvů, které svědčí o plodnosti a dovednosti tehdejších skladatelů českých. Zbývají podnes dva svazky jiné sbírky, jež obsahují lat. zpěvy (tuším motetty) asi r. 1562. psané (na zadní desce), jimž v čele položena též lat. pochvalná báseň. Jiný tištěný svazek (altový) jiné sbírky obsahuje různé polyfonové motetty, mezi nimiž jeví se jeden dokonce na 24 hlasů pro čtyři šestihlasné sbory, jak v té příručné knížce výslovně se udává. Jest to žalm 149. „Cantate Domino canticum novum, laus ejus in ecclesia sanctorum“ etc. Skladba nese se velkolepým, širokým proudem a jest značně dlouhá. Tuším, že jest to skladba Jak. Gallusa (Handla), jenž skutečně složil také „Motetta Cantata“ na 24 hlasů pro čtyři sbory a mezi nimi také tento žalm.[2]) Nový

[1]) „Pii canoris amore“ (z lásky k nábožn zpěvu).

[2]) Viz o nich zprávu p. Mantuani v Cerkven. Glasbeniku z r. 1891. na str. 29.

a věru největší to důkaz umělecké výše literátů hradeckých, o níž jsme již promluvili. Konečně svědčí o ní ještě jiné tři příručné svazky opět jiné sbírky (D. A a B.) různých polyfonových zpěvů, k nimž vzadu přidány jsou dvě české písně, prvá s notovaným nápěvem. Jest to píseň proti Turkům: „Vzhůru, vzhůru Čechové, Němci i Moravané.“ V basovém hlase této též kusé sbírky napsal někdo o skladatelích a zpěvácích toto souverší:

„Musicus arte viget, sed cantor voce probatur,
Si quis utrumque sciat, genio donate beatur.“ [1])

Ba ni na responsoria (liturgické odpovědi) nezapomněli. I ta spracovali si předkové vícehlasně, jak svědčí zachovaný bas jiného sborníku, jenž právě tato responsoria obsahoval, a z téže doby (asi konce XVI. stol.) pochází. Jiný svazek (diskantový hlas) dosvědčuje, že utrakvisté některé motety také česky spracovali. Prvý zpěv (v tenor. C klíči) počíná: „Dej pokoj Hospodine, prosíme za dnů těchto našich.“ (= „Da pacem Domine in diebus nostris“ etc.) Na konci pak jeví se překlad mot. „Tenebrae factae sunt“: „Temnosti staly jsou se (opakuj) po vší zemi. [2]) Nadepsáno: „Discant“ a připsáno: G. R.; tedy jest to opět skladba Jiříka Rychnovského. Jest to asi týž Rychnovský, jejž Naučný sl. (VII. 1202.) chybně nazývá Janem. Narodil se v Rychnově n. Kn., proto se psával Rychnovinus. Kol r. 1570. povolán byl do Chrudimi za správce literátského kůru v děkanském kostele. (Rybička v. Č. Č. M. 1848. l. c.) Životopiscové jeho dokládají o něm, že skládal pro literátské kůry chrudimský, hradecký, čáslavský. Jméno jeho shledali jsme i v sedlčanském graduálu (altov. svazku). K této velkolepé hudební činnosti literátů hradeckých přidati jest nám zprávy pokud se zachovaly, též o jiných. Byl-li mistr Jiř. Rychnovský správcem literátského kůru v Chrudimi, nelze pochybovati o tom že jeho skladby zpívali též jeho chrudimští literáti. A poznali jsme již dříve (str. 55. a 79.), že náležel jejich kůr tehdáž k nejslavnějším v Čechách. Bohužel zdá se, že z chrudimských vícehlasných skladeb jeho nedochovalo se nám skoro ničeho, leda že by některé „cantileny“ 2—4hlasné

[1]) K „basus“ kterýsi ferina přidal:
„Jako děti straší
a co vlk vyje“
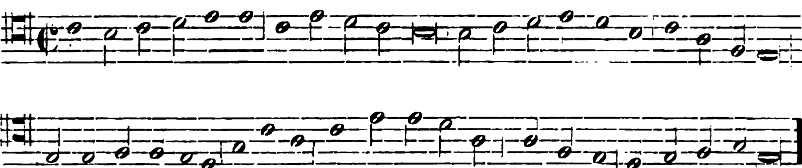
[2]) Bílé noty rukopisu mají hranaté kloboučky, bez mála jako muchomůrky: △ △ — Pamatujme, že v ml. boleslavsk. českém kancionále shledáváme též takový motet, klasickou to skladbu Jindř. Isáka s českým (přeloženým) textem. (Viz na str. 244.)

pocházely od něho, jež obsahují se na konci latinského gradu chrudimského z r. 1530. Za to značného světla o samostatné sk datelské činnosti českých literátů oné doby nabýváme ze d dílů vícehlasných zpěvů sedlčanského liter. kůru. Jsou altový a tenorový hlas 4—5hlasných různých zpěvů liturgický jichž ostatní hlasy bohužel také se ztratily. V tenorovém svaz tohoto sborníku shledáváme se opět s českými skladateli, dř jmenovanými a altový svazek podává obsah skladeb tohoto č od č. 11. do konce (t. do č. 32.) takto:

11. Nativitat. motet.:	Jedním hlasem quinque vocum		
12. „ „	5	vocum:	En virgo parit Christum.
13. Quadragesimale:	4	„	Kyrie.
14. „	4	„	Patrem.
15. Summum	4	„	Sanctus.
16. De virginibus	4	„	„
17. Ut re fa mi la sol fa	4	„	Patrem.
18. Nativitatis motetta	5	„	Znamenej křesťan věrný.
19. Ut re fa mi re	4	„	Patrem.
20. Purificationis Mariæ	4	„	Introit, Kyrie, Alleluja, Prosa.
21. Hussii	5	„	„ „ „ „
22. Paschale	5	„	Patrem.
23. Novum	5	„	„
24. Nativitatis	5	„	Introit, Kyrie, Et in terra, Al luja, Prosa, Patrem.
25. Summum	5	„	Sanctus.
26. Nativitatis	4	„	Introit, Kyrie, Et in tera, A luja, Prosa.
27. Trium Regum	4	„	Introit, Kyrie, Et in terra, Al luja, Prosa.
28. Transfigurationis	4	„	Introit, Kyrie, Et in terra, Al luja, Prosa, Patrem.
29. „	4	„	Sanctus.
30. Virginis beatae	4	„	Introit, Kyrie, Et in terra, Al luja, Prosa, Patrem.
31. De Virginibus	5	„	Sanctus.
32. In aurora Nativitatis	5	„	Introit, Kyrie, Et in terra, Al luja, Prosa.

V tomto pořadí skutečně následují tyto zpěvy v knize sebou, však nikoliv od 11. č., jako v rejstříku, jehož počá schází, alebrž od prvého. Tímto prvým číslem jest lat. offici velkonoční: Introit, Kyrie a d. jako ostatní. Všecky latinské č

toho officia mešního proloženy jsou hojně českými vsuvkami, a to i celými písněmi, jako shledali jsme i v pražském graduále XI. B. 1. a j. Již do interpolovaného Kyrie vloženo zde tré velkon. písní českých, z nichž druhá jest „Vstalť jest této chvíle“ s tímto nápěvem (v tenoru):

on vstáše roz - pi - at na kř.

Toť jest onen nápěv, jejž podává i rukopis třeboňského archivu z XV. věku k latinskému textu té písně. (Viz jej v Dreves Cant. bohem. p. 200.) Však později do velkon. lat. sekvence „Victimae paschali“ vložena ta píseň opět, ale s nápěvem obyčejným podnes obvyklým, jak stojí v I. díle těchto dějin (str. 62.). Sluší k tomu pamatovati, že má tento tenor. svazek cantus firmus. S tímto nápěvem převzal ji také Walenty z Brzozowa do svého polského kancionálu z r 1564. (V. „Polskie piesni“ Dra Surzyńsk. str. 240.) Také do „Et in terra“ vetkány jsou čtyři české písně velkonoční do sekvence „Victimae paschali“ dokonce šest písní, mezi nimiž také: „Vstalť jest Krystus z mrtvých, král zvítězil“ a d. — Mešní text má vždy stejnou, černou notu, chorální, kdežto ty české vsuvky a písně bílou mensurovanou notu. Po „Patrem“ tohoto officia následuje pětihlasné officium o posvěcení chrámu od autora, posud nejmenovaného, „Jo. Allauda Klattovinus“. Ani o tomto Janu Skřivanovi, jak zajisté z domova slul, nemáme bližších zpráv. Při čtvrtém officiu této knihy, o vzkříšení Páně jednajícím, shledáváme za to známé jméno: Johannes Trajan: Turno. Do Kyrie tu nevsul Troj. ničeho, však do „Et in terra“ přece vetkal jednu píseň známou:

„Krystus Ježíš Nazaretský
kterýžto umřel za všecky“ a d.

Po „Et in terra“ také klade píseň (cantio) t.: „Milý Ježíši vzkříšený“ ..... Také do sekv. „Victimae paschali“ vložil dvě české písně, však jiné, nežli má prvé officium. Sem tam jeví se vedle bílé mensurované noty i černá ▭ ■, což ovšem označuje u prostřed bílých not dle tehdejší hudebné theorie třídobý takt

— Ještě zjevněji stojí při „introitu“ šestého officia (o nejsv. Trojici) psáno: „Introitus“. J. Trojanus fecit 1580. — Též při osmém čteme: „Dedicationis templi a Joanne Trajano Turnovino.“ A opět při 9. č. „Patrem“ stojí v altov. svazku: „1580. fecit J. T. T.“ J. č. 16. (Sanctus d. V.) jest od něho složeno. Byl tedy náš Trojan nemálo plodný skladatel své doby. Číslo 17. má na konci opět jméno jiného skladatele, nám již známého Ondřeje Chrysogona Jevičského (Gevicena). Složil sem čtyřhlasné Patrem. Č. 18. obsahuje onu 5hl. píseň Jiř. Rychnovského, o níž byla řeč při knize polyfonových zpěvů kr. hradeckých z r. 1575. (na str. 255.): „Znamenej křesťan věrný“. Zde poznáváme, že jest ta píseň pětihlasná, a na způsob moteta spracovaná. Při mešním officiu „Purificationis“ před prozou psáno: „Prosa v patách“ (= „sequentia“) t. j. bezpochyby, že měla hned následovati. Husovo „officium“ (č. 21.) jest vyřezáno. Při 26. off. de nativitate jsou opět do zpěvu „Et in terra“ vsuty mensurované písně české. Též graduálné alleluja končí se tu písní: Krystus Syn Boží narodil se nyní.[1])

Číslem 32. končí původní graduál; následující zpěvy pozdější rukou byly jsou psány. Z řečeného znamenáme, že obsahují se v těchto knihách samostatné původní zpěvy, ponejvíce domácích skladatelů: Skřivana, Trojana, Jevičského a Rychnovského. Bohužel i zde scházejí tři hlasy, pročež nelze nám poznati a zevrubně posouditi uměleckou cenu těchto skladeb. Však tolik znamenáme již i ze zachovaných dvou hlasů, že znali se jmenovaní hudební skladatelé i v složité, polyfonové skladbě.

4. Činnosť liter. bratrstev mimo bohoslužbu.

V odstavcích o členstvu a správě liter. bratrstev poznali jsme, že přední a nejvzácnější členové obcí pokládali sobě za česť náležeti též k těmto bratrstvům a to nikoliv pouze dle jména, ale i skutkem přiúčastňujíce se zpěvu i správy spolkové. Snadno lze z toho domysliti se, že tudíž vliv liter. bratrstev byl zajisté i mimo dům Boží v obci značný, zejména ve škole, ježto působnosť jejich těsně souvisela se školou tehdejší, jak jsme již častěji pozorovali. Bývaliť správcové škol mistři, bakaláři, kantoři, sukcentoři a jiní „officiálové“ tehdejších škol i členy liter. bratrstev, ba předními

[1]) Všecky tyto zápisy zavírají se v tenorovém hlase, jenž tu skutečným jest tenorem, drže v sobě cantus firmus.

členy, kteří zpěv jejich řídívali, písně a nápěvy jim skládali, nádherné kancionály pořizovali a stálý dorost pěvců jim odchovávali.

Za to zase literátská bratrstva vděčně pamatovala na školy i připlácela z „truhlice“ bratrské buď na jednotlivé officiály školní, aneb odkazy činívala na celou školu, a to zejména v XVI. a XVII. století. S druhé strany pak za to i voleni bývali literáti od obcí za „inspektory“ či dozorce škol, by dohlíželi k dobré kázni a zbožnosti a liternímu prospěchu ve školách. V matrice literátů boleslavských zapsána jsou jména takových inspektorů literátských. (Tadra, 44.) Tak čteme i u Dvorského (Pam. 386.), že l. 1585. ustanoveni byli tři literáti za inspektory školní ve Stříbře. Ba českobrodští ukládali jim to i za povinnosť a nařizovali v 16. článku pravidel tamnějšího liter. bratrstva. Tam stojí: „Rovněž tak budou starší literátův každého čtvrtletí městskou školu navštěvovati, na mravné chování, pořádek, pokrok žáků ve mravech a vědomostech pilně se vyptávati a čeho třeba napravovati.“ Kromě toho se tu starším ještě nařizuje, by každého půlletí obcovali veřejné zkoušce, aby přesvědčili se o píli učitelů a žákovstva. A to že mají vše konati Bohu na česť a z lásky k vlasti, poněvadž školy sluší míti za nejlepší poklad i církve i senátu i obce. Toť ovšem byl vzácný projev o škole, jenž dosvědčuje nám, jak vážně pojímala liter. bratrstva tehdáž i tento úkol svůj. A jak mocný byl následek toho i vliv jejich ve škole, vysvítá z odpovědi, již dal náměstek rektora university roku 1600. na stížnosť Pražských měst, „že se ve škole na húsle hraje“. Odpověděl, to že jest „snešení pánův literátův, kteří jsou proto housle koupili, aby se na ně hrálo; v to že se jim sáhnouti ani zabrániti nemůže.“ (Dvorský 63. 64.) A Rakovničtí napsali r. 1599. M. Bacháčkovi: „Páni inspectores scholae naší vznesli jsou na nás, že na sebe i od pp. literátův našich obojího kůru (lat. i česk.) žádosť vloženú mají, poněvadž Daniele Ronovského Jičínského povědomi jsou, že by místo .. Mik. Coelestina s pochvalou a prospěchem zastávati mohl: protož V. M. za povolení žádáme, aby za kollegu do školy naši přijat býti mohl.“ (Dvorský 108.) To-li vše na mysli máme, pak pochopíme jasněji zprávu o Prachatických, že jejich liter. bratrstvo mělo již ve XIV. století svou vlastní školu. (Viz na str. 113.)

Jak štědře pamatovali pak literáti dary a odkazy na školy, znamenáme na př. v Slaném. Roku 1595. koupili starší latinské

bratřiny v Slaném Modest Veselský, Jiří Bilínský, Jiří Schodecký a Tobiáš Varhaník dům na rozšíření školy za 420 kop; dar pak jejich doplnil jaksi primas Jiří Balas, který r. 1598. přiznal se, že pro případ smrti odkazuje koupenou dědinu ke škole, aby ji bratřina literátská opatrovala a z ní na mládence, kteří by se rádi učili a pomoci potřebovali, nakládala. (Lacina, 91.) A již dříve r. 1570. stalo se, když jmění slanských literátů se množilo, že purkmistr a pp. konšelé pořádajíce platy školním officiálům, vykázali jim také 5 kop ročně na jmění liter. bratřiny. (L. c. 90.)

Závěr.

Dospěli jsme k závěru o činnosti a zásluhách literátských bratrstev XV. a XVI. věku. Přehlédneme-li nyní celou tu rozsáhlou činnosť jejich, jasně poznáváme, žeť vedlé pravdy byla velkolepá, mnohonásobná, žeť v pravdě z velké části pronikala, určovala a řídila kulturní snažení tehdejšího národa českého ve všech zemích koruny české, ba i za hranice její pronikala. I svědčila a na vždy svědčiti bude o velké zbožnosti a horlivosti národa českého za oslavu Boží, ale však i o nevšedním uměleckém vkusu a snažení jeho. Tato bratrstva to byla, jež pak na mnoze budila, pěstovala a řídila bezděčně ducha náboženského takovou měrou, že ovládal a pronikal i veškeren soukromný, rodinný a veřejný život jako kvas v evangelické parabole. A byť i tento živý duch víry křesťanské byl octnul se u jinověrců na bezcestí, tož vidíme z četných známek, že při mnohých stalo a dálo se tak z nevědomosti nezaviněné, z níž prohlédnouti bývá často přenesnadnou věcí.[1]) Jak velice a podstatně liší se tací utrakvisté od oněch moderních velebitelů svých, kteří právě naopak tohoto vše-oživujícího d u c h a křesťanského (pravím ducha) buď umlčují neb ubíjejí ve všem životě veřejném i soukromém! Jak vysoko stáli tito předkové nad nimi!

Z této rozsáhlé a nad míru záslužné činnosti liter. bratrstev znamenáme, že tudíž nebyla nadsazena, nebyla nezasloužena ona velká chvála, kterou jim vzdával Tom. Mitis a vzdávali též jiní humanisté čeští v XVI. stol. (Viz o ní na str. 163. a j.) Ba zasluho-

[1]) I o nejedné písni a skladbě jejich platí, co napsal Alzog o písních lutheránského pastora P. Gerharda († 1676.): „Die schönen Lieder: „Befiehl du deine Wege" .... werden allen Geschlechtern von der tiefen Gemüthsfülle u. religiösen Weihe dieses gottesfürchtigen Predigers żeugen " (9. Aufl II. S. 383.)

ıli ji plnou měrou: neb dokázali nesčetnými skutky a příklady arou pravdu Ciceronovu: „Pietas fundamentum est omnium virıtum.“ (Pro Plauc. 12, 29.). Hudebné, malířské, písařské a bás.cké umění se jimi zvelebilo, prvá tři též na nevšední stupeň chnické dokonalosti se jimi povznesla, z nějaké části též básnictví; láště latinské jimi rozkvetlo jak vonnými růžemi na oslavu Boží. coly české získali jimi četné, mocné a vytrvalé ochránce, strážce podporovatele, obecný mravný řád jejich příkladem a kázní ıačného a stálého nabýval podnětu, správa obecní zbožné, věrné, ɔětavé, vzdělané a rozšafné muže. Odtud plynula i ta velká zbožɔsť národa českého, jíž od věků slynul. V pravdě platilo tedy jejich bohoslužebném a jinakém zpěvu slovo jejich velebitele ɔm. Mitisa:

„Musica divinis jurata pedissequa rebus:
servit Deo, prodest piorum caetibus:
— — — — — — — — — — — —
Tristes solatur, demissos erigit, acres
refraenat omnemque aegritudinem allevat.“
(Procházka Miscell. 415.)

A na jiném místě o obecném prospěchu jejich zpěvu doědčil vedlé pravdy:

1. „Musica coelesti prorsus Verbo aemula certat.
11. Inservit domui templisque scholisque foroque.
13. Indulget Geniis divina canentibus acta.“ A d.
(Hymnod. 1580.)

Proto za pravdu jest nám dáti též Rybičkovi řkoucímu, „že se umění krasopisné a drobnomalířské sotva bylo u nás k taɔvé dokonalosti povzneslo, kdyby zakládání liter. spolků v Čeıách a na Moravě toho času nebylo tak valně se rozšířilo a tím příčiny k zdělávání a ozdobování kancionálů, jim potřebných, bylo dalo.“ (Pam. arch. 1878. . . .) — Ale ani školství české nelo by se tak utěšeně a obecně rozšířilo, kdyby naše liter. brastva nebyla se o ně zajímala a o stálý vzrůst škol pečovala. ɔznali jsme, proč jim na tomto vzrůstu záleželo. Sám rozkvět a vání jejich na něm závisel a všecek se zakládal. (Viz obzvláště . čl. Novoříšsk. liter., pak 2. str. t. Děj.)

Z toho všeho nyní laskavý čtenář snadno pozná, jak souditi st nám o této výpovědi Fejfalíkově: „Freilich hat man sich geɔhnt, in den sogenannten Literatenbruderschaften eine Art Meiersängervereine zu erblicken: eine Ansicht, die auf Unkenntnis,

beider Institute beruht u. zu welcher der hochtrabende (?) Name der Literaten u. der Umstand verleitete, dass diese auch bei dem Gesange in der Kirche mitwirkten. Ein Einblick in die Statuten der Literaturgesellschaften (!) lehrt, dass diese bloss (?) religiöse Bruderschaften zur Verherrlichung des Gottesdienstes u. zur Übung christlicher Liebeswerke waren u. dass an Pflege u. Förderung der Dichtkunst bei ihnen im entferntesten nicht zu denken war. (!) — Hätte es slavische Meistersänger in Böhmen gegeben, eine einzige erhaltene Tabulatur einer solchen Schule wäre uns von noch unberechenbarem Werthe." [1]) Dnes by Fejfalík tak nepsal. Však již dvě léta před ním správněji soudil o našich literátech Chlumecký (Regesten d. M. Maehren 1856. I. 1. S. 99.) takto: „Wenn auch e. Ähnlichkeit in Form u. Inhalt zwischen den Meistersängern u. Literaten vorhanden ist, die genossenschaftliche Verbindung nämlich u. die Pfege des Gesanges, so waren die Literaten eine eigenthümliche nationale Anstalt, welche ... völlig auf slavischem Boden wurzelte u. den Kirchengesang aus schliesslich pflegte." A d.... Účel a ústava obou těchto spolků podstatně se lišily. „Meistersängerové" byli cechovní spolek řemeslníků. Však zpomeneme-li, kdo byli údové našich bratrstev, zpomeneme-li, jak zvelebili malířské, písařské a hudebné a básnické umění: poznáme, jak vysoko stála naše liter. bratrstva nad řemeslnými „Meistersaengry". Tudíž ovšem nemohl Fejfalík žádné tabulatury (pravidla) u našich literátů nalézti a jeho výtka o neznalosti obou společností padá na Fejfalíka zpět. Soudil jako slepec o barvách.

Naši literáti „nerovnali se" ovšem německým Meistersaengrům, o jejichžto umění napsal nad jiné povolaný, kritický znalec Dr. Ambros: „Aus der edlen Rose (des ritterlichen Minnegesanges) wurde eine Hagebutte ... Die Weisen der Meistersänger machen ohne Ausnahme den Eindruck der schwerfälligsten Pedanterie, einer schwung- u. geistlosen Rezitation." (Gesch. d. Musik II.)

Umění a úloha našich literátů byly vyšší, vznešenější a čestnější, nežli řemeslné veršotepectví, a jakou měrou jí dostáli, nyní bezpečně víme. A o českých písních jejich platí na mnoze onen soud, jejž vyřknul sám Fejfalík o čtyři léta později z nevědomosti jednostranně pouze o písních Českých Bratří: „In der kirchlichen Liederdichtung der Brüder, deren Innigkeit u. Reichthum man

[1]) Sitzgsber. d. kais. Akad. Wien 1858. S. 330.

nicht genug bewundern kann, findet sich die dreigetheilte Strophe in der verschiedensten Form u. Abwechslung vertreten. In der That genügt ein Blick in die zahlreichen Handschriften (ty přece patřily našim lit. bratrstvům!) u. gedruckten Kanzionale... der Brüder, um über den wechselvollen Reichthum auch der äusseren Form ihrer Gesänge zu erstaunen."

Divil se tedy Fejfalík z neznalosti věci na mnoze i písním liter. bratrstev, jež dříve snížil. Co tu napsal, již dávno bylo před Č. Bratry a současně s nimi v české hymnologii liter. bratrstev, jak z celého pojednání o nich vychází nyní na jevo a dosvědčují hojně prameny. [1])

Ze všeho jde také na jevo, že dvojnásob mylné jest udání Ad. r. z Wolfskronu (D' Elvert: Schriften VII., str. 6.), že v Třebíči byla již r. 1516. „eine vollkommen organisirte Meistersängerschule“ (literátské bratrstvo!), jíž prý pan Smil Osovský z Doubravic r. 1606. potvrdil pravidla školní. Rovněž tak neprávně prohlásil literátské bratřiny ve Vel. Meziříčí a v Brtnici (r. 1611.) za „Meistersängergenossenschaften“. (Viz o těchto liter. bratrstvech na str. 158.)

b) Od roku 1620. až do zrušení literátských bratrstev.

Doburácela hrozná lítice válečná na Bílé Hoře. Odboj protestantských stavů, jenž směřoval k jejich oligarchii a bezděčně i k poněmčování Čech, vzal za své, krutě poražen byv na vždy. Císařsk. majestátem ze dne 29. května r. 1627. oznámeno bylo, že císař pokládaje rozdílnosť náboženství za největší příčinu minulé vzpoury, „chce všecky stavy království českého v jednotě katolické církve zdržeti a zachovati a že žádné jiné víry neb náboženství... v témž království trpěti nebude.“ (Bílek, reform. katol. str. 78.) Nastala nová doba v dějinách českých zemí a tou příčinou i liter. bratrstvům. Nezanikla, ač třicetiletá válka jim škody mnoho způsobila i těžkými ranami je stihla, ba nejedno z nich na čas zarazila. Však byla k novému životu probuzena a obnovena buď hned anebo po nové bouři válečné. Ale nyní směla

[1]) Viz k tomu, co řečeno v II. době literátských bratrstev. — Zde jest nám poznámkou ještě dodati, že v Tachově bylo mariánské bratrstvo již před Ferdinandem I. „marianische St. Jacobi Bruderschaft“ zvané, jež mělo po celý rok denně maturu, na česť Panny Marie zpívanou. (Geschichte d. St. Tachau v. J. Stockloew, 1878. II. 18.)

již jen katolická bratrstva vyzdvižena býti. ježto jinověrců císař a král Ferdinand II. již netrpěl ve svých dědičných zemích. Stará víra Kristova, jež toliko jedna jest, měla opět všude zavládnouti. Jeden Pán, jedna víra, jeden křest. Jeden ovčinec a jeden Pastýř.

I nepodceňovali pak veliké moci zpěvu na srdce lidská i utvrzení ve víře ani missionáři reformační. Vímeť, že na př. horlivý Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi nepodnikal o svých missiích ničeho beze zpěvu, nespouštěje s mysli, že zpěvumilovný jest národ český.[1]) Tou příčinou stalo se, že i nyní během XVII., ba ještě i v XVIII. stol. literátská bratrstva buď hojně se obnovovala, neb nově zakládala. Ba rozhojnila se nyní tou měrou, že jich bylo ještě více než v předešlé době. Úřední výkaz zrušených liter. bratrstev, jejž Riegger (Mater. X. S. 179. a 286. sl.) z úředních listin čerpal, udává jich na 120, ale neobsahuje všech. Dle něho, dle úředních listin místodržit. archivu pr. a jj. pramenů byla nyní liter. bratrstva v těchto městech: 1. V Praze při všech farních a při několika jj. kostelích (u sv. Kříže na sv. poli, při kapli sv. Václava na hradě a na Karlově, kde zpívalo liter. bratrstvo podolské). Po venkově, byla v těchto městech: 2. v býv. berounském kraji: v Berouně, Sedlčanech, Příbrami, v Voticích a v Žebráce; 3. v býv. bydžovském kr.: v Hostinném, Bydžově, Chlumci, Žiželicích, v Král. Městci, Jičíně, Hořicích, v Kopidlně, Libáni, Poděbradech a v Sadské; 4. v býv. budějovském kr.: v Budějovicích, Lišově, Lomnici, Soběslavi a Třeboni; 5. v býv. boleslavském kr.: v Dobrovici, Ml. Boleslavi, ve Mšeně, na Mělníce, v Nymburce, v Sobotce a Turnově; 6. v býv. chrudimském kr.: v Bystré, Dašicích, Chocni, Chrudimi, v Kostelci n. Orl., Litomyšli, Litrbaších, Labské Tynici, Něm. Brodě, Pardubicích, Přelouči, Poličce, v Sezemicích, Skutči a Vys. Mýtě; 7. v býv. čáslavském kr.: v Čáslavi, Ronově, Humpolci, Kutné Hoře, Ledči a Polné; 8. v býv. kouřimském kr.: v Brandýse, Černém Kostelci, Č. Brodě, Divišově, Janovicích, Kolíně, Kouřimi, Labském Kostelci, ve Vlašimi, Domašíně, Štěpánově, Zdislavicích, při starobylém kostele v Kondraci a na Vyšehradě; 9. v býv. klatovském kr.: v Horšově Týně, Klatovech, v Nepomuce a Plánici; 10. v král. hradeckém kr.: v Hradci n. L., Jaroměři, Kostelci, Kyšperku, Náchodě, Novém Městě, Třebechovicích, Úpici, v Dobrušce, Holohlavech, Horním Jelení, Opočně, Rychnově n. Kn.,

[1]) V. „Drahé kameny z koruny sv. Václava"; na str. 400. a zvláště: Vita et virtutes R. P. Alb. Chanovský ... aut. P. J. Tanner, str. 82. a jiní.

Solnici a Vamberku; 11. v býv. litoměřickém kr.: v Bílině, Duchcově, Hoštce, Litoměřicích, Roudnici a Třebenicích; 12. v býv. loketském kraji: v Bečově (?) a Žluticích; 13. v býv. plzeňském kr.: v Dobřanech, Manetíně, Plzni, Přešticích, Stodě, Stříbře, Rokycanech, Touškově a Úterém; 14. v býv. prachenském kr.: v Hradešicích, Miroticích, Nalžovech, Písku, Prachaticích, Rožmitále, Netolicích, Sušici a Vodňanech; 15. v býv. rakovnickém kr.: v Kralovicích, Muncifaji, Slaném a Velvarech; 16. v táborském kr.: v Hořepníku, Jindř. Hradci, Jistebnici, Kumžáku, Mladé Vožici, Pelhřimově, Počátkách a v Táboře, ale též v Černovicích a Pacově; konečně 17. v býv. žateckém kr.: v Lounech a Žatci.

a) **Dějiny literátských bratrstev této doby.**

1. V Čechách.

Podáme nyní především dějepisný přehled českých bratrstev z této doby, pokud nám bylo lze jej stopovati v hojných listinách kr. místodržitelského archivu, v některých monografiích, v kancionálech a j. pramenech. Nejhojnějších zápisů zachovalo se nám o týnském bratrstvu pražském, ježto zachovala se i celá zápisná kniha jeho či matrika při bratrských aktech řeč. archivu a i kromě ní hojně úředních listin. Podobně uloženo zde i o ostatních bratrstvech z celých Čech (vyjma jich několik) dosti četně listin a litovati jest nám, že nebyly též jejich „matriky“ přiloženy. Bylyť i s kancionály a se vším bratrským majetkem vůbec licitačně prodány. — Počneme s kůry pražskými.

α) Pražské liter. kůry té doby.

Vzhledem k těmto liter. kůrům jest nám především vytknouti veliký dar paní Anny Foglové, měšťanky Starého města Pražského. Odkázala r. 1620. pp. literátům českým při sedmi osadách v Starém Městě Pražském sedm tisíc kop míš. (Viz o tom listinu p. Alex. Rumpála z Kundratic z r. 1628. v list. příl. č. 1.) — O literátském kůru při kostele p. Marie před Týnem dočítáme se v zápisné knize, že mu J. Václ. Kleplota z Lewenturnu založil l. P. 1664. tuto „knihu literátů Týnských“. Kleplota byl t. č. radním pánem a inspektorem lit. kůru v Týně. Byl tedy liter. kůr v tomto roce bezpochyby znovu zřízen, však nikoliv teprv založen. Čtemeť v řeč. matrice, že již r. 1638., nikoliv až 1678. založil kdosi fundaci 500 zl. na „roráte“. Učinil

tak, maje velice na pozoru, by ta starožitná pobožnosť česká, jež v kostele týnském přes celý advent od čtvrté hodiny ranní zpíváním českých rorát a pobožných písní o vtělení Syna Božího, a o nejsvět. Panně Marii se konávala . . ., k zahynutí nepřišla. A to proto, že „nyní ta pobožnosť velice je ztenčena, ježto příliš málo literátů a jj. pp. sousedův na český kůr přichází k zpívání těch českých roráte, kdežto dříve je hojně zpívali pp. literáti a jj. sousedé a lidé obojího pohlaví.“ I ustanovil onen zbožný dárce, by za tím účelem z těch pět set zlatých každoročně dávalo se 15 zlatých českým literátům vedle pilnosti jejich. Z dalších účetných zápisů matriky jde pak na jevo, že skutečně se tak dělo. (Viz tyto zápisy na ll. 39[a].—41[b].) Zároveň založil ten zbožný dárce i „malou mši hned po přezpívaných roráte“, poněvadž dříve po nich sloužívala se jen velká či zpívaná mše; ale ta že trvala dlouho, mnozí, nemohouce tak dlouho čekati, odcházeli od ní. Kromě toho dočítáme se tu také o každoročním vydeji 3 zl „za teplé pivo přes roráte“, z čehož jde na jevo, že literáti tyto zbožné rorátní zpěvy skutečně každý advent konali dle řečené fundace až do svého zrušení. Že se při ní zahřívali „teplým pivem“, stalo se zajisté tou příčinou, že bylo jim zpívati Roráte záhy za studeného, často mrazivého rána po celé dvě hodiny (od 4—6 hod.). Teprve od r. 1761. mizí to „teplé pivo“ z výročních účtů; však roráte zpívali, vydání „za lojové svíčky pro roráte na kůr kostelní“ i nyní co rok se účtovalo. Za toto zpívání rorát brávali z řečené fundace každoročně 30 zl. 30 kr., však v ll. 1766—1773. toliko 23 zl. 45 kr. a r. 1774. již jen 19 zl. 30 kr. Kromě toho dostávali pp. literáti, jichž bývalo v 17. a 18. stol. i s kantorem 11—15, také několik zlatých koledy (až i 11 zl.), pak plat za postní zpívání a k svátkům velkonočním a svatodušním. Po modlení při procesí týnském dostávali nejprve oběd, od r. 1707. místo obědu dáno všem literátům 11 zl. 51 kr. Roku 1785. konečně místo všech těchto dávek stojí pouze zapsáno: „Za celoroční zpěv s adventním zpěvem a koledy dle obyčeje“ všeho dohromady toliko 25 zl. 26 kr.

Těmito platy podělovávali se ročně z úroků četných kapitálů, od literátských příznivců k jejich kůru založených Těch úroků bývalo do roka na 60 zl. (obyčejně po 4 zl. per cento). Že pak bývalo jim často kvitovati zaplacené úroky, dali si mnoho kvitančních blanketů natisknouti. K r. 1705. čteme na př. vydej „na čtyři knihy“ takových kvitancí. Několik jest jich v této bra-

trské knize a v aktech zachováno. Na nich spatřujeme bratrskou pečeť v červeném vosku. (P. Maria s Ježíškem a se sv. Josefem.)[1]

Z té zápisné knihy také znamenáme, že pp. starší „liter. kůru Matky Boží před Týnem“ velmi pečlivě a správně zapisovali účty a „rovnali příjem s vydáním“ a kapitály opatrně na úrok ukládali. Ob čas pak přicházeli pp. inspektorové bratrstva, by zavírali a zkoumali účty a všechen stav bratrstva. Za tím účelem prováděli také inventury. Tak učinili na př. r. 1761. „urození a stateční vladykové pp. Frant. Ferrabosco de Layno a J Jos. Dirix z Brucku a Rottenberku“, radní král. Starého hlavn. Města Pražského a inspektoři řečeného kůru. Tak stalo se i r. 1763. Inventář tohoto roku vykazuje také vzácný koflík z muškátového ořechu, pozlacený a stříbrem lemovaný, mající vrytý nápis „Ro ráte“, jejž daroval r. 1609. J. Ursperger, měštěnín Star. m. Pražsk· a jejž r. 1763. cenili nejméně na 50 zl. Týž inventář vykazuje také množství knih či kancionálů, jež tehdáž bratrstvo mělo. (Viz o nich níže.)

Z ostatních zápisů bratrských sdělujeme, že r. 1675. dal p. Stanisl. Svojanovský, „ševcovský mistr a téhož kůru přední literát“ na svůj náklad zhotoviti novou truhlici pro český liter. kůr týnský. I poprosil za to pány literáty, „aby, až jej Pán Bůh z tohoto bídného světa povolá, za jeho duši při mši svaté modlitbou svatou připomenuli.“ — Jak zámožné bylo týnské bratrstvo a tudíž jak veliké přízni lidu se těšilo, viděti z častých odkazů a darů, jemu přiřknutých. Roku Páně 1693. mělo na př. příjmů 1638 zl. 30 kr. a když „rovnali příjem s vydáním“, zbylo ještě 1611 zl. 5 kr. R. P. 1709. vykazoval „počet. liter. kůru“ 1799 zl. 47 kr. příjmu. R. 1728. zůstalo „po zavření počtu z r. 1727.“ ještě 1837 zl. — Však po tomto roce přestávají v matrice zápisy účtu až do r. 1752. V tomto roce zapsána tu stížnosť literátů, že nemohli dostati úroků. I scházejí opět zápisy až do r. 1761. V tomto r. (fol. 134.) sešla se komise za příčinou přehlídky liter. kůru. Sešli se k ní „urození a stateční vladykové p. Frant. Ferrabosco de Layno a p. Jan Jos. Dirix z Brucku a Rottenberku,“ radní Star.

[1]) Jedna zní: „My literáti kůru českého nejsv Rodičky Boží p. M. před Týnem v Star. městě Pr. přiznáváme se touto kvitancí, že jsme přijali auroku poloročního za termin sv. Havla 1763. roku z kapitálu 300 zl. 40 kr. jedenácte zlatých i. e. 11 zl. a to od pí Anny Schmidovy, měšťanky St. M. Pr., z kterýchžto výš jmenovanou paní kvitujeme. Pro důvěření tuto kvitanci pečetí naší literátskou jsme utvrdili ... Actum 3. Novembris 1 1763, Matěj Jauda, starši. Václav Horský.“

Města Pr. jako zřízení inspektoři nadřečeného kůru, a pp. literáti. Tito přiznali, že p. Jak. Strosser, jenž byl od r. 1728. po 32 let jejich starším, nezapisoval žádných účtů, avšak že je všechny každý rok náležitě spokojil." Pak přiznali bratrské kapitály, jež komise do knihy zapsala, celkem 1716 zl. 40 kr. Na to zvolili všichni literáti starším kůru Matěje Jandu, měšťana Starého Města Pražského, jenž nápotomně složil přísahu při slavném magistrátu staroměstském jako patronu kostela týnského. Od toho času zapisovali opět řádně roční účty až do zrušení bratrstva r. 1785. Koncem t. r. zbylo v pokladně 1642 zl. 41 kr. (Půlarchový fasc. bez čísla a fasc. N. 20.)

Dodáváme, že Dlabač (Künstlerlex. I. 265.) mezi vynikajícími hudebníky týnského kůru jmenuje také Krištofa Caputia, jenž r. 1695. zemřel a v týnském kostele byl pochován pro veliké zásluhy. Jak dovedné literáty figurálné měl týnský kůr, souditi můžeme i z toho, že l. P. 1697. provedli v kostele velké hudební oratorium na česť sv. Ivona, „plena capella decantatum", jak čte se na titulním listě. Bylo téhož roku vytištěno u Jiř. Labouna v Praze. (Dlabač K. lex. I. 276?) L. P. 1657. vydali týnští literáti v Praze sbírku písní: „Harfa o 7 strunách", již připsali pražskému magistrátu. Tento sborník rozmnožil a l. P. 1709. vydal Rosenmüller, nazvav jej „Kancionálek aneb písně křesťanské od adventu až přes celý rok." (V. Jir. hymnol. na str 98.)

Z pražských kůrů liter. vynikaly vedle týnského zejména sv. jindřišský a sv. štěpánský.

Jindřišské bratrstvo náleželo k nejstarším a bylo z pražských nejzámožnější. „Počet na příjmy a vydání peněz při pobožném kůru liter. chrámu Páně sv. Jindřicha" za r. 1784. vykázal 2530 zl. 42 kr. příjmů za starších Karla Straky a Bernarda Poslušného. Tato jistina byla jako též u jiných bratrstev bývalo, po malých částech 100—350 zl. u jednotlivých členů a sousedů na úrok obyčejně 4 zl. „pro cento" uložena. Z podání pak zádušního úředníka Koutského na magistrat z r. 1786. o dávce 34 zl., literátům ročně rozdělované, jde na jevo, že zádušní úředník již od pradávných časů literátům strojíval hostinu odměnou za jejich zpěvy o vánocích, velkonoci, o narození P. Marie a j. Ježto však později, s hostinou nejsouce spokojeni, žádali peněžité náhrady za ni, povolil jim pak magistrát ročních 34 zl. ze zádušní kasy, a sice: 23 zl. roční stance, za advent 5 zl. a za čtyřicetihodinnou pobožnosť 6 zl. Celkem bývalo mezi ně rozdělováno

dle starobylého obyčeje co rok 64 zl. 54 kr. a více. O zámožnosti jejich svědčí také 30 soukenných plášťů pohřebných, trojí příkrov velký, malý a prostřední, a jiného potřebného nářadí hojnosť, jak vykazuje vše počet z příjmů a vydání za r. 1784. Pohřebné svršky půjčovali také nečlenům za malý poplatek, jehož dostalo se jim za ten rok 77 zl. 55. Koncem toho roku čítalo se ještě 9 literátů. Farní osadníci pořídili jim kdys velký pergamenový kancionál; jiné čtyři zpěvníky (3 graduály), jež vykazuje inventář z r. 1786., pořídili sobě sami neb z kostelní kasy. Z dalších účetných zápisů jde na jevo, že jindřiští literáti obstarávali tehdáž zpěvy kromě neděl a svátků i v adventě (roráte), o křižových dnech a při zvláštních pobožnostech na den sv. Jindřicha (20. čce.) a sv. Václava. K rorátním zpěvům hrál se také průvod na varhany, za nějž platívali varhaníkovi 3 zl. (Brudersch. akten N. 41.) Z vynikajících literátů vytknouti jest nám Jana Chelmeye ze Žebráku, jenž byl kantorem jindř. kůru od r. 1659. (Dlabač, K. lex. I. 275.)

O literátech u sv. Štěpána Velkého na Novém Městě Pr. svědčí zrušovací akta (inventář z r. 1786.), že měli krásné a vzácné svršky, kancionály i nářadí. Asi 20 různých zpěvníků, mnoho obrazů, liter. pravidla v modrém rámci, sametový příkrov, 30 dobrých a 12 obnošených plášťů pohřebních a j. v. Tyto pláště, příkrovy a pochodně půjčovali též nečlenům. Z účetních výkazů či „počtu na příjem a vydání peněz“ z r. 1784., pak z jejich kancionálů seznáváme, že zpívali tito literáti jako předešlí při všech bohoslužbách nedělních a svátečních, v adventě roráte a j. Mělit zvláštní „adventní graduál“ (t. j. knihu rorát) jedno nedělní a jedno sváteční graduále, 3 Sporkovské kancionály (t. j. Božanův „Slavíček“) 5 menších a 4 žaltáře. Z toho viděti. že zpívali latině i česky, že tedy dělili se též na latinský a český kůr. Z předešlé doby až podnes chovají se čtyři díly Kodicillových „písní na epištoly a evangelia“, jež Petr Kodicill pro ně napsal, v pr. univ. knih. (XVII. B. 7. Viz na str 124.)

Ze zápisu z r. 1757. jde na jevo, že si z peněžitého daru jakéhos dobrodince vystavěli na hřbitově zvláštní kryptu pro sebe. Měli a užívali také vlastní pečeti. (Brud. akt. N. 46.)

Též farní kostel u Matky Boží na louži na Star. Městě měl svůj literátský sbor. Přípisem na pražský magistrát přiznali tito literáti r. 1786., že žádného jmění a žádných svršků nemají, alebrž že dostávají každoročně ze zádušní kasy

34 zl., jež nejsou nadační. Však přiložený inventář přece dosvědčuje, že měli velký, latinský, na pergameně psaný kancionál, jiný český, knihu rorátní, foliovou knihu psaných písní, jednu knihu vánočních písní, Sporkův kancionál a jeden hymnář. Ta latinská kniha jest asi onen antifonář, o němž svědčí zvláštní přípis akt jindřišského bratrstva, že jej r. 1476. pořídili farní osadníci kostela panny Marie „in lacu“ pro tento kostel za 60 uherských zlatých. (Brud. akt. N. 21. a 41.) — Vynikajícím zpěvákem a pak houslistou tohoto kůru byl G. Václav Caspar, třebenický rodák (r. 1694.), jenž zemřel jako opat strahovský. (Dlabač, Künstl. lex. I., 269.)

Rovněž tak dosvědčil zádušní úředník r. 1786. o haštalském kůru liter., že nemá vlastního jmění, nýbrž že jeho literáti dostávají od kostela ročně: za čtyry kvatembry 8 zl., za 40hodinnou modlitbu 3 zl., za maturu o sv. Haštalu 35 kr., za zpívání pašijí 1 zl. 45 kr. a za roráte v adventě zpívané 7 zl. Z toho zároveň poznáváme, kdy že tito haštalští literáti zpívali ještě mimo neděle a svátky, o nichžto zajisté také zpívali. Divno, že přiložený inventář nevykazuje žádných kancionálů, bez nichž přece nemohli zpívati. (Brud. sch. akt. N. 22.) Jeden z kancionálů jejich chová se nyní v knížecí arcibiskupské knihovně v Kroměříži. (Viz předešlou dobu.) O tomto graduálu a literátech u sv. Haštala čteme v prvém díle téhož graduálu na prvém pergam. listě tyto necelé zprávy: „V kterémžto roce (t. r. 1631.) byl vpád lidu kurfirsta saského do měst pražských, kdež ten lid saský domu u Platejsu se ujal (jako odběžního) a tam mezi jinými věcmi i knihy vojáci prodávali, od mnohých záduší úředlníci a **literáti** tam přicházeli, své knihy (které nebyly spálené) vypláceli jako i tento graduál byl mezi jinými od těch, jimž nenáležel, koupen a v tejnosti do léta tohoto 1648. chován, až pilností Jana Pavla Dvorského z Gryffí hory, souseda od bílého koně v železné ulici a na ten čas předního úředníka kostela Matky Boží před Tejnem a správce handle (!) solního v Starém městě Pražského dosažen, vyplacen a do tohoto svého místa zas navrácen.“ Z dalšího zápisu dovídáme se, že měli ještě jiný kancionál; neb čteme dál: „Jakož i ten druhý týž p. Dvorský svými penězi od vojáků vyplatil a do tohoto chrámu Božího (u sv. Haštala) uvedl.“

O graduále a literátech u sv. Havla čteme v prvním díle téhož graduálu (nyní v universitní knihovně pražské XVII. A. 41.) na posledním listě zápis: „Tento graduál byl „pro-

středkem a obstaráním slov. pp. Jiř. Horáka, Jana Strnada, Jak. Piláta a Václ. Strejce, měštěnína Starého i nového měst (!) Pražských, jakožto času toho předních literátův kůru českého při chrámu Páně sv. Havla... obzvláštní pak pomocí a nákladem některých ctitelův jména Božího, blah. Rodičky Boží.... obnoven a převázán l. od narození Syna Božího 1646.... Měli tedy literáti u sv. Havla též český a latinský kůr a starý utrakvistický (neb již protestantský?) graduál upravili si („obnovili") po katolicku. (Viz na str. 125.)

V inventáři bratrstva srdce p. Marie na Karlově za r. 1783. a 1784. čteme také vydání 2 zl. 20 kr. koledy literátům podolským. Avšak vykazuje i trubačům, hudebníkům a kantorům 6 zl. 35 kr. (Brud. akt. N. 24.)

U nejsvět. Trojice v Podskalí bylo samostatné bratrstvo liter. Při jindřišském lit. kůru založena byla r. 1767. listinou zvláštní nadace 1100 zl., aby z úroků t. kapitálu každoročně sloužila se na každý den v čtyřicetidenním postu ráno v 8 hodin mše sv. s požehnáním při literátském zpěvu a hraní varhan za celý Jonákovský rod. Zpívati měli literáti podskalští, začež dostávali 4 zl., rovněž tolik i varhaník.

Též u sv. Martina (později u Trinitářů), byl literátský kůr. Jeho inventář z r. 1786. vykazuje kapitál 208 zl. a sedm kancionálů, mezi nimiž dva velké graduály a žaltář. (Brud. akt. Nr. 42.)

Rovněž tak shledáváme při literátech kostela u sv. Michala na Novém Městě, jenž byl tehdáž přifařen k sv. Vojtěchu. Jejich inventář z r. 1786. jevil ještě kapitál 360 zl. a 9 kancionálů, t. velký graduál na celý rok, velký graduál na svátky, jeden latinský graduál, rorátní knihu, Šporkův (= Božanův) kancionál a j. Zpívali tedy i tito literáti na všecky neděle a svátky, pak adventní roráte. Že bylo jich dosti četně, svědčí 30 inventárních plášťů pohřebních. (L. c. N. 43. a Ekertova: Posv. místa II. 470.) Jejich „počet neb pořádnosť na příjmy a vydání z r. 1775. svědčí, že dostávali z bratrské pokladny ročně 27 zl. 46 kr." (Br. akt. bez N.)

Zámožné bratrstvo bylo při farním kostele sv. Petra na Poříči. Shledaloť se při jeho inventuře r. 1786. přes 1072 zl. kapitálu s úroky a jedno pole, Řečička zvané, pod 1¼ míry, jež vydražil pak Fr. Chládek za 291 zl. Z ročního nájmu toho pole (16 zl.) dostávali literáti za zpěv o procesích 6 zl. Z přiložené

poslední vůle Jana Předáka ze dne 27. dubna 1785. seznáváme, že tento soused odkázal řečený „záhon pole za branou ležící pobožnému kůru literátskému u sv. Petra s tou podmínkou, že tamní páni literáti z vypadajících úroků ... každoročně 4 mše sv. .... za duši jeho ... a za duši jeho † manželky Alžběty čísti nechati (!) povinni býti mají.“ Kromě toho měli ještě jiné pole pod $^1/_2$ míry, „polentárský lusek“ zvané, jež bylo pak prodáno za 148 zl. Kamerální administrace nařídila pak r. 1788., by tato nadace byla uskutečněna. Z řečeného inventáře dále poznáváme, že měli tito literáti příkrov s bohatým zlatým křížem a zlatými třásněmi, pak 24 zánovních pohřebních plášťů a 16 starých. Kancionálů vykazuje se tu 13, mezi nimi 1 velký graduál, 1 menší, 3 hymnáře a žaltáře, 3 Šporkovy kancionály. O pěti jiných udáno zde, že se z nich nikdy nezpívalo. Jeden („Roráte“ z r. 1688.) chová se nyní v česk. Museu (sign. 7. A. 29.). Pořídili jej za Šim. J. Durycha ze Sonnenperku předního literáta. (Tadra, 48.) Staršími bratrstva byli tehdáž Václ. Haklík a Vojt. Kozel. Měli také pečeť s obrazem sv. Petra, kol něhož napsáno: „S. Petre et s. Clemente ora. p. n.“ (Br. akt. N. 44.) Z toho nápisu souditi lze, že spojilo se asi bývalé liter. bratrstvo farn. kostela sv. Klimenta na Poříčí[1]) s petrským, když kostel sv. Klimenta přivtělen byl k faře sv. petrské, což se stalo r. 1686. (Ekert, l. c.)

Z toho jde na jevo, že tedy i tento prastarý býv. farní kostel sv. Klimenta měl před tím vlastní sbor literátský.

Liter. bratrstvo při farním kostele sv. Vojtěcha většího vykázalo r. 1786. inventárně 406 zl. $49^3/_4$ kr. jmění, a na kancionálech: čtyři velké, tři malé, jeden Šporkův, 1. Holanův (Capella regia), jeden malý rorátní a tři jiné kancionály. Platí tedy o jejich zpěvích, co o předešlých literátech bylo řečeno. Kromě toho shledalo se při nich tehdáž také 28 smutkových plášťů. (L. c. N. 45.) Ekert pak o nich dokládá: „V minulém století kvetl u sv. Vojtěcha sbor českých literátů, kteří majíce v kostele zvláštní kruchtu, vládli svým jměním a v nedělích i o svátcích mívali v 8 hodin mši sv. a odpoledne nešpory a jiné pobožnosti, až r. 1785. zrušeni byli“ (Posv. m. II. 89.). — Vynikajícím hudebníkem jejich kůru byl Fr. Biber, jenž umřel r. 1691. (V. Dlabač, K. lex. I, 149.)

---

[1]) Viz o něm v Ekertov. Posv. m. II. 459.

Jeden kancionál literátů od sv. Apollinariše na Větrově jest uložen v univers. knih. pražské (Tadra, 48.).

O liter. bratrstvu při farn. kostele sv. Mikuláše na Malé Straně dí se v jedné listině fasciklu, jenž obsahuje všecky inventáře zrušených liter. bratrstev (Brud. akt. N.?), že neměli žádného jmění, alebrž že dostávají ročně 20 zl. 21 kr. z kapitálu 1000 zl., jejž † Jan Schink nadal pro tyto literáty při filiálním kostele sv. Jana na vršku.

Žeť i „královská“ kaple sv. Václava na hradě praž. měla tehdy svůj vlastní literátský sbor, seznáváme z německé listiny metropol. kapitolního archivu (sign. CXCIII. B. 4. b) z r. 1745. V ní stěžuje si Jan Řebíček, pražský měšťan, u metropol. kapitoly do Fr. Hlaváčka, jenž byl s ním zároveň za zpěváka vulgo literáta ustanoven od vdp. Martini a Cajo „v královské kaple sv. Václava na král. hradě pražském.“ Stěžuje si do něho, že je skrácen o plat za dvě léta, ježto Hlaváček přivlastnil si všechen plat za ten čas vykázaný, ale jemu bylo s prázdnem odejíti, ač i jemu slíbena byla jakási část jeho. — O těchto literátech platí bezpochyby, co čteme v nově objevené „Historia Pragensis“ k roku 1702. 6. Julii Suae Maiestates (Josef I. s královnou) interfuerunt sacrificio missae in Sacello s. Wenceslai, quo finito ad mandatum choralistae ecclesiae metropolitanae induti choraliter decantarunt boëmico nostro idiomate canticum: Swaty Waczlawe. Et Sua R. M. etiam idem canticum boëmice concinuit, et in hunc finem illud sibi describi ante sacrum petiit. (Vyd. A. Podlaha ve „Věstníku král. čes.“ Spol. n. 1891. na str. 116.)

Ba i to sv. pole volšanské mělo při kostele sv. Kříže „za Prahou“ své vlastní liter. bratrstvo, jak svědčí inventář jeho, úředně sdělaný r. 1786. Dle něho měli za tímto kostelem sv. Kříže kapitál 100 zl., na 4% úrok uložený. (Viz předešlý fasc.) Ježto byl tento kostel založen až r. 1717. a r. 1719. dokončen, nebylo asi toto bratrstvo starší nad r. 1719. (Ekert, Posv. m. II. 513.)

O ostatních literátských bratřinách pražských při kostele sv. Mikuláše a sv. Linharta (1 sbor), u sv. Jiljí, při kapli betlemské, u sv. Michala a sv. Martina, vše na Starém Městě, pak u sv. Vojtěcha menšího (v Podskalí) nedostává se nám zpráv. Snad byl sbor liter. též při kostele sv. Jana Křt. na břehu či „na Zábradlí“ (Ekert, Posv. místa II. 392.), při němž byl kdysi (do r. 1591.) kantorem slavný hudební mistr Jakub Gallus (Hándl).

Že byl také při kostele sv. Kříže většího (u Cyriaků) literátský kůr, svědčí jejich kancionál „rybářovský" (z r. 1568.), jenž podnes chová se ve dvorní knih. ve Vídni. (Viz Rybičkův popis v Pam. arch. 1865. str. 84. sl.)

Bylo tedy literátských bratrstev v Praze 23—24. Udavše dle možnosti liter. kůry pražské, přikročíme k vypsání venkovských kůrů pořadem, shora udaným dle bývalých krajů.

β) Venkovské liter. kůry té doby.

1. **Z berounského** kraje známe těch bratrstev pět.

O berounském bratrstvu této doby dočítáme se, že l. P. 1685. odkázala Anna Borovičková, berounská měštka, pole asi pod 3 korce české míry na ten účel, by ročně zpívala se na 1. neděli adventní mše sv., pak na hudbu při ní a na literáty, aby vždy po celý advent před ranní mší zpívali roráte. K tomu přiřknula i kousek louky, jenž ale následkem časté povodně byl zcela odplaven. To pole vydražil pak r. 1786. Ant. Schmidt za hotových 247 zl. Licitační komise cenila „strych k strychu" za 70 zl. pro mnohé „výhory," jež to pole má, ač jinak, že blízko jest města po 100 zl. míra drahé by nebylo. Patřil jim též malý kousek pole pod dvě dolnorak. mírky, jež v řeč. roce vydražil za 5 zl. 18 kr. tehdejší primátor Preszel, že leželo hned podlé jeho pole. Inventář z r. 1786. sdělaný vysvědčuje, že měli také dvě rorátní knihy, jež byly zpěvem rorát již velmi sešlé. Za zpívání rorát dostávali z bratrské pokladny ročně 6 zl. a děkanovi platili za zpívanou mši (1. neděli adv.) po 1 zl. Dříve bral také polovinu ročního užitku z onoho pole pod 3 k.; však že se později pro neúrodu nevyplácelo, ba i se škodou je držel, pustil je, načež literáti pronajímaly je za ročních 29 zl. Tak dosvědčil děkan a vikář Jos. Každý při bratrské inventuře, r. 1784. sdělané. (Viz Brud. akt. Fasc. 17. N. 4.)

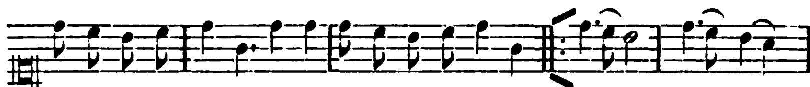
Sedlčanská bratřina držela dle úředních listin a výkazů (inventáře z r. 1785. a j.) 19 korců špatných polí, jež pronajímali měšťanům za ročních 19 zl. 39 kr. Z těch dostávali literáti za celoroční zpěv v děkanském kostele, obzvláštně v adventě za roráte 4 zl. Vůbec zapravovali z nich všecky potřeby kůrní. Ta literátská pole r. 1786. byla: 1. dva a půl korce u Kocandy proti Lhotce; 2. šest korců, k „Roudným" zvané; 3. čtyry korce „ve Zhoři"; 4. šest korců „za Humpoleckých"; 5. „Hermenikovské,"

dva a půl korce, celkem 21 korců. Prodána byla v dražbě za 862 zl. Před tím byla po malých částkách pronajata sousedům Soukupovi; Kalinovi, Veselému, Vejvarovi a j. V přísežném přiznání bratrstva za děkana Tob. V. Mikovce a starosty Ant. Schettingra zjistilo se, že ta pole darována byla liter. kůru kdysi od sedlčanských sousedů, avšak od kterých a kdy, nelze již udati, ježto *městské knihy shořely*. Inventář r. 1785. vykazuje sice toliko dva velké, psané a sešlé kancionály a jeden menší; avšak právě zde zachovalo se kancionálů podnes osm, což nám dosvědčuje, že ani ty úředně pořízené inventáře neudávají vždy celý počet kancionálů. — Dle licitačn. protokolu ze dne 6. dubna 1786. vynaložila obec těch 19 zl. 39 kr. polního nájmu v tom roce na správky normálné školy a topivo do ní a prosila, by i na dále mohla užívati ho pro školu, ježto prý město vyhořelo a měšťanstvo schudlo. (L. c. N. 15.) — O činnosti sedlčanských literátů v této době svědčí také zápisy v starších kancionálech, z této doby pochodící. Do dvou zbylých svazků vícehlasných skladeb z r. 1592. (Alt a tenor) vepsáno několik nových písní a zpěvů. V tenorovém svazku připsáno: jakési vícehlasné officium, po něm špatně psaná píseň o sv. Josefu a „litanie velmi pěkná o sv. Josefu,“ psaná r. 1676. (s nápěvem). Blízko konce připsala Lucie Enzenbergerova z Louňovic („Lounovicensis“) dvě čtyřhlasné písně: 1. „Anděl Gabriel, ten čistý posel“ a 2. „Moc Boží divná.“ Mají stejný nápěv již moderní notou psaný (𝅗𝅥 ♩ ♫) l. P. 1683. (Viz jej níže.) Následuje mariánská píseň „proti Turku“: „*Maria Panno ctná královno*“ a po dvou listech píseň o sv. Janu Nepom. „*Svatý Jene zpovědníku*“ s krásným měkkým nápěvem, starší mensurovanou notou (𝅗𝅥 ▭ •) psaným, ač text je psán písmem 18. stol. Následuje píseň „Zdrávas Královno nebes, Maria Panno“, jež vyniká sličným a jadrným textem. Pod ní psáno: K větší cti a chvále blah. P. Marie vypsaná l. P. 1722. Pak píseň o sv. Barboře („*Zazpívejte křesťané tuto píseň novou*“), již „vypsal“ jakýsi „W. F. l. P. 1710. dne 3. prasince.“ Následují jiné *tři písně o sv. Barboře* a na konci třetí psáno: „Franz Filipek. L. Anno 1710.“ Též na předním listě připsána byla r. 1738. píseň „Pozdravena buď královno ó Maria“, dle níž také píseň altového svazku (v zadu) „*Pozdravena buď Barboro, panno sv.*“ jež byla v nově složena 1723. Z oněch tří písní má jedna („*Pozdravena buď Barboro*“) nápěv rázu více recitativného, žalmového. A skutečně má nadepsáno: „Jako: Sláva Otci“.

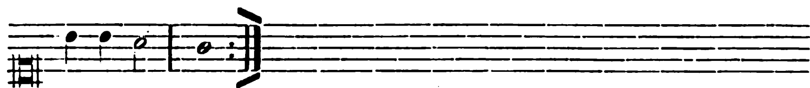
Na konci připsán k ní rok 1724. — Altový svazek zavírá v sobě na konci celou řadu vánočních písní 1—2—3—4hlasných, jež tam vepsány byly r. 1719. Prvá z nich má koledový nápěv starého národního rázu, na němž je znáti staročeský původ dudácký. Vizme:

Plesseyž již všecko stvo-ře-ní ja-ké-ko-ly, kde-ko-ly, ni-ko-ly nemějž
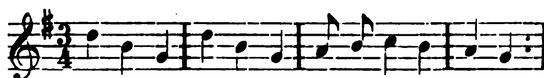

již dnes zarmouce-ní, hleď od Krysta po-tě-še-ní. Eya, ey-a,

ve-sel-me se.

Toť jsou motivy, jež naskrze obsahují se již v prastarých nápěvích naší „hry na Helenu" a j., na př.:

„Her-li-čko, u-my-vej svo-je bí-lé lí-čko."
(Sušil, l. c. str. 726.)

Druhá vánoční „Máť, máť vždy pamatovati" (dvojhlasná) počíná neumatickým jubilem po způsobu středověkém. Třetí trojhlasná píseň „Pozoruj o člověče novinu" má velmi dlouhé slohy. Dvojhlasná „Na počátku bylo Slovo" má druhý hlas v pravdě kontrapunkticky vedený. Jinou dvojhlasnou „Slavně budem zpívati, novinu zvěstovati" nazývá tu „Cantilena".

Důležitým svědkem „figurálných literátů" v Sedlčanech a velké dovednosti jejich jest velký (fol.) kancionál jejich z I. polovice XVII. století, jejž „církevní štípek Ondřej Kopidlanský, t. č. kantor sedlčanský snažně přepsal" (r. 1639?), jak čteme na titulním listě. Rok 1639. připsán jest po písni „Ey nyní čas kající člověku hříšnému." Tento „přepis" jakéhosi staršího kancionálu zavírá v sobě po nejvíce čtyřhlasné české písně, něco také dvouaž tříhlasných. Jest mezi nimi mnoho starých písní, ale také nových. Sem tam zbyla v něm ještě některá stopa protestantská (na př. píseň „Žádnému člověku nedám požehnání"). Mezi novými katoli-

ckými shledáváme tu též krásnou píseň plzeňských literátů z té doby: „Hvězdo jasná, panno krásná,“ čtyřhlasně spracovanou (v klíčích: Mezzosopran, Tenor, Tenor, Bas). Ze starých a starších shledáváme zde tyto: „Nastal nám den veselý, v němžto z panny čisté, Vstalť jest Krystus z mrtvých, král zvítězil, Pán Bůh všemohoucí vstal z mrtvých žádoucí, Den vzkříšení Jezu Krysta (Rozenplut.), Vstalť jest této chvíle, Utěšený nám, den nastal. Ey ten silný Lev udatný, Krystus příklad pokory, (viz 1. hud. příl.) Otče náš, milý Pane“ (viz ji v 2. hud. příl.) a jj. Jest tu též lat. píseň českého humanisty V. Nicol. Vodňanského „Nobili familia nate“ (viz ji v hud. příl. č. 6.) a dvě jiné latinské, jichž Dreves v „Cantiones boh.“ nemá: 1. „O felicem genitricem“, 2. „Verbum usus est exclusus.“ A mnohé jiné. — „Právě z tohoto kancionálu seznáváme, že sedlčanští literáti figurální byli také v této době ve zpěvném umění znamenitě sběhlí, ježto nejeden ze čtverohlasů řeč. kancionálu zavírá v sobě tvrdé oříšky polyfonové, které zároveň svědčí také o nevšední umělecké dovednosti skladatelů. Slynul tedy sedlčanský liter. kůr starým věhlasem svým také nyní dále. Proto věnoval řeč. písař a kantor Ondř. Kopidlanský tento kancionál bývalým starším liter. kůru („ad Primores Chori Sedlsanensis fraternitatis Literatorum emeritos“ nadepsal druhou úvodní báseň). — Že sedlčanští literáti také v této době zpívali roráte, svědčí jejich stará rorátní kniha (Krčínovská, podnes zachovaná.[1]) Však shledáváme v ní toliko páteční roráte, nikoliv také ostatních dnů. Kromě této české knihy rorátní zachovala se tu i latinská „rorátní“ kniha, jež patrně byla pramenem české, jak se jeví z přirovnání obou. — Ačkoliv toto bratrstvo bylo úředně také zrušeno, přece asi literáti chorální i figurální trvali a zpívali dále, ježto nejen kancionály si zachovali, alebrž v jednom (Matutinale) shledáváme ještě k r. 1806. tento zápis: „R. 1806. dne 4. února v příbytku pana Václava Chmatalíka, literáta figurálního vypočteny byly listy této knihy starožitné v počtu 149.“

Velmi zajímavé zprávy poskytují nám listiny o literátském bratrstvu „královského, svobodného, horního města **Příbramě**, Hor Stříbrných.“ „Počet“ t. bratrstva, za dobu od 1. ledna 1772. až do konce r. 1783. poučuje nás, že měli pole a louky, z nichž brali ročně po 12 zl. Ty však r. 1775. prodali

[1]) Officium o nanebevstoupení Páně počíná: „Andělé vecechu“ (1582—1595.) — V jiném kanc. českém (malé fol.) počíná devítníkový introit: „Aj skuro-ly vstaneš“ . . .

Hubáčkovským manželům za 410 zl., z nichž pak brali ročně 16 zl. 24 kr. Za kasou pivovarskou měli ještě r. 1784. na domě Tippnerovském 126 zl. 43½ kr. Z 9 železných krav, na domech sousedů: Kašička, Pinkavy, Kučery, Kratochvíla, Čížka a Koláře vězících, brali ročně po 24 kr. tedy celkem 3 zl. 36 kr. „Od inkorporování nových pp. literátův“ vybírali po starobylém způsobu po 1 kopě míšenské. Jmenuje se jich za ten čas 15 (Kašpar Pecival, Jos. Chroust, Jos. Sádlo mladší, Frant. Herolt mladší a d.) Složili 16 zl. 20 kr. Výkaz všech členů za čas od r. 1731.—1783. svědčí, že byli členy též radní páni, primátor a jj. páni, netoliko řemeslníci. — Též o suchých dnech vybírali ročně po 8 kr. od pp. literátů a vybrali takto za těch 12 let 108 zl. 32 kr. Od vdov za ten čas vybrali 16 zl. 24 kr. a na dobrovolných darech 7 zl. 35 kr. Od půjčených pohřebních plášťů, světel a příkrovu vzali r. 1772. 33 zl. 20 kr. Celkem obnášely běžné příjmy jejich za těch dvanáct let 1071 zl. 9½ kr. Příkrovy měli r. 1785. dva: jeden nový manšestrový s bílým damaškovým křížem, druhý starý sametový. K tomu 8 plášťů z černého sukna a 8 nových černých klobouků, florem ozdobených. Jak vzácný byl nový příkrov jejich, viděti z toho, že koupili naň 24 loket černého manšestru za 48 zl. a 10¼ lok. bílého damašku za 25 zl. 37½ kr. a prodal se v dražbě za 63 zl. 15 kr. — Za literáty a dobrodince, v Pánu zesnulé dávali v adventě sloužiti co rok dvanáct mší sv., za něž děkanu platili 6 zl. — Vynikajícím členem byl v tomto bratrstvu t. zv. servus (sluha). Netoliko zaopatřoval světla a jiné pohřební potřeby, alebrž také po celý rok při zpěvích vždy předzpěvoval a za to bral celoroční služby starodávným obyčejem 5 zl. ročně. — Rektor kůru, varhaník, servus a kollektor zpívali roráte a přijímali za to na místě dříve obvyklé svačiny posledně v čas adventu ročně 2 zl. — Ježto pak roráte zpívali za tmy, shledáváme i v tomto účtu jako u jiných bratrstev též vydej za lojové svíčky a svícny. (L. c. N. 14.)

O votických literátech neznáme více, nežli co přiznal správce votického panství Jos. Taeubl na krajský úřad 4. dubna r. 1786. Pravil, že při farn. kostele sv. Václava jsou čtyři literáti, kteří dostávají ročně 4 zl. z úroků kapitálu 200 zl. na Grafovském domě v Táboře uložených. Ostatní 4 zl. úroku bral kantor, jenž byl za ně povinen každou sobotu zpívati při mši sv. českým jazykem hymnus sv. Kazimíra: „Každého dne chvály hodné vzdej Marii duše.“ Literáti pak byli povinni zpívati před službami Božími. Tak výslovně zaznamenal votický farář Václ. Mühlfeith do

památné knihy farní již roku 1761. K tomuto záznamu táhl se i správec Taeubl, doloživ, že lit. bratrstvo jinak nemá žádných stanov, ani nadační listiny, aniž také účty vede; nýbrž ty 4 zl. úroků, jež berou, účtují se v záduší kostelním. Nářadí neb nemovitostí neměli žádných. (L. c. N. 20.)

Literátský kůr v král. komorním městě **Žebráce** spojen byl v této době s bratrstvem sv. p. Barbory a měli tudíž také společné účty. Inventář r. 1785. vykázal společného jmění 788 zl. $6^1/_2$ kr.; z toho měli 570 zl. 30 kr. uloženo na čtrnáct obligací u zemských stavů a u 13 sousedů (Záruba, Griner, Schilinger, Kořínek, Lahoda a d.). Měli také nějaké polnosti, jichž však užívali toliko literáti sami. R. 1784. sklidili korec pšenice, $1^1/_4$ k. žita a 2 k. ovsa, jež prodali za 8 zl. 45 kr. I účet z r. 1783. vykazuje 457 zl. 30 kr., jež výhradně literátům náležely. Literátský kůr měl též svou vlastní knihu stanov, do níž jména žebráckých sousedů jako dobrovolných členů liter. kůru se zapisovala, jakož i dobrovolné příspěvky jejich, které skládali o suchých dnech. Tak přiznali tehdejší děkan Jos. Rodovský z Hustiřan, Jak. Pistorius, m. starosta a Václ. Š. Preisler, účetní. Proto žádali také na zrušovací komisi, aby tento důchod ponechán byl liter kůru. A právě v této žádosti, r. 1784. zadané, vytkli také svoji činnost. Udali, že po celý rok v neděli a svátek zpívali při ranní mši příslušné chorální zpěvy (roz. písně), v adventě denně ráno roráte o tajemství vtělení Páně, bratry k hrobu doprovázeli a ku pohřbu potřebné náčiní a oděv zdarma propůjčovali. Za zpěv rorát dostávali 1 zl. 24 kr. Kromě toho dostávali koledy 2 zl. 35 kr. Literáti scházívali se ročně k tak zv. konvokaci na radnici, k níž povoleno bylo na pivo 2 zl. 35. kr. Každoročně sloužily se tři slavné mše sv. za literáty, za něž platili 6 zl. 10 kr. Kantorovi pak za hudbu při nich 1 zl. 45 kr. Spolkový sluha dostával ročně 2 zl. koledy. (L. c. N. 22.) Divno nám, že inventáře t. br. nevykazují žádných kancionálů. A přece chovají se v Žebráce podnes dva psané kancionály, knihy to rorátních zpěvů, jak sdělil s námi vp. F. Pavlíček, býv. kaplan žebrácký. Obě tyto knihy zavírají v sobě i zápisy o žebr. bratrstvu. Ze zápisu prvého, staršího kanc. poznáváme, že jej r. 1700. napsal Frant. Václ. Jan Ant. Kříž, synek žebrácký, jak čteme v jeho podpisu pod úvodem kancionálu. V tomto úvodu znamenáme, že jest to kniha „bratrstva kůru literátského," že obsahuje kromě adventních rorát i pašije na Květnou neděli a Velký pátek, pak že toto bratrstvo dělilo se také na literáty latinského a českého kůru,

jichžto předním starším r. 1700. byl uroz. p. Daniel Wolfgang Evančický, měštěnín a spolu primator ve m. Žebráce.

O písních této knihy napsal Kříž na konec, že jsou to „písně o vtělení Syna Božího Pána a Spasitele n. Ježíše Krysta v životě blahoslav. Panny Marie.“ Toť starý název rorátních zpěvů, z nichž patrně je opsal, či, jak dí sám Kříž na konci, „přenotoval a přepsal.“

Z téhož roku 1700. jsou zde pak zapsáni všickni členové toho bratrstva. Jest jich tu 43. Nejprve „páni radní“: Dan. Wolfg. Evančický,... primas, Jiří Vorel, Nikodem Jos. Plichta, Jiří Hlava, Matěj Šůler, Jan Frant. Kříž, Mat. Jos. Andres, Jiří Pistorius, Jak. Hruška, Pav. Lahoda, Václ. Rulík. Pak jsou zapsáni „starší obecní“: pan Pavel Dvořáček, rychtář, p. Václ. Šultis, p. Šimon Honzík, p. Lorenc Kčepl, p. Jan Vorel. Konečně „páni Bratří z obce: Jiří Čížek, Šim. Kučera, Mat. Kříž, Jak. Pistorius, Ji. Toužímský, Tom. Tkalcovský, Pav. Zítek, Jn. Slavík, Lor. Kčepl, Šim. Štika a d. ... (všech 27 + 5 obecn. starších + 11 pp. radních).

Jest pak tu i druhý zápis členů z r. 1839., jenž má nadepsáno: Leta Páně 1839. na živě zůstávali páni Bratří kůru žebráckého: Jan Bittner literák, Tom. Vitáček, Mat. Hněvkovský, K. Havlík, Mar. Obras, a d. ... Všech se správcem kůru bylo tehdáž 18. — A nyní následují rorate, na 82 listech psané, pak pašije pro květnou neděli na 18 listech. Na to po několika zápisech z XIX. stol. o úmrtí členů psány pašije pro Velký pátek na 10 listech a k rorátním zpěvům „generalbas,“ o němž latině udáno zde, že jej opsal r. 1781. Josef Šilha, t. času žebrácký učitel.

Druhá „kniha bratrstva kůru literátského J. M. Cís. města Žebráka“ zavírá v sobě též rorátní písně, jež l. P. 1725. přepsal uroz. p. Ferdinand Köberle, měštěnín a radní t. č. inspektor téhož kůru literátského, jakž jde z nadpisu té knihy na jevo.

2. býv. **bydžovském** kraji známe dvanácte bratrstev liter. (V. Fasc. N. 4.)

V král. věnném městě Novém Bydžově bylo slavné a zámožné bratrstvo při děkanském kostele sv. Vavřince. Inventář t. kůru z r. 1785. vysvědčuje, že měli mnoho pozemků, jež jim před věky darovali rozliční dobrodinci na všeliké potřeby liter. kůru; avšak nadačních listin již není, ježto bez pochyby zahynuly při velkém požáru před 80 lety. Jisto jest, že jich od nepaměti užívali a drželi. Bylo jich: 29 korců polí a $8^1/_2$ jitra luk (2 j. u sušického mostu, $^1/_2$ j. za ním, 3 pod Mlykosrby a d.),

vše ceněno na 1300 zl. Ročního nájmu brali z těch pozemků r. 1783. 81 zl. 54. kr., r. 1776. ale 94 zl. 51 kr.

Louky pod Mlykosrby zdarma užívali dva sluhové literátští mzdou za službu. Na obligaci uloženo měli literáti 265 zl., z nichž brali 10 zl. 36 kr. úroku. Daně platili ročně 12 zl. 24 kr. — Nov. bydž. děkan sloužíval ročně 6 mší sv. za †† členy „liter. konventu," za něž bral 6 zl. z jeho pokladny. Z řečeného inventáře též poznáváme, že zpívali bydž. literáti při ranní mši sv. každou neděli a zasvěcený svátek a roráte v čase adventním. Jak slavně konali tuto dojemnou pobožnosť rorátní znamenati můžeme asi v tom, že na př. r. 1784. potřebovali k ní na kruchtu trojliberní svíci voskovou a kromě ní ještě 11 liber lojových svíček, jak dosvědčují podnes zachované kvitance voskáře Holého a mydláře Peřiny. Za tento zpěv rorát dostávali literáti 30 zl. 18 kr., jež pak asi od r. 1784. přiřknuty byly učitelům. První starší dostával ročně 8 zl. mzdy, „druhý literák" 4 zl., celý sbor literátů dostával v adventě 12 zl. 54 k. (r. 1783. a 1784.), což „každého roku za vydání položiti se pasírovalo." Za těchto 12 zl. 54 kr. pořizovali ročně dvě společné hostiny jednu pro hudebníky, kostelníky a jiné sloužící chrámu Páně, druhou v domě „staršího literáka" pro všecky literáty. Svědčí o nich podrobný výkaz, podnes zachovaný a k účtům za r. 1784. přiložený.

Vybírali také zápisné od nových členů (za r. 1776. na př. 3 zl.) a poplatky za půjčené pohřební svršky. Také v aktech t. br. není zmínky o kancionálech. (L. c. Bydž. Kreis, N. 6.)

V Chlumci n. C. bylo liter. bratrstvo tehdy spojeno s bratrstvem nejsvět. Těla Páně při kostele sv. Voršily. Z „bratrského rozpočtu" na r. 1783. jde na jevo, že literátům od zpěvu dávali ročně 1 zl. 10 kr., kantorovi na struny k hudebným nástrojům 2 zl. 20 kr. a na dostavení trivialné školy 373 zl. 24 kr. (L. c. N. 10.)

Že také v Kratonohách bylo liter. bratrstvo, dosvědčuje zápis v tamějším kancionále: „V roku Páně 1794. zastávají literácký chor při zdejším chrámu Páně sv. Jakuba: Matěj Drnek, Jakub Vyleťal, Jos. Novák a Matěj Urban z čís. 31., všecky z Kratonoh, kterýchžto jména za jejich horlivé, beze vší časné odplaty zpívání k jejich cti a další památce zapsal Frant. Kovanda, t. č. učitel zdejší." Z tohoto zápisu jde na jevo, buď že vůbec nikdy nemělo toto bratrstvo žádných příjmů, aneb až po zrušení bratrstev. Dalším důkazem téhož bratrstva jest zvláštní oddělení na tamějším kůru po straně evangelní, jemuž lid podnes „literácký kůr" říká. Jeví se na něm podnes dutý pult, v němž podnes

chová se sv. Václavský kancionál z r. 1727. (IV. vyd.) a více starých, roztrhaných písní. (Tolik s námi laskavě sdělil vp. Frant. Pavlíček, t. č. kaplan v Dobříši.) V zrušovacích aktech jsme ho neshledali.

Liter. bratrstvo v městečku Žiželicích (chlumeck. panství) bylo asi staré, ježto v inventáři jeho z r. 1786. o „literářské louce“ pod 1 jitro shledáváme přiznání faráře a některých sousedů, že nelze tuto louku míti za majetek liter. kůru, poněvadž ji záduší kostelní toliko k užívání ponechává členům tohoto kůru. Za to jim ukládá povinnosť, aby na všecky neděle a svátky, pak při některých slavnostech opatřili kostelní zpěv. K tomu se dokládá, že nelze zjistiti, kdy odevzdána byla ta louka bratrstvu k užívání, ježto již od nepaměti jí užívají. Proto nahlédli úřadové do starých urbářů a shledali v urbáři z r. 1571. takto zaznamenáno: „Podací kostela v městečku Žiželicích založení sv. Prokopa: K tomu záduší náležejí některé kopaniny, kteréž lidem pod plat puštěny jsou a ročně se z nich schází 3 kp. 41½ gr. Urbář z r. 1671. vykazuje 5 kop 1 gr. — Řečený inventář také svědčí, že měli tehdáž 6 starých obnošených plášťů černých a 1 kancionál s postříbřeným okovem, jejž vydražil Frant. Hruška za 1 zl. 33 kr. (L. c. N. 11.)

Také Králův Městec měl své bratrstvo liter. kůru při kostele sv. Markéty. Jeho inventář z r. 1785., od faráře Al. Dvorského a starosty J. Fl. Melichara potvrzený, vykazuje 148 zl. 3½ kr. kapitálu, z něhož brali 8 zl. 28 kr. úroku. Měli také dvě pole, jedno „na mlýništi“ zvané, pod 1 kor. 2 v. a 3 mírky, druhé, „za vodou“ zvané, pod 1 k. 2 v. a 2 m. R. 1784. sklidili z obou „z požehnání Božího“ 7 měr, 5 snopů ječmene a 6 měr a 5 sn. vikve. Za prodané obilí a slámu (ječnou a vikvinu) stržili 14 zl. 31 kr. 1½ tr. Prvé pole vydražil r. 1786. Jn. Pechák za 200 zl., druhé Václ. Fousek za 102 zl. Vybírali také příspěvky od pp. bratrů (r. 1785. 5 zl. 48 kr.), kteří dávali po 3, 6, 7—20 kr., jak svědčí příloha účetního výkazu, jež udává i jména všech 36 přispěvatelů či členů. — Každoročně sloužilo se jedno zpívané rekviem za všechny v Pánu zesnulé bratry a jedna zpívaná mše sv. za živé bratry. Kantor, hudebníci a zpěváci dostávali za svou práci při nich 1 zl. 45 kr. Jinak bylo působení a zřízení jejich stejné, jako předešlých a vydalo se pp. bratřím za zpěv o nedělích a svátcích a v adventě při společném shromáždění za r. 1785. 18 zl. 19 kr. za r. 1784. 16 zl. 21 kr. 5⅝ tr. O knihách neb kancionálech není v listinách ani zmínky. (L. c. N. 12.)

Nemůže býti pochyby o tom, že i v Jičíně bylo kdysi slavné liter. bratrstvo. Však za času jeho zrušení nemělo již ničeho, než dvou luk, o nichž ale již nikdo nevěděl udati, jak a kdy jich literáti nabyli. R. 1786. sklidili z nich sena 19 centů a otavy $9\frac{1}{2}$ ctu. První pod 1 k. a $\frac{1}{4}$ mírky prodána byla i s otavou v dražbě za 55 zl., druhá (pod 4 k. a 2 v.) za 201 zl. Kromě toho dostávali tito literáti ročně ze zádušní a mariánské kasy při kostele sv. Ignatia z nařízení komise, která zde zrušila klášter jezuitský, 22 zl. 36 kr., jak potvrdili čtyři literátští zpěváci, sousedé to jičínští: Václ. Taťoun, J. Čapek, Václ. Mlaďata a Frant. Chudoba. Ten poplatek brali od r. 1773.—1785.

Hořické bratrstvo při farním kostele drželo zajisté nikoliv poslední místo v té milé družině literátské. Důkazem jest, žeť i jemu přáli sousedé a odkazovali peněžité dary, jež pak vzrostly na 207 zl. 40 kr., na obligace bezpečně uložené. Svědčíť o tom i bratrská matrika, stříbrem okovaná, jakéž neměla každá bratřina. Bohužel nelze nám z ní čerpati, ježto byla v dražbě prodána, stříbro pak sňaté ($21\frac{1}{2}$ lotu) odvedeno bylo do mincovního úřadu. Při inventuře, r. 1785. u přítomnosti faráře J. Fr. Procházky a starosty Kašp. Krušiny předsevzaté shledala se též účetní kniha, od r. 1780. počínající, a ostatní zmíněné věci. (L. c. N. 22.)

Též o Kopidlanském kůru liter. nelze nám mnoho sděliti, ježto kniha stanov jejich byla r. 1786. v dražbě prodána (za 21 kr.!). Z inventury, téhož roku vykonané, poznáváme, žeť i oni od přistupujících členů, bratří a sester vybírali „příjemné“ (za r. 1783. 1 zl. 3 kr.), od ostatních quartální příspěvky (t. r. 12 zl. 36 kr.). Z toho platili ročně na 4 mše sv., zakupovali též hudebné nástroje a lojové svíčky, na kruchtu potřebné. Měli též 6 starých soukenných plášťů pohřebních a k nim 6 klobouků, pak černý příkrov, jenž vydražen byl za 17 zl. 30 kr., konečně tři kancionály, jež byly prodány za 20 kr. (!) Bylo tedy zřízení jejich stejné, jako u dřívějších literátů, tudíž zajisté i činnosť jejich. (L. c. N. 23.)

Velmi zámožné, veleváženě a slavné bratrstvo bylo v Libáni. Úřední odhad roku 1786. dosvědčuje, že měli polí dokonce až na 60 korců, 3 v. a 2 mírky (1 pole „dolní vinice“ zvané, pod 9 kr., druhé „pod Borkem“, drželo 13 k. a 2 mírky, a t. d.). O jednom pozemku 30 korců a 3 v., pod jménem „liter. kůr“ zapsaném prohlásil t. r. libáňský magistrát protokolárně, že jej obec před dávnými léty koupila ode vsi Sedliště pro literátský kůr, aby z jeho ročních důchodů hradily se kůrní potřeby škol-

ního rektora, varhaníka a hudebníků, avšak i potřeby školní budovy. A skutečně. Přiložený opis nadační listiny libáňského liter. kůru z r. 1648. (Vlarextrakt) dosvědčuje takto: „Léta 1648 dne 1. máje my společná obec města Libáně s povolením našeho vys. důst. faráře, p. Ondřeje Kocheliusa, na pobožnou památku a k větší cti a chvále Boží pro nás i budoucí naše zakládáme a utvrzujeme prozatím jeden kus (pod kontribuci podrobený) role vorné pod 28 strychů a 2 věrtele vejsevku z půd obecních .... k tomu cíli a konci, ... aby na mše sv. za v Pánu zesnulé i na muzykalní instrumenty a vyplacení kantora a varhaníka, též šest choralistův obráceno býti mohlo ....“ Tato kopie shotovena byla r. 1769. a opatřena městskou pečetí z r. 1574. pochodící a krásně do oplatku vytlačenou. Kromě polí kůru liter. vykazuje onen úřední odhad i zvláštní pole pro školu určené, pod 9 korců.

Jak zámožné bylo lib. lit. bratrstvo, vysvítá i z počtu jeho za r. 1784. Z minulého roku zbylo 1285 zl. 55 kr. 1¼ tr. Hotoviny leželo v pokladně 20 zl. 18 kr. 2 tr. Nově přijali: Úroků z pronajatých, dílem porozdílně při městě Libáni „situirovaných“ rolí: 55 zl. 32 kr.; úroků z rolí a porostlin pod Bičicí 72 zl. 48 kr. 4½ tr.; úroků z kapitálu 1096 zl. 55 kr. 3 tr. brali 43 zl. 52 kr. 4½ tr. Tudíž bylo celkového příjmu: 1478 zl. 27¼ kr. Dle toho dávali též velké platy a služby: Kantorovi roční služby 50 zl. a k tomu ještě na místě sobotales přidali 20 zl.; varhaníkovi platili roční služby 30 zl. a přidali za sobotales 10 zl.; počet vedoucímu 15 zl. roční služby; ba i kalkantovi kromě 30 kr. dali ještě za jeden strych deputátního žita 2 zl. 45 kr. Zaplatili z toho také 6¼ libry lojového světla na kůr při roráte. Konečně dali též na školu 14 zl. 54 kr. 1½ tr. se schválením magistrátu. Co dali na hudebné nástroje jinde sdělíme. — Když byla po zrušení bratrstva provedena dražba na jeho svršky, prodána byla všecka jeho pole za 1994 zl. 27½ kr. Kromě toho prodáno bylo tehdáž i 6 starých soukenných plášťů a tolikéž klobouků. O kancionálech opět žádná zmínka. (L. c. N. 25.)

V král. komorním městě Poděbradech spojen byl kůr liter. s bratrstvem sv. Kříže při kostele sv. Kříže. Inventář spojeného bratrstva z r. 1785. vykazuje také pole pod 3½ míry u městské cihelny v půdě docela písčité. I dokládá o něm, že ho užívají literátští zpěváci za zpívání adventních rorát a za každodenní zpěv při mši sv. Z toho pole šlo ročního nájmu 9 zl., jež brali literáti jako roční služné. Kromě toho měli 225 zl. 9 kr. kapitálu, jež byly uloženy u soukromníků na úrok (r. 1783. 9 zl.).

Jsou zde posud přiloženy české dlužní úpisy z ll. 1780—82. a d. O tomto jmění dí se v inventáři, že není doloženo žádnou listinou pro veliký požár města r. 1681. Avšak přece ví se, že se ty peníze znenáhla sešly dary sousedů. Zachovalo se toliko pět obligac soukromých dlužníků. — Z licitačního protokolu ze dne 21. dubna 1784. poznáváme, že měli také svou umbellu z černého sametu, z červeného sametu, zlatými portami zdobenou, jež v dražbě prodána byla za 10 zl. 33 kr. (L. c. N. 30.) O kancionálech nečiní se opět žádné zmínky a přece podnes chová se na poděbr. proboštství jeden graduál jeho.

Znamenité bratrstvo liter. bylo při kollegiátním kostele sv. Apolináře v komorním městysi Sadské.[1]) Vládlit, jak svědčí inventář z r. 1785, jistinou 1341 zl. $6^3/_4$ kr., z nichž brali rovněž 51 zl. $2^3/_4$ kr. Obligace dlužníků jsou k inventáři přiloženy. Kromě toho dostávali 1 míru pšenice (in natura) z Grodeškova domu, pak šestinu výnosu z pole „na slánce“ u Volešky, jejž jim odkázal Bartol. Černý. Obnášela kol 2 zl. ročně. R. 1715. odkázal jim Vil. Kvis pole pod 1 korec, jež však bylo „nejšpatnějšího druhu“ (r. 1785.). Měli také krásnou knihu bratrských stanov, jež pak vydražila se za 1 zl. 40 kr. (Kéž by se ještě někde našla!) — Na sv. Ondřeje a každý kvartál mívali zpívanou mši sv. Platili za ně děkanovi ročně 5 zl. 50 kr. Každý měsíc sloužily se dvě mše sv., jedna za živé a druhá za bratry a sestry bratrstva, kromě toho každý kvartál ještě dvě mše sv. za šťastnou hodinku smrti. Každoročně konali také slavnou pouť do Českého Brodu. Kantorovi platívali za obstarání hudby k těmto mším celkem 10 zl. Měli zvláštního „kapelníka“, „proboštéry“,[2]) jimž platili celoroční služby 7 zl. 30 kr. a (r. 1783/4.) 4 zpěváky, kteří po celý rok při procesí a roráte zpívali, začež dostávali po 1 zl. Kromě toho mělo bratrstvo také zvláštního rektora, jemuž platili za celoroční práci 4 zl. 40 kr. — Jako jiná lit. bratrstva mělo také sadské br. k pohřbům svých členů a na půjčení nečlenům 6 černých plášťů a 6 klobouků s černým florem. Za patrona svého ctili sv. Apollináře. Při závěrečné licitaci na svršky bratrstva prodány byly též dva kancionály, jinak neznámé, za 30 kr. (!) (L. c. N. 31.)

---

[1]) Pamatujme, že již kn. Bořivoj II. založil chrám a kollegiátní kapitolu sv. Apollináře v Sadské, již pak l. P. 1362. převedl Karel IV. do Prahy ke kapli sv. Jiljí na Větrově, načež tu zbudován byl nový chrám sv. Apollináře. (Ekert: Posv. m. II. 143.)

[2]) Bezpochyby to byli hudebníci kapelníkovi (při proboštském chrámě).

Zbývá sděliti ještě něco o Hostinném (Arnau). Také v tomto městě Waldštýnů bylo v tomto druhém období (nelze nám udati kdy) založeno liter. bratrstvo, jež bylo r. 1786. také úředně zrušeno, jak svědčí zrušovací akta ze dne 27. dubna t. r. Ježto bývali páni t. panství Češi (z Choltic, Valdštýnové, Kameničtí), jak svědčí podnes české nápisy na jejich náhrobcích v tamnějším kostele[1]), domnívám se, že založil toto bratrstvo některý pán z těchto rodů, jakž i jinde se stávalo. Název „Literatenchor" pak svědčí, že stalo se tak dle vzoru českých kůru liter. Však nezdá se, že by byli dle tohoto vzoru mnoho dbali o česť a oslavu Boží; neboť v jejich inventáři z řeč. dne a roku shledáváme místo kůrového nářadí, voskových svící, kancionálů, pohřebních plášťů a t. d. pouze toto: 3 tucty talířů, 8 cínových koflíků (Becher) a 2 měděné konve. A starší bratrstva („die Aeltesten") prohlásili, že žádného nářadí nikdy neměli. (Brud. Akt. — Literatenchor in Arnau.)

3. V **budějovském** býv. kraji známe z této doby čtyři bratrstva. (M. ar. Fasc. N. 9.) O budějovském slavném bratrstvu nemáme žádných zpráv z této doby. Snad zahynuly všecky svršky jeho při velkém požáru r. 1641., kdy shořel též velký a stkvostný kancionál jejich, jak se mnou sdělil p. archivář Koepl. Obdobně souditi můžeme, že zřízení jejich bylo asi takové jako v Plzni, Chrudimi a jj. větších městech se znamenitými bratrstvy liter. Richter praví ve svých stručných dějinách Č. Budějovic, že měl farní kostel buděj. v kněžské ulici domy, „die von den Chorbediensteten u. den Bruderschaftsdiener bewohnt waren." Nebyl to literátský servus či „mladší"? Pak by byli literáti (= Chorbediensteten) bydleli v těchto zádušních domech. V. Kurzgefasste Geschichte d. königl. Berg- u. Kreisst. B. Budweis, 1859. S. 74.

Malé a chudé bratrstvo bylo v městysi Lišově na hlubockém panství. Bylo spojeno s mariacelskou družinou. R. 1786. měli jistinu 88 zl. 38 kr. 3 tr. uloženou a knihovně zjištěnou u 8 sousedů (Juma, Strobl, Remta, Král, Hořejší a d.) na úrok 3 zl. 32 kr. $4^2/_5$ tr. Rozličných peněz na hotovině měli za 27 zl. 50 kr. $5^2/_5$ tr. Inventář t. r. vykazuje také dva staré a značně opotřebované kancionály, což dosvědčuje, že to bratrstvo již delší dobu trvalo. Měli též příkrov, dřevěný krucifix a sochu p. Marie, již při dražbě

[1]) Vis monogr. o Hostinném, od Dra K. Leedera v „Mittheilungen zur Gesch. d. Deutschen in Böhmen 1872." O literátech nemá ničeho. (Pak r. 1862.)

koupil Js. Kozimák Ty kancionály koupila obec za 31 kr. (!) ke kostelu. Mívali dvě zpívané mše sv. za živé a zemřelé členy, za něž kantorovi platili 16 kr. 4$^4/_5$ tr., faráři 1 zl. 30 kr. — Posledním starším bratrstva byl Kar. Follprecht, účetním Vojt. Pinc, za faráře J. Poláka, starosty Ant. Poráka a primátora Martina Dannera. Poznámkou dotýkáme i toho, že v latinském nápise obecního pečetidla byl tehdáž český název: Lissow. (L. c. Fasc. 9. N. 17.)

V Lomnici, třeboňského panství, trvalo prastaré liter. bratrstvo dále až do zrušení všech. Mělo v této době 8 korců polí, od lomnických sousedů sobě odkázaných. Užívali jich opět lomničtí sousedé, platíce z nich ročního nájmu 12 zl. Hotovosti měli r. 1786. v pokladně 32 zl. 18 kr. 3 t. Inventář z t. r. vysvědčuje, že měli 2 umbelly a kromě jj. věcí též dva velmi opotřebované a potrhané kancionály, jež při dražbě koupila obec za 30 kr. — Účet z r. 1783. pak svědčí, že platívali liter. zpěvákům za zpívání rorát v adventě 3 zl. Starším bratrstva a primátorem byl tehdáž Jak. Čech, účetním Ign. Spěvák, za faráře Václ. Pakosty a Fr. Mertla, starosty. (L. c. N. 42.)

Soběslavské bratrstvo bylo dosti zámožné. Mělot koncem července r. 1785. jmění 1319 zl. 22$^3/_4$ kr. Z toho platili děkanu, literátům, účetnímu a sluhovi, pak příspěvku ke kostelu a školním dětem 36 zl. 51$^1/_4$ kr. a učitelům za kostelní hudbu a na jj. výlohy 40 zl. 36 kr. Z tohoto jmění bylo kdysi 500 zl. bratrstvu nadáno od Řepického a 300 zl. bylo dle výpisu ze zemských desk pojištěno na Myškovickém panství hrabat Vratislavů. Při dražbě r. 1786. konané koupil Vojt. Chládek 2 obnošené a nově vázané kancionály t. bratrstva za 1 zl. 6 kr. Posledním rektorem jeho byl Václ. Hoffman za obecn. starosty Alb. Rieba. I toto město mělo tehdáž v latinské pečeti český název města: „Sigill. Civitt. Sobieslauie". (L. c. N. 6.)

Třeboňské liter. bratrstvo odvedlo dle udání Rieggrova (Mater. X. 179.) po zrušení 7 zl. 30 kr. Však my jsme akt tohoto bratrstva nezastihli, ačkoliv jsme z týchž pramenů čerpali, jako Riegger.

4. Z **boleslavského** býv. kraje známo z této doby sedm bratrstev. (M. ar. Fas. N. 2.) Ačkoliv v zrušovacích aktech bratrstev nezastali jsme akt mladoboleslavského, mělnického a soboteckého bratrstva, přece zachované kancionály jejich, ba v Ml. Boleslavi i matrika jeho dosvědčují, že skutečně i v této době trvala. — V soboteckém graduále, jejž l. P. 1613. koupil

p. Václav z Lobkovic od města Turnova pro sobotecký kostel, shledáváme z r. 1639. zápis o vpádu Švédů do Čech (Viz 1. list.) V. Mikolášek sděluje o tomto bratrstvu, že založeno bylo za děkana J. Ign. Šumy de Vlastislava při kostele sv. Máří Magd. pode jménem: „bratrstvo sv. Kříže neb literátského kůru“. Mělo svou kapli s oltářem sv Kříže, jenž byl výsadní. (Viz výs. listinu arcibiskupa Jana Bedřicha z r. 1690. v Cyrillu 1891. č. 5.) Vyzdviženo bylo již asi r. 1626. od Polixeny z Perštýna, jak svědčí zakládací listina její, jež podnes v městském archivu soboteckém se chová. Tak laskavě s námi sdělil prof. Sedláček. Z té doby zachoval se i účet bratrstva z r. 1648. — I vzmohlo se tou měrou, že r. 1740. mělo jistinu 18.882 zl. 4 tr. a velký majetek nemovitý: chalupu se zahradou, stodolu pro obilí, les za Spíšovou pod 24 korců, polí a luk 66 korců. Toto bratrstvo vydržovalo kůr a platilo zpěváky, hudebníky a varhaníka. Zejména platilo těm údům svým či literátům, kteří v adventě zpívali rorátní zpěvy hodinu přede mší, pak v neděli a ve svátek před početím bohoslužby. Na dušičky vybírali od bratří a sester dobrovolné příspěvky k bratrstvu. — Však i toto bratrstvo přispívalo jako jiná též na školu, pak na opravu děkanství a filialních kostelů voseckého a markvartického. Nemajetným členům zvláště zpěvákům (literátům) zaopatřovalo též oděv. Přispělo také značně k soboteckému špitálu a r. 1748. velkou částí na stavbu nových varhan, jež dalo pak r. 1752. i pozlatiti a vyzdobiti. Též na stavbu dvou nových far značně připlatilo. A t. d. Od r. 1775. dostával sobotecký kantor od bratrstva roční služby 65 zl. a varhaník 48 zl. L. P. 1783. zrušeno bylo i sobotecké bratrstvo, jeho nemovitý majetek vydražen byl za 3310 zl., jež i s ostatními kapitály vydali zemskému guberniu. Však z toho přece odloučili zvláštní nadační kapitál, z jehož úroků placeni byli kantor a varhaník. (V. Mikolášek v Cyrillu l. c.)

Rukopisný, shora zmíněný latinský graduál utrakvistický (malého folia) chovají Sobotečtí podnes. Jeho initiálky mají sice menší uměleckou cenu do sebe, však vynikají touž stkvělostí barev a zlata, jako jiné graduály. Zlatem psáno jest při „Kyrie Cunctipotens“ pět řádků písmen a not, tolik též při „Sanctus Deus Pater justitie“ a v prvé proze „Grates nunc omnes reddamus“ čtyři řádky not a liter. Při mešních officiích jeví se také offertoria a communiones. Listů má 363 celkem.

O ml. boleslavském bratrstvu nyní obnoveném viz na str. 186. — O literátech na Mělníce víme z počátku této doby

jen to, že měl reformační komisař, král. podkomoří Fil. Fabricius z Rosenfeldu .... od knížete z Lichtenšteina r. 1626. nařízeno, „aby také postranní literátský kůr tam zastavil, jeho knihy (graduály, antifonáře a kancionály) tamějším děkanem dal přehlédnouti a nehodné z nich do Prahy odeslal.“ (V. Bílek, Reform. katol. 56.) Kdy a jak byla pak mělnická bratřina liter. po katolicku obnovena, nevíme, snad brzy potom, ježto byli Mělničané brzy na to skoro všickni k náboženství katolickému obráceni. (V. Bílek, l. c.) Z této poslední doby bratrstva možno nám jen tolik sděliti, že zpívali v neděli a ve svátek při matuře o osmé hodině Vysvítá to ze smlouvy s dd. OO. kapucíny o službách Božích z r. 1751., dle níž měl jeden kapuc. kněz v neděli a ve svátek sloužiti mši maturu v děkanském kostele „sub cantu Litteratorum“. (Conventio ad 2. v děkansk. „liber memorabil.“) V téže smlouvě ad 4. dočítáme se, že tato matura sloužívá se ode dávna v 8 hodin v témž kostele („ab antiquo“).

Kostelní inventář asi z téže doby vykazuje tyto hudebné nástroje: dvoje varhany, dvoje bubny, 6 polnic, 7 houslí a 6 lesních rohů (litui). Z toho znamenáme, že mělnické bratrstvo mělo také instrumentálnou hudbu a figurálné literáty. Proto mezi fundacemi čteme tu jednu 273 kop na diskantistu a altistu. Dle jiné fundace (Kšírovy) má měln. děkan ročně 4 mše sloužiti za živé a zemřelé literáty měln. kůru. (L. c. str. 12. 47. a 49.)

V městečku Dobrovici byl liter. kůr nikoliv nepatrný. Mělť 1066 zl. 31 kr. na obligace uloženo a jeho inventář z r. 1785. vykázal 12 plášťů a 6 klobouků smutečních; pak dvě spolkové knihy, jednu pro zápis všech živých bratří a sester, druhou pro zápis účtů. Od nově přistupujících členů vybírali nikoliv malé „příjemné“. Účet za r. 1784. vykazuje, že, přistoupil-li muž s manželkou, zaplatili 3 zl. 51 kr., muž sám 2 zl. 34 kr., žena sama 1 zl. 17 kr. Členy přijímali také z osadních vesnic (r. 1785. z Vinařic 7, z Bojetic 1, ze vsi Ouřec 2, Tejnec 3 a z jj. vesnic). Z přiložených výkazů znamenáme, že měli mnoho členů. Kromě příjemného vybírali od nich také kvartální příspěvky (o suchých dnech) na bratrské mše a na světlo (r. 1784. 69 zl. 18.). Příjemného i kvartálného vybrali v tom roce celkem 159 zl. 43 kr. 4¼ tr. — Ze svých příjmů platívali dvěma choralistům služby 6 zl. 48 kr., dvěma „přísedícím pp. starším“ po 1 zl. 10 kr. Každoročně sešli se všichni členové („sodálové“) „bratří a sestry“ na I. neděli adventní, by starší a počet vedoucí podali zprávu o stavu bratrstva. K té schůzi povoleno bylo na pivo 4 zl.

Řečený inventář vykazuje také dva kancionály, jež bývaly „na liter. kůru k předzpěvování stále vyloženy.“ V následující dražbě koupil je děkan a kanovník Hlava pro kostel za 20 kr. (!) Že zpívali také adventní roráte, viděti z inventáře r. 1785., ježto ve vydáních udáno také dvé liber lojových svíček, „které se spotřebovaly v adventě na literátské kruchtě.“ (L. c. Bunzl. Kr. Nr. 5.)

O Mšeně víme jen tolik, že kostel mšenský měl rorátní knihu, již mu napsal Vojt. Černohorský, jenž byl dvakrát jmenován kantorem, r. 1670. a 1698. Byl spolu radním a dobrým písařem. Zdaž on se žáky, neb liter. bratrstvo roráte zpívalo, nevíme. Rorátní kniha bohužel r. 1867. shořela. („Pam. m. Mšena“ od K. Červenky, 1878. str. 79.)

Menší bratrstvo bylo v královském městě Nymburce. V červnu r. 1785. měli a vykázali 449 zl. 35¼ kr. jistiny a 15 zl. 45 kr. pololetního nájmu ze 3 korců vlastních polí („3 strychy záhoru“). Platili „pp. sodálům“ ročně malou dávku a dvěma sluhům liter. kůru 2 zl. Inventář t. r. nevykazuje žádných knih. (L. c. N. 23.)

Staré liter. bratrstvo v Turnově kvetlo i nyní dále, ba ještě více. J. Prášek výslovně dí (v Děj. m. Tur. 169.), že „vážnosť jeho zaváděním katolictví značně se zvýšila, i jmění jeho za nepříznivé doby spíše přibývalo, než ubývalo.“ Sbor či „konvent“ jeho skládal se „z pp. bratří přespolních“ a ze sousedův městských a z vdov „pro funere“, jež toliko peněžité příspěvky odváděly bratrstvu, začež jim pp. bratří opatřili pohřeb a zpěvem oslavili. O obecné úctě a vážnosti bratrstva svědčí, že členy jeho stávaly se tehdáž i vznešenější, šlechtické osoby, na př. r. 1643. p. Jn. Fr. Hoberk z Hendrštorfa, hraběcí regent, p. Adam z Aichenfelsu, p. Jiří Jeník Zásadský z Kamzíkova, p. Jn. Jeník Zásadský, pp. Jn. a Jarosl. Radvanovští. Ku správě bratrstva zřízeni byli dva „tribuni plebis“, z nichž prvý obyčejně býval primator, pak tři, později čtyři „starší“ („seniores fraternitatis“). Kantor řídil zpěv, „servus“ přisluhoval. Ti všichni voleni bývali na rok valným konventem, jenž v listopadu se scházíval k poradě. K této schůzi zváni bývali též děkan a jeho kaplani i přespolní pp. bratří. Z pokladny bratrské nakoupeno k ní bývalo koláčů a piva; přespolním pak dávali na druhý den snídaně. — Roku 1643. sežehnut byl dům bratřiny požárem. Tehdáž pohořela i matrika jeho, v níž obsahovala se pravidla a každoroční počty, pak též bratrská pečeť. Proto při valné schůzi dne 27. listop. l. P. 1644. založena byla nová kniha zápisná, jak čteme v úvodě nejstarší zápisné knihy

literátské. (Prášek 169.—70.) V této době, zejména v XVIII. stol. byl tento liter. sbor nemalým podporovatelem a oporou duchovní správy proti kvasu českobratrskému, jenž ve městě pořád ještě tajně bujel. (Prášek, 202.) – Roku 1836. bylo turnovské liter. bratrstvo znovuzřízeno a zvelebeno. Přečkalo tedy také zrušovací patent Josefův, ale nenazývalo se od r. 1791. „bratrstvem lásky k Bohu a bližnímu“, jakž dí Prášek (na str. 335.). O tomto novém, josefínském „bratrstvu lásky“ viz níže. — Měli pole pod 5 korců a louku (na dva vozy sena), o nichž konšel Mat. Frydrych při inventuře r. 1785. vysvědčil, že sice v pozemkových knihách (nejstarší z r. 1605.) zaneseny nejsou, avšak jest obecně známo, že tyto pozemky náležejí liter. bratrstvu již od nepaměti. Z toho můžeme souditi, že turnovské bratrstvo již v předešlé době tyto pozemky drželo. (V. str. 60.) Z toho pole brávali ročně 12 zl. nájmu a z louky 8 zl. Kapitálu měli tehdáž 124 zl. 20 kr.

Z úroků platili správci školy, jenž byl zároveň kantorem 3 zl. za jeho „službu na kůru v adventě.“ Zpívali tedy také roráte. Varhaníkovi dávali za průvod po 1 zl. Inventář r. 1785. skutečně vykazuje též rorátní knihu, v kůži vázanou; kromě ní ještě jeden kancionál a bratrskou knihu, obě knihy v kůži vázané. V tomto inventáři shledáváme také více hudebných nástrojů, o nichž bude řeč později, a pečetidlo dokonce stříbrné. (L. c. N. 32.)

5. V **chrudimském** býv. kraji bylo v této době 15 liter. bratrstev. (M. ar. Fasc. N. 5.) Chrudimský lit. kůr byl nyní spojen s marianskou kongregací, jež vládla značným jměním (roku 1783. 2267 zl. 51¼ kr.) a měla krásné, drahocenné svršky. Liter. bratrstvo mělo ode dávných časů kus pole „v kotlích“ a jistinu 220 zl., všech příjmů v září r. 1785. celkem 253 zl. 39⅑ kr., z nichž brali ročně 12 zl. 55 kr. Tak dosvědčil inventárně Karel Chocenský, t. r. primátor s ostatní komisí.

O tomto liter. jmění vyjádřil chrudimský pan krajský, že vzniklo znenáhla dobrovolnými příspěvky členů, úroky, nájmem z pole a jj. dávkami. Skládaliť členové (vyjma chudé) ročně po 12 kr. dobrovolně, z čehož pak platili na jednu zádušní mši za †† bratry. Proto pravil účetní J. Fr. Pštros ve zvláštním přípise k účtům ze 16. dubna 1784., že výkaz oněch příspěvků pp. bratří ze suchých dnů a příjemného (3 zl. 12 kr.) jen „pro pořádek počtu zavádí,“ ale „za povinnosť vzíti se nemůže.“ Děkanem byl tehdy Jos. Schütz. Pp. bratří platili mu ze své pokladny ročně 2 zl. 20 kr. („von jährlicher Besoldung“) a varhaníkovi 3 zl. 30 kr. Svršků,

praví se v řeč. inventáři, neměli žádných, vyjma prý těch několik zpěvníků, z nichž literáti zpívají. (L. c. Chrud. kraj, N. 6.)

Z českého kancionálu chrudimského, r. 1570. psaného (viz fol. 189.) přidáváme tento zápis, na posledním listě psaný: „Léta 1738. dne 28. srpna vel. páni Patres Jesuité missionáři de Poenitentia, t. P. Ant. Konyáš, superior, P. Mathauš Exstetter, P. Fr. Klicz a P. Alexius Fleišer do tohoto král. krajsk. a věn. města Chrudimie přišli, knihy prohlíželi a i na tuto přišli, pro některé chybné a bludné věci že jsou z předu vytrhnouti musili, které se nedostávají, t. 20 listů . . .“ (Viz l. c. a níže.)

V témž kancionále zapsána jest od Ferd. Štěrby na li. 147ᵇ. památná píseň Chrudimanů o sv. Salvatoru, světa Spasiteli, jehož starožitný milostný obraz chová a ctí se v děk. kostele.[1] Její prvá sloha tu zní:

> **„Ó Salvator, ó Salvator Spasiteli náš,**
> **jenž v své Božské moci zem i nebe máš,**
> **pozdravena budiž tvá nebeská tvář**
> **tak jasná, tak krásná, jak slunečná zář.**
> **Vzhlédni, vzhlédni svýma očima na nás,**
> **ve všech našich bídách neopouštěj nás.“**
> **(Má 7 takových sloh.)**

Také v městečku Bystré sdružilo se, neznámo kdy, několik zpěváků ke kostelnímu zpěvu docela volně beze stanov a bez účtů. Zámecký (správce?) p. Bernbalk podal o nich krajskému úřadu dne 3. března 1786. zprávu, že každoročně dostávali koledu a od zpěvu při pohřbech, což ukládali na své kostelní potřeby. Tehdáž právě měli nastřádáno 17 zl. 53 kr. Jinak však neměli ničehož více. (L. c. N. 2.)

O literátech v Dašicích (na komorním panství pardubském) dočítáme se k r. 1635., že si dávali od nich osadníci téhož městyse ještě v tomto roce zpívati protestantské hymny a písně, složené na potupu katolíků. Tak urputně trvali při víře nekatolické. (V. Bílek: Reformace katol. 142.)

V Chocni bylo liter. bratrstvo při farním chrámě obnoveno za faráře Šachingra l. P. 1730. (dle Barvíře, l. c. 95.). I bylo pak také spojeno s marianským bratrstvem. Proto nazvali je Václ. Ja-

---

[1]) Tento obraz jest prý dílem téhož mistra, jenž i znamenitý obraz brněnské Madonny zhotovil a choval prý se také v obrazárně kr. Rudolfa II. Později jej koupil chrud. měšťan J. Pfeiffer a v 2. polovici XVII. stol. byl působením tehd. děkana V. Hataše v děkansk. kostele k veřejné úctě vystaven. (Ryb. v Č. Č. M. 1848. I. 429.)

sanský „bratrský“ a Frant. Kubíček, „assistent“, v účtech za rok 1783. „Chotzener Choralisten oder Literaten sub titulo immaculatae Conceptionis Mariae (dedicata).“ Patrně platí o tomto spojeném bratrstvu, že bylo l. P. 1762. v Římě potvrzeno, jakž dí Barvíř (l. c. 95.) o „kůru literátském.“ Tehdáž mělo základního jmění, od dobrodinců získaného 130 zl., jež mu obec pojistila, „kdyby o ně jakýmkoli způsobem měli přijíti.“ (Barvíř l. c. a Krška 75.) Toto jmění jejich pak ještě se rozmnožilo; neb dle zrušovacích listin (v místodrž. arch.) měli r. 1783. na obligace u sousedů uloženo 329 zl., r. 1785. 324 zl. na 22 obligací (Fr. Hejný 10 zl., Václ. Čihák 10 zl., J. Nimra 5 zl., Št. Řehák 25 zl., Js. Kheck 25 zl. a t. d.), z nichž brali 12 zl. 57½ kr. úroku. Vybírali také příjemné za přijímání nových členů, roku 1783. od 16 „sodalů“ po 15 kr. 4 zl. Kromě toho měli své pohřební svršky, jež i nečlenům za malý poplatek půjčovali. Literátům platili 1 zl. 27 kr., dvěma starším 2 zl. 26 kr. učiteli („de ordinario“) 1 zl. 45 kr. a faráři za 12 tichých mší a jedno anniversarium 7 zl. R. 1783. spotřebovali také za 5 liber lojových svíček času adventního. Zpívali tedy roráte až do té doby. Obec jim dávala 27 kr. vánoční koledy, kantorovi jejich dávala koledy ročně kolem 5 zl. r. (Barvíř, 89. a 82.) R. 1783. koupili jeden kancionál za 1 zl. Když pak 19. srpna 1785. nadešla osudná dražba na jejich svršky, prodána byla sametová umbella za 12 zl. 45 kr., kříž za 1 zl. 30 kr., 30 zelených voskovic za 3 zl. 6 kr. Však bratrská matrika či „album marianum“ zlatým mosazem okované a zeleným sametem potažené nebylo prodáno. Při tom licitoval také chocenský žid Mojž. Pátek; avšak ničeho mu nenechali, všecko přeplatili. (L. c. N. 3.) — L. P. 1851. obnovil zase literátský kůr tehdejší farář Frant. Zeman. (Barvíř, 109.)

Že tato v Kostelci n. Orl. bylo v této době literátské bratrstvo, svědčí literátský kůr (s velkým křížem mezi svícemi) nad „hudební“ kruchtou pod klenutím podnes. (V. G. Lašek, Kostelec n. Orl., 24.) L. P. 1695. znovu se spořádalo, nazvavši se bratrstvem neposkvrněného početí Panny Marie. 7. listopadu t. r. bylo vrchností a duchovním pastýřem stvrzeno. Za účel bylo mu tehdáž vytčeno: dne nedělního a svátečního „chorálem“ zpívati katolické písně „až do pozvonění všemi zvony,“ jakož i každého dne adventního „hned jak se druhý puls odzvoní.“ (Zoubek: Kostelec nad Orlicí 33.—4.) Byl to tedy český chorálný kůr. Jeho příjmy záležely ze zápisného nových údů a z novoroční koledy.

O německobrodském bratrstvu, jež trvá podnes, a to v staré slávě, nedostává se nám zpráv. Jedinou zmínku o něm shledáváme v Solařově pojednání o děkansk. chrámě Nanebevzetí Panny Marie v Něm. Brodě (v. Pam. arch. III. d. 294). Praví v něm, že ll. 1637.—1638. byl celý nynější kostel hotov a dvěma kruchtami, hlavní a literátskou opatřen.

Slavná a velmi zámožná byla v této době liter. bratřina v král. věnném Vysokém Mýtě při farním chrámě sv. Vavřince vyzdvižená. Inventář z r. 1785. svědčí, že měli jistinu 1730 zl. 11¼ kr., u sousedů na dobré hypoteky po částkách uloženou. Brali z ní úroku celkem 68 zl. 3¾ kr. O této jistině dí se v poznámce, že sešla se z části z darů dobrodinců ode dávných časů,[1]) z části z úroků a nájmu z pozemků. Pozemků měli mnoho. Luk měli za 1045 zl. ceny, polí za 474 zl. Louky pronajímali sousedům. R. 1675. byly velkou povodní velmi poškozeny; proto z nájmu značně slevili. (H. Jireč. 97.) Pole nebyla asi valná, ježto jedno pole u vsi Rzí pod 5 korců a 2 v. cenili toliko za 24 zl. Kromě toho brali ze dvou mlýnů (valchy a jangelecského?) po 1 zl. 10 kr. a z důchodenské kasy 1 zl. 45 kr. a j. v. Celkem napočítalo se t. r. všech příjmů (hotových peněz, jistin pozemků a d.) 3249 zl. 11¼ kr., jež daly ročního užitku 263 zl. 59¼ kr. Poznáváme z toho, že při tomto bratrstvu přiúčastněny byly všecky třídy osadníků nějakým způsobem a že těšilo se veliké a obecné úctě a lásce.

Z toho platili kantorům roční služby 24 zl., varhaníkovi 6 zl, sedmi pomocníkům a sice jednomu 7 zl. 30 kr., třem po 5 zl. a t. d., Václavu Josefi, kantorovi na druhém kůru 5 zl. 45 kr., subkantorovi jeho Fr Zachovi 4 zl., něco též třem pomocníkům, konečně sluhům 4 zl. Však to byly platy jen za 7 měsíců r. 1785. Koncem roku dostali ještě více, všichni celkem 182 zl. 11 kr. 3½ tr. Však i mimo tyto stálé platy přidávali jim ještě něco málo za jejich práci při některých slavnostech, jako o vzkříšení, o Božím

[1]) Výpis z české kongregační knihy při král. v. městě Vys. Mýtě. r. 1659. založené, svědčí o těchto darech: Ao. 1651. Uroz. a stat: rytíř p. Zikm. Klikošovský z Klikošova (má asi zníti: Klokočovský z Kločova) na Domoradicích daroval liter. kůru dluhu za Pavlem Schaurem 20 kop gr. m. — R. 1653. Dorota Šmídka odkázala mu 4 kp. gr. m., aby se jí po smrti průvod učinil. R. 1657. Voršila Gertnerova odkázala mu 35 kp. gr. m.. r. 1664. jiný 10 kp. atd. Až do r. 1720. odkazů a darů mnoho. R. 1686. dal kdosi také 3 zl. na polní troubu. R. 1706. daroval primator Kopecký „český kancionál." Téhož r. farář Jiří Keudin (?) violoncello, zámrský administrátor Jiří Lávka nově vydané „partes autore" P. Václ. Turnovského a Václ. Čapek, žalmy p. Bassani, r. 1699. vydané, pro užívání při nešpoře. A. t. d.

Těle, o procesích a j. Jak značnou měrou připláceli také školním učitelům, poznáme později. — V inventáři shledáváme zde a také při jiných bratrstvech vydej za direktář na kůr (36 kr.). Toto opatření dosvědčuje nám, že nezpívala tato bratrstva na kruchtě, cokoli chtěla, jak nyní z převalné části se děje, nébrž co direktář předpisoval. — Po velikém požáru města (r. 1764.) zapůjčilo bratrstvo na pořízení nových paramentů 716 zl. 50 kr. $2^3/_4$ tr.

I byla přízeň všeho lidu k slavnému bratrstvu tak hojná, že bez mála nebylo roku, v němž by ho nebyl někdo obmyslil nějakým darem neb odkazem. Na domě Mart. Stříbříka na náměstí měli 30 kop gr. Však tento dům r. 1700. shořel. (H. Jireček, 98.) Roku 1710. odkázal na smrtelné posteli ležící Alb. Kelbík purkrechtních peněz na dvoře urozen. pána Matyáše Schernera 20 gr. m., výslovně doloživ: „z lásky a náchylnosti k bratrstvu.“ R. 1714. dostali 50 zl. odkazu a r. 1719. dokonce 200 zl. Léta Páně 1720. dali jsou udělati sobě „album Marianum“.

Ze zprávy chrudimského p. krajského Duchka (3. čce 1786.), již podal bratrské likvidační komisi, poznáváme, že vydržovalo bratrstvo ze svého jmění oba literátské kůry děkanského kostela, velký „hudební“ i menší kůr, pak že po velkém požáru, který sežehl skoro celé město i děkanský kostel r. 1774. bylo mu vystavěti zničený literátský kůr znova, jakož i chudému děk. kostelu k stavbě přispěti. I zachoval se tu v aktech N. 3408. též celý projekt na nový liter. kůr i s účty řemeslníkův a nádenníkův [1]) z r. 1778. Tehdáž mělo bratrstvo pozemky za Malými mlýny u vsí Chotěšín a Rzů, z nichž brali nájmu ročně 105 zl. (H. Jireček, l. c. 101.) Na konec dotýkáme, že konalo bratrstvo dvakráte do roka slavné poutě mariánské do Knířova a do Hemže (nad Chocní). (L. c. N. 10.) Jmění za cís. Josefa napočteno bylo 1713 zl. 7 kr. Kancionály a jj. knihy liter. bratrstva shořely r. 1774. (H. Ireč. 101.) Však inventář z r. 1785. vykázal tři „Cithary“ a jeden kancionál. Ty tedy pořídili sobě patrně po požáru. (Brud. akt. l. c.)

Značným jměním vládlo v této době také sousední staré liter. bratrstvo v Litomyšli, při kostele povýšení sv. Kříže vyzdvižené. Měloť kromě malé jistiny 250 zl., na obligace uložených, více pozemků: louku pod 3 míry u kamenného mostu, již cenili na 500 zl. Užívali jí tři bratrští starší za předzpěvování; pole pod

[1]) V jednom čteme: Za kopání gruntův pod pilíře „kruchtow literaczkow“ nádenníkům 2 zl. 24 kr.

$4^1/_2$ korce za „smutným mostem“ ležící a „Ohrada“ zvané; čtvrt stodoly za „smutným mostem“ a kus louky pod dvě míry, podlé řečeného pole ležící, jíž užíval účetní za svou práci. Pole, stodola a tato louka jak připadly bratrstvu, nelze listinami zjistiti, ježto při velkém požáru r. 1735. všecky pohořely. Má se za to, že daroval je kterýs dobrodinec. Cenili je na 400 zl. Pak náleželo bratrstvu též pole 5 měr výsevku, „vlčí důl“ zvané, a podlé něho kus porostliny bez užitku. Tehdáž měli za to, že jakási stará žena bratrstvu je prý darovala před dávnými věky. Cenili je na 200 zl. Celý majetek jejich obnášel tedy dle inventáře z r. 1785. 1357 zl. 43 kr., z čehož brali ročně 43 zl. — Ostatně vybírali též o suchých dnech dobrovolné příspěvky od členů, jichž t. r. čítali na 20 zl. 51 kr.

Staršími byli tehdáž Matěj Khom st., Václav Myslík, Josef Raffius a Václ. Czeniger. Ostatní „bratří“, k zpěvu na kůru zřízení, byli Mat. Khom ml. a 10 jiných. Bylo tedy celkem 15 k zpěvu zřízených. Avšak kromě těch jmenuje „vejtah restův suchých dnův od pp. bratří, paní a panen sester“ za rok 1784. ještě 30 jiných dluhujících mužských členů, kteří na kůru nezpívali a 22 dluhujících „sester“ nezpívajících, a kromě nich ještě 15 jiných (bezpochyby přespolních) „bratří“, z nichž 3 byli ze Strakova, a 5 z Osyka.“ Tedy členů mělo bratrstvo hojně. — Z počtu liter. kůru za r. 1784., který spravoval Václ. Myslík, poznáváme, že měli 4 starší, jimž platili 6 zl. za rok; ostatním bratřím na kůru zpívajícím dávali za celoroční zpěv 7 zl. 14 kr., kůrovým sluhům celoroční služby 4 zl. 40 kr. Od zpívání pašijí na velký pátek platili kantorům mimo to 24 kr. — Každoročně dávali také sloužiti 12 mší sv. za živé i zemřelé bratry a sestry, za něž platili dle řečeného počtu po 30 kr.

Co konečně činnosti literátů se týče, jevila se z udání posledního staršího Václ. Myslíka obecn. starostovi Janu N. Hoettenbrunnovi r. 1786. takto: Předně byli bratří povinni každodenně při tiché mši sv. v špitálním kostele v 7 hodin ráno zpívati. Druhé: všecky neděle a svátky měli v děkanském kostele od 9. hod. ráno do $^1/_2$11., pak po nešporách zpívati. Třetí: po celý advent měli ráno od 5.—6. hod. zpívati (patrně roráte). Čtvrté: v postě měli každou neděli a ve svátek zpívati od prvého zvonění až do počátku kázaní. Konečně při procesích na den sv. Marka, o křižových dnech a o Božím Těle. — Kromě toho udal, že byli všichni členové povinni v čas požáru ke kostelu se dostaviti a od ohně jej chrániti. Zemřelé bratry měli ke hrobu doprovoditi. Konečně pravil, že měl každý člen co rok zaplatiti 6 kr., začež pak ročně

10 (viděli jsme, že 12) mší sv. slouženo bývalo. Udal také, že prý tato pravidla ustavena byla již r. 1610., avšak že zmizela při požáru r. 1769. (Srovnej níže sdělený opis pravidel z r. asi 1670. pochodící. Str. 300.)

Zbývá sděliti, že inventář roku 1785. vykazuje dva foliové kancionály, jeden čtvercový a dva osmerkové, (Božanův „Slavíček rajský"). Přiložený pak licitační protokol ze dne 19. září r. 1785. udává, že jeden „Slavíček rajský" vydražen byl od Mat. Khoma ml. za 36 kr., druhý od V. Czenigra za 34 kr.; jeden kanc., bez titulního listu vydražil Vojt. Kačerovský za 10 kr., „hudbu žalmovou shromáždění svatých" (v Litomyšli r. 1769. u Ant. Kamenického vydanou [1]) koupil Jan Portess za 18 kr. a druhý exemplář její Fil. Vladyka za 15 kr. O těch dvou foliových kancionálech není tu ani zmínky. (L. c. N. 22.) Myslím, že jsou to ty dva díly graduálu, jež podnes chovají se na radnici, ale do jednoho převázané, tak, že II. díl (velkonoční) jest napřed položen, I. (vánoční) až po něm.

Také v Litrbaších (litomyšl. panství) měli liter. bratrstvo, jež vykázalo dne 5. dubna 1784. inventárně 15 zl. 48 kr. hotoviny, nadační listiny 80 zl., 23 zl. 43 kr. 1 tr. požadavku na pozemku Ondř. Dvořáka, 297 kancionálů a bratrskou matriku, v zelený samet vázanou a na rozích stříbrem okovanou. Co se týče oněch kancionálů, jde z jiného inventáře ze dne 18. září 1785., od vrchního správce J. Svobody potvrzeného, na jevo, že odkázal býv. litrbašský farář Vojt. Klička závětí z r. 1770. tomuto bratrstvu české kancionály, jichžto tisk stál 300 zl., aby je za obstojné ceny prodalo, takto získanou jistinu u zemských stavů uložilo a z jejích úroků hradilo útraty o bratrských slavnostech.[2]) Dle udání řeč. inventáře zbývalo jich tehdáž ještě 285 na skladě. V listopadu t. r. koupil jich benátský sudí Jos. Praský 10 za 3 zl. 30 kr., jiný kupec 20 za 4 zl., Ant. Skřivánek 200 za 18 zl. 20 kr. atd. — V prvé licitací r. 1785. koupil žid Adam (!) tu bratrskou matriku za 17 kr. 3 tr. a žid Weigl dřevěný obraz sv. Mikuláše za 2 zl. 33 kr. (L. c. N. 26.)

Nejbohatší jsou zprávy, jež možno nám podati z úředních listin o velkém, zámožném a znamenitém literátském bratrstvu „nanebevzetí panny Marie" v Pardubicích při děkanském

[1]) V Jungm. hist. lit. č. jsem jí nenašel.

[2]) Podobá se tedy, že farář Klička asi svým nákladem tisknouti dal tento jinak neznámý kancionál a bezpochyby jej sám i složil neb upravil. Kdo nám vyloží, jaký to byl zpěvník?

kostele sv. Bartoloměje. Z nich poznáváme, že toto slavné bratrstvo žilo již v XVI. stol. a již r. 1564. vyzdvihlo v Pardubicích při řeč. kostele veleslavné bratrstvo „nabevzetí Marie Panny". Jestiť zde k licitačnímu protokolu ze dne 20. srpna 1785. přiložena malá, r. 1764. po třetí u J. Kl. Tybelly v Král. Hradci tištěná knížka, jejíž název: „Cesta bezpečnosti k matičce milosti, t. j. veleslavné bratrstvo pod titulem nanebevzetí vždycky neposkvrněné a milostné Panny Marie při chrámu Páně sv. Bartoloměje v městě Pardubicích n. L. přičiněním nábožného kůru literátského v létu 1564. vyzdvižené, od nejdůst. a vysoce osvícené knížecí milosti pp. Arnošta z Harrachu, arcib. pr. a sv. římské církve kardinála v l. 1628. potvrzené, od svatosti papežské Inocentia t. jm. XI. plnomocnými odpustky a jinými církevními milostmi v l. 1679. nadané, nyní po třetí v l. 1764. vydané..." Jest to bratrská, zároveň modlitebná knížka řeč. bratrstva, jež po „vzbuzování k uctění a k milování nejsvět. Rodičky Boží Marie p." obsahuje i potvrzovací list arcibiskupa pražského do češtiny přeložený, potvrzovací bullu papežskou a konečně pravidla toho bratrstva. Potvrzovací list kardin. Harracha přiložen zde in originali. Jest na pergameně krásnou latinkou psaný a má přivázanou pečeť arcibiskupskou v červeném vosku, krásně zachovanou. Kard. Harrach tu sedí v arcibiskupském ornátě jako živý. Text té listiny jakož i bully papežské viz v liter. příl. č. 1. — Papežskou bullou uděluje sv. Otec Innocentius XI. bratřím a sestrám několikero odpustků, „aby to oddané bratrstvo ke dni větší vzrůst bralo" — Z následujících pravidel zvláště vytknouti sluší, že bratrstvo skládalo se z bratří a sester. Kdo chtěl býti přijat, bylo mu nejprve sv. svátosti hodně přijmouti, samospasitelnou víru až do skonání života neporušeně zachovávati a neděle a svátky nábožně světiti. Bratří k zpěvu zřízení, měli v neděli a ve svátek po druhém zvonění ranní a jiné písně, jak čas káže, zpívati. Ostatní se mají vroucně modliti a tajemství Boží, v těchto písních obsažená, pozorně rozjímati. Nejméně pětkráte do roka měli svaté svátosti přijímati. O procesích měli dva neb tři literáti s pohlavím ženským jíti a jemu písně a litanie začínati a je s nimi zpívati. Každoročně měla se konati na den nanebevzetí Panny Marie obnova bratrstva, při níž volili nebo potvrdili bratrské představenstvo, t. rektora, assistenty a jj. pp. officianty. Rektor s assistenty učiní tu bratrstvu řádný počet. Slavnou Královnu nebes, pannu Marii měli všemožně jako orodovnici svoji u Boha všemožně uctívati.

Ostatní obsah pravidel je stejný jako u jiných bratrstev. (Viz celá pravidla v liter. příl. č. 2.)

Počet bratrstva za čas od 15. srpna 1782. do zrušení bratrstev (24. listop. 1783.) dosvědčuje, že měli jistinu 1010 zl. 6 kr., nově přijali 102 zl. 38 kr., (v tom počítáno osm nových plášťů za 50 zl. a od nových „sodálů" příjemného 4 zl. 36 kr. a příjmů o suchých dnech 32 zl. 18 kr. a jj.). Celkový příjem obnášel za onen čas 1112 zl. 44 kr. 4½ t. Z toho zaplatili 22 zl. na mše sv. s exhortami a na výročně nadané dni, pak na obrázky měsíčních patronů pro všecky „sodály" 11 zl.; uctívaliť každého měsíce zvláštního patrona. Voskáři Vaňkovi dali za 34 ll. voskovic 37 zl., 58 kr. Mší sv. sloužívalo se každý měsíc po dvou. Literátům zpěvákům dávali za zpěv celoročně 6 zl. a za zpívání rorát po celý advent přidali 4 zl. 55 kr. Při závěrečné inventuře dne 30 srpna 1785. shledalo se toto: Hotoviny bylo 143 zl. 21 kr.; u sousedů na dobré hypothéky uloženo bylo 908 zl. 45 kr. na na 15 obligací po různých částkách, (J. Wohaňka 6 zl. 15 kr., Vcl. Tichý 75 zl., Jul. Kinzl 180 zl. a t. d.) a jj. položky; celkem 1052 zl. 6 kr., jež dali úroku 36 zl. 21 kr. Kromě jiných listin vykázala se tehdáž také bratrská kniha, stříbrem okovaná. Primátorem a zároveň správcem (rektorem) liter. bratrstva byl tehdáž Jos. A. Kinzl, děkanem Jn. Michalovic. — Z inventury dne 10. května 1784. konané, doložiti jest nám k tomu, že měli také zvláštní oděv (kabátce, kalhoty, střevíce a klobouky), dvě skvostné umbelly, jednu z červeného dradoru se zlatými třásněmi, již v dražbě koupil Jos. Kulhavý za 62 zl., druhou z černého damašku, již vydražil J. Merkl za 9 zl., pak štolu z červeného sametu se zlatými třásněmi a třapcem, již vydražil děkan za 10 zl. Konečně vykázal se tu též jeden kancionál na pergameně psaný, dva „obyčejné" („ordinar."?) kancionály a 5 jiných, které se tu zovou „unbrauchbare" (!), 630 bratrských modlitebných knížek [1]) a jj. svršky. Kam přišly kancionály, licitační protokol neudává. Pergamenový byl asi týž (XVI. věku), z něhož uchoval se podnes v pardubském městském museu bohužel jediný list, z něhož krásný snímek podal Světozor v 20. č. r. XXI. (1887.). Kam podělo se toto překrásné dílo, o jehož veliké ceně umělecké svědčí již tato jediná initiálka? „Z palce obra". (L. c. N 30.)

Malý liter. sbor byl při farním kostele stětí sv. Jana v Labské Týnici na c. k. komorním panství pardubském. Z jeho in-

[1]) Toť byly bezpochyby ty, jež Tybella tiskem vydal. Viz nahoře o nich.

ventáře r. 1785. vidíme, že měl celkem 208 zl. 27 kr. příjmů, z nichž bylo 81 zl. u sousedů uloženo na obligace. Tato malá jistina vznikla úsporou ročních příspěvků členských; skládaliť bratři dobrovolně ročně po 6 kr., z čehož také platívali na mši sv. za každého † člena. — Z licitačního protokolu t. r. jde na jevo, že měli také bratrský zápisník, 6 černých plášťů a klobouků a dřevenou umbellu, již koupil Jn. Mrštík za 40 kr. O kancionálech není tu zmínky. (L. c. N. 36.)

Chudé jsou zprávy o literátech v Sezemicích. V jeho inventáři z r. 1785. shledáváme sice na úrok 9 zl. 2 kr. uloženou jistinu 225 zl. 50 kr., avšak při tom i prohlášení, že ji po dlouhá leta sezemičtí sousedé ročně skládali za tím určením, by ustavili řádné liter. bratrstvo s nadačními mšemi. Ježto však viděli, že toho dosíci nemohou, přestali poslední tři léta ty dobrovolné příspěvky po 4 kr. skládati. Však že skutečně v kostele zpívali, vysvítá z toho, že t. r. čítali v účtech 58 kr. za 4 ll. lojových svíček ke chválám Božím v adventě. Zpívali tedy též roráte (L. c. N. 39.). — Praví-li Nechvíle (Sezemice, str. 14.), že sbor literátův, r. 1830. tam založený, měl velký kříž, svícny, kancionál sv. václavský a 4 lucerny, tedy myslím, že tyto předměty byly asi zbytkem starého, býval. liter. bratrstva; neb již často jsme z inventářů býval. a zrušených literátských bratrstev poznali, že jmenované předměty mívali.

Živější bylo liter. bratrstvo ve Skutči. Mělo r. 1785. dle inventáře 300 zl. na obligace u sousedů uložených. Brali z nich 11 zl. úroku. Zpívali při ranní mši na liter. kůru a dávali sloužiti ročně 12 mší za živé a 12 za zemřelé spolubratry své, platíce po 6 zl. na ně. Čeho se jim na ně a na voskové svíce, na oltář i na kůr potřebné, nedostávalo z úroků, dopláceli dobrovolnými příspěvky, jež tehdáž obnášeli 5 zl. 30 kr. Ona jistina vznikla r. 1769. darem Frt. Bartona, chrámu sv. Víta kapitul. děkana a království českého praelata, a z jiných nadací. (L. c. N. 43.)

Hojné a zajímavé jsou zprávy o liter. bratrstvu v král. věnném městě Poličce. Toho času bylo spojeno s bratrstvem sv. Josefa při děkanském kostele sv. Jakuba. Již r. 1614. bylo toto bratrstvo vyzdviženo a tehdáž na liter. bratrstvo darem postoupilo jistinu 250 kop (i. e. 291 zl. 40 kr. r. 1785.) na pořízení bratrských potřeb. Tuto jistinu zdědili literáti r. 1608. od Jana Žigele. Kromě toho vykazuje inventář z r. 1785. příjmů 1225 zl., z nichž bylo 1095 zl. uloženo u zemských stavů. Po Václ. Lukášovi měli 200 zl. na mše sv. a liter. kůr. Tohoto kapitálu

(1095 zl.) nabyli tím způsobem, že odkazy dobrodinců získali, nejméně řečeno, 342 zl. 45 kr. a členové bratrstva sv. Josefa, bratří a sestry skládali 30 kr. zápisného či příjemného do bratrstva. Z toho sešel se zúrokovaný kapitál 1082 zl. 15 kr. Všeho všudy vykazuje inventář 1857 zl. 35 kr. na penězích, jež daly ročně 60 zl. 1 kr. užitku. — Liter. kůr nabyl také dominikální louky a to již r. 1592.[1]) Slove proto „louka literátská". K ní přibyl r. 1648. ještě jiný kus sousedícího pozemku dominikálního („jure transactionis"). Louky užívá 18 literátů za zpěv při bohoslužbě. I brávají z ní 54 centů (po 30 kr.). Louku i s polem cenili si na 200 zl., však brali z nich užitku ročně 27 zl. Kromě toho měli od r. 1654. ještě jinou louku s novinou u vsi Telecí,[2]) „Zděřina" zvanou, již pouštěli telecským sousedům za 1 zl 45 kr. Obnášelo tedy celé jmění řeč. bratrstva značnou sumu 2097 zl. 35 kr., jež dala ročního užitku 88 zl. 46 zl. — L. P. 1656. byly bratrstvu od J. Em. ndp. p. kardinala a arcibiskupa Ar. hr. z Harrachu potvrzeny stanovy, na kterých se v 1. ned. adventní r. 1653. sneslo. Tehdáž byl předním starším jeho p. Jan ml. Felix, primator m. Poličky. (V. D' Elvert, l. c. XII. 19. sl.) Bylo tedy bezpochyby v tom roce znovu zřízeno.

Členů mělo spojené bratrstvo poličské velmi mnoho, r. 1786. dne 16. února až 1568, jak dosvědčuje podrobný výkaz (konsignace) jejich z téhož dne. A právě tento seznam poučuje nás, že byli ti členové ze všech tříd obyvatelstva, i šlechtici a 17 vojáků. Také z 13 okolních vesnic přibylo bratrstvu značně členů (ze Sedliště 7, z Kamence 48, z Korouhve 2, z Jelínku 10 členů, z Radiměře 17 a jj. v. z Borové, Voldříše, Makova, Telecího a jj.). V Poličce samé bylo t. č. 456 mužských a 688 ženských členů, všech duchovních členů 13, ba i několik řeholnic. Jedna žena byla tehdy sestrou bratrstva již od r. 1720. tedy 66 let, jeden muž bratrem již od r. 1729., jiní od r. 1733., 1735., 1737. (Zákrejs) a t. d. Od r. 1778. byly členy jeho také pí. Josefa Tatovic ze Zelené hory a

[1]) „Extractus ex lib. II. venditionum et emtionum de ao. 1557. fl. 503." praví o ní: „Kopaniny na vrše obecním a v bařinách: Léta 1592. v pondělí před památkou sv. Jiljí za purkmistra p. Kašp. Sedláčka .... obec snese se spolu jednomyslně k žádosti pp. literátů tu louku, jenž slove literátská, i s tím nově předaným kusem ke kůru literátskému ... tím zápisem dodati a oddávají nyní i na časy věčně " (Viz přilož. opis.)

[2]) „Extractus de libro fundorum pagi Telecí de ao. 1654." dí, „že p. purkmistr a páni nyní i na časy budoucí pp. literátům tu kopaninu (u Telecí) za řezníkovým polem odevzdati a dobrovolně postoupiti ráčili." (Viz přilož. opis.)

pí. Rebeka ze Zelené hory. Roku 1785. byl „praesesem" bratrstva K. Hron, děkan, „rektorem" Ign Pupeček a assistenty byli: Jn. Tatovic ze Zelené hory a Ant. Göttewsich (?). Pozoruhodna jest i ta okolnosť, že v řeč. výkazu jmen při jménech literátů i tehdáž ještě vždy jest připsáno „pan", u jmen ostatních sousedů nikoliv. Těchto literátů, zpívajících na kůru, bylo 18. Povinností jejich bylo, by předzpěvovali před bohoslužbou i při ní na všecky neděle a svátky, pak měli zpívati roráte a pašije, jakož i při procesích. Za celoroční zpěv dostávali 14 zl. 13 kr., za pašije 1 zl. 48 kr. a za roráte, od 5. hodiny do 6. zpívané, od starodávna 4 zl., k štědrému večeru na ryby, za voskové světlo pro celý kůr na hromnice 3 zl.; konečně „podosahoval kůr literátský" dle přiznání dvou starších a 16 literátů „ku pomoci sekání luk literátských od starodávna 5 zl. na penězích". — Za každého člena bratrského byla po jeho smrti sloužena mše sv. Kromě toho sloužena každý měsíc jedna za živé a jedna za †† členy; pak jedno anniversarium a čtvrtletně vždy jedna mše za zemřelé členy. — Že také nástrojná hudba z nějaké části provozovala se na liter. kůru pol., vysvítá: 1. z položky bratrského účtu za r. 1783/4.: Kostelním hudebníkům za hudbu („von Musicirung") ve svátek sv. Josefa 35 kr.; 2. z udání inventurní komise (1785.), že bude nyní po zrušení „figurální hudby" tím více třeba oněch 18 předzpěvujících literátů.

Konečně vytknouti zbývá, že měli pol. literáti také skvostnou bratrskou knihu v červený samet vázanou a 12 stříbrnými zdobami kovanou (vážila 1 lib. 14 1/8 lotu!), již cenili na 20 zl. Měli též bratrské knížky modlitebné, české a německé, jichž pak v dražbě r. 1786. prodali na 600. O kancionálech opět není zmínky. Bezpochyby se domnívali, že žádosti obce se vyhoví a budou moci dále z nich zpívati, což se ovšem nestalo. Prvním starším bratrstva byl tehdáž Jos. Krejčí, druhým Václ. Lukšíček. (Br. akt. l. c. N. 41. Divno nám, že v monografii P. Ant. Hájka († 1863.) o Poličce, jejíž II. díl vyšel až dlouho po jeho smrti r. 1890. není zpráv o tak velkém a znamenitém bratrstvu. — O jeho louce udává D' Elvert (l. c. 23.), že byla r. 1790. k rukám důchodenské kasy prodána.

O přeloučském bratrstvu liter. nedostalo se nám listin do rukou.

6. Z býv. **čáslavského** kraje známe 6 liter. bratrstev.

Zvláště důležité a hojné jsou zachované zprávy o znamenitém a prastarém liter. bratrstvu v král. městě Čáslavi. Jako

politicko-občanským životem byla starodávná Čáslav důležitým činitelem v národě českém, tak povzneslo se i její liter. bratrstvo bohatou činností nad mnohá jiná a nabylo nevšední moci a váhy v městě. — Již od dávných let drželi 49 korců pozemků, jež měly cenu 1995 zl. 42 kr. a z nichžto nájemníci platili jim ročně 171 zl. 15 kr. Tak dle inventáře ze dne 11. března 1786. O těchto pozemcích svědčí „liber memorabilium“ města Časlavě takto: 1. „Před shořením města (r. 1522.) odkázal nějaký Jn. Bambule, zdejší soused, (jak staří literáti rozprávívali), do kůru liter. (kdy a kterého léta, to se vyhledati nemůže) čtvrt dědiny (t. j.) 3 kopy a některé záhony role orné . . . ., v trojích záhonech běžící, kterouž Nathanael Koudele před sta lety na napolek mnoho let pořád osíval a z toho počet starším literátům činil a za užívání platil.“ Dle nové míry obnášelo toto pole r. 1786. dvacet korců, jež cenili (po 40 zl.) na 800 zl.

2. „Po shoření knih a register literátských l. 1550: post 3 regum fer. III[a]. Štěpán Kramář s Lidmilou, manželkou svou, darovali do pořádku literátského roli čtvrt dědiny, totiž tři kopy záhonův (r. 1786. napsali: 19 korců) za rybníkem tejnským vedle dědin vlačických a Martina Bojanovského ležící“ („u Veselky“, řekli r. 1786.). To pole cenili r. 1786. na 760 zl.

3. „Matěj Židů, též soused zdejší v městských červených trhových knihách na listě B7. (má): M. Židů postupuje pp. literátům zde v městě Čáslavi role orné 1 kopu 40 záhonů (r. 1786. = 10 korců „na Kolebovsku“ zvané): Léta Páně 1637. ve čtvrtek po sv. Matouši M. Židů stoje nad knihami osobně přiznal se dobrovolně, že jest postoupil p. Václ. Aquinasovi a p. Ezechielovi Knofliciusovi jakožto pp. starším poctivého bratrstva kůru liter. 1 k. 40 záh role orné na místě a k ruce téhož kůru liter. v paterých honech na Kolebovsku ležící, k tomu samému cíli a konci, aby oni takovou roli sprodati, ty a takové peníze na památku jeho ke cti a chvále Boží na positiv (malé, příručné varhany) do chrámu Páně zde v městě Čáslavi obrátiti mohli a moc měli.“ To pole cenili na 400 zl., však v licitačním protokole ze dne 11. srpna 1786. není o něm řeči, ač mezi hudebnými nástroji t. r. v inventáři se udává, tedy skutečně ho tehdáž koupili.

Kromé pozemků měli čásl. literáti také odkazy peněžité (15 kop gr. č.), o nichžto dí řeč. „liber memorab.“, že „v matrice literácké“, založené l. 1647., zapsané se nacházejí.“ — Že značné byly jejich příjmy, značné byly též výdeje, označující bohatou činnost jejich. Kupovali kancionály, hudebniny a četné

hudebné nástroje pro kůr, platili literátům a hudebníkům služné, ba připláceli i ke škole, jak poznáme níže. Školnímu inspektoru, radnímu Vodovi platili ještě roku 1786. za rok 6 zl. 20 kr.; všem literátům platili 20 zl. na vánočky, na svíčky k rorátům 4 zl., nejstaršímu (přednímu) literátu 6 zl., diskantistům a altistům 6 zl., tenoristům 10 zl., kantorovi na struny 10 zl. 15 kr., dvěma prvním houslistům („primeur fidiceni“!) ročně 10 zl. (tehdáž radní Rier a radní Kouřimský). Však neměli toliko houslisty v kostelním orkestru; neb shledáváme v řeč. inventáři kromě houslí též 2 violy, 1 violoncello, 2 violony, 8 polnic, 3 lesní rohy, 2 hoboje, bubny a řečené varhany (positiv). Měli tedy nástrojný orkestr, na onen čas neobyčejně bohatý. Literáti zpěváci měli tehdáž dva staré kancionály, jež pak v následující dražbě prodány byly (Váňovi) za 15 kr. (!)

Rozumí se samo sebou, že bratrstvo tak znamenité mělo i „literátskou knihu“ či matriku (od r. 1647.). Vydražena byla za 1 zl. 3 kr. V téže dražbě pak prodali řečený positiv (s 12 píšťalami) za 4 zl., 1 pár kotlů (24 ll. po 24 kr.) za 11 zl. 30 kr, 10 houslí (po 1 zl. 35 kr., 1 zl. 25 kr., 1 zl. 18 kr. a d.), violu za 1 zl., violon za 3 zl. a t. d. — Měli také stříbrnou monstranci, jež je stála 36 kop gr. č., o níž v licitačním protokole řeči není. (Brud. akt. Fasc. 6. N. 2.) „Matrika“ chová se podnes na děkanství. V c. kr. knihovně vídeňské chová se (pod čís. rukop. 15503.) nádherný kancionál skvostně malovaný (velk. folia), jenž roku 1557. pořízen byl pro literátský kůr čáslavský. (Popsán v Pam. arch. 1865. díl VI. od str. 52. Viz také na str. 185. t. Dějin.)

Také v Humpolci založeno bylo liter. bratrstvo při kostele sv. Mikuláše, a to zajisté již aspoň v XVI. století; neb již l. P. 1575. odkázal jim Jan Humpolec z Nelechova „svou vlastní čtvrť spolu s lukami, porostlinami a rybníkem nad chobotem velkého rybníku při městysi Humpolci.“ Zřídil jim také na větším díle vlastním nákladem novou kruchtu, aby na ní pobožně česky a latinsky zvláště dne nedělního, ve středu a v pátek, též přes celý advent (patrně roráte) i na jiné svátky zpívali. Dva přední literáti měli toto jmění spravovati a na zejtří po všech Svatých měli z něho počet vydávati. Z této čtvrti neměli pak ničeho jiného platiti vrchnosti, nežli při sv. Jiří a při sv. Havle po 4 groších. Řečený inventář o tom dí, že měli za její užívání platiti ročně 12 zl. 15 kr. nájmu. Udává též dva rybníčky, nikoliv jeden, na jednu a půl kopy rybní násady a kolem jednoho kousek louky. (L. c. N. 7. — Opis celé listiny viz v liter. příl. č. 3.)

Zámožný a značnější byl také liter. kůr v král. horním městě Kutné Hoře při hlavním farním chrámě sv. Jakuba. Měliť při závěrečném účtu ze dne 28. února r. 1786. příjmů 1190 zl. 23 kr. 2 tr. Z těch uloženo bylo u obce 300 zl., u Táborských 50 zl. ad., dohromady na 8 obligací. Svému farnímu kostelu přispěli stem zlatých. — Kromě toho měli orné půdy pod 34 korců a 3 v., z níž brali ročního nájmu 112 zl. 56 kr. a platili kontribuce 11 zl. 57 kr. $4^1/_2$ tr. Však byli také 61 zl. 22 kr. $3^1/_2$ tr. dlužni kostelu nejsv. Trojice. — Jako všecka větší města měla i Kutná Hora na svém kůru nejen chorální, nébrž i figurální zpěv a nástrojný průvod k němu. Shledávámeť v onom závěrečném učtu i platy za diskantistu (ročně 20 zl.), altistu (dto), kantoru, subcantoru a tenoristovi (za rok 25 zl.), na správu hudebních nástrojů platívali ročně 12 zl. Ostatní literáti dostávali ročně 32 zl. Kromě toho připláceli také dvěma „školním mládencům“.

Při konečné licitaci vyšlo na jevo, že měli také hojně kancionálů: 1 velký na pergameně psaný (prodán za 1 zl.), jiný papírový (prod. za 32 kr.), 6 starých foliových kancionálů (všecky prodány za 21 kr.!) a 14 kanc. čtvercových. Ty koupil Václ. Tišl za 28 kr., všecky ostatní vydražil za tu neslýchanou babku Rud. Benedetti, t. č. městský syndikus. Onen velký pergamenový kanc. chová se nyní v c. k. dvorní knihovně vídeňské (N. 15501.) a má cenu nejméně 1000 zl. Kam se podělo těch šest starých, o nichž napsal kdysi Vocel, že za jeho studií zmizeli z Vlašského dvora? (Pam. arch. X. 730.) — O tehdejší pěvecké činnosti literátů nedočítáme se sice v aktech ničeho, však z řečeného již jde na jevo, že byla zajisté táž jako v Pardubicích, Poličce a jj. městech. (L. c. N. 15.)

Město Ledeč mělo liter. kůr nazvaný: „Kůr literátský pode jménem bratrstva sv. Kříže.“ Tak čteme v starých listinách českých. — Již od r. 1530. byla při tamějším děkanství louka, již odkázala tamější sousedka Mileradecká na 4 roční mše sv. a již tak dle městského urbáře z r. 1679. (fol. 79.) na pole pod dva korce předělanou koupil kůr literátský za 20 zl. I potom ještě užíval ho děkan Po zrušení bratrstva koupil je tehdejší hospodář jeho Mart. Čapek za 20 zl.

Kromě toho svědčily staré městské knihy, že několik zbožných sousedů zavázalo své pozemky také ročním platem k liter. kůru. Bylo jich pět a platili celkem 2 zl. 16 kr. do liter. pokladny. R. 1785. měli dle inventáře ze dne 16. srpna vlastního a

všeho jmění 366 zl. 35½ kr, z nichž brali ročně 16 zl. 11 kr. užitku. Za r. 1784. vykázali toliko 343 zl. 49 kr. 1 tr. příjmů. Z toho bylo 30 zl. uloženo u zemských stavů, děkanovi platili za ty 4 nadační mše ročně 2 zl. a 6 „literátům a choralistům" od starodávna 10 zl a na 6 ll. červených voskovic 6 zl. Literáti měli za to povinnosť, při ranní mši a před velkou v neděli a ve svátek, pak roráte po celý advent zpívati R. 1773. byl jejich početvedoucím Kar. Zaussner, ledečského panství direktor. Když pak r. 1785. dne 16. srpna provedena byla dražba na jejich svršky. prodána byla umbella z červeného sametu za 4 zl. a 6 starých červených plášťů literátských za 3 zl. 30 kr., ale jejich staré kancionály nikoliv. Ty zůstaly v dřevěné liter. skříni ležeti. Tak stalo se za děkana Jos. Bunka, Eliáše Ledče, odhadce a Maška, písaře. (L. c. N. 17.) Kde jsou nyní tyto kancionály?

Nikoliv malé liter. bratrstvo bylo ve městě Polné (kníž. Ditrichšteinsk. panství). Bylo tehdy spojeno s bratrstvem sv. škapulíře a proto slulo „bratrstvem literátského škapulíře". Inventář r. 1785. sdělaný vykázal všeho jmění i s dlužnými pohledávkami 2797 zl. 47 kr., značné to jmění, z něhož brali 74 zl. 12¾ kr. úroků. Uloženo bylo na 17 obligac (240 zl. u zemských stavů). R. 1783. vzato bylo z této jistiny **1016 zl.** 40 kr. k stavbě nové normální školy. Starší t. bratrstva („Vorsänger") užívali rybníku na 30 kusů kaprové násady, jejž k tomu cíli postoupila městská obec literátskému kůru. Měli také bratrskou knihu, červeným sametem potaženou a stříbrem okovanou. (L. c. N. 22.) Založena byla l. P. 1688. a jest podnes zachována. Nápis její zní: „Album aneb kniha nábožného bratrstva kůru literátského od starodávna v knížecím městě Polné vyzdviženého a nyní od l. P. **1674**. za děkana v ten čas Václ. Vojt. Čapka .... víc a víc zvelebeného a rozšířeného, v nížto pp. bratrův vlastní jména, též také napravené regule vepsané se nacházejí." Tato pravidla sdělujeme v listinných přílohách (čís. 6.). Seznáme z nich, že měli tito čeští literáti domácí a přespolní členy, mužské i ženské, zpěváky a nezpěváky.[1])

O liter. bratřině v městečku Hronově podal r. 1786. direktor hronovského panství krajskému úřadu tuto zprávu: Třem literátům náleží podnes pole pod 3 míry a 2 v. a louka pod 2 míry. I vypravují a dotvrzují někteří hronovští sousedé, že jakýsi

[1]) Jest nám zde milé díky vzdáti vctp. c k. soudci Fr. Pavlíčkovi za laskavé sdělání opisu těchto stanov.

hronovský soused Jan Kořista před více nežli stem let odkázal tyto pozemky pro literáty. Avšak nadační listiny na to není, poněvadž při velkém požáru před 60 lety (tedy r. 1726.) všecky takové listiny ba i matriky shořely. Řečené pole cenili na 105 zl., louku toliko na 10 zl. (L. c. N. 24.)

7. **Kouřimský** kraj čítal 14 liter. bratrstev za této doby.

Z největších a nejslavnějších bylo i v této době liter. bratrstvo v král. městě Českém Brodě při kostele sv. Gottharda. Vizme. Inventář jeho ze dne 3. srpna 1785. dosvědčuje, že mělo 34 českých korců polí dle základní listiny z r. 1758. a bratrské matriky. Cenili je (à 50 zl.) za 1700 zl. a brali z nich ročně 68 zl. I dokládá se tu, že odkázána byla ta pole od nepaměti od dobrodinců, aby za živé a zemřelé (členy?) slouženy byly 4 mše sv. o suchých dnech a literáti aby staré české písně chorálně (roz. jednohlasně) zpívali v neděli a ve svátek vždy půl hodiny před službou Boží, pak přes celý advent denně roráte od 5.—6. hodiny. Za to brali ročně služby („nomine stantis") 23 zl. 10 kr. a vědro piva. Kantor a varhaník dostávali za svou příslušu při všech těchto bohoslužbách 15 zl. 30 kr. a vědro piva služby („nom. stantis"). Avšak kromě toho měli dle udání inventáře literáti pořizovati také potřebné pohřební svršky a hudební nástroje pro kůr Hudebníkům a (figurálným) zpěvákům platili do roka toliko 1 zl 54 kr. Celkem bylo těchto „solárů" placeno do roka 60 zl. 52 kr. „Počet kůru liter." za r. 1784. poskytuje nám úplnější obraz příjmů a činnosti t. kůru. Praví, že přijali t. r. také kvatembrové poplatky ode všech členů (po 12 kr.) 18 zl. 12 kr. Tedy bylo tehdáž všech členů 91. Též příjemné platili nově přistupující členové a to dosti velké, každá osoba po 1 zl. 10 kr. „dle starobylého obyčeje". Ročního nájemného z liter. polí pod 34 korců udává tento počet mnohem větší, t. 138 zl. 11 kr., tedy korec ke korci po 4 zl., což jest mnohem pravdě podobnější, nežli 68 zl. nájmu, jak inventář udal. Kontribuce platili z polí na 12 zl.; děkanovi za 8 mší sv. za živé i †† pp. bratry a sestry, a sice každého čtvrt léta jednu velkou zpívanou mši a jedny exequie... 2 zl. 48 kr.; varhaníkovi za celý rok od hraní varhan jak nedělního tak svátečního času, při osmi chorálních mších, při nichžto literáti chorálně české písně zpívají, jakož i od hraní při 4 zpívaných mších a exequiích od kůru liter. (že záduš jest chudá) ročně 10 zl.; kantorovi z téže příčiny za hudbu při bratrských kvartálných mších a exequiích 5 zl. 30 kr. Měli tedy do roka 8 zpívaných mší s průvodem nástrojů a za ty, jakož i za hudebný

průvod k rorátům dostávali houslista a tenorista po 45 kr., ministranti a malí zpěváci dostávali od nich od starodávna 24 kr. Literáti pak či „choralisté“, jakž jim nyní také říkali oproti figurálným zpěvákům, dostávali od starodávna služby 6 zl. (bylo jich šest); od starodávna mívali také koledu, však nyní, že byla zakázána, povoleno těm šesti literátům od společného bratrstva na místo koledy 4 zl. 30 kr., za roráte 6 zl. a na místo slámy z liter. polí, když pronajata nebyla, 4 zl. K tomuto bratrstvu náleželi tedy všichni účinkující a platící členové, bratří a sestry, chorální a figurální zpěváci i ostatní hudebníci. O nich o všech praví se v řeč. počtu, že se scházeli k celoročnímu shromáždění neb konvokaci, při níž konávali pak výroční slavnosť bratrskou. Při této konvokaci skládali se účty, a zapisovaly se i s veškerým jednáním do bratrské knihy, jakž do českého inventáře poznamenal Václ. Čechura, „t. č. bratrstva liter. kůru ouředník“ dne 15. ledna 1784. V tomto inventáři zároveň vykázal se kancionál rorátní s okovanými deskami, jiné dva latinské kancionály, několik českých, pak dva kancionály „pro celoroční zpívání písní pro mladší bratry“; kromě toho i mnoho vzácných, hudebných nástrojů, jež nás poučují, že měli českobrodští literáti tehdáž již velký orkestr. O něm bude řeč níže. Rozumí se pak, že měli pro uschování všech těchto nástrojů, kancionálů, hudebnin a j. věcí zvláštní almary a skříně, jež inventář též vykazuje. Správce liter. kůru jmenovali již „regens chori“. K inventáři z r. 1785. přiložena též nadační listina z r. 1769., od král. rychtáře, purkmistra a celé rady Česk. Brodu vydaná a podepsaná, jež potvrzuje tu nadaci 34 korců polí na vydržování liter. kůru chorálného i figuralného a t. d. (L. c. Kouř. kr. fasc. 7. N. 1.)

V aktech cís. král. místodržitelského archivu pražského (Brud. akt. Fasc. „Recognitionen“) shledáváme, že byly tři velké pergamenové kancionály okované býv. liter. kůru českobrodského c. kr. knihovně pražské odevzdány. — Z Dlabače ještě dodáváme, že r. 1670. přijat byl za člena liter. kůru Matyáš Budinský, jenž tu byl varhaníkem a kantorem. Bratrská matrika jej velice chválí. (I., 238—34.)

Též v městečku Divišově bylo v této době lit. bratrstvo. Za děkana Jos. Václ. Beránka a direktora Stibitze sdělán byl 30. ledna 1784. inventář, v němž dočítáme se těchto věcí: Kdo k bratrstvu přistupuje, složí 35 kr. Mužští členové platí ročně po 6 kr., ženští po 3 kr. Toho roku sešlo se těchto příspěvků na 14 zl., z čehož viděti, že členů bylo mnoho; kdybychom přijali

samé mužské členy, bylo by jich přece 233. A přece, ač příspěvek byl tak nepatrný, zůstali ho dlužni t. r. 20 členů z Divišova, 2 ze vsi Dalova, 3 ze Měchnova, 1 ze Sternberka, 2 z Drahňovic atd. Byli tedy členy bratrstva též osadní vesničané, jakž i jinde jsme poznali. A zajisté právem, ježto zastávali literáti důležitý zájem celé osady. — Platili z toho ročně 6 zl. 30 kr. na 13 mší sv. za liter. bratrstvo, 1 zl. 30 kr. za Otče náš každé neděle večer za bratrstvo a 5 zl. na 5 liber voskovic k pohřbům. — Měli tehdáž také 7 černých plášťů již 40 let starých. Inventář násled. r. 1785. vykazuje bratrské jistiny 38 zl. 20$^3/_4$ kr., na 9 obligací uložěných. (L. c. N. 2.)

Královské komorní město Brandýs n. L. mělo bratrstvo liter. kůru při kostele sv. Pavla. Roku 1783. mělo hotového jmění 873 zl. 25 kr. $^3/_4$ tr., v srpnu 1784. jen 637 zl., jež byly uloženy na 12 obligac. Úroku brali za r. 1783. 31 zl. a 28 kr. 4$^1/_2$ tr. Dlužníci jeho byli tehdáž Fr. Banzeta (100 zl.), Václ. Mašner (100 zl.), V. Proluba (82 zl.) a d. Tehdáž bylo s ním spojeno také mariánské bratrstvo, jež mělo 150 zl. vlastní jistiny.

O kapitálu 637 zl. dí se poznámkou v inventáři ze dne 4. srpna 1784., že se sešel z platů všech členů t. liter. kůru. Inventář podepsán od děkana a arcib. vikáře Puty a dvou assistentů, potvrzen od obecn. starosty Martini a syndika. Polí měli 13 korců, jež cenili (po 50 zl.) na 650 zl. Tato pole odkázána byla pro šest literátů za tím účelem, aby o všech nedělích a svátcích při ranní mši, před kázáním a po něm v kostele zpívali. Všeho jmění měli tehdáž celkem 1287 zl. 6$^3/_4$ kr., jež daly 41 zl. 50$^3/_4$ kr. ročně. Zbývalo ovšem kromě toho ještě 82 zl. 10$^3/_4$ kr.; však o těch pravil děkan Puta, že jsou nedobytné, poněvadž je dluhují chudí lidé, kteří ničeho nemají. Z oněch polí bralo řečených šest literátů 16 zl. 22 kr. ročního nájmu od šesti nájemníků. Kromě toho dostávali od processí na křižové dni a za zpívání rorát 6 zl. 38 kr. Měli do roka též 9 zpívaných literátských mší sv., za něž platili děkanu 9 zl. p. kantorovi „od muzycírování při nich 4 zl. 40 kr., p. kapelníkovi od přisluhování 2 zl., choralistům podobně 9 zl.; item jim od zpívání v čas nedělní a sváteční 6 zl., v čas křižových dní 1 zl. a jdoucím s putujícími na sv. Horu 3 zl. Ba i přívarek jim byl povolen na 1 sud piva, t. za 2 strychy ječmene sypání (po 1 zl. 45 kr.) 3 zl. 30 kr. J. Švábovi jako prvnímu zpěváku povoleno 1 zl. dáti. Mladšímu (= sluhovi) od obcházení a pozdravení pp. bratrů k rozličným pobožnostem obyčejně 45 kr. Tak čteme v českém počtu bratrstva za r. 1783.

Toto liter. bratrstvo mělo také svou bratrskou velkou knihu, v červeném aksamitu vázanou a postříbřenými štítky okovanou. Zapisovali se do ní členové bratrstva. Zápisného platili 1 zl. 5 kr. Mariánské bratrstvo mělo zvláštní knihu pro zápis svých bratří a sester. Literáti měli také 8 černých plášťů a skříň pro ně, pak truhlici na uložení kancionálů a účtů, jako při všech větších bratrstvech bývalo. Měli také vlastní pečeť s obrazem sv. Václava. Výroční schůzi (konvokaci) slavnostní mívali na den sv. Tomáše. (L. c. N. 4.)

Literáti při kostele sv. Víta ve městě Labském Kostelci (panství brandýsského) byli vroucí ctitelé Panny Marie. Zřídili v řeč. kostele zvláštní oltář mariánský a ozdobili zvláštní sochu své mocné patronky a Rodičky Boží velmi bohatě. Věnovalit jí 16 svazků malých granátů s dukátem a jiných 11 svazků malých granátů, 3 svazky malých, 2 svazky velkých korálů a t. d. — Kůr jejich byl dosti zámožný. Měli 6. srpna 1785. (jak svědčí inventář t. dne) na 12 obligací u sousedů uloženo 624 zl., z nichž brali ročně 24 zl. 57 kr. úroku. R. 1783. držel Vcl. Figally 114 zl., Bož Křížová 60 zl., Vcl. Šena 130 zl. a t. d. Majetkem jejich bylo také pole pod 13 korců orné půdy, jež jim odkázalo několik sousedů, vymínivše, by každoročně třetinu sklizně i se slámou odvedli (komu? se tu nepraví); dva díly patří jim. Však sdělati a osívati pole si musí každý sám. To pole cenili na 520 zl.

Vydání měli literáti tato: děkanu za jedno zpívané rekviem a 6 tichých mší bratrských 4 zl. 10 kr.; hudebníkům za to rekviem 35 kr. (Měli tedy asi velmi málo práce při něm.) Literátům platili: na den Božího Těla a v křižových dnech 1 zl. 20 kr, na den nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava jdoucím do St. Boleslavi na pouť 2 zl. 20 kr. (Pannám od nošení sochy P. Marie 1 zl.) Kromě toho při sv. Martině dle starého obyčeje 2 zl. 24 kr. a od zpívání rorát 35 kr. Viděti z toho, že kostelecké bratrstvo bylo staré. Při výročních slavnostech vydáno bývalo literátům, kantorům, pomocníkům na kůru (t. j. hudebníkům) a kostelníkům v jednom 3 zl. 26 kr. Učitel normální školy dostával za svou celoroční službu (kostelní) 11 zl., diskantista i altista po 4 zl. Kromě toho dostávali všichni členové po vánoční housce (celkem za 13 zl. 17 kr.) a „dle starobylého obyčeje od starodávna“ 59$\frac{1}{2}$ ll. kaprů na štědrý večer (r. 1783. na penězích 5 zl. 57 kr.). Z podrobného výkazu těch vánočních housek poznáváme, že bylo účinkujících členů bratrstva: 6 literátů (Beránek, Šen, Vysokomýtský a d.), 13 hudebníků a 4 „figurální“ zpěváci.

Proto bývá často také řeč o literátech chorálních a figurálních. Však při druhém výkaze (ryb) udáno 9 literátů a 9 hudebníků. Literáti se zde opět titulují páni, hudebníci nikoliv. — Tehdáž měli také 6 černých soukenných plášťů, 2 umbelly, 10½ ll. svíček atd.

Knihy vykázaly inventáře tyto: 1. starý pergamenový kancionál český, z něhož literáti v neděli a ve svátek zpívali; jeden papírový kanc. na každý den; dva jiné kancionály v kůži vázané. (Viz inventář ze dne 17. I. 1784.); konečně bratrskou knihu, v červený samet vázanou. Co se stalo s kancionály, nevíme. Bratrstvo žádalo sice na úřadech, aby ponechány byly kostelu, poněvadž jakýsi Nejedlý, zádušní úředník asi před 200 lety koupil je prý za 80 kop gr. míš. z kostelního jmění a pro kostelní potřebu. Avšak úřad nedbaje toho, nařídil, aby je odvedli. Jeden z nich z r. 1577. pocházející, odevzdán byl c. k. univ. knih. pražské, jak dosvědčil její bibliotekář Unger. (L. c. N. 5.)

Vynikající a zámožné bylo také prastaré liter. bratrstvo v krajském městě K o u ř i m i při kostele sv. Štěpána. Jeho inventář ode dne 1. srpna 1785. vykazuje, že měli polí pod 49 korců, jež cenili (po 50 zl.) na 2450 zl. (Jedno pole s kouskem louky 55 záhonů, 1 pole za rybníkem „Utopenec" 20 záh., u Třebovle 30 záh., pod starými městsk. valy 50 záh., u Malatky 30 záh., pode vsí Lipany 3 kopy [= 180 záh.] a t. d.) Z těchto polí užíval děkan 3 kopy 35 záh. či 21½ korců, kalkant 1 korce; ostatních 4 kop a 20 záhonů užívali rozliční nájemníci, odvádějíce z nich každý čtvrtý mandel, jenž r. 1784. obnášel na penězích 65 zl. 37 kr. 5¼ tr. — Tehdáž bylo s literáty spojeno též bratrstvo sv. Kateřiny, jež bylo r. 1714. založeno. Avšak že nemělo žádného jmění, kryly se všecky jeho potřeby z liter. pokladny, jíž tedy všecko bratrské jmění naznačené výhradně náleželo, jakž i gubern. rada von Mayern prohlásil. — O suchých dnech vybíraly se od bratří a sester příspěvky ročně kolem 16 zl. Platy a výlohy měli značné. Platilit ročně na 6 mší za bratry a sestry 6 zl., literátům ročně 11 zl. 45 kr., hudebníkům 11 zl. 22 kr., kantoru ročně na struny 3 zl., bratrským sluhům 1 zl. 12 kr., kalkantovi 2 zl. 45 kr. a všem „choralistům" a hudebníkům v adventě 2 zl. 44 kr. Na bratrské slavnosti dávali 16 zl. 45 kr. Tak čteme ve fassí bratrské ze dne 26. pros. 1783., sdělané od literátského úředníka Wisingra za děkana T. Jos. Skřivánka a purkmistra K. Perwolfa, od nichž fasse podepsána. — Inventář z r. 1785. vykazuje také mnoho hudebných nástrojů, z čehož vidíme, že měli též kouřimští literáti

tehdáž nástrojný průvod liturgických zpěvů. Licit. protokol (29. VIII. 1785.) vykazuje 6 houslí (za 6 zl.) pro kostel koup., 1 bráč (za 1 zl. dto.) atd. Kromě toho vykazuje bratrskou knihu, 6 pohřebních plášťů a klobouků, umbellu z červeného sametu se zlatými starými portami a třásněmi, jež prodala se v dražbě za 16 zl. 20 kr., pak dva velké prastaré kancionály a 4 menší. O těchto kancionálech, jež v dražbě prodány nebyly, dovídáme se z konsignace, jež obsahuje se v místodržitelském archivu praž. (Brud. akt. Fasc. Recognitionen), že byly c. k. knihovně odevzdány tyto kancionály: dva velké, pergamenové, v bílou kůži vázané a mosazí okované, 1 malý papírový, 1 český Šporkův (patrně „Slavíček"), 1 Valdštýnův a 6 tištěných zpěvníků. A na tomto místě právě stojí též přidáno: „1 liber missarum Caroli Louiton." Ze spisu „Aula Rudolphi II." (str. 193.) víme, že tento Louiton byl od 1. července 1603. varhaníkem a komponistou při dvorní hudební kapele Rudolfově, maje za to 35 zl. služby a 60 zl. ročního přídavku. Vydal v Praze tiskem Mikul. Straussa r. 1609. znamenité dílo: „Collectio missarum septem vocum." Z toho poznáváme, že tedy kouřimští latinští či figurální literáti zpívali také sedmihlasné, bohatým uměním složené mše Louitonovy, že byli tedy v umění pěveckém k nevšední dokonalosti se povznesli.[1]) Zajisté tedy znali také „Cantiones sacrae", motetta, jež týž Louiton vydal v Praze u Nigrina r. 1603. (Viz: Dlabač. Künstlerlex. Luyton. — Ostatní viz Brud. akt. N. 7.)

Také staré liter. bratrstvo v král. městě Novém Kolíně kvetlo v této době při kostele sv. Bartoloměje, a kvetlo podobně, jako kouřimské. Literáti kolínští byli také zámožní, vážení a vynikli též hudebným uměním. Stará Šperlinkova nadace 200 zl. na diskantistu a altistu (z roku 1745.) uložena byla u sousedů na dobrou jistou hypotéku a dala ročně 8 zl. Rovněž tak jiných 200 zl. dalo ročně 8 zl. Dlužníci na obligace byli tehdáž: Jan Weigert, Veron. Eissner, Helena Litzenmaier, Paroubek, Jeřábek a d. Polností, od pradávna nabytých bylo: jedno pod 4 korce („na bělidle") ceny 500 zl., jedno pod 8 korců (u „mandlového mostu") ceny 400 zl., jedno pod 10 korců u vsi Pašinky ceny 500 zl. Pak měli jednu louku „v doubí" ceny 100 zl. a jednu ve Frankovicích ceny 200 zl, jíž užívá děkan za 1 zl.

---

[1]) Také v Něm. Brodě chovají sedmihlasnou Luytonovu mši podnes (na děkanství ?).

ročního nájmu. Celkem obnášel tento majetek jejich 1700 zl., jež jim ročně dal 122 zl. 5 kr. užitku. Měli nyní také zvláštní fundaci (Jos. Gottlieba) na správky hudebných nástrojů, z níž brali ročně 1 zl. 48 kr. Však v r. 1783. vložili do účtů ještě mimo to 10 zl. na hudební nástroje. — Ve výkaze hudebných nástrojů (viz jej na jiném místě) uvádí se také 1 kancionál a jj. věci (6 černých soukenných plášťů a klobouků k pohřbům). Tak zaznamenáno v inventáři bratrstva ze dne 3. srpna 1785. za děkana Václ. Čapka, konšela Václ. Fr. Chrudimského a účetního K. Flor. Hrdličky. Závěrečný účet z konce července 1785. za půl léta vykazuje pak tyto výlohy bratrské: diskantistu a altistovi 4 zl., literátům 3 zl., hudebníkům 8 zl., varhaníkovi za deputátní obilí 33 zl. 48 kr. a k společným bratrským slavnostem 3 zl. Zde udávají se také dva direktáře po 1 zl., jeden na kruchtu, druhý do sakristie, pak na hudebné nástroje 4 zl. a za lojové svíčky na kůr, do sakristie a na věž na den dušiček, pak v adventě 12 liber 2 zl. 58 kr. V srpnu l. 1785. byly pak všecky bratrské svršky vylicitovány, ten kancionál za 18 kr., dvoje housle (prodali za 2 zl. 46 kr.), dva pozouny, velké a malé bubny a t. d. (L. c. N. 8.)

Malá liter. bratřina byla také v městysi Uhlířských Janovicích, panství Ratajského při kostele sv. Jiljí Měla v r. 1785. u sousedů 58 zl. 5 1/2 kr. na 9 obligac uloženo, 21 zl. 19 1/2 kr. hotových peněz a vybírala od nových členů též „příjemné“ Inventář t. r. (?) vykazuje také 4 staré černé pláště a klobouky, 15 ll. žlutého vosku, bratrskou knihu a pravidla. Farářem byl zde tehdy Jos. Křepelka, primátorem Fr. Křepelka a purkmistrem Vojt. Devettro. (L. c. N. 10.)

Malé bylo též bratrstvo v Černém Kostelci. Mělo r. 1785. 163 zl. 10 kr. na 4 obligace u sousedů (Václ. Vomáčka v Prusíku, Jak. Herodes v Čeřenicích a t. d.) uloženo. Však roku 1782. bylo té jistiny 379 zl. 39 kr. 1 1/2 tr. Věnovaliť na pořízení nových varhan 219 zl. 20 kr. Vybírávali u sousedů též koledu (r. 1782. 4 zl.), k níž také sami literáti přispívali. O vzniku bratrského kapitálu podali starosta Frant. Čermák a oba starší literátského kůru Jos. Čermák a Jan Tůma r. 1784. zprávu, že neměli jiných příjmů než koledu. Aby pak mohli dáti za zemřelé bratry také sloužiti mši sv., skládali tu koledu, přidávajíce vždy několik vlastních grošů k tomu. Tak se sešlo 167 zl. 50 kr., k čemuž i sami zakladatelé liter. bratrstva, kteří tenkrát ještě žili, přispěli. Bylo tedy toto bratrstvo založeno až v druhé polovině 18. století. Byly pak ročně dvě mše sv. slouženy za zemřelé bratry. Literátští

zpěváci dostávali za českobrodskou a sázavskou pouť po 1 zl. 10 kr. (L. c. N. 13.)

K těmto aktům přiložena jest též česká listina z městečka Skalice stříbrných hor panství černokosteleckého ze dne 17. ledna 1784. Dosvědčují v ní starosta a pp radní na vyzvání úřadu, že v Skalici nikdy nebylo a není literátského bratrstva, nýbrž toliko „kantor jejich že v kostele před bohoslužbou literátské písně vždy zpívá“ (L. c.)

Hojné a poučné jsou zprávy, jež dochovaly se nám o liter. bratrstvu v podaném městě Vlašimi při kostele sv. Jiljí. Založeno bylo l. P. 1643. od p. Jana rytíře Ostrovce z Kralovic, jak svědčí nadační listina t. r. R. 1785. měli na 12 obligací uloženou jistinu 192 zl. 21 kr., jež daly jim ročně 7 zl. 39 kr. úroku; pak na 1 obligaci 20 zl., z nichž pět zl. patřilo liter. kůru domašínskému. Za času inventury (20 I.) r. 1784. drželi ty peníze vlašimští sousedé Mat. Vesecký, Jak. Němeček, Jn. Chobodides, Mt. Buriánek, Frt. Vopálka a jj. Kromě toho jim patřily dvě zahrádky pod půl korce, jichž užíval děkan, povinen jsa za to ročně 4 mše sv. za celé bratrstvo sloužiti. O těchto zahrádkách zachoval se opis nadační listiny, nemálo poučný. Praví se v něm:

„Purkmistr, konšelé a celá obec podaného města Vlašimě, majíce my hned od starodávna ten chvalitebný a pobožný obyčej, že v sváteční a nedělní dni, dříve, nežli se služby Boží konati začínají, na kůr do kostela se scházejí, pobožně od církve sv. vydané písně mateřskou řečí zpívají a literáti slují: pročež k zachování a rozmnožení této své pobožnosti, pobožného, lidu sprostému velmi milého a užitečného zpívání, ponížení a poddaní nebožku mou nejmilejší manželku jakožto vrchnosť svou žádali, by jim povolila dvě zahrádky, obě dvě na jejich osobním místě, sice na půdě vrchnosti učiněné, jednu hned naproti vratům děkanským a druhou na poledne od děkanství, nynějšímu panu děkanu vlašimskému i sukcessorům jeho k stálému jich užívání zapsati a užívati a odevzdati .... A já také jako kurátor statku dětí mých nezletilých jim to tímto listem schvaluji a potvrzuji .. A ti literáti pana děkana i sukcessory jeho do svého počtu beze všeho platu přijímati i za svého praesida a ředitele držeti ... povinni budou.“ (Datum schází.) Helmhardt Christoph Graf von Veysenwolf.

Platívali pak děkanovi na prosby za celé lit. bratrstvo 2 zl., kantorovi za zpívání pašijí 35 kr. a na struny 45 kr. a za 4 ll. voskovic 4 zl. Za správu varhan r. 1785. dali 3 zl. 26 kr. — Svršky měli jako jiná bratrstva: 9 soukenných pohřebních plášťů a klobouků, jednu starou, v červený samet vázanou knihu bratrskou, voskovice a pochodně, 6 starých mariánských obrazů, na plátně malovaných, jež koupil kondrácký kantor při dražbě za 10 kr. Kancionály vykazuje inventář r. 1785. tyto: tři rorátní zpěvníky, 4 staré, velké a 19 malých kancionálů, jak dosvědčil. Čen. Svoboda, direktor panství, Jak. Horálek, děkan a Frt. Vopálka, početvedoucí bratrský. Všech těchto 26 kancionálů koupil v dražbě děkan za 1 zl. a 4 kr. (!) — Kde jsou nyní? Co bychom dali nyní za jeden jediný z těchto čtyř starých! (Viz Louny) Licitační protokol ze dne 21. srpna 1785. obsahuje také dražbu na svršky literátských kůrů v Domašíně, Štěpánově, Zdislavi a Kondratci, jež náležely k vlašimskému panství. Domašínskému vydražili: 6 pohřebních plášťů a klobouků, a 6 na plátno malovaných obrazů Panny Marie (koupil Zajíc za 12 kr.); Štěpánovskému ornát, umbellu z červeného damašku, 6 černých soukenných plášťů a klobouků. (Jeden z těchto plášťů prodali až za 18 zl. 54 kr.) Dále jim prodali 2 staré, záplatované klariny (koupil kantor za 1 zl. 13 kr.), dvoje housle, 1 violu, 2 hoboje a 1 starou basu (za 3 zl.); těchto pět nástrojů vydražil štěpánovský farář Jan Němeček, celkem za 8 zl. 33 kr. — Pláště, klobouky, příkrovy, umbelly atd. prodali také zdislavskému a kondratskému kůru liter.

Po zrušení bratrstev a provedené licitaci odvedeno bylo 14. ledna 1789. úřadům: od štěpánovského kůru 125 zl. 45$^{3}/_{4}$ kr., od domašínského 60 zl. 25 kr., z Kondratce 30 zl. 6 kr., od zdislavského kůru 56 zl. 40 kr. a vlašimského 115 zl. 53$^{3}/_{4}$ kr. (L. c. N. 15.)

Liter. kůr v Domašíně při kostele sv. Jakuba měl 74 zl. 25 kr. všeho jmění i s pětkou, při vlašimském bratrstvu vykázanou. Uloženo bylo na obligace u sousedů, ona pětka u zemských stavů. Úroku brali 1 zl. 55$^{1}/_{4}$ kr. Platili: děkanu za dvě mše sv. 1 zl., kantoru 20 kr. (!), literátům 1 zl. a na den Božího Těla za zpěv 12 kr.; na prosby za bratry 45 kr. Měli bratrskou knihu, v níž byla psána jejich pravidla a účty; kromě ní rejstřík zemřelých bratří a sester; pak 2 kancionály rorátní. Ostatek viz při předešlém bratrstvu. (L. c. N. 16.)

Též ve vsi Kondratci měli při kostele sv. Bartoloměje liter. bratrstvo. Měli dle inventáře z r. 1785. jistinu 27 zl 36 kr.

Dle toho byly též vydaje jejich nepatrné, svršky jako jinde, knih nebylo, (aspoň dle inventáře 1. VIII. 1785.) žádných. Účetní výkaz z r. 1783. svědčí, že ode všech přidružených členů vybírali ročně příjemného a čtvrtletného poplatku kolem 5 zl. 15 kr. Z toho platili na 4 mše kvartální faráři 2 zl. 36 kr. V tomto výkazu jeví se také 1 kancionál. Posledním starším bratrským byl Václ. Vlasák, početvedoucím Tom. Navrátil za faráře Jn. Al Pokorného. (L. c. N. 17.)

Malé bratrstvo bylo též v Zdislavicích při kostele sv. Petra a Pavla. Bratří měli na 11 obligací u sousedů uloženo 77 zl 59 kr., jež daly ročně 3 zl. 4 kr. úroku. Platili faráři ročně za zpívané anniversarium 1 zl. 10 kr. a za 2 tiché mše 1 zl., kantorovi 1 zl. 2 kr., literátským zpěvákům 1 zl. 30 kr Také za každého zemřelého člena byli povinni dáti mši sv sloužiti. Inventář jejich z r. 1785. (6. srpna) vykázal 5 starých plášťů a klobouků, pak též jeden starý a potrhaný kancionál. (L. c N. 18.)

Větší lit. bratrstvo bylo v Štěpánově při kostele sv. Bartoloměje. Měliť na 24 obligací uloženo 87 zl. 8 kr., jež daly 4 zl. 21 kr. úroku. R. 1785. uloženy byly u sousedů: Hulička, Kudláček, Svoboda, Plachý, Skřivan, Šanda, Matha atd. Čtvrtletních příjmů od členů t. r. se sešlo 25 zl. 28 kr. 1½ tr. Z toho platili ročně faráři za 4 kvartální mše 2 zl., za celoroční prosbu 2 zl., varhaníkovi od kvart. mší 24 kr., kantorovi 24 kr. a zpěvákům 15 kr., za zpívání rorát v čas adventní 2 zl., starším („mediatům nebo přísedícím“) 1 zl. 30 kr. a mladším 30 kr. Tak dle inventářů z r. 1783. a 1785. Tehdáž byl farář Němeček zároveň jejich inspektorem, měli pět „přísedících“, početvedoucího a písaře. Z jmenovitého výkazu dlužníků z r. 1785. seznáváme, že mělo bratrstvo také 55 sester, jež platívaly o suchých dnech po 3 kr. 3 tr. Měli 1 český kancionál rorátní. Že měli také hudbu nástrojnou, řečeno bylo již při vlašimském bratrstvu. Tam viz ostatní. (L. c. N. 19.)

Prastaré liter. bratrstvo bylo na staroslavném Vyšehradě při kollegiátním kostele sv. app. Petra a Pavla. Jedna nadační listina, jejíž kopie přiložena k inventáři t. bratrstva ze dne 8. srpna 1785., výslovně udává prastarou („uralte“) fundaci 50 zl. na vyšehradské literáty, aby v adventě zpívali denně roráte. Uložen byl tento kapitál tehdáž u vyšehradského souseda Vojt. Spergla a pojištěn byl na jeho zadní zahradě. (L. c. N. 20.)

8. Z **klatovského** kraje známe tři liter. bratrstva této doby.

V Klatovech samých bylo velmi zámožné a vynikající bratrstvo. Vládloť r. 1785. jměním 2502 zl. 5¾ kr., z něhož bylo

118 zl. 35$^3/_4$ kr. hotoviny a na 41 obligací uložena byla r. 1785. jistina 2155 zl. 30 kr., z nichž brali ročních úroků 94 zl. 12 kr. U zemských stavů bylo uloženo 55 zl. Ostatní dlužníci byli klatovští sousedé K. Jablonka, Teresie Martin, Vcl. Kraus, Radobyl, Figalla, Kalivoda, Polák atd. Roku 1783. obnášelo celé jmění 2534 zl. 48 kr. 4$^3/_4$ tr. Z toho platili pp. literátům od zpívání při matuře 6 zl. a za dva a tři čtvrti centu kaprů (po 9 zl.) k štědrému večeru 24 zl. 45 kr., „officiálům" kůrovým celoročně 12 zl., literátskému „intonistovi" (t. j. předzpěváku) 3 zl. a literátskému sakristovi 1 zl. 30 kr. O vzkříšení Páně zpívali literáti na věži, začež dostávali 40 kr. Bratrstvo připlácelo („konkuriruje") též na roční mzdu prvního houslisty („fidicena") 5 zl., z čehož na jevo jde, že měli Klatovští tehdáž také nástrojný průvod kůrových zpěvů. V českém „počtu na příjem a vydání" bratrstva v r. 1783. čteme také výdej na dvě žluté svíce před velkým oltářem a též dvě na liter. kůru, jakož i za žluté světlo k tumbě na den dušiček, celkem 16 ll. za 14 zl. 24 kr. a za 12 lojových svíček na liter. kůru 2 zl. 31 kr. Měli 14 černých soukenných plášťů, jež v dražbě prodaly se za 10 zl. 30 kr., pak umbellu se stříbrnými portami. Toto stříbro (6$^1/_2$ lotu) museli z rozkazu úřadu sejmouti a do úřadu mincovního zaslati. Oba inventáře (z r. 1784. a 1785.) udávají také neméně než 25 rozličných kancionálů bratrských a 1 velký, pergamenový s malovanými initiálkami, jenž byl prodán za 8 zl., ač jej v dražbě cenili na 24 zl. Jest to asi týž, jenž chová se podnes na klatovské radnici. O ostatních dí inventář chatrným udáním: „1 mittelmässiges u. 4 Stück kleinere = von Papier; 4 Rorategesangbücher, 2 grössere, 2 kleinere; 1 kleines Gesangbuch; 3 kleine Prozessionsgesangbücher; 3 Gesangbücher zu den Begräbnissen; 8 Stück verschiedene kleine u. grössere, alte u. Theils zerrissene Gesangbücher." Všecky tyto ostatní kancionály prodali v dražbě za — 1 zl.! — Že na tolik a velkých knih a ostatní svršky bratrské měli na kruchtě také zvláštní skříně, je zřejmo. (Brud. akt. Fasc. 12. N. 9.)

Z nejbohatších lit. bratrstev bylo bratrstvo v Nepomuce, nazvané bratrstvem sv. Michala. Jeho příjem v (české) knize počtů z r. 1785. vykazuje jmění neméně než 4148 zl. 49$^1/_4$ kr., z něhož měli za pány stavy 3727 zl., u sousedů 260 zl. 50 kr. a na hotovosti 55 zl. 39$^1/_4$ kr. Ti sousedé byli: Dan. Klaudius, Frt. Strejček, Jn. Tereba, V. Fojtík, Ticháček, Mastný a jj. Za příčinou takové zámožnosti shledáváme při těchto literátech, že nakoupili také značně hudebných nástrojů pro svůj kůr v této době. Zakoupilit r. 1785. jeden

pár nových lesních rohů „do všech tonů“ a dvoje nové housle za 43 zl 40 kr., 6 smyčců za 2 zl., 1 nový bráč, 2 tucty kolíků a kobylek a strunníky k houslím za 5 zl $40^1/_2$ kr., za nový potah dvou violonů a bubnů po 3 zl. Jak velké platy vykázali proto také svým zpěvákům a hudebníkům, poznáme později. Zde přidáme jen to ještě, že platili na světlo k roráte 3 zl. 13 kr, všem hudebníkům dohromady 120 zl. a 30 kr. A mohli tolik dáti; neboť brali jen z té stavovské obligace 149 zl. $4^1/_4$ kr. úroku, jak dokazuje inventář z r 1785. Literátským inspektorem a početvedoucím byl tehdy Jn. Hájek za děkana Arn. Pušmanna. (L. c. N. 16.)

Malé bratrstvo bylo v městečku Plánici. Jeho inventář z r. 1785. vykazuje 186 zl. $6^3/_4$ kr., jež měli uloženy na 15 obligací. Úroku z té jistiny brali 7 zl. $26^3/_4$ kr. Z celoročního počtu t. liter. kůru za r. 1783. seznáváme, že Pláničtí měli nejen kůr chorální, nébrž i figurální, a k tomuto kůru platili kantorovi též na struny (a j. potřeby) 1 zl. 45 kr.; „mladšímu“ t. j. sluhovi 1 zl. 10 kr. od vybírání úrokův. Ročně sloužil farář za bratrstvo 2 mše sv., začež dostával 1 zl. 30 kr. Bratrstvo skládalo se z bratří a sester. Početvedoucím byl tehdáž Js. Plánička, purkmistr a spolu primasem Hav. Žemlička, druhým purkmistrem Blaž. Javorský. (L. c. N. 18.)

9. Přistoupíme ke kraji **královéhradeckému**, jenž měl v této době nejvíce literátských bratrstev, pokud známo, t. 16, mezi nimi také znamenitá. Bohužel scházejí akta právě nejznamenitějšího z nich t. král. hradeckého, jehož drahocenné kancionály až posavad chovají se v krásně zřízeném městském museu. Tyto kancionály, jež hradečtí měšťané po zrušení bratrstva při závěrečné dražbě sami skoupili, aby je kůru a městu zachovali, svědčí o tom, že kr. hradečtí literáti „figurální“ povznesli se v této době k vysokému stupni pěveckého umění, zpívajíce tytýž také rozsáhlé polyfonové skladby velkých a největších rozměrů, 7 až 12hlasná motetta starých a současných klassiků, ba až i 24hlasné kantaty pro 4 šestihlasné sbory.[1]) A ježto známo, s jakou láskou a neúmornou vytrvalostí právě kr. hradečtí zpívali po všechen čas a pějí podnes nepřetržitě též roráte adventní, tedy samo sebou se rozumí, že měli vždy také literáty chorální. Tiť pěli také písně z ostatních českých kancionálů hradeckých. (Viz o těchto kancio-

[1]) Pamatujme, že jsme také u kouřimských a něm. brodských literátů shledali 7hlasné mše Luytonovy. Vizme k tomu níže i Sedlčany.

nálech obšírnější zprávu naši v „Cyrillu“ č. 7. r. 1891. str. 54—55.) Švenda pak vypravuje, že 2. pros. (l. P....) v neděli adventní pp. literáti královéhradečtí při shromáždění v domě farním zvolili starší toho konventu na budoucí rok: pana Jana Hubecia, J. Duchoslava, J. Tobolecia, a J. Vorlického. Toho dne postoupila jim Kateřina Daniele Dvorského ... dluh na domě pí. Ester. (Měd. obr. Kr. Hr. (1619.—1636. str. 22.) A k r. 1635. napsal, že „ke konci roku (5. XII.) stalo se vedlé starobylého obyčeje města toho shromáždění poctivého bratrstva konventu kůru literátského, kdež p. J. Revýr a p. Jn. Markocius .... následujíce předků svých, kteří za živobytí svého přední údové téhož bratrstva byli, žádali do společnosti téhož bratrstva přijati býti a byli přijati. Tehdy stalo se též napomenutí, aby všichni pp. bratří pilně tento advent i jindy vždycky do chrámu Páně k zpívání a chvále Boží chodili. Pro dobrý v tom pořádek zvolili těchto 5 kantorů: p. Vcl. Bočka, p. Sam. Suka, p. Jn. Pavlovského, p. J. Biskupa a p. J. Uhlíře. (L. c. str. 256.)

Znamenité a velmi zámožné lit. bratrstvo bylo v král. věnném městě Jaroměři n. L. při děkanském kostele sv. Mikuláše. Inventář ode dne 8. srpna 1785. nazývá je „Conventus Chori Litteratorum.“ Tak i „celoroční počet literátský za r. **1760**. („Vzácný konvent literátský“.) Tento český počet vykazuje všeho jmění 2617 zl. 29 kr. 4 tr. Na hotovosti měli jistin 1913 zl., z nichž brali ročně 113 zl. 35 kr. 3 tr. úroku. Roku 1780. byly ty kapitály uloženy na 33 obligace na dobrou hypoteku. Měli také dvě louky (pod 8 a 5 korců), z nichž dostávali 20 zl. nájmu. Pak jim patřila dvě pole (pod 8 a 7 korců), z nichž v tom roce sklidili žita za 21 zl. 46 kr. 3 tr. a ovsa za 7 zl. 21 kr.; za slámu dostali 3 zl. 33 kr. R. 1785. pronajali všecky pozemky takto: louku stračovskou za Jezvinami za ročních 40 zl., louku za Brdžemi (brdci?) za 10 zl., pole stračovské za Jezvinami za 20 zl. a pole Klaudisovské tamže za 17 zl. 30 kr.[1]) Tyto pozemky cenily se dle inventáře z r. 1785. na 1940 zl., tak že v tomto roce čítalo se inventárně všeho bratrského jmění dokonce až na 4369 zl $12^{1}/_{8}$ kr., jež daly tehdáž úroků 180 zl. $48^{3}/_{8}$ kr. O těchto pozemcích tu výslovně se praví, že byly věnovány na vydržování obou kurů, chorálného i figurálného, pak na služné kostelním služebníkům. Dělili se tedy jarom. literáti, jako při jiných velkých bratrstvech, na tyto dva kůry a

[1]) Dříve za vlastní správy polí bylo jim platiti od stodoly, od skládání a mlácení obilí.

proto shledáváme i v liter. počtu položky vydejů na oba kůry. V liter. počtu za r. 1760. stojí zřejmě: (10.) „Figurálným muzykantům, kteří přes celý rok na choře figuralném obzvláštně při velkých slavnostech se potřebovati dají a musicírovati pomáhají, mezi všechny k rozdělení pasirovány a také vydání gratiale se tuto odpisuje: 16 zl.[1]) Literáti kupovali také všechny hudebné nástroje a platili za správky jejich. A že i tito literáti měli značný orkestr, poznáme níže. Chorálných literátů bylo 12. Těm platili „jménem štědrého večera“ 12 zl., začež měli přes celý rok v neděli a svátky, též přes celý advent rorátním zpěvem „hlasy svými Pána Boha chváliti.“ Kantorovi s varhaníkem a školním mládencem platili za obědy 10 zl., na struny pro „figurální kůr“ mu přidávali 3 zl., početvedoucímu ročně 20 zl. Literáti jaroměřští měli také velký, těžký praporec, jejž o procesích nosívalo 9 literátů, začež dostávali 5 zl. Kalkantovi od „zdvihání“ měchů platili 2 zl. 20 kr. a daně z příjmů 11 zl. 37 kr. Ba i na stanci kaplanovu přispívali ročně 20 zl. do důchodu obecního. Kromě toho platili za světlo v adventě k roráte a na další zimní čas pro oba kůry, chorálný a figurálný 5 zl. 51 kr. (r. 1783.) Téhož r. zaplatili dvěma bratrským mladším 18 zl. nájmu, na dluhu jim zbývajícího, a do kasy chudých 12 zl.

Ročně sloužil děkan za bratrstvo 4 čtvrtletní mše sv., při nichžto pp. bratří skládali „bratrskou oféru“. — Inventář z r. 1785. vykazuje také jednu rorátní knihu („Adventbuch zum Absingen der Choralroraten“) a 4 menší kancionály. Prvá licitační komise udala o nich, že je ponechali k další potřebě kostelní. Ale nic naplat! Přišel rozkaz a museli je také prodati. (Stalo se dne 11. února 1786.) Rorátní kancionál vydražil Js. Matuška za 1 zl. 24 kr. Kancionál velkého folia, krásně psaný a malovaný, jenž podnes chová se v Jaroměři na kruchtě děk. kostela, koupil měšťan J. F. Jelínek a vrátil kostelu. (V. Knapp. Pam. m. Jarom. str. 68. Ostatek viz Pam. arch. III. str. 285. a Mus. časop. 1848. I. 419.) Ostatní 4 vydražil Vcl. Neumann za 2 zl. 10 kr. — Pole a louky bratrstva prodala zrušov. komise dražbou za 2770 zl. (Br. akt. l. c. N. 13.)

Malé liter. bratrstvo v Kyšperku mělo toliko jistinu 50 zl. již dle nadační listiny založil Eliáš Weirauch, soused kyšperský. Úrok z ní 2 zl. dostávali „předzpěváci literátů“, tedy kantoři.

---

[1]) R. 1783. dali jim a ostatním, kostelu a kůru sloužícím 21 zl. 22 kr. „na místo loučních gruntův, kteréž jim odejmuty byly.“

Ostatně prý neměli žádných jiných nadací, ani příspěvků, ani statut, ani nářadí, jakž úředně přiznali r. 1785. farář Frt. Hanus a direktor žamberského panství Fr. Js. Schlessinger. (L. c. N. 7.)

O bratrstvu v Kostelci (n. Orl.) nedostalo se nám akt do rukou. Za to z Náchoda známe dvě bratrstva literátská. Jedno bylo při zámecké kapli, druhé ve městě. — Při zámecké kapli nanebevzetí Panny Marie založil je hrabě Desfours, tehdejší pán na Náchodě, asi v polovici 18. stol. (r. 1759.?), ježto nadační kapitál složil na ně po částech v ll. 1759., 1767., 1769., 1772., 1774. a 1783. Ta jistina obnášela 506 zl. Roku 1786. vzrostla na 586 zl. 39⅓ kr. Tehdáž bylo zámeckých literátův 53, mezi nimi také náchodský primátor Mates Didakt, poštmistr, farář, býv. výběrčí, zámecký kaprál a mnoho sousedů z Náchoda a okolí. I prohlásil o nich tehdejší správce Jn. Kratochvíl protokolárně, že zcela dobrovolně skládali při ročním shromáždění po 4, 3, 2 kr., jak kdo chtěl; sebrané takto peníze vynakládali na pohřby členů, na mše sv. a na paramenty. Za 1 zpívanou mši bratrskou platili zámeckému kaplanu 1 zl., kantorům 35 kr., literátům, kteří také roráte zpívali, a bratrskému sluhovi 5 zl. 15 kr. Ale již r. 1784. shledáváme v bratrském počtu poznámku, že při posledním nepřátelském vpádu zmařeny byly všecky předešlé účty a listiny bratrské a že proto i dokonce zaniklo bratrstvo; ježto nezbylo nic, než úrok z bývalého kapitálu bratrského jako roční důchod. (L. c. N. 25.)

Tato zámecká liter. bratřina jest nám důkazem, jak obecně a hluboko zakořeněn byl ústav literátských bratrstev ve všem národě českém i v XVIII. století. Všude byla, po městech, po venkově, ba i v zámcích; neb třeba na jiných zámcích nebylo zvláštních bratrstev, bývali přece i páni zámečtí členy liter. bratrstev.

Hojné a zajímavé jsou zprávy o městském liter. bratrstvu v Náchodě při kostele sv. Vavřince. Roku 1784. vládli jistinou 733 zl. 39 kr. 2 tr. (i s úrokem 22 zl. 18 kr.), z níž dali „praecinctorům" (! roz. praecentorům, předzpěvákům) a ostatním „choralistům" (= literátům) a sloužícím obyčejného ročního platu 19 zl. 30 kr. Na nový rok chodili literáti koledou a dostávali na kadidlo při ní 43 kr. R. 1784. jí vybrali 10 zl. 2 kr. Zpívali vždy před ranní mší sv. a při ní, pak adventní roráte, za něž dostávali 1 zl. „Instrumentum fundationis" na mše za † býv. náchodského primátora Norb. Klapra z r. 1753. vykazuje literátům za zpívání při jeho anniversarium 15 kr. a kantorům od „musícirování" při něm 24 kr. Jiná nadace z r. 1722. vykázala varhaníkovi

a „za hudbu při exekviích“ 45 kr. — Roku 1785. obnášela ta jistina jen 557 zl. 30 kr. a 22 zl. 18 kr. úroku, jak svědčí inventář, z něhož dovídáme se také, že sešla se po částkách r. 1747., 1759.,. 1765., 1771. atd. a byla u 22 sousedů na obligace s jistou hypotekou uložena. Měli také bratrskou knihu statut a bratrských členů. K církevním slavnostem pořídili sobě žlutou, damaškovou korouhev se stříbrnými třásněmi, jež pak v dražbě se prodala za 22 zl. 30 kr. Měli také 2 umbelly, příkrov a pro nosiče umbelly červený kabátec a paruku s věncem. Umbellu koupil pak při dražbě žid Samuel Moyses za 6 zl. 10 kr. Inventář r. 1786., od purkmistra Ant. Peiskra a děkana Ant. Heina potvrzený, vysvědčuje tyto bratrské kancionály: 1 velký starý kanc., dva „Slavíčky rájské“ (Božanovy), 5 tištěných in IV. a 21 jiných, psaných a tištěných, k processím a pohřbům. Měli pro ně na kruchtě almárku a pulpit či stojan s krucifixem, před ním železný podstavec na voskovice. „Slavíčky“ prodaly se v dražbě za 28 kr. a všech ostatních 27 za 1 zl. 48 kr., tedy jeden k druhému za 4 kr. Nebudeme se tomu diviti, uvážíme-li, že sl. licitační komise sama o nich prohlásila, že se nehodí leč k roztrhání jako popsaný papír! (L. c. N. 26.)

V Novém Městě nad Medhují bylo liter. brat. při kostele nejsv. Trojice. Z jeho inventáře z r. 1785. seznáváme, že měli bratří nadační jistinu 164 zl. 39 kr., 19 kr. „železné krávy“ na „kramlické“ louce, všeho všudy 177 zl. 15½ kr., z nichžto brali 6 zl. 52 kr. úroku. — Účet z r. 1783. vykazuje hudebníkům 1 zl. 30 kr. na bratrské potřeby 6 zl. 57 kr. a na služby 4 zl. 38. Měli bratrskou knihu, do nížto zapisovali bratry. (L. c. N. 31.) Kancionál nevykazuje se v inventáři žádný a přece chová se český „graduál literátů N. M. n. M.“ podnes v universitní knihovně pražské (17. A. 42.). Pochází nikoliv z konce XVI. stol., jak dí A. Schmitt v Methodu 1871. (č. 1. a 2.), nýbrž z r. 1605., jakž na přední desce do kůže vytlačeno. Jest utrakvistský.

Staré liter. bratrstvo bylo v městě České Skalici n. Úpou při farním kostele nanebevzetí Panny Marie; neboť v licitačním protokole z r. 1786. dí se o bratrském pulpitu, že jest od velmi pradávných časů porouchaný („vor sehr uralten Zeiten her“). R. 1785. měli ročních příspěvků 52 zl. 33 kr. a všech příjmů vůbec 114 zl. 54½ kr. R. 1783. měli vedle „počtu“ svého příjmů: 54 zl. 28 kr. 3 tr. zbytku kas., od bratří z ročních 2 kr. vybrali 8 zl. 28 kr. na mše sv. a od bratří „jak na kopy, tak na vosk a mladšovství (t. j. bezpochyby na „mladší“ bratry) 37 zl.

28 kr. Z toho zaplatili rektorovi Václ. Ditrichovi 1 zl. 10 kr., 3 kantorům (Vcl. Zigmund, Voj. Borek a Fr. Matějů) 2 zl. 20 kr., dvěma při procesích 1 zl. 10 kr. a dvěma „mladším" 2 zl. 20 kr. Platili také za bratrské mše sv. Ročně konali jako jiní společné „shromáždění" všeho členstva, při němž vydali (r. 1783.) za pivo 19 zl. 48 kr., za chléb, sýr a máslo 5 zl. 22 kr. Měli také zápisník členů a knihu pravidel, r. 1717. založenou pak dvě svítilny k průvodu s Nejsvět. Svátostí k nemocnému.

Řečený licitační protokol vykazuje pouze jeden kancionál, často již jmenovaný „Slavíček rájský", jejž někdo bratrstvu daroval až r. 1772. (Patrně tedy měli ještě jiný, alespoň jeden, z něhož před tím rokem zpívali.) Divno! Stržili zaň v dražbě 1 zl. 36 kr. (Viz m. Náchod.) Při této položce připsáno do protokolu, že jest (t. „Slavíček") ku potřebě netoliko literátů, ale i všeho lidu, aby všichni při mši sv. a mimo ni zpívali. (L. c. N. 28.)

Také v Třebechovicích pod Orebem u Hradce Kr. bylo bratrstvo při farn. kostele sv. Ondřeje. Roku 1785. byl jeho „praesesem" farář Antonín Franc a starším Vojt. Čermák. Mělo na penězích 133 zl. 56 kr, na obligace u sousedů uložené a jeden kancionál, jenž byl v dražbě prodán za 40 kr., s ním také 4 černé pláště. (L. c. N. 36.)

Chudé bratrstvo bylo v městečku Úpici při kostele sv. Jakuba. Poslední inventář jejich nevykazuje jmění žádného, nýbrž toliko 13 zl. příjmů a tolikéž vydání. Členských příspěvků o suchých dnech sešlo se 6 zl. 10 kr., koledy dostávali 4 zl. 15 kr Ročního platu kantorům, praecentorům, účetním a služebníkům kostelním dali 5 zl. 16 kr. (L. c. N. 30)

O bratrstvu v Dobrušce podal obecní starosta Jn Kratochvíle r. 1785. k úřadu zprávu, že zdejší liter. kůr nemá ani fundace, aniž jakékoliv důchody, nýbrž závisel pouze na dobré vůli některých zbožných lidí, pokud chtějí v kostele darmo zpívati. Tito literáti měli také kus louky a pole pod 2 korce a 2 věrt. ceny 100 zl. O těch pozemcích pravil, že jich odměnou užívají od nepaměti předzpěváci, kterých třeba jest, aby načínali kostelní zpěvy při ranné mši a před kázáním. Ježto staré knihy shořely, nelze dokázati původ těch pozemků; ale má se za to, že jim byly od obce k užívání postoupeny proto, že ti předzpěváci mimo koledu ničeho neměli. — Inventář (1785.) vykázal toliko několik kabátců, 6 černých plášťů a 380 modlitebních knížek. (L. c. N. 35.)

Holohlavští literáti při kostele sv. Jana Křt. měli r 1785. u sousedů uloženo 138 zl., z nichž dostávali 5 zl. 31 kr. úroku. —

Svršků neměli žádných, toliko dva staré a dva nové kancionály jež koupil pak v dražbě Frt. Haicman ze Smiřic všecky za 1 zl 48 kr. (L. c. N. 51.)

Také v městysi Horním Jelení (žambersk. panství) bylo lit. bratrstvo beze jmění. Měli toliko 1 velký a 1 malý kancionál, jež prodali v dražbě za 14 kr. kostelu. Měli též dvě damaškové korouhve a dvě staré umbelly. (L. c. N. 58.)

O Opočenském bratrstvu dočítáme se z přípisu vys. gubernia ze dne 2. července 1786., že nemělo žádného jmění a jeho šest literátů že dostávalo toliko něco koledy od sousedů; ježto ale nyní koleda je zrušena, nemají ničeho na příště dostávati.

Staré bratrstvo v Rychnově n. Kn. či soukennickém při kostele sv. Havla kvetlo i v této době dále, jak viděti z jeho listin, jež hojné a zajímavé zprávy o něm poskytují. (V. nejprve, co řečeno o něm k ll. 1634. a 1651. na str. 145.) Roku 1785. měli kapitál 288 zl. 17$^3/_4$ kr.: od pohřbů, (jednou též od zpívání žaltáře Anny Císařovy 1 zl. 10 kr.) dohromady 7 zl. 56 kr.; 2 zl. tržili z literátské louky, již l. P. 1585. Matěj Mosalů a Daniel Kubíčků, t. č. starší kůru literátského, koupili pro literátské bratrstvo. Této louky užívali každý rok 4 literáti „dle posloupnosti". — Staršímu literátu platívali („nomine stantis") 1 zl., za zpívané anniversarium 1 zl. a při výroční „konvokaci" pro uctění společných údů choru literátského vydávali kol 10 zl. 20 kr. (r. 1784 zl. vyd. 19. I. 11 zl. 48 kr.). „Panu varhaníkovi platili za čas adventní 2 zl. dokládajíce, že by sice jako spoloúd liter. kůru, jsa všech jeho dobrodiní účasten, pp. bratřím zdarma ku pomoci býti měl. I kalkantu platili „od zdvihání měchů" v adventě 18 kr. a všem literátům k štědrému večeru 5 zl. 49 kr. (Viz „počet" od 1. I. — 31. XII. l. P. 1784.) Na inventáři ze dne 15. XII. 1785. podepsáno 9 literátů a desátý děkan Jn. Vinc. Peltzel, episc. vicarius for. Jména těchto literátů jsou: Thad. Wenyger, Frt. Js. Železný, Kar. Boch (tito tři mají pečeť erbovní), Frt. Kaun, Js. Rašek atd.

Kancionálů vykázali r. 1785.: 4 staré tištěné (in folio), dva staré tištěné (in IV.), 1 psaný (in IV.) a 9 starých psaných kancionálů (in folio), všecky vázané. O jednom praví licitační protokol ze dne 9. III. 1786.: „Ein uraltes geschriebenes Gesangbuch de anno 1606. in folio". Prodali jej za — 4 kr. Ty dva kvartové prodali za 6 kr. Sama licitační komise zastyděla se asi za tyto ceny, ježto uznala za dobré, v protokole omluviti to tím, že prý nikdo více nepodal za ně. Však to byly jen zbytky

z oněch **16** kancionálů, jež vydraženy byly již dne 16. XII. 1785. takto: 1 quartový koupil Vcl. Parta za 15 kr., jeden K. Boch literát za 21 kr., a jiný za 11 kr., jeden oktávový Vcl. Koeller za 26 kr., 3 oktávové Jn. Chládek (literát) za 24 kr., 2 jiné psané Js. Pilský za 27 kr. a 4 jiné Ign. Pelikán za 8 kr., tedy za dva krejcary jeden! (L. c. N. 39.)

Co poznali jsme o opočenském liter. bratrstvu, platí také o liter. kůru v Solnici. Jmění neměli žádného, nýbrž dostávali toliko něco koledy od sousedů z dobré vůle jejich. Bratrstvo skládalo se toliko z několik osob, jež pouze pro čest a slávu Boží v kostele zpívali. Ani svršků neměli leč toliko 6 starých kancionálů, jak se dočítáme v licitačním protokole ze dne 22. pros. 1785. Tehdáž koupil je Jn. Doubravský za 1 zl. 36 kr. Starším bratrstva byl tehdáž Jiří Kalouš. (L. c. N. 53.)

Zvláštními výsadami vyniklo bratrstvo ve Vamberce, při farním kostele sv. Prokopa zřízené. Na nový rok l. P. 1765. daroval tamější farář 100 zlatých tomuto bratrstvu, aby za ně každoročně slouženo bylo pět zpívaných mší za literáty. Za to koupili pak louku ceny 125 zl., z níž bral 5 zl. nájmu vamberský farář za oněch pět mší sv. Na nadační listině těch 100 zl. podepsáni jsou vikář, farář, pak rektor lit. kůru Vojt. Dam. Rozvoda, syndikus téhož kůru Frt. Suchánek a dva starší Frt. Jos. Žižka a Jan Holoubek. — Jednou předností a milostí vyniklo vamberecké bratrstvo nade mnohá jiná. Získali totiž bullou papeže Benedikta XIV. „Ad futuram rei memoriam" pro svůj literátský oltář sv. Vojtěcha výsadu plnomocných odpustků, kdykoliv kněz na den dušiček, po celý následující oktáv a jeden den v témdni po celý rok sloužiti bude za duši † bratra neb sestry liter. bratrstva. Tak stalo se r. 1750. A nástupce Benediktův Kliment XIII. tu výsadu r. 1758. obnovil. Originály těchto bul jsou k úředním listinám bratrským přiloženy. Opis její přikládáme v liter. příl. č. 2. — Vamberečští literáti měli také stříbrný kalich, pak dva větší a jeden menší kancionál, jež byly v dražbě také za babku prodány (ty dva za 30 kr.! menší za 20 kr.). To stalo se dle inventáře r. 1785., kdy byl tam farářem Václ. J. Moselnický, Jan Hemž byl „starším" bratrstva, Frt. Suchánek „mladším". (L. c. N. 41.)

Zbývá liter. bratrstvo v Žamberce. Podobalo se solnickému. Neměli také žádného jmění, nýbrž toliko koledu vybírali a o suchých dnech dobrovolné příspěvky od společných bratří a sester. Takých složili r. 1783. 30 zl. 15 kr. Z toho platili na bratrské mše, mladšímu 48 kr. a na bílý a žlutý vosk 9 zl. 8 kr.;

při bratrském shromáždění pak vznikla útrata 3 zl. 58 kr. Tak vysvědčuje počet bratrstva z t. r., na němž podepsáni jsou dva starší a dva „kustodové“ za děkana Mat. Kukly. Tehdáž měli také bratrskou knihu a svršků jim bylo prodáno 6 černých a 6 šedých, starých soukenných plášťů, pak po jednom černém a modrém kabátci k umbelle. (9. XII. 178[illegible]. — L. c. N. 49.)

10. Lit. bratrstva býv. **litoměřického** kraje. (Fasc. N. 15.) Známe jich z něho šest, jež původně všecka byla česká; teprve v XVIII. stol. byla tři z nich poněmčena, t. bílinské, duchcovské a hoštecké.

Velice poučné a důležité jsou zvláště listiny liter. bratrstva v král. městě Litoměřicích při farním kostele všech Svatých. V městské pamětní knize zavírá se dlužný zápis z r. 1697., jímžto Kar. Ferd. Hilarius prohlásil a potvrdil, že „od paní Kateřiny Nimburské, zdejší sousedky, kteráž literátům nebo bratřině české do jisté fundací, pro roráte učiněné, 50 kop míš. dlužna byla, na sebe s vědomostí a povolením vzácného magistrátu v letě 1697. (25.) consule domino Georgii Casp. Herold de Stoda převzal, nadepsanou paní Kateřinu Nimburskou z toho dluhu osvobodil a dotud, dokudžby nadepsaných 50 kop nesložil, z té summy interesse, t. 3 zl. odvozovati chce. „Pro lepší jištění, doložil, mou zahradu na „dubině“; ... v ničemž nezávadnou, v hypothece vystavuji.“ V bratrsk. inventáři z r. 1786. shledáváme tuto jistinu převedenou na 58 zl. 20 kr., jež daly 2 zl. 20 kr. úroku, z nichž dostávali tehdejší tři literáti po 46$^{2}/_{3}$ kr. Kromě toho měli pole v Polabí („Pollaba“) pod 2 korce a 2 mírky výsevku za mzdu k užívání. Cenili je na 200 zl. a brali z nich 8 zl. nájmu. Nadační listiny o něm již nebylo. Při této položce čteme v řeč. inventáři poznámku, že tito tři ustanovení literáti (Pa. Zenkl, Jn. Krause a Jn. Svoboda) jsou povinni před českým kázáním a po něm, pak o křížových dnech a při processích český zpěv obstarávati a udržovati, začež dostávali z kostelní pokladny 2 zl., k nimž přispěly též filiální kostely sv. Vavřince a sv. Jiří, a kostel sv. Vojtěcha. — Celé jmění jejich obnášelo tedy tehdáž 258 zl. 20 kr., jež dalo 10 zl. 20 kr. ročního užitku. Tyto důchody spravovány a účtovány byly tehdáž od záduší městského. Proto obecní úřad litom. odpověděl na žádosť krajského úřadu a prohlásil o tomto bratrstvu, že „nemá ani peněz, ani náčiní, ježto slouží toliko za roční odplatu.“ Toto vyjádření své pak doložili výtahem z účetních knih záduší na rok 1785., z nichž jevilo se, že záduší všem literátům skutečně platilo 1. z onoho kapitálu 58 zl. 20 kr., úrok

2 zl. 20 kr. a 2. ze svého 4 zl 20 kr., tedy celkem 6 zl. 40 kr. — Proto považovali bratrské jmění tehdáž za zádušní, proto úřadu zemskému, (liquidační komisi) ničeho neodvedli; proto asi též kancionály ponechali při zádušním, resp. obecním úřadě, kde až posud chovají ten skvostný, foliový, latinský z ll. 1511.—1517. a jiné dva menší, lat. z I. polov. XVI. stol. a český z r. 1542. — Srovnáme-li stav liter. bratrstva v této době s tím, jaký byl, kdy Jakub Ronovský z Velgenova poříditi dal ten skvostný kancionál a tehdejší městský starosta Václ. z Řepnice též jeden obraz do něho: tuť ovšem jeví se veliký úpadek bratřiny. Avšak pamatujme, že v tom čase přikvačil již na město poněmčující proud a literáti měli stále ještě závazek, český lidový zpěv udržovati, však důchody jejich již byly v moci obce. Bylo tedy české až do zániku či zrušení svého. (O kancionálech viz Vocelovo pojednání v Pam. arch. d. III. 242.—4. a Vocel. „Kunstreise", 1851. — Ostatek v místodrž. arch. l. c. N. 17. a v t. Dějin. na str. 135.) U Lipperta čteme (l. c. str. 472.—3.), že mělo české liter. v této době dvě vinice v Polabí a latinské jednu v Újezdě. Kam se poděly tyto vinice? Proměnili čeští literáti svou v ono pole, o němž nahoře byla řeč? A co se stalo s latinským bratrstvem, že o něm v zrušovacích aktech již není ani zmínky. Zapřelo se snad jako lounské, by ubránilo se zrušení? — Lippert nemá o tom ničeho.

Ve městě Bílině založil české bratrstvo liter. kůru p. Felix z Lobkovic l. P. 1601. při arciděkanském kostele. Podnes zachovala se česká zakládající listina, jíž vyzdvihuje toto bratrstvo „pro vzdělání v kostele Bylinským cti a chvály Boha všemohoucího." [1]) Vymohl mu také potvrzení od sv. Otce Alexandra VII. R. 1603. daroval jim kus pole u Kučliny pod 11 korců ceny 440 zl. V této druhé době bylo liter. bratrstvo spojeno s bratrstvem růžencovým, neví se od kterého roku. I vládlo to spojené bratrstvo nemalým kapitálem 5210 zl. 30 kr., o nichžto dí se v závěr. účtu za r. 1784., že jej dobrodinci dali na mše sv. a anniversarie a že jej hned od počátku spravuje bílinské záduší. Zakladatelé jeho byli spolu členy bratrstva. Však všeho jmění do hromady udává dokonce 10465 zl. 54 kr. 4$^1/_2$ tr., z něhož bylo 725 zl. 15 kr. $^3/_4$ tr. na hotovosti, 5210 zl. 30 kr. nadačních peněz,

---

[1]) To přeložili v inventáři z roku 1785.: „Zur Aufrechthaltung des Gotteshauses!"

na 30 obligací uložených, 2103 zl. 36 kr. zvláštních kapitálů, jež měli tehdáž uloženy u sousedů v Bílině (Felber, Prowos, Karásek, Blasse atd.) na teplickém předměstí, (Nikl, Kroman, Havelka a d.) na mosteckém předměstí, na Oujezdě, v Kučlině a j. Nedoplatků v tom počítáno 1486 zl. 33½ kr. — Polností měli tehdáž již 23½ korce ceny 940 zl. — V účtu za r. 1783. napsali, že literáti od jaktěživa vydržovali kůr, platíce na světlo a víno 5 zl., k rorátům v čase adventním 56 kr. — 1 zl. a vůbec vše pořizujíce, čehokoliv pro kůr bylo třeba. L. P. 1765. dali na ty potřeby 29 zl. 42 kr., r. 1766. 13 zl. 30 kr., r. 1767. dokonce 51 zl. 7 kr. a t. d. Kantorovi platili 8 zl., též bakalaureovi, kalkantovi 12 zl. Na udržování varhan, hudebných nástrojů a jednoho oltáře v dobrém pořádku čítali ročně 40 zl. a na literáty (tehdáž již psali „teutsche Singer") 38 zl. Kromě toho připláceli také učitelům na triviálné škole 30 zl. ročně, aby za to chudé děti a sirotky zdarma vyučovali. I byla zde škola s kostelním kůrem tak úzce sloučena, že likvidační komise ze dne 30. XI. 1786. zkrátka řekla: „Das Chor ist zugleich das Schulpersonale." — Literáti bílinští měli také svou matriku s pravidly, členové růžencového bratrstva měli pravidla sv. Dominika; pak měli také dvě knihy členské pro zápis bratří a sester a velkou korouhev ze zeleného damašku a jinou z červeného. Že měli také umbelly a j. p. svršky jako jiná bratrstva, rozumí se u tak zámožného kůru. Však o kancionálech v řečeném inventáři ani v ostatních aktech není ani zmínky; zahynuly tedy ty české kancionály bílinské na vždy? Vždyť přece zpívali roráte a čítali ještě v šedesátých letech 18. století výlohu na ně (lojové svíčky). Posledním starším bratrstva bíl. byl Jan Jiří Blasche, účetním Berthold za arcijáhna Frt. Ondř. Kosteckého a vrchního správce Jana Nep. Skřivánka. (L. c. N. 4. — Viz také fasc. fund. B. 18. sub 2. k. k. Gubern. archiv.)

V Duchcově měli v XVIII. stol. bratrstvo. které sice inventárně (9. srpna 1785.) udalo, že byli jeho údové toliko „hudebným družstvem" („Musikalische Versammlung"), avšak duchcovský děkan Ign. Trechsler v jejich účtu za r. 1784. výslovně podepsal se na jednu kvitanci t. účtu „Bruderschaftsvorsteher". Proto gubern. rada von Mayern, nedbaje toho, že se bránili tomu býti bratrstvem, skonfiskoval i jejich jmění a rozpustil je jako ostatní bratrstva. V jednom úředním přípise 4. srp. 1787. nazývají se také „Duxer Caecilia Bruderschaft." — Měli na hotovosti (dle řeč. inventáře) 133 zl. 46¾ kr. nadačního kapitálu „na 12 ročních mší sv. za živé a zemřelé dobrodince" 160 zl., jež

dali úroku 6 zl. 24 kr., pak na školní dříví pro chudé žáky měli na osm obligací uloženo 534 zl. 13½ kr., z nichž dostali úroku 21 zl. 21⅛ kr. Tento kapitál byl pak po zrušení bratrstva, kdy obnášel 623 zl. 36 13/14 kr., přivtělen školnímu fondu. — Náčiní neb nářadí neměli prý žádného, leč toliko příkrov se štítky a bratrskou knihu, jež zavírala v sobě několik pravidel a jména členů; konečně dvě dřevěné truhlice. (L. c. N. 9.)

Také v Hoštce (Gastdorf, panství Roudnick.), jehož obyvatelstvo udává Palacký v popise král. česk. za smíšené, mělo v této době bratrstvo české při farním kostele sv. Otmara. Vykázaloť v době zrušovací dle inventáře ze dne 8. června 1786. starý český kancionál, v němžto zvolení literáti se zapisovali od r. 1723. Bylo tedy bez pochyby v tomto roce teprve založeno. Kromě něho vykázali ještě jiný český kancionál, známý názvem: „Capella regia musicalis“ (Holanův z r. 1693.), jenž obsahuje písně a vůbec zpěvy na všecky neděle a svátky. Že pak vykázali také starý, roztrhaný zpěvníček německý, zdá se, že později také německy zpívali. Od obce dostávali za svou práci ročně 6 zl., jakž dosvědčili obecní starosta a farář K. Jos. Lička. — (L. c. N. 12.)

V Roudnici. O roudnických literátech v této době nedostává se nám bližších zpráv. Neníť o nich řeči ani v aktech místodrž. archivu, aniž kde jinde.

V Třebenicích měli staré liter. bratrstvo při farním kostele, jež v této době užívalo těchto pozemků: 1 pole pod 13¾ míry dolnorak. u Kololeče (?), ceny 400 zl., jedné louky pod Chodovlicemi pod 1 7/16 měr, a jedné vinice pod 1⅝ míry, jiż cenili asi na 25 zl. Inventář od 4. května 1786. udává o těchto pozemcích, že český liter. kůr byl od pradávna povinen, z užitku jejich (ročně asi 25 zl.) dodávati latinskému kůru potřebné nástroje hudebné a struny, platiti hudebníky, literáty a varhaníka i kalkanta. Literátů zpěváků, kteří se zde také „choralisty“ nazývají, bylo tehdáž šest. I dokládá se tu o nich, že ponecháno jim užívání oněch pozemků tak, že nepotřebovali ani účtů skládati z něho. Výloh měli do roka 79 zl. 8¼ kr., které tehdejší starší literát a zároveň účetní Jos. Hottaš takto vykázal děkanu na mše bratrské 12 zl. 37 kr., choralistům (t. j. literátům) očních „akcidentií“ 9 zl. 58 kr. a k štědrému večeru ročně 5 zl., na hudebné nástroje a správky kantorovi (tehdáž Janu Marethovi) ročně 7 zl. 50 kr. Kromě toho počítali na mrvu do pole (1½ korce) 14 zl. 24 kr., zimního výsevku za 6 zl. 33¾ kr., za troje zorán

$1^3/_4$ korce 4 zl. $7^1/_2$ kr. a za sdělání literátské vinice 6 zl a t. d. Co se týče oněch 7 zl 50 kr. na nástroje, pravila stará účetní kniha bratrská z r. 1630. jen tolik, že se varhaníkovi dávají 4 kopy za jeho službu. Zmíněný inventář vykázal též tyto knihy: starý roztrhaný žaltář, starý český kancionál pro neděle a svátky in IV°. (snad Šteyrův?) a dva staré kanc. in folio ve svinské kůži vázané a mosazí okované. Toť asi onen dvoudílný graduál, jenž podnes chová se na faře třebenické. Řeč. inventář dí o tomto graduálu, jenž vyniká také vzácnými miniaturami, že jest „nepatrné ceny" (von geringem (!) Werthe. Viz a srovnej k tomu, co jsme o něm poznali na str. 190.) Zeptejme se nyní Třebenických, kolik by za něj chtěli, kdyby vůbec byl na prodej! (L. c. N. 48.)

Majíce na paměti inventární stav toho bratrstva, s hora podaný, porozumíme nyní také těmto zápisům třebenických manuálů: „Za úřadu p. Zachar. Ružického dne 23. srpna (Aug.) ao 1677. povolati ráčila Její kníž. Milosť (t. j. abatyše kláštera sv. Jiří v Praze) úřad se všemi konšely před sebe do světnice velké v domě panském, kdež jest: 1. . . . 2. Sňala pánům lyteratům vrchnosť tu jich osobující moc, aby s gruntečkami na Cůr (= kůr) a ne na jejich správu náležející nic neměli, nýbrž aby se České zpěváci (!) zřídili a ti aby dle možnosti z toho důchodku, i varhaník něco platu co by vystačilo, jako i prvé měli, a úřad aby vládl kůrem a žádný rector, cantor, assistent neb conss., jako se míti chtělo a na schůzky bratrské aby nakládáno nebylo, neb toho vrchnosť míti nechce i též ihned registra příjmu a vydání kůrního staré i nové panu Jiřímu Bílskému odevzdané jsou a on aby ihned od dne tohoto 23. Augusti 1677. počet z užitečkův vésti hleděl, a když se do register nahlídne, tehdy, najdou-li se jaké dluhy od koho pak koliv povinné, ty aby se upomínaly, a co by v hotovosti bylo, ty aby se složily a vykázaly a tak na budoucně z úřadních osob aby ten důchod spravovaly a počet roční činily. Chvála pak blahoslavené Panny Marie aby se uchovejž Bůh v ničemž nemenšila, nýbrž raději i takto zvelebovala. Chce-li někdo z mající vroucnosti bratrem býti, ten aby přece byl, ale za žádnou kongregací chrám Boží sobě v služebnosť, na obecného lidu povrhel nespůsoboval, i z svého vlastního moc aby měl však na hotově, a ne na nemohovitém gruntu k chrámu Božímu pro česť Blahoslavené Panny dáti.

Dne 28. Augusti Ao. 1677. Za úřadu pana Zachariáše Ružického v přítomnosti dožádaných pánův rellatorův, pana Jana Petra Sovy, pana Jiřího Bíllského a pana Jana Holoubka vedle

v tomto Manuale dne 23. Augusti 1677. z vrchnosti milostivého celému magistrátu daného a zapsaného nařízení; poněvadž P. P. P. moc má na časy budoucí kůr český v opatrování míti a lidmi spůsobnými zdržovati: pročež jsou k úřadu povoláni a k sprvu českému k půlpitu zřízení bez ujmy uchovej Bůh cti Boží a Blahoslavené Panny Marie, která se zachovává a od starodávna v té půlpitné sročenosti (!) bývala, 1. Pan Jiří Bílský, který počet z užitečkův povede a na nedostatky kůrní pozornosť dávati bude. 2. Jiří Polner, 3. Jiří Lubotský, 4. Jan Polner, 5. Pavel Hoza, 6. Pavel Šlapanský, 7. Václav Hurmita, 8. Thomaš Pospíšil, 9. Jindřich Vejnos, a kdoby ještě z vroucnosti své býti chtěl. A slíbili pilní ve všem býti a co by se jim na písních nedostávalo, to se jim koupí i mříže se k (uzavření) uzamčení spraví, aby se mezi ně lid přespolní netlačil." — K tomu připsáno jest po straně toto:

„Dne 3. July 1678. k úřadu pana Jana Kováře jsouc citováni, jim to stíženo, proč zanedbávají kůr, a již na den sv. Petra a Pavla a Navštívení Blahoslavené Panny Marie nezpívali. Vymlouvali se, že úsměšky trpěti musí, od p. M. Majera, že z piva zpívají a od p. Daniele Těšitele, když jim hrozí, že to sám zastane a je z kůru vyžene, v čemž mají zastáni býti. — I slíbili pilní býti, jen aby útržky neslyšeli, ano i při tom žádali, aby se s nimi tak nestrkalo, aby mohli v starém hořením kůru zpívati, což jim dovoleno. Přítomen byl pan primátor." (Manuál úřední městyse Třebenic od r. 1675.)

Při renovaci konšelského úřadu v Třebenicích dne 16. prosince 1686. kromě jiných úředníků a funkcionářů jmenováni byli: Kůru českého zpěváci Jiří Polner, Pavel Moučka, Daniel Vaněra, Jan Martin, Jan Jakl. (Manual Třeben.)

V témž manuale shledáváme ke dni 20. února 1690. též zapsány tyto literátské počty: „Počty kantorův kůru českého za rok 1688. a 1689. přečísti a tak ponapraviti se mají, poněvadž vedle přeřeknutí v sessí dne 24. máje 1688. od obce 6 kop a ze suchodenních vybíraností (!) 4 kopy a tak 10 kop za r. 1688. a nic za rok 1689. do tohoto počtu na kantory kurní dané nebyly a dosavad nejsou, a o ně rozdílně opakování se dějí, aby se vypustily a počet proto zdržován nebyl, toliko aby v nich šlo od pana patera z pole kantorského od začátku roku 1688. na kantora dávaných peněz 18 zl. a žita od vrchnosti ročně 2 strychy a od obce též 2 strychy témuž kantorovi, aby pilným byl, přidáváno. Konečně dodati jest nám, že majetek literátů v katastrální knize z r. 1785. udává se takto: Louka na Rovinách 767□°. Vi-

nice 838□° (výnos 2³/₄ vědra). Pole 4 jitra 834□°. Toť ovšem nesrovnává se s tím, co udal inventář z r. 1786., jak shora udáno, aniž nám lze na t. č. tuto neshodu vysvětliti; snad nestejnou měrou českou a dolnorakouskou.

11. Liter. bratrstva v býv. kraji **loketském**. (Fasc. N. 14.)

Také býv. loketský kraj měl dvě bratrstva v Žluticích a Bečově, jež trvala až do zrušení všech. — Staroslavné liter. bratrstvo v Žluticích mělo 97 zl. jistiny, jež mělo v době zrušení na 7 obligací u sousedů (Streydt, Honauer, Fischer, Vokčinek a jiní) uloženo. Brali z nich 3 zl. 52¹/₂ kr. úroku. Od nepaměti patřila jim také louka pod 9 d. rak. měr, či, jak inventář od 17. srpna 1785. dí, „per 6 zweispännige Fuderl Heu u. Grummet.“ Bývala často zatopována, ježto ji řeč. inventář nazval „eine den Wasserfluthen sehr ausgesetzte Wiese.“ Kdy a jak jí nabyli, tehdáž již nebylo lze listinou dokázati; snad od mocných markrabat z Míšně a z Plavna, kteří byli v XVI. stol. velkými příznivci bratrstva. (Viz I. dobu na str. 154.) Tehdáž cenili tu louku na 250 zl.; avšak žlutický soused Jan A. Schwarz („Anzeiger wegen Verfälschung der Bankozetteln“) udal v suplice na císaře pána, že má mnohem větší cenu a že by se erár tak nízkou cenou ošidil alespoň o 900 zl. A skutečně vydražili ji dne 9. května r. 1786. Václ. Lediger s J. Bláhou za 1020 zl., jakž dosvědčuje licitační protokol, téhož dne sepsaný za primátora J. J. Noska.

Této louky užívalo 10 literátů střídavě, platíce z ní ročně po 5 zl. nájmu. Vězel na ní také závazek, že má žlutický farář bráti (tehdáž Kašp. Stock, vikář) desátý díl z jejího užitku a za to měl za zemřelé členy toho bratrstva sloužiti ročně 4 mše sv. o suchých dnech a jednu zpívanou o památce sv. Josefa. Zmíněný inventář vykazuje také, že žlutičtí literáti platili ročně také 5 zl. vikáři na knihy pro chudou školní mládež. Divno, že v tom inventáři o žádných svršcích se nesvědčí, leč o černém, soukenném příkrovu a osmi párech pohřebních pochodní. O kancionálech ani zmínky, a přece chová se podnes na žlutické radnici přeskvostný český kancionál tohoto býv. bratrstva, jenž náleží k nejkrásnějším památkám staročeského umění malířského.[1]) A právě tento kancionál jest nám bezpečným důkazem, že bylo to bratrstvo i dlouho do této doby české. Zdali, kdy a jakou měrou bylo poněmčeno, o tom nedostává se nám žádných zpráv. Zrušovací akta nazývají toto a několik jiných bratrstev poněmčených měst „Literatur-

[1]) Viz o tom na str. 154. a zejména „doplňky“ k této stránce.

versammlung", což ovšem nepravě vzniklo ze staročeského názvu „literátský kůr či bratrstvo." (L. c. N. 15.)

O Bečovských nelze nám vyrozuměti z přípisu guberniálního rady von Mayern ode dne 8. července 1786. leč jediné tolik, že v Bečově vlastně nikdy nebylo liter. bratrstvo v našem smyslu a způsobu, nýbrž toliko něco milovníků hudby, kteří znenáhla složili jakýsi společný kapitál bez jakýchkoliv bratrských závazků. Proto pán z Mayern rozhodl, že nelze ovšem považovati kapitál těchto bečovských hudebníků za jistinu bratrskou, nýbrž toliko vyzval krajský úřad loketský, by je napomenul, aby tohoto kapitálu užívali k užitečným účelům, nikoliv jako posud k pitkám („auf Schwelgereien"). (L. c. N. 20.)

12. V býv. **plzeňském** kraji známe z té doby desatero lit. bratrstev (Fasc. 11.).

K největším a nejslavnějším náleželo liter. bratrstvo nanebevzetí Panny Marie v Plzni, jež tu bylo založeno při arciděkanském kostele sv. Bartoloměje a zůstalo vždy věrně katolické. R. 1637. postaral se Jan Naidt o nový prapor pro ně. (Hruška, 162.) L. P. 1662. povolil pp. Alexandr VII. bratrstvu „odpustkový oltář". (V. Hruška, 176.) Toto bratrstvo bylo velmi zámožné, slavné a četné až do zrušení všech. Jeví se to již z pergamenové listiny t. bratrstva z r. 1624. (originál v archivu pražské metropol. kapitoly sign. L. XVII. 26, uvnitř S V fasc. IV. 6), jížto zavazuje se, že dají z vděčnosti sloužiti po deset roků týdně jednu mši za Kašpara Arsenia z Radbuzy, děkana pražského metropol. kostela, plzeňského rodáka, jenž mu daroval stříbrný kříž (držel 29 hřiven stříbra, („marcas") se vším příslušenstvím, aby se bratrstvu přednášel při všech slavnějších processích a pohřbech. Z této listiny (viz opis její v listin. příl. č. 5.) seznáváme, že mělo to bratrstvo tehdáž 4 konšely („consulares") staršími. Byli to: Tom. Selender z Prossowitz,[1]) Jiří Deimek, M. Simon Molerus (notář) a Jiří Nigrin. Na tu listinu vyžádali si a zavěsili větší pečeť městskou. Moc a vážnosť jejich pak i na konci t. č. poznáváme zvláště z „počtu na příjem a vydání peněz k ruce veleslavného bratrstva literátského kůru hořejšího pod titulem Nanebevzetí nejblahosl. Rodičky Boží Marie panny" a d. (tak v něm čteme) za rok 1783. Sepsán byl od Tom. Strahla, na o. č. sekretáře a početvedoucího bratrstva, jejž nazval senior tamějších

---

[1]) Bratr opata broumovského. (Viz Beckovského „Poselkyni" II. 2. str. 113.)

kaplanů J. Seitz v jednom potvrzení výplaty „praenobilis ac consultissimus Dominus. Viz Consularis et almae Congregationis Literatorum Secretarius dignissimus.“ Právě tak jej nazval i tamější „regens chori“. — V tomto počtu shledáváme, že mělo bratrstvo na konci r. 1783. na hotovosti 3072 zl. 29 kr. 3½ tr. Dne 14. srpna t. r. konali „shromáždění“ a vybralo se při něm, „co páni sodales na dobrovolném přispění poskytli“, 11 zl. 53 kr. a od nově přijatého člena Bernarda Říhy „de lauro“ [1] 2 zl. „příjemného“. Tento vzácný člen bratrstva stal se pak inspektorem kůru, začež užíval druhého dílu bratrské louky „Matyášovská“ nazvané. Prvého dílu jejího užíval „urozený pan primátor Frt. Franta a třetího kantor Joach. Jedlička, jemuž tehdáž již také říkali „regens chori“; však on sám podepisoval se „kantor“. Tato louka držela dle inventáře z r. 1785. 18 měr 5½ mírky a cenili ji na 1500 zl. Kromě ní měli ještě dvě velké louky. Jedna „Ora pro nobis“ nazvaná, držela 18 měr a 10 mírek a byla ceněna na 1700 zl., druhá „Kunzlovská“ měla 19 měr a ¼ mírky, však cenili ji tolíko na 500 zl.; konečně měli louku „Sekyrka“ zvanou, pod 5 měr ceny 300 zl. Ze všech těchto luk dostávali ročně 38 zl. 50 kr. Měli též jedno pole u papírny pod 4 dolnorakouské míry a 9 mírek, jež cenili na 200 zl. Dalo ročního nájmu 8 zl. 30 kr. R. 1756. dodávali seno a mouku stavům českého království v čas vojny, jak svědčí český počet bratrstva za 1784. — Značný příjem plynul také z „funeralií“, jež propůjčovali k pohřbům a za něž brali často nemalý poplatek 24 zl., 18 zl., 26 zl. a t. d., r. 1783. celkem 102 zl. 40 kr. Všech příjmů a majetku vůbec měli t. r. 3343 zl. 27 kr. 2 tr. Roku 1785. měli všeho jmění dohromady dokonce 7045 zl. 29½ kr., jež daly 156 zl. 40 kr. úroku a nájmu. Z těchto peněz bylo 400 zl. nadačních, jež byly na 2 obligace na 8% uloženy, 112 zl. 7½ kr. bylo hotoviny a ostatek byly zvláštní jistiny, u 22 osob na tolikéž obligací (jedna u zemských stavů) uložené.

Vedlé příjmů byla i vydání t. br. značná. Pp. kaplanům platili ročně za fundační mše Wildovské 22 zl. 30 kr. a za Hartmanské 25 zl. 30 kr. Obě tato nadání založena byla l. P. 1769. a nadační listiny přiloženy jsou k bratrskému inventáři z r. 1785. Co platili kantorovi na struny, na diskantistu a na altistu „dle dekretu veleslavného bratrstva“, pak na správu ročních hudebných

[1] „De lauro“ (sc. nobilis) sluli, kdo „Sub auspiciis imperatoris“ promovovali. Tento vzácný člen bratrstva byl r. 1785. také purkmistrem plzeňským.

nástrojů, o tom bude později řeč. Z toho, i z dalších účetních zápisů poznáváme, že plzeňské bratrstvo zavedlo k liturgickým zpěvům „při větších slavnostech“ i nástrojný průvod a samo se o něj staralo. Čtemeť, že Říhovi „de lauro“ jako inspektoru kůru dáno bylo na zjednání hudebníků a na „diskrety militárním bandistům“ za výpomoc při této hudbě na kůru dle dekretu magistrátu 7 zl. 46 kr., které J. Demel, městský syndikus, k výplatě poukázal T. Strahlovi, že byl tehdáž představeným bratrstva. Z podrobného výkazu Říhova pak seznáváme, že z toho dali na opatření „figurálného kůru“ 1 zl. 30 kr. na hudebniny do Prahy, za mše a offertoria dali do Plas a Manetína několik láhví vína ceny 2 zl. a řečeným bandistům „en regarde“ 4 zl. 16 kr.

Jako jinde shledáváme i při tomto bratrstvu vydání na lojové svíčky pro kůr, od listopadu 1782. do konce dubna r. 1783. 1 zl. 38 kr. a od května do 19. prosince t. r. Zpívali tedy také **roráte**. Na pochodně a voskové svíce vydali za onen rok 17 zl. 2 kr. Kalkantovi dávali jménem svatomikulášské koledy ročně 45 kr. a za uhlí na literátský kůr 30 kr. Jím se bezpochyby zahřívali při rorátech za ranní zimy na kruchtě, jako týnští literáti teplým pivem. — Tehdáž připláceli také plzeňskému varhanáři L. Raušovi na stavbu nových varhan na kůr arciděkanského chrámu zhotovených. R. 1783. dali mu 150 zl., r. 1785. dali 850 zl. a ještě 350 zl., celkem 1350 zl, tedy nejvíce z konkurrentů; neb kostel sv. Jiří přispěl tisícem zl., kaple všech Svatých pěti sty a bratrstvo sv. Barbory třemi sty zl.

Jaké vážnosti toto bratrstvo požívalo až do konce svého, o tom svědčí zajisté i 67 členů, jichžto čítalo r. 1785., mezi nimiž byli také vzácní mužové, jako arciděkan Halík a jeho kaplani Chotěborský, Seitz, Pilz, Rosenthaler, Schulz, dva faráři Fridl a Suchý, Stehlík z Čeňkova, řeč. Říha, nobilis de lauro, početvedoucí a radní Strahl, K. A. Čéč a jj. — Předsedou byl t. r. sám arciděkan. Tak vzácnému bratrstvu slušelo tedy, by mělo stříbrné pečetidlo, ve váčku z modrého sametu uschované. Takovým též sametem potaženou měli i spolkovou knihu, stříbrem okovanou, jež pak zrušovací kommise s knihy sňala a úřadu odvedla. Tu knihu pak koupil v licitaci Jn. Bartoň, jenž byl r. 1785. také purkmistrem. Svršků měli vůbec mnoho a nemálo vzácných, jako atlasové kasule a vůbec mnoho kostelních rouch a prádla i nádobí, mezi nimi též jednu prastarou roztrhanou kasuli, již koupil pak v licitaci žid Žebrák za 2 zl. 30 kr. Kromě toho měli šestero španělských (modrožlutých) oděvů pro své fa-

kulanty k slavnostem, 8 velkých plášťů a klobouků k pohřbům, šest starých a j. v. Divno nám, že inventář z r. 1785. neudává žádných kancionálů, ani mší, ani motet, jež nakoupili v Plasích (bezpochyby v tamějším slavném klášteře), aniž jiných hudebnin, jichž přece musili míti také plzeňští literáti hojnosť, jako kr. hradečtí, kouřimští a ostatní literáti velkých, figurálných kůrů. Toliko jeden mšál, gotickými literami psaný, se tu jmenuje. Také o stříbrném kříži, jejž jim daroval děkan Arseň z Radbuzy, není tu zmínky. Kam ten se poděl? Zda do mincovny?

Když konečně nadešel osudný okamžik zrušení bratrstev, zrušeno i plzeňské a marné byly stížnosti a žádosti „choralistů či hudebníků“ a zpěváků, že jsou tímto zrušením zkráceni, aby jim tedy jejich udané příjmy i na dále ponechány byly, ježto jich k živobytí nezbytně potřebují. Gubernium žadatele na prosto odmítlo. (Viz později zvl. § o zrušení jedn.) (L. c. N. 24.)

Domažlice. — Hojnější, než v předešlé době, jsou zápisy o domažl. liter. bratrstvu v druhé době. Z nich seznáváme, že toto bratrstvo i v Domažlicích, jako v jiných městech nyní k novému rozkvětu se povzneslo. Shledáváme opět kůry oba, latinský i český; shledáváme i zde přídavek nástrojné hudby k zpěvům figurálného či latinského kůru; shledáváme i zde opět velké příznivce a podporovatele bratrstva vzácné muže v jeho čele. Tak byl na př. v ll. 1667. a 1672. císařský rychtář Fridr. Vilém Kaplánek ze Sonnenfelsu předním starším liter. kůru. Tento kůr znovu trval jistě před r. 1650.; neb v tom roce „žádali páni starší skrze spis, poněvadž jak svěc pro potřeby funebralné, tak příkrovů v kostelích, na instrumentech žádných strun ani šmytcův se nenachází, aby páni pro skoupení některých takových potřebných věcí z důchodu 20 neb 30 zl. vydati nařídíti ráčili.“ (Radní manual v arch. domažl.)

Z této i z následujících žádostí jde na jevo, že literáti tehdáž neměli vlastního vydatného jmění, jako v Kouřimi, Jaroměři a jj. městech. Však ani na onu žádosť neobdrželi tehdáž ničeho, „poněvadž nyní žádných prostředků není, aby tedy do některého času strpení míti sobě neobtížili.“ Tak vyřízena byla jejich žádosť. Za to r. 1667. dala obec pp. literátům, „kteří celý rok v kostele pracují“, z důchodu 1 věrtel piva na účet p. „praefecta chori“, což mělo se na těch 9 zl. ročních „poraziti“. (Kn. protokolů v arch. Domažl.)

Tak stalo se i r. 1669. Sneseno, že má se pp. literátům, „poněvadž celý rok na rok pracují, též 1. máje muziku na věži

vykonali", 1 vërtel piva a 1 tolar dáti. (Radní manual domažl.) — Že z obecního důchodu dostávali ročně 9 zl., jeví se v zápise ze dne 19. listopadu 1696. Za hudbu již na česť J. M. Cís. vykonali na den sv. Leopolda na radnici, a za blahopřání, dalo se pp. literátům latinským $^3/_4$ věrtele piva a kromě toho měla se jim „celá roční jejich praetense 9 zl. zcela vyplatiti, pokud co peněz v důchodu jest." (Manual ar. dom.) — Roku pak 1699. stalo se usnesení, že český kůr má ráno i večer zpívati, začež bude se jim vydávati ročně 1 věrtel piva. Tehdáž také ustanoveno, že „budou čtyři starší." (L. c.)

R. 1672. byl jakýsi spor o pustý dům „Rozinovský". Jan Bělohradský činil si naň právo, ale i bratrstvo literátské, jež mělo na něm 8 kop s úrokem (42 zl. 26 kr.). I přednesl přední pan starší, cís. rychtář Fr. Vil Kaplánek ze Sonnenfelsu v jedné schůzi bratrstva pp. literátům obligaci na těch 8 kop žádaje, by jim na tom pustém místě i s vyšlými a zadrženými úroky přisouzeny byly. Vypověděli pak pp. literáti, že pouští se ten dům p. J. Bělohradskému, však že má ten dluh (43 zl. 26 kr.) pp. literátům na hotově zaplatiti, ostatní zadrželé dávky dle prohlášení obecných starších, dům pak že má stavěti. Neučiní-li tak, mají míti pp. literáti sami moc „takový dům vystavěti pro okrasu města a pro zabránění další škody od té ssutiny (ruiny) sousedům." (Kn. protok. v Domažl.) Nač pak skutečně došlo nevíme. — Asi roku 1694. daroval Václ. Bufler kostelu kancionál, jejž dali vázati za 12 kr. Byl to tedy jen malý zpěvník.

Největšího a nejdůležitějšího nadělení dostalo se domažlickému bratrstvu odkazem 1000 zl. od p. Fr. Raf. Bělohradského l. P. 1721. Tento štědrý odkaz stal se pramenem obnovy a opětného vzpružení bratrstva. Ustanovilť tento velký příznivec domažl. literátů v poslední vůli své, že ten starodávný a bohumilý obyčej, by pp. literáti při východu slunce denně hodinu chválu Boží pěli, má se obnoviti, poněvadž jest takměř v zapomenutí přišel. Za tímto účelem o úroků 50 zl. z řeč. jistiny nařídil takto: Čtyřem starším pp. literátům českého kůru, které vzácný magistrát zvolí, dá se ročně za udanou práci (ranní zpěv) každému po 8 zl. Zvoníku dá se za otvírání kostela ráno ročně 5 zl. a na světlo adventního času též 5 zl. Ostatních 8 zl. mělo zůstávati kostelu. Zároveň prohlásil testátor naději, že také jiní pp. měšťané k tomu rannímu zpívání najíti se dají z vrozené pobožnosti. Když pak r. 1722. dědicové Jn. Kar. Bělohradský a pí. Eva Kestnerová tento odkaz 1000 zl. složili a domažl. obec, již

ta jistina na 5% byla zapůjčena, počala úrok platiti, byli též literáti povoláni a oznámeno jim, by bez prodlení počali dle vůle testátora zpívati. (V. radní manual v domažl. arch. a výpis kšaftu v list. příloh. č. 7.)

I stalo se tak a trvalo tuším bez ustání, poněvadž ještě r. 1788. shledáváme v jednom zápise manuálu domažl. ze dne 22. února t. r. žádosť „literátů českého kůru“ na koadjutory „latinského či figurálného“ kůru, aby jim též něco vykázali za vykonávání zpěvu v kostelích ranního času při mši sv. I stalo se při obci snesení: „Poněvadž musici chori figuralis v pondělí. ve středu a v pátek na místě nějaký zpěv konati nebudou, utrhne se jim něco z jejich stantis (stance) a literátům přidá.“

Téhož roku dne 14. dubna žádali inspektoři latinského kůru, by rozdělovalo se 20 zl. služby Václ. Kalendy, houslisty (fidicena), jenž odstoupil, mezi jiné hudebníky kůru. I stalo se tak a Anton. Ledvina se vyrozuměl, zda se 4 zlatými spokojiti se chce.

Z těchto zápisů zároveň jde na jevo, že domažlické liter. bratrstvo tehdejšími dvorními dekrety jako jiná zrušeno nebylo, ač došel z podkomořského úřadu do Domažlic také cirkulář ze dne 22. února 1786., by udali, kde se nějací kůrní literáti vynacházejí. Ba naopak shledáváme ještě v zápise ze dne 17. května 1788. ústní žádosť Prokopa Procházky („musicus chori latini“), aby se mu pět sáhů dříví, podle dekretu od 29. května 1779. povoleného, bez platu vydalo. A obec mu odpověděla: „Poněvadž jeho plat („stans“) se nyní zlepšil, od předešlého dekretu se odchází a k jeho žádosti se nepřistupuje.“ Kdežto tedy jinde všecky platy literátům se zrušily, Domažličtí svým ještě přilepšili. Takové přilepšení pěti sáhy dříví povoleno bylo 12. července 1782. i Ant. Prášilovi na jeho žádosť jako „musico chori latini“. A Prášil ve své žádosti výslovně dovolával se toho, že též jiní „coadjutores chori“ přídavku na stans podosáhli. Z jiného zápisu ze dne 7. listop. 1768. znamenáme, že i čeští literáti domažl. provázeli zpívajíce velebnou Svátosť k nemocnému.

Na konec dodati jest nám, že české literátské bratrstvo trvá a působí v Domažlicích podnes.

O lit. bratrstvu v Přešticích vizme předešlou dobu (str. 143.) K tomu lze nám dodati z laskavého sdělení vdp. děkana Řičáka jen tolik, že trvá podnes a zpívá v čase adventním denně od půl šesté hod. ráno staré rorátní zpěvy za průvodu varhan.

O liter. bratrstvu v Dobřanech vysvítá z úředních listin, že bylo na konci této doby již poněmčeno, aniž nám lze udati, kdy a jak se to stalo. Listina ze dne 9. prosince 1785. obsahuje inventář kapitálů, polí a nářadí, o kterýchžto věcech praví, že náležejí německým zpěvákům („denen ... Teuschen (sic!) Sängern“), o nichž dokládá, že v neděli a ve svátek obcovali mši sv. — Jejich účet za r. 1783. nazývá bratry „choralisty“ a činí rozdíl mezi německými choralisty („Tesche (!) Choralisten“), kteří při ranní mši německy zpívají a choralisty, kteří při hrubé mši zpívají a na housle hrají. O jiných nástrojích se nezmiňuje. Tedy mívali zpívané mše toliko s průvodem smyčcových nástrojů. Tito „figurální“ choralisté dostávali ročně 3 zl. 39$^3/_4$ kr., onino 3 zl. 30 kr. Tyto a jiné platy brali z úroků jistin a z nájmu polí. Měliť na 19 obligací u sousedů uloženo 444 zl. kapitálu, z něhož brali 17 zl. 45$^3/_4$ kr. úroku. Pak měli dvě políčka, jedno pod tři věrtele (podle J. Schwartze) ceny 25 zl., druhé pod dva věrtele a kousek (2 „Trieft“, podle Mik. Grosskopfa) ceny 12 zl. a třetí pod dva korce („am Hujaf“) ceny 14 zl. (!) Mezi dlužníky bratrstva v konsignací vyskytují se již jen dvě jména česká Borovský a Učík, však více jich bylo mezi ostatními sousedy, zejména: Sládek, Klíma, Krátký, Krbec a jj. Roku 1785. byl početvedoucím bratrstva Frt. Hůrka, staršími byli Mat. Straub a Leop. Eill (do inventáře t. r. napsal Hůrka Aill!), pak bylo ještě pět literátů: Schoefl, Wagner, Janka, Eyll a Andres. Dle toho zdá se, že k dřívějšímu obyvatelstvu českému přistěhovali se později němečtí osadníci, kteří nabyvše převahy poněmčili pak i liter. bratrstvo. Pozorujme ještě na posledním bratrském účetním Hůrkovi, jak němčinu lámal: Eila psal Aill, Němce nazýval „Teusche“ a „Tesche Choralisten“ a kalkanta psal „Balkenziger“. Bezpochyby poněmčeno bylo tedy za tohoto Hůrky, neb na krátko před ním.

Z ostatních vydání bratrských vytýkáme, že platili za zpívanou mši na jméno Ježíš faráři 35 kr. a rektoru chori 15 kr. (!); pak platili po 1 zl. 16 kr. za tři zpívaná rekviem a za zpívané mše v oktávu Božího Těla a ve svátek sv. Caecilie; konečně 1 zl. za dvě tiché mše za zemřelé choralisty (30. pros.). — Při inventuře shledalo se také šest starých, roztrhaných plášťů a klobouků. Měli též jeden starý zpěvník, o němž ale pravil obecní úřad, že patří kostelu. (L. c. N. 3.)

Liter. bratrstvo v Touškově (v. na str. 60.) nebylo sice poněmčeno, ale vymíralo na sklonku XVII. stol., ježto byl Touškov v 2. polovině XVII. stol. poněmčen. Jest bolno čísti, co o tom

napsal sám tehdejší farář touškovský P. Alex. Jansa l. P. 1695.: „Optandum esset, ut primus illorum fervor, qui jam totaliter jacet, resurgeret; pauci enim amplius, et hi nomine solum extant Litterati. Antiquissimi jacent libri et cancionalia — sed absque cantore!“ — Tyto kancionály jsou nyní již také ztraceny. I dokládá pak řeč. farář níže, že by bylo radno obnoviti toto bratrstvo, jež prý také do plzeňského archivu zaneseno jest („insertum est“). To prý snadno se podaří, obnoví-li se obojjazyčně (česky a německy), zejména budou-li také roráte zpívati se obojím jazykem, ježto nyní Touškov jest již bezmála celý poněmčen a proto nebudou-li přijímati se do bratrstva Němci, zanikne prý po vymření Čechů celé bratrstvo („tota peribit Literatura“). — Zda skutečně se tak stalo a zdaž pak bratrstvo, na německé přetvořené, dále trvalo, nevíme. Ve zmíněných zrušovacích aktech (Brudersch. akt.) místodržitelského archivu jsme ho neshledali.

Také v Manetíně měli liter. bratrstvo v této době, jež jistě trvalo již před rokem 1712., poněvadž v tom roce shořela jim při požáru kniha pravidel, jak čteme v jejich inventáři z r. 1784. V tom roce měli 20 zl. 12$^3/_4$ kr. hotoviny a 132 zl. 30 kr. jistiny, jež byly na obligace uloženy u 14 manetínských sousedů (Baloun, Rada, Vilímek, Grün, Schmied, Kroner, Pták, Tržiška a d.). Měli také pod 4 korce pole „pod Leštinou“ zvané, jež cenili toliko na 200 zl. Užíval ho farář za ročních 8 zl. nájmu; rovněž tak i literátské louky ceny 100 zl., z níž platil šest zlatých. — R. 1784. bylo 5 literátů, kteří dostávali po 1 zl. ročně z bratrské pokladny a za křížové dni také 1 zl. Ročně sloužily se také 2 mše sv. za živé a zemřelé literáty. Za zpěv při nich dostávali literáti 1 zl. 10 kr.; rovněž tolik dostávali také za zpěv při mši sv. na den sv. Matouše a o svátku sv. Markéty. Manetínští literáti zpívali také roráte, neb čteme v účtu z r. 1784., že dali za svícen na kruchtu v adventě 7 kr. (L. c. N. 17.)

Rokycanští literáti měli toliko chorálný kůr bez figurálného. Měli pole, louku a na penězích 255 zl., jež r. 1786. uloženy byly na 6 obligací u sousedů: Tomandl, Šmarda, Beer, Wittib, Cassius, Hejrovský a Ottových dědiců. Tyto peníze dobře pojištěny byly na pozemcích nájemníků na Sikyře, proti Volduchu, v Klabavě, na Okrouhlici atd. Pole měli: 1. Hanzlovské, na Husinci zvané, pod 3 korce ceny 60 zl., 2. Strejčkovské u Hůrek pod 4$^1/_4$ korce, jež cenili na 42 zl. 30 kr., 3. pole na lohu pod 2 věrtele ceny 20 zl. a pole u Korečníku pod 6 korců, na 120 zl.

ceněné. Vidíme z toho, že ta pole buď nebyla valná, nebo neměla tam vůbec slušné ceny, ježto z dějin ostatních bratrstev jde na jevo, že cenívali korec pole tehdáž na 40—50 zl.

O těchto polnostech poznamenal obecní starosta Jn. Bern. Rieger, že jich užívali sousedé od pradávných časů, platíce dle dílců svých 1 zl. 20 kr., 45 kr., 2 zl. 20 kr. atd. Bylo tedy rokycanské bratrstvo staré. Gubern. rada von Mayern rozhodl řeč. roku, že tomu bratrstvu patřila i louka pod 16 měr 6¼ mírky, jíž užívali vždycky literátští předzpěváci. V následující licitaci koupil ji sládek Frt. Kraft za 822 zl. (L. c. N. 31.)

Také ve Stodě bylo té doby liter. bratrstvo při farn. kostele sv. Máří Magdal. Již dne 16. října r. 1635. (?) daroval a postoupil mu chotěšovský probošt Zachar. Panthauer nájem z kostelního pole pod 5¼ korce dolnorak., za nějž měli až do r. 1692. pořizovati struny k nástrojům na kruchtu. Tak čteme v bratrském inventáři z r. 1785. Však rok 1635. jest chybný, poněvadž výpis z pamětné knihy fary stodovské výslovně dí, že bylo to bratrstvo založeno r. 1651. za vlády téhož nejdůst. pána (P. Zachar. Banthauer), když byl chotěšovským farářem P. Jos. Lenk; P. Banthauer byl chotěšovským proboštem teprve od r. 1639. do r. 1657., v němžto zemřel. (Viz monograf. P. Rob. Koepla: Das ehemal. Prämonstrat. Chorfrauenstift Chotieschau, 1840.)

Tehdáž byl stodovský kostel ještě filiálním kostelem chotěšovského. První residenční kurát uveden byl do Stoda teprve 30. dubna r. 1690. A kromě toho dí se v tomto zápise, že řečený praelát l. P. 1656. dne 16. října postoupil nájem z pole stodovského kostela tomu bratrstvu, což ovšem se shoduje. Od roku 1693. užívali toho pole duchovní správcové stodovští, začež ročně sloužívali dvě slavné zádušní mše za zemřelé a dvě tiché mše za živé členy t. bratrstva. Z řeč. inventáře poznáváme, že měli stodovští literáti toliko smyčcový orkestr, což poznali jsme i u jiných kůrů. Z bratrského účtu za r. 1783. pak seznáváme, že sloužíval jim farář každoročně dvě zpívané mše, začež mu platili po 1 zl. 10 kr., rektorovi a ostatním při ní na kůru účinkujícím (Chorpersonale) 1 zl. 30 kr. Za ostatní působení své obdrželi hudebníci každoročně na den sv. Caecilie 4 zl. 45 kr., r. 1783 jen 2 zl. 30 kr. Každoročně mívali všichni členové bratrstva dvě shromáždění a slavnosť („Bruderschaftshauptfestivität"), při níž na pobavení vydávali 1 zl. 30 kr. Bratrský sluha (r. 1783. Václ. Vejvoda) dostával ročně 1 zl. 45 kr. Příjmů na tato vydání měli řeč. roku hotově 192 zl. 47 kr., příspěvků 3 zl. 46 kr. a úroků 8 zl.

17 kr. Při závěrečné inventuře r. 1785. shledalo se, že měli také starou damaškovou umbellu (v licitaci za 2 zl. 18 kr. prodána) a jinou, pak šest pohřebních plášťů a klobouků. Měli tedy zřízení stejné jako jiná liter. bratrstva. Řečené pole bylo po zrušení bratrstva prodáno za 192 zl. Tehdáž mělo také 22 císařských a 22 kremnických dukátů, jež rovnaly se tehdáž 95 zl. 20 kr. + 96 zl. 4 kr. Ty musili odvésti do mincovního úřadu. (L. c. N. 4.)

Také městečko Úterý (Neumark), býv. panství tepelského, mělo liter. bratrstvo při kostele tří Králů. (Riegger (l. c.) chybně udává Teplou.) Když l. P. 1786. vyšetřila klášterská vrchnosť na vyzvání krajského úřadu dne 22. března stav tohoto bratrstva, shledala svolaná komise takto: Literáti úterští jsou povinni o velkých svátcích dostaviti se k hrubé mši, v adventě k roráte a pak i k hodinkám o jitřní vánoční.[1]) Kdo přistoupil za člena, zaplatil 1 zl. 10 kr. příjemného a 12 kr. ročního příspěvku na den „tří Králů". Za tyto peníze sloužilo se každoročně 5 zpívaných mší, pak za každého zemřelého bratra neb jeho ženu jedno rekviem. Kromě toho udali, že zakupovali z nich také voskovice a udělovali něco platů. Bohužel neudali místněji jaké to platy a k čemu ty voskovice byly. K tomu toliko doložili, že tito literáti jinak praničeho neměli nežli truhlici, v níž uložen býval zápisník (Katalog) členů, kniha jejich privilejí a příspěvků členských. Divno nám opět, že neudali žádného kancionálu. Vždyť zpívali roráte, jež bývala výhradně česká; museli tedy míti knihu českých rorát a kromě ní ještě jiný kancionál pro (neděle a) svátky. Také bratrský inventář z r. 1784 neudává žádných kancionálů, nýbrž kromě řečených knih toliko bratrskou matriku a účetní knihu. Tyto knihy a starou obnošenou („übertragene" !) umbellu prodali pak v licitaci za 3 zl. 27 kr. Tehdáž byl „starším" bratrstva („Ältester") Augustin Muck a úřadujícím purkmistrem Heřm. Goehl. Bratrstvo mělo dle obyčeje dva starší. (L. c. N. 41.)

Také v poněmčeném Stříbře udržel se až do nedávna český liter. kůr, jenž ještě r. 1860. zpíval česky. (Tadra, 58.)

13. Býv. **prachenský** kraj nebyl chudý na liter. bratrstva. V úředních listinách shledáváme je sice toliko v Miroticích, Hradešicích, „v Nalžovech" a Vodňanech. (L. c. fasc. N. 10.) Však

[1]) To asi nebylo vše. Z udaného vidíme, že to bylo zcela české zřízení bratrské, tedy zajisté i o nedělích zpívali v kostele; za tímto účelem asi se „dostavovali".

že to nejsou všecka, jež tam byla, vysvítá z toho, že byla také v Netolicích, Písku, Prachaticích a v Rožmitále. V Sušici, Netolicích a Prachaticích jsou až do naší doby. O prachatickém a netolickém podati můžeme následující zprávy.

Liter. bratrstvo v Prachaticích trvá podnes a zachovalo si také bratrskou knihu. Proto lze nám i hojněji zpráv o něm podati také z II. doby. V zápisech II. doby čteme: „L. P. 1626. pp. bratří literáti kůru obojího, latinského i českého byli jsou do příbytku uroz. Zikmunda Turnovského z Turnštejna jakožto v tom bratrstvu časem i lety nejstaršího obesláni a svoláni. Kdežto se jim z usnesení starších pp. bratří křesťanského napomenutí s připomenutím vroucné pobožnosti a k službám Božím náchylnosti předešlých pp. literátův, již v prachu země odpočívají, učinilo s tím doložením, poněvadž těchto časů těmito válečnými souženostmi a těmi neslýchanými nátisky a roztržitostmi zdejší kůr jako i jinde služby Boží k ztenčení a roztržitosti přišly a z dobrého pořádku a kázně daleko vykročeno býti musilo, i aby zase tož bratrstvo v předešlou pobožnou postavu pro rozmnožení cti a slávy vel. Trojice svaté přivedeno býti mohlo: uznali jsou a v pravdě poznávají pp. starší bratří k vyzdvižení zase takového bratrstva za podstatu a pravý grunt býti, abychom se všichni pravým pokáním a z hříchů našich skroušeným zpovídáním k P. Bohu obrátili, ... a pravou lásku, neukrytou přízeň, upřímnosť skutečnou, svornosť bratrskou, jednomyslnosť bohabojnou a povinnou poslušnosť k sobě vespolek prokazovali a všech záští, nenáležitého promlouvání... a jedni druhých osočování skutečně přestali, ale raději čistým srdcem cti a slávy svrchovaného P. Boha našeho podle vyměřených artikulů pilni byli...“ Pak přečetl K. Šafer ze Šafendorfu, jeden to z pp. bratří, staré založení bratřiny a jeho artikule. Tyto artikule psány jsou na 104. listě. Jest jich 13. Pocházejí z r. 1580. (Viz je v list. příl. č. 6.) I přistoupilo pak několik sousedů a svobodných mládenců za členy. Zde máme také authentickou zprávu o tom, jak se liter. bratrstva pojila tehdáž s církevními bratrstvy. Čtemeť zde dále: „Naposledy při témže jednomyslném shromáždění našem bylo s pp. Linh. Dicento, Jiř. Pelhřimovským a Zk. Waysergerem, zůstávajícími (t. j. zbývajícími) bratřími oltáře sv. Alžběty ujednáno, poněvadž jich na mále jest a k tomu z předešlých let přivedeno býti mělo, aby nás obojího kůru liter. přijali a my do jejich bratrstva vtěleni byli....“ I stalo se tak, aby, jak

pravili, zase i toto bratrstvo podle našeho k svému vyzdvižení a zvelebení pro čest a slávu Boží přijíti mohlo. — (Viz níže.)

Po té ustavilo se liter. bratrstvo tím řádem, že zvolili správce latinskému a českému kůru, latinskému dva, českému čtyři. Prvním správcem byl Jak. Kern, primas. K opatrování truhlice a register bratrských ustanovili 4 bratry, z nichž jeden zvolen byl zároveň písařem bratrským. Kromě těch zvolili také tři členy k vystavování partesů při kůru latinském a tři při kůru českém. Jeden z nich měl také obcházeti bratrstvo. K vybírání pokut byl zvláštní „pedell“ ustanoven.

Dne 16. prosince l. P. 1626. shromáždili se pp. bratří obojího kůru pospolu i snesli se jednosvorně na tom, že „jest starožitné bratrstvo oltáře navštívení bl. Rodičky Boží P. Marie sv. Alžběty k obojímu kůru liter. pro rozmnožení cti a slávy Boží... na budoucí věčné časy připojeno...“ [1]) — R. 1627. ustanovili při výročním shromáždění u Zikm. Turnovského čtyři bratry „k opatrování oltáře sv. Alžběty a k rozsvěcování svíček v den výroční.“ — Téhož r. pronajali rejty (= paseky), jež jim patřily a zřídili k opatrování jich 10 osob. Měli tedy mnoho pasek, jež ale v bratr. matrice zaznamenány nejsou. Tenkráte měli také na jednom domě pohledávku 40 kop míš. gr. a jiné. — R. 1629. ustanovili ve výr. shromáždění pokuty za zmeškání jednotlivých částí mše rorátní: „Ecce concipies“, Salve Christe, Introit, Kyrie, Alleluja s veršem, Prosa, Patrem, Offertorium, Sanctus a Agnus. Téhož roku bylo 19 členů latinsk kůru a 44 českého. — R. 1638. zpívali každou neděli, každý svátek v adventě roráte. T. r. přidali do českého kůru na výpomoc kantorovi Příkopskému tři osoby, aby české literáty cvičili v melodiích“. Jan Kohout měl vždy přítomen býti a nebylo-li tu kantora, měl při pulpitu státi, kantileny začínati a při zpěvu napomáhati.

Odtud jeví se v matrice velká mezera; neb vyjma zápis o jednom přistupujícím členu z r. 1703. není tu ničeho zapsáno až do r. 1750. Ze zápisu t. r. pak znamenáme, že od r. 1638. pro nedbalost nebylo zapisováno, nyní ale že pp. bratrů (sv. Ažběty) a literátův malý počet se vynachází a ve správě bratrstva nepořádky se jeví. „Pročež aby ono starodávné a chvalitebné bratrstvo svůj vzrůst mělo a liter. kůr zveleben býti mohl, ... s připojením kůru latinského a společných pp. bratrů

[1]) Proto říkali si také „bratrstvo sv. Alžběty“

radou následující artikule sobě dobrovolně vysadili a vyměřili, jakož i pro lepší podstatu gremium magn. (velkou radu) za potvrzení sobě žádali." Teď následuje 10 artikulů. V 2. art. stojí, že povinností jest předního kantora..., by mimo sebe jiné dva schopnější literáty, t. subkantora a pedella, ustanovil, by literátům začínal. A. 3. dí, aby v čas přicházeli, „když se na české zpívání odzvoní", při processí aby v páru za kantorem a subkantorem šli a při slavnostech v plášti najíti se dali. A. 4. stanoví, kdo a jak má začínati. A. 5. dí: „Mládež blíž k pulpitu postaviti jest třeba a kdyby z tonu neb hlasu vypadli, je v dobrém napomenouti, aby se od kůru nezrazovali." A. 6. stanoví pokutu ¼ l. vosku za nedůtklivá slova proti členu na kůru. A. 7. dí, že mají památku sv. Alžběty světiti a na ten den i roční konvokaci držeti. O suchých dnech mají příspěvky skládati. Zemřelé členy k hrobu provázeti budou. A. 8. Kdo chce přijat býti, dá libru vosku a 3 kr. na příkrov, což vše počtem vedeno býti má. A. 10. Na vše ať se sdělá inventář a pedellovi odevzdá. Má se také inspekce de gremio magistratus žádati, by přítomni byli každé pobožnosti. — Tyto artikule podepsali všickni pp. bratří, t.: 12 členů sl. magistrátu, 4 starší latinského kůru, 5 českých a 5 jiných pp. bratří. — A nyní následuje dlouhá řada členů či pp. bratří, jak přistupovali k bratrstvu, a to nepřetržitě v II. polovici XVIII. stol. až na naši dobu. Skládali 1 zl. a několik kr. přístupného.

Konečně tu čteme i tento zápis: „Léta 1788. za císaře Josefa II. bylo toto bratrstvo literátské vyzdviženo (roz. zrušeno) a vzata byla k obci první louka, a 3 rejty, kterých užívali představení pp. literáti (p. Js. Marek, český kantor, At. Marek, subkantor, pedel Fr. Faber, subpedel Vcl. Faber), prodány byly.... Však stran bývalé pobožnosti ustrnuli se někteří z pp. bratrů a usnesli se dne 4. července 1789. a požádali pp. Vcl. Fabera jako představeného p. otce míti, aby vybral od pp. bratrů, kdo co ještě dlužen jest na příjem nebo suché dni. Tím způsobem zavazovali se literáti a trvali a zpívali dále.

Bratrská matrika byla sice po zrušení bratřiny r. 1788. odvezena do Písku; ale na velikou prosbu a snad také za plat po odtržení silného stříbrného kování na deskách byla opět vrácena. Tak psáno rukou Slámovou (Fr. Sl. kapl. prachat.) na 1. listě matriky. — Zpívají podnes. (V. níže.) (V. též Světozor 1885. str. 252/3.)

Netolickému bratrstvu zachovaly se zápisy od r. 1650. Z nich poznáváme, že dělili se také na lat. a český kůr.

R. 1699. bylo latinských literátů 8, při českém kůru 55, pak několik přespolních. Zpívali netoliko ve farním kostele Nanebevzetí Py. Marie, nýbrž také ve filiálném kostele sv. Václava a sv. Jana Křt. (na hřbitově). Měli hojně kancionálů: Dvoje „velké písně na evangelia", mešních kancionálů na celý rok 7, pak 1 menší kanc. v bílé kůži, 1 k. na celém archu psaný, 1 na čtvrt archu psaný, 1 darovaný r. 1689. a 1 kanc. Holanův, r. 1693. koupený za 2 zl. Latinský kůr měl kromě toho „partes" (t. j. jednotlivé hlasy) k mešním officiím a k nešporám, (odtud pochází obvyklé slovo „partesy", a řčení „z partesů zpívati") motetta 8 vocum a j., ale též nástroje, housle, violu, trouby, kotle a j. (Viz o nich níže.)

Jejich příjmy na tak velká vydání byly: Roční příspěvky členů, vánoční koleda, pohřební poplatky, dary a pokuty, vše jako při jiných bratrstvech. (Viz také: Tadra, l. c. 59.—60.)

O sušickém bratrstvu zachovala se v arcibisk. archivu zpráva z r. 1642. T. r. poslal sušický děkan 12 literátských knih arcibisk. konsistoři, žádaje, by vráceny již nebyly, ježto jich literáti již potřebovati nebudou, poněvadž brzy vydán bude od Jesuitů zpěvník, ze starých katolických kancionálů složený, který bude literátům prospěšnější, než knihy, od autorů neuznaných (non probatis). Tak učinil děkan Šeb. Zbraslavský na žádosť arcibiskupa, kardinála Harracha (3. října 1641.), by poslal jeden exemplář do arcibiskupské kanceláře, ježto prý literáti v kostele kacířské písně zpívají. (V. list. z 20. února 1642. — Tadra, 71.—72. Pozn. — Srovn. také a přidej, co řečeno již na str. 148.)

O rožmitálském liter. bratrstvu neznámo nám více, nežli že je horlivý učitel Jak. Ryba († 1815.) obnovil, sepsav literátům nové stanovy a sebrav staré písně do knihy, jež posud na kůru se chová. R. 1802. bylo opět 20 literátů. (V. „Život a působení J. J. Ryby" od F. A. Slavíka. 1889. na str. 32. a 34., také Bíbův Životop. a Dlabač. Künstlerlex.)

O Hradešickém (panství Nalžovy) nelze nám udati více, nežli že skutečně bylo v této době a že tamější farář ročně dvě mše sv. za ně sloužil. Tyto mše byly fundační. (L. c. N. 6.)

Mnohem více známo nám o lit. bratřině v Miroticích, jež byla při kostele sv. Jiljí vyzdvižena; nebylť její kůr z nejmenších. Z jejího inventáře z r. 1786. dovídáme se, že mělo u mirotických sousedů na 8 obligací uloženo asi 146 zl., jež byly na jejich pozemcích (u Studánky, na Jakubci, na vrchu Radobickém atd.) po-

jištěny. Ti sousedé byli: Bera, Blaha, Kopfstein Kratochvíl, Šípek, Polesný a Bláha. Z inventáře pak, jejž r. 1734. pořídil farář A. Zahrt seznáváme, že jim patřila dvě pole pod 5 korců na tři mandele za „Šibenicí“ a dvě louky, jedna za vrchem, z níž přicházelo ročně 57 kr., a druhá pod Borky, z níž 36 kr. přicházelo. Důchod z luk a polí určen byl na správu literátského kůru a hudebné nástroje. Nástroje mělo bratrstvo z r. 1734. tyto: Přenosný positiv, tři staré polnice a čtyři nové, (tyto byly až r. 1749. pořízeny a později sem připsány), jež prodali jim r. 1786. za 1 zl. 12 kr.[1]), 2 lesní rohy (litui), troje staré housle a dvoje nové, o nichž r. 1786. napsali: „2 Paar Geigen unbrauchbar“. I vydražili je proto za — 5 kr.! Pak měli dva kotle, jež pořízeny byly r. 1743. a vydraženy r. 1786. za 2 zl. 7 kr.[2]) Inventář r. 1786. udává ještě jednu velmi starou altoviolu, jež byla prodána za 15 kr. (!) — Tehdáž měli také tři kancionály: „Slavíčka“ Božan.; prodán za 30 kr., 1 kanc. in 8°, jenž obsahoval zpěvy na celý rok, a 1 též in 8°, od otců missionářů. (Konyášova „Cithara“?) — Mirotičtí museli míti také knihu rorátní; neb že i roráte zpívali, viděti z řeč. inventáře, v němž také udány jsou 4 železné svícny na světlo k rorátům.

O těch bratrských pozemcích pravilo pražské gubernium r. 1786., že jich literátské bratrstvo ode dávna užívalo, že tedy nepatřily kostelu, jemuž je chtěli tehdáž přiřknouti a zachrániti. Na důkaz toho přiložen opis listiny z r. 1341.[3]) jíž král Jan potvrzuje nadací pozemků ke kostelů mirotickému, r. 1291. učiněnou a od krále Václava potvrzenou. V těchto listinách není ovšem o literátských pozemcích ani řeči. (L. c. N. 5.)

Malé bratrstvo liter. bylo také při kostele sv. Kateřiny v Nalžovech nad městečkem Stříbrné Hory. Z inventáře jeho z r. 1785. poznáváme, že měli 50 zl. na 4 mše roční, které nadal Jan Federmach r. 1764. Uloženy byly na obligaci u faráře hradešického Jana Segra, jenž ty mše sv. sloužil a dostával za ně 2 zl. Kromě toho měli uloženo 67 zl. na obligace u pěti sousedů z Hor Stříbrných (Mich. Jiříček, Jan Slavík, T. Záveský a Ign. Kareš). Dostávali od nich 2 zl. 41 kr. úroku. O činnosti jejich a o knihách nedočítáme se tu ničeho. Měli něco nářadí jako jiná bratrstva

[1]) Inventář t. r. praví o nich: „4 Stück blasende Trompeten, 37 Jahre alt“ (!)

[2]) Řeč. inventář dí: „1 Paar Pauken sammt Schlägel, 43 Jahre alt.“

[3]) V Erbenových Regestech této listiny není. Listinu z r. 1291. (kopie má chybně 1299.) viz v Emlerových Regestech II.

(umbellu z modrého sametu a t. d.). Poslední představenstvo jejich bylo: Jan Slavík, starší, Mart. Beneš, starší, Boh. Frencl, účetní. (L. c. N. 7.)

Značnější bratrstvo bylo v král. městě Vodňanech při kostele Narození Panny Marie. Jeho inventář od r. 1786. vykazuje jmění na penězích, na polích a rybnících. Na 2 obligace uloženo měli 49 zl. u vodňanských sousedů Vojt. Fiedlera, Aug. Kumsty (má slouti Kumstovný); Václ. Bozy (?) držel 5 zl. liter. bez obligace. Z těch peněz brali literáti ročně 2 zl. 10 kr. úroku. Pak měli dvě pole, jedno pod 7 korců v Dřemlíně, jež cenili na 210 zl., a druhé pod 6 korců na Čížavě, jež cenili na 150 zl. Z prvého brali 14 zl. ročního nájmu, z druhého 12 zl. Kromě toho užívali také tří rybníčků a louky při nich, vše pod 4 míry, jež cenili na 100 zl. Z louky platil jim tehdáž Pet. Renner 3 zl. ročně a z rybníků nalovili tehdáž šest a půl kopy výměti [1]) (jednoročních kaprů), jež cenili na 9 zl. 45 kr. — Z těchto příjmů platívali roční odměnu prvému a druhému „staršímu", účetnímu (r. 1786. Ant. Lapáček), všem literátům (ročně 16 zl. 18½ kr.); pak za křižové dni (1 zl. 39 kr.), na rorátní svíčky a „za vánoční housky" (2 zl. 30 kr.). Zpívali tedy také roráte. Rybníky a jejich lov sami spravovali. I čteme za tou příčinou v bratrském inventáři („protocollum commissionis ddto 27. Octobris) z r. 1786. také „vydání při nasazování ryb 2 podruhům skrze dva dni po 10 kr. (= 40 kr.), od nasazení tří rybníčků 30 kr., od lovení jejich třem hajným po 10 kr. a od dovozu nádob loveckých 20 kr." Inventář podepsán a potvrzen od starosty A. Jelínka a ob. rady. Při následující inventuře, 14. dubna t. r. konané, shledány byly též tyto kancionály: jedno psané graduále, jež prodáno bylo v dražbě za 1 zl. 33 kr., dva staré, sešlé „historické kancionály" (Šim. Lomnického?) a dva lepší též takové, jež prodali za 50 kr. a za 25 kr. Rybníčky vydražil tehdáž pan primátor za 121 zl., pole v Dřemlínách Jiří Graebner za 318 zl. a druhé pole „u Hliněného" (sc. rybníčka) Jiří Staněk. Posledním inspektorem kůru byl J. A. Horek, 1. starším literátem Pet. Renner, 2. starším J. Stožický. Stalo se to za děkana P. Maxm. Thazakarini. (O daru 200 kop míš. z odkazu pí. Foglové, učiněném k záduší obce Vodňan r. 1628. viz 1. list příl. — L. c. N. 33. a z části též N. 5.)

14. Z bývalého **rakovnického** kraje známe toliko čtyři liter. bratrstva. (L c. Fasc. N. 16.)

[1]) Německý inventář má psáno: „Wegmied". — Též v inventáři důchodů městských z r. 1643. přivádí se „literátský trdník".

Velmi hubeně dopadají zprávy o liter. bratřině v Kralovicích. Shledávámeť jenom inventář z r. 1785., v němž udáno jediné něco nářadí, na př. příkrov z černého špatného sukna, jednu dřevěnou knihu (!) a p., však o činnosti ani zmínky. Tento inventář podepsali Engelb. Vranovský, farář, purkmistr a Aug. Kalina. (L. c. N. 3.)

Za to dosti hojně plynou zprávy o liter. bratrstvu v Muncifaji (Monsfagi) či Smečně. Z inventáře jejich z r. 1785. shledáváme, že měli hotových peněz 73 zl. 1½ kr.; nadačního kapitálu 25 zl., které kdysi muncifajský soused Frt. Pytlík legátem odkázal liter. kůru, by za ně na věky zpívali při ranní mši v smečenském kostele: „Svatý, svatý, svatý.“ Kapitálu na 13 obligací u muncifajských sousedů uložených a knihovně zjištěných měli 356 zl. a na dluhu 19 zl. 20 kr. Tehdejší dlužníci bratrstva byli: Veselý, Černý, Fryč, Kúkal, Svoboda, Straboch a d. Z těchto příjmů platívali děkanovi ročně 16 zl. na 32 mší sv. Učiniloť léta Páně 1779. dne 29. prosince společné shromáždění liter. kůru mezi sebou smlouvu, aby z těch témuž literátstvu patřících kapitálů vyplývající úrok na 32 ročních mší sv. obrácen byl. Čeho by se mimo ten úrok k tomu nedostávalo, mělo býti dosazeno z peněz, každoročně od společných literátů skládaných; z ostatních peněz povoleno bývalo každoročně po 6 zl. literátům, kteří skrze celý rok při smečenském chrámu Páně v neděli a ve svátek, jakož i při processích zpívají. Tak stanoveno bylo ze společné vůle všech údů literátského kůru a tato úmluva („pactum“) podepsána byla od předsedy bratrstva P. J. Ullricha, Mat. Lirše, prvního a Frt. Brodeckého, druhého představeného literátského a Ant. Nováka, literáta; potvrdil ji pak purkmistr Frt. Svědínek, jménem rady města Muncifaje doloživ, aby se pro budoucí památku v literátské deposici zachovala. Kantorovi platili ročně 3 zl. a „mladšímu“ literátu 1 zl. 12 kr. za obstarávání pohřbů a světel. Oněch příspěvků členských sešlo se r. 1785. na 10 zl. 20 kr., z čehož poznáváme, že mělo to bratrstvo mnoho členů. Zvláštní přiložený výkaz členů jmenuje jich 124, mezi nimi také ženy. Vlastních literátů, t. j. zpěváků jmenuje se šest. Z platících členů jest pět až ze Slaného; hojně členů bylo i z okolních vesnic: Řišuty měly jich 11, Stochov 9, Libušín 12, Kačice 13, Srby 6, Ledeč 19, Tuchlovice 8, Přelic 5, Tuřany 7, Honice 7, Čelechovice 5, Rynholec 4, Nová ves 5, Hradečno 3, Třebichovice 3, Malikovice 4, Čanovice 2, Studňoves 1 člena. Z toho znamenáme, že liter. bratrstva muncifajského přiúčastnilo se sousedé z celého

panství smečenského. Z toho ovšem jde na jevo, že smečenské panstvo zajisté samo také dbalo o zdar té bratřiny. Řečený inventář byl sdělán od posledního představenstva literátského M. Líša a K. Stehlíka (účetního), a spolu podepsán od Js. Aug. Havrlíka, děkana a vikáře, od vrchního správce Mt. Danielisa, pak ode dvou purkmistrů a písaře. Divno nám opět, že ani zde neudává se inventárně žádný kancionál, ač ho jistě měli. (L. c. N. 5.)

O literátské bratřině při kostele sv. Gottharda v Slaném zachovaly se tyto zápisy v městských knihách: Dne 8. listopadu r. 1628. byl Sam. Cruciger, školní kantor, přijat za měšťana a napomenut, aby zvláště liter. kůru pilen byl. — Dne 16. ledna r. 1636. voleni a nařízeni jsou za starší bratřiny s jistým zdáním p. děkana a snesením se purkmistra a pp. pan Jiř. Hanžburský za inspektora, aby se v kostele nic scestného proti víře katolické nezpívalo, Sam. Cruciger za kantora na kůru latinském, Jan Hostomský za kantora na kůru českém. Servusem liter. nařízen Dan. Vlasák. (Acta Curiae LVII. 354.) Bratrstvu tak obnovenému daroval hr. Jaroslav Bořita spáleniště dvorce, jenž kdysi patřil J. Veselskému, který pro náboženství z města odešel a tím jeho dvůr odběžným právem hraběti připadl. Tento dvůr (také „Kohoutovský" zvaný) vyhořel r. 1634. Po roce zvoleni též páni za starší a na to učiněno bratřině napomenutí, aby k tomu hleděno bylo, by také jiní obyvatelé, kteří umějí čísti, do kostela k pulpitu chodili a tu po česku zpívali. — Na sklonku třicetileté války stáli bratřině v čele: Martinický hejtman Aug Kosina jako inspektor, Jiří Hanžburský a Sam. Cruciger jako kantoři. — L. P. 1644. psali Slanští V. Ign. Libovickému, úředníku panství Smečenského, že společnosť a bratrstvo kůru literátského ve Slaném dne 17. května se sejde a poněvadž on žádosť projevil k ní přistoupiti, že jej proto zvou. — Při popisu veškeré úrody za rok 1646. uvádí se liter. bratřina s roční úrodou ze svých rolí 40 korců žita a 10 korců ovsa. Však do roku 1651. tento majetek jejich značně se ztenčil; neb v tom roce měli již jen 27 korců dědin, ponejvíce pod Fučíkovským mlýnem ležících; kromě toho pustý dvůr Kohoutovský a zahradu za velvarskou branou. (Paměti kr. m. Slan. od Laciny, na str. 92.—93.) Jeden kancionál slanské liter. bratřiny chová se nyní v Česk. Museu Pražském.

Nejznamenitější bylo v této době bratrstvo liter. kůru při děkanském kostele sv. Kateřiny pod titulem bratrstva bolestné Rodičky Boží ve Velvarech. Známe české účty jeho z r. 1740. a z let 1783.—85., jež poučují nás o zajímavých

podrobnostech, z nichžto seznáváme, že bylo to bratrstvo i tehdáž zámožné, vážené a kůr kostelní že značně zvelebilo. V inventáři ze dne 13. srpna r. 1785. čteme, že měli na 11 obligací uloženo 520 zl., z nichž brali 20 zl. 48 kr. úroku. Polností (orné půdy) měli 42 korců, jichž užívali literáti a hudebníci odměnou,[1]) však třetí po případě čtvrtý mandel vždy odváděli. Za tyto mandele stržili r. 1783. 65 zl. 51 kr. (za přední pšenici a žito, za zadní žito a t. d.), za slámu 12 zl. 51 kr. 3 tr. Roku 1740. psali: za slámu a ouhrabky a za 4 otepi matenky (= drchanky, zdrchané slámy). Tato pole cenili dle staré pozemkové knihy z r. 1706. vždy toliko na 650 zl. Avšak inventář z r. 1784. má k té ceně výslovně doloženo, že mělo tehdáž obilí velmi malou cenu, ale nyní že mohou ceniti se asi na 1460 zl., ježto jednak obilí v ceně značně postoupilo, jednak jsou ta pole dobrým sděláním zlepšena. — „Oféru“ od členů vybírali v prvý pátek adventní, o hromnicích, první neděli v postě, na zelený čtvrtek a na den zvěstování Panny Marie. R. 1740. vybrali celkem 7 zl. 43 kr. $1^1/_2$ tr. — Vybírali také „příjemné“ do bratrstva. Tak přijali od urozeného pána Frant. Holla za zemřelou jeho paní švagrovou Annu Hollovou celkem 4 zl. 10 kr.

Jako příjmy jejich tak i vydání byla značná, i platilo velvarské bratrstvo odměny mnohem větší, než mnohá jiná. R. 1784. platili děkanovi za výroční mše zádušní 7 zl. (r. 1783. za 5 zpívaných rekviem jen 5 zl.), kantorovi, jejž nazývali tehdáž „erster Normalschullehrer“ toliko 3 zl. „solného“ („nomine Salzbeitrag“) a 1 zl. na direktář. Však to byl pouhý příspěvek, neb řádný roční plat bral od města, jakž dí se výslovně v řeč. inventáři (r. 1784.): „Der von der städtischen Gemeinde solarirt ist.“ Za to druhý učitel, subkantor zvaný, dostával řádné roční služby od lit. bratrstva 25 zl., varhaník a kalkant stejně po 10 zl. (!) Literáti dostávali tři korce žita nebo 6 zl. R. 1740. dostali „celoroční akcidence“ 9 zl. a na den sv. Caecilie 4 zl. na víno. Velvarští měli také nástrojnou hudbu; proto shledáváme v řeč. inventáři také výlohu 6 zl. na struny, kolofonium (a světla) a na zachování ostatních kůrových nástrojů i varhan 14 zl. O těchto výlohách dí se tam, že v ž d y c k y se vynakládaly. A skutečně shledáváme i v česk. počtu z r. 1740., že platili kantoru p. Flor. Mikulov-

[1]) R. 1783 těchto polí užívali: Ign. Zelenka (1 korec), A. Welzl (2 k.), Jos. Tobis (1 k.), Ign. Kaltoffen (4 k.), p. N. Tobis & Zimmermann (4 k.), Maria Scharf (3 k.), p. Václ. Zimmer, primator a kostela inspektor (5 k.), týž ještě 5 k. (ječmene a ovsa), M. Šlapák (3 k.) atd.

skému „na sůl“ 3 zl., subkantorovi Frt. Šebestovi za 4 kvartály 25 zl. a na struny atd. 3 zl. 32 kr. (za tři svazečky E struny 9 kr., za půl balíku E, D, A strun z Prahy 30 kr., za stříbrné struny 4 kr. atd., za dva loty bílého kolofonia 4 kr.) Kromě toho platili tehdáž pražskému „lautenistovi“ N. Ebrlovi od správy jedněch houslí a za nový potah strunami 34 kr. Od p. kaplana koupili tehdáž i nové housle s pouzdrem a „indiánským“ smyčcem za 10 zl. Ba r. 1740. koupili též ješínskému pastýři za 18 kr. pastýřskou troubu. R. 1783. dali za správu a nový potah kotle 1 zl. 45 kr. Měli také varhánky, positiv zvané, za jichžto nosení na den Božího Těla platívali 17 kr. — V počtu 1740. roku čteme také výlohu 45 kr. za tři libry lojových svíček na den dušiček a skrze celý adventní čas; r. 1783. dali na ně 35 kr. Tedy zpívali Velvarští ode dávna též Roráte a to až do zrušení bratrstva. Hudebníkům dali r. 1783. odměny 26 zl. 49 kr. a účetnímu za dvě léta 24 zl.

Ježto byli velvarští literáti také Marianským bratrstvem, shledáváme v jejich inventáři také mnoho votivních penízů a drahokamů, na př. dva souverendory, dvě řady granátů se stříbrným křížkem, čtyři jiné řady granátů, 12 řad perel, jež cenili na 20 zl. a t. d. Měli také zvláštní „bratrské knížky“, jež prodávali již r. 1740. Z inventáře r. 1785. pak poznáváme, že měli jako jiná bratrstva také pohřební pláště, umbellu, voskovice a bratrskou knihu, již koupil děkan Vrána v dražbě za 1 zl. Ale ku podivu! Kancionálů ani hudebnin tu opět udáno není žádných, ač jich museli míti kolik. Ta inventura se stala za primátora a inspektora Václ. Ferd. Zimmra, K. J. Kobrče, účetního, a Frant. Vlacha, pokladníka; potvrzena byla od jmenovaného děkana a Václ. Hrubého, konšela (konsul) a purkmistra. Roku 1740. byl liter. kůru inspektorem Frant. Jar. Komárek za purkmistra J. J. Richtra. (L. c. N. 16.)

A co stalo se s rakovnickým bratrstvem? (Viz je v předešlé době.)

15. Četnější byla bratrstva liter. v býv. **táborském** kraji. V listinách místodrž. archivu shledáváme jich sedm; (Fasc. N. 8.) však kromě těch byla v této době také v Táboře, Pacově a Černovicích. V Pacově a Černovicích trvají podnes a v Táboře zapisovali se noví členové do velkého foliového kancionálu až do nejnovější doby. Nyní odpočívají dva staré foliové kancionály táborského bratrstva jeden z ll. 1580.—96., utrakvistský, a druhý ze XVII. stol. katolický, v městském museu na radnici. Na konci XVII. stol. spojilo se s bratrstvem sv. Michala v jedno, ale

tak, že literáti zůstali zvláštním sborem se starým zřízením a starými povinnostmi. (Viz o tom níže.)

O pacovských literátech nelze nám bohužel nic bližšího z této doby udati, ježto městské knihy se zápisy o nich shořely r. 1727. Z laskavého sdělení p. Ant. Plačka, nynějšího I. staršího bratrstva, víme jen tolik, že když vydán byl r. 1785. zrušovací dekret, pacovský sbor nic neodvedl, poněvadž neměl žádného jmění, a působiti ani na dále nepřestal ve chrámě. Ba r. 1811. byl sbor znova úředně sestaven k ústní prosbě starobylého liter. sboru, jakž v protokole, dne 23. pros. 1811. u magistrátu sepsaného, udáno jest. Tehdáž byli zvoleni: Prvým starším Kašp. Pokorný, druhým Jos. Mašát, za inspektora Fab. Mašát, radní a za přísedícího Václ. Zoubek a Vcc. Fousek. Kromě nich čítal sbor tehdáž ještě 9 členů. Zachovali si až podnes kancionál ze XVI. století pochodící, ač velmi sešlý, jenž obsahuje rorátní zpěvy. R. 1651. vepsal někdo do něho několik nových rorátních zpěvů. Nyní má sbor protektora, inspektora, 8 čestných a 24 činných členů. Mají novou umbellu, nový příkrov a pohřební náčiní, pak velkou katolickou knihovnu.

O literátech města Černovic neshledali jsme sice ničeho v místodrž. archivu; však tamější liter. bratrstvo podnes četně trvá i horlivě si počíná, zachovávajíc stále svoje stará pravidla z r. 1694, jichž opis podnes chovají. Tato pravidla v nejedné příčině jsou zajímavá, doplňujíce a objasňujíce, co posavad o těch bratrstvech na mnoze jen z inventární statistiky jsme poznali. — Z I. pravidla (Nr. 1.) poznáváme, že jejich literátský kůr založen byl již „od starých předků"; r. 1694. byl tedy toliko obnoven a od vys. uroz pp. Václ. Vilh. Ant. Tallenberka jako dědičné vrchnosti a od faráře Václ. Vojt. Matoušovského potvrzen. Druhý článek stanovil, že neměl býti za člena přijat, leč kdo „v literním umění se zná," kdo čísti umí. Třetí čl. dí, že „počet pp. literátů při nejmenším má býti 24 členů", ovšem bezúhonných. Dva vážnější a zachovalejší měli býti „za starší vyzdviženi"; jestliže by která osoba pod povinností aneb z radních osob v kůru byla, taková ať se vymůže za starší pro větší úctu. Starším uloženo tak se chovati, aby ve všem dobrém a spasitelném způsobu kůr pobožností předcházeli. (Čl. 20.) Členové mohli rozděliti se na 2—3 díly tak, aby při nejmenším bylo jich vždy 10 v kůru a vždy jeden starší s nimi. — Na zanedbání kůru stanovili také tresty, 1 libru vosku, neb dle uznání. Kdo by nechtěl platiti, buď vyloučen. 8. čl. nařizuje, by literáti zpívali roráte, pak v čas ne-

dělní a sváteční a o všech processích nejméně hodinu před službami Božími (ranní a času tomu příhodné písně), jakž ode dávna v Čechách bývalo. Při processí velkonočním, o Božím Těle a na velký pátek „jeden každý osobně se dostaví pod pokutou a ponese zelené[1]) světlo (voskovici) rozsvícené na dokázání živé horoucí lásky a vděčnosti z vykoupení Páně, ale i naděje budoucího vzkříšení a k uctění velebné Svátosti.“ — Nemocné spolu bratry měli navštěvovati a k smíření s P. Bohem povzbuzovati. Zemřel-li který, ohlásí to mladší všem členům. Při pohřbu pak ten pořádek byl stanoven, že šest mladších členů ponesou mrtvolu, ostatní půjdou před rakví, nosíce světla rozžatá, oba starší pak za márami beze světla a z každé strany mar kráčeti budou dva bratří s pochodněmi. A tato poslední služba státi se měla i tomu nejmenšímu bratru. Dožádal-li si kdo pp. literátův k pohřbu, nejsa členem bratrstva, také se mu to povolilo za náhradu. Tu však nešli starší za márami; ostatní řád zachoval se stejně. Aby bratří takto posloužiti mohli zemřelým, tou příčinou přikázáno bylo v 15. čl. aby, jakmile „Pán Bůh pokladnici nadělí“, hned pořídil se příkrov, 4 pochodně a zelené světlo. Zajisté, že i Černovičtí pořídili sobě za tím účelem pohřební pláště, jak jsme u všech ostatních bratrstvech poznali. — Správu Boží vykonati měli kromě povinné velkonoční ještě jednu do roka, buď na den sv. Vojtěcha neb který den si vyberou.

Že vybírali příspěvky od členů i na suché dni, jeví se z 16. čl. Všecky příjmy ukládali do pokladnice. — Různice, mezi bratry vzniklé, rovnati měli starší, starší souzeni býti mají od správce duchovního „jakožto předního služeb Božích ředitele a toho kůru inspektora.“ (Čl. 17. a 18.) — Každoročně měli všickni bratří sejíti se nejméně jednou k staršímu, neb kde pokladnice bude.

Z těchto pravidel poznáváme, žeť i černovičtí literáti měli ode dávna vždy stejné zřízení, jako ostatní, a zejména že docela stejná byla v této II. době, jak jsme je jinde shledali již také v I. době.

V král. městě Hradiště hory Tábor lit. bratrstvu nastal obrat l. P. 1622. Neb v tom r. byla v Táboře nově zřízena katolická duchovní správa. T. r. dne 15. května podal duchovní správce seznam nákladu, jehož třeba bude na tuto obnovenou duch. správu, školní správce a farní čeleď. V tomto se-

[1]) Pamatujme, že jsme i při jiných bratrstvech v inventáři shledali zelené voskovice. Zde vizme význam jejich.

znamu udal také na magistra 100 kop, kantora 50 kop, sukcentora 30 kop, organistu 40 kop, na 4 choralisty po 8 kopách a dvěma diskantistům na šaty 30 kop. (Arch. česk. místodrž. a arcib. — Viz Dvorsk. Pam. 394.**) Byli-li správcové kůru kantor a sukcentor katolíci, nastala v tom čase zajisté i proměna liter. kůru a bratrstva. A právě z doby nejblíže následující shledáváme v starém utrakvistském kancion. z ll. 1580.—1596. tyto zápisy: R. 1627. zapsal tu Václ. Pražák, jinak Portytor zvaný, rodič Nového Města Pražského, t. č. soused a literát m. Tábora, (na l. 100*) že od r. 1610. má liter. kůr jakési platy na domě „Šebastovským“ (truhláře a Ludmily, manž. jeho). Téhož roku zapsal asi týž Pražák na l. 186. dlouhý „počet pp. měšťanů, sousedů a literátů m. Tábora od začátku nového léta. Jest jich 38, ze všech stavů, a sice: „Z předního kůru“: M. Zbudovský J. M. C. rychtář, Černý primátor, Raušar purkmistr, Senožatský, p. radní, Zahrádka, někd. senator a primas, Joach. Hubatých, senátor, Pv. Kršňák z Karlsperka, organista, Žlutický, písař, J. Balhoň, řeč. Pražák Port., Melcerýn, radní písař, T. Vokoun, N. Táborský, mydlář, J. Perner Litoměřický, někdejší servus (?) a D. Pakosta. „Z druhého kůru“: Pv. Thazaur, jinak Šimků, pan radní, a šest jiných pp. radních z „velké rady“ (Nedelka, Rolandt, Fiala, Čáp, Školyaster a J. Fišar Jadírko), pak čtyři pp. z „menší rady“ (Hubatý, Valenta, Borejčko a Stupavský), J. Štitroba Klap, rychtář města, A. Rolandt ml., J. Fryša, starší (t. bratrstva), D. Pelykán, Pv. Záluzský, J. Zoubek, J. Čas, J. Faber, J. Zlatník, Vcl. Knihař, St. Břicho, J. Zámostský a Jk. Ju . . .“ (?) Na li. 186.) Z tohoto důležitého seznamu jde patrně na jevo, že tento literátský kůr i po katolické obnově požíval plné úcty a vážnosti, ježto čelné osoby města všecky byly členy jeho. Z pojmenování „přední“ a „zadní kůr“ jde na jevo, že dělili se členové tehdáž na latinský (= přední, velký) kůr a na český (= zadní).

Kromě toho shledáváme na li 187. ještě tento zápis téhož roku: „Poznamenání ode mne Jana Pražáka, jinak Portytora, souseda a literáta v témž městě. Počet vdov, kůru tomu přináležejících: Paní Dor. Churanková, p. M. Břekovcová, p. El. Chvátalyusová, p. D. Hubatých, p D. Hamerníková“ atd. (ještě 6 jich). Náležely tedy také vdovy po zemřelých členech táborskému bratrstvu.

Táborští literáti též koledovali a shledáváme o tom v kancionále zajímavý zápis. Zníť: „L. 1629. od níže podepsaných pp. radních, též pp. z menší rady a pp. měšťanův a sousedův a

literátův v m. Táboře. P. Jonáš, Školigastr, P. Jn. Jadírko, P. Dn. Valenta, P. Mich. Stupavský, P. Tob. Vokoun, P. Abela ml., Rolandt vykonali koledu, kdež při shromáždění pp. literátů z obou kůrů odvedeno 9 kop 24 gr." — A ještě jeden zápis tu znamenáme o literátském koledování ode dne pátého prosince r. 1719. Čteme o něm: „Dajíce (!) nás níže jmenované před sebe v Kristu pobožný a vel. p. pater J. J. Winkler, pan děkan táborský, předvolati a nám přívětivě v krátkosti oznámiti jest ráčil, že nám bez dalších odkladů literátům své povolení dává, abysme s P. Bohem příští koledu vykonali, s tímto doložením, „že po mně vaše liter. koleda nejpřednější býti má," z kteréž nám propůjčené milosti na místě všech pp. literátův ponížené poděkování jsme učinili. Vavř. Hýbl. Jan Dusyk." Tito dva literáti byli bezpochyby staršími bratrstva. — V tom čase již byla provedena proměna liter. kůru na „bratrstvo sv. Michala kůru literátského", jakž níže poznáme.

Na li. 115[b] jeví se nám jiná zajímavá zpráva, novinka to, jaké jsme nikde jinde neshledali. Jest to obraz od malířky zhotovený. Nábožné ženy držíce nádoby z vonnou mastí, stojí před hrobem Páně, z něhož anděl ukazuje jim bílé, pohrobné roucho Páně. Vše jest v barvách provedeno, kolem hlav jeví se zlaté aureoly a od anděla vycházejí zlaté paprsky. Však kresba obrazu jest hrubě provedena. Na odvaleném kameni stojí psáno velkými literami: „Kateřina owwrtorfowa, malirsska". Na obrubě v dole stojí psáno jméno: „Joachim Hubatej, Thaborski 1631. Tento senator a literát byl tedy dárce či nakladatel obrazu. Barevný závitek táhne se od něho dále na horu v levo. Na vedlejším listě 116 jest asi 4 palce velká initiálka **W** v zlatém rámci a modré půdě provedena. Na spodní obrubě jeví se závitek, dosti hrubě malovaný.

Řečená malířka byla tuším vdova neb dcera po Ludvíku Oberdorfovi, malíři, jenž přistěhoval se z Cáhnova (H. Rakous) do Tábora a zemřel zde někdy koncem XVI. století.

Liter. bratrstvo táborské bylo l. P. 1693. znovuzřízeno, „vyzdviženo a obnoveno jako církevní bratrstvo pod titulem sv. Michala archanděla," tak že nyní slulo „bratrství sv. Michala arch. kůru literátského v král. městě Hradiště Hory Tábor."

Takto je obnovili pánové: P. Jiří Js. Winkler, děkan, P. Vcl. A. Kruber, kaplan, L. Vcl. Hubacius, J. Mil. cís. rychtář, Vcl. H. Klouzal, primátor, Vcl. J. Fabry, radní a 19 jiných pp. bratří

(Adam Klášterský, J. Ign. Forster, Tob. Prátšaft, L. M. Hubacius a jj.) Tak čteme i v bratrské knížce „Poklad Táborský, bratrství sv. Michala archand. kůru literátského a v kr. m. Hradišti Hory Tábor", jiż bratrstvu složil a r. 1707. v Praze vydal řeč. děkan Winkler. V této knížce shledáváme na prvém místě „regule a ustanovení" tohoto pobožného kůru literátů vyzdviženého a mocí arcibiskupskou potvrzeného l. P. 1693." V těchto pravidlech shledáváme jako v zrcadle všecko zřízení obnoveného bratrstva. Již 1. „regule" vyznačuje, že účelem jeho jest, aby pp. bratří každý zasvěcený svátek a nedělní den, jakož ve dni adventní, křižové a processí přede mší ranní asi na čtvrt hodiny před sezváněním... na svém kůru literátském do mše sv. pobožným zpěvem P. Boha chválili a před kázáním i po něm, o velkých slavnostech i před nešporami příhodné písně zpívali. Kdoby zúmyslně a častěji toho zameškal a napomenutí nedbal, měl býti jako neužitečný člen propuštěn. Kdyby počet a horlivosť pp. bratrů se rozmnožily, mají také před velkou mší aspoň o větších svátcích a nedělích na svém kůru do mše sv. zpívati, aby tak obecný, přespolní a selský lid do chrámu Páně se táhl... a při tom P. Boha chváliti se naučil. — II. pravidlo předepsalo: „aby ne samé jméno pobožnosti, ale i skutkové při pp. bratřích... shledáno bylo," měli všichni správu Boží vykonati třikráte do roka (též na den neposkvrněného početí Panny Marie). K sv. přijímání přistupovati měli s rozžatými svícemi. — Dle III. čl. měli nemocné pp. bratry navštěvovati a velebnou Svátosť, když k nemocnému bratru se nese, měli vedlé možnosti s rozžatými svícemi vyprovoditi. Dle IV. čl. měli zemřelého spolubratra (i manželku i děti jeho) ke hrobu doprovoditi a za jeho duši mši sv. slyšeti. — O umbelle praví se v V. čl., že má při processích a pohřbech před žákovstvem a kněžstvem za všemi ostatními korouhvemi pořádkův nesena býti a při ní že má několik předních literátů kráčeti s rozžatými svícemi. — Čtyřikráte do roka (o suchých dnech) měla zpívati se zádušní mše sv. „za mrtvé pp. bratry literáty" u oltáře sv. Michala. Za tím účelem měli dva pp. bratří nejmladší „p. děkana i officiály školní v tom pozdraviti." (Čl. VI.) — VII. čl. přikazoval pp. bratrům vzorné bratrské chování. — VIII. čl. ustanoveno shromáždění všech pp. bratrů jednou do roka na děkanství (před sv. Ondřejem). Tu nejprve učiní p. děkan napomenutí, pak výstupky se budou trestati, načež volí se nový p. rektor, jehož pp. bratří povinni jsou poslouchati, pp. assistenti a sekretář, jakož i noví členové. Ti složí 1 zl. a 1 libru vosku příjemného.

Naposled vyloží se příjem a vydání literátského důchodu. O tomto důchodu nedopátrali jsme se ničeho. Toliko v IX. čl. čteme povzbuzení, by pp. bratří liter. pamatovati na bratrstvo dary a odkazy. Kromě toho se v něm ustanovuje, aby při každé konvokací pořádek v zpívání se učinil, které kancionály mají se vykládati, kdo má zpěv začínati, kdo bratry obcházeti. Sekretář pak takový býti má, by příjem a vydání náležitě vésti a při konvokací počet vydati, literátské věci, movité i nemovité, inventovati a opatrovati mohl.

Kde potřeba, měl dopisy psáti, na nich vedlé rektora spolu se podpisovati, žádosť přistupujících přednášeti, potřebné řeči a pozdravy konati. — Dle toho dá se souditi, že mělo i táborské bratrstvo statky movité a nemovité, jako jiná, o nichž jinak také není nic známo. Jen tolik víme z řeč. knížky, že měli táborští literáti také svou zvláštní velkou pečeť s obrazem sv. Michala, an poráží draka — ďábla, kolem něhož nápis: „Sigillum confraternitatis s. Michaelis Literat: Reg: Civ: M. T:“ — (Na str. 26. Viz exemplář této knížky v táborském městsk. museu).

Však táborské bratrstvo jistě žilo a působilo i před tím, než bylo na toto smíšené bratrstvo sv. Michala přetvořeno. Shledávámeť v starém kancionále jeho z let 1580.—1596. na 39. l. tento zápis: „V r. 1648. dne 29. septembru, jenž jest den sv. Michala, byla držána renovace.“ A na l. 118. jeví se tento zápis: „Tato píseň („Poděkujmež p. Bohu“ (?) . . .) opsána jest sem k žádosti pp. literátův českého města Hradiště hory Tábor ode mne Jana Melczerýna, měšťana a bratra kůru literátského téhož města a v sobotu po památce sv. Máří Magd. zpívána 1639.“ Z toho zápisu zároveň znamenáme, že i tehdejší literáti katoličtí užívali dřívějšího kancionálu utrakvistského, ovšem již opraveného. Kromě něho užívali ještě jiného v XVII. stol. pořízeného, a Božanova „Slavíčka rajského“.

O tomto bratrstvu sluší ještě dodati, že dělilo se tehdáž na dvě třídy: 1. na literáty bratrství sv. Michala a 2. na bratry a sestry bratrství sv. Michala. (Více o nich viz níže.) — Z bratrské knížky ještě dodáváme, že před „konvokací“, když se veřejně dála, zpívali píseň: „Kdož ochrany Nejvyššího v skrejši jeho užívá“ (ž. 90.). a po shromáždění prastarou vlasteneckou: „Svatý Václave, vévodo České země.“ V děkanském kostele měli svůj oltář sv. Michala naproti liter. kruchtě, kdež měli „pulpit“ pro kancionály a pod ním truhlici, do níž je ukládali. Stojí tam podnes.

V této nové způsobě trvalo liter. bratrstvo až do našeho věku; neb znamenáme nově přistupující členy v starém kanc. z ll. 1580. sl. zapsané ještě z r. 1821., kdy zemřel starší liter. kůru p. Mart. Buryánek a Js. Wondra, primarius a nejstarší literátův. Z r. 1824. tu shledáváme poznamenání literátův, kteří chodí zpívati, atd. Ze všeho viděti, že vlastně liter. kůr táborský zrušovacím dekretem stížen ani nebyl, ježto bratrstvo trvalo dále, zachovávajíc sobě kancionály, liter. kůr, pult a truhlici, zpěvy, starší, atd. jako dříve. Hyne teprve nyní marasmem, jejž přivodil a zavinil náboženský indifferentismus naší doby.

Z vynikajících členů táborského kůru literátů byl Jan Baumgarten. Dlabač dí o něm, že byl velmi dovedným varhaníkem, správcem kůru a školním rektorem v Táboře, kdež po dlouhá léta tyto úřady zastával a více žáků vychoval na hudebné umělce. Byl také členem mariánské družiny. Umřel r. 1747. (Künstl. lex. I, 98.)

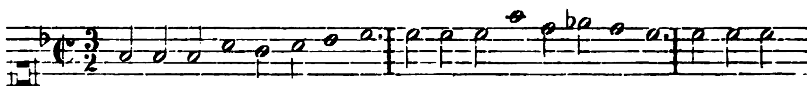
V aktech místodrž. archivu shledáváme těchto sedm bratrstev:

Hořepnické. Inventář t. kůru ze dne 10. září 1785. svědčí, že mělo 15 korců, dva věrtele a dvě mírky polí, z nichž dostávali literáti ročně 5 zl. 12 kr. nájmu od sousedů hořepnických; Mart. Pivnička platil ze dvou korců 50 kr., jiný za 1 korec 30 kr. atd. Byla to tedy chudá pole, že tak nízko je cenili. Byla bratrstvu nadací odkázána; však nadační listiny tehdáž již nebylo, aniž kdo věděl, od koho byla darována. Jen tolik bylo známo, že náležela bratrstvu ode dávna, pak že nájem z nich nabytý měl vynakládati se na mše sv. a na světlo k rorátům v adventě. Týž inventář dále vysvědčil, že mělo to bratrstvo damaškovou umbellu, šest starých soukenných smutečných plášťů a příkrov a 2 kancionály, které v staré truhlici ukládali. Tyto dva kancionály koupil v dražbě Mat. Buriánek za 31 kr. — Literátům platili za zpěv při processích 1 zl., a na lojové svíčky k rorátům na hodinu před úsvitem 38 kr. Zpívali tedy také roráte po celý advent, jako jiná bratrstva. (L. c. N. 10.)

Jindřichohradecké při proboštském kostele Py. Marie, na nebe vzaté. Toto bratrstvo „nemálo sešlé a opuštěné“ obnovil a potvrdil Vilém hr. Slavata zvláštním listem, dne 29. čce. l. P. 1628. daným. (Viz celý v „Ohlase od Nežárky“ l. c. čís. 12. a sl.) Tímto listem vytknul literátům 14 článků téhož rázu a obsahu jako při jiných literátech jsme shledali. V 2. vytknul zjevně, že toto bratrstvo zakládá se pro rozmnožení služeb Božích. V 3. čl.

napomíná a praví: „Že též bratrstvo jako z učenějších sebráno obzvláštním způsobem zpívání při službách Božích oddáno a tak jiným za zrcadlo ku příkladu a vzbuzování k pobožnosti a chválám Božím vystaveno jest, náležité bude, aby literáti netoliko takové jméno měli, nýbrž skutkem to na sobě ukazovali, skrz co by se jiní vzdělávati mohli.“ Atd. — V 6. čl. vyznačil, že mají tento řád zachovávati: „předně, jak od starodávna bývalo, vždycky latinského jazyku církevního, jak všední, tak v sváteční dni obecně v zpívání užívati budou, však s propůjčením toho, aby času adventního při roráte item při vánočních, velkonočních, letních slavnostech, při kázání, processích, jmenovitě Těla Božího, ve dni křižové i jiné, jakž od starodávna bývalo, katolické pobožné písně české, které by jim p. probošt vyměřil, zpívati mohli.“

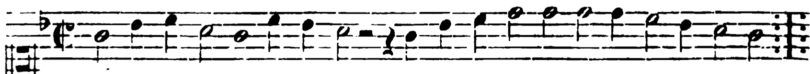
Některé z těchto písní připsány rukou a pravopisem XVII. stol. do starého pergamenového kanc. z r. 1491. na papírové listy, na počátku vložené. Na prvém z těchto listů čteme záhlaví: „Píseň nábožná, po matuře za vrchnosť při kůru literátském, jenž se v úterý zpívá.“ Tato píseň psána i notována zde takto:

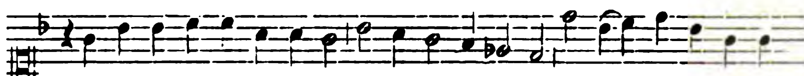

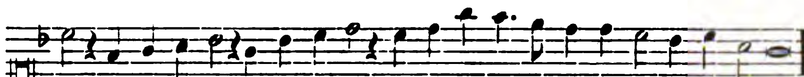
Následuje ještě sedm sloh. — Jonický nápěv této písně jest ještě vážného, chorálného rázu, z čehož soudíme, že byla, ne-li dříve, jistě na počátku tohoto období složena, snad hned po potvrzení liter. bratrstva Vilémem hr. Slavatou.

Druhá z řečených písní jest p. „o umučení našeho P. Ježíše Krysta“, jež měla se zpívati v pátek. Napřed podána latinsky, pak česky takto:

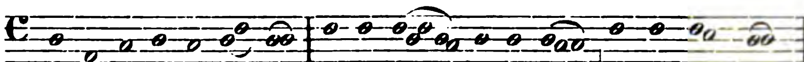

Ro. U-sly-šiž nás mi-lý Pa-ne, myť to-bě vo-lá-me, přispějž nám ku po-mo-

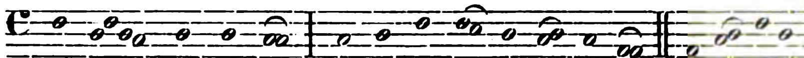

ci, ať ďá-bel zlý pře-u-krut-ný nad ná-mi ne-mí-vá ni-žá-dné své mo-ci.

Tato píseň jeví na svém nápěvu již pozdější původ než předešlá. Však i tento nápěv jest ještě vážný, ač v něm větší pohnutí mysli se zračí. Deklamace textu jest velmi vadná. — Třetí píseň zde zaznamenaná složena jest na latinskou antifonu „Domine Rex Deus Abraham,“ jejíž chorálný nápěv také má. Počíná:

„Pa-ne Bo-že Krá-li náš, Bo-že A - bra-ha-mův, rač nám dá - ti
A-by poznal všecken lid ten-to, že jsi ty sám Pán Bůh náš

ti-chý / ja-sný / pohodlný — a te-plý — dešť / čas / čas — na vše-cky ú-ro-dy zemské, / vše-mo hou-cí, chvá-ly ho-dný. — Al-le-lu-ja.“

Následují ještě dvě takové slohy s dopěvem „Aby poznal všecken lid . . .“

Aby pak každý literát věděl, kdy má zpívati, ustavil dále v 7. čl. takto: „Aby jeden každý věděl, kdy a jak k zpívání přicházeti, po všech dnech nedělních a výročních Krysta Pána, Matky Boží, sv. apoštolů, sv. Jana Křt., sv. Vavřince, sv. Maří Magd., sv. Václava, sv. Michala, sv. Martina, Všech Svatých a **kterékoliv jiné zasvěcené** svátky, item v adventě na roráte všickni ihned po zvonění se sjíti a **zpívání** v takových slavnostech **ozdobného** užívati povinni budou.

V jiné pak ferialní dni scházeti se mají t. ihned po zvonění, ti toliko, jenž ku kterému týhodni poznamenáni budou, a mše sv. vedlé starého obyčeje, t. o panně Marii, . . o sv. Anně, o Těle Božím, o sv. Kříži držeti.“

Z 9. čl. vyjímáme, že „**starší**“ voleni býti měli od p. probošta za přítomnosti Patris Rectoris jesuitské koleje hradecké jakožto kolátora a t. d. Týmž způsobem mají i jiné úřady, t. **kan-**

tora, fišmistry a výběrčí voliti, vždy většího počtu hlasův ušetřujíce.

10. čl. určil, by v liter. truhlici chovali dvě knihy. Do jedné zapsati měli, jak bratrstvo vzniklo, nadání, dary, odkazy a všecky důchody, pak řád a regule bratrstva a roční počty od P. Rektora a probošta utvrzené. Do druhé zapisovati měli starší a jiné úřady a jména bratří a cokoliv by se pamětihodného při bratrstvu sběhlo. Této truhlice měly tři visuté zámky a klíče býti (za Rektorem proboštem a starším).

Z 12. čl. (o pokutách) vyjímáme: „Kdybykoliv kantor figurální před kterýmkoliv dnem svátečním pro kterékoliv poslal, aby sobě, čeho by zapotřebí bylo, přezpívali, kdoby v uloženou hodinu nepřišel, dej pokuty 2 gr.; při zpívání figurálním pak „jaká komu inceptio od kantora figurálního by byla dána, tu aby k sobě přijal.“ (T. j. Komužkoliv uloží, by některý zpěv započal, má tak učiniti.) Kantory volívali „týdenní“ a generální.

Na konec jest nám doložiti, že papež Alexandr VII. udělil tomuto bratrstvu plnomocné a neplnomocné odpustky zvláštním brevem l. P. 1655. (Ohl. od Než. č. 16. 17.)

O tomto bratrstvu má i místodrž. archiv opět hojnější a zajímavé zápisy a zprávy. Dočítáme se tu v jedné žádosti literátů, na gubernium zaslané, že j. hradecké bratrstvo bylo obnoveno, ježto požárem přišlo o své svršky, však maturu, že zpívali již od r. 1483. V tom roce byla prý požárem zvláštní nadací ustavena; však tato listina udává r. 1489. (Viz I. dobu na str. 118.) Na této žádosti podepsáni byli: Kantor, 3 choralisté, varhaník a 7 literátů a v inventáři r. 1786. výslovně udáno, že skládalo se to liter. bratrstvo z kantorů, choralistů a literátů. Měli celoročně zpívati maturu o šesté hodině a po celý advent roráte. Choralisté s kantory měli také zpívati církevní hodinky, nešpory, litanie a j. buď chorálně, neb figurálně dle svátku, pak při processích, a to česky a německy. Těmi choralisty sluší tedy patrně rozuměti „figurálné literáty“, jakž jinde sluli. Ti zpívali latinsky. Hradečtí literáti měli zpívati dle zákl. listiny a úmyslu zakladatelova netoliko v proboštském kostele, nýbrž i v ostatních hradeckých kostelích. Ustanovilť a nadací spojil za tím účelem Frt. Vil. Slavata l. P. 1650. na vydržovaní liter. kůru 650 zl. jistiny, jež pak mělo bratrstvo za vrchností, berouc z něho ročně 26 zl. úroků. Kromě toho měli jistinu 158 zl. 58 kr. na Čechově domě pojištěných. Měli také pole pod 2 korce 2 vtle, pak 5 rybníčků, dvě rybní násady a a louky, kolem těch rybníčků ležící, celkem 16 měr, z nichžto

sklízeli ročně na 4 fůry sena a dvě otavy. Do těch rybníčků dávalo se rybní násady 20 kop ryb na jedno parno. Tyto rybníčky a pozemky měli na konci trvání svého pronajaty za ročních 60 zl. Z vrchnostenských důchodů dostávali ročně 25 liber loje neb 4 zl. náhrady na kůrové světlo po celý advent v zimě při matuře. — Při inventuře r. 1786. shledalo se, že mají také na 12 černých soukenných plášťů, starých a novějších, sešlých a zachovalých, jež v následující dražbě prodali se za 11 zl. 52 kr., a dva kancionály, z nichž jeden velmi sešlý prodali za 2 zl. 2 kr., druhý za 1 zl. 3 kr. Tak stalo se za svobodného pána Prok. Ben. Hennigera probošta a Ondř. Js. z Bayeru, posledního představeného bratrstva. (L. c. N. 19.)

Jistebnické bratrstvo při farn. kostele sv. Michala arch. vykázalo při inventuře dne 6. března 1786. jistinu 20 zl., již tehdáž držel jistebn. soused Js. Schwab za ročních 48 kr. Jiného neměli, jak dosvědčili a podepsali Vil. Tašek, vrchní, a Xav. Ant. Tischler, farář. Těchto 20 zl. nabyli literáti r. 1710. prodejem pole, jež odkázal kdysi v XVII. století † P. J. Rožďalovský k témuž literátskému kůru. Čtemeť o tom ve výpise z knihy (m?) lit. B. fol. 522. následovně: „Léta Páně 1710. dne 7. dubna předstoupíce před p. purkmistra a pp. spoluradní Pavel Hron, přednešení učinil, že s dovolením dvojctihodn. pana Johanesa Ign. Vostrýho, t. č. faráře jistebnického, koupil jest kus pole od pp. inspektorů kůru literátského, též pp. starších literátů sv. Michala archand., ležící vedle pole p. Andresa Holmana, ten čas správce panství jistebnického, ... které před lety od nebožtíka P. Joachima Roždiálovského k témuž kůru liter. odkázáno bylo a nevycházejíce (!) z něho žádného užitku, že jemu Pavlu Hronovi, Anně manželce a budoucím jejich k mocnému užívání za sumu peněz 10 rejnských prodáno jest, kterěžto peníze témuž Pavlovi pod platem ponechány jsou, z nich každoročně po 30 kr. skládati se uvolil dotud, dokud celá suma složena nebude.“ ... Panu faráři náleželo z toho pole 8 snopů desátku. — Z tohoto zápisu znamenáme, že to staré bratrstvo jistebnické jistě trvalo i v XVII. a XVIII. stol. až do zrušení všech, že tehdáž mělo také starší a inspektory, jakž i při jiných jsme shledali. Že měli jistě také kancionály, dosvědčují dva prastaré kancionály, jež chovaly se na faře jistebnické a jež nyní uloženy jsou v českém Museu v Praze. Že náležely kdysi kůru literátskému, soudím z toho, že obsahují oba po většině zpěvy bohoslužebné. Ovšem svědčí mladší z nich (husitský) o žalostném převratu téhož kůru v době husitské. (Viz o starším

v našem pojedn. král. čes. společn. nauk z r. 1886.: „Příspěvky k nejstarší české hymnol.“ na str. 2., a o mladším na str. 65. a sl. t. dějin, a j. — Ostatní viz v arch. místodržit. l. c. N. 9.)

Také v Kumžáku byl v této době malý liter. kůr. Měl 98 zl. jmění, jež byly u 14 kumžáckých sousedů uloženy na obligace. Brali z nich 4 zl. úroku. Aby jim nebyla tato jistina také sebrána, bránili se kumž. literáti udávajíce, že vlastně bratrstvem nejsou a toto jméno mají toliko od těch, kteří při službách Božích zpívají, však za to že žádného platu nedostávají, nýbrž toliko na oslavu Boží že zpívají. A těch 98 zl. prý jen proto slovou literátským jměním, ježto prví dobrodinci jeho zastávali literátský úřad; však úmysl měli jen ten, by za ty peníze sloužena byla mše sv. za zemřelého literáta a ostatní literáti doprovodili jej ke hrobu. Účtů neskládali a neměli, nýbrž toliko sešli se na konci roku, zaplatili, čeho bylo třeba; nedostávalo-li se, doplatili ze svého, zbylo-li, dali přebytek chudým. Však nic naplat, obrana nespomohla. I tato malá jistina byla úřadem zabrána a bratrstvo zrušeno. (L. c. N. 11.)

Mladovožické při farn. kostele sv. Martina. Vedlé listiny z r. 1769. a ze dne 20. února zakoupil tehdejší ml. vožický děkan a vikář Daniel Pelikán dle snesení a povolení sl. magistrátu a u přítomnosti obecních starších kus pole pod 2 korce výsevku, obci patřící za 20 zl. To pole „zanechal a popustil vožickým literátům či choralistům, aby ho k svému užitku užívali a za to každý čas nedělní a sváteční též adventní (patrně k rorátům) k prozpěvování chvály Boží in choro pilně se najíti dali.“ Z toho pole dostávali 3 zl. nájmu. Jiného prý neměli, ani dřívější koledy, ježto nyní byla zrušena. (L. c. N. 13.)

Něco zpráv podati nám lze také o liter. kůru v král. městě Pelhřimově při děkanském kostele sv. Bartoloměje. Z jeho inventáře od r. 1786. (22. IV.) seznáváme, že měli pelhřimovští literáti v této době tři malé české kancionály (jaké?), jež vydražil pak Vojt. Augusta za 33 kr., pak jeden velký kancionál psaný, jenž obsahoval české roráte. Zpívali tedy také Pelhřimovští roráte. Tuto knihu vydražil za 1 zl. Ant. Apeltauer, jenž byl posledním představeným bratrstva. Kromě toho čteme v řeč. inventáři, že měli na penězích 3 zl. 55 kr. a 3 libry voskovic, jež byly za 3 zl. vydraženy. (L. c. N. 27.)

Více zpráv zachovalo se o liter. bratřině při kostele sv. Jana Křt. v Počátkách (panství Žirovnického). Český účet jeho ze dne 10 ledna l. P. 1777. poučuje nás, že při účetním závěru měli z předešlého r. 150 zl. hotoviny a za J. Kuthanem, tamějším

sousedem, pojištěný kapitál 21 zl. O jistině 150 zl. svědčili nejstarší sousedé r. 1786., že ji před dávnými lety daroval hrabě Clary liter. kůru, jak stojí psáno v „staré knize“ na krajském úřadě. Tak udáno v protokole, o bratrstvu zavedeném dne 9. února 1786. Nové příjmy r. 1777. jejich byly: *a)* příjemné od nových členů (t. r. od 8 čl. po 17 kr. = 2 zl. 16 kr.); *b)* oféra při zádušních mších (t. r. 1 zl. 52 kr. 3 tr.); *c)* měli zvláštní fundaci na světlo, z níž vzali tehdáž za 1½ roku 10 zl. 30 kr.; *d)* od pp. stavů 6 zl. úroku z onoho kapitálu 150 zl.; *e)* vybírali od půjčování světel k pohřbům, t. r. „od pěti, kteří při funuse půl světla vzali“, po 35 kr. (= 2 zl. 5 kr.), od 3 pohřbů s celým světlem po 1 zl. 10 kr. (= 3 zl. 30 kr.) Měli taká rybníček ceny 10 zl. a u jednoho souseda r. 1785. ještě 3 zl.

Z vydání seznáváme, že mělo počát. bratrstvo do roka tři zpívaná rekviem za zemřelé pp. bratry, za něž platili po 1 zl. 50 kr., p. literáti dostávali od bratrstva celoročně 2 zl. 20 kr. a na lojové svíčky k r o r á t ů m a na velký pátek 36 kr. Kromě toho dočítáme se z inventáře r. 1785. (15. II.) a dle fase ze dne 15. června 1784., že počát. obec dávala jim (zde „choralisté“ zvaným) za ¾ centu kaprů náhradou po 6 zl. a za půl sudu piva 5 zl. za zpěvy kůrové. Tak dosvědčil a podepsal poslední starší liter. kůru Vcl. Pešina. „Druhým“ starším byl tehdáž Leop. Hoeger, varhaníkem (jemuž platili ročně 1 zl 5 kr.!) Jn. Žiádný za purkmistra Js. Kubeše a děkana Vcl. Klaudy. — Z licitačního protokolu r. 1785. a inventáře z r. 1784. poznáváme, že počát. literáti měli také bratrskou knihu, červeným aksamitem potaženou, mědí okovanou a postříbřenou, avšak již „tuze setřenou a starou“, pak štolu z červeného damašku, „tuze sešlou“, již v pozdější dražbě koupil žid Marek za 21 kr.! Jako jiná lit. bratrstva měli také umbellu, za niž v dražbě se stržilo 2 zl. 1 kr. — Řečený děkan Klauda sdělil tehdáž krajskému úřadu, že školu založil, a vydržoval s á m, toliko l i t e r á t i ze své kasy na ni něco přidávali. Před komisí vyznali r. 1786. literáti, že shora řečené ryby a pivo d o s t á v a l i nikoliv od obce, nýbrž od n á j e m n í k ů o b e c n í c h p o z e m k ů, a to již od nepaměti až do r. 1783., roku pak 1784. toliko pivo a po něm už ničeho Avšak literáti přenechali obci rybníček k užívání, jejž jim r. 1652. postoupil tehdejší počátecký farář Makovička s vůlí vrchnosti (hr. Adolfa ze Š t e r n b e r k ů), což i listinou z t. r. dokázali. Toho rybníčku z počátku dlouhá leta užívali sami. Jiný rybníček měli od obce; o tom však nevěděli již ničeho, ačkoliv nejstarší z přítomných literátů Vcl. Francan

již od r. 1712. tedy 74 let byl členem lit. bratrstva Jak řídký a vzácný to zjev! (Místodržit. arch. l. c. N. 28.)

16. Konečně z býv. kraje **žateckého** víme z místodrž. archivu jen o dvou liter. bratrstvech této doby, t. v Lounech a v Žatci. Jiných z něho neznáme. Zápisy o těchto dvou bratrstvech, zejména lounském jsou hojné a zajímavé. (M. arch. Fasc. N. 13.)

V král. městě Lounech bylo bohaté bratrstvo dvojího kůru, latinského a českého. Proto gubern. rada „von Mayern" napsal o nich, že musí projednati se o nich najednou, poněvadž jsou spojená a nástroje hudebné mají společné. Měli dohromady 109 korců a 3 věrtele polí, tedy celý velký lán a louku na 5 for sena. Tyto pozemky byly mezi oba kůry takto rozděleny: *a*) českému kůru náležely dle inventáře ode dne 10. března 1786. louka asi na 3 vozy sena, ležící při Reflerovské zahradě. Odkázala ji l. P. 1662. paní Alžběta Pšanská „kšaftem", „té jsouc naděje k nim (českým literátům), že při nadjmenovaných mších sv. (t. j. čtvrtletních) též osobně všickni v chrámu Páně se nacházeti a za mou duši a předků mých modlitby vykonávati budou." Tak čteme ve výtahu z řečeného kšaftu.

Kromě toho náleželo českému kůru pole pod 16 korců, k Černčicům ležící; za ně měli české písně zpívati před osmi zádušními mšemi. Pak měli pole pod 10 korců, od pšanské cesty k Chlumčanům ležící; jak ho bratrstvo nabylo a za jakým závazkem, bylo tehdáž již neznámo. Dále jim náleželo 15 „losů" t. j. 15 dílců polí, (celkem 5 korců, 2 věrtele a 2 mírky,) neví se od koho nabytých. Kus louky za „trávníkem", asi na dvě fůry, měli prý od jakési Majdal. Strakové. Konečně jim náleželo jedno pole pod Hoblíkem pod 5 korců, 3 věrtele a 2 mírky; to prý koupili sami. Kromě toho dostávali „za zpěv při rekviích" ročně 2 zl. z lounské „fundační kasy". Jmenovaný inventář ještě udává, že jim náležel také velký český kancionál, na pergameně psaný, 10 starých, obnošených pohřebních pláštů, 8 starých klobouků, 1 pacifikál a j. v. Tento kancionál prodán byl pak v dražbě za 9 zl. (a za našich dnů? viz níže.) ty pláště za 8 zl. 15 kr. O ostatních kancionálech, podnes zachovaných, není tu ani zmínky. — Daně platili 31 zl. 58 kr.

b) Literátům latinského kůru odkázala řečená paní Alžb. Pšanská v udané závěti z r. 1662. „půl dědiny Voslíčkovské (16 korců) za pražským předměstím od cesty černčicské až dolů pod břeh k dědině, paní Kateř. Hel. Kaylové patřící." I měli při 4 čtvrtletních zádušních mších sv. zpívati (inventář z r. 1786. dí:

„musiziren“) a za to z užitkův té dědiny při každém kvartálu 1 kopu a 30 gr. míš. bráti. Co přebude přes to, měli „k dobru téhož kůru obraceti,“ čili, jak dí inventář r. 1786. určitěji, měli za to kupovati nové hudebné nástroje a spravovati staré, pak i platiti hudebníky. Anna Kr. Přibylová odkázala jim kšaftem ze dne 7. května 1703. pole u Černčic pod 16 korců; za to měli při 8 zádušních mších „musicírovati“. Výtah z kšaftu dí, že to bylo pole u trní vedlé zádušního od řeky až k pšanské cestě běžící. Však zde také čteme, že bylo spolu také českým literátům (tvořiliť obojí jedno bratrstvo) odkázáno a tito měli za to před těmi mšemi sv. české písně zpívati od prvého znamení zvonem daného. Za Dobroměřicemi měli 2 kusy pole pod 7 korců, neví se od koho; též pod vrchem Hoblíkem pole pod 7 korců, k Malnicům pole pod 24 korců a 6 losů či dílců louky pod 2 korce a věrtel ve Vobůrce. — Oba tyto inventáře (česk. i latinsk. kůru) podepsali: Václ. Vít Gallina (sic!), inspektor kůru, Alex. Stefan za purkmistra, Ign. Ottilienfeld, krajský hejtman, Fr. Grunzl a Fr. Nedvídek jako komisaři; inventář latinsk. kůru kromě toho podepsal kantor Tom. Macek (Schulrektor), a českého oba starší: J. J. Graas (1.) a Fr. Václ. Nedvídek (2.), kteří podepsali se zde: „Senior, II. senior.“ — Českých literátů bylo tehdáž 24. Každému nově přijatému členů bylo 3 zl. příjemného složiti na světla a na zakoupení a udržení pohřebních svršků.

Zajímavo jest sledovati, jak se latinský kůr za časů rušení bratrstev bránil, by také nebyl zrušen. Raději popřel, že by náležel také k liter. bratrstvu, ač jinak bratrských pozemků svých neupíral. Napsaliť jeho členové na magistrát žádosť, v níž prosili, budou-li jejich pozemky také vzaty do náboženského fondu, aby byl jim za to jiný fond vykázán na další vydržování kostelní hudby a nástrojů, jakož i na vlastní jejich odměnu. V této žádosti napsali tito hudebníci („Chormusikanten“ se v ní nazvali, stydíce se již za starý název „latinských literátů“), že prý ten latinský kůr literátský, jemuž připsány byly také pozemky, nikdy se zde nevynacházel, což ovšem nebyla pravda, ježto oni sami byli právě tímto lat. kůrem, ježto užívali jeho pozemků. Odůvodnili svou žádosť i tím, že prý jejich jmění jest více kostelní, než literátské, ježto: *a*) figurální hudba koná se v neděli a ve svátek, *b*) tito hudebníci prý jen „abusive“ nazývají se **„latinskými literáty“** na rozdíl od českých, kteří česky zpívají, kdežto oni latinsky. Proto krajský hejtman von Ottilienfeld napsal o nich, že tak slovou proto, „weil sie in Latein

ihre Figuraltonkunst aufführen.“ [1]) Na této žádosti podepsáni byli: T. Macek, školní rektor, K. Schlosser, Frt. Mojses, Jan Černaj, Jak. Walter, Jos. Polívka, At. Lor, Jan Vcl. Pletinger, Jan Werner, Jos. Maxant.“ Ti byli hudebníci. Pak podepsali ji 4 „vokalisté“; to byli patrně ti latinští zpěváci. Čítal tedy latinský kůr tehdáž 14 členů — Na konec dotýkáme toho ještě, že žádosti obou kůrů za ponechání pozemků neb za náhradu byly od gubernia odmrštěny a vše jmění obou kůrů sebráno. (Viz níže.) (L. c. N. 22.)

V Žatci poznali jsme, že v předešlé době byla slavná škola česká i slavné literátské bratrstvo. Že měli tito literáti slavný zpěv a znamenitý kancionál, jde zejména z toho na jevo, že proslavený básník Kolín opěval jejich zpěv a kancionál zvláštní básní. (Viz na str. 154.) V tomto II. období dělili se též na dva kůry, jako v jiných větších městech, na kůr český a latinský či figurálný, jenž nyní také hudebnými nástroji provázel ty latinské zpěvy liturgické. Čtemeť ve městském výkaze ode dne 7. března r. 1786., že dostali hudebníci, kteří jinak jen z ochoty na kruchtě figurální hrávali, 17 zl. 18$^3/_4$ kr. odměny za to. Z téhož výkazu také poznáváme, že příjmy toho bratrstva i v této době byly značné. Náleželoť jim 93 korců 6 a $^1/_4$ věrtelu polí, jež však tehdáž byla již v dědičném nájmu za ročních 188 zl. 28$^1/_2$ kr. Kromě toho mu náleželo ze sousedských polí ročního nájmu při sv. Havle 167 zl. 55 kr. Však tyto důchody (356 zl. 3$^1/_2$ kr.) rozdával tehdá městský magistrát sám dle vůle své. Dle starého činžovního urbáře náleželo z nájmu 167 zl. 55 kr. literátům 100 zl. 14 kr., chudým lidem 38 zl. 31 kr. a chudým žáčkům 29 zl. 10 kr. Též ten emfyteutický nájem 188 zl. 28$^1/_2$ kr. měl rozděliti se, však tehdáž již nevědělo se kterak. L. P. 1786. rozdělil magistrát celý důchod 356 zl. 3$^1/_2$ kr. tím způsobem, že dala literátům 3 zl. koledy, 5 zl. 15 kr. náhradou za jedno dobytče (skopce), jež měli dle staré nadace (J. Tomáše Řezníka z r. 1650.?) každoročně na den sv. Tomáše dostávati, a za 1 míru žita 3 zl. 48 kr. Kantorům zaplatila za pašije a procesí 5 zl. 15 kr., za zpívání **rorát** 1 zl. 30 kr., jim a duchovenstvu za zpívané mše sv. 17 zl. 30 kr., hudebníkům 17 zl. 18$^3/_4$ kr., diskantistovi a altistovi dohromady 20 zl., konečně na zjednání a správu hudebných nástrojů 10 zl.

---

[1]) Na Mělníce byla v 18. století založena fundace (Kširova) pro literáty, kteří výslovně nazývají se v ní „Choralistae seu Literati Cantores.“

Žatecké bratrstvo bylo tuším české až do svého zrušení.[1]) O tom svědčí české legáty z ll. 1637. 1650., a výtah z nadačního urbáře r. 1727., jež plny jsou i českých jmen osobních a místních (Anna Vodička, Klatovská, Mt. Třtina, Barb. Čapolky legát v Zahořanech, zahrada pod „trávníkem", chmelnice v Mlynářích („im Mlynarzen"), Kat. Činovská a t. d.). A městská obec sama dala ještě r. 1773. vložiti do nového razítka český název města, ač jeho nápis jinak latinský jest: „Secret. Consulare 1773. civitatis Zatecenae." Znamenali jsme již také při jiných

[1]) Tak bylo i ve Stříbře, Litoměřicích, Prachaticích. Poněmčena byla v této době liter. bratrstva v Dobřanech, ve Stodě, v Úterý, Žluticích, Bílině, kdež bylo dlouho českým, v Duchcově a Hoštce (?) V Bečově nebylo vlastně liter. bratrstva, nýbrž byl jen hudebný spolek. Jediné v Hostinném bylo, myslím, hned od počátku německé liter. bratrstvo, ač není nemožno, že z počátku bylo smíšené, jakož i obyvatelstvo. Panstvo (z Choltic, z Waldštejna, Kameničtí) bylo české, nápisy na jejich náhrobcích a na zvonech byly také české. (Viz pojedn. Dra. Leeder-a v „Mittheilungen zur Gesch. d. Deutschen in Boehmen 1872., Arnau. Též r. 1862.) O literátech nemá zde bohužel ani zmínky. Do r. 1610., kdy město vyhořelo, nebylo zde řeč. bratrstva. Založeno bylo od českých pánů z Waldštejna, tedy zajisté dle českých vzorů (německých nebylo), jak svědčí názvy „Literatenchor" a „Aelteste"·(= starší). Však že jim to české zřízení, ten český vzor přece nezamlouval se a k duhu nešel, viděti asi z toho, co při závěrečné inventuře u nich bylo shledáno. (Viz o něm níže.) I z toho tedy znamenáme, že ústav liter. bratrstev byl původem a duchem svým český. (Srovnej k tomu, co řečeno na str. 263.-4.) — Dle českých vzorů založena byla také „Die Literatur in Hirschberg" r. 1711, již potvrdil hr. Fr. Jos. Waldštejn. Bylo to hudebné bratrstvo, jež hrálo netoliko na kůru, nébrž i po hospodách a kromě hudebníků mělo i „spolubratry" („Mitbrüder"), kteří nehráli. Těchto bylo r. 1713. deset, oněch šestnáct, až do r. 1800. bylo všech přes sto. Roku 1740. povolil jim hrabě F. J. Waldštejn k ročnímu „convivio" sud piva. Trvá podnes a volí si svého rektora a assesora. (Tak dle K. Klimpta v „Mittheilungen des nordböhm. Excursions-Clubbs in Böhm. Leipa, 1880. S. 27.—29.) Pojmenování „Literatur" pochází patrně od staročeského názvu „literát. kůr"; neb i v zrušovacích aktech místodrž. arch. shledali jsme při několika poněmčených bratrstvech liter. též toto německé pojmenování „Literatur" místo „Literatenchor", jak se jinak vždy nazývají. Na př. Žlutičtí tam slovou „Literaturversammlung", což úřad přeškrtl a nadepsal „Literatenchor". Stodovští říkali si na sklonku „Literaturbruderschaft", Úterští (Neumark) a Dobřanští říkali si tehdáž prostě „Literatur." Tak psal Fr. Hůrka, účetní dobřanských literátů. r. 1785. a též von Mayern. (Viz také Děj. jmen. bratrstev). — Dodatkem zde připomínáme ještě, že v Plané (u K. Varů) utvořilo se v 18. stol. také bratrstvo „Die Bruderschaft der Frühmessinger" zvané. Tak dí Senft v „Gesch. d. Herrsch. u. Stadt Plan, 1876. S. 342.) Vytklo prý si za účel zejména opatřiti svým členům důstojný pohřeb. Za císaře Josefa II. zrušeno nebylo, ač ostatní bratrstva padla. (V. na str. 383.)

literátech v poněmčených městech, jak houževně drželi se starých, zvyklých zpěvů českých. Jinak se Žatec ovšem poněmčoval již v osmdesátých ll. XVII. století. Poslední český list (dle laskavého sdělení prof. Sedláčka) z r. 1683. byl r. 1690. zapsán do městsk. knih. — Ten znamenitý kancionál žateckých literátů se bohužel nezachoval. Bezpochyby že shořel neb zahynul v čas válek, jako ostatní svršky bratrské, o nichž r. 1786. gubern. rada von Mayern výslovně to napsal. (L. c. N. 22.)

2. Na Moravě.

Na Moravě, literátskými bratrstvy také v této době s Čechy co nejúžeji sdružené, bohužel nebylo nám lze dobrati a dohledati se těch hojných zpráv, jaké zachovaly se nám o českých, ačkoli víme, že také na Moravě bylo hojně těch bratrstev i posvátného zpěvu staročeského v této době.

Z monografií, posavad uveřejněných, napočítali jsme jich dvacet [1]) kromě těch, která byla na panstvích Světlovském, Veselském, Strážnickém a Slavičínském. Že byla na těchto panstvích v XVI. století, poznali jsme; (viz na str. 160.) že trvala a působila i v XVII. a XVIII. stol., ba až do XIX. stol., dosvědčují vzácné rukopisné kancionály, které v nejnovější době objeveny byly světu na Horné zemi moravsko-slovenské a jinde. Právem o oněch dokládá V. Houdek: „Že se toto písařské umění na Horné zemi mor. slov. v míře tak rozsáhlé zachovalo do dob tak pozdních, to způsobily literátské kůry . . . Jest podobno ku pravdě, že ještě za předešlého století byl v každé dědině horňácké na moravském Slovensku takový sbor literáků, kteří . . . ze společného, psaného a umělecky vyzdobeného kancionálu na kruchtě kostelní, při pohřbech pak ze zvláštních funebrálů zpívávali.“ Hlavní pak důkaz toho jest, že někteří literáti z těch kancionálů podnes společně zpívají, jako novolhotští z Raškova, súchovští ze Šumberova kancionálu. (Viz: „Moravské Ornamenty“ III., jež vydal vlastenecký muzejní spolek v Olomouci. Vídeň, 1891. na str. 5.)

K oněm bratrstvům, která trvala z předešlé doby, však nyní katolické víře svých předků byla navrácená, přibyla v této době liter. bratrstva v Doubravníku, Nedvědicích a Štěpánově.

[1]) Cyr. Žídek v Obzoru brněnsk. 1891. str. 225. dí, že jich stávalo přes dvacet. Mám za to, že jich musilo býti ještě více.

V těchto městech utvořilo se l. P. 1631. spojené katolické bratrstvo, které zpívalo z Rozenplutova kancionálu. T. r. přeměnil Kr. Pav. hrabě z Lichtenštejna tamější (staré) bratrstvo z r. 1607. na katolické. V dotyčné listině praví též: „Cantabunt proinde officium Bohemiae ex cancionali Rozenplut aut alio vere catholico.“ (Kubeš v Čas. Mat. Mor. 1880. 152.) Nedvědice a Štěpánov později odloučivše se, utvořily si samostatné bratrstvo. (D'Elvert: Schriften der histor. Sektion XII. str. 16. — Brünn.)

V Ivančicích bylo lit. bratrstvo dříve bratrské, nyní katolické. Konsistoř potvrdila mu dřívější stanovy, po katolicku změněné, 12. května l. P. 1757. (V. konsist. registr. brn. a Volný, l. c. II., l. 253.) Zachovala se zápisná kniha t. bratrstva z r. 1729., jež však táhne se k jiné starší knize. Z ní poznáváme, že se v tomto roce tak rozmnožili a zmohli, že pořídili sobě nyní protokol, korouhev či praporec, rejstřík a j. v. s povolením dvojí cti hodného p. faráře a kollátora svého p. Mat. Jos. Besedy. Ta kniha výslovně dí, že „toto slavné bratrstvo založeno jest jediné v chválách Pána Boha všemohoucího, . . . obzvláštně v pobožných zpěvích . . . jak v chrámech Páně, tak v příbytcích i na processích.“ Spravovali je starší bratří, kteří každého roku se obnovovali a počty skládali, při čemž konával farář k nim napomenutí. Duchovního správce svého byli povinni poslouchati. Měli vůbec působení a zřízení stejné, jako v Čechách. (T. P. v Blahověstu 1852. na str. 104.—5.)

Též ve Velké Byteši bylo nyní bývalé liter. bratrstvo obnoveno, ale jako „Bratrstvo sv. škapulíře či blah. Panny Marie z Karmelu.“ Obecný lid říkal jeho členům i nyní „literáci“. Toto znovuzřízení stalo se 16. července 1727. Prvým rektorem bratrstva zvolen byl hrabě Roggendorf. (Místnější zprávy o něm viz v Dějin. V. Byteše II. 135 sl.) V té době pěstovali hudbu „figurální a instrumentální.“ (L. c. 142.) Rektor řídil o slavnostech bratrské „zpěváky a muzykáře.“

Mám za to, že Bystřičtí pořídili si teď onen rukopisný kancionál, jenž chová se nyní v zemském archivu v Brně (sign. M. VI. 2.) a má nápis: „Písně o vtělení P. Krysta v životě Panny Marie.“ Jest to tedy rorátní kniha. Psána byla r. 1699. Nad signaturou je psáno: „A ludimagistro Souczek in patria urbe Bystřic 1821.“ Ježto jí tedy užíval správce kůru v Bystřici, mám za to, že jí pořídili bystřičští literáti pro tento kůr.

V Hulíně trvalo „bratrstvo nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava“ v této době dále, spojivši se r. 1613.

s Kroměřížským bratrstvem u sv. Michala snahou faráře Jiř. Otěslava z Kopenic. Rok na to založena byla bratrská kniha, do níž vepsány byly stanovy a všecky pamětihodné události bratrstva se týkající. Tato bratrská kniha, jak nyní se jeví v mor. zemsk. archivě (zn. XII. c. 15.), obsahuje z předu od roku 1639.—1715. zápisy o valných hromadách bratrstva, při nichž volívali se starší a přijímali se noví členové, pak regule, seznam dobrodinců, odkazů, darů (od r. 1602.), pak sbírky bratrské a účty o předmětech pro kostel a kůr koupených. Jsou tu zanesena i jména zemřelých bratří a sester, aby „připomínaly se při mši sv. o suchých dnech." Na konci zavírá se kalendář, v němž od r. 1602.—1688. zapsáni jsou †† bratří a ti, za něžto se sloužila mše sv. Bratrská to kniha, jako v Čechách.

A rovněž tak nelišily se ani „regule" t. bratrstva od oněch v Čechách. (Otiskl je Nebovidský v Čas. Mat. Moravské, r. 1874. str. 123. sl.) Z nich seznáváme, že bylo toto literátské bratrstvo v této době zároveň církevním bratrstvem asi po způsobu táborského (viz je), nebo žebrácského a jj. v Čechách. Tím se asi klamal Cyr. Žídek, upíraje Nebovidskému, že by to bylo literátské bratrstvo bývalo (Viz Brn. Obzor 1891. str. 226.) Bylo skutečně literátské. Nazývali jeho zpěváky „pp. bratry literáckého umění." (Viz níže.) To vysvítá docela patrně také z jeho „regulí", jež ničím neliší se od oněch v Čechách té doby. Regule 3. 4. 5. a 6. předpisují těm bratřím, kteří zpívati umějí, by zpívali po celý advent „mši sv. o Rodičce Boží, která slove „Roráte". Zpívati měli též o slavnosti Božího Těla; „kteří bratří zpívati by neuměli[1]) . . ., ročně do pokladnice dají libru vosku" (asi 1 zl. ceny). Týmž způsobem i sestry bratrstva mají dáti každá ročně libru vosku na svíce rorátní, neb k užitku bratrstva." (Reg. 4.) Tolikéž povinni byli bratří a sestry na jitřní ve velký pátek, k ceremoniím na jitřní velikonoční se scházeti a „jakž móže v zpívání napomáhati," t. j. kdo umí zpívati, by zpíval. Neměli tedy „pouze napomáhati" jiným. Oni sami zpívali. Rovněž tak měli při procesích, jež přes celý rok se konají, jak

---

[1]) Dělili se tedy na bratry zpěváky a toť byli vlastní literáti, a členy nezpěváky, jakž poznali jsme také při táborském bratrstvu a j. Protož nemůžeme ani p. Kubešovi přisvědčiti, jenž také nemá hulínské bratrstvo po r. 1613. za literátské. „Nový řád" po r. 1613. tomu nevadí. Zpěv zůstal. Ani různé pojmenování některých officiálů nevadí. Tak bylo i v Čechách. Však kantor a sukcentor zůstali. (V. Č. M. Mor. 1880. str. 153.)

hlasem, tak duchem zpívati, t. na den hromnic, na květnou neděli, sv. Marka a o křižových dnech, pak při všech procesích, jež od velkonoci do oktávu Ducha sv. v nedělní dni po kázání se vykonávají, neb od církevní vrchnosti se nařizují. (Reg. 5. a 6.) Vidíme tedy, že měli docela stejný účel, jako literáti této doby v Čechách. Též ostatní povinnosti jejich byly stejné: čtyřikráte do roka konali správu Boží, vyprovázeli velebnou Svátosť k nemocnému, za zemřelé bratry a sestry, dobrodince a fundátory dávali sloužiti mše sv., zemřelé bratry a sestry ke hrobu doprovázeli, měli vzorným životem lidu předcházeti, dvakráte do roka konali „generálné“ shromáždění, při němž volili rektora a dva starší („kustodes“), též kantora a sukcentora, pak magistra caeremoniarum a infirmaria (r. 16.) a t. d. Kdožkoliv byl přijat za bratra neb sestru, složil vyznání víry dle formule sněmu tridentského. Měli též pokladnu bratrskou, jejíž peníze spravovali kustodové, z čehož počet vydávali u přítomnosti superintendenta a starších ve farním domě. „Superintendentem“ bratrstva byl vždy hulínský farář. (R. 16. a 21.)

Z regule 22. poznáváme, že sám olomúcký arcibiskup kardinál František z Ditrichštejna to byl, jenž hulínské bratrstvo „v nový řád uvésti a mnohými duchovními a časnými milostmi obdarovati ráčil.“ Proto slavili každoročně den jeho patrona, sv. Františka a kolem toho dne slavili aniversarium, neb zádušní mši za spásu jeho duše. — Z poslední regule (23.) znamenáme, že hulínské obnovené bratrstvo bylo vlastně filiálným bratrstvem kroměřížského, ježto mělo k jeho „generálné konvokaci“ posýlati dva neb tři členy své a „jako dcera k matce se přiznávati.“ — Z toho zdá se, že tedy také kroměřížské bratrstvo nejsv. Rodičky Boží u sv. Michala bylo zároveň literátským bratrstvem, jako v 16. stol. (str. 158. Viz celé „regule“ a řád, jímž nové členy přijímali, v pojedn. Nebovidského v Čas. Mat. mor. 1874. str. 125. sl. Zde také zpráva o arcibratrstvu „Confallone“ v Římě, k němuž náleželo zase kroměřížské bratrstvo). — Že mělo hulínské bratrstvo také vlastní jmění, na jevo jde ze zápisu „z rejster dědiny Břestu“, dle níž měli „pp. bratří literáckého umění z města Hulína“ na pozemku Václ. Martana 143 hř. 4 gr. a 3 den. požadovati, jež měli vybírati „počnouce l. 1629. při sv. Jiří po 5 hř. až do vyplnění sumy.“ (L. c. str. 136.) I zde slovou členové vždy „páni bratří“, jako jsme při všech českých liter. bratrstvech poznali. — Na uctění své patronky, nejsv. Panny Marie, zpívali zvláštní „píseň na pozdravení andělské“, jejíž první sloha jest:

„Zdrávas buď Marya panno, s nebes kvítku, čistá ochrano,[1]) ty's nad ženy požehnána, tak žeť není rovná žádná.“ (Celou viz l. c. 133. Jest to píseň Rozenplutova).

Také ve Zlíně trvalo liter. bratrstvo, l. P. 1593. založené, dále až do 19. stol. Svědčí o tom „přepis“ jeho „základní knihy“ z téhož roku, jejž pořídil K. Vojáček, učitel na škole zlínské r. 1825., jsa tehdáž i „spoluúdem literním“, t. j. členem toho bratrstva. Ta kniha obsahuje v sobě „pravidla, které řád literácký, t. j. bratrstvo svobodného umění literního k zachování má.“ (Viz I. dobu na str. 158.) Těmito pravidly řídilo se bratrstvo patrně i po všecky následující doby, ježto v té základní knize zavírají se zápisy jeho až i z ll. 1801. 1803. a 1825. L. P. 1801. stalo se v úplném shromáždění všech pp bratrů literáckých snesení, aby z té koledy, která se z dědin každoročně dostává, dvě mše sv. za všechny v Pánu zesnulé pp. bratry byly zaplaceny. R. 1803. svolili spolubratru Val. Šáfovi, by také za jeho manželku, až ji Bůh povolá, konalo bratrstvo pobožnosť jako za spolubratry a ustanovili tak pro manželky i ostatních členů bratrstva. Z usnesení r. 1825. znamenáme, že bratrstvo již od počátku svého „mrtvé tělo“ †† členů, jejich manželek, dítek neb rodičů s černými svícemi a vlastním pokrovem ke hrobu doprovázeli. Však pro války a mnohonásobné vpády nepřátelské do země a hubení jejich krajin uveden byl tento „slavný řád literácký“ v nepořádek a pokrov i s pochodněmi a bratrská kniha, vše k ztracení přišlo. I snesli se proto nyní na tom, „poněvadž každý cech nyní má svůj pokrov, by aspoň „ty černé svíce“ (pochodně) byly zase pořízeny a „dle starodávného předpisu s nimi se jednalo.“ — Příjmů aneb starých kapitálů bratrstvo zlínské nemělo. Však dle laskavého sdělení p. řed. Bartoše podnes chovají starý, velký kancionál, z něhož tamější literáti podnes zpívají ve své literátské lavici v zadní části kostela. (Celý přepis řeč. „základní knihy“ podal Nebovidský l. c. odst. 136.)

O bratrstvu v Dačicích shledáváme z místopisných zápisků jeho graduálu (na konci knihy) k ll. 1664., 1668. a 1669., že „kantorem literátského kůru byl tehdáž Martin Svach, jenž ty zápisy spolu podepsal. V kostele sv. Vavřince měli „literátský sklep“, do něhož blesk uhodil r. 1668. a 1669. O činnosti literátů bohužel tu ničeho není zapsáno.

---

[1]) Má býti bezpochyby „schráno“, jak čteme v nejstarším textu nejednou a má též Rozenplut.

Že také v Tištíně bylo té doby liter. bratrstvo a sice „figurálné“, dosvědčuje českolatinský kancionál, r. 1647. psaný, jenž náležel kdysi kůru tištínského kostela a nyní uložen ve Františkově museu v Brně (Nr. 656.). Obsahuje v sobě kromě jednohlasných písní též mnoho vícehlasných, tytýž také polyfonně velmi uměle složených. Byl tedy tištínský figurálný kůr zajisté nemálo znalý též v tomto umělém zpěvu. Bohužel nedostává se nám o něm bližších zpráv, ač by byly nad jiné důležitější. (O kancion. viz níže a v Čas. Mat mor. 1892. v 3. seš. více.)

Obšírné zprávy zachovaly se též o literátském sboru v **Nové Říši**. Na světlo poprvé je vydal Cyr. Žídek v brněn. „Obzoru“ 1891. č. 15. Tento sbor založen byl r. 1610. Žídek myslí, že to byl jediný, od počátku katolický sbor literátský. Tomu však přisvědčiti nám nelze, uvážíme-li, že probošt Rozenplut vydal l. P. 1601. v Olomouci obšírný katolický kancionál, a to zajisté především pro liter. bratrstva či sbory katolické, jež nám na t. č. pro nedostatek pramenů ovšem nelze udati. Tento sbor založil v Nové Říši tamější probošt Adam Skotnický na podporu ohroženého náboženství katolického. R. 1614. dal prob. Adam těmto literátům stanovy o 16 článcích, z nichž na jevo jde, že měli v podstatě stejné zřízení jako katolická bratrstva v Čechách. „Konec a příčina, pro kterou se ten kůr a bratrstvo literátův nařizuje, jest: čest a chvála Boží, lidských duší život a spasení věčné“ (4. čl.). Bratří scházeti se měli do chrámu na mši časněji v neděli, ve výroční slavnosti a jj. svátky zasvěcené, též na „Velkou“. Kdož by nepřišel a staršímu se neopověděl, do bratrské truhlice složiti měl pokutu (½ libry vosku, neb jinou) (3. čl.). — O suchých dnech měli ve středu nebo v pátek mši sv. „rekviem“ zpívati za duše předků pp. proboštů, konventních bratrů jeho, za duše zemřelých spolutovaryšů svých z liter. bratrstva i všech jj duší věrných (10. čl.) — V týž čas měli do bratr. truhlice skládati k dobrému bratrstva nejméně po 1 groši a vosk (11. čl.). — Nejméně třikráte do roka měli správu Boží vykonati (4. čl.) — Probošta s konventem měli za vrchní hlavu a předního člena uznávati (1. čl.). — Dvakráte do roka (v oktáv sv. 3 králů a v oktáv Božího Těla) měli se spolu sejíti, artikule čísti, starší voliti (na rok) a na místo zemřelých nové členy voliti ne kohokoliv, nébrž tam na pozemku usedlé osoby, kteří by čísti a jim ve službě Boží pomáhati uměli. Starší i noví členové musili potvrzeni neb schváleni býti od probošta (5. a 1. čl.). Sbor skládal se s 13 měšťanů novoříšských, z nichžto „senior“ či „starší“ bratr byl předsedou,

jenž měl k ruce dva assistenty. Inspektorem býval farář. Členem t. bratrstva se státi, nebylo snadno. Byloť zvolenému nejprve rok ve zkoušce státi a pak teprve dle uznání spolubratrů a schválením inspektora skládal na konci mše sv. bratrský slib a tridentské vyznání víry po vykonané správě Boží. To dělo se v kapli sv. Anny, patronky bratrstva (15. čl.). Kdo byl do bratrstva přijat, nemohl sám vystoupiti, leč by se odstěhoval, nebo pro nepříkladný život byl odloučen a propuštěn (7. čl.). — Nemocné spolubratry měli navštěvovati, v nemoci jim pomáhati, zemřelé ke hrobu provoditi a ten den neb druhý po pohřbu měli zaň „rekviem" zpívati (10. čl.). — Schudlým, nebo v nouzi a těžkosti postaveným spolubratřím měli věrně pomáhati (8. čl.).

Úlohu těchto literátů vytknul jejich zakladatel obšírněji tím způsobem, že mají za jedno vzorným křesťanským životem na obci příkladem býti, jiné k dobrému vésti a zlo přetrhovati; za druhé jest jim zpěv lidu při farních službách Božích, při veřejných pobožnostech, průvodech a pohřbech, před kázáním i po něm a při křesťanském cvičení řiditi. (Obzor, l. c. 227.) Pohřební zpěvy řídili až do r. 1799., kdy odevzdány byly učiteli, patrně vlivem josefinského ducha, jenž tenkráte plně vládl. Literáti od té doby konají na požádání modlitby za zemřelé v domě jeho, pak zpívají po pohřbu na hřbitově a při zádušní mši sv. modlí se růženec, v němž po každém desátku zpívají zvláštní vložky.

Odměnou za tyto povinnosti daroval již probošt Adam r. 1611. zahradu za humny městyse ležící „na hradě", již literáti r. 1649. prodali za 30 zl. — Později daroval jim jiný probošt louku, podnes „literky" zvanou, a opět jiný probošt, snad ještě řeč. Adam daroval jim ode dvora v Bohuslavicích loučku „Radovánky", zvanou. Ze zápisků † literáta Js. Šimáčka z r. 1874. jde na jevo, že tenkráte dostali literáti nájmu z „literek" samých 84 zl. a veškerých daní platili 15 zl.

Kromě toho mají tito literáti též nějaké příjmy z pohřbů a od kanonie Novoříšské dostávají ročně 4 hektolitry piva.

Od času císaře Josefa II. všechen náboženský život v Rakousku ochromen a následkem toho i tento liter. kůr více a více klesal, staří bratří vymírali, noví nepřistupovali a tak stalo se, že nyní zbyli již jen dva literáti. (Zevrubně viz vše l. c. v Obzoru.)

O liter. bratrstvu v Jaroměřicích svědčí kniha jaroměřická, jež chová se v moravsk. zemském archivu (XII. d. 4.). Na rok 1623. čteme v ní „o stížnosti „starších" literátů do Valentína Tkadlce, souseda Lhotského (t. j. z předměstí jaroměřického),

že se našlo teď dnů pominulých, že stodola literátská našla se otevřena, oves braný, kterýž od též stodoly až na prah příbytku Valentína roztrušován byl.“ Měli tedy jaroměřičtí literáti polnosti, které sami drželi a starší spravovali. Jinde v ní shledáváme při pohřebním účtě: „Literátům 30 kr.“ a při jiném účtě: „za literátské víno 1 zl. 12 gr.“ (Nebovidský v Čas. Mat. Mor. l. c. 120.)

Literátské bratrstvo při farním kostele sv. Jakuba v Telči bylo r. 1697. od tří zbožných sousedů obnoveno. (V. str. 159.) Ale již roku 1638. byla jim vystavěna nová kruchta nákladem Hynka Ladisl. z Veitmíle. Prostírala se ode zdi čelné až k prvnímu pilíři. (M. a p. Telč, str. 251.) Dokládají pak Beringer a Janoušek (l. c. 258), že po obnově bratrstva „zpěv i hudba chrámová“ byly hojně pěstovány, jak dosvědčují častá nadání k tomu účelu a jiné hodnověrné zprávy. (V. Wolný. Kirchl. Topogr. v. Mähren III. 101.) O tom svědčí také telčský kancionál vícehlasných písní z toho času, v němž obsahuje se i celá řada písní proti Turku, léta .. 1663. v městě Telči složených. Z něho právě poznáváme, že telčské bratrstvo mělo také „figurálné“ literáty. (Viz o něm níže na str. 382. sl. a naše pojedn. o telčsk. kanc. v 9. čís. Vlasti. 1893.)

Že i v Bzenci byli literáti při kostele „bzenecké Panny Marie“, dosvědčuje čtyřhlasný kancionál jejich, podnes chovaný na děkanství (viz o něm níže), a dokazují také některé zápisy o nich, v něm zaznamenané. Zvláště poučuje nás o nich bratrské přání „na koledě“ u p. děkana“ r. 1743. do něho zapsané. Čtemeť o něm: ... „Prosím (dí patrně starší bratr), aby tento příchod z slavného bratrstva sv. Jana Křtitele z kůru literátského, dnešního (dne) přicházející do jejich residencí, v dobré obrátili: kterak v dobré paměti V. Velebnosti pozůstávati bude, že majíce my sobě vydané Regule od Jeho Eminencí p. Františka knížete z Ditristejna, t. č. Cardinala a biskupa holomúckého a z nich jedna regule nám poroučí, abychme my při každých vánočních svátcích ... předně n. milostiv. vel. p. děkana potom všecky pány bratry a sestry s pobožnými písničkami a náležitým vynšem navštěvovali.“ Ad. — Mělo tedy liter. bratrstvo v Bzenci „regule“ od kardinála Františka z Ditrichštejna (biskupoval od r. 1599.—1636.) potvrzené, nazývali se „bratrstvem sv. Jana Křt.“ z kůru literátského, spravovali se také staršími, za členy měli netoliko bratry, ale i sestry. u nichž o vánocích po koledě u děkana též koledovali. Bratrstvo mělo tedy zpěváky i nezpěváky. Zpěváci že zpívali také „figurálně, dosvědčuje řeč. kan-

cionál jejich. A že bylo mezi nimi cvičených pěvců dosti, znamenáme z toho, že v tomto kanc. jeví se skladby až i pětihlasné, a to rozmanitým střídáním hlasů. Dále z řečeného přání seznáváme, že místní děkan býval „praesesem“ toho bratrstva, a sv. Jan Křtitel nazývá se v něm výslovně patronem jeho. Ze záhlaví písně na suché dni: „Ach běda, běda, bolesti jak mé srdce trápíte“ znamenáme, že sloužily se také zádušní mše za bratrstvo v suché dni; neb v něm dí, že má se „tato píseň zpívati v suché dni po rekviem bratrském.“ Konečně v řeč. kancionálu poznáváme, že toto bratrstvo mělo také dvě zvláštní mariánské písně „k Svatobzenecké Panně Marii“. První počíná:

„Pozdravena buď Matičko,
o Královno nebeská,
Krysta Ježíše Rodičko,
Panno Svatobzenecká.

O překrásné místo tvoje,
které jsi oblíbila,
šťastně u předního háje
libosť svatá tvá byla.“ Ad.

Druhá jest:

„Pojďte sem poutníci,
věrní milovníci,
do Bzence města,
je krátká cesta
žádejme pomoci.“ Ad.

Obě zpívají se „známou notou“. (K. Eichler v „Poutních místech“ bzeneckého nepřivádí.)

Konečně můžeme se svými čtenáři ještě sděliti, žeť i ve Žďáře trvalo staré literátské bratrstvo v této době dále, až konečně zrušeno bylo z rozkazu císaře Josefa. L. P. 1866. bylo zase obnoveno. Ve své knihovně chovají podnes svatováclavský kancionál a Božanův kancionál „Slavíček rajský“. Tak sdělil s námi dp farář n. o. Vcl. Kučera laskavým prostřednictvím vct. p. c. k. soudního adjunkta (nyní soudce) Pavlíčka. (Viz na str. 155.)

Zdá se, že také „slavné bratrstvo nejsvět. a nejsladšího srdce Ježíšova“ v knížetství těšínském ve Slezsku bylo zároveň literátským bratrstvem, poněvadž duchovní pastýřové „téhož slavného bratrstva předložení“ vydali pro ně l. P. 1761. v Opavě tiskem „kancionál všeobecný svaté církve na celý rok k větší cti a slávě Boží...“ Jest to objemná kniha 8° form., jež na 640 stranách a rejstříku sedmilistovém obsahuje 349 písní českých a 15 polských. Toť jest tedy již velký kancionál, jaký nevydával se pro pouhá bratrstva církevní, jímž vydávaly se toliko malé bratrské knížky, nébrž jen pro literátská bratrstva, jež měla po celý rok zpívati. (Viz Jungm. hist. l. c. V. č. 153.)

Kancionály a písně Moravanů a Slezanů.

K těmto dějepisným náčrtům připojíme také otázku:

Jakých kancionálů užívali literáti moravskoslezští?

α) Tištěných:

Katolíci nejčastěji Rozenplutova z r. 1601., ježto sestaven byl od moravských kněží a hlavně redakcí J. Rozenpluta ze Švarzenbachu, šternberského probošta, jejž k tomu dílu „jako Šimona Cyrenského k nešení kříže Kristového" přinutili. Novoříšskému bratrstvu byl Rozenplut předepsán. (Viz je.)

Kromě něho užívali též výborného kanc. Šteyrova či svatováclavského, jejž po Šteyrově smrti (t. j. po 2. vyd.) vydávalo dědictví sv. Václava, jím založené. Dosti rozšířena byla u nich také „Capella regia musicalis" K. Holana Rovenského z r. 1693.—4., ježto obsahovala i vícehlasné zpěvy české, některé i s průvodem hudebných nástrojů. Také Božanův „Slavíček rajský" byl na Moravě dobře znám.

Avšak kromě těchto tištěných pořizovalo si a užívalo nejedno bratrstvo moravské i v této době také psaných kancionálů, zejména v některých slováckých a hanáckých krajinách, jakž níže poznáme.

Z podobojích shledali jsme na Moravě kanc. J. Musophila Soběslavského a zajisté zde užívali též kanc., jenž vytištěn byl v Olomouci r. 1559. a sestaven byl asi Pavlem Aquilou Vorličným, na Moravě činným (Jireč. hymn. 18.)

Bratří užívali ovšem bratrských kancionálů, v Šamotulách, Ivančicích a Králicích tištěných (v ll. 1561—1618.).

Luteráni pak užívali nejraději kanc. Tom. Závorky, z Lipníka rozeného, jenž byl t. č. protest. farářem v Doubravníku a vydal svůj kanc. tiskem r. 1606.

V knihovně alumnátu brněnského shledali jsme i rukopisný kancionál, jejž složil exulant Václav Gally Pačovský v Žitavě 1662. (V. k tomu Jireč. Rukov. II. 70/1.) Obsahuje se v něm také mnoho starých a prastarých písní českých. Později se nejvíce šířily Třanovského Cithara a Kleychův Evangel. kancionál.

O těchto a jiných kancionálech pojednáme v 2. části t. dílu.

β) Psaných:

Kromě tištěných užívali moravští literáti této doby též nemálo psaných zpěvníků, jak dosvědčuje jich slušná řada podnes

zachovaných a na veřejnosti známých. Jsou ze XVII., XVIII. a XIX. století. Ze XVII. stol. známe posud tištínský, Svorcův a telčský, též uher. slovenské Dan. Kušky, turolucký a senický kanc., ostatní psány byly ponejvíce v XVIII. stol. Tištínský, telčský a bzenecký obsahují vícehlasné písně, ostatní jednohlasné, s číslovaným basem, nebo bez něho. Na tomto místě podáme stručný rozbor telčského a slatěnského, o ostatních pojednáme později. (Viz ad E) (Na hojných výstavkách moravských vyšlo sice ještě více takových kanc. na jevo; však nebylo nám lze, do ostatních nahlédnouti.) Z nejstarších této doby jest kanc., jemuž dali jsme název telčský. Jest zejména tím zajímavý, že zavírá se v něm plno písní 2—5hlasných, mnoho staročeských, avšak i nemálo nově složených písní moravských, zejména celý oddíl mariánských písní proti Turku. — Jest to chatrný papírový rukopis malého kvartu bez titulu, jenž nyní náleží Rožnovu. (Komu?) Nazvali jsme jej telčským, poněvadž obsahuje v sobě 12 mariánských písní, které byly „léta nešťastného 1663. složeny v městě Telči." Těchto písní neshledali jsme vyjma prvou: „Pod tvůj plášť se utíkáme" v žádném jiném kanc., z čehož soudíme, že složeny byly bezpochyby pro literáty telčské (v. na str. 379.), jako písně o bzenecké Panně Marii v bzeneckém kanc. pro literáty bzenecké. Tyto „telčské písně" jsou po většině trojhlasné. První jest:

„Pod tvůj plášť se utíkáme,
Panenko Maria,
u tebe schránku hledáme,
matko dobrotivá:
Ochraň, zastaň, vysvoboď nás
panno milostivá. — Atd.

Tato píseň došla velké obliby, ježto jeví se i v Svorcově, v Pomykalově kanc, a jj. moravských zpěvnících, ba v telčském třikráte, ale i v českých kanc. Šteyrově, Holanově, Konyášově a jj. Nápěv má všude týž jako málo starší adventní píseň „Hle přijde Pán, Spasitel náš", jenž k ní výborně se hodí, zejména stálý odpěv:

Ochraň, zastaň, vysvoboď nás...

Velezajímavá je z těchto písní pátá, jež dokonalými sekvencemi a melodickými frásemi dosvědčuje svůj českomoravský původ. Zní takto:

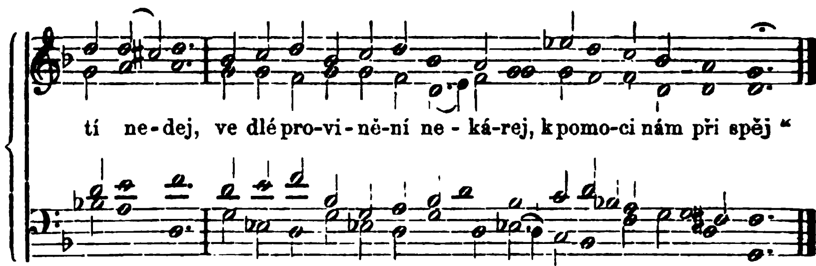
1. Zdrá-vas Královno, důstoj-ná Panno, nebe-ská brá-no, o Ma - ri - a
li - bá sladko-sti, ži - vo - te ctno-stí do ko-na-lo - sti, o Ma - ri - a

mi - lo-sr-denství matko pl - ná,
na - še na-dě - je bu-diž zdráva.
Ro. K tobě vo-lá-me, se u - tí - ká-me,

k to-bě vzdycháme E -vy vy-hna-ní po-tomko - vé."

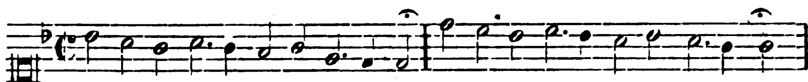
Nejkrásnější a nejušlechtilejší nápěv má čtyřhlasná píseň „Všemohoucí Bože náš". Na textu i nápěvu jejím znáti jest vážné a hluboké pohnutí mysli skladatelovy pro nastávající nebezpečí od sveřepého nepřítele křesťanstva, jakž i toto její záhlaví dosvědčuje: „Pís. v času zarmouceném a nebezpečném Proti Turku a Tataru zpívati." Zní:

1. Vše-mo-hou-cí Bo-že náš, kte rýž v nebi by-dlíš
že jsme sou-ženi sám znáš, nás hříšný lid u-slyš,
nám za - hy - nu-

Týmž velkým pohnutím mysli a vroucím vzdechem o pomoc k nebeské královně jako tento napěv provanut jest i všechen obsah této krásné písně.

Ostatní obsah knihy jest: 1. Ranní písně, nově složené i staročeské. Nové jsou: „Z celého srdce gruntu chválu, díky vzdávám v tuto ranní hodinu . . .," „Slounečko přejasně již jest z hůry vzešlo . . .," „Děkujiť můj Bože věčný z tvých nesmírných dobrodiní . . ." Též pátá, 15. a 16. Prvou, 3., 6. a 7. má též Holan, 7. jest Blahoslavova „Hospodine, uslyš hlas můj" (na 5. žalm), 11. jest Miřinského, 12. jest p. Šim. Lomnického „Noc temnou přečkavše" atd. Z nových zvláště zajímavá jest pís. „Uslyšel jsi naše modlitby Pane" tím, že věnována jest panu Karlu ze Žerotína. Obsahem jest velmi podobná ostatním, však její hypodorický zádumčivý nápěv jest cizím duchem provanut, tudíž nečeského původu. (V. ji ve Vlasti, l. c.) Svatováclavský kanc. ji má s týmž, ale porušeným nápěvem. — 2. Mešní zpěvy: Kyrie, Sanctus a Agnus. Jsou to ponejvíce staročeské zpěvy z interpolovaných liturgických textů přeložené. K nim pojí se tré čtyřhlasných písní žalmových a trojhlasné pp. k Pánu Ježíši, jež měly patrně zpívati se po pozdvihování. Nápěvy mají hravé, těkavé; třetí má dokonce i průvod hudebných nástrojů (smyčcových a varhan). Počíná: „Zdráv buď laskavý Ježíši, pravý Boží Synu . . ." 3. Mariánské pp. „proti Turku" (v. o nich s hora). 4. Písně o vel. Svátosti, jež obsahem směřují jednak k uctění nejsv. Těla a Krve Páně po mešním pozdvihování, jednak ku přípravě a díkůčinění u stolu Páně. Však ze starších dob až do XVII. stol. není zde žádné takové písně. Většinou zavírají se i v staročeských kanc. této doby, zejména v Šteyrově a Holanově (1693.) Z nových vytknouti jest nám pís. „Vítej o Ježíši, má radosti," jejíž nápěv utkán v duchu národních písní ze samých sekvencí takto:
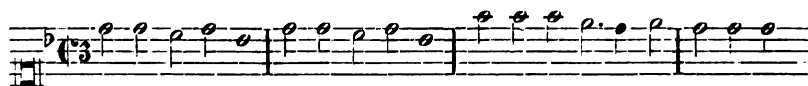

„Ví-tej ó Je-ží-ši má ra-do sti, ví-tej o Bo-že můj vzáctný Ho-sti!
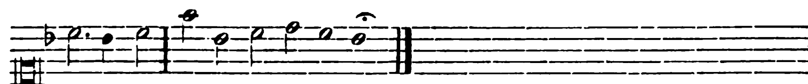

Ví-tej ó po-kr-me slavný s nebe! Ach s jakou žá-do-stí če-kám Tebe!“

Vroucí to písnička, plná touhy po nebeském Hosti. A podobným duchem provanuty jsou též ostatní písně t. oddílu. — V 5. odd. následují opět m a r i á n s k é pp. Prvá: „Zdrávas růže červená, panno ozdobená....“ obsahuje se i v jj. kanc. moravských: Svorcově, tištínském, Pomykalově, Raškově a jj. Však v textu jeví se úchylky, a rovněž tak i v českém kanc. Hlohovského; jsouť to různé překlady latinské p. „Ave rubens rosa virgo speciosa“. Dvě písně: „Přejasná dennice vyveď nás...“ a oblíbená staročeská „Hvězdo jasná, panno krásná“ podány zde dokonce rouchem pětihlasného nápěvu. Sličný, ač prostý nápěv národního ducha má pís. „Komu se utéci máme“. Krásným a něžným popěvkem téhož ducha vyniká p. „Matičko Boží, nebeské zboží.“ V textu i nápěvu této jistě prastaré písně zračí se všecka něha i lahoda moravského ducha. Zní:
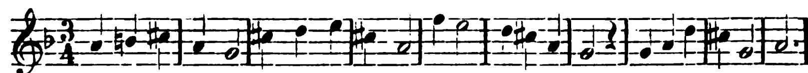

„Ma-ti-čko Bo-ží, ne-be-ské zbo-ží, ty's ráj-ská rů-ži-čka a Bo-ží

Ma-ti-čka, Pa-nenko Ma-ri-a.“

Však Sušil má: „M a r i a z á š t i t a“.

Ma ti-čko Bo-ží.... (Mor. nár. pp. č. 62.)

Jak neobyčejný, prastarý to nápěv mixodické toniny! (♭ tam nepatří a celý nápěv má býti o ton níže psán).

Však nejpamátnější jest v tomto odd. „p í s. o p ě. M a r i i V í t ě z n é,“ jež oslavuje vítězství nad Turky, ve vražedné námořní bitvě u Lepanto l. P. 1571. dobyté pomocí nejsvět. Krá-

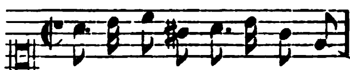
lovny nebeské. Proto končí vždy dopěvem: „Maria Victoria, veselte se (plesejte již) křesťané“. Nápěvu nemá, ač nalinováno pro celý čtverhlas. Prvá sloha její jest:

„Dnes jest radosti plný den,
plesejte již křesťané:
v tom Turek moři utopen:
veselte se křesťané.

Dnes turecká všecka síla,
vítězně byla zmožena:
Maria Victoria,
veselte se křesťané.“ —

Píseň „O přerozkošná dennice, pravdy milosti studnice“ má písničkový nápěv, v jehožto sekvencích a melodických frásách jeví se patrně národní duch a vznik. Počíná:

Sušil má:

(L. c. str. 43.)

V tomto oddíle zavírá se i pět písní „z historického kanc.“ Šim. Lomnického: 1. Raduj se panenko čistá, 2. Vzkřikni zvučným hlasem, 3. Po všem světě církev sv, 4. O Maria panenko, 5. Maria matko milosti. — A jj. v. — 6. Poslední odd. zavírá v sobě písně různého obsahu, ponejvíce opět k Pánu Ježíši. Lehké, hravé a těkavé nápěvy jejich svědčí o novém původě jejich. Toliko tři mají vážné nápěvy. Však z obsahu těchto písní sálá oheň nadšení a lásky k Božskému Spasiteli v největ. Svátosti. Třetí p. „Co chce Bůh můj, to já též chci“ má také sv. václavský kanc. se stejným textem i nápěvem; telčský podává ji v rouše sličného čtverhlasu. —

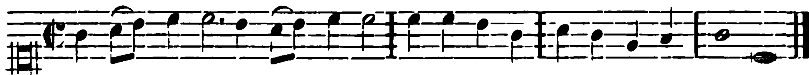
Z rozboru celého kanc. telčského jde na jevo, že vyniká stářím, písněmi, ale i vzácnou, ušlechtilou harmonisací nad jiné toho druhy kancionály. (Zevrubnější rozbor jeho sdělili jsme ve Vlasti, r. 1893. č. 9. sl.)

Laskavostí p. min. vicesekr. V Houdka lze podati nám také zprávu, že v Slatěnicích (u Olomouce) chovají se podnes asi čtyři psané zpěvníky, jež v minulém století psal Flor. Šebestián Černohorský, „rektor Hrubo-Slatěnský“, jak se sám podepsal na tituln. listě. Jeden z nich (mal. folia) máme před sebou. Obsahuje „písně adventní o vtělení Syna Božího . . .“ Jakž tento název

označuje, zavírá v sobě adventní, ale i vánoční písně, mezi nimiž opět plno staročeských. Jsou to: „Vesele zpívejme“ (se známým nápěvem), Poslán jest archanděl k Marii Panně (se starým, však „figurací“ porušeným nápěvem), Zdráva jenž jsi pozdravena (starým nápěv.), Vykvetla hůl Aronova, Bůh Otec, Syn i Duch sv. (jako „Zdráva, j. jsi pozdrav.“ však v $^3/_4$ taktu), Hle přijde Pán, Spasitel náš (se známým star. nápěv.), Anděl Gabriel, ten čistý posel (se star nápěv.), Moc Boží divná a nevýmluvná (starý náp.), Z nebe posel vychází (se zvláštním nápěv.), Po zlém pádu člověka, Jakož o tom proroci (starý náp.), Píseň „o početí b. P. Marie“: „Zdrávas Panno nebeská, slovem jsi počala“ má „normálný“, copový nápěv: $\bar{c}$ - $\bar{\bar{c}}$ - *a* - $\bar{c}$ *hes* - *ag* - *f* - *a* - *g* atd.

O narození Páně zavírají se tu staročeské písně: Posloucheјte křesťané (schází začátek, má starý nápěv), Chtíc aby spal, tak zpívala (starý náp.), Narodil se Krystus Pán, (lydický nápěv, do poslední noty od Holana opsaný v nápěvu i basu. V. „Dějin“ t. I. d. 70.); Krystus Syn Boží narodil se nyní (starý náp.), Zavítej k nám Dítě malé, smutných kratochvíle (s copovým nápěv.), Již slunce z hvězdy vyšlo (starý náp.), Nastal nám den veselý, z rodu královského (se starým, ale ocopovaným nápěvem), a jj. Značně listů jest vytrženo; schází tedy mnoho písní. Zdá se, že Černohorský opsal ty písně z Hollanovy „Capella regia musicalis“ z r. 1693.—4. (Viz pís. Narodil se Krystus Pán.) — Kresleno a malováno v něm není. Jediná initiálka **P** titulního listu jest ozdobena kreslenou arabeskou Několik ozdob barokního slohu nakresleno na zadní papírové desce.

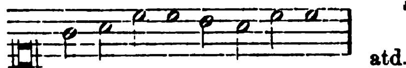
Též psaný zpěvník podlouhlého příručného formátu valašské práce, z Rožnova pochodící, není nic jiného, leč opis staročeských písní mešních a jj. o Božím vzkříšení. [1]) Psán byl asi na sklonku XVIII. stol. a na nápěvích jeho, ať starých, neb nových, znamenáme již ducha úpadu, jenž nastal posvátné písni „normálným“ zpěvníkem. Tak na př. podává se tu staročeská píseň „Hospodine mocný Pane“ s tímto předělaným a pokaženým nápěvem:

Ho-spo - di - ne moc-ný Pa-ne, v smi-lo-vá - ní tvém se ra-du - je - me.“
Atd.

[1]) Díky p. t. p. Houdkovi a učiteli Frant. Bayerovi za laskavé zapůjčení.
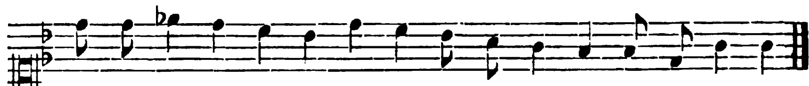
Původní nápěv jeví se v staročeských kancionálech (gradualech) takto:

Vzhledem k **Slezsku** nelze nám na ten čas udati, jakých kancionálů zde kromě shora řečených a před nimi užívali. Toliko domnívati se můžeme důvodně, že asi týchže užívali jako Moravané pro nejužší a všestrané spojení s nimi. Avšak přece sděliti zde můžeme alespoň něco písní, které v této době Slezané skutečně zpívali. Zaznamenány jsou v oněch zápisech, jež po zemi a lidu sebrali učitelové a jiní vlastenečtí mužové na rozkaz vys. zemsk. gubernia, jemuž pak je zaslali.[1]) Dupplikáty těchto zásylek uloženy jsou podnes v zemsk. Františkově Museu v Brně. Jeví se tu zápisy z celé Moravy a ze Slezska, světské a nábožné písně, české, německé a polské, staré, prastaré i novější, původní a jiného původu. **Slezské** posvátné písně obsahují se tu z **těšínského kraje** a z obvodu generálného vikariátu ve **Frýdku**. V zásylce tohoto gener. vikariátu obsahují se tyto písně: 1. V **Lipovci** zpívali při mši sv. píseň: „**O Jezu, můj Jezu,** ty mne strápeného v úzkostech polituj." Nápěv má triviálný. 2. „**Bože k tvému milování** žádný strach mne neodhání". Její nápěv jeví na sobě patrně ráz nějaké národní písně ducha polského. Zní takto:

1. Bo- že k tvé- mu milo - vá - ní žá-dný strach mne ne-od-há-ní,
2. Ty sám mi - lý Pa - ne Kry - ste, Srd - ce mé jí - máš za-ji-sté,
3. Kříž a krev te-kou - cí z tvých ran, u - čí, že's lá - sky hodný Pán,
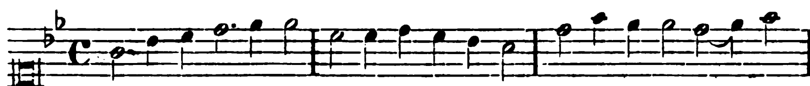

1. a - ni tre - stá - ní tvé ru - ky, a - ni hroz - né pe - kla mu - ky.
2. když tě na kří - ži spa - třu - ji, Lá-skú tvú se za - pa - lu - ji.
3. byť ne - by - lo pe - kla ne - be, pře-ce *bym* mi - lo - val te - be."

Á d. (Bartoš III. nemá.)
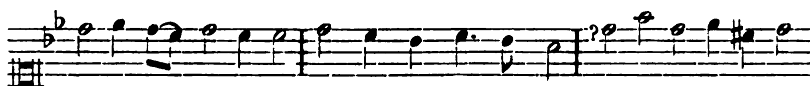
3. V nejednom ohledu zajímavá jest píseň, jež po ní následuje. Jeví se tu takto:
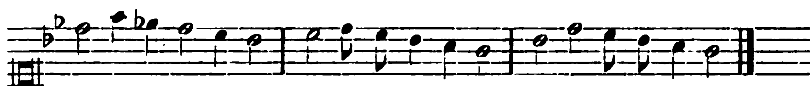
---

[1]) Viz o tomto rozkaze a jeho původu v **Bartošově** „předmluvě k nár. písním mor." (Brno III. 1889.)

1. Proč svět ry-ty - řu - je pod bídnou marností? je-hož-to ve - se - lost
2. Ví - ce věř li te-rám, na-psaným na le - dě, než svě-ta zrá - dné - ho

1. zde ne - má stá-lo-sti? tak sy (se) br - zy zvrá-tí je - ho slá-va i moc,
2. lsti - vé je - ho vna - dě. Pod-vod-ný jest v da-řích, svou zlost kry-je cností,

1. jak se můž ná-do-ba, jak se můž ná-do-ba hrn-čí - řo-va roztlouct."
2. ne-ma-je v svém slibu, ne-ma-je v svém slibu žá-dné u-přím-no-sti." Ad.

Podáváme noty, ač patrně sem tam chybné, beze změny; rovněž tak i text. Při ? schází nota, patrně *d*. (Jir. Suš. a Bartoš III. jí nemají.)
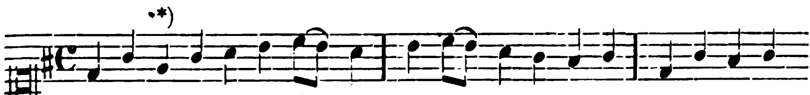
Nadepsáno má: „Při pohřebě se „s w í w á" (= zpívá). Text písně jest patrně česká úprava latinské písně:

„Cur mundus militat
sub vana gloria
cujus prosperitas
est transitoria:" ad . . .
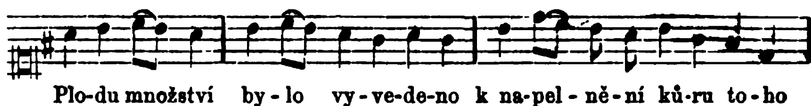
Jest to píseň od zbožného Františkána Jacopone da Todi († 1306.) složená. Ale co do nápěvu, shledali jsme všude jiný, u Baeumkra (d. kathol. deutsche Kch.-lied, II. S. 316.), v chorvátské Cith. octoch. (str. 218. d v a r ů z n é nápěvy) i v tomto slezském sešitu. Všecky jsou venkoncem podstatně rozdílné.
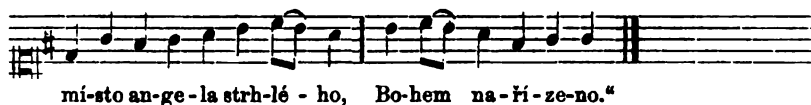
Na našem nápěvu znáti jest ke konci českou úpravu na sestupujících sekvencích („jak se můž nád., . . . roztlouct".) Text této písně zavírá v sobě i kanc. J. Pinkavy.

Pak následuje tato poznámka sběratele: „Při křtu a při vývodzie nic n e s p í v a j o m!" A po ní klade tuto svadební píseň s nápisem: „Při veselú spívajom":

Pře - u-šle-chti-lé manžel-ství hned v rá - ji vščí-pe-no, A-by z ně-ho
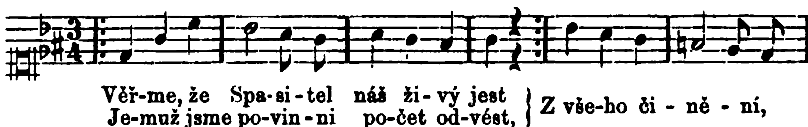

(Jireček a Bartoš [III.] nemají.)

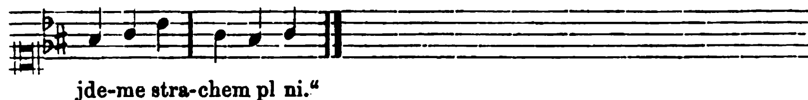
(Při *) má patrně býti *fis*, jak z obdoby násled. paralelních veršů se jeví). I tento nápěv má na sobě ráz národní písně, ale tektonika jeho jeví docela ráz plagálné toniny, jež třikrát počíná plagálnou kvartou, jednou vystupuje na oktavu a na tonice končí. Národní duch v nápěvu a církevní v jeho stavbě snoubí se tu v jeden ladný celek.

Písně posud podané sebral a napsal Pav. Polovský, učitel v „Lipovcu“ r. 1819.

Pak jsou tu ještě tyto dvě české písně: 5. „Při officium“. (?)

Neobyčejný to nápěv, jemužto skladatel kromě dvou ♭ dokonce i posůvku předznamenal, však myslím, že chybně. Myslím, že se tu jeví hypoaeolická tonina církevní (*ef* - *g* - **a** - *h* - *c* - *d*) o ton snížená; pak ale *fis* do ní nepatří. Sekvence **hes** - **a** - **g** - **f**, **g** - **f** - **es** - **d** vyskytuje se i v jiných českých písních.

Co do obsahu jest to píseň o posledním soudě, do jehož uvážení skladatel tak hluboko se zabral, že prostě a skroušeně
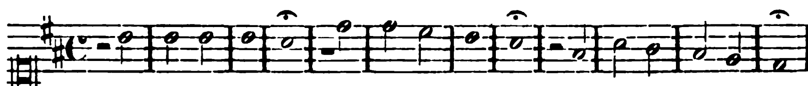
prosí za smilování. Proto jest píseň i slohu prostého, vážného, bez obrazů, bez ozdob.

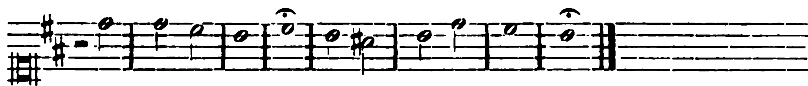
6. píseň jest bez záhlaví; udáno nad ní pouze, že jest „Von Brenna“. Jest to Komenského píseň „Kristus Pán jest můj život, smrt pak má zisk můj jest“. (V. Jir. hymnol. 55.) Však mluva písně jeví zde opět i něco polských, dialektických tvarů; na př. „oko newidzialo“, vidzi, sedzi a jj.

Konečně jsou zde dvě pohřební písně špatně psané: „Rozžehnejmy se s tem tielem“ a „Teď já zde bídný červíček spím v pokojném lůžku všecek.“ ...

Z těšínského kraje zaslali sběratelové tyto české písně:

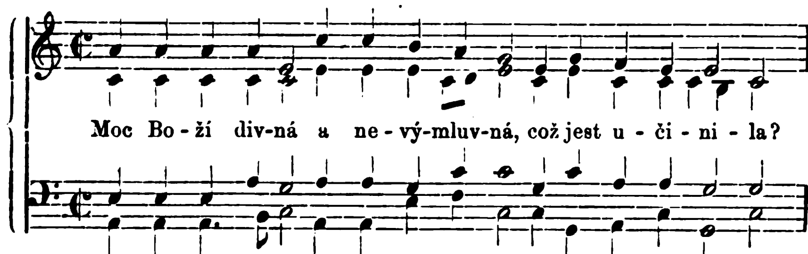
1. „Moc Boží divná a nevýslovná, co jest učinila?“ Této adventní písně nemá Jireček v hymnol., ani Bartoš (III.), ale zavírá se i v malém sedlčanském kanc. ze XVII. stol. a to čtyřhlasně pro smíšené hlasy. (Viz na str. 277.) Má zde 16 sloh (v těš. jen 14). V dole tu připsáno: „Scriptum die 6. Decembris a me Lucia Enzenbergera Launovicense A. D. 1683.“ A právě v tomto čtverhlase shledáváme v Sopránu Cantus firmus, jenž jest nám korrektorem nápěvu, v těšínském chybně psaného. Těšínský rukop. má:
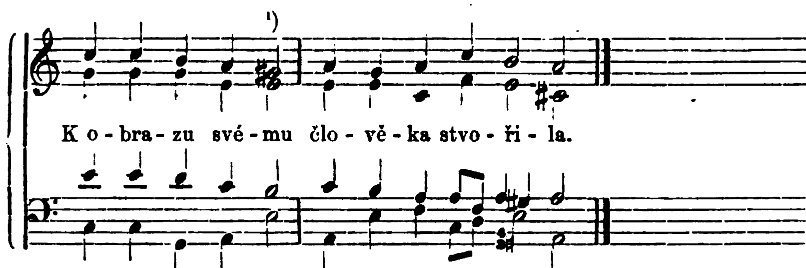

(Tvrdá ł jsou psána v rukop.)

Však v sedlčanském takto čteme:
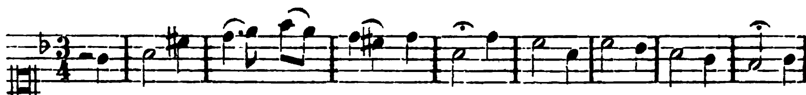

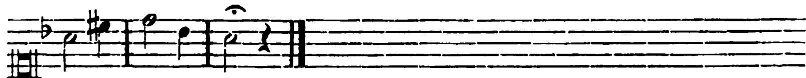

V rukopise psána píseň, takto harmonisovaná na 4 notových soustavách v *C* a *F* klíčích. (Viz ji v tenorovém svazku blíž konce.) — Jireč. a Bartoš III. jí nemají. — V těšínském textu psáno veskrze opět tvrdé ł. Jedná o pádu a vykoupení člověka prostým slohem.

2. Známou adventní píseň staročeskou: „Vítej Jezu Kryste s nebeské výsosti" se známým nápěvem, rytmicky opět nejapně pozměněným a tím v deklamaci textu porušeným. Připisuje se Augustovi. (Viz Jir. hymn. 81.) Zde má opět tvrdá ł.

3. Vánoční píseň: „Syn Boží se nám narodil" s tímto patrně starým, krásným nápěvem, ale hroznou deklamací:

A d.

4. Jos. Hurský, Karvínský učitel a varhaník zaslal 3 lidové písně, o nichžto pravil, že za starých časů je zpívali. První nadepsal: „Při zvyčajné veselosti." Zní:

[1]) Toto *gis* tam nepatří, nýbrž *g*, jak viděti zvláště z *g* noty při slově „člověka." Jestiť to melodický ton hypoaeolické toniny.

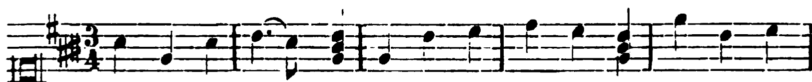

1. a ne-šel sem, Pá-nu Bo-hu pro-hře-šil jsem.
2. preč u-ply-nie, služ-ba Bo-hu ne-za-hy-ně.
3. věr-ně slou-žý a po mar-no-sti ne-tú-žy.
4. službu pla-tí, žá-den na ním nic ne-stra-tí.“ (Konec.)

Nápěv jeví na sobě jasně ráz národní písně.

Ponechali jsme v této původní písni, od jinud neznámé, pravopis a slovesné tvary rukopisu, by některé dialektické zvláštnosti a vliv sousední polštiny ozřejměly. Tento polský vliv jeví se mnohem více v třetí písni, jež má nadepsáno:

„Domové y polné spívání ludu“:

1. „*Dienka*[1]) ti Bo - že, že's nám ku ra-do-sti dal chleb y
2. Od *tie-bé všel - ke* ma-my po - že-hna-nie; v po-lu, v za-
4. *Broň* nás od *všel - ké* bí - dy v kra - ju *Pa-nie, vy-słu-chaj*
5. Kdo do-bře či - ní, ten *cno-te o - bí - rá*[2]), v ra-do-sti

1. na - poj, y o - ne z lí - to-sti.
2. hra-dách či-níš do - bře Pa-né.
4. ta - ké v na - še vzdy-cha-*nie*.
5. ži - je, *šťa-stli-vie* u - mí - rá.“ (Konec.)

Toť zajímavá původní píseň frýdeckých Čechů, v jejich českopolském nářečí složená a národním nápěvem ozdobená. Jinde jsme jí neshledali.

Třetí píseň Hurského „Jsou již ludie na tom světě, jako figa na stromě“ má neobyčejný nápěv velkého okolku toniny; však že píseň více světská jest, nenáleží do těchto Dějin.

V jiném sešitu obsahují se ještě tyto písně:

5. Velkonoční píseň: „Nastal nám čas přeradostný“ s číslovaným basem, jíž jinde jsem nenašel. Nápěv zde takto se podává:

---

[1]) = Díka.

[2]) = Cnosti sbírá. — Tvrdého ł v této písni není psáno, ač právě v ní patrně se jeví, že tu již česko-polské nářečí, jak označené polské tvary svědčí.

Nastał nám čas přeradostný, kre-sta-né ple-sej-te; Při-šel hod ve-li-ko-nočný, kre-sta-né ple-sej-te; Vy-šel z hro-bu náš Spa-si-tel, vše-ho svě-ta Vy-ku-pi-tel, chvá-lu mu vzdá-vej-te.
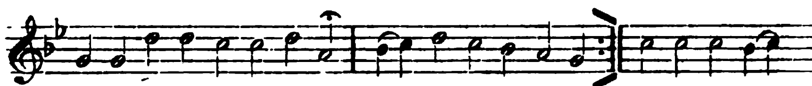
V textu psáno opět tvrdé *ł*. Ač jest píseň slohem prostá, přece prodchnuta jest básnickým duchem, jímž mile zahřívá srdce, jako to jarní slunko, o němž pěje. Proto z ní sdělujeme v literární příloze č. 3. 9 sloh. — Rovněž tak podává se v tomto sešitě 6. postní píseň: „Co jsi učinil nejsladší Ježíši" s tvrdým ł a číslovaným basem, jíž jinde jsme neshledali. Nápěv má tento:

„Co sy u-czy-nił nej-slad-ší Je-ží-ši? Co sy pro-wi-nił Be-rán-ku nej-tiž-ší Že tě tak hroz-ně bi-jí, ko-ru-nu-jí, vel-mi bi-ču-jí."

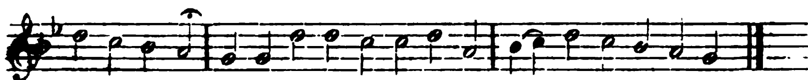
Krásná úsloví jeví se v páté sloze:

„Já sem se zdłużył,
Ty pak platíš za mne;
já sem zasłúżył,
Tě bijí náramně." A d.

Znamenáme zde také tyto slovesné tvary: „Otevřili, dzietátkem, dzekujž" a jj. Konečně zavírají se tu též dvě pohřební písně, k pohřbu mladého a letitého člověka. Prvá jest: „Můj młady život konec má." Její nápěv má docela ráz národní, staré písně na sobě. Přidán k ní opět číslovaný bas. Nápěv zní:
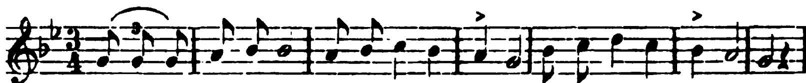

Můj mla-dý ži-vot ko-nec má, má ra-dosť i ža-losť; } Můj ži-vot víc
duch můj v těle mí-sta ne-má, mu - sí z něho jak host. }

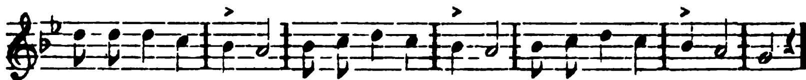

ne-můž státi, mdlý jest a mu - sí pre-sta-ti, pre-mů-žen jsa smrtí.

Když jsem psal tento nápěv, stále mi tanula na mysli a v sluchu tato píseň uherských Slováků, duchem a toninou zcela sourodá:

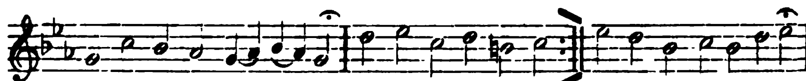
O - ko-lo Bra-ni-ska te - če vo-da by-strá, němo-žem ju za-sta-vić;
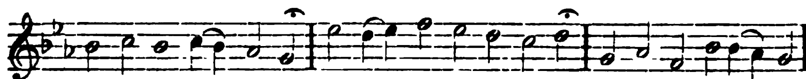

fra - je-re-čka py-šná za i - né - ho i - šla, ne-mo-žem ju za-brá-nić.

(Tak jsme ji složili do not vedlé sdělení milého přítele a kolegy Hromádky, jenž ji tak právě na Slovácku u Prešova pod Braniskem slyšel zpívati). Pozorujme a přirovnejme zvláště hudebné frázy slov: „němožem ju zastavić“ (má radosť i žalosť), pak „za iného išla“ (víc nemůž státi). Také závěr jest v obou písních stejný, toliko rytmem poněkud rozdílný.

Žalostný jest nápěv druhé písně: „Já jsem v světě dobrý boj rytířsky bojoval“:

Já jsem v světě do - brý boj ry-tíř-sky bo jo vał } Již sem všechněch żałostí
A Krystu, jenž jest Bůh můj, ví-ru sem zachovał. }

sproszczen, beh sem skonał, a Pán Bůh do ra-do-sti mou du-ši k so-bě vzal.

Nápěv jest velmi krásně a případně k těm kterým slovům utkán, zvláště v posledních dvou verších; obsah jeví patrnou parafrázu výpovědi sv. Pavla: „Dobrý boj jsem bojoval, běh jsem dokonal, víru jsem zachoval . . .“ (II. Tim. 4, 7.)

Toť všecky jsou paběrky, jež bylo nám lze z požehnaných luhů slezských sebrati. Málo jich, velmi málo. Však přece z nich maně jde na jevo, že i naši Slezané měli hojnosť písní společných všemu českému národu, ale i zvláštních; neb z těchto zbytků jest patrno, že jsou to skutečně toliko paběrky, že jich sběratelové toliko praskrovnou částku zemskému guberniu zaslali. Přeškoda, že zásylka jich nedopadla hojněji! Poznaliť jsme i v té skrovničké zásylce některé krásné a v nejednom ohledu zajímavé písně. Jeví se v nich ten milý, skromný, však přece i vřelý duch mysli slovanské a duch plné, živé víry, jenž mysl jejich nade všelikou nízkosť a všednosť povznášel a velice šlechtil. Proto kde tyto písně hynou, mizí také ušlechtilosť ducha z lidu a s ní také **svéráznosť jeho.** Takový lid odcizuje se sobě samému. I v tom ohledu jest návratu k staré, duchem i tvarem české písni třeba k obrodu národa. — Že by hojnější zásylka byla poskytla též hojněji vzácného materiálu k dialektologii slezské, poznali jsme zejména při písních z Frýdecka.

Na konci pak jest nám i toho dotknouti, žeť i ve Slezsku byl pak Fryčajův kancionál rozšířen a to až do pruského Slezska. S ním pak pronikl a zavládl i tam onen Sirenin zpěv „normálný“, jenž dobrý vkus zkazil a proto i zde zajisté ty staré krásné písně české vytlačil z kostelů a z paměti. (Viz o tom více níže.) Toť asi bylo hlavní příčinou, proč jich řečení učitelové již tak málo v lidu shledali a zaslali. Význačné jest v té příčině přiznání zasylatele starých písní z Frývaldova A. Kl. Grossa. Zaslal sešit krásných starých písní německých a na konec připsal upřímně: „Statt diesen und noch vielen anderen alten Kirchen- und Todtenliedern, wo Text und Musick noch aus den Zeiten der Barbarey (!) herstammen mögen, werden nun die sehr zweckmässigen (!) und herzerhebenden Kirchengesänge auf alle Feste und Wochentage und auch die Todtenlieder gesungen, welche das vor 25 Jahren (tedy r. 1794.) hier in Freywaldau verfasste Gebet- und Gesangbuch von einem katholischen Pfarrer für seine Pfarrkinder, enthält.“ Tak se časy mění.

Co bylo a zůstane vnitřní cenou na vždy krásné, to pak prohlásil zkažený vkus za barbarské, dokazuje tím bezděčně vlastní nevkus.

Na konec jest nám ještě vytknouti, že staročeský zpěv i v této době byl rozšířen též na uherském Slovensku. Dokazují to zejména sv. martinský kancionálek z r. 1634. katolický (viz níže), turolucký evandél. kancionál z ll. 1684.—5.

(viz o něm níže), trnavský katolický z roku 1700. („Cantus catholici"), o němž bude v 2. části řeč, Třanovského „Cithara" a její opisy a jj. zpěvníky uherských Slováků, jež plny jsou staročeských písní.

b) **Účel a zřízení liter. bratrstev II. doby.**

α) Účel.

Hlavní a přední účel bratrstev nyní buď obnovených neb teprve nově vyzdvižených byl týž jako dříve, t. oslava Boží zpěvem při bohoslužbě. Také vniterné zřízení a vnější působení literátů bylo takové jako dříve, ovšem na základě veskrz katolickém; obnovovala se neb vyzdvihovala jejich bratrstva na základě dřívějších pravidel či artikulí, jak viděti zřejmě na př. v stanovách bratrstva „Boleslava Mladého nad Jizerou". V 1. článku změnili pouze toto [1]): Místo „na čest Hospodinu" dali: na čest P. Bohu a ke cti, slávě Rodičky Boží, p. Marie." K slovům „pobožného křesťana" přidali „katolického". V 2. čl. položili místo „lenivé hovadské služby" „ospalé služby". V 9. čl. přidali k slovům, „kteří (t. j. zemřelí) v naději budoucího vzkříšení očekávají" ještě toto: „a že byli chrámové Ducha sv." — Na všech ostatních článcích nezměnili ničeho. Obnova tohoto bratrstva stala se bezpochyby r. 1635., poněvadž jeho zápisky, r. 1619. přerušené, toho roku opět počínají v pamětní knize liter. kůru.

Též o bratrstvu kolínském neudává Vávra (II. 191.) jiné změny leč tu jedinou, že přizpůsobilo se ritu katolickému. I doznávalo bez přerušení dalších, a nikoliv malých dobrodiní na penězích a statcích. Jeden z bratří dal jim r. 1652. i šest smutkových plášťů ušíti, po tolaru loket. — A v 10 artikulích pp. bratří literátských ve m. Žebráce asi z r. 1660. (nyní v c. k. univ. knih. pr. rukop. 17. E. 22.) čteme právě tak jako v předešlé době bývalo, „aby všichni pilni byli chval božských a zpívání (3. čl.), by nedbalci byli pokutováni (1. a 3. čl.), by členové platili libru vosku „příjemného", by mimo kostelní službu Boží přiúčastnili se pilně i všech procesí „vroucím modlením a zpíváním", těla mrtvých bratří by k hrobu doprovázeli (6. čl.), by pp. radní byli přední ochránci bratrstva" (6. čl. odst. b) atd.

O bratřině velvarské svědčí Vacek přímo (l. c 241.), že vlastně nikdy nepřestávala, nýbrž „přečkala všechny doby bouř-

[1]) Citujeme dle udání Tadrova v závorkách (l. c. str. 31. a sl.)

livých válek, ano počátkem XVIII. století zkvétala utěšeněji, nežli kdy před tím." Dosvědčuje o ní (str. 106.), že byla hned od počátku svého (r. 1560.) zároveň „bratrstvem Panny Marie bolestné." Její „starší" sluli po třicetileté válce „seniorové kůru" a 80 let později měla jednota i svého inspektora či dozorce. Podobně bylo i u jiných jednot.

Pardubské bratrstvo vytklo si v stanovách r. 1628. od arcibiskupa potvrzených: „Ti, kteří k zpěvu zřízeni jsou, spíše nežli by se služby Boží začly, budou povinni na kůr liter. po druhém zvonění přijíti, písničky ranní a jiné, jak čas káže a míti chce, v každou neděli, též v každý svátek pobožně zpívati." (Reg. 3.) A ve 4. „reguli" ustanovilo, že bratří mají všemožně vzdalovati se neslušných a P. Boha urážejících rozprávek, . . . a na sobě chvalitebný příklad dávajíce, jiné svým příkladným životem k pobožnostem vzbuzovati budou. Své nemocné bratry měli navštěvovati, těšiti a v čas dáti zaopatřiti (r. 6.), zemřelé k hrobu doprovoditi (r. 7.), při procesích měli P. Boha písněmi chváliti, též pohlaví ženskému měli dva neb tři literáti písně a litanie začínati a je s nimi zpívati (r. 9.), bratrskou lásku měli k sobě a k bližním zachovávati (r. 10), každoročně obnovu bratrstva konati volbou „rektora, assistentů a jj. pp. officiantů" (r. 11.), pětkrát do roka správu Boží konati (r. 5.) atd.

Vysokomýtské bratrstvo „neposkvrněného početí Py. Marie" mělo péči o dvojí kůr v kostele, horní a dolní. V dolním zpívali česky a „kantoři jeho měli také ženskému pohlaví píseň začínati." Na horním kůru latinském provázeli bohoslužebné zpěvy tehdáž již také hudbou nástrojnou Správu bratrstva vedli zde přední osoby: rektor (děkan), prefekt, jímž býval císařský rychtář, viceprefekt, officiál, assistent (jeden i více), sekretář, konsultoři (7—8) a kantoři dolního kůru. Takové představenstvo svědčilo zajisté o velké vážnosti a důležitosti bratrstva v obci.

Tito správcové přijímali členy, konali dvakráte do roka „konvokace", spravovali spolkové jmění, ukládali pokuty a dohlédali ke škole. Noví členové skládali libru vosku, měli pilně a pod pokutou střídavě ve dvou četách ob týden přicházeti k zpívání. Také ženské pohlaví mohlo připojeno býti k bratrstvu příkladem jiných bratrstev. Atd. (Herm. Jireček, l. c. 88.)

Také v Sadské měli kolem r. 1722. latinský a český kůr. (Tadra, 58. [34]).

V Netolicích trval i nyní latinský a český kůr, však teprve od r. 1642. volili opět „starší“ a přijímali členy. — V Prachaticích obnoven byl liter. kůr l. P. 1626. snahou p. Zikmunda Turnovského z Turnšteinu, vrchního hejtmana v Krumlově. Však český a latinský kůr nebyly zde spojeny v jedno (Tadra, 52.), nýbrž každý měl své správce, latinský dva, český čtyři. (Viz jejich dějiny na str. 347. sl.)

V Hradci Králové sešel se „vzácný konvent literátský“ r. 1640. k volbě starších a kantorů. Za starší zvolili Jana Uhlíře, královského rychtáře a dva jiné muže, čtyry bratry za kantory, muže to vesměs vážené a v úřadech postavené, jakž dí Švenda v Železném Obraze Kr. Hr. (II., 49)

O liter. bratrstvu v Poličce r. 1653. obnoveném dí Michl v Čas. kat. duch. (1838. str. 523.) výslovně, že „od té doby počal jeho kvetoucí čas, v němž výroční slavné pobožnosti obstarával a to tak velikou horlivostí, žeť i mnoho tisíc lidstva se bylo shromáždívalo. Toho času mělo bratrstvo i své pozemské statky a důchody. Čítalo 24 skutečných členů a přijímalo také čestné členy, kteří nebyli vázáni povinnostmi literátů skutečných. Tito zpívali česky při ranní, pak před bohoslužbou a po ní v neděli a ve svátek. V adventě zpívali roráte denně od 6—7 hodin. Přiúčastňovali se také processí a jj. veřejných pobožností. (Brünner Schr. XII., 10.)

Podobně ustanovil 3. čl. pravidel obnoveného literátského kůru v Černovicích z r. 1694., že počet členů má při nejmenším býti 24, a čl. 5., že mohou děliti se na dva až tři sbory, tak aby nejméně 10 jich vždy zpívalo a jeden starší s nimi. I toto bratrstvo v téže podobě trvá podnes, majíc členů na padesát.

O obnově slanské bratřiny viz při jeho dějinách.

Také pravidla litomyšlského bratrstva, z této doby pocházející, svědčí o stejném účelu a zřízení jako dříve. („Statuta sodalitii literatorum civitatis Lutomyslensis. Copia chartae (asi z roku 1670.). Kratičké regule aneb instrukcí, vedle kteréž se tovaryšstvo pp. literátův říditi a spravovati má a povinno bude.“ (V metropol. knih. pr. sign. Q II., fasc. IX., 3.) Ukládala členům, že povinni jsou, „v slavnosti výroční od církve sv., samospasitelné, katolické nařízené, s horlivějším náboženstvím, vzýváním a prozpěvováním srdečným Pána Boha, panenku Marii a všech milých Božích svatých chváliti a zvelebovati“. Dále jim ukládalo, by „jeden každý z tovaryšstva a pp. bratří téhož horního kůru (liter.) v neděli i jiné dni sváteční na kůr časně dali se najíti a odtud

ńikam, až by žákovstvo školní na summu (= hrubou či velkou) přišlo, od zpěvu korálního se neuchyloval . . ., nýbrž při mši sv. a kázání slova Božího tak dobře jako ti, kteří na suché dni do t. tovaryšstva přijati jsou, až do konce setrvali." (6. čl) Ti, kdož „na suché dni přijímáni bývali, byly osoby, které nikoliv pro zpěv, ale „pro smrtelnosť" (t. j. pro pohřeb, modlitby a mše sv.) přistupovali do bratrstva." Platili příjemného 1 libru vosku a každé suché dni po dvou groších bílých. (7. čl.) Zemřelým spolubratřím chodívali na pohřby jako dříve (8. čl.) a ukládali pokuty za úmyslné zanedbání této a jiných povinností. (8. a 6 čl.) „Volívali 4 starší ku správě celého liter. kůru a jednoho člena za „mladšího", t. j. za sluhu k opatření všeliké služebné práce, při bratrstvu potřebné. (4. čl.) Dvě přední osoby měly spravovati důchod, pole, louky a jj. věci, liter. kůru náležející; opatrovaly příjemné a pokutné peníze, vosk a svíce, přijímaly členy a odkazy k bratrstvu (2. čl.), atd. To vše jako dříve. Nového přidali jen to, by každé suché dni . . . jedna mše sv. za zemřelé bratry a za rozmnožení sv. katolické církve sloužena byla." (10. čl.)

V Čáslavi byl liter. kůr asi r. 1629. obnoven od Václ. Aquinata, správce sboru. Zpěvy měli konati jako dříve, při sacrum (t. j. při mši sv.) latinsky, před sacrum . . . česky zpívati pomáhali. Při dvojím drancování města v ll. 1639. a 1643. přišli o matriku a jj. potřeby. Asi r. 1647. sepsal V. A. Formika Poděbradský novou matriku, jež podnes na děkanství se chová. O tomto literátu, jenž býval starším liter. bratrstva, svědčí A. Sedláček: „Znám jen málo lidí v dějinách čáslavských, kteří by se byli tomuto muži, staročeským a statečným duchem nadchnutému, vyrovnali." (Čáslav, str. 165.) Že se zavazovali též k velikonoční správě Boží, nebylo „účelem" spolku (l. c.), nébrž povinností, i bez bratrstva platnou. Darem obdrželi v XVII. stol. pole, 8 zl., 6 zl. atd. Roku 1650. bylo 45 členů bratrstva. (Viz dějiny jejich na str. 304.)

Ať pak nahlédneme do stanov a pravidel kteréhokoliv liter. bratrstva, ve všech shledáme, že bylo jim všem hlavním účelem jako v předešlé době, oslava Boží zpěvem při bohoslužbě. Protož vedlé pravdy napsal o nich současný svědek Božan ve svém kancionále z r. 1719. („Slavíček r." na str. 358.): „Pěkný a chvalitebný obyčej mívali v Čechách naši předkové, že v neděli a ve svátek časně před sv. mší a kázáním slova Božího scházeli se u velikém počtu do chrámu Páně a tam svaté písně, předně sice

ranní a potom také k jistým výročním slavnostem náležející, neb obecné všickni spolu nábožně zpívali, ustanovivše k tomu literátské kůry, na kterých netoliko sprostní měšťané, ale také radní v městech páni a přednější osoby spolu s lidem česky zpívati a jednosvorným hlasem p. Boha chváliti za obzvláštní poctivosť sobě pokládali.“

I neobmezovali se nyní tito liter. kůrové pouze chorálným zpěvem, nýbrž jako v předešlé době zpívali také nyní figurálně, t. j. vícehlasně. I toho lze hojnými dosvědčiti doklady. V zápise boleslavské matriky (liter.) z r. 1641. čteme, že dali ml. boleslavští literáti v tom roce Vcl. Horovinusovi „za dedicirované officium octo vocum 2 zlaté.“ — V zápise netolického bratrstva z r. 1650. psáno: ... „Val. Coptiades zůstal dlužen 6 zl., v takovém dluhu zanechal motety octo vocum a officia svou rukou psaná při témž kůru.“ (Tadra, 59.) A o slavném, bohatém bratrstvu jaroměřském čteme v úředních listinách (Brudersch. akt. Fsc. N. 2.), že vládlo důchodem 1940 zl. na vydržování chorálného a figurálného kůru. (V. inventář ze dne 8. srpna 1785.) Proto shledáváme tu ve výdejích také položku „na lojové světlo pro kůr figurálný a chorálný.“ Velký kancionál sedlčanských literátů, kol r. 1639. psaný, obsahuje mnoho čtyřhlasných písní, také polyfonně složených. Altový svazek vícehlasných zpěvů téhož literátského bratrstva obsahuje na konci více vánočních písní 2—3—4hlasných, jež tam byly přepsány l. 1719. Že také při zámožném kůru v Poličce trval figurálný zpěv dále, jde na jevo z nářku tamějšího děkana r. 1785., že jest nyní těch literátů (t. chorálných) k předzpěvování lidu tím více třeba, ježto „figurálná hudba docela přestane“. Pro neznalce třeba jest tu doložiti, že figurálnou hudbou rozuměl se figurálný zpěv, provázený nástroji. (Brudersch. akt. N. 13. — Viz o nich více v dějin. 304.) — Inventář jindř. hradeckého kůru z r. 1786. má poznámku, v níž praví se výslovně, že tento kůr skládá se z kantorů, choralistů (= figurálných literátů) a několik literátů předzpěváků. Níže dokládá se v něm o těchto literátech, že mají při bohoslužbě dílem chorálně, dílem figurálně, (připadnou-li svátky,) zpívati. (Brud. akt.) Proto již v pravidlech t. bratrstva r. 1628. jim předepsaných shledáváme i ustanovení, kdy mají „zpívání ozdobného“ užívati. (V. na str. 169. zvl. 12. čl.) — O slavném figurálném zpěvu král. hradeckých literátů viz jejich dě-

jiny na str. 320.). Rovněž tak i o kouřimských literátech, kteří zpívali i sedmihlasné mše. (V. str. 314.) — Pláničtí literáti (na Klatovsku) jmenovali v počtu svém na r. 1783. výslovně také figurálný kůr, pro nějž dávali kantorovi také na struny a jj. potřeby 1 zl. 45 kr. (Brud. akt.) — Atd. Jiných dokladů poznali jsme hojně při dějinách t. bratrstev.

A že figurálný zpěv konal a pěstoval se v této době i na Moravě dosvědčuje tištínský kancionál, jenž byl psán od r. 1647. Obsahuje množství vícehlasných (3—4hl.) písní homofonně i polyfonně složených. (V. o něm na str. 201. Viz jednu trojhlasnou v hudebn. příl. č. 1.) Druhým svědkem jest bzenecký kanc. z r. 1739. Má skoro veskrz 4hl. písně a několik pětihlasných, homofonně složených. Do třetice vysvědčuje tak telčský kancionál. (Viz o něm shora na str. 382. 5 sl.)

β) Literáti a škola.

Jako účel, zůstal i poměr liter. bratrstev ke školám také nyní týž jako dříve. Literáti byli a zůstali i v této době příznivci, dobrodinci a na mnoze i dozorci škol, ježto právě jim na nich po výtce záleželo. Ba Heřm. Jireček o Vysokomýtských dokonce dí, že „bratrstvo liter. kůru mělo městskou školu ve své moci“, a dokládá, že „ustanovování kantora a mládenců školních vykonávalo se od bratrstva, jež také dohlíželo k učení a k pořádku školnímu.“ (L. c. 88.) K r. 1680. čteme v zápisníku bratrstva, že jednomu mládenci školnímu od liter. kůru platili 3 zl., druhému od register liter. kůru 2 zl. 40 kr. Téhož roku stalo se, že „p. kantor s mládenci byl povolán před úřad literátského kůru a jim náležité napomenutí se učinilo, aby pilni byli školy a náležitě mládež učili.“ Pak čteme k r. 1683., že „sneseno v konvokaci literátské, aby se od pánů, k tomu zřízených, škola visitírovala a při té visitaci dobré napomenutí kantorovi a školním mládencům se učinilo, by mládež bedlivěji pozorována a cvičena byla.“ A r. 1696. snesli se na značném pokroku ve škole v ten způsob, že „jeden magister, kantor a subkantor, též i jeden mládenec mládež sobě svěřenou v ctnostech a spasitedlných věcech tak i v literním umění, schopnější a zrostlejší pak, což v předešlých letech nebývalo, in studiis až do grammatiky vyučovati mají.“ K tomu doložili, že oni i sousedé dobře s nimi spokojeni jsou. (L. c. 89.) A ještě v účtu toho bratrstva z r. 1785. (konec července) dočítáme se, že platili školnímu mistru

ročně 5 zl., kantorovi 4 zl., druhému 3 zl. Také subkantorovi a dvěma pomocníkům druhého kůru připláceli. (Brud. akt.)

Chrudimský malíř Radouš stav se r. 1626. katolíkem zastával i potom jako literát ještě dlouho úřad inspektora škol. (Str. 189.)

Též o sedlčanských literátech čteme k r. 1677. ve zprávě tamějšího děkana J. Genneliusa k arcibiskupovi, že na školu i kantorovi přispívají něčím také literáti. (Dvorský, l. c. 259. *) — A ještě na sklonku této doby nakládal sedlč. magistrát 19 zl. 39 kr., jež brali roční činže z polí, na správky normální školy a na palivo do ní. Ba i kominíkovi platili za vysmýčení školních komínů. (Brud. akt.)

O velvarských literátech zaznamenal Vacek k r. 1721. (l. c. 280.), že přispívají 40 zl. též na školního mládence. — O jaroměřském „konventě liter. kůru“ zapsáno v celoročním počtu liter. na r. 1760., že platil „kantorovi s varhaníkem a školním mládencem za obědy 10 zl.“ Dle pololetního počtu jeho v r. 1783. vydáno bylo kantorům 16 zl. A v úředním výkaze příjmů jeho ze dne 15. dubna 1784. účtuje se 8 zl. „zum besseren Unterhalt der Schullehrer u. zur Beschaffung der nöthigen Normalbücher für arme Kinder u. Waisen.“ (Brud. akt. l. c.)

Podobně vykazuje účet liter. kůru novobydžovského z r. 1785. dvacet zlat. rektoru školy a dvěma mládencům (Schuladjunkten) „pro additamento zu der Normalschule pro ao. 1784.“ — Bratrstvo Božího Těla v Chlumci n. C. s literátským spojené, přispělo r. 1783. na dostavení triviálné školy 383 zl. 24 kr. (Brud. akt.) — Libánští literáti platili na školu 14 zl. 54 kr., kantorovi roční služby 50 zl. a kromě toho mu ještě připláceli místo „sobotalesu“ 20 zl. (Brud. akt.)

Zámožný kůr čáslavský platil dle inventáře z r. 1786. na vytápění dvou normálných škol za 16 sáhů měkkého dříví ročně 20 zl. 48 kr. a školnímu inspektorovi 6 zl. 20 kr. — Českobrodský kůr platil ještě r. 1784. školním dětem na školní knihy, na evangelia a německé knihy 10 zl. (V. počet jeho na r. 1784. v Brud. akt) — Brandýsští (n. L.) literáti platili správci školy („Schulmann“) ročně 4 zl. 40 kr. (L. c.) — Labskokostelečtí platili „normálnímu“ učiteli roční služby 11 zl. a vánoční housku, již také jeho pomocníkům dávali. (L c.)

Zvláště vzácný doklad poskytuje liter. bratrstvo bílinské. V jeho inventáři z r. 1785. čteme: Zur Unterhaltung des Schul- u. Chorpersonals ist die Bruderschaft von Alters her zu einem fixirten Gehalte verbunden: für den Cantor 8 fl., Bacalaureum 8 fl. Ba

tak srostlý byl kůr literátský se školou, že likvidační komise toho bratrstva v protokole ze dne 30. XI. r. 1786. přímo prohlásila: „Das Chor ist zugleich das Schulpersonale". (Brud. akt. Bilín N. 4.) — A podobně bylo i u jiných bratrstev.

Shrneme-li vše, co jsme posud o účelu, zřízení a činnosti liter. kůru ze samých pramenů poznali, v jedno, poznáme, jak lichý a nesprávný jest soud p. Rybičkův (Pam. ar. X., 727.), jenž pak hojně opakoval se po něm, že „neměla tehdáž tato tovaryšstva.... s bývalými kůry literátskými kromě jména téměř ničeho společného" (!) Tento soud rozplývá se na nezvratných zprávách našich jako sníh na jarním slunci, i nelze nám pochopiti, jak mohl tak zjevný klam vzniknouti. Hlavní účel jejich byl týž jako dříve. A jestliže mnohá liter. bratrstva kromě něho povzbuzovala se nyní také k větší nábožnosti, než dříve, a k horlivosti v pravé víře, neškodila tím hlavnímu účelu svému, zpěvu, nébrž ještě více mu prospěla. „Pietas ad omnia utilis", najmě pak prozpívá k posvátnému zpěvu, jenž má plynouti ze zbožného srdce. Protož křivý jest i další soud téhož badatele, ničím nedokázaný: „Tendence všech těchto bratrstev byla veskrz pobožnůstkářská a tytýž i pověrečná." Takto-li by soudil jinověrec, pomyslíme si, že odsuzuje, čeho nezná, čemu nerozumí. Ale co říci, takto-li se děje na dřevě zeleném?

γ) Církevní bratrstva. — Nástrojná hudba.

Však dvě zvláštnosti přece znamenáme při liter. bratrstvech této doby, ač počaly s malou částku jeviti se již také v předešlé době, však nyní obecněji. Předně spojila se nyní četná liter. bratrstva s církevními bratrstvy, jež nyní na rozmnožení a povznesení zbožnosti četně po Čechách a na Moravě se zakládala. Druhé: literáti počali nyní zaváděti a hojně užívati k liturgickému (latinskému), z části i k českému vícehlasnému zpěvu svému i průvodu nástrojné hudby.

Vzhledem k prvému sluší vytknouti, že liter. kůr v Žebráce spojil se r. 1695. s bratrstvem sv. py. Barbory, českobrodský kůr přeměnil se r. 1740. v církevní bratrstvo „zvěstování Py. Marie", pročež přidali nyní k starým zákonům 7 nových. V Poličce byl liter. kůr r. 1653. obnovený spojen s bratrstvem sv. Josefa. (V. na str. 302.)

Poděbradský kůr splynul s bratrstvem sv. Kříže, (str. 286.) Polenští spojili se s bratrstvem sv. škapulíře, Bi-

linští s bratrstvem růžencovým. (V. na str. 329.) Prachatičtí literáti přivtělili k sobě zrušené bratrstvo sv. růžence. (V. matriky jejich a Čas. ktl. duchov. 1837. str. 468.) — Ve Velvarech spojil se liter. kůr r. 1721. s novým bratrstvem neposkvrněného početí Py. Marie. Arcibiskup Ferdinand, jenž jej řádně přivtělil, spolu stanovil, aby čelní údové liter. kůru v čele stáli i bratrstvu Toto bratrstvo bylo schváleno i sv. otcem Klimentem XI. (Vacek, 241. a 244.)

Literátský kůr v Táboře přeměnil se l. P. 1693. „novými regulemi a ustanoveními“ na bratrstvo „sv. Michala archand. kůru literátského.“ Měli svůj oltář sv. Michala a svou kruchtu. Nového shledáváme v jeho regulích, že mají literáti přiúčastňovati se poutí, pak, „když k nemocnému bratru nejsv. Svátosť Oltářní se nese, že povinni budou (literáti) v processí vedle možnosti a příležitosti s rozžatými svícemi vyprovoditi.“ (Tak v tištěných regulích jejich, jež nyní jsou majetkem táborského musea.) — V Chocni bylo liter. bratrstvo spojeno s mariánským bratrstvem neposkvrněn. početí Py. Marie. (V. str. 294.), v Chlumci n. C. s bratrstvem nejsv. Těla Páně (str. 283.), v Lišově s mariacelskou družinou (288.). v Chrudimi s marianskou kongregací. (293.) V Pardubicích založili literáti sami a to již r. 1564. bratrstvo „nanebevzetí... Py. Marie.“ (299.) V Ledči byl liter. kůr nazván „bratrstvem sv. Kříže (307.), v Nepomuce bratrstvem sv. Michala (319.), v Plzni bratrstvem nanebevzetí nejbl. Rodičky Boží (335.).

Hulínské bratrstvo na Moravě bylo již původně (1602.) založeno jako bratrstvo nanebevzetí Py. Marie a sv. Václava. Ještě dříve bylo i v Kroměříži založeno bratrstvo „nanebevzetí Py. Marie a sv. Michala.“ Hulínské se s ní spojilo r. 1613. (V. na str. 158.)

Z úředních listin místodržitelského archivu v Praze jde na jevo, že mnohem více bylo těch liter. bratřin, jež nebyly církevním bratrstvem, ani s takovým spojeny. Proto tím hůře dopadá dříve zmíněný, generalisující klam: „Tendence všech (!) těchto bratrstev byla veskrz pobožnůstkářská“ ad. Je-li tento soud křivý již vzhledem k oněm liter. bratrstvům, jež byla zároveň církevním bratrstvem, jest dvojnásob křivý vzhledem k oné velké většině, jež jím nebyla. Tendencí jejich bylo, co novoříšské bratrstvo ve 4. čl. svém jasně a zkrátka vyřklo: „Česť a a chvála Boží, lidských duší život a spása věčná.“

Co hudby nástrojné se týče, poznali jsme již v I. době, že literáti počali záhy zaváděti ji na své kůry. Již r. 1600. stěžovala sobě pražská města u rektora vysokého učení do škol, že se v nich i „na húsle hraje“; načež rektor odpověděl, že se to děje z usnesení pp. literátů. Však literáti nezaváděli té hry do škol zajisté z jiné příčiny, leč pro své bohoslužebné zpěvy na kruchtách. To jde nepřímo na jevo i ze čtvrté stížnosti pražských měst, že „kantoři (t. pražští) hudby zle užívají, ježto i v šenkovních domích na húsle hudou.“ (Dvorský, 63.)

Z 2. doby máme hojně dokladů, jak literáti na svých kruchtách zaváděli a šířili nástrojný průvod svých bohoslužebných zpěvů. O kolínských literátech dí Vávra (313.) výslovně, že v 2. polovici XVII. stol. oddávali se též hudbě figurální (roz. vícehlasnému zpěvu, nástroji provázenému) o velké mši, jak dávala k tomu návod jezuitská seminář v Kutné Hoře.[1] I v tomto novém snažení podřizovali se školnímu kantoru jako správci kůru, jemuž platili za to ročně 12 zl. A právě zde také seznáváme, jakých hudebných nástrojů tehdáž užívali. Praví Vávra dále: „V inventáři napsaném r. 1682. v knize děkanské, uvádí se, že měli na kruchtě veliké varhany, 2 vlašské bubny, 2 polnice, 3 pozouny, housle, 2 brače a violon (= basu), tři kancionály a nešporní breviář.“ Z toho znamenáme, jak orkestr od počátku XVII. stol., kdy počal (vedlé varhan) jen houslemi, během toho věku vzrostl a zmohutněl přes míru. — Za děkana Střebského pořídili sobě nové bubny měděné za 29 zl. (!), dvě polnice za 7 zl., housle za 2 zl. a nový český kancionál. — Inventář pak z r. 1785. vykázal tyto nástroje: Dva páry vlašských kotlů, 6 polnic, 2 pozouny, 1 pár lesních rohů, šestero houslí, 2 violony. 1 violoncello, 1 altoviolu, 2 flautraversy. Diskantistu a altistovi platili ročně 8 zl., hudebníkům 16 zl. a k slavnostem zvláště 6 zl. Na zakoupení hudebných nástrojů čítali ročně 8 zl. Varhaníkovi platili náhradou za deputátní obilí ročně 56 zl. 2 kr. (Brud. akt.)

Tak shledáváme i v Jaroměři. Čtemeť v celoroční počtu konventu „chori litteratorum“ při děk. kostele v Jaroměři za r. 1760. také vydej 16 zl. „figurálným muzykantům, kteří přes celý rok na kůře figurálném obzvláště při velkých slavnostech potřebovati se dají a muzycíro-

[1]) Srovnejme k tomu, žeť i v Telči na Moravě založila pí. hrab. Františka Slavatová r. 1668. seminář „k zdokonalení chrámové hudby,“ z něhož pak vyvinulo se později jesuitské gymnasium. (V M. a p. Telč, str. 66.)

vati pomáhají.“ Dočítáme se zde i toho, že počítali na struny pro figurálný kůr 3 zl., na dvě polní trouby pro tento kůr že připlatili 5 zl., od správky velkého pozounu, polní trouby, fagotu a jedné „fistulky“ že dali 30 kr. a od potahu 3 vlašských bubnů 3 zl. jircháři Bayerovi. V pololetním počtu za r. 1783. zapsán jest i výdej 21 zl. 22 kr. „muzykantům a jiným kostelu a kůru sloužícím.“ A ještě v likvidačním počtu za 7 měsíců r. 1785. jeví se výdej 1 zl. 40 kr. „od správy neb zaklížení varhanských měchů.“ 21 kr. od správy menšího violonu, jehož se k fundačním litaniím potřebuje, a pasíři Riedlovi 34 kr. od dvojí správy „chorálných“ lesních rohů. (V. Brud. akt. l. c.)

Nadační mešní listina liter. kůru v Náchodě (městě) z r. 1753. ustanovuje 24 kr. „kantorům od muzycírování, a literátům od zpívání při tomto anniversariu 15 kr. V jiné nadační listině z r. 1722. ustanovuje se pro varhaníka a za hudbu při exekviích 45 kr. (L. c.) — V bratrském počtu bratrstva Božího Těla v Chlumci n. C. s literátským spojeného čteme k r. 1783. výdej kantorovi na struny 2 zl. 20 kr. a literátům od zpěvu ročně 1 zl. 40 kr. (Br. akt.) — Do celoročního účtu lit. bratrstva v Kopidlně za týž rok vložen také výdej 7 zl. 52 kr. za koupené hudebné nástroje a za správky jich. (Br. akt.) — Bohaté liter. bratrstvo v Sadské platilo nyní svému kantorovi „od muzycírování při kvartálných mších a na pouti“, pak „při svých psaných měsících“ úhrnem 10 zl., proboštérům (to byli bezpochyby hudebníci tam. proboštského chrámu) platili celoroční služby 7 zl. 30 kr. a čtyřem zpěvákům, skrz celý rok při processích a roráte zpívajících, po 1 zl. Ba měli i zvláštního „kapelníka“, jemuž platili za službu při třech mších 3 zl. 30 kr. (Br. akt.) — Libánští vykázali ještě v účtu za r 1783. vydání 4 zl. 10 kr. na struny a „calaphonium“ a při nákladu na školu položili též výdej za 3 struny na violon, od správy violonu, polnic a měchů při varhanách, za vše úhrnem asi 3 zl. 16 kr.

Z inventáře liter. kůru čáslavského z r. 1786. poznati lze celý orkestr, jaký toto bratrstvo tehdáž vydržovalo. Shledáváme v něm 10 houslí, dvě altovioly, jedno violoncello, dva violony, čtyři staré polnice, čtyři nové, 3 lesní rohy, 2 hoboje, 2 velké kotle, 2 menší a varhanový positiv. Dovídáme se z něho také, že literáti platili dvěma „primeur Fidiceni“ (= první houslisti) ročně 10 zl., tenoristům 10 zl., diskantistům a altistům 6 zl. a kantorovi na struny 10 zl. 15 kr., všem literátům 20 zl. a jejich starším 6 zl. (Brud. akt.) — Kutnohorští literáti ještě v posledních

letech na správu hudebných nástrojů ročně 12 zl. (Viz j. závěr. účet z r. 1786. v Brud. akt. N. 15.)

V inventáři a „počtu bratrstva liter. kůru“ českobrodského za r. 1784. čítají a kladou se za členy bratrstva netoliko vlastní „literáti chorální“ s kantorem, nýbrž i varhaník a hudebníci. V řečeném „počtu“ čteme, že „při celoročním shromáždění aneb konvokací společných pp. bratrů“ kromě „jeho milosti p. děkana i assistentů“ přiúčastnili se také „figurální musici a společní sodales“. A z kassy liter. bratrstva odměnu brali nejen „literáti“, nýbrž i hudebníci, jimž bratrstvo kupovalo i hudebné nástroje a zapravovalo jejich správky. Však patrno z jejich platů, v inventáři vytčených, že hudebníci jen o některých svátcích výročních hráli, kdežto kantor a varhaník po všecky neděle a svátky při zvláštních chorálných mších a při čtyrech kvartálných mších a exekviích hudou. Jim proto vyměřili platu za rok 15 zl. 30 kr. a vědro piva, kdežto hudebníkům a zpěvákům toliko 1 zl. 54 kr. Na voskové svíce a hudebné nástroje dávali do počtu ročně 11 zl. 8 kr. 3 tr. V bratrském účtu za r. 1784. platili varhaníkovi 10 zl., kdežto kantoru jen 5 zl. 30 kr. čítali „od musicírování při kvartálných mších a exekviích“. Kromě toho zaplatili toho roku „dvěma figurálným muzikantům“ 1 zl. 30 kr., t. „panu Ant. Vrabci, houslistovi 45 kr. a p. Ant. Veselému, tenoristovi“ též 45 kr. Však že jejich hudebný kůr byl bohatší na nástroje, než by z toho účtu se zdálo, na jevo jde s českého inventáře, jejž pořídil Václ. Čechura, „t. č. bratrstva kůru liter. ouředlník“ 15. ledna 1784. Vykazujeť v něm také tyto hud. nástroje: Velké varhany ve chrámě sv. Gottharda o 17 mutacích, od varhanáře z Králík pořízené ke konci XVII. stol.; positiv u sv. Trojice o pěti mutacích; ... Ebrlovský violon, r. 1748. koupený; Helmerovský starý bráč; šestero Ebrlovských houslí; šestero jiných; šestero polních trub; 1 pár lesních rohů; dva l. rohy „*ex C*“, jež „do všech tonů potřebovati se mohou“ a 1 žlutý fagot. (Viz Brud. akt. Č. Brod. N. 1.) — Též inventář liter. kůru při kostele sv. Štěpána v Kouřimi z r. 1785. vykazuje hudebné nástroje tohoto kůru: 7 houslí, 2 staré bráče, 1 cello, 1 violon, 2 lesní rohy *ex Dis*, 2 *ex F*, jeden starý fagot, 3 pozouny, dva velké kotle, dva menší a 4 polnice. Hudebníkům platili ročně 11 zl. 22 kr. a mimo to za adventní hru jim a „choralistům“ 2 zl. 44 kr. (L. c. Kouř. N. 7.) — Brandejští literáti platili „p. kantorovi od muzicírování při 9 zpívaných mších literátských obyčejně 4 zl. 40 kr. a pu. kapelníkovi od přisluhování 2 zl., cho-

ralistům pak dali za ně 9 zl. a kromě toho za zpěv nedělní a sváteční 6 zl." a j. (L. c. Brandejs n. L. N. 4.) — Štěpánovští literáti na Vlašimsku udali v českém výkaze účetním z r. 1785. zároveň, zač koupili hudebné nástroje: za novou „huboj" dali 2 zl. 15 kr., za bráč 3 zl. 29 kr., za violon 9 zl. A v inventáři téhož roku shotoveném poprvé znamenáme také klarinety (dva), jichžto v žádném z předešlých nebylo. Zde vykazují se také dvoje housle. — V inventáři mirotického bratrstva z r. 1786. jeví se dva páry houslí, 1 velmi stará viola, 4 polnice,[1]) 1 pár kotlů. A starší kostelní inventář, jejž pořídil farář r. 1734. zapsáno: „Positiv portatile, 3 tubae antiquae campestres (r. 1749. přikoupili 4 nové), 2 litui (lesní rohy), 3 fides (fidis = housle), item duae novae, tympana . . . campestria. (Brud. akt., Mirotic.) — Ba i v malém městysi Stodě platilo bratrstvo správci kůru na zachování hud. nástrojů a na struny ročně 3 zl. 15 kr. a na hudebníky ročně 4 zl. 45 kr. na den sv. Caecilie.

Plzeňské bohaté a slavné literátské bratrstvo zvalo dokonce i vojenské hudebníky na výpomoc hudbou na kruchtě při větších slavnostech a to „dle dekretu magistrátního." Platili jim za to ročně 7 zl. 46 kr. Kantorovi platili na struny a diskantistu (!) 8 zl., na altistu 10 zl. „dle dekretu veleslavn bratrstva" a na správky hudebn. nástrojů. Tak čteme v českém účtu bratrstva hořejšího kůru z r. 1783. (Brud. akt.) — Klatovské lit. bratrstvo platilo „officiálům", t. j. hudebníkům kůrovým celoročně 12 zl. a „literátům" od zpívání matury 6 zl. — „Kantorovi na struny" platilo i bratrstvo v Plánici (v Klat. kr.). — Nepomučtí literáti ještě r. 1785. zakoupili do kůru kostelního nové hud. nástroje a dali „za jeden pár nových lesních rohů do všech tonů a za dvoje nové housle" 43 zl. 40 kr., za šest obyčejných smyčců 2 zl., za 1 nový bráč, dva tucty kolíků, 2 tucty kobylek a za struníky k houslím pro chrám Páně 5 zl. 40½ kr. a za nové struny na potažení dvou violonů 3 zl. Kromě toho zaplatili také hudebníkům kůru v témž roce za půl léta: Prvému houslistovi („fidicenovi") 7 zl. 30 kr., 2. a 3. po 4 zl. ad.; za celý rok 1783. zaplatili třem houslistům 31 zl., varhaníkovi 12 zl., dvěma basistům 15 zl., I. tenoristovi 10 zl., prvému diskantistovi 9 zl., druhému 1 zl. 30 kr., prvému altistu 9 zl., druhému 1 zl. 30 kr., trubačům (Trompetern) 24 zl. (!), všem dohromady značnou sumu 120 zl. 30 kr. Také za správu trub, kotlů a houslí vykazuje účet

[1]) Komicky tu zní zápis: „4 Stück blasende Trompeten, 37 Jahre alt."

t. r. 2 zl. 30 kr. a kantorovi na struny 4 zl. (Brud. akt. Planic, N. 18., Nepomuk, N. 16. Klat. Kr. Fasc. N. 12.) — V Lounech založila Anna Kristina Přibylová r. 1703. nadaci, v níž odkázala pp. literátům kůru latinského i českého pole u trní vedlé zádušního za tím účelem, by při osmi ročních zpívaných rekviem latinští literáti musicírovati povinni byli" (t. j. figurálná rekviem, hudbou provázená zpívati), a čeští měli před těmi rekviem české písně zpívati od prvého zvonění. Takových latinských literátů bylo na žádosti jejich z r. 1786. 14, z nichž bylo deset hudebníků (s rektorem) a 4 vokalisté. Proto proti názvu „latinských literátů" ve své žádosti marně a nepravdivě se vzpírali, ježto řečená nadace pí. Přibylové svědčila proti nim, a též půl dědiny „voslíčkovské" mohli jediné jako latinští literáti užívati vedlé nadace pí. Alžb. Pšanské z r. 1662., v níž praví, „že ji odkazuje pp. literátům kůru latinského." (Brud. akt. Liter. in L. N. 22.) — Také bílinští literáti vynakládali ročně 40 zl. na udržování kůru, varhan, hud. nástrojů, světla a jednoho oltáře. (Brud. akt.) — Velvarští literáti a hudebníci brali ročního užitku z polí 42 měr kolem 66 zl. (L. c.) [1])

O literátském kůru v Táboře čteme v děkanském inventáři z r. 1727. takto: „Chorus cum novo organo [2]) cum omnibus musicalibus instrumentis sufficienter provisus, utique et cum tubis et timpanis."

O Vysokém Mýtě dotkli jsme již dříve (na str. 296.), že tamější horní kůr byl pro varhaníka a hudebníky. Herm. Jireček dí (str. 88.) výslovně, že na horním kůru se hrálo. (Co ta hra znamená, vyložili jsme již). R. 1685. bylo těch, kteří na horním kůru hrají, sedm, a koupeno pár polních trub v Praze. R. 1682. vnově jest koupen byl „pozoun či trouba ductilis tenorová." R. 1689. daroval V. Čapek při konvokaci literátského bratrstva na děkanství jeden nový, altový pozoun. (Brud. akt. N. 10.)

R. 1722. spravoval varhanář z Dačic na Moravě varhany a dostal za nový positiv o dvojí klaviatuře 80 zl., za tři nové měchy 70 zl. a za naladění celých varhan „přídanku" vědro piva. (Jireč. l. c.) A v účtech literátů z konce července r. 1785. čteme, že vydali na nové hudebné nástroje a za správku starých 24 zl. 11 kr. Konečně likvidační komissí dne 3. čce. 1786. podal kr. hejtman

[1]) Vacek dí k r. 1720., že z užitku liter. polí mají pořizovati se hudebné nástroje, ale hudebníci, že platí se z obecního důchodu. (L. c. 242.—3.)

[2]) Tyto varhany postavil varhanář Leop. Burghart z Lokte. Zavázal se postaviti za 1 a ½ roku positiv s dvojí klaviaturou a 4 měchy.

Duchek vyjádření městské rady, že z důchodů liter. kůru musili opatřovati i velký hudebný kůr i menší literátský, což se všemi našemi zprávami úplně souhlasí. (Brud. akt.)

Literáti v Kostelci n. L. vykázali l. P. 1707. inventárně tyto hud. nástroje: v kostele u sv. Martina positiv, 3 dlouhé trouby, 2 krátké, 3 pozouny, 4 housle s bráčem, 2 vlašské kotle, 1 violon, ...; pak 18 partesů, 1 flétnu a t. d. (Tadra 69.) Ještě roku 1783. platili 9 hudebníkům několik zlatých, několik liber kaprů a po vánoční housce, diskantistu a altistovi po 4 zl. (Brud. akt.) — Prachatičští kantorové žádali r. 1700. za hudbu při Te Deum a při mši sv. „trunk piva". (Dvorský, 335*.) — Ba ve Vodňanech založil Jan Nejedlý, farář v Dubném, i zádušní mše zpívané za sebe a své rodiče „cum tubis et tympanis." (Memorab. III. 237. ze Sedláčkových zápisů). — Tou příčinou shledáváme z této doby hojně zpráv o zpívaných mších, hudbou provázených. Za mnohé vizme tuto. Když l. P. 1729. konala se v Praze a po celých Čechách slavnosť svatořečení sv. Jana Nep., slavilo se také mnoho mší za průvodu hudebního. Tak svědčí Hammeršmíd v „Histor. pragens." (vyd. A. Podlahy ve Věstn. Král. Spol. č. 1891. od str. 212.) Prvního dne slavilo se u sv. Víta „pontificale sacrum inter tympanorum et tubarum sonitum." Druhý provedli jesuité u sv. Klimenta k nešporám „pulchram musicam". Sborů „tubarum et tympanorum" přišlo do Prahy s poutníky se všech stran mnoho. O Příbrami dí Hammeršmíd (219.), že tam ... „decantabatur inter choros musicorum optimorum solemnis missa." Také v Klenči zpíval farář slavnou mši „inter choros musicorum". Tak dělo se i jinde. Na mnoze zpívali také litanie. A t. d. — Z tohoto přehledu znamenáme, žeť v pravdě obecně rozšířil se nyní nástrojný průvod bohoslužebného zpěvu snahou a péčí literátských bratřin a nelze pochybovati, že dělo se tak nyní též po družné Moravě a ve Slezsku. Děloť se tak tehdy po celé západní Evropě. Ba tak mocný byl tento nový proud hudebný, že proto Adam Michna uznal za dobré, opatřiti i své výroční písně (z roku 1661.) průvodem jednoho, dvou až i pěti nástrojů. (Jireček, hymnol., 35.) Tak proto učinil též K. Holan ve své „Capella regia" z r. 1693., jakž obšírněji poznáme v druhé části tohoto dílu.

3) Závěr. Mylné domněnky.

Přehlédneme-li nyní tuto činnosť liter. bratrstev, pochopíme, jak nesprávný, ba docela pochybený jest výyod pě. Rybičkův

o tehdejších literátech (v arch. Pam. X. str. 727.), jenž pak svedl i jiné literáty naše. Praví: „Že pak času toho při nedělních a svátečních službách Božích v městech pražských a venkovských téměř naskrze zavedena jest místo (!) dosavadních zpěvů hudba instrumentální, odpadla tím i hlavní druhdy (?) funkce literátská, oslavovati t. služby Boží zpěvy nábožnými.“ Divíme se nemálo, jak mohl tak patrný omyl vzniknouti; neb nebyla nyní zaváděna nástrojná hudba místo dosavadních zpěvů, alebrž tato hudba počala tehdáž jako všude jinde po západním křesťanstvu zprvu jako malé, nedospělé dítko pouze provázeti ty staré latinské zpěvy liturgické, ba i české, jakž dosvědčuje byť i jen povrchní pohled do Holanovy „Kaply královské.“ [1]) Nástrojná hudba s počátku hrála pouze to, co zpěváci zpívali. Teprve znenáhla vyvíjel se její průvod tím způsobem, že nástroje buď úvodem hráli předlohy (themata) zpěváků, jež pak následovaly, aneb hráli hudebníci tyto předlohy, střídajíce se se zpěváky. Teprve nálezem a rozšířením monodické arie počaly skladatelové nástrojům samým přidávati a podkládati celý harmonický průvod nápěvu. Ještě náš K. Holan Rovenský počínal si r. 1693. při instrumentací českých písní tak, že prvním houslím přidělil nápěv písně, druhým houslím průvod prvých, (v terciích a t. d.). altoviole protihyb a violonu základní noty, někdy i osminovou figurací. (Viz na př. na str. 67. a jj.)

Ale nikdy nebylo a nemohlo býti tehdáž, při bohoslužbě pouhé hudby nástrojné beze zpěvu, ať literátů, neb žáků, neb obou. Tato nezákonná, pseudoliturgická nestvůra jest teprve vynálezem našeho věku a ovocem úpadu liturgického zpěvu [2]) Pamatujme, žeť i tehdáž dělívali se literáti

[1]) Že liter. bratrstva skutečně užívala tohoto Hol. kancionálu, z části instrumentovaného, dosvědčuje na př. inventář liter. kůru u sv. Vojtěcha v Praze, v němž i Hol. „Cap. reg. mus.“ se vykazuje. (Tadra 54.94). Tak i v inventáři liter. kůru v Kostelci n. L. z r. 1707., v Netolicích a jj. — Holan byl i na Moravě rozšířen a znám, jak svědčí exempl. zemského Františkova musea, jehož užíval rektor Drlík v Charvatci ještě na počátku t. stol. (Viz v něm zápis z r. 1804.). Atd.

[2]) Viz Schlecht: Geschichte d. Kirchenmusik 1879. str. 136. 140. 142. A j. v. — Proto napsáno bylo na bývalé figuralné kruchtě v Jaroměři na černé desce toto napomenutí figurálných zpěváků:

„Tu si muta sonant summum instrumenta tonantem
Sis memor officii vivida lingua tui!“

T. j. Nástroje když němé slaví hromovládného Pána,
Pilen budiž i ty své práce čilým **jazykem.**“

(V. Knapp l. c. str. 135.)

na chorálný a figurálný, latinský a český kůr. J. A. Šperlink, kolínský literát, ještě r. 1745. založil nadaci 200 zlat. pro dva vokalisty, diskantistu a altistu. (Vávra, 314.) A že i vícehlasný, tytýž také polyfonový zpěv, velice umělý, trval také nyní, dokázali jsme shora (na str. 401. sl.). — Proto liché a neplatné jsou též další vývody p. Rybićkovy, jež mu z onoho klamného základu vyplynuly, t.: že funkce ta (t. literátská) vztahovala se nyní pouze na zpívání přede mší a kázáním a na předříkávání modliteb a zpěvů při veřejných průvodech." Nikoliv tak! alebrž „při sacrum zpívali latinsky, před sacrum... kantytery česky zpívati pomáhali" (Čáslav, str. 165.) a t. d. Obojí kůr latinský i český, obstarávali literáti jako dříve, byť i nikoli všude stejně; průvod nástrojový počali sami zaváděti na kůr a to nikoliv pouze k latinským zpěvům liturgickým, alebrž s nějakou částť i k českým písním. A tak bylo až do zrušení bratrstev; neb guberniální rada von Mayern r. 1786. na žádosť lounských literátů, latinských a českých, by ponechány neb nahraženy jim byly literátské příjmy, odepsal krajskému úřadu, by odmrštil obojí literáty, „da zu Folge höchster Vorschrift die Verrichtung der Literaten bei aufgehobenen Literatenchören von selbst aufhören u. von dem Literatenchorvermögen auf Unterhaltung der Figuralmusik, welche nach der neuen Kirchenordnung gänzlich aufzuhören hat u. da alle gestiftet gesungene Messen in stille zu verwandeln sind, nichts mehr passirt werden kann." (Brud. akt. Laun N. 22.) A tak psal a nařídil též o jiných literátech. (Viz na jj. mm.) V inventáři třebenické bratřiny z roku 1786. čteme, že český liter. kůr od pradávna (od r. 1630.) povinen jest ze svých důchodu zakupovati latinskému kůru potřebné nástroje, 2 zl. dávati mu ročně na struny a 2 zl. zaplatiti všem kůrovým hudebníkům „akcidentií," varhaníku 1 zl. 30 kr. a kalkantovi 2 zl. 20 kr. Měsíc na to pak dopsal von Mayern krajskému úřadu v Litoměřicích, že nelze již na příště ničeho platiti na hudebné nástroje a hudebníky kostelní. Proto odmítl i žádosť tehdejšího třebenického učitele J. Marethy, by i na dále placeno mu bylo oněch 7 zl. 50 kr. na nástroje, správky a hudebníky. (Brud. akt. Trebnitz, N. 48.) — Kdo byl tedy rušitelem starého figurálného zpěvu a jeho nástrojného průvodu?

Nesprávný jest též další vývod p. Rybičkův: „Tím sešlo také z užívání zpěvů, proz a modliteb," (jaké to seřadění!) v starých kancionálech obsažených." Haeretických ovšem, ale nikoliv také

ostatních. Rybička sám hned na to touží na „Konyáše a p. jim drabanty, že starší kancionály bedlivě přehlíželi a kde v nich něco scestného nalezli, to korrigovali neb tak opatřili, by z držení a užívání těchto knih ani církvi katolické ani jejím věřícím nižádné škody nemohlo vzejíti.“ Tak bylo vedlé pravdy. Na př. v graduale bývalého kůru sv. havelského zalepena byla slova: „. . . účastnost jich životů pro dobrotu tvú, jichž nelitovali vylivše krev svú. Rač zkaziti, Pane, nevěrné hance pravdy tvé (!), jenž proti tobě myslí, auklady své,“ a t. d. (na l. a X.) Ale kancionálu toho že i dále užívali také literáti katoličtí, dosvědčuje zápis o nich z r. 1646. (Viz jej na str. 120.) Neničilit „Konyášové“ těch starých, skvostných a umělecky drahocenných kancionálů, jichž podobojí bratrstva dříve užívala a jež bývala chloubou jejich a slávou; toto ničení prováděly až po nich docela jiné osoby. (Viz o tom následující oddíl (c).) Naopak „Konyášové“ je bratrstvům nechali, začerňujíce v nich pouze místa haeretická. Officia a prozy o Mistru Janu Husovi a Jeronymovi Pražském z nich ovšem vyřezávali, [1]) však kancionály konvertitům nechali. Tak i lékař vyřezává snětivý úd těla, by samo tělo zachránil. Tak odstraňuje dobrý pastýř prašivou ovci ze stáda, by stádo zachoval. Tak chrání moudrý hospodář rodinu a čeleď svou v čas moru ode vší nákazy a příležitosti k ní. A horší zajisté jest nákaza duše než těla. Či lhostejno smí býti duši, pro pravdu stvořené, pravdu-li drží či blud? Ač to pravda přirozená, zdravé duši jak slunce jasná, přece nelze nám zde nepoložiti, žeť i sám velmistr Bratří Komenský takové jednání schvaloval z téže příčiny. Spálilt jejich superintendent „reformovaný“ katechism Moskoroviův. Komenský pak o tom napsal: „I jakkoliv jím tato knížka, (aby nikoho nenakazila jedem svým,) oddána byla plamenům, přece zůstavila v myslech mladších lidí, (až i také

---

[1]) Tak výslovně svědčí zápis chrudimského primatora Chocenského z r. 1765. v chrudimském kancionále českém. Dí: L. 1738. dne 28. července vl. pp. Patres Jesuité missionáři de poenitentia t. p A. Koniáš, superior . . . (ještě tři) do toh. král. kr. věnn. města Chrud. přišli, knihy prohlíželi a i na tuto přišli, pro některé chybné a bludné věci že jsou z předu vytrhnouti musili . . . 20 listů, napotom vyřezali předně 5, pak 3, zas 1 a posled 10 listů (= 19 ll.), celkem tedy 39 ll., které se sice mohly k zachování takové památně pěkného malování a nákladné knihy na těch listech ty některé chybné slova tušej neb jinou barvou zamalovati dáti (což celá officia a prozy o Husovi a Jeronymovi?) a kniha v celosti by zůstala“ (ale s otravou). Začerněná místa shledáváme i v táborském, boleslavském a jj. kancionálech býv. utrakvistů.

v mé) ostnů zvědavosti, se kterými poněkolik let byl mi boj trapný... Tolik síly má do sebe i tak skrovničký kousek kvasu, někam vpuštěný." (V. o tom zprávu prof. Šmahy v Nov. kalend. učitelsk. na r. 1892.) Čím více jest tedy bdíti církvi Kristově, by starou zálohu víry zachovala a podávala svým ovečkám neporušenou! Či měli ponechati missionáři katolíkům k zpívání texty: „Na smrť dala spravedlivého ta sběř ďábelská" (v proze o Husovi) a jj. pp. pohany církevního sněmu obecného? Opáčně soudili bezděčně sami Mladoboleslavští o obecném sněmu církevním. V jejich českém rorátním kancionále znamenáme i nicaenocařihradské vyznání víry a při něm vyobrazení obecného sněmu nicaejského, an právě pravoplatně odsuzuje Ebiona a Aria pro jejich křivé a rouhavé učení, proti Božství Kristově čelící.

Ze starých kancionálů, od missionářů takto napravených, ještě dlouho, velmi dlouho zpívali literáti a připisovali na prázdné a přidané listy do nich tytýž také jiné písně, nové a staré, jakž viděti na př. v sedlčanském, táborském, chrudimském (písně o sv. Salvatoru) a v jj. kancionálech.

Však kromě toho sluší pamatovati, že vydáno bylo v této době i hojně nových, a to dobrých kancionálů katolických, jež poznáme v 2. části t. d. Poznáme tu zejména, že Šteyrův svatováclavský kancionál ničeho nezadá krásou a hojností písní, ani slovesnou úpravou žádnému kancionálu jinověrců předešlé doby, ba hojností písní nad ně předčí; slovesnou úpravou jediné amsterodamský kancionálek Komenského vynikl nad něj. A i tento Šteyrův kancionál byl též pro literáty složen. Na titulním listě jeho čteme výslovně, že v něm „netoliko sprostný lid, ale také páni literáti a pp. kantorové při službách Božích... na přepěkné staré i nové noty složených (písní) míti budou." Proto shledáváme tento kancionál hojně vykázaný ve starých inventářích literátských bratrstev. A že hojně z něho zpívali, na jevo jde i z toho, že v době, poměrně krátké (od r. 1683.—1764.) objevila se potřeba šestera vydání jeho. A písní v nich neubývalo, ale vždy více přibývalo, tak že páté vydání drželo již do tisíc písní. Tak svědčí již tento jediný kancionál nikoliv o úbytu českého zpěvu, nýbrž naopak o vzrůstu jeho v XVII. a XVIII. století. A kromě něho vydáno bylo více jiných kancionálů, jak poznáme v 2. části.

Rovněž tak nesprávné jest udání, že tyto obnovené liter. kůry „nebyly již více společnosti učených mužů jako dříve." Tato bratrstva nebyla vůbec nikdy „společností učených

mužů, jak ze všeho, o nich řečeného jde na jevo. Tím byla „sodalitas literata“, od Šlechty založená, jíž ale dokonce nelze míti za jedno s literátskými bratrstvy, jakž poznali jsme na str. 202 sl. Přečtěme si jen pozorně, kdo býval za člena přijímán dříve, kdo nyní. Dříve ovšem také mužové učení, ale i řemeslníci, sousedé a jiné osoby mužského, ale i ženského pohlaví (v. na př. 19. čl. č. brodsk. bratrstva v Rieggr. Mater. X., 177.) přijímáni bývali. Na důkaz k dřívějším dodáváme, že na př. litomyšlské bratrstvo čítalo r. 1563. čtyřicet osm členů a mezi nimi toliko tři bakaláře a dva kantory. (Štěpánek, 21.) A tak bývali též nyní vzácní a učení mužové členy a staršími literátů, jakž i Tadra vytknul. Jan Mladší Felix primator byl předním starším obnoveného liter. kůru v Poličce. Artikule jeho sám sepsal. Obnovený „vzácný liter. konvent u sv. Ducha v Hradci Král. zvolil za starší J. Uhlíře, královského rychtáře a jiné členy, o nichž, jakož i o 4 kantorech výslovně dokládá Švenda (l. c.) a s ním i Tadra, že to byli mužové vesměs vážení a v úřadech postavení. — Táborské bratrstvo „předního i zadního kůru“ čítalo r. 1627. třicet osm členů. „Předního kůru členy byli též: Mart. Zbudovský, J. M. C. rychtář, Václ. Černý, primator, Šim. Roušar, purkmistr, Jáchym Hubatých, senátor, Matyáš Žlutický, písař a jj. přední osoby města. (V. zápis jejich v kanc. táborsk. z r. 1588....)

O vysokomýtském bratrstvu čteme, že prefektem jeho býval nyní z pravidla císařský rychtář a rektorem vždy děkan, pak mělo několik assistentů a konsultorů atd. (H. Jireček, 87.) A již dříve jsme viděli, jak snažně dohlíželi ke škole, „aby bedlivěji mládež pozorována a cvičena byla.“ — Spolubratrem literátů čáslavských byli též Kašp. Fr. z Plankensteina, komandant na Žlebích a učený radní písař V. A. Formika, jenž byl sekretářem bratrstva a hospodářem důchodu. (Sedláček 165.—6.) V matrice, již tento Formika bratrstvu sepsal (l. c.), čteme také básně a akrostycha, jež psali M. Mart. Aquila, primator, Ad. Aquila, rychtář (1660.), Vcl. Trochopaeus, hejtman žlebského panství, Mt. Ostrejš, král. rychtář († po r. 1649.), Formika sám a jj. (L. c. [107]). — Chrudimský velmistr miniaturní malby Mt. Radouš, přijav r. 1626. katolickou víru, zůstal i potom horlivým členem latinského kůru liter. bratrstva i zastával potom jako literát ještě dlouhý čas úřad školního inspektora, ježto byl mužem i v literním umění a v cizích jazycích nemálo zběhlý. Zemřel r. 1637. Tak sám Rybička dosvědčuje v Čas

Č. M. 1848. na str. 493.—4. — V obnoveném bratrstvu netolickém byli l. P. 1656. staršími literátů Jn. Bened. rytíř z Veveří a Mysletína, Pv. Starší z Helfenthalu a Jn. Zlat. z Helfenthalu.

Proto vedlé pravdy napsáno v předmluvě knihy liter. bratrstva v Ivančicích na Moravě z r. 1729., že „v Čechách ustanovili liter. kůry, na kterých netoliko sprostní měšťané, ale také radni v městech páni a přednější osoby P. Boha chváliti a spolu s lidem zpívati za obzvláštní poctivosť sobě pokládali.“ A podobné svědectví Božanovo z r. 1719. poznali jsme již dříve (str. 400.). — Z toho a takového členstva literátského seznáváme ovšem, že byla liter. bratrstva i v tomto čase tak ctěna, vážena i v obci tolik platna, jako dříve, aniž tomu větší zbožnosť jejich a skutky sebezapíravosti byly na újmu, nýbrž raději na větší zdar a prospěch bratří, kůru, škol i obcí. „Pietas ad omnia utilis.“ Dokládá o tom starý vlastenec z doby probuzení Fr. Sláma z vlastní zkušenosti, v Prachaticích nabyté: „Že lid ve chrámě Páně tím způsobem pravého vzdělání a potěchy nalezl, sladne mu navštěvování toho sv. místa: okoušelť tam pokoje a proto zpobožněl, zveselil se ... Proto také touží opět po chrámu Páně a tím se stává, že v Prachaticích v létě, v zimě chrám Páně i všedního dne při ranní mši, při níž se česky zpívá, tak naplněn bývá, jakž to v mnohém velkém městě ani na velký svátek nebývá.“ A tak vysvědčil Sláma r. 1837. (v Čas. kat. duch. na str. 475. sl.) I myslím, že by podobně svědčiti a vyznati mohli též literáti v Něm. Brodě, Pacově, Černovicích, v Súchově, Nových Lhotkách (na Moravě) a jinde, podnes v dobrém stavu trvající a chválu Boží horlivě prozpěvující.

Jestliže liter. bratrstva nyní kromě tohoto hlavního účelu prokazovali sobě a jiným dle stanov ještě hojnější skutky křesťanské lásky, jestliže navštěvovali nemocné pp. bratry, jestliže je těšili a posilovali na duchu, k očištění a upokojení svědomí a smíření s Bohem povzbuzovali, jestliže na poslední cestu do věčnosti je připravovali a ani po smrti jich neopouštěli, nébrž slušný křesťanský pohřeb jim opatřovali a i o věčnou spásu duší jejich péči měli, tedy osvědčovala se liter. bratrstva právě těmito skutky na výsost užitečnými sbory a jest nám nemálo diviti se, jak může kdo vytýkati jim, co právě naopak na velikou česť a chválu jejich dopadá. Pravdu vystihl a napsal o této působnosti jejich důmyslný badatel Kubeš, oceniv ji takto: „Povinnostem k bližnímu učinili literáti zadost účinnou k němu láskou. Zárodek rozličných ústavů humanitních, jimiž honosí se pokročilý věk náš, kryl se již v jednotách literátských. Kdožby v úvahu

bera některé povinnosti literátských sborů, zejména: půjčovati peníze na úrok" (jak jsme poznali, toliko 4%) „nezámožným, ošetřovati nemocné, vystrojovati pohřby členům a za malou odměnu i nečlenům, nevzpomněl si na naše záložny, na spolky k ošetřování nemocných a rozličné ústavy pohřební?" (Čas. Mat. Mor. 1890. str. 156.) A ejhle, to vše pořizovala naše liter. bratrstva sama a sice mimo hlavní účel svůj. Byla tedy užitečnosť jejich i tenkráte mnohonásobná a činnosť velezáslužná.

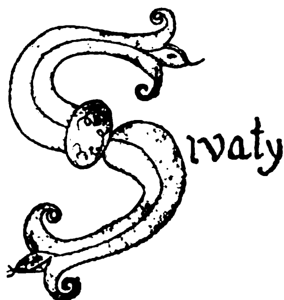
ε) Nové zásluhy liter. bratrstev. Moravské školy písařské a malířské.

Jedna velká i vzácná zásluha dřívějších liter. bratrstev nyní v Čechách ovšem přestala, t. krásná drobnomalba a umělý krasopis. Již nepsali, neillustrovali a nevydávali tak stkvostné kancionály, jako dříve, ježto se vydávaly nyní ponejvíce tištěné kancionály.

Toliko chudé zbytky býv. umění českého jeví se v onom kancionále, jež „psal a ozdoboval J. Fr. Norbert Drašnar, kantor doberský" (v Dobré od r. 1736.—1741. V. o něm „Česk. lidu" I. r. 6. čís.). Rorátní rukopisná kniha malého čtverce, jež náleží knihovně knížete Jiříka Lobkovice (č. 321.) a ozdobena jest jako rajhradská drobnými initialkami v národních barvách, ale renesančního slohu, patří, myslím, ještě do počátku XVII. stol., jako rajhradská z r. 1604., jíž obsahem a formátem se rovná, písmem velice se podobá.

Také rukopisný kancionál (graduál), jejž psal r. 1676. heřmanský kantor Matyáš Devoty a jenž náleží nyní chrudimské obci, jeví v sobě toliko slabý odlesk bývalého miniaturního umění českého. Jeho initiálky a arabesky jsou hrubě kresleny a malovány, nejčastěji červenou barvou. Zejména opakují se následující červené **K** a červené **S**:

(Zmenšené.)

Národních motivů v knize není.

Že Devoty sám také skládal, znamenáme při „officiu" tuším „za pokoj." (Stránek tu není). Vložil do něho tuto notovanou „píseň po pozdvihování":

Po - kr - me po-cestných, chle-be du-chů ne - be-ských, ó man-no

an-gel-ská, nás lač-né krm, na - sy - cuj, tvé slad-ko - sti u - dě - luj,

ó la - hů - dko Bož-ská." (4 slohy.)

Též při officiu o posvěcení chrámu Páně jeví se dvě notované písně jeho, a po „Ite missa est" klade tuto makkaronskou parafrázu jeho:

„Již nyní missa est,
mše sv. dokonána jest;
zpívejme deo gratias
pochvalme Boha každý z nás." (Má 3 slohy).

Druhá o posvěcení chrámu Páně počíná:

„Dnes v tomto našem kostele
pochvalmež Boha vesele,
na den jeho posvěcení
vzdávejme dobrořečení".

V tomto čase povznesly a rozšířily se na sesterské Moravě celé školy drobnomalířské, jež sice nevynikly stkvělým, velkolepým uměním předešlých škol českých, však vynikly nad ně samorostlým, domácím, ryze českým rázem, jakž dokázali moravští badatelové, zejména minist. vicesekretář V. Houdek v Časop. vlast. muz. spolku Olom. 1888., 1889. a j., nejdůkladněji ve skvostné publikaci tohoto spolku: Moravské ornamenty III. Vídeň, 1891.[1]) — Po zevrubném a důkladném prozkoumání jejich ruko-

[1]) Nelze nám neupozorniti na toto krásné dílo, které c. k. dvorní a státní tiskárna vídeňská nádherným barvotiskem a tiskem vypravila do světa nákladem vlasteneckého musejního spolku v Olomouci. (Viz obzvláštně skvostný titulní obraz, na němž jeví se soubor ornamentů a initiálek kancionálů řečených škol.

pisných kancionálů napsal o nich Houdek, že dávno po rozkvětu knihtiskařského umění na Moravě „potkáváme se ještě v I. polovici XVIII. stol., ba dokonce i v 1. polovici našeho století na Horné zemi moravsko-slovenské s lidovými písaři a malíři knih, kteří jak četností svou, tak původním a samorostlým rázem své ornamentiky tvoří celou samostatnou školu malířskou, o které v dějinách umění dosud nebylo ani potuchy.“ (Úvod, 1.) Tato škola dělí se dle národopisného původu jejích památek dokonce na tři skupiny: *a)* moravsko-slováckou, nejčetnější a nejdůležitější z nich; *b)* hanáckou kancionálem tištínským zastoupenou a *c)* valašskou, jež v kancionále růžeckém se jeví. (Str. 4.) A v moravsko-slovácké skupině znamenati lze opět dva užší kruhy malířské, t. Pomykalovu a Pinkavovu školu. Ze školy Pomykalovy pocházejí:

1. kanc. Martina Pomykala, boršického rektora, z ll. 1727—33.;

2. kanc. neznámého písaře z ll. 1732—35., pochodící bez pochyby z Nových Lhotek;

3. kanc. Pavla Rašky, novolhotského rektora, z ll. 1753—55.;

4. kancionálek z r. 1765., pořízený v Kněždubě a k baroknímu funebrálu připojený;

5. kanc. Jos. Šumbery, kostelníka na Súchově, z ll. 1831—34.; nejmladší to větev na bohatém štěpu této školy.

Ze školy Pinkavovy objeveny posavad tyto dvě knihy:

1. Kanc. Jana Pinkavy (jinak Dingy řečeného), purkmistra (?) na Nov. Lhotkách, z ll. 1732—35. a 2. kanc. Jiříka Dyngy, lipovského rektora, z ll. 1740—41.

Však vedlé těchto domácích škol jeví se také škola barokní a sice 1. v kanc. V. Svorce (ne Švorce) ze Zlína z r. 1681.; 2. v nešporách P. Rašky z Nov. Lhotek z r. 1751., a 3. ve funebrále Jos. Parvi z Kuželového z. r. 1774.

Právem dí Houdek, že zásluhou literátských kůrů zachovalo se toto písařsko-malířské umění na té Horné zemi moravské tak rozsáhlou měrou až do pozdních dob; neb „jest pravdě podobno, že ještě za předešlého století byl v každé dědině horňácké na moravském Slovensku takový sbor literátů“. (Str. 5.) A podnes působí literátští sborové na Nov. Lhotkách, v Kuželovém, v Súchově a j. Protož jest nám v těchto dějinách i k této záslužné činnosti přihlédnouti a spravedlivěji ji oceniti.

Na chudém Slovensku nemohli literátští kůrové pořizovati si kancionály za drahé peníze u kaligrafů řemeslných a umělců vy-

školených, jak se dělo v předešlé době v Čechách. Zde proto prováděli ji, a to velmi čestně, hlavně tehdejší „rektoři“ školní a zároveň obecní písaři, ba někdy i prostý muž z lidu. A tím právě způsobem stalo se, že pořídili a zůstavili nám památky původního, domácího rázu. Proto mají tyto jinak skromné umělecké památky pro nás nevšední cenu, ba v tom ohledu větší, než ty skvostné kancionály předešlé doby, v nichž jeví se, jak jsme poznali, duch cizích škol, po česku přikrojený; neb jeví se v nich rukopisný ornament moravský jako zvláštní samostatný zjev v řadě ornamentálných slohů. (L. c. 23. — Viz na ukázku v obrázkových přílohách č. 6.)

1. Nejstarší a nejcennější z těchto kancionálů jest Pomykalův kanc. Mart. Pomykal byl rektorem v Boršicích u Hluku. Latinských škol prý nikdy nenavštěvoval a za rektora zdvihli jej prý proto, že uměl tuze pěkně psát, pěkně zpívať a sám ze své hlavy malovať. (L. c. 25.) Sepsal kancionál, ve kterémžto obsahují se katolické písně, ve chrámě Božím k zpěvu potřebné. Jsou to písně na všecky doby církevního roku, adventem počínající, pak písně mariánské. Ač během asi 6 let na nich psal, přece nepsal Pomykal celých šest let, nýbrž ob čas; napsalť na př. nejkrásnější oddíl, písně velikonoční za 5—6 dní. Tedy psal rychle, ale po chvilkách. I vybral a napsal velké množství staročeských, známých písní od nejstarší doby až do nových po katolické reformací a jeví se v nich snůška nejkrásnějších písní, mezi nimi také něco písní Bosákových, Miřinského a Blahoslavových. Však mariánské jsou větším dílem nově složeny, snad od Pomykala samého, jak nasvědčuje prostý a nehledaný sloh jejich bez vyššího básnického vzletu, však vroucí něhou vynikající. Některé vzal ze staršího kanc. telčského. Z toho znamenáme, že naše krásné staročeské písně pronikly až do těch chudých chýší na nejzazším východě moravském, že rozezvučel se tedy libý hlahol jejich po celé Moravě, všude budě a šíře zbožnou mysl a jemný mrav.

Obé jeví se také v celé výzdobě tohoto vzácného zpěvníku, patrně pro literáty psaného a malovaného. Probravše jej celý, poznali jsme i my, co napsal již V. Houdek o něm, t. lahodný soulad celku a vzácnou urovnalosť a jednotnosť, celou knihu pronikající. A přece jest kniha i plna rozmanitosti ve výzdobě. V celé knize není ani dvou stránek stejných. Opakují se sice stejné motivy (na př. na všech stranách zvonek), ale ty motivy jsou přerozmanitě propracovány a podány. Pomykal byl muž lidu a z lidu; proto shledáváme v jeho díle veskrz i motivy lidové, národní, jak

se jeví také ve výšivkách, na hliněném zboží, obrovnákách slováckých a jj. výtvorech národního ducha Moravanů již od pradávna, aneb je alespoň nápodobil. (Též barev užíval, lidu oblíbených: červené, zelené, hnědavé a žluté, později zlaté a fialové.) Proto právem nazval Houdek initiálky boršického kancionálu zkrátka „moravskými". (Čas. muz. sp. v Olom. 1889., str. 154.) Po ornamentálním baroku, tehdy panujícím, není v knize ani stopy. Zevrubný a důkladný popis initiálek a ornamentů podávají Houdek a prof. Klvaňa v Mor. ornam. III. od str. 25. Zde viz takový též rozbor i ostatních jmenovaných kancionálů s hojnými výkresy initiálek a ornamentů a se sedmi tabulkami těchto initiálek a ozdob, jež sl. Madl. Vanklová kreslila na kámen a c. k. dvorní a st. tiskárna ve Vídni v barvách věrně dle originálu otiskla.) Nevšední to okrasa naší vlastenecké literatury, jakéž posavad neměla po stránce slovesné i technické.

Sdělujeme v obraz. přílohách výběr z nich na ukázku. (6. čísl. obráz. příl.) A z Pomykalových písní zvláštních, obsahem zajímavých, sdělujeme čtyři v liter. přílohách (Pomyk. č. 1.—4.): 1. Živ buď má milosti, 2. Maria, M. budiž pozdraveno, 3. Duše sv., nad orla létavý, 4. Povězte pastuškové, co se sběhlo v nově.

2. Druhý kanc. novolhotský jest mnohem menší ceny umělecké a značně pokulhává za svým boršickým vzorem. Jeho ornamentní výzdoba pochází ode dvou písařů; proto není v ní jednotného rázu. Ornamenty jsou mnohem jednodušeji a nedokonaleji provedeny, než v Pomykalově vzoru, jakž viděti zejména při písni „Ejhle mám poroditi". Písně má jako Pomykal dle doby církevního roku pořádané. Mariánských tu není. Bohužel zachovalo se jen 123 listů.

Důležitější jsou kancionály nejlepšího žáka malířské školy Pomykalovy, Pavla Rašky. Raška byl rektorem a obecním písařem na Nov. Lhotkách, pak v Kněždubě a zemřel r. 1776. Napsal tři ozdobené zpěvníky, jichž literátské sbory na Lhotkách a v Kuželovém podnes velmi pilně užívají (Houdek, 51.).

Třetí velký kancionál, jenž má 369 písní tak rozdělených na celý rok církevní jako u Pomykala. Jediné marianských tu není. Raška jeví se tu mistrem písma; kresba jeho jest pěknější uhlazenější, než u jeho mistra Pomykala. Však ve volbě ornamentních motivů jeví se při něm značná jednotvárnosť a jeho initiálkám nedostává se oné lahodné jednotnosti slohové, jíž vyniká Pomykalův kancionál. Znáti jest při nich kromě Pomykalova vzoru ještě jiný, cizí vliv; ale kresleny jsou pěkněji, než u jeho mistra.

Však rostlinný ornament, u Pomykala tak krásný a dokonalý, jeví se u Rašky hranatější a ostřejší. (Houdek, 54.—58.) — Jako mistr jeho pojal i Raška do svého zpěvníku mnoho staročeských písní všech dob, ač ne vždy stejných. Však má i několik zvláštních písní na př. 3 koledy, jež proto sdělujeme v liter. přílohách. (Raška, 1. 2. 3. 4.) Píseň „Narodil se jest král nebeský," jest překlad prastaré písně Jihoslovanů, již opsal R. z Trnavského kanc. z r. 1700. O chorvátské viz naše pojedn. o st. chorvátské hymnologii ve Zpráv. král. čes. Spol. nauk 1890. Kromě toho napsal Raška později ještě nešpory (1751.) a funebral (r. 1765.), jichž na ten čas neznáme.

Tak mocný byl vliv Pomykalova kancionálu, že ještě l. P. 1830. počal dle jeho vzoru psáti Jos. Šumbera, kostelník v Súchově, kancionál pro tamější literáty, kteří podnes z něho pilné zpívají. (L. c. 76.) Z předu přivázán „duchovní slavík," jenž obsahuje toliko něco ranních písní a žalmů. (?) Od listu 29. počíná Šumberův kancionál, jenž obsahuje „katolické písně," jež „ve chrámě Božím potřebny jsou." K těm přidává od str. 403. „písně žalmové," které, soudíme-li dle titulu, vzal ze žaltáře Jiř. Strejce, jejž Bratří později přidali k svým kancionálům. A k těm konečně přidal „Funebrál" či pohřební písně. Co malířské stránky se týče, jeví se v ní celá snůška ukázek domácího i cizího slohu, vedlé národního slohu Pomykalova i barok. Napodobil i Rašku, čerpal i z Pinkavy a turoluckého kancionálu. (Viz o nich níže.) Celkem svědčí tato nejkrajnější větev Pomykalova štěpu o úpadu té školy.

Ze školy Pinkavovy jest nejpřednější:

1. Katolický kancionál Jana Pinkavy, jenž po boršickém drží prvé místo ze všech slováckých, posud známých kancionálů. Kde psán byl tento kanc. neví se sice, ale jistě na mor. Slovensku. Též Jan Pinkava, jeho písař, není znám. V. Houdek domnívá se, že jest to snad onen J. Pinkava, jenž právě v těch letech, kdy psán byl tento kancionál, (1732.—36.) několikrát jest podepsán v pamětní knize novolhotské jako purkmistr novolhotský. (L. c. 61.—2.) Počal jej psáti l. P. 1732. Obsahuje nejprve písně na nedělní evangelia celého církevního roku. Bohužel tu schází něco listů. Následují písně o Panně Marii, od str. 368 sváteční od str. 503 ranní, od l. 527. obecní písně a na str. 630. počíná „nešpor nedělní." Jako Pomykal, má též Pinkava plno staročeských písní, z nejstarší doby pochodících, ale i z doby pobělohorské („Hvězdo

jasná“ a jj.). Značná jich část zpívá se „obecní notú“. — (V. o ní na str. 24. sl.) Vzhledem k výzdobě knihy jest především vytknouti, že barvami provedena jest asi v třetině knihy, ostatek nakreslen toliko perem. Pinkavova kresba jest (pro malý formát knihy) drobnější než v ostatních kancionálech, avšak přece mnohem podrobněji jest provedena u jedné části, jiná má pouhé obrysy. V Pinkavových motivech jeví se mnohem častěji geometrické tvary, než ve škole Pomykalově. Základní myšlenky motivů jsou u obou stejné, však různě seskupené. Nejedna initiálka má výzdobu Pomykalově škole neznámou. (Zevrubný popis jejich a celého kanc. viz v Mor. ornam. III. 66. a sl.)

Pro náležité označení Pinkavovy i Pomykalovy činnosti důležitý jest závěrečný soud, jehož dopátrali se Klvaňa a Houdek zevrubným ornamentálným rozborem jejich kancionálů. Důkladný svůj rozbor zavírají takto: „Z té okolnosti, že téměř současně s boršickým vznikl na Horné zemi moravsko-slovenské ještě jiný kancionál, jehožto ráz — jakoliv lidový, slovenský — od ornamentiky boršického kancionálu se liší, následuje ovšem, že Pomykal nemohl býti zakladatelem celé malířské školy mor. slovenské. nýbrž že tato za jeho doby, již byla značného stupně rozvoje dostoupila a že tudíž její počátky ve dřívějších stoletích dlužno hledati.“ (M. orn., 72.) Že tato domněnka jejich na pravdě se zakládá, dokazuje jednak rorátní kniha rajhradská z r. 1604., jednak velkobytešký graduál z XV. století. (V. o nich předešlou dobu na str. 194. sl.) A že tato stará malířská škola moravská tak dlouho se udržela, toť nevšední zásluhou jest literátských bratrstev, bez nichž by tyto kancionály lidové nebyly ani vznikly, jako v předešlé době ani ty uměle zdobené.

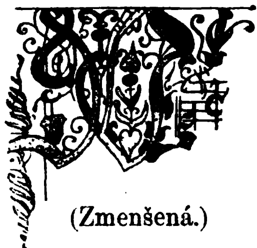
Sem zařaditi jest nám i čtyřhlasný rukopisný kancionál bzenecký, jenž náleží děkanství ve Bzenci, [1]) o jehož původu ale ničeho nám není známo. Obsahuje v sobě skoro veskrze čtyřhlasné zpěvy a písně, pak čtyřhlasný žaltář, vše homofonovým slohem složené a sem tam figurovaným kontrapunktem ozdobené. I jest nám důkazem, že též ono literátské bratrstvo, jemuž náležel mělo figurálný kůr a zpívalo čtyřhlasně. (Viz také následující ad b). Patřil literátskému bratrstvu bzeneckému. Na tuhých deskách dřevěných, koží potažených, vytlačena z předu pouze

---

[1]) Díky pí. Vl. Havelkové, jejímž laskavým prostřednictvím bylo nám lze, jej probádati ještě v poslední chvíli.

tato zpráva: „Kancionál: literáků: Gohanes Yoltmau L. P. MDCCXXXIX. D. Uprostřed této desky vytlačen do kůže i znak tovaryšstva Ježíšova IHS a v obrubě vytlačeny jsou motivy moravské ornamentiky. Rukopis jest asi tak velký a tlustý jako Pomykalův kancionál. Snad tedy tento Jan Yoltman psal náš kancionál toho roku 1739. Však pravděpodobno, že jej psal již dříve a 1739. dokonal; nebo při písni („před kázaním nová“): „Přijď o Bože Duše sv.“ (bez not) jest nadepsáno od téhož písaře: „od pp. patrů missionářů z Uher **1735.** a pod jinou písní („v čas vojny“) čteme: Jan Yoltman 1739. V knize jsou později připsány ještě jiné písně, z nichž jedna („Ježíši Kriste Spasiteli náš, jenž jsi smrť hořkou podstoupil“) vepsána byla r. 1759., jinou („Buď pozdravený anděle slavný“) vepsal „Matys Syml v r. 1745.“ Ba na jednom zadním listě napsal kdosi r. 1743. „bratrský vynš na koledě u p. děkana.“ Ježto pak r. 1769. vepsány sem byly také dvě písně o Panně Marii **Bzenecké,** tedy soudíme ovšem, že náležel ten kancionál **bzeneckým** literátům. (Viz o nich na str. 379.)

Původní či prvotný obsah knihy psán jest pravidelně úhledným písmem gotickým a velmi vypsanou rukou, jež ovšem prozrazuje školního rektora. Malé initiálky jsou veskrz červeně ozdobeny rostlinovými ornamenty moravskými, jež častěji se střídají, často i opakují a nejvíce podobají se Pomykalovým ornamentům. Otiskujeme zde na ukázku aspoň jednu z pěknějších initiálek, **P** z adventní písně: „Po zlém pádu člověka.“

(Zmenšená.)
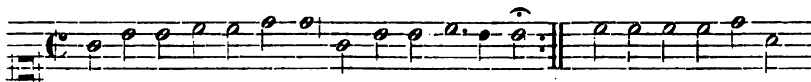
Zpěvy a písně tohoto kancionálu, po nejvíce staročeské, podobně jsou spořádány, jako v tištínském kanc. dle roku církevního: po ranních jsou tu rorátní písně, pak adventní, vánoční — až do písní o Duchu sv. V tomto díle jest poslední píseň o Duchu sv. „Oheň s nebe vydej sebe“ pětihlasná (pro 2 Sop. A. T. a B.). Následují staročeská Kyriamina, Gloria a Patriamina (Creda). Mezi následujícími písněmi, jinou rukou bez not vepsanými shledáváme také postní: „Již jsem dost pracoval pro tebe člověče“ a chrudimskou píseň „O Salvator . . Spasiteli náš.“ Následují české „Sanctusy“ a „Agnusy.“ Následují obecné písně, vše čtyřhlasně. Mezi nimi jsou: „Z hlubokosti mé těžkosti volám

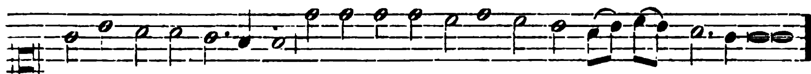
k tobě Pane“ a „O blahosl. člověk, kterýž v dobrém strávil svůj věk.“ Pak vepsáno více novějších písní od jiného písaře bez not, jedna r. 1840. jiná 1744. Následují písně na žalmy, ke kázání (též „Otče náš milý Pane,“ „Bože Otče sešliž nám nyní D. sv.,“ obě jednohlasně, „Zachovej nás při svém slovu“ (čtyřhl.); pak jinou rukou vepsáno dvé mariánských písní o bzenecké Panně Marii (prvá r. 1768.) a jj. marianské (Maria. M. nad slunce jasnější, Pod tvůj plášť se utíkáme, jiné po růženci.) Následují zas notované čtyřhlasné písně za pohodlný čas, za déšť, (Bože Abrahamův) a jj.; pak na svátky svatých, nejprv obecné, pak o některých svatých zvláště, (o sv. Ondřeji 3 písně, o sv. Janě evgl. 3, později 3 o sv. Václavě („Když let osm set minulo“ Šimona Lomnického), o sv. Martině („Na deň sv. Martina“) a 4 o sv. Mikuláši. Následuje mnoho mariánských čtyřhlasně a konečně položeny večerní písně.

Tyto písně jsou po nejvíce ze staročeských pramenů čerpány, některé čtverhlasy (na př. „Vánoční, Magnet, Střelec:“ „Pane Jezu Kryste, narozený z Panny čisté,“ aneb „Svatodušní holubičko“) vzaty jsou z Michnovy „České mariánské muzyky“ (1647.). Však má i původní čtverozpěvy, na př. při písni „Vstalť jest této chvíle,“ jež harmonisována v C dur bez ohledu na její starou toninu. Ze staršího tištínského kancionálu neshledali jsme tu žádného čtverozpěvu, pokud jsme mohli srovnati oba. Také sedlčanský kanc. (ze XVII. stol.) má jiné čtverozpěvy. (Čtyřhlasnou koledu z bzeneck. kanc. viz na str. 23. a píseň „Krystus příklad pokory“ v 1. čísle hudebn. příloh. — Zevrubnější rozbor t. kanc. viz v Čas. Mat. mor. 1893. 3 seš.)

Ostatní dvě malířské školy známy jsou posavad každá jen z jednoho kancionálu, totiž: *b*) hanácká z katolického kanc. tištínského. Písař jeho není znám. Psán byl r. 1647. Čtemeť na l. 302. po písních: „A. M. L. N., Anno: 1647. Pak následuje ještě nešpor o Duchu sv. a jiné hodinky. Dle zápisu kustoda zemského Františkova musea v Brně M. Trappa darovali jej tomuto museu, kdež nyní jest uložen, bratří P. Ludvík a P. Placid Petržela z kůru kostela v Tištíně (před věky Čištín) u Kojetína, kdež dříve na kruchtě se nacházel. Kromě českých obsahuje i latinské zpěvy. Titulní list a počátek písní tu scházejí. Písně jsou v něm: a) ranní, b) „introitové“ (t. mešní). Pak teprve následují písně dle pořádu církevn. roku c) adventní, vánoční, postní, velkonoční atd., pak: d) písně marianské a e) jitřní a nešpory (česky a latinsky). České písně, texty a nápěvy nasbíral

neznámý skladatel toho zpěvníku na mnoze též na luzích staročeských kancionálů z různých dob, jakž i různé noty svědčí. Shledáváme tu staročeské písně XIV. stol., písně starého utrakvisty Miřinského a katolického bosáka Klimenta z konce XV. stol., několik písní bratrských a hojný výběr nejlepších katolických písní ze XVII. století pochodících. Jen s malou část přidal skladatel, bez pochyby školní rektor, nové písně, jež asi sám složil. Takové jsou na př. ranní: 1. Ráno vstávajíce z svého ustlání, v němž tělo mělo odpočívání; 2. Ej nuž všickni vstana z lože, zdvihněm hlasy k Boží huře;" 3. adventní: Buď vesela panno čistá, | Ty jsi počala Jezu Krysta. O čtyřhlasné písni „O daremné světské utěšení, | co brzo pomijíš s rychlostí" výslovně tu nadepsáno, že ji složil rektor Rachtaba před r. 1520. Nová jest též 5. mariánská píseň „Přijmiž Panno růženec, | krásný, zlatý vénec . . .", jež obsahuje se i v pozdějších rukopisných kancc. Nová jest 6. postní píseň o umučení Páně, jednohlasně takto notovaná (na l. NV.– 96.:

Takových trojdílných sloh má píseň celkem 15. V každé béře skladatel na sebe jinou a jinou barvu, ale tak, že všecky vztahuje na děj umučení Páně. Druhou počíná: „Zelenú sukni vezmu, | na olivě (!) jde Pán . . ." Třetí: „Travnú mi barvu dejte, | půjdu do zahrady . . ." Čtvrtou: „Modrú mi barvu dejte, | tvář Páně zmodrala" . . ." Pátá: „Mořskou mi barvu dejte, | Pán drží mořský tresť . . ." A t. d. — V. 15 konečně dí: „Píseň tuto barevnú šťastně ten předkládal, | který smrť Krysta Pána v své paměti míval. ℟. Známý, také neznámý, všickni ji zpívejte, | Krystovo umučení v své paměti mějte Amen" — Tak jeví se tato píseň i v bzeneckém kancionále[1]) z XVIII. stol, však bez nápěvu. — Podobná píseň „barevná" objevila se i v německé literatuře a tištěna byla v Inomostí l. P. 1650., tedy tři léta po

[1]) Viz o něm naše pojednání v Čas. Mat. mor. 1893. seš. 3.

vydání kanc. tištínského, ve spisku: „Drey schöne geistliche Lieder, die Geistliche Farb genandt. Das Erste In Schwartz will ich mich kleyden. Von dem Leyden Christi . . .“ A t. d. (Viz W. Baeumker, l. c. III. S. 29. a 30.)

Ornamentální výzdoba t. kancionálu jest sice malé ceny, ježto jediný motiv téměř ustavičně se opakuje; avšak tím větší cenu má hudebnou, ježto zavírá v sobě plno českých písní, troj- až čtyřhlasných, homofonně i polyfonně složených a veskrz notovaných. Toho neshledali jsme v žádném jiném kanc. moravském. (Bzenecký a telčský kanc. mají sice také vícehlasné písně, však jen homofonně složené.) V tom ohledu jest tedy tištínský kanc. nejdůležitější, ba posavad jediný a svědčí o tom, že literátské bratrstvo, kteréž ho užívalo, (tištínské?) mělo také figurální kůr“, mělo tedy též dobře vycvičené zpěváky. Mus. Nr. t. kanc. jest 656. (Viz o něm naše pojedn. v Časop. Mat. mor. 1892. III. seš.)

c) Třetí malířská škola valašská známa je z katolického kancionálu růžeckého, ač ani této jediné památky valašský původ není nade vši pochybnost zjištěn. (Viz Houdek v Úvodu na str. 4.) Tento rukopis malého folia má na posledním listě psáno: „Tento kancionál daroval chrámu Páně Růžeckému Mart. Mužikovský, bývalý rektor Přenský 1755.“ Mnoho listů schází; zbývá jich jen 133, a i ty jsou z části potrhány. Umělecké ceny nemá do sebe, ježto initiálky jsou hrubě kresleny, ba lidské postavy v ornamentech jsou naskrze skresleny. Ale tím jest pamětihodný, žeť jest posavad jediným svědkem národního knihového malířství moravských Valachů. (Valašský z Rožnova, o němž níže, nemá ozdob.) Vysoký, špičatý klobouk valašský a jelení hlavy v initiálkách s přímými listnatými vidlicemi, jež nasadil písař i beránku velkonočnímu, poukazují k tomuto původu. V slováckých kancionálech těchto znaků není. — I tento kanc. obsahuje jako předešlé: adventní, vánoční, postní, velkonoční písně a t. d., pak p. ke kázání, marianské a o jj. světcích a světicích, „písně v čas pokušení a protivenství,“ které zpívají se „obecnou notou“. Knihu zavírají opět mariánské písně. Před písněmi předcházejí z pravidla mešní zpěvy, mezi nimiž jsou také písně na evangelia. Ostatní písně jsou po většině staročeské, ze všech dob a různých zpěvníků sebrané, s nějakou malou částí zvláštní moravské.

d) Škola barokní (renesanční) jeví se:

1. V kancionále Svorcově (nikoliv Švorcově). Václav

Svorec ze Zlína jest písařem jeho. Psal a kreslil na něm ve Zlíně od Nového roku do 8. října 1681., jakž napsal sám na posledním listě. K tomu připsal: „Buď Bohu chvála.“ Pod zápisem pak jeví se znak, v němžto zapsal sebe „Waclaw Svorec“ velkými literami. Z toho bych soudil, že i tento Svorec byl školním rektorem, snad ve Zlíně, kdež psal ten kancionálek. — Jest to malá, příručná knížka s drobnými kresbami, buď jen perem nakreslenými aneb malovanými. Však initiálky a ostatní ozdoby nesou se v Svorcovi slohem a duchem renesančním. Toť docela sloh a duch našich staročeských kancionálů illuminovaných a zdá se, že z některého z nich vzal Svorec i předlohy k četným biblickým obrazům svým, jež velmi dovedně nakreslil.

Bohužel jest kniha špatně vázána a necelá. Adventní písně a něco písní o svatých schází a listy jsou často převázány. Kniha obsahuje vánoční, postní, velkonoční, svatodušní a mariánské písně, pak něco písní o ostatních svatých. Na konci má abecední rejstřík písní. Mnoho písní vzal i Svorec jako všichni předešlí Moravané ze staročeských kancionálů. Jsou v něm staročeské písně z nejstarší doby i z pozdějších dob. Avšak má též několik nových, původních písní, jež tuším asi sám Svorec byl složil. Nejkrásnější obsahem z nich jest jinotajná píseň o Pánu Ježíši: „Vímť já jeden stromeček“.[1]) Jest všecka prosycena duchem ná-

[1]) Toť zvláště oblíbený počátek mor. národních písní: V Sušilově sbírce čteme jich **21**, jež tak a podobně počínají. (Vím já hruščičku, Vím já lipku, Vím já skálu, Vím já kostelíček, Vím já kopeček, atd.) Ba i nejmenovaný český františkán z prvé polovice XVI. stol. počíná píseň k sv. Kateřině takto: „Vím já jeden kvítek pěkný“ (V. ji ve Výb. II. sl. 1358.) a v kanc. Česk. Musea z r 1585. (sign. 58. G. 4.) citují se písně: Vímť já jeden nový mlýn, Vímť já hájek zelený. — Nelze nám na tomto místě neupozorniti na to, že nezasluhují literátská bratrstva summárního odsouzení Dra Jeřábka („Stará doba romant. básn.“ na str 253.): „Rýmařství a písničkářství, které v českých „literátských“ spolcích se pěstovalo, a jehož ne-li skvělým, tedy alespoň velmi plodným představitelem je právě Šimon Lomnický, kvetlo i dále přes 17. a 18. století . . .“ Jeřábek, an tak psal, myslil patrně na německé „Meistersängry“ a přenesl tuto myšlénku bezděčně i na všecka naše literátská bratrstva, maje za to, že všecka asi takové písně skládala, jako Šim. Lomnický. Však to hrubý jest omyl. „Rýmařství a písničkářství“, t. j. skládání jalových, bezduchých písniček vůbec „v liter. spolcích“ se nepěstovalo, nébrž samo zpívání při bohoslužbě, jak jinde jsme dokázali. A jestliže sem tam některý rektor školy a literátů neb kdo jiný složil pro své literáty též něco nových písní, nebylo to vždy pouhé či jalové „rýmařství a písničkářství“, jako u Š. Lomnického Tenť že nebyl jejich „skvělým“ představitelem, dosvědčují na př. písně: „O laskavý Hospodine“ (ranní p. z katol. kanc. r. 1588.), Slunce se k hoře schyluje (večer. p. téhož kanc. Viz obě v literárn. příl. 2.

rodním; neb složena slohem prostým a duchem něžným, vřelým a srdečným, v pravdě básnickým. Její obsah halí se v jinotajné roucho. Neshledal jsem posud tak krásné v moravských kancionálech. Ježto jí ani Sušil, ani Bartoš, ani Kolár nemají, sdělujeme tuto dlouhou píseň celou. Také rektor Liborčen přijal tuto píseň do svého turoluckého protest. kancionálu, jejž napsal v ll. 1684—85., tedy jen o tři léta později. Přidáváme z něho ještě tři jiné, obsahem zajímavé. (V. je v liter. příl. Sv. č. 1., 2., 3. a 4.)

Ostatní dva zpěvníky barokního slohu: Nešpory P. Rašky z r. 1751. a funebrál Js. Parvi z Kuželového z r. 1774. neznáme. O funebrálu dí V. Houdek (l. c. 81.), že osvědčil se v něm Parvi dobrým kreslířem, ale obmezil se na barokní ornamentiku lineární.

Dodatkem jest nám zde zmíniti se ještě o jednom rukopisném kancionále uhersko-slovenském, jenž jest svými initiálkami také svědkem domácího, lidového umění. Jest to turolucký kancionál, jenž v ll. 1684.—85. psal evandělický rektor Jan Liborčen v Turé Lúce u Myjavy nedaleko od moravského městečka Velké ležící.[1])

Z abecedního rejstříku jeho písní seznáváme, že měl původně též ranní, adventní, vánoční, postní, velkonoční, svatodušní, obecné a jj. písně, tedy jako moravské kancionály dle církevního roku spořádané. Ale kniha počíná teprve „písničkami o přehořkém umučení P. n. J. Kr., jinak postními," jak čteme na prvém titulním listě. Počátek a mnoho listů (asi dvě pětiny) schází a i zachovaná posud část jest stavu velmi sešlého a vetchého. — I tento kancionál obsahuje písně na mnoze staročeské, tytýž také z nejstarší doby (XIV. stol.), jako jsou písně: „Bůh všemohúcí

části); pak: Vím já jeden stromeček, Vímť já místo převelmi veselé ze Svorcova kanc. (z r 1681. Viz liter. příl. čc. Svor. č. 1.); „Pod tvůj plášť se utíkáme", Všemohoucí Bože náš, Vítej o Ježíši má radosti, Matičko Boží, nebeské zboží a jj. z telčského kanc. (asi z téže doby), ale i některé písně z XVIII. stol., zejména z Pomykalova a Raškova kanc moravského. Ba i Lomnický sám, ač celkem případný jest soud o něm, přece také některou píseň lepší složil, na př. ranní „Noc temnou přečkavše", večerní „Chválu vzdajmež mnohú", zvláště pak pohřební píseň o Petru Voku z Rožmberka „Byl jeden slavný Pán" a jj. (Přijde o nich mluviti v 2. části těchto Dějin 2. č.)

[1]) Vřelé díky vzdávám zde vctp. c. k. minister. vicesekretáři Houdkovi, že mi ráčil nevšední laskavostí zapůjčiti toto vzácné turolucké unicum, a jiné dva kancionály pak vct. pí. Vl. Havelkové za laskavé zaslání Pomykala a Svorce a jj. kanc., konečně p. řídíc. učiteli Pelikánovi za laskavé zaslání Rašky.

vstal z mrtvých žádúcí, Andělové jsou zpívali, Narodil se Kristus P., Stalať se věc předivná" a jj., pak z XV. a XVI. století, jakž poznáme v 2. části.

Toť nám ovšem dosvědčuje, že i uherští Slováci po všecky věky čerpali svůj posvátný zpěv na mnoze také ze společného zdroje staročeského. — Avšak Liborčen čerpal i ze **Svorcova** kancionálu moravského, jakž dosvědčuje zejména Svorcova píseň „Vímť já jeden stromeček." Ale ku podivu! Kdežto Svorec kreslil své initiálky naskrze slohem renesančním, zdobil Liborčen svoje motivy prostonárodními, ač na mnoze jinými, než pozdější moravští písaři. Však allegorického lva, draka, ptáka, pak výplň litery O hradem, jež má již Liborčen, přece přijali též tito moravští písaři, ač poněkud jinak stylisované. Tento rozdíl jeví se zvláště při draku-hadu. Kdežto Liborčen kreslí tento znak ďábla jako knížete pekla a zla v plném vědomí, starokřesťanské symboliky s určitými korunkami, ba i rohy: činili tak moravští písaři XVIII. stol. již asi nevědomky, kreslíce hady-draky již bez rohů a pouze jakýmsi korunkovitým chocholem ozdobené na hlavě. (Obšírně a důkladně to dovodí a zobrazuje Houdek l. c. 87. sl. Zde v. také důkladný popis ornamentálné výzdoby toho kanc.)

Že bylo toto lidové umění písařské též na uherském Slovensku obecněji rozšířeno, dosvědčuje kancionál, jejž napsal r. 1742. Ondř. Mathesius, měšťanín Veličanský (Veličná v oravské stolici). Jest to opis Třanovského „Cythary", ozdobený drobnými initialkami renesančními malé ceny. (V. Mor. orn. 98.—9.)

Důležitějším svědkem téhož lidového umění jest senický kancionál, jejž v ll. 1692. a 1693. psal Jan Orel a ozdoboval Adam Strezenický z Ilavy (v Pováží), oba mistři ševcovského řemesla. Náležel kdysi ševcovskému cechu v Senici (na Nitransku). Jest formátu malého čtverce, jako turolucký. Orel tu vlastně též jen opsal Třanovského citaru[1]) sličnou frakturou a přidal něco vlastních skladeb, zejména historických písní. Strezenický pak nakreslil a maloval initiálky a titulní listy jednotlivých oddílů písní. O této práci jeho dokládá pak nynější majitel kancionálu Jan Mocko (v Slovensk. Pohľadech 1892. str. 476.): „Strezenického kresby a malby sú cenné a dôležité z toho ohľadu, že sú rázu

[1]) Rozumí se tedy samo sebou, že má též hojně staročeských písní. (O Cithaře Třanovského bude řeč v 2. části t. Děj.)

čisto ľudového a slovenského, ako stretáme sa s nimi všade, kde ľud náš bez cudzích vzorov samostatne tvoril a tvorí. Prvky jeho oramentov sú tie samé, ako ich vídame na výšivkách a ornamentov slovenských." A nyní popisuje J. Mocko zevrubně tyto prvky, zvl. zvonek (lid říká tulipán) a růžice. (Viz obšírnější popis jejich a celého kancionálu od J. Mocko v Slov. Pohl. l. c.) Celá tato práce je stejného rázu a původu, jako moravské psané kancionály této doby. Příčinu toho vedlé pravdy udal J. Mocko takto: „Zvláštno, že tieto kancionále (v Mor. ornam. III.) pochodia napospol z Hornej zeme moravského Slovenska, s ktorými mame my vela spoločného. Uhorské Slovensko, aspoň v Nitrianskej stolici, bezprostredne prilieha k moravskému Slovensku. Jeden kmen, len hraničnými stľpami oddelený, obývá oboje. Tak nebude divné, že pri tejto príbuznosti tohože charakteru kancionále nachodia se na Slovensku nielen moravskom, ale i uherskom. Ba na ten čas najstaršie dosiaľ zname pamiatky tohoto druhu pochodia z uhorského Slovenska,[1]) potažne Nitrianska." (L. c. str. 471.) —

Tyto památky uhersko-slovenské jsou nám tím větším důkazem prastarého společného pramene této kultury česko-slovenské. Z nich patrně vychází na jevo, že u nás v Čechách tento pramen mnohem dříve vysýchal, než na Slovensku moravském i uherském. Náš velký pěvec „Slávy dcery" Kolár zmiňuje se ve svých „Zpěvánkách" (II. d. str. 462.—3.) o tom, že našel u S. Chalúpky starý, českoslovanský kancionál (in folio) z r. 1574. (?) Kde asi nachází se nyní? Bylť by převzácným, rukopisným svědkem této kultury a československé jednoty.

Že pak uherští Slováci čerpali v této době plnou měrou ze staročeské hymnodie, dokazuje také kancionálek, jejž psal r. 1634. Daniel Kuško a jenž nyní náleží „Národnímu domu" v Turčan. sv. Martině. Jest to ponejvíce opis staročeských písní, jak již sám jejich spisovný jazyk staročeský svědčí. Připomínám nejznámější: Jestiť psáno dávným rokem (15. stol.), Umučení našeho Pána milostného (15. stol.), Vstalť jest této chvíle ctný Vykupitel (13. st.), Otče náš milý Pane (15. stol.), Má duše se nespouštěj nikdy Boha svého (16. stol.), a jj. v. I tento zpěvník ozdoben jest initiálkami domácího rázu a původu. (Viz jeho rozbor, od V. Houdka podaný, v Čas. vl. mus. sp. v Olomouci 1893. str. 54. a sl.)

[1]) Nikoliv. Viz jednu starší z r. 1604. a ještě starší až z XV stol. viz str. 194. sl.

γ) Zásluha o jazyk. — Různé členstvo. — Moc posvátného zpěvu.

V době, kdy novou úpravou školství, zejména normálnými školami počala šířiti se po zemích českých jako upír obecná germanisace, stala se naše literátská bratrstva bezděčně posledními baštami jazyka českého, získavše si takto i nemalou zásluhu o zachování českého jazyka ve městech, jež počala se tou dobou poněmčovati. Tak víme zejména o Prachaticích, o Stříbře a Litoměřicích, Rybička svědčí též o Č. Budějovicích, ač nevíme, z jakých pramenů. Jak v Prachaticích se to stávalo, o tom dí současný svědek Fr. Sláma: „V obchodě a životě více němčiny, než češtiny tam užíváno,.... než mocnosť českého zpěvu v chrámu Páně (literátský kůr jest t. ze starých časů stále ještě český) tak veliká, že také pouzí Němci proudem zpěvu literátního strženi české písně kupují, aby, čemu ve škole nemohli, v kostele se naučili, t. čtení českému, v závod s literáty cvičenými zpívajíce a po čase i místa mezi nimi hledajíce.“ A Sláma tehdáž kaplanoval v Prachaticích, sám tedy viděl a slyšel, co tu napsal. Avšak v tomto bratrstvu, jehož působení nikdy nepřestalo, ani po zrušovacích dekretech josefinských, v nejnovější době i to se přihodilo, že nepřestali česky zpívati ani tenkráte, když členové jeho byli již skoro samí Němci, ba nedali se živou mocí od českého zpívání odvrátiti a k německému pohnouti. Tak hluboké kořeny zapustil český zpěv v tomto prastarém literáckém bratrstvu, jež i starou českou matriku zachovalo sobě.

Jako prachatický kůr český vázán byl česky zpívati, tak měl též litoměřický liter. kůr závazek, **český** zpěv lidu obstarávati a udržovati. Tou příčinou stalo se, že zpívali česky až do zrušení kůru cís. Josefem. Ježto však tehdáž důchody bratrstva obstarávala obec, poněmčujícím proudem zachvácená, zanedbávala liter. kůr, jenž proto octnul se u velikém úpadku. (Viz j. Dějiny na str. 329.)

Myslím, že podobně stalo se asi též v Č. Budějovicích, ježto podmínky literátů byly tu stejné jako v Litoměřicích. Bohužel nezachovalo se žádných důkazů a dokladů.

O Bílinských je známo, že zpívali česká roráte ještě v šedesátých letech 18. stol. — Hoštečští zpívali z Holanovy „kaple královské“ a jiného českého kancionálu — Úterští literáti udali ko-

misi ještě r. 1786., že povinni jsou zpívati roráte atd. — O stříbrském liter. kůru dí Tadra (58.), že zpívali až do nedávna česky (ještě r. 1860.).

Tudíž vedlé pravdy napsal Rybička o nich: „Staly se tedy staré liter. kůry v poněmčených nyní městech posledními hlasateli, strážci (a dokládáme: i baštami) zanikající národnosti české. (L. c. 730.)

Jako v předešlé době přijímala liter. bratrstva i nyní také členy přispívající a ženského pohlaví, zejména ta, která spojila se s církevním bratrstvem. Jest opět nesprávno tvrditi, že to bylo jejich hlavnímu účelu, t. oslavě Boží zpěvem, na újmu. Nebylo na újmu. Tací členové nepatřili ke kůru literátskému, nýbrž tvořili zvláštní členstvo, jež pouze platilo roční příspěvky do liter. truhlice a konalo ostatní povinnosti a práva, zejména předepsané pobožnosti, aby nabývati mohli odpustků, od církve bratřině udělených, a ostatních dobrodiní, milostí a výhod spolkových. Obnovené „bratrství sv. Michala archanděla kůru literátského“ v Táboře výslovně dí v knížce svých regulí.[1]) „Z nadřečených... regulí znamenati se musí, že rozdíl jest mezi literátmi (!) bratrství sv. Michala a mezi bratřími a sestrami bratrství sv. Michala: 1. Každý sic literát bratrství sv. Michala jest také bratr; ale ne každý bratr neb sestra jest též literát. 2. Do bratrství může se každý věřící jakéhokoliv věku, pohlaví a povolání s vědomím, arbitrací neb zdáním vel. p. p. praesesa (děkana) dáti vepsati, ale ne mezi bratry sv. Michala kůru literátského, k čemu svou vůli také dáti musí p. rektor s pány assistenty.“ A o oněch „bratřích a sestrách přespolních secundae classis neb druhého pořádku,“ jakž je knížka regulí nazývá, dokládá zřejmě: „Poněvadž se to od nich nepokládá a ničehož není třeba, nežli jména dáti, aby milostí a nadání duchovního užili, také kůr literátský dále jim povinován nebude.“ — Proto shledáváme ve „výtahu restů suchých dnů od pánů bratrů, paní a panen sester“ litomyšlského bratrstva z r. 1784. rozdíl mezi bratřími, „kteří k zpěvu na kůru jsou zřízeni“ (4 starší a 11 členů = 15 členů) a mezi členy nezpívajícími (30 bratří a 22 sester). — A týž rozdíl shledáváme i v třetí „reguli“ pardubského liter. bratrstva, od pražsk. arcibiskupa Arnošta z Harrachu r. 1628. potvrzeného. (Brud. akt. Pardub. N. 30.) Také literáti žebráckého bratrstva lišili se vždy od ostatních

[1]) L. c. 69. čl. „Rozdíl“.

bratří a sester spojeného s nimi bratrstva sv. p. Barbory. Jen bratří kůru literátského scházeli se každoročně ke konvokaci na radnici I. ned. adventní, skládajíce tu dobrovolných příspěvků kolem 14 zl Jen oni užívali nájmu z bratrských polí [1]); jen oni brali ročně vánoční koledy 2 zl. 35 kr. a jen oni povolovali bratrským sluhům roční koledy 2 zl. a jen kůru liter. náleželo osm bratrských obligac u sousedů uložených. (Viz vše v Brud. akt. Žebrák, N. 22.)

Ale to sluší ovšem zde dodati, že v XVII. i v XVIII. stol. počala původní horlivosť některých literátů v nábožném zpěvu ochabovati. Výslovně toho dotýká i želá Božan ve svém kancionále, jejž r. 1719. vydal, na str. 358. řka: „Ačkoliv pak ještě tentýž dobrý obyčej českých písní od pp. literátů v kostele zpívání, na některých místech nepřetrženě trvá: nicméně zapříti se nemůže, že ta někdejší prozpěvování chval Božích chvalitebná vroucnosť někde vychladla, poněvadž se jich někde k takovému zpívání málo a pozdě schází a některým více se líbí doma nebo před kostelem o dětských rozličných věcech s jinými rozprávěti, nežli v kostele pobožným zpíváním Pána Boha chváliti.“

A týmiž slovy promlouvá se také v předmluvě Šteyrova kancionálu, jejž vydalo sv. Václavské dědictví l. P. 1697., odkudž Božan svou výpověď, do slova stejnou, bezpochyby opsal. — A ještě dříve, r. 1649. učinil kantor českého kůru v Prachaticích Pav. Příkopský obecním starším ohlášení, „kterak by velkou nedbalosť a neposlušnosť v kostele v českém zpívání od některých mladých sousedů, též řemeslnických tovaryšův poznával, kteří stydíce se k pulpitu přistoupiti, raději že s kruchty dolů vyhlídají, semo tamo lelky lapají.“ Na to z usnesení „před celou obcí“ mu bylo oznámeno, že se snad pamatuje, kterakou moc jiší kantoři mívali, to že se jemu též neodnímá, aby takové neposlušné k pulpitu rafikou přitahovati a pánům vyznamenané podati hleděl, že neuminou to při pánich sousedech a tak i při každém cechu nařiditi.“ (Dvorský, 334*.)

Však mnohem horší výtky a stížnosti vznášeli administrátor a farářové konsistoře pod obojí již v předešlé době na zpěváky pod obojí. Vzneslit r. 1585. před arcibiskupa pražského obecnou stížnosť na velké zlořády po všem království českém, v níž též naříkají: „Žákovstvo, bakaláři a kantoři faráři svými spravovati se nechtějí, texty v graduálích a v antifonářích církve

[1]) „Allein dem „Choro literatorum gehörig,“ dí se v účtu za r 1783. — Brud. akt. Žebrák, N. 22.)

svaté mění, kacířstvu a bludům učí" atd. (Dvorský, 446.*) Takové stesky a stížnosti tehdáž často se opakovaly a to až tak žalostnou měrou, že „mnozí toho s pláčem touží Pánu Bohu, čeho jsou na svá stará kolena dočekali." Tak toužila konsistoř pod obojí v žalobě, již podala císaři na Slanské r. 1589. (Dvorský, 444.*), tak i ve všeobecné, shora dotčené stížnosti, r. 1585 arcibiskupu podané (L. c. 446.*), a j.

Tou příčinou stávalo se i tehdáž nezřídka, že literáti mnozí nedbali zpěvu a chvály Boží ve svém kůru, ježto vzmáhající se tehdy haeresie Lutherova a Kalvínova jako lučavka sžíravě působily na veškeru zbožnosť a dobrý mrav tehdejších utrakvistů a odvracovaly mysli mnohých od chvály Boží v kůru literátském. Tou příčinou vídali se tehdáž pp. purkmistr a rada, neb jiní představení nezřídka nuceny, napomínati literáty pro nedbalosť ve zpěvu, ba nejednou i přísná nařízení k nápravě učinili. Tak domlouváno bylo literátům v Slaném r. 1581. a opět r. 1584. v plné radě, že do kostela jak k českému, tak latinskému kůru nechodí a cti a chvály Boží nevyhledávají. I napomenuli je, by toho na dále se nedopouštěli. (Lacina, 91.) — Ještě hůře bylo v samé Praze, jež tehdáž velmi odpírala konsistoři pod obojí v nejedné církevní věci proti právu a povinnosti. Roku asi 1590. stěžovala si proto tato konsistoř do pp. radních všech tří měst Pražských i na to: „Jindy každého téhodne ve čtvrtek pp radní na processí Božího Těla s velikou svící jsou chodívali, ale nyní nejdou než dvě baby na polo umrlé a z literátův a pp. radních žádný se neukáže." (Borový: M. Medek 87.) K tomu považiti sluší, že tímto a jiným nevážným a neblahým příkladem řídila se tehdy celá řada jiných (22) českých měst. Zvláště množily se tehdáž stížnosti na zavádění a zpívání nových neobyčejných a haeretických zpěvů a písní proti „rubrice pražského kostela" a proti řádu starobylému a katolickému pod obojí". (Viz u Dvorského l. c. císařskou instrukci z r. 1605. na str. 272., výpis o Kostelci n. L. na str. 393.*), nářek arcibiskupův z r. 1598. na téže str. a j.)[1]) Děkan nymburský stěžoval sobě r. 1589. do

[1]) Že tak činívali nejednou i žáci a školní officiálové, dosvědčuje zejména velká stížnosť administrátora a farářů konsistoře pod obojí arcibiskupu M. Medkovi z r. 1582. Stěžovali si do žákovstva, že „u některých far, zvl. v Nov. m. Pražském zpívali žáci při pohřbech neobyčejné, aniž vědí od koho složené písně jazykem českým," nedbajíce ani zákazu svých farářů, ani rektora university. Officiálové i žáci vymlouvali se tím, „že by jim tak od vosadních poručeno bylo." Ba ani úřadu Nového m. Pražského nedbali. „Žáci

literátů, že na sv. Štěpána nechtěli mu zpívati „sanctus“, nýbrž písničku po selsku: „P. Ježíš k lidu věrnému maje se bráti“; na nešpory pak žádný z literátů že nepřišel, děkana v noci strašili a na den Mlaďátek po kázání odešli všichni literáti z kostela, tak že děkan toliko tichou mši sloužiti mohl.“ (M. Medek, 84.)

Oproti těmto žalostným výtkám a stížnostem z předešlé doby, máme dosti zpráv a svědectví o tom, jak utěšeně zmáhal se posvátný zpěv literátů v této době a jak blaze působil všestranně na lidské mysli mocí líbezného kouzla, jež kryje se v něm a bezděčně z něho plyne.

Tak svědčí předmluva sv. václavského kancionálu a souhlasně i Fr. Sláma (v Čas. ktl. duch., l. c.), „že stávalo se i to, že také ti, kdož neumějí čísti, za časté slyšavše pobožné písně v kostele zpívati, naučili se jim z paměti, a potom je netoliko s lidmi v kostele, ale také sami doma neb na poli, nebo při svých pracích jdouce zpívali a s tím zpíváním místo daremných a škodných rozprávek času sobě užitečně ukracovali a Pána Boha chválili.“ — O jiném utěšeném a velemocném i slavném účinku českého posvátného zpěvu, literáty vypěstovaného svědčí vzácný svědek, světící biskup pražský J. Hynek Dlouhoveský z Dlouhé Vsi v předmluvě Holanovy „Kaple královské.“

Slavilot se roku 1674. v Římě jubileum. Tou příčinou putovalo i velké české processí do věčného města ke hrobům sv. knížat apoštolských Petra a Pavla. A právě o této pouti napsal náš svědek (l. c.): „V pobožnosti a vroucnosti ve službách Božích, v tom Čechové žádnému předek nedali. Nejvíce pak předčí zpěvem a písněmi, kdež jinší od nás noty, melodie a textů sobě vypůjčili a **nejvíce Němci** na svůj jazyk je obrátili.[1]) Divil se sám Řím v čas obecního jubilea r. 1674., když jsem já nehodný, jsa tam s mnohými vzácnými našimi vlastenci přítomný, z nejhlavnějšího kostela sv. Petra hned za svítání na den Mlaďátek a přes dvě stě Čechy a ještě jinými připojenými Němci a Poláky s pěkným po-

čím dále vždy více, majíce posilu od světských, takové zpívání nám na vzdoru i s posměchem zpívají a skrze to čím dále větší odporové povstávají.“ Tak žalovala na ně jejich konsistoř, udávajíc za příčinu, „aby latinská zpívání církevní, starobylá s modlitbami za mrtvé vyprázdněna ... byla.“ Ba na Malé straně u sv. Mikuláše činili tak i po zákaze pražského úřadu na dopis arcibiskupův „o přetržení nebývalých zpěvů pohřebních“ atd. (V. „České sněmy“ VI. d. na str. 225. a 241.)

[1]) Doporoučíme P. Drevesovi k uvážení.

řádkem a processím veřejně do jiných třech předních chrámů Páně římských putoval. Tu jsme celý den jako u nás po cestě vždycky písně zpívali hned od oltáře sv. Václava[1]), patrona, krále a knížete svého; ač jinší cizokrajané nám nerozuměli, však příjemnosť a líbeznosť zpěvu, melodií a tu naši prostou staročeskou harmonii... nad míru vychvalovali, knížata, kardinálové, biskupi a jinší vzácní na cestě se zastavovali a sobě zalibovali." — Toť zajisté slavné a neklamné svědectví toho, jak hojnou a velkou měrou plnila liter. bratrstva i v době po katolické obnově starý hlavní úkol svůj a tím slávu jména českého bezděčně i u cizích národů šířila. Dle tohoto svědectví byl český zpěv posvátný ze všech národních zpěvů nejslavnější, a to že stalo se hlavně zásluhou literátských bratrstev, z celého pojednání našeho jde na jevo.

A kdyby komu nestačilo toto vzácné svědectví, přidáme mu ještě vzácnější doklad Mart. Gerberta z r. 1774. Tento věhlasný opat kláštera sv. Blažeje („s. Blasius im Schwarzwald") dí ve svém znamenitém spise „De cantu et musica s. a prima ecclesiae aetate usque ad praesens tempus" (t. r. 1774., v němž jej vydal tiskem): „Caeterum jam diximus, musicam nostri aevi ritusque tam vocalem, quam omnis generis instrumentorum musicorum nullibi gentium magis quam in Bohemia, etiam in oppidis ac vicis florere." Tak svědčí, pamatujme, Němec. A že tím rozuměl i posvátný zpěv našich předků, zjevno je z toho, co dále dí: „Bohemis proxime accedunt Moravi quoad frequentiam celebritatemque musicae **sacrae**; lentius insectantur Silesii ac Poloni, qui fere musicam italicam habent". (Vol. II. p. 372. sl.) Toť zajisté velké a nepodezřelé svědectví, jež našimi dějinami, zejména literátských bratrstev, po výtce se potvrzuje. (Viz k tomu také Riegrov. Mater. z. Statitt. Boehm. VII. sv. 1788. na str. 83.)

Této veliké záliby Čechů v posvátném zpěvu dbali proto i katoličtí missionářové, jimž bylo uloženo získati svedené bludaře opět pravdě Kristově. Jako kdysi Čeští Bratří hlavně kouzlem libých zpěvů potahovali lid k svým bludům, tak nyní ani katoličtí missionáři neopomíjeli získati svedený lid opět pravdě též kouzlem líbezných zpěvů, aby také na něm vyplnilo se známé slovo velkého konvertity sv. Augustina: „Quantum flevi

[1]) Stojí podnes ve vatikánském velechrámě.

in hymnis et canticis tuis, suave sonantis ecclesiae tuae vocibus commotus acriter! Voces illae influebant auribus meis et eliquabatur veritas in cor meum..." (Confes. 9, 6.)

Tuto blahou činnost a moc zpěvu shledáváme zejména při apoštolském muži P. Albertu Chanovském S. J. Přišel-li do vsi, zanotil nějakou nábožnou píseň mateřským jazykem a procházel zpívaje celou ves, až se sběhli hoši, jež pak, ukazuje jim obrázky, vyzýval, by ho následovali a s ním zpívali. S četou hochů chodíval pak rovně do kostela; opět zpívaje. I snažíval se tím způsobem také lid kol sebe shromažďovati a do kostela zaváděti, kdež vykládal jim pak pravdy křesťanské. Nebylo-li kostela, činíval tak u Božích muk neb u kříže nebo pod košatou lípou. Pak zkoušel mládež a odměňoval. Kde mu bylo déle pobýti, vodíval i prosebné průvody, při nichžto skoro vždy sám předzpěvoval píseň, jež měla se zpívati, a lid a mladistvý voj Kristův odpovídali. Někdy tak činili osoby mu příbuzné neb důvěrní přátelé. Tak naváděl i spřízněné šlechtičny, aby přidávajíce se k lidu, zpívaly s ním. Tak vypravuje o něm o málo let mladší spolu-řeholník jeho Tanner, jenž při té příležitosti také o českém národě dokládá, že co nejvíce miluje nábožný zpěv, jehož také v bitvách užíval i dokud byl katolický i za neblahé doby haeresie. To dobře znal také P. Albert; proto bez mála ničeho nepodnikal, jakž dokládá o něm Tanner, ničeho nekončíval beze zpěvu, doma i v kostelích. Zpěvem počínal i končíval své promluvy, zpěvem provázel a kořeníval vše jednání svá s bližním a velikou radostí plesal v duchu zejména tehdy, zpíval-li lid mocným a zvučným hlasem.

Zvláště se mu líbil onen způsob zpěvu, kde jeden předzpěvoval, ostatní vždy stejně odpovídali, jako litanie a pod. o poutích. Nade všecky pak oblíbil sobě píseň „Má duše se nespouštěj nikdy Boha svého." Tak často a tak zaníceně zpíval ji, že jí proto na Prachensku říkali: „Píseň P. Chanovského." — Často rozdával lidu i zpěvníky, tak že na Prachensku zavládlo co nejhojnější zpívání posvátných písní. — Sloužíval-li při jídle chudým, předzpěvoval jim také písně. Příbuzné pány povzbuzoval, by děvečky své cvičiti dali v katechismu a v nábožných písních. V Čechách tehdy scházívala se ženská čeládka pod večery zimní na přástky („filis ducendis"). I k těm docházíval náš horlivý misionář, by bránil oplzlým řečem a písním. Proto vyprávěl jim nábožné příběhy, dával jim takovétéž hádanky a na konec jim zanotil nábožnou píseň, již pak všichni zpívali.

Ba i těm písním je tu přiučoval, jež při mši sv. zpívaly se v neděli a ve svátek; ty pak spolu s muži a zpěváky ve chrámě zvučně zpívaly. To zalíbilo se pak čeledi tak, že i za nepřítomnosti P. Chanovského bavily se při přástkách nábožnými zpěvy a hovory.

I k žencům na poli se přidružoval a když pod večer vraceli se domů, kázal dívce zvučného hlasu předzpěvovati přiměřenou nábožnou píseň silným hlasem. V tuto chvíli opojen býval takovou slastí nebeskou, že zvolal: „Bůh s námi, Bůh s námi! O jak jest to krásné, jak dobré, tak hlasitě zpívati a Boha chváliti!" — Někdy vzal z Blatné, neb z Kašovic neb od jinud 5—8 hochů, sedl s nimi na žebřinový vůz, v jehož čele vztýčil korouhve a postavil sochu Jezulátka. Tak objížděl s nimi dědiny v dalekém sousedstvu, zpívaje po celé cestě písně. Do kterékoliv obce pak přijeli, učil a katechisoval tam.

Sušice byla tehdáž ještě velmi nakvašena kacířskými bludy. Proto vodíval sem své čety hochů („pueriles turmas"), zpívaje s nimi po cestě a dávaje jim na veřejných místech sporné otázky víry, aby před domy haeretiků sami o nich promlouvali. — Že zpěváčkové P. Chanovského také roráte zpívali v adventě, snadno se domyslíme. — Náš horlivý misionář miloval chudobu; proto nestaral se nikdy o živobytí. Došly-li mu zásoby, tím veselejší myslí zpíval si: „Staral jsem se, již se nestarám; včera jsem měl malý peníz a dnes nic nemám." Získal touto apoštolskou činností mnohé duše pravdě Boží a zemřel v Pánu 16. května l. P. 1643. (Viz: „Vir apostol. seu: Vita et virt. R. P. Alb. Chanovský, str. 82. sl. 90. sl. 101. 113. 121.)

Jako P. Alb. Chanovský pomáhali též jiní apoštolští misionáři líbeznou mocí zpěvu navracovati svedený lid pravdě Boží. Tak zejména Martin Strakonický, Martin Stredonius (na Moravě), Alex. Voýt (na Buštěhradě a Kladně) a jj. (Viz Schmidl. „Historiae Societatis Jesu" p. I. l. IV. 359. p. II. 254. p. III. a 1623. a jj.)

γ) Podněty k novým písním.

Nového vzpružení doznal nyní tento staročeský zpěv zejména založením mariánské družiny a jj. bratrstev, svatořečením Jana Nepomuckého a četnými slavnostmi, které zvláště tovaryšstvo Ježíšovo v Čechách zavádělo, na Moravě pak zvláště hroznými nájezdy fanatických hord a vojů tureckých.

a) Nové písně mariánské.

V dějinách literátských bratrstev této doby poznali jsme, že nejedno z nich spojilo se nyní s některým církevním bratrstvem, neb je připojili literáti k sobě, aneb se samo přetvořilo na církevní bratrstvo, podrževši předešlý účel zpěvu. Tím dán byl podnět ku skládání českých nových písní bratrských, zejména mariánských. Hlavním ovocem těchto nových podnětů byla „Česká mariánská muzyka", již Adam Michna z Otradovic složil a r. 1647. vydal. V latinské dedikaci toho zpěvníku kardinálu Harrachu dí podepsaný Seminář sv. Václava, Soc. J. výslovně, že složen byl ku potřebě i mariánské družiny a farních osad. A na titulním listě vidíme v dole v dřevorytě zobrazeno literátské bratrstvo, zpívající ze tří kancionálů. Zpěváků zde velmi mnoho. Patrně tedy pro ně hlavně složil Michna tento mariánský kancionál. [1])

Pro poutníky staroboleslavské složil a vydal svět. biskup J. Hynek Dlouhoveský r. 1670. zvláštní zpěvník: „Ager benedictionis", jehož II. díl nazval „Zdoroslavíček". Obsahuje písně k boleslavské Panně Marii. (Bude o něm řeč v 2. části t. dílu.)

Některá bratrstva (pardubické, velvarské, táborské, král. hradecké, přeštické) vydala nyní sama bratrské knížky, do nichž pak složeno bylo též nových písní, zejména mariánských. Takovou knížku vydal na př. r. 1707. táborský děkan J. J. Winkler pro „bratrství s. Michala archanděla kůru literátského v kr. m. Hradiště Hory Tábor pp. Bratrům a Sestrám." (V Praze u Labouna. — Viz o ní též na str. 359.) Shledáváme v ní též několik písní s notami a bez not. Prvá jest „ke všem sv. andělům", vetkaná do „růženečku" k nim. Počíná: „Zdrávi buďte Hierarchie". Má svou notu, však zpívati se může také v notě jako: „Kdož ochrany nejvyššího." Následuje píseň k sv. Michalu, vzatá z latinské „Te splendor et virtus Patris." Na nápěvu jest již znáti vliv světské arie. Českému uchu jest cizí, bezcenný. Text počíná: „Ježíši, moc a blesk Otce. Tě Jezu, Srdci živote, chválíme." (Str. 93.) Na str. 99. následuje „píseň k Bohu a k sv. Andělu Strážci: Věčný nebes Řiditeli" (Aeternae Rector siderum"). Pak následuje jiná k témuž andělu, také z latinské církevní vzata: „Ochránce nás lidí chválíme anděly" Notovaný nápěv jest sice lepší prvního, avšak i na něm jest znáti vliv arie a původ v této „ariosní" době. (Str. 102.) Na str. 111. jeví se hymnus „Christe

[1]) Zevrubný rozbor podán bude v 2. části.

ss. decus angelorum,“ česky spracovaný: „Kryste nad všemi ozdobo andělmi (!)“ — Notovaný nápěv její jeví na sobě lepšího ducha. než předešlé; však slovný rytmus potýká se zle s rytmem hudebným. Vlasteneckou mysl a lásku projevuje bratrstvo zvláště v § 10. svého rozmlouvání o sv. andělích, zejména o sv. Michalu. archand. Prosíť v něm sv. Michala: „A poněvadž tebe sv. Václav kníže náš, za času živobytí svého na zemi za svého obzvláštního strážce vyvolil: budiž strážce celého Českého království a chraň je od moru, hladu, války a rozbrojův cizích národů.“ Na str. 154. jeví se konečně notovaná „píseň o nanebevzetí blahosl. Panny Marye, Matky Boží, k poctivosti jejího obrazu v Klokotech blíž Táboru.“ Jest částí zvláštní pobožnosti ke Klokotské Panně Marii. Dvouhlasný nápěv této písně má z části číslovaný bas. Nápěv není složen v duchu chorálním, duchem starých krásných chorálů našich, nýbrž duchem cizím, duchem světské arie, který z vlašského jihu zavanul i k nám v XVII. stol. a vytlačoval co den více a více zbožného ducha starých chorálů.[1]) Vizme na př. půl nápěvu prvé slohy:

Kam se u - bí - ráš v o - bla-cích v ko-monstvu an - gel-ským nej-mou-

dřej - ší Pa - nen - ko, nej-slav něj - ší Krá-lov - no?

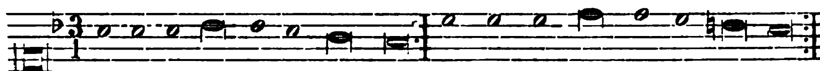
I znamenáme z něho, že na počátku XVIII. stol. staré lidové podání skladatelské již bylo u nás vytlačeno od řečeného cizího živlu. Však přece znamenáme i na tomto nápěvu ještě jaksi dozvuky melodických sekvencí či postupů, Čechům oblíbených. (Viz „v komonstvu angelským.“ Žeť ovšem i na české mluvě textů těchto písní jeví se jazykový úpadek, rozumí se již z doby. ve které vznikly.

Pro arcibratrstvo sv. růžence vydali Otcové Dominikáni u sv. Jiljí v Praze zvláštní knížku bratrskou, již vytiskl Pav. Postřihač v arcibiskupské impresí v koleji sv. Norberta již l. P. 1668. Slove „Rosa mystica, Růže tajemství“. I k této knížce (špal. form.) přidáno na konci dvakráte po třech písních „o trojím tajemství sv. růžence.“ Všech šest písní má též notovaný nápěv. Prvé čtyři

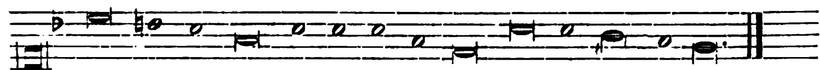
[1]) Však ne docela. Poznámeť i z této doby krásné písně.

nápěvy jsou starého rázu a ducha chorálného, ostatní dvě mají moderní, ariový nápěv. Prvé tři jsou:

1. „Písnička před růžencem radostným."

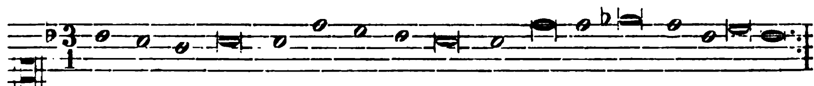
„Zdrávas Králov - no rů - žen - ce, Zdrá-vas Ma - ti - čko Je - ží - še
Bož-skou jsi mi - lo - stí pl - ná, Du-chem sva - tým za - stí - ně - na,

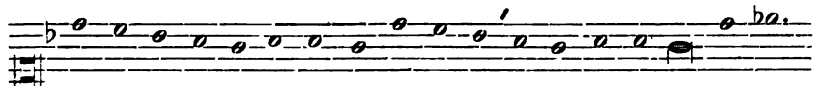
O Ma - ri - a O - ro - dov-ni - ce Pan - no nej - mi-lejší."
(Na konci schází jedna nota. Má 7 sloh.)

V poslední prosí se za arcibratrstvo takto: „Královno tvého Bratrstva | a nebeského komonstva: Popatř na naše Spolčení, | Učiniž v něm rozmnožení. O Maria Or. . . ."

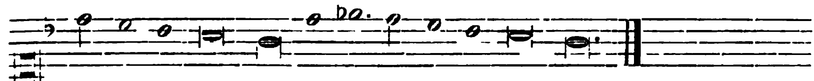
Druhá píseň „před růžencem bolestným" přioděna jest tímto nápěvem, vskutku bolestným:

„Po ja-snu mračnosť, po slun - ci tem-nost, o ža - lo - stná Ma-ry - a:
Z ra - do - sti ža-lost, v ža-lo - sti smutnost, o bo - le - stná Ma-ry - a:

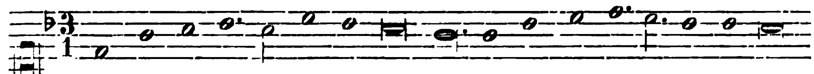

Po Kry-sta tvé-ho zro - ze - ní ; ná-sle - du - je u - mu - če - ní, | o tru-

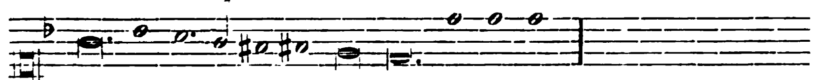

chli - vá Ma - ry - a, | o bo - le-stná Ma - ry - a." — Má 9 sloh.

Oproti tomu jak radostně a slavně zní píseň „před růžencem slavným!" Počíná:

„Slyš-te do - ko na-lost spa - se - ní, Slyš-te cýl vše-ho vy-kou - pe-

ní, Viz - te slav-né ta - jem-ství:". . . . A d.

Ač není posuvka předznačena, přece v tom nápěvu znáti jest již tvrdou *G* toninu. — Podobně začíná i nápěv prvé písně druhého růžence („Bratří a sestry strojte věnce"), však jest složen v staré mixolydické tonině. Obsah této písně jest sličně upraven a hojným rýmem ozdoben. Vizme na doklad třetí slohu: „Z Panny se rodí Pacholátko, | vychází libé Jezulátko, | působíť v srdci tvém sladko, | o Marya Panno Matko".

Zbožný františkán J i n d ř. L a b e T u r n o v s k ý, „definitor české provincie sv. Václava", vydal podobnou knížku pro poutníky k b e c h y ň s k é b o l e s t n é P a n n ě M a r i i r. 1746. v Praze u K. J. Hraby. Nadepsal ji: „Hystorye o třech svatých obrazích, t. ukřižovaného Pána Ježíše a dvojnásobného Panny Marie Matky bolestné, které v bechyňském chrámu Páně ctihodných páterů Františkánů k pobožnosti veřejně jsou vystaveny." Původně. l. P. 1685. vydal tento spisek latinský. V českém vydání přijal J. Labe po 26 kapitolách „hystorye" modlitby a písně. Jsou to: 1. píseň „Maria, M. nebeská hvězdičko, | jasná co sluněčko, | spanilá růžičko" a t. d. Nadepsal ji: „P í s e ň h v ě z d o j a s n á." ... která po růženci může se zpívati. (Str. 343.) 2. „Píseň o b e c h y ň s k é bolestné Rodičce Boží." Počíná: „Maria buď pozdravena, | od nás i nebes chválena, | matko naše b e c h y ň s k á | ty Královno andělská." O nápěvu dí, že se zpívá jako „Ježíš plný bolesti." (Str. 347.) Po ní klade 3. „píseň v čas trestu Božího, která se může při růženci po dvou verších zpívati." Počíná: „Pod tvůj plášť se utíkáme, Panenko Maria | za ochranu tě žádáme, Matko dobrotivá." Tuto píseň telčských literátů má též Koniáš ve své „Cytaře". Zpívá se jako „Hle přijde Pán Spasitel náš." S l i č n á t o p í s e ň. k níž udaný nápěv výborně se hodí. (Viz o ní na str. 382.) 4. Na str. 354. následuje „p í s e ň k ř i ž o v é c e s t y": „Křesťane věrný a pravý synu církve Krystové | chceš-li vjít s Krystem do slávy, | jdi po cestě křižové." Zpívá se jako: „Sem pospěšte, poběhněte Krystovi milovníci." — Na konci té knížky následují pak ještě dvě písně, jedna „k blahosl. Panně Marii bechyňské v těchto smutných časích užitečná": Marya, slavná Královno, | Paní převelebná, | nebe, země císařovno, | o Matko předivná, | připusť mé k Tobě žádosti," a t. d. V třetí sloze této písně dí o Panně Marii, že k r á l o v s t v í č e s k é j e s t d ě d i c t v í j e j í. Tato pěkná píseň není bez básnického ducha. — Druhá a poslední té knížky jest „píseň loučení poutníkův bechyňských s bechyňskou Pannou Marií." Počíná: „Čas přichází o Marya před tebe předstoupiti, | ba i nastává hodina loučiti se" a t. d. Nápěv k ní udává: „O Maria, voll der Gnaden."

Také v Králové Hradci vydal V. J. Tybela r. 1728. „všem bratrům a sestrám sv. bratrstva Sodalů k duchovnímu potěšení“ píseň o moci, divích a zázracích sv. škapulíře“ ... (Jgm. hist. lit. č. V. 126.)

A v Kutné Hoře vydal J. Kincl r. 1729. „nové písničky k nejsv. Rodičce Boží p. Marii, všem Marianským ctitelům k pobožnému jí uctění představené.“ Jsou tu písně: *a*) „O Marya, moje radosť, o Marya.“ *b*) „Tvá milosť Marya svatá ať nás.“ A v témž roce ještě vydal týž Kincl „nové pěkné písničky k nejsv. Rodičce Boží Marii P., všem Marianským ctitelům k zpívání představené. Zavírají se tu písně: *a*) „Marya, Marya, nad slunce jasnější.“ *b*) „Ach já zarmoucená, od všech opuštěná.“ *c*) „Stotisíckrát, milionkrát budiž ty.“ (Jgm. l. c. 128. 129. Viz také č. 124.)

Pardubští literáti a bratří Nanebevzetí Py. Marie měli sice také zvláštní bratrskou knížku „Cesta bezpečnosti k matičce milostí“ nadepsanou a v l. 1764. po třetí vydanou, ale písní tam není. — Mnoho marianských písní složeno bylo kromě těchto i do tištěných kancionálů XVII. a XVIII. stol. O těch přijde řeč v 2. části.

Že tato veleúcta Máteře Boží nyní také na Moravě nemálo zmohutněla, o tom zvláštně krásný a hojný důkaz podává telčský kanc. z II. pol. XVII. stol., ale svědčí také ostatní rukopisné kancionály moravské, v oné době psané, zejména tištínský a Pomykalův kanc. (Viz na str. 382. sl.)

Veleúcta nejsvět. Rodičky Boží s nějakou část přešla i na blah. matku její, sv. Annu. Tou příčinou táborský děkan Frant. Jahoda vepsal r. 1725. a bezpochyby také sám složil o ní do starého kancionálu z r 1587. tklivou píseň: „Přijdiž, přijdiž, o můj Jezu, potěšiž sám srdce mé.“ Pod ní napsal chronogramem: Pro pány počestného kůru literátského král. m. Hr. h. Tábor.“ — Kromě ní shledáváme tu také dlouhou čtyřdílnou píseň „o umučení Syna Božího,“ kterou složil kněz Bern. Jandečka, kazatel u sv. Jakuba v Star. Městě Praž. Vepsána byla do téhož kanc. táborského r. 1639. (na ll. 162b. sl.) Počíná: „Rozvažuj o člověče s bedlivostí.“

Také vysokomýtští literáti dali r. 1683. vepsati některé písně o sv. Anně do svého kancionálu, začež Janu Varhaníkovi dali 30 kr. (H. Jireček, 88.)

b) Písně a zpěvy o sv. Janu Nepomuckém.

Svatořečení gener. vikáře Jana z Pomuku l. P. 1729. stalo se mocným podnětem, že skládáno bylo nyní též písní o sv. Janě Nepom. a to nejen s jednohlasným nápěvem, nýbrž také vícehlasné, ba i celé kantáty na jeho oslavu byly složeny. — Již r. 1727. vydal J. Kincl v Kutné Hoře „nové písně o sv. Janu Nep., obzvláštním patronu proti utrhavému jazyku dobrého jména.“ Počínají tu písně: „*a)* Já na světě zarmoucená, *b)* V mých ouzkostech a žalostech.“ — R. 1769. vyšla v Praze u J. E. Diesbacha „nová píseň k sv. Janu Nep., chudých vdov a sirotků obzvláštnímu patronu.“ Počíná: „O srdce mé, svatý Jene.“ (Jgm. l. c. 122. a 157.) V Konyášově „Cytaře Nov. Zák.“ (1727.—1746.) shledáváme tyto písně: „*a*) Sv. Jan, | sv. krajan náš, | sv. Jan Nepomucký, | vlastní, Čechové, patron váš.“ Jako: Sem, sem pospěšte, poběhněte; *b*) „Velký hříšník přichází | k tobě muži Boží | sv. Jene Nep.“ — V tenorovém svazku sedlčanského kancionálu z XVI. věku (malé folio) shledáváme na konci tuto dvojhlasnou píseň o našem patronu, pozdější rukou XVIII. věku tam vepsanou. Má sličný nápěv, jenž krásnou sekvencí prvého motivu svědčí o českém původě. K. Holan podává tento nápěv zcela stejně, však trojhlasně s číslovaným basem takto: [1])

[2])

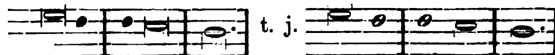
1. Sva-tý Je-ne zpo-vě-dní-ku, z to-ho slav-ný mu-čen-ní-ku.
cti jmé-na o-pa trov-ní-ku, praž-ský hlav-ní*) ka-nov-ní-ku,

2. Ty jsi náš mi-lý vla-ste-nec, všech ctností ko-ru-na vě-nec,
všech chudých, nuzných i o-tec; po-ma-háš rád, zku-še-ná věc.

3. Di-vy zá-zra-ky zvě-stu-jí, že's v ne-bi mocným, zje-vu-jí;
kdož k tvému hrobu pu-tu-jí, da-rů mno-hých na-bý-va-jí.

[1]) V „Capella reg. mus.“ na str. 395. pro dva soprány a bas.

[2]) Ty černé noty slouží jen k označení taktu, by zpěvák rychle se vyznal, které noty patří v něm k sobě, t.:

Při značce *) má sedlčanský kanc. „slavný“ (kanovn.)

O sva-tý Je-ne Ne-po-mu-cký, jmé-no, česť chraň vždy-cky.

O sva-tý Je-ne Ne-po-mu-cký, jmé-no, česť chraň vždy-cky.

O sva-tý Je-ne Ne-po-mu-cký jmé-no, česť chraň vždy-cky.

Přidali jsme i časť textu, bychom také slovesnou jeho úpravu poznati a posouditi mohli. — Také v moravských rukopisných kancc. této doby jeví se již písně o sv. Janě Nepom., v telčském jedna (později vepsaná), v bzeneckém pak tyto tři:

1. Plesej o země moravská,
rozplývej se v chvály všecka,
zpívej Janovi svatému,
v skutcích svých divotvornému. Alleluja.

2. Kvítečku majálný,
drahý rubínku,
Nepomucký Jane,
zlatý prstýnku. A d.

3. Tisíckrát buď pozdravený,
ó můj věrný patrone,
milionkrát zvelebený
a d. — — — — —

Nápěvů k těmto písním přidáno není. Psány jsou jinou rukou, nežli sám vlastní kanc. — Z prvé písně „Plesej o země moravská“ poznáváme, žeť i na Moravě skládali písně na oslavu svatořečeného Jana Nepomuckého.

Jiné písně o sv. Janě poznáme později při rozboru jednotlivých kancionálů. Zde zbývá nám vytknouti, že i dvě „kantáty“ o sv. Jeně složeny byly v této době. Jednu složil Ign. Jan Nep. Hubatka, bydžovský „kantor“ a vydal Tybela v Kr. Hradci r. 1730. Jest to jinotajná báseň (?), v nížto se líčí život a svatosť sv. Jana Nepom., o nichž rozmlouvají čtyři allegorické osoby čtyřhlasným zpěvem. Tyto osoby jsou: Moudrosť — Canto, Střídmosť — Alto, Spravedlnosť — Tenore, Statečnosť — Basso. Nadepsána: „Čtyry studně

hlavních cností, t. moudrosť, střídmosť, spravedlnosť, statečnosť neb síla, ve kterých se shlížeje NARCISEK Nepomucký, do obličeje Krysta se zamiloval a utopen byl“ ... C. k. univ. knih. praž. má exemplář této kantáty (sig. L IV. D. 17.), však bohužel bez not, tak že o tomto čtverhlase nelze nám ničeho udati.[1])

Druhou kantátu složil J. J. Hlava, círk. kněz a vydal Tybela v Kr. Hradci r. 1743. Hlava ji nadepsal: „Ostrotupý meč s vítězitelnou korunou okrášlený. To jest svatý a až posud neporušený sv. Jana Nepom. jazyk s Václavem králem v boji pravdomluvnosti se potýkající...“ Jungmann dokládá o této kantátě, že „není bez ceny poetické.“ (L. c. V. 164.) Nám nebylo lze dopíditi se jí, nelze nám tedy ani zprávy o ní podati. — Svatojanské písně, v kancionálech obsažené, poznáme při rozboru kancionálů.

Též na česť sv. Prokopa vydal nyní Pav. Ild. Wotawa, benediktin sázavského kláštera, zvláštní zpěvník. Vyšel r. 1720. u Rosenmüllera tiskem pode jménem: „Slavíček svatoprokopský.“ Pojal do něho písně od jinud sebrané i v nově složené. Však jest bez not. (Rukop. viz v c. k. univ. bibl. praž. XVII. E. 49.)

Jmenovaný, hudebně vzdělaný kněz J. J. Hlava, jenž byl kaplanem v Náchodě, složil a vydal již r. 1739. u Tybely „muzykálné oratorium“: „Pravé pokání a zoufalství, zrcadlo Petra a Jidáše apoštolů na velký pátek v kostele Náchodském... představené“ ... Ani tohoto „oratoria“ blíže neznáme. (Jgm. l. c V. 164. b.)

V této době vydáno bylo mnoho kancionálů tištěných, na Moravě, zvláště na Horné zemi slovácké, na Uhersk. Slovensku a z nějaké částky také v Čechách i psaných. Z nich skoro ze všech poznáváme, že podlé nově skládaných ariových písní stále se udržely a také zpívaly staré písně přesného chorálního rázu a ducha, a kdyby nebyla literátská bratrstva mocí zrušena bývala. zajisté by tyto krásné chorály staročeské nikdy nebyly vymřely a nebylo by nyní tolik práce a potíží s jejich obnovou. Však bohužel tento mrazivý vichr zavanul neodolatelnou mocí a zrušiv bratrstva sežehl s nimi i ten velký poklad, i to libovonné kvítí hojných písní staročeských. Stalo se to následovně:

---

[1]) Jungm. udává v hist. liter. č. (V, 163.), že ty 4 osoby zpívají s instrumenty, však řeč. exemplář neudává žádného průvodu nástrojného.

c) Zrušení literátských bratrstev.

Nastoupením Josefa II. na trůn nastal osudný čas katolické církvi v Rakousku, nastal osudný čas i literátským bratrstvům v Čechách. Bohoslužebný řád, jejž Josef II. vydal a nařídil r. 1783., mrazivým dechem svým dotknouti se měl i tohoto prastarého národního zřízení, k němuž bylo srdce celého národa českého takořka přirostlo. Proto seznáme, že se mu nejedno liter. bratrstvo zuby nehty bránilo, nejedno i ubránilo a podnes žije, však jiná již jen chatrně živoří.

Dvorní dekret, jímž byla všecka církevní bratrstva zrušena, hned zastihl také ty literátské bratřiny, jež byly zároveň církevním bratrstvem (Pardubští a jj.). Byly téhož roku 1783. zrušeny. O ostatních bylo král. zemské gubernium zpočátku na rozpacích, má-li je považovati také za církevní bratrstva, či nic. Proto doptalo se na to u král. komorní účtárny, jež odpověděla, že rovnají se círk. bratrstvům. Odůvodnila to mezi jiným také tím, že vybírají od nových členů příjemné a též kvartálně o suchých dnech ode všech členů příspěvky, z vydání pak vysvítá, že konají se mše sv. za živé a za mrtvé členy, za něž toto bratrstvo platí. Kromě toho prý připlácejí na figurálnou hudbu, na kantora, rektora, účetního a jen některá z nich prý vydržují také zpěváky, by před službou Boží a po ní zpívali.“ (Jak veliký klam skrýval se v těch slovech, viděti z toho, že právě tento zpěv byl hlavním účelem všech těchto bratrstev, byť i v leckterém inventáři nebyl výslovně vytčen.) Ale ačkoliv účtárna rozhodla, že mají též tato bratrstva býti zrušena, přece doporučila dne 3. března 1785. guberniu, by pamatovalo na výlohy za figurálnou hudbu, ježto nejsou všecky kostely s to, by platily na ni. Ale marně. Dvorním dekretem ze dne 6. dubna 1784. bylo sice nařízeno, by od 1. května t. r. zachovával se co nejbedlivěji tento pořádek bohoslužebný:... § 2. Denně má se v každém farním kostele toliko jedna mše s požehnáním sloužiti, při níž má se předepsaný normálný zpěv [1]) za průvodu varhan konati. — § 3. U sv. Víta (v Praze) a ve všech kostelích, jež mají řádný kůr, má denně zpívati se

---

[1]) Tím byly asi míněny písně zpěvníku: „Katholisches Gesangbuch auf allerhöchsten Befehl Ihrer k. k. apost. Majest. Marien Theresiens zum Drucke befördet. Wien (asi 1774.), Verlag d. katechet. Bibliothek.“ A český zpěvník: „Normální zpěvy, litanie a modlitby, kterak ony v Praze při tomto novém nařízení ke konání služeb Božích k všeobecné potřebě předepsané byly.“ V Praze u J. F. z Schönfeldu, 1784.

jedna chorální mše za průvodu varhan nebo bez něho, však bez nástrojné hudby. — § 4. „An Sonn- u. Feiertagen ist in jeder Pfarrkirche das Hochamt mit Instrumentalmusik, oder wo keine dergleichen ist, choraliter zu halten.“ [1]) Avšak dvorním dekretem ze dne 29. dubna 1785. rozhodnuto bylo, že mají literátské kůry považovati se dle udaného dobrozdání také za církevní bratrstva; proto má též jejich majetek pozemkový a peněžitý zabrán, likvidován a (úřadu) odveden býti. A ježto . . . „dle nejvyššího rozhodnutí má na příště všecka figurálná hudba, již posavad literátští kůrové ze svého jmění vydržovali, na dobro přestati“: nesmí se pro budoucnosť z literátského jmění již ničeho zadržeti na další zachování a udržování této hudby, leda že by jmění liter. kůru vykazovalo i takové nadace, které zakladatel výslovně určil na vydržování „figurálné hudby“. Ty „mají z ostatního jmění bratrstva vyloučeny a náboženskému fondu odevzdány býti.“ [2])

Tento dekret naprosto zlomil vaz literátským bratřinám. Po celých Čechách ustavily se následkem něho likvidační komise, jež literátský majetek vyšetřily, sepsaly, odhadly a dražbou prodaly. Neb na základě t. dvorního dekretu nařídilo král. zemské gubernium dne 22. července r. 1785. všem 16 krajským úřadům v Čechách: „Das Kreisamt hat alle Pretiosen, Gelder, Urkunden, besondere Stiftsbriefe . . . der aufgehobenen dortkreisigen Bruderschaften- u. Literatenchöre, wenn es noch nicht geschehen, dermalen durch den Filialkassier der aufgestellten Bruderschaftsliquidationskommission sobald als möglich abführen zu lassen.“ — Zároveň žádalo král. z. gubernium na církevním úřadě: „Da zur Aufbewahrung der nunmehr einkommenden Bruderschaftsgeräthschaften ein sicheres Depositorium nothwendig ist, hiezu aber die gesperrte Paulanerkirche am schicksamsten befunden worden (!), so wolle eine geistliche Kommission diese Kirche zu diesem Behufe einberaumen.“

Na základě těchto nařízení nastalo nyní všeobecné rušení staletých, veleužitečných, ba velmi potřebných

[1]) Viz: „Gaksch, Gesetzlexikon“. 2. Bd. 503. — Srovnejme k tomu, co uvádí Baeumker: Das d. kathol. Kirch.-lied, III. 17.

[2]) Ale ani toho nebylo vždy šetřeno. Na př. Kolínští měli Gottliebovu nadaci na správu hudebných nástrojů. Však zemské gubernium přece naléhalo na to, by hudebné nástroje literátského kůru bez prodlení se prodaly, „da nach der neuen Kirchenordnung alle Figuralmusik gänzlich aufzuhören hat.“ Doloženo, že tomu nic nevadí ta Gottliebovská nadace.

kůrů a bratrstev literátských, bez nichž bohoslužba ani řádně obejíti se nemohla, ale nikoliv pro pitky, hýření, neb nešvary a zlořády, jak někteří spisovatelé naši udávali, nedokázavše toho. Probral jsem všecka zrušovací akta všech udaných bratrstev, ale nikde jsem takové výtky za důvod zrušení neshledal.[1]) Tento důvod jest nám proto za nesprávný prohlásiti a zavrci. Pravý důvod zrušení jsme poznali.

A tou příčinou přikročilo se ihned k provedení gubern. rozkazu ze dne 22. čce. 1785. Během tohoto a následujících měsíců, z malé části ještě v prvých měsících r. 1786. zavedena i provedena byla inventura všech liter. bratrstev po Čechách od zvláštních komisí, jež k tomu konci ustavili krajští úřadové. Sepsali a zjistili veškeren majetek jejich, pokud možná i třeba bylo, nadačními listinami neb zápisy z veřejných knih městských neb zemských, zjistili také vše svršky jejich a ihned je dražbou prodali. Pod trestem pokuty bylo přikázáno, by členové komise při té inventuře ničeho nezamlčeli a nezadrželi za bratrstvy, zvláště kancionály.[2]) Cokoliv prodáno nebylo, uloženo bylo do řečeného depositáře; peníze, skvosty, zlato a stříbro odvedeno býti musilo do mincovny.

Pražská liter. bratrstva prohlásilo král. gubernium za zrušená dekretem ze dne 25. ledna 1786. (Viz příp. pražsk. magistrátu ddto. 15. ún. t. r. při aktech bratrstva u sv. Štěpána v místodrž. arch. N. 46.)

Z těchto přísných nařízení nastal nemalý rozruch zejména ve větších, zámožných a slavných bratrstvech, jež měla vzácné a skvostné svršky, zvláště kancionály, hudebné nástroje, figurálný kůr dobře zásobený, pak zpěváky a hudebníky, slušně placené. Ti a tací počali brániti sebe, svůj zpěv a hudbu, uhájeti chtějíce zároveň svých literátských platů a kostelům literátského zpěvu a

---

[1]) Shledal jsem sice v účtech některých bratrstev (n. p. novobydžovského), že při roční „konvokaci" společně pohodovali, však nikoliv, že by proto byla zrušena bývala.

[2]) Tak stalo se na př. v Labsk. Kostelci, že literáti r. 1785. neudali bratrský oltář. I nařídil v. Mayern 26. X. 1785., by vyšetřilo se, proč ho zamlčeli a oltář aby se hned dražbou prodal. K tomu doložil: „Auf gleiche Art hätte das Kreisamt bei allen Bruderschaften u. Literatenchören im ganzen Kreise nachzuforschen, ob nicht noch mehr dergleichen Bruderschaftsaltäre verschwiegen worden." — Právě tak nařídil v. Mayern též o kancionálech. Jediné o jaroměřských kancionálech čteme v dražebném protokole: „Die Singbücher sind zu fernerem Kirchengebrauche gelassen worden." (Míst. arch. ll. cc.)

jeho hudby. Poznali jsme na př. již, kterak lounští latinští literáti bránili se, zapírajíce tou příčinou raději své latinské literátství. (V. na str. 369.) Tehdáž i čeští literáti žádali, by ponechány jim byly pozemky k užívání, aspoň na léta, nájemně smluvená. Odůvodnili svou žádosť tím, že jsou ponejvíce chudí a staří lidé, k práci neschopní, kteří jiného jmění nemají a literátská pole z části pronajali, z druhé pak části úrodu mezi 24 členů (bratří) dělí. Však marné byly vše žádosti. Naprosto a bezohledně odmítl je von Mayern, odepsav: „Die böhmischen u. lateinischen Literaten sind mit ihren Gesuch ... unsomehr platterdings abzuweisen, als zu Folge höchster Vorschrift die Verrichtungen der Literaten bei aufgehobenen Literatenchören von selbst aufhören u. von den Literatenchorvermögen auf Unterhaltung der Figuralmusik, welche nach der neuen Kirchenordnung gänzlich aufzuhören hat, u. da alle gestiftet gesungene Messen in stille zu verwandeln sind, nichts mehr passirt werden kann."

Tedy ani poslední vůle závětníků, nadacemi pojištěné, nemělo šetřeno býti! — Proto marně žádalo i těch posledních 18 literátů v Poličce, by jim ta „literátská louka" ponechána byla, dovozujíce, žeť jejich předzpěvování tím více bude třeba nyní, ježto figurálná hudba má úplně přestati. Marně je v tom podporoval i děkanský, ba sám krajský úřad. — Z téhož důvodu odbyta byla i žádosť bílinských literátů a učitelů za ponechání liter. platů.

Literáti v Labském Kostelci žádali, by ponechali jim kancionály. Ale v. Mayern rozhodl: „Es bleibt bei der schon geschehenen Abweisung der Bruderschaftsvorsteher in Ansehung der Aus folgung der Kancionale, da sie wirklich zum Literatenchor gehören [1]) u. wenn solcher aufhört, zur Kirche gar nicht mehr nothwendig sind." (!) — Rovněž tak odbyty byly žádosti literátů plzeňských a třebenických. — Marně ujímal se literátů sám hradecký biskup Hay, milovník jejich zpěvů, dokládaje samému císařskému dvoru, že ten zpěv mateřským jazykem konaný, s císařským úmyslem se srovnává. (Tadra, 60.) Marně i jiní mocní přátelé přimlouvali se za ně.

Co kdo literátskému bratrstvu po zrušení ještě dlužoval, bylo též bez odkladu a bezohledně vymáháno. Tak nařídil von Mayern vzhledem k třebechovickému bratrstvu: „Die Aktivaus-

[1]) Literáti dokazovali, že jsou majetkem kostela.

stände per 93 fl. $25\frac{1}{4}$ kr. sind . . . ohne alle Nachsicht allenfalls executiv einzutreiben." Tak čteme v aktech i jiných bratrstev. Ba i to musili bývalí literáti vraceti, co vybrali z bratrských důchodů po 29. dubnu 1785. Tak bylo jindřichohradeckým vrátiti 44 zl. 20 kr, a žádosť jejich za slevení té částky v. Mayern zamítl doloživ: „nöthigenfalls executive den Betrag einzutreiben." — V Příbrami měli literáti vrátiti 2 zl. 30 kr. přebraných peněz, ba i děkan měl vrátiti 6 zl. za literátské mše již odsloužené. Tak měli vrátiti též Berounští, co přebrali za r. 1785. a i děkan 1 zl. za zpívanou mši v první neděli adventní; neb rozhodl v. Mayern: „Da der Literatenchor von selbst aufhört, kann für die Zukunft auf das den 1. Adventsonntag sonst gehaltene hohe Amt, auf die dabei gemachte Musik, auf die Literaten für den Roratengesang nichts mehr passirt werden, u. diesz Alles hat künftig zu unterbleiben."

Toto jednání král. gubernia řídilo se docela dvorním dekretem ze dne 20. června 1786. N. 1463., jenž nařídil takto: „Da der Religionsfond zur Seelsorge u. nicht zur Bezahlung der Kirchenmusik gewidmet ist, letztere aber nur in jenen Kirchen beibehalten werden mag, wo sie ungeachtet der veränderten Umstände u. der hin u. wieder verminderten Eingänge (t. po zrušení bratrstev) gleichwohl aus den eigenen Kirchenmitteln bestritten werden kann; so kann den Chorregenten eine Entschädigung des ihnen durch die Aufhebung der Bruderschaften u. **Koleda** entgangenen Gehaltes aus dem Religionsfonde nicht geleistet werden." (Gaksch, Gesetzlex. I. 466. „Chorregenten.") Bylť zabrané jmění literatských bratrstev odvedeno do náboženského fondu Sem tam byla nějaká z něho částka přiřknuta škole neb chudobinci, zejména v Praze. [1])

Bratrské kapitály, u sousedů, stavů a j. uložené, byly hned vypověděny a vymáhány. V tom jediné bylo povoleno na žádosť chudých dlužníků, by spláceli své dluhy na lhůty, obyčejně desítiroční. Nájemníkům polí, luk a rybníků byl nájem též vypověděn a pak tento majetek prodán. — Bylo-li ve správě bratřiny též

[1]) V zrušovacích aktech pražských bratrstev zavírá se i výkaz toho, co ze zabraného jmění liter. bratrstev přiřknuto bylo chudinským ústavům: od liter. kůru v Týně 643 zl. $24\frac{3}{4}$ kr., od lit. k. u Matky Boží 15 zl. 33 kr., u sv. Jindřicha 1070 zl. $5\frac{39}{56}$ kr. (!), u sv. Martina 107 zl. $7\frac{3}{4}$ kr., u sv. Michala 223 zl. 6 kr., u sv. Petra 767 zl. $27\frac{11}{28}$ kr., u sv. Vojtěcha 224 zl $19\frac{7}{8}$ kr, u sv. Štěpána v. 665 zl $46\frac{25}{56}$ kr, na sv. poli a v Podskalí po 52 zl. a u sv. Mikuláše na M. Str. 269 zl. $3\frac{1}{2}$ kr.

fundační neb nadační jmění, bylo z bratrského vyloučeno a svému účelu přiřknuto a odevzdáno. (Viz na př. liter. bratrstvo u sv. Petra na Poříčí v Praze.) Všecky jistiny, pozemky, požadavky, nájmy a dluhy bratrstev byly přísně a přesně vyšetřeny a úředními doklady, obligacemi, výpisy a výtahy z veřejných knih a bratrských matrik a zápisníků, pokud bylo lze, dotvrzeny, jména a hypotéky dlužníků a nájemníků zjištěny, by nemohlo nic umlčeno býti. Tou příčinou zavírá se v zrušovacích aktech liter. bratrstev, obzvláště zámožných, též mnoho místních zpráv, pro místopis té které farní osady důležitý. Tak při čáslavském, českobrodském (mnoho), jaroměřském, jindř. hradeckém, kouřimském, labskokosteleckém, libáňském, litomyšlském, lounském, novobydžovském, pardubském, plzeňském (mnoho), poličském (velmi mnoho), příbramském, v Sadské, při velvarském, vlašimském, vysokomýtském (zvláště mnoho), žateckém a žebráckém. Nejvíce zpráv zachováno tam o týnském liter. bratrstvu v Praze, ježto zde uložen i bratrský zápisník (matrika).

Při řečených dražbách z pravidla nejhůře ceněny byly kancionály, jak jsme při mnohých již udali. Rychnovský rukopisný kanc. z r. 1606. vydražen byl za 4, čti čtyři krejcary, dva jiné staré za 6 kr. Sama licitační komise uznala za dobré omluviti ten žalostný prodej; však neměla jiného důvodu nežli, že prý nikdo na ty kancionály nepřidal! Jiné 4 staré, psané kanc. prodali za 8 kr. — V Náchodě prodalo se **27** dílem tištěných, dílem psaných zpěvníků za 1 zl. 48 kr., tedy jeden k druhému po 4 kr., v Sadské 2 kanc. za 30 kr., ve Vysok Mýtě tři „Cithary“ za 20 kr. a Božanův „Slavíček“ za 17 kr. Týž Slavíček vydražen v Miroticích za 30 kr., v Litomyšli za 36 kr., druhý za 34 kr., ale jeden velký kanc. prodán za 10 kr. (!), dva velké, staré kanc. čáslavské prodány za 15 kr. — V Kutné Hoře prodán 1 foliový, na pergaméně skvostně psaný kanc. za 1 zl., jiný papírový za 32 kr., šest jiných starých kanc. foliového formátu za 21 kr. (!), čti dvacet a jeden krejcar! (Viz, co řečeno o nich na str. 307.) 14 kancionálů in IV. prodali za 28 kr. (po 2 kr.!) V Kolíně prodán 1 kanc. za 18 kr.; ve Vlašimi koupil děkan tři rorátní knihy, 4 velké a 19 malých kancionálů, tedy 26 jich za 1 zl. 4 kr. V Jindř. Hradci prodán 1 starý kanc. za 2 zl. 2 kr. a jiný, menší prý ceny, za 1 zl. 3 kr., v Pelhřimově velký rorátní kanc. za 1 zl. a 3 malé za 33 kr. V Lišově koupila obec dva staré, opotřebované kanc. pro kostel za 31 kr. Tak stalo se i v Lomnici (za 30 kr.). V Třeboni prodán velký kanc. za 1 zl., dva malé za

10 kr., ve Vodňanech velký graduál za 1 zl. 33 kr., v Berouně 2 staré rorátní kancionály za 10 kr. A jediné v Klatovech shledáváme, že ten velký, krásně malovaný kanc. podnes zachovaný prodán byl aspoň za 8 zl., ač jej cenili za 24 zl.; však ostatních 25 kanc. prodáno za 1 zl. V Lounech prodali ten velký český graduál, krásně malovaný, za 9 zl.[1]; však nyní musili dáti Lounští za něj † Donebaurovi 3200 zl, jak laskavě se mnou sdělil lounský ob. starosta Dr. Hilbert.

Vedlé toho změřme a oceňme, jak ohromná ztráta způsobena byla českému národu těmito lehkovážnými dražbami, dobře pamatujme dražbami, nikoliv „Konyáši"! (Srovn. na str. 414.) Napočítal jsem tak rozmrhaných kancionálů všeho druhu v zrušovacích aktech na sta a mezi nimi nemálo uměním vzácných a drahocenných, z nichžto nyní daleko větší část je ztracena. Promrhaný to statek a poklad národní! Co jen pražských je na vždy zmařeno! Jediné týnských bylo 62 všeho druhu a z těch zachovaly se tuším jen dva foliové díly nádherně a krásně malovaného českého graduálu v knihovně pr. křižovníků a jeden mšál („Missalis fraternitatis lete Curie 1521") v zádušním úřadě pr. (Tadra, 64. Zde viz výkaz všech.) Kam se poděly ostatní? Kde jsou jindřišské, štěpánské? (Sr. str. 217. sl.) Kde ostatní? Zachovaných podnes jest pramálo.

Jak lehko vážili sami úřadové ty kancionály, na jevo jde na př. z licit. protokolu náchodského bratrstva (ddto 10. VIII. 1786.). Psánoť v něm: „27 Stück verschiedene, theils gedruckte, theils geschriebene Gesangbücher, so nur zum **Zerreissen** als geschriebenes Papier gebraucht werden kann." (!) Pak ovšem nebudeme diviti se, že prodali celou tu haldu zpěvníků za 1 zl. 48 kr., Kutnohorští svých šest foliových kanc. za 21 kr. atd. Podobně usoudili inventární odhadci dvou foliových kanc., pěkně vázaných, v Třebenicích, že jsou nepatrné ceny („von geringem Werthe"). A tento zlý duch času, pohrdání těmito vzácnými památkami staročeské zbožnosti, umění a slávy bylo tehdáž obecné. Kéž by obce raději byly řídily se příkladem král. hradeckých měšťanů. Městská rada Hradce n. Lab. skoupila po zrušení lit. bratrstva při dražbě sama celý poklad krásných, ba i skvostných kancionálů zrušeného bratrstva, než aby byla dopustila jeho

[1]) Pamatujme, že Franuš dal za (svůj) král. hrad skvostný kancionál z r. 1505 55 kop pr. gr., Litomyšlští nad 118 kp. gr. m., překrásný žlutický graduál stál 283 kp. a 12 gr. m., „rybářovský" kanc. (od sv. Kříže Větš.) 400 kop gr. m.

zmaření neb rozptýlení po světě. Jak bohatý byl, viděti podnes na 13 zpěvnících z něho zbylých a v městském museu pilně chovaných.[1])

Několik kancionálů odevzdáno bylo pr. univers. knihovně, jak svědčí listina místodrž. arch. pr. (v Brudersch. akt. bez čísla) „Recognitionen über erfolgte Kanzionale u. Bruderschaftsbücher.“ Přiložena k ní konsignace kancionálů a jiných zpěvníků, univers. knihovně odevzdaných, jak dosvědčil Raf. Unger, prvý její bibliotekář. Byly to: *a)* zpěvníky kouřimského lit. kůru: dva velké, pergamenové kanc., v svinskou kůži vázané a mosazí pobité, 1 malý papírový kanc. téže úpravy, 1 Šporkův (t. j. kanc. Božan. „Slavíček“), 1 valdštejnský k., 1 kniha mší Louitonových a 6 tištěných zpěvníků; *b)* tři velké pergam. kancionály českobrodského lit. kůru, *c)* 1 perg. kanc. labskokosteleckého l. kůru z r. 1577. — Kromě nich nachází se tu i 1 graduál býv. liter. bratrstva u sv. Havla. Jiný kancionál bratrstva od sv. Michala na Starém Městě Pr. z r. 1587. jest v Česk. Museu, 1 graduál haštalských literátů v arcibisk. knihovně v Kroměříži a druhý díl graduálu malostranského bratrstva v měst. achivu pražském.

Několik foliových kancionálů, nádherně a krásně malovaných uloženo v c. k. dvorní knihovně a v ambrasské sbírce (nyní cís. dvorn. uměl. museu) ve Vídni. V dv. knih. jsou: *a)* ohromný kanc. kutnohorský z r. 1490. (č. 15.501.), bohatě v zlatě a v barvách malovaný; *b)* ohromný kanc. čáslavský z r. 1557. (č. 15.503.), jejž Táborský pořídil kdys pro čáslavské literáty; *c)* „rybářovský“ kanc. z r. 1568. (č. 15.509.), jenž patřil kdys literátům od sv. Kříže větš. v Praze. V „býv. ambras. sbírce“, nyní c kr. dvorním uměleckém museu chovají se: *a)* smíškovský v ll. 1491.—93. pořízený na Horách Kutných patrně pro bavorskou liter. družinu; *b)* šternberský z ll. 1499—1500., jenž byl pro bechyňské františkány pořízen a náleží k nejkrásnějším t. č. uměleckým výtvorům. — I v té okolnosti, že odkázány byly tyto skvostné umělecké památky sbírkám nejvyššího dvoru, jeví se důkaz veliké umělecké ceny jejich. Náležejíť skutečně k nejkrásnějším a nejdrahocennějším pracím staročeské miniaturní malby, jak jsme se srovnáním nejkrásnějších osobně přesvědčili. (Viz, co řečeno o nich na str. 189.) — O jiných kancionálech, jež obecné záhuby této znikly, na jj. mm. jednáno bylo.

---

[1]) Viz naši zprávu o nich v „Cyrillu“ 1891. č. 7.

Avšak ještě jinou a to nemalou ztrátu utrpěl český národ zrušením řeč. bratrstev. Pobránoť a rozptýleno bylo jím též mnoho pozemků, jistin, důchodů a dávek, jež byly pramenem výživy celým třídám obyvatelstva (učitelům, literátům, sousedům a j.) a stálým podnětem zbožnosti a umění. Riegger (l. c. X. 179.—184.) udává, že na jistinách pobráno bylo liter. bratrstvům celkem 62.729 zl. 4¼ kr. A to nebylo vše; neb v tom výkaze nezavírají se všechna bratrstva. Kromě toho sestavil ze zrušovacích úředních akt i výkaz toho, co stržila komise za náčiní a nářadí, pak za bratrské pozemky při dražbách. Za pozemky se stržilo celkem 64.234 zl. 23½ kr. a za ostatní svršky 4865 zl. 19 kr. (l. c. 286.—290.) Však uvážíme-li, za jaké šarapatky prodány byly kancionály, jež pořizovali si literáti za drahý peníz, tedy právem říci můžeme, že bylo v svršcích mnohem více zmařeno národního jmění nežli 4865 zl. 19 kr. Nebylo by nám za těžko z dějin bratrstev vypočítati alespoň 100.000 zl. Ale byť bychom tak i neučinili, jeví se i z úředního výkazu všeho liter. kůrům prodaného a sebraného celkem: 131.828 zl 46¾ kr. Jak veliká to na onen čas summa, službě Boží a obecnému dobru českého národa na vždy odcizená a nenahraditelná!

A to-li vše na mysli máme, pak teprve dovedeme náležitým způsobem a plnou měrou pochopiti, jak velikou, jak těžkou ránu daly tyto barbarské licitace staročeskému umění a životu, takže nelze ani nám ubrániti se domněnce, již i Tadra vyřknul (l. c. str. 60.), že stalo se to za účelem rychlejší a všeobecné germanisace Čechů; jinak by tak neslýchaný vandalism, uprostřed míru a pod rouškou osvěty provedený, zůstal nerozluštitelnou psychologickou hádankou. [1])

Byloť sice dvorním dekretem vydáno nařízení, by v Čechách založilo se dne 15. ledna 1786. „jedno jediné laskavé sjednocení pod ctihodným a hlavním, ohledu všelikých společností předobře příslušícím jménem účinlivé lásky k bližnímu pod všemohoucí ochranou Spasitele našeho Ježíše Krysta.“ Za tím účelem byl také zvláštní český a německý cirkulář vydán od „královského českého gubernium dne 19. prosynce 1785.,“ jímž toto nařízení po celých Čechách bylo prohlášeno. Ale jaká to „láska k bližnímu,“ jež bližnímu ze srdce trhá, co mu bylo po staletí k srdci

[1]) Pamatujme, kterak se osvědčili liter. kůrové ve Stříbře, v Litoměřicích, v Prachaticích a j. téměř poslední baštou českého jazyka v těchto městech, když byla poněmčena. (Viz o tom na str. 433. a j.)

přirostlo, v čemž viděl nemalou a neposlední část a chloubu svého národního bytí a žití, čímž oživoval stále zbožnou mysl svoji a čeho konečně i nezbytně třeba bylo na náležité opatření a ozdobu všeliké bohoslužby. Nemilosrdné a bezohledné zrušení literátských bratrstev zarazilo národu českému do srdce ostrý, ba smrtelný hrot, jenž rázem přeťal tepnu jejich blahodějné činnosti a žalostnému úpadu liturgického zpěvu a jeho průvodu dvéře dokořán otevřel. A těmito dvéřmi přivalily se teprve ony kalné proudy pseudoliturgického zpěvu a ještě horší hudby, jež neznajíce a nedbajíce ani vznešeného ducha katolické bohoslužby, ani pečlivých o něj předpisů církevních, žalostné zaplavily a otrávily naše kostelní kůry spoustami nepovolaných hudců a hudebnin, jimiž trpí a těžce stonají z převalné části podnes. Tady sluší hledati hlavní pramen úpadu českého zpěvu bohoslužebného; neb staré, dobré zpěvníky rozptýleny, na mnoze roztrhány, jako veteš odloženy. Dědictví po nich nastoupil — „normální zpěv,“ jenž na mnoze straší podnes a jako sladký jed otravuje ducha pravé, staré zbožnosti v mysli mnohých vědomě i nevědomě, zúmysla nebo neobmyslně. — Vedlé pravdy napsal o něm Baeumker (D. kathol. Kirchlied . . . III. S. 10.—12.): „Das katholische Gesangbuch, auf all. h. Befehl. Ihr. k. k. apost. Majest. Maria Theresia zum Druck befördert . . . u. die sogen. „Katechetischen Gesänge“ . . . sind, wie selbst von Kaunitz gesteht, in ihrem „Inhalte äusserst wässerig.“ A o jejich nápěvích dokládá: „Die Singweisen . . . sind ebenso wässerig u. nichtssagend, wie die Texte.“

Doložiti jest nám, že v několika městech udržela se liter. bratrstva i přes to zrušení a působila dále a v některých působí podnes. Tak stalo se na př. v Prachaticích, ve Stříbře, v Králové Hradci, v Táboře, v Německém Brodě, v Pacově, (viz o těchto dvou zprávy občas v „Cyrillu“ podávané), v Černovicích (podnes valné) a jj. Podivno, že právě z těchto měst není také žádných zrušovacích akt (vyjma Pacov) a rovněž tak nedostává se jich také z Budějovic, z Přelouče, Ml. Boleslavě, Mělníka, Netolic, Písku, Sobotky a Sušice, ač tam liter. bratrstva jistě byla.

Však mrazivý dech, který zavanul ze zrušovacích dekretů, přece také s nějakou částku dotknul se i těch zbylých bratřin; neb nejedno z nich dotud čím dál více a více toliko živořilo, staré umění zpěvné v nich vymíralo a s ním také ty krásné staročeské písně. Nákaza „normálního zpěvu“ zobecněla, členové vymírali, nových méně a méně přistupovalo, ježto mrazivý duch času považoval tu vzácnou službu Boží na kůru za nízkou službu;

(„Angelorum musicae consortes!“) Následkem toho též nejedno z těchto zbylých bratrstev již docela zaniklo, neb zaniká. Však v Něm. Brodě, v Pacově a v Černovicích statečně drží a činí se podnes.

Morava a Slezsko.

Na Moravě a v Slezsku zdá se, že nebylo vydáno zrušovacího dekretu jako v Čechách; alespoň nenalezli jsme po pilném pátrání i v brněnské místodržitelské registratuře (archivu) žádných zrušovacích akt jako v Praze. Toliko o liter. bratrstvu ve Žďáře bylo nám sděleno, že císařem Josefem bylo zrušeno. (V. na str. 380.) Proto zdá se nám, že na Moravě zanikala ta liter. bratrstva namnoze následkem zlého ducha náboženského indifferentismu, jenž jako upír zalehl tehdáž na všecka bratrstva a způsobil obecný úpad jejich i beze zrušovacích dekretů. Znamenáme to na př. na liter. bratrstvu novoříšském, o němžto čteme zápisy až do naší doby; avšak od r. 1799. „odpovědi a zpěv při pohřbech“ vzali literátům a odevzdali učiteli, literátům pak ponecháno jen českých písní a modliteb při zemřelých a pohřbech, pak při zádušní mši. Ostatní český zpěv jejich zůstal. (Žídek v Obzoru, l. c. 227.). A taková změna stala se asi též při ostatních liter. bratrstvech, ježto poměry místní a okolnosti časové byly u všech stejné. Z udaných příčin prořídl liter. kůr novoříšský tak, že nyní zbyli toliko dva literáti. Tak stalo se i s jinými liter. bratrstvy, jako v Čechách. Však i na Moravě některá ještě podnes houževnatě se drží, na př. novolhotští a súchovští literáti na Horné zemi slovácké, o nichžto svědčí V. Houdek, že „z Raškova a Šumberova kancionálu podnes společně zpívají.“ (Moravské Ornam. III. str 5. a 76.) A později dí: „Jako v četných okolních vesnicích slovenských, trvají t. i na N. Lhotkách a v Kuželovém podnes v plné činnosti literátské sbory.“ — Též ve Zlíně udrželo se liter. bratrstvo do našeho věku (Viz na str. 376.) a ve Žďáře l. P. 1866. bylo obnoveno.

Ale takto-li bylo na Moravě, zůstala-li tam liter. bratrstva, nebyla-li úředně zrušena, s podivem tážeme se tím větším: jak bylo tedy možno, že i na Moravě a v Slezsku nastal právě tak jako v Čechách žalostný úpad všeho posvátného zpěvu? Myslím, že na pravou příčinu jeho uhodil milý náš přítel a spolureformátor na Moravě Lud. Hollain v „Cyrillu“ r. 1888. na str. 84. a sl. Pramenem úpadu stal se i zde neblahý zpěvník, z nejvyššího roz

kazu ve Vídni „nákladem katechetické bibliotéky“ vydaný, o němž byla již nahoře řeč. Toť byla naše společná Pandořina skříň, již nadělil nám josefinský Epimetheus, „Normalgesang“ nazvaný, a z níž, když předkové ji otevřeli, vyřinula se ta žalostná spousta světáckých a bezcenných melodií, které svůdným a kalným proudem svým smetly staré, krásné, chorálné nápěvy a zpěvy české. Bylť vydán dvorní dekret dne 9. února r. 1782., v němž prohlášeno bylo: „Drittens. Ist auch die allerhöchste Willensmeinung höchstgedachter Sr. Majestät (císaře Josefa II.), dass der Verkauf der katechetischen Lieder mit Melloteyen frey gestattet u. daher nicht nur allein jeder Pfarrer sowohl in Städten als auf d. Land für die Pfarrkürchen, sondern auch jede Herrschaft für Schulen bei den Pfarr- u. Filialkürchen,... ein Exemplare dieser Lieder zum Gebrauch der Schulmeister zu kaufen verhalten werde. Zufolge dess wird jeder Pfarrer und Fikarius ein Exemplar,... für die Pfarrkürchen auf Kosten der Kürche anzuschaffen, sonst aber die behörige Mitaufsicht zu tragen haben, das von denen Schulmaistern die Kinder im Singen dieser Lieder in der Schul nach u. nach unterrichtet u. sodann die Lieder in der Kürche mit der Orgl gesungen werden.“ (Viz P. Lamb. Karner: Der Klerus u. die Kirchenmusik. Wien 1889.) Tímto dekretem odcizeni byli kantorové a rektorové starým krásným zpěvům literátským a vnucen byl jim ten „normálný“ světácký zpěv a skrze ně i škole a lidu. Toť byla věru nejjistější cesta k rychlému a obecnému rozšíření tohoto nového světáckého zpěvu, k zničení starého dobrého vkusu lidu a k zaštípení mu triviálného nevkusu, jejž přenesnadno jest napraviti.
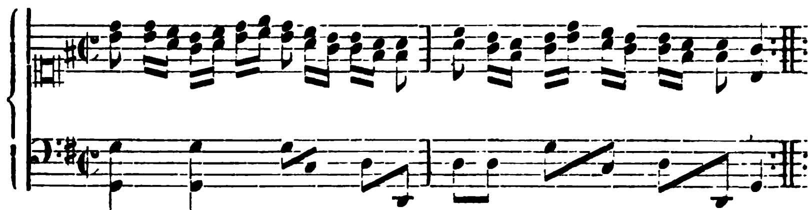
Žel Bohu vedlé vzoru onoho úředního zpěvníku německého. dle jeho „katechetických (sic!) písní s melodiemi“ spracoval a vydal pak Tomáš Fryčaj pro „vlastence moravské“ i český zpěvník: „Auplná kniha duchovních písní katolických k veřejné a domácí pobožnosti...“ v Brně u J. J. Gastla r. 1801. Pravíť v předmluvě k 5. vyd.: „Za mustr (!) a pravidlo své práce jsem sy předložil Kancionál německý, na poručení sl. pam. Marye Terezy.e, Král. a Cýsař. Ř., od katechetů Vídeňských vydaný.“ [1]) Hinc illae lacrymae. Odtud záplava
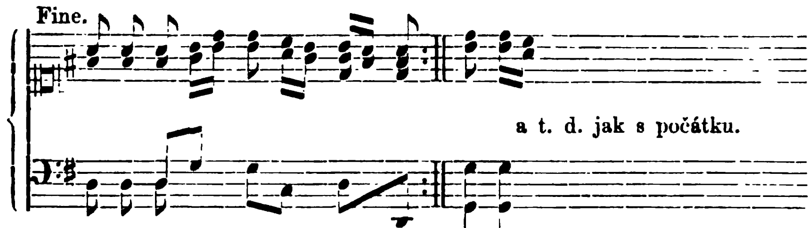
[1]) Do slova tak napsal již r. 1788. do původního vydání „Písně duchovní“. Mezi 62 nápěvy zde přidanými, shledali jsme toliko šest vážnějších, ostatní jsou lehké, světské zboží, ba i plevy mezi nimi, na př. č. 18.:

Moravy a to rychlá jak povodeň; neb do r. 1808. vydán byl Fryčajův kancionál čtyřikráte, r. 1830. již po sedmé, ježto jej přijali netoliko obě diecése moravské, nýbrž i mezi pruskými Slezany a uherskými Slováky se rozšířil. (Viz Čas. Katol. duchov. 1831. III. 446.)

Ale ku podivu! Nezaplaveny všecky kraje moravské. Starý, jadrný vkus přece leckde „normálnému“ zpěvu se vzpouzel a držel se staročeských písní i na dále. Toužilť Fryčaj v předmluvě V°. vydání výslovně na to, že jsou také „školní rektoři vlažní a na své zastaralé obyčeje zasedlí“ (versessen!), což nemůže znamenati než ty staré literátské kancionály a písně. A skutečně. Nahlédneme-li do rukopisných kancionálů novolhotských a súchovských literátů a jj., z nichž podnes zpívají, shledáváme tam plno staročeských písní. Znamenáme z toho, že zejména na té Horné zemi slovácké jako ve všem životě národním, také v tomto zpěvu zachovali si domácí, starobylý ráz houževnatě. Z části tak shledáváme i v hradišťském kraji. Tak dosvědčil učitel J. Danický z Roučky asi r. 1819., že ve všech kostelích Vsetínského panství

Nr. XVIII.

A dle této kalamajky měla na př. zpívati se „píseň odpol. před křesť. naučením“:

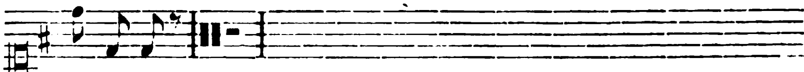
„Ó Bože, rač požehnati
to dnešní naučení,
které se bude konati
k tvé a nám spasení:“ A t. d.

Též školní píseň k Duchu sv. a jj. A podobných plev jest tu více, na př. čč. 6. 10. 58. 60.

zpívají se kostelní písně, jež od mnohých let se udržely. Sedm z nich sebral a poslal zemskému guberniu, jež vydalo rozkaz, by sbíraly se po celé zemi staré památky. Jsou to staré známé písně české: Minula noční hodina, Anděl Gabriel, ten čistý posel, Narodil se Kristus Pán (lydicky), Kristus Syn Boží narodil se nyní, Poděkujmež Pánu Bohu a vzdávejme čest (o umučení Páně). Umučení našeho Pána Jezu Krysta (počíná: *c̄ - c̄ - ċ - ha* - **h** - **g** - **f**!), Třetího dne vstal Stvořitel z mrtvých, náš milý Vykupitel," samé to staročeské známé písně vyjma tu postní „Poděkujmež." Vánoční „Narodil se Kristus Pán" má dokonce ještě závěr staršího tvaru: { *d̄ - c̄ - ċ-h-a - g* / nám, nám narodil se. } — Jiný sešit od nepodepsaného zasylatele písní na řeč. gubernium obsahuje tyto staročeské písně, od lidu zpívané: „Vesele zpívejme, Boha Otce chvalme, Poslouchejte křesťané, co se jest stalo před lety dávno v Betlémě, Vstalť jest této chvíle ctný Vykupitel, Kristus Ježíš Nazaretský, kterýž jest umřel za všecky, Vstoupil Kristus na nebesa, allel." (Rozenpl.) — V Březové zpívali „při hrubé" kromě předepsané „normální písně" též několik Fryčajových střídavě, zejména a po výtce „Bože před tvou velebností" s prvým nápěvem písně „Hier liegt vor D. Majestät." Touž píseň zaslali také z jiných osad. — Z Velkého Ořechova zaslal učitel Brožek seznam písní na celý rok. Kromě normálné písně „Před Tebou se klaníme" a více Fryčajových obsahují se tu i tyto staročeské: „Maria, M., nad slunce jasnější, (viz str. 445.) Pod tvůj plášť se utíkáme, (tamže) jež má zde hrozný nápěv, P o s l á n j e s t a r c h a n d ě l k M a r y i P a n n ě, (jižto zpívali v adventě denně, ale již pokaženým nápěvem). O vánocích, dí, nezpívají v kostele „komických" [1]) písní, nýbrž o jitřním mezi lekcemi „K r y s t u s S y n B o ž í" nápěvem prý prastarým a o b e c n ě z n á m ý m. O vzkříšení zpívá se „Vstalť jest této chvíle ctný Vykupitel," a o svátcích po mši sv. zpívá se s lidem „Třetího

[1]) Tím asi myslil dudácké a j. p. písně („pastorelly"), jakou zaslal také na př. Vojtek, učitel z Morkovic, jež počíná v Cantu:

dne vstal Spasitel“ (V. str. 17.) — Všecky tyto a ostatní písně zpívali z Fryčajova kancionálu nápěvy buď porušenými neb „normálnými.“ Celkem však z těchto zásylek poznáváme, že ponejvíce v adventě, postě a o velkých svátcích udržely se krásné staročeské písně, což dosvědčuje, že byly hluboko zakořeněny v srdci lidu a tudíž buď bylo nemožno, neb nesnadno, „vypleti“ je z něho. Proto i Fryčaj uznal za dobré, do své „Auplné knihy“ (1801.) též „některé písně ze starožitných moravských kancionálů mezi své vtrousiti,“ čím více mu povědomo bylo, „že tyto **staré písně posavad obyčejné a běžné jsou** “ (V. „předmluvu.“) Však i doznává, že je sem tam pozměnil, že „se opovážil mnohé z těchto ... písní něco málo zopravovati, někde dle svého zdání buď lepší veršovectví (!) neb smysl výbornější vtrousiti.“ Co pak jeho nových „normálných“ nápěvů se týče, nepřímo přiznal, že se lid právě pro ně od jeho nových písní odráží; neb žádá, 2. „by se od uvedení těchto ... písní tím neodráželi, že tak rozličné a mnohé melodie na ně je lidu obecnému nezcestné a nesnažitedlné dělají.“ Jakž tedy i nyní nesnadno jest lidu ten porušený vkus vybíti z myslí a srdcí, tak nesnadno bylo tehdáž ten starý, dobrý vkus, po staletí chovaný a pilně pěstovaný, lidu vzíti. Proto připojil i on také dobrou radu, by „muzykální rektorové obzvláště v zimě po odpoledních službách Božích na varhany je lidu zahráli a od schopnějších zpěváků neb zpěvaček předzpěvovati nechali.“ Proto připojil k své „auplné knize“ zvláštní přílohou na zad i nápěvy. Však tyto nápěvy sám neupravil, ježto „v tom sběhlý nebyl“, jak přiznal o sobě, nýbrž „odevzdal je k vypracování kunštátskému školnímu rektoru Pohlovi. A tento rektor to byl, jenž „mnohé starožitné melodie ponapravil“ (viděli jsme jak), „je schopnostem lidu sprostějšího směrnějšími (!) učinil a na novo složené písně nové liboznějící (?) melodie složil.“

Zdaž divu potom, že následkem této nové „opravné“ činnosti v zákoutí, zapomenutí neb dokonce i na zmar přišlo pak na Moravě mnoho těch starých rukopisných kancionálů, jichžto zachované zbytky svědčí o prastaré domorodé vzdělanosti a dobrém, zdravém vkusu toho dobrého, moravského lidu?

Závěr.

Ze všeho, co jsme posavad o posvátném zpěvu svých předků a o literátských bratrstvech na základě bezpečných pramenů poznali, jasně na jevo vychází, žeť v pravdě tato bratrstva to byla,

jež řečený zpěv v českém národě nejúsilovněji a nejvydatněji pěstila, zachovávala a stále zvelebovala, s ním pak a jím také ducha pravé zbožnosti v českém národě až do našeho věku dochovala. Násilným jich zrušením zmizel z národa českého velký a mocný činitel národního života jeho, jehož přední a nevšední ozdobou byla právě tato zbožnosť, ke všemu podniku a zdaru velice prospěšná.

Nyní teprve pochopíme plnou měrou, jak oprávněné byly tužby a nářky, od církevní vrchnosti na diecésní synodě pražské l. P. 1863. takto projádřené: „I nelze nám slovy dosti vylíčiti smutné následky, z potlačení sborů literátů vzešlé. Netoliko že pěstování nábožného zpěvu vůbec zaniklo, i velebnosť a návštěva služeb Božích i domácí pobožnosť spolu i spasitelné vychování mládeže, anobrž i veškerá mravní povaha katolických rodin velice utrpěly ... Čím bolněji nás takovýto nešťastný osud oněch spolků dojímá, tím ochotněji toužíme, aby opět vzkříšeny byly.“ (Acta et Stat. syn. Prag. 1863. cp. 13. V. překl. v Blahov. 1864. str. 147.) Tak toužili církevní vrchnosti též na krajinské synodě pražské r. 1860. (Cap. VII. al. 2.), poukazujíce také na pravý prostředek na trvalou jich obnovu stálým cvikem dítek ve škole, z níž jak jsme poznali, brali také literátské kůry sobě dorost, zpěvu znalý. Proto i diecésní synoda budějovská rok na to prohlásila: „... Non possumus non quam ardentissime exoptare, ut confraternitates ejusmodi, ubi exstiterant, resuscitentur, et etiam alibi, quantum fieri potest, introducantur.“ (Cp. XXXI. pg. 66.) I slíbil a podal pak biskupský Ordinariát brzy potom návrh stanov literátských bratrstev, nové době přizpůsobených (Ordin. ll. 1864.), jakž učinila pražská synoda již rok dříve. Toto přání opětovala pak i druhá synoda budějovská l. P. 1875. (cp. VI. pg. 12.) Bohužel stala se tato spravedlivá a důležitá přání jen praskrovnou měrou skutkem. Půda nebyla dosti připravena. Mezi tím vznikla mocná touha i po nápravě liturgického zpěvu a jeho průvodné hudby. Tato touha zrodila cyrilské jednoty, jimž přirozenou měrou pečovati jest i o nápravu a obnovu českého zpěvu při bohoslužbě soukromné. Proto mají tyto jednoty liturgické, latinské či figurálné zpěváky i české. Ejhle! tuť vidíme obnovu starých literátských bratrstev s dvojím kůrem, latinským a českým, či figurálným a chorálným, jak staří říkávali, uskutečněnou. Po čem naše synody tolik toužily, vyplnilo se. Toliko název se změnil. Nezbývá, než aby tito přirození dědicové staroslavných literátských bratrstev po zemích českých též tak obecně se rozšířili, jako kdysi

ona bratrstva. Hostina připravena. Třeba jen, by pozvaní se jí nestranili lichými výmluvami, nébrž aby povoláni jsouce, učinili se též vyvolenými. —

V druhé následující části tohoto dílu poznáme jednotlivé skladatele tištěných kancionálů XVI. a následujícího století, jakož i jejich kancionály, a poznáme na skladbách jejich, jak starý čas a jeho dobré, přesné a krásné nápěvy písní znenáhla ustupovaly skladbám ducha nového, svaté církvi cizího, skladbám onoho ducha, z něhož vytrysknul gallikanism, febronianism a josefinism. I myslíme a doufáme, že pak celý tento díl druhý poskytne hojně poučení a materiálu k vydání velkého, kriticky protříbeného a upraveného kancionálu, jež ovšem bez předchozích kritických dějin posvátného zpěvu staročeského jest nemožno, jakž jeví se i v polské literatuře na publikacích Dra. Js. Surzyńského a v německé na velkém díle Baeumkrově, nyní právě III. dílem dokončeném: „Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen.“ Neb že k úpravě nového, kritického a cenného kancionálu třeba jest po většině přihlížeti k staročeské písni a z ní hojně a ovšem i s kritickým rozmyslem čerpati, o tom dle všeho, co jsme posud poznali, není pochybnosti. Čím starší, tím lepší. Doznali toho i Němci na sobě, ježto na stejných holičkách octli se s námi. Ale i Poláci a Chorvaté. Poláci již vstávají s námi. — Hodláme za tou příčinou, bude-li možno a vítáno, vydati též historický zpěvník, výbor to nejkrásnějších písní staročeských s nápěvy a texty.

Ukazovatel věcí a osob.

—•—

(Čísla naznačují stránku.)

31*

C.

Č.

D.

E.

F.

G.

H.

Ch.

I.

J.

K.

L.

M.

R.

Seznam písní a liturgických zpěvů.

(Jinojazyčné písně tištěny jsou *ležatým* písmem.)

[1]) Ej ten, Aj ten.

Strana

Strana

Strana

Strana

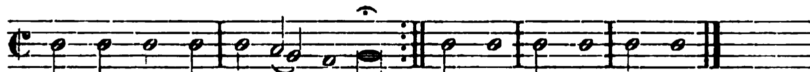

Doplňky.

Na str. 7. na 4. řádku sdola k slovům „ona známá“ přidej: „Kyrie magna Deus.“

Na str. 27. na 9. řádku sdola k „a d.“ přidej: „Tak rozuměti jest nám proto i nápisu dačického graduálu na li. 69.: Toto Et in terra může se zpívati mnohými notami, jak kterého času v obyčeji jest.“

Na str. 44. na 22. ř. shora přidej před pomlčku toto: „Ale ku podivu! Pav. Paminondas Horský podává tuto „slovanskou píseň,“ jakž ji nazývá, ve svých „Písničkách křesťanských,“ ač l. P. 1596. vytištěných, přece s tímto nápěvem nejjednodušším:
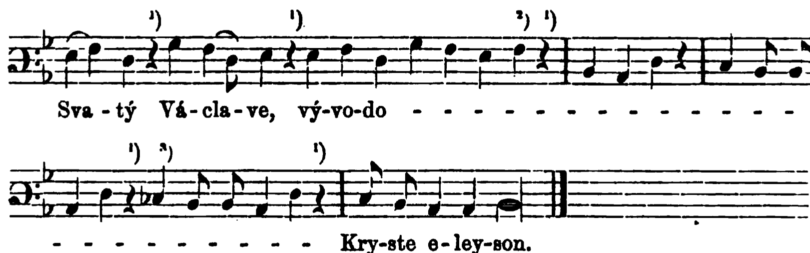

„Ho-spo-di-ne po-mi-luj ny
Je-zu Kry-ste po-mi-luj ny
Ty's spá-*sa* vše-ho mí-ra
Spa-siž ny i u-slyš ny
a t. d.
zizž a mir v na-ší zem-ly.

Krleš, Krleš, Krleš.

Ježto byl Paminondas v čase, kdy tento zpěvníček složil, opatem v Emausích na Slovanech, na snadě jest domněnka, zdali nápěv této slovanské písně není snad původní, ježto nejjednodušší jest, ještě jednodušší nežli onen břevnovského mnicha z r. 1397. Máť toliko jednu nezměněnou melodickou frázu, od níž všecky ostatní známé nápěvy poněkud se liší. Také text je ještě staroslovanský, jemuž Pam. patrně již nerozuměl, jak svědčí tvary spasa místo spase a zizž místo žízň.“ (Srovn. I. díl t. Děj. str. 28.) Či sám Pam. jej tak upravil, snad pro pohodlí zpívajícího lidu? Bohužel Pam. sám ničeho nesděluje o tom, odkud jej vzal.

Na str. 45. přidej k 6. řádku: „V podstatě týž nápěv jeví se i v Paminondově zpěvníku „Písničky křesť.“ (Viz na hoře).

Však i zde notuje Pam. toliko prvou slohu, nikoliv tři jako olom. rukopis. Zvyšuje nápěv o kvartu a počíná takto (v baryton. *F* klíči):

2. sloha je zde: „Nebeské jest dvorstvo, 3. Pomoci my tvé žádáme. Víc jich zde není.

K str. 120. a 148. Že i v Sušici bylo liter. bratrstvo již v XV. stol., tomu nasvědčuje zmínka o Bartošovi, literátu ze Sušice k r. 1451. v „knize zápisův městských Nového Města Pražského od r. 1446.—1453.“ (V. Čas. česk. mus. 1840. d. II. str. 163.) Praví se tu o něm, že slíbil Svatošovi, měštěnínu Nového M. Pražského „dovésti některakého běhu v alchimii a nedovedl toho“ na velikou škodu Svatošovu. — Co tu slovo „literát“ znamená, nepoznáváme sice z téhož zápisu, ale dobře seznáváme z ostatních zpráv té doby o literátech. [4])

Na str. 123. k 10. řádku sdola přidej k pomlčce: „Viz také Tomkova „Dějep. Prahy IX. díl na str. 252.

Na 133 str. na 7. ř. sdola stůj: „V Kutné Hoře byla nyní dokonce tři liter. bratrstva (nikoliv dvě), jedno ... a třetí při kostele Panny Marie na Náměti. O tomto třetím svědčí zachovaná listina literátů kůru P. Marie na Náměti z r. 1592., v nižto žalují kutnohorské radě na nepořádky svých starších. V této listině rozvláčného slohu zmínili se tito literáti výslovně o jeho vzniku řkouce, že „ten kůr od dobré paměti Ne = (?) Mikuláše Kolínského, toho času šafáře mince na Vlaském dvoře s povolením Vašich milostí (roz. císařského rychtáře pp. šepmistrů a rady, jimž psali) jest vyzdvižen“ ... (Kutnohorský archiv, číslo 4657.) [5])

[1]) Pam. klade zde pomlčky „suspirium;“ noty pak má černé „semibreves“ a „minimas.“

[2]) Zde má asi býti *f* nota, jaké v olom. rukop. *c* (= *f*).

[3]) Jediné k této *e* notě přidáno ♭. (Srovn. nápěv chrudimsk. kanc. na str. 217.)

[4]) Díky vzdáváme p. c. k. sondn adjunktu Voglerovi za laskavé sdělení.

[5]) Viz celou žalobu v listinných příl. čís 7. — Vzdáváme vřelé díky vctp. archiváři Dvorskému za laskavé sdělení této listiny a tři jiných ještě v poslední chvíli nám zapůjčených.

Na str. 145. k 14. řádku přidáno buď: 1. L. P. 1597. dne 22. srpna přijala městská rada rakovnická pro literátské bratrstvo „officium dedicationis templi," jež jí zaslal Mikuláš Diviš Berounský, varhaník na Starém městě Pražském. Tento Diviš patrně sám složil toto vícehlasné officium, jakž nepřímo vysvítá z odpovědi Rakovnických Divišovi. Odepsalif mu: „Psaní Vaše s officium dedic. templi ... jsme přijali, kteréhožto officium na tak rychlý čas přezpívati dáti, harmonie přeslechnouti a o ní dobrého, ani scestného soudu vydati nemohše, toho do příhodnějšího času sobě poodložiti musíme." Další výpověď svědčí o nemalé dovednosti rakovnických literátů a o hojné zásobě jejich kůru vícehlasnými hudebninami. Psalif Rakovničtí dále: „Ačkoliv pak páni literáti naší obojího kůru latinského i českého k tomu času dedicationis templi několikero officium od jiných i od nás přijaté a schválené mají a na nich poctivě přestati mohou, však nic méně též officium, od vás nám odeslané také přijímáme." A t. d. „Remunerace dali mu za to officium 1 kopu míš.[1]) Z toho přípisu znamenáme, že rakovničtí literáti zpívali také vícehlasná officia nikoliv ledabylá, nébrž vybraná, přezkoušená a schválená.

2. Roku pak 1603. poslal Šimon Žlutický, radní písař v Rakovníce, Ondřeji Hánovi, varhaníku v Slavkově dvoje „vynotované officium," jedno „super quid admiramini," druhé „super praeter rerum seriem." [2]) Měl je také „školnímu p. kantorovi, pokudž toho žádostiv bude, k vynotování zapůjčiti." (Tak dle opisu arch. m. Rakovníka.)

3. Léta P. 1597. v outerý po sv. Tomáši obdrželi a vděčně přijali purkmistr a rada m. Rakovníka „harmonii duodecim vocum" („wokum"), kterouž jim p. „z Chmelovic z Radonice v Roudnici" připsal a poslal „pro oslavení písma sv. a připomínání sobě památky narození syna Božího." Děkujíce mu za ně připověděli, že se mu toho vším dobrým přátelstvím odmění, ačkoliv, jak doložili, „při kůru našem literáckém v tolika diškantích táž harmonie zpívána býti nemůže." Vizme v tom opětné svědectví, že rakovničtí literáti zpívali tehdáž též vícehlasné zpěvy, ač ne tak mnohohlasné, jako shledali jsme na př. při královéhradeckých.

---

[1]) Opis z archivu m. Rakovníka, jejž s námi laskavě sdělil p. z. archivář Dvorský.

[2]) V královéhrad. rukop. shledali jsme na táž motta dvě officia (1 šest. = 2. osmihlasné.) V. str. 249.

K str. 154. o žlutickém bratrstvu přidáno buď: „Sousedé a členové žlut. bratrstva neb cechové, kteří některé drobnomalby a initiálky řeč. kancionálu velkého folia svým nákladem pořiditi dali, jsou tito: Jan Kalihrách, sladovník, a Melichar kožešník (při officium „o křtění Pána Krysta," Viktorin Motejlek (na li. Q XIIII.), Daniel Geldnar „z Ousti n. Labem" (na l. M II. překrásná zde jeho podobizna) „aetatis suae 82." Jan Roubal, pernikář (na li l IIII.), Jiřík Sova (na li. E 1., kdež výrazná podobizna jeho), Jan z Proseče, jinak Šalda, Jan Škorně z Frimburgka (zde znak jeho, však nikoliv podobizna, jakž udáno v Pam. arch. l. c. V. 154. str. t. Děj.), Jakub Vavrovič, An. Plavenský, Bartoloměj Košman a Anna, manželka jeho, Havel Lubenský a Martha, manželka jeho (opět podobizny, při „Sanctus summum") a jj. Pak cechové: řemesla ševcovského a koželužského (koželausšk.), řeznického, soukennického, „knapovského" a sladovnického. Drobnomalby t. kanc. náležejí k nejkrásnějším výtvorům staročeským. Původcem jejich byl velký mistr drobnomalby Fabián Pulér, jehož monogram F z r. 1558. dvakrát se v kanc. jeví (při znaku města Žlutice a při znaku pánů z Mišně a z Plavna) Malován byl tedy t. kanc. l. P. 1558. (Viz fototypické snímky všech řečen. drobnomaleb v knih. uměl. průmysl. musea v Pr.)

Na str. 176. na 2. řádku přidej k slovům „V Žluticích byl český kůr:" jak dosvědčuje český graduál, jenž mu náležel. (Viz o něm na str. 154. a předešlý dodatek.)

Na téže str. 176. k 15. řádku s dola přidej l. čt. toto: „Svědectví o figurálném zpěvu rakovnických literátů poznali jsme již dříve. (Viz doplňky k str. 145.)

Na str. 184. Přidej k 4. řádku od konce: „Viz doplněk k str. 154."

K str. 194. (11 řád. s dola) dodáváme, že táž knihovna sl. umělecko-průmyslového musea chová také 37 krásných fototypických snímků initiálek a drobnomaleb z litoměřického (viz str. 134.) a 20 snímků žlutického kancionálu. Srovnáme-li je s předešlými, shledáme v nich mnoho společného, ba i stejného, zejména v rostlinném ornamentu, z něhož snadno vystihneme znaky a známky české školy, české drobnomalby. Toliko lidské tváře ve figurálné malbě, jeví na sobě na mnoze cizí, nečeské typy. Upozorňujeme na zvláště bohaté a skvostné drobnomalby litoměř. kanc. na l. XIII[a]. (Seslání Ducha sv.), na l. XX. (Večeře Páně),

na li. A (Rorate, obraz. zvěstování Py. Marie) a jj. — O Žlutických viz doplněk k str. 154.

Na str. 196. na 17. řádku s hora k slovu „ornamentiky“ přidej lidové.“ Starší doklady národní ornamentiky poznáme ve velkobytešském graduálu. (Viz obraz. příl. čís. 5.)

Na str. 249. na 20. ř. z dola k slovům: „Quid adminiramini“ přidej toto: „Viz 2. doplněk k str. 145.

Na str. 315. přidej na 16. ř. s hora k „58 kr.“: „Zpívali tedy kolínští literáti též roráte.

Opravy.

Na titulním listě na 7. řádku s hora místo „v Táboře" čti „v **Praze.**"

Na straně XIII. přidej k 12. řádku: „a grammatika česká." Pak: „Synodus archidioecesana Pragensis" (z r. 1605. Vydání z r. 1762.)

Na straně XV. na posledním řádku k slovům „v Litomyšli" přidej: „nyní v Karlíně."

Na str. 30. na 4. notovém řádku dej **tenorový C klíč** místo altového.

Na str. 44. na 6. řádku s hora škrtni větu: „Počíná — vzdajte."

Na str. 77. na 4. řádku s hora po závorce přidej: „se jeví"

Na str. 83. na 7. řádku s hora čti „doletel" místo „doletěl."

Na str. 103. na 10. řádku s hora čti **vší** místo vyšší.

Na str. 111. v záhlaví dej **A)** místo a).

Na str. 118. na 6. ř. s dola místo níže čti: **na str. 364**.

Na str. 132. na 7. ř. s hora místo 73. dej **189**.

Na str. 133. na 13. ř. s hora místo 82b. dej **133.**

Na str. 143. v posl. ř. ad 1. přidej: **na str. 251.**

Na str. 145. na 3. ř. s dola místo 153. dej **326.**

Na str. 149. na posl. ř. k slovu latinský přidej „**kůr.**"

Na str. 154. na předposl. ř. slova: „z jeho podobizny v něm" oprav dle „doplňku" k str. 154.

Na str. 161. na 1. ř. s hora a níže a na jj. m. čti Charvátsko místo Chorvátsko. Toť maďarský tvar; český od pradávna jest Charvátsko, Charváty a t. d.

Na str. 176. na 15. ř. s dola čti: „Illumina**s**" místo „illumina**s**."

Na str. 202. v záhlaví čti: „literata" místo: „literaria."

Na str. 219. čti *α*') místo a).

Na str. 219. 14. ř. čti **400**. místo 66.

Na str. 226. na 4. ř. s dola před slova: „Vykvetla **hůl** Ar.“ **28.**)

Na str. 230. na 1. ř. s hora dej β') místo b.)

Na str. 236. musí Cantus firmus na notovém systému míti tenorový, nikoliv altový klíč. Tekst tu počíná: „**Votce**,“ nikoliv Otce.

Na str. 259. jsou ty dvě černé noty na druhém řádku v dole špatné. Mají býti: ♦ ↑

Na str. 263. přidej před čísla 1. 11. a 13. (na řř. 19. 20. 21.): **v. v. v.** (= verš).

Na str. 265. na 19. ř. s dola čti. **B)** místo b).

Na str. 277. na 17. ř. s dola místo „níže“ dej; **391**.

Na str. 300. na 18. ř. s dola čti čís. 4. místo **1**.

Na str. 329. na 17. ř. s hora k slovům „české liter.“ přidej „**bratrstvo.**“

Na str. 422. na 8 ř. s dola čti: „Kancionál **má** místo: „Kancionál, **jenž** má.“

Na str. 429. na posledn. ř. čti: „**Budou**“ místo: „Viz.“

Na str. 430. na 13. ř. s dola k slovům: „číslo 1.“ přidej: „**a 2.**“

I.

Hudební přílohy.

(Číslo 1.—6.)

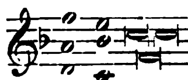
ÚVOD.
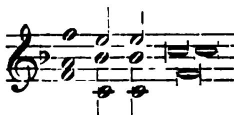
—•—

K těmto přílohám povšechně dodáváme, že je věrně sdělujeme dle rukopisů, jak povinnosť dějepisci káže. Toliko staré klíče vyměnili jsme za nové, nyní obvyklé klíče, pro snadnější čtení. Nebylo vždy snadnou prací podložiti v opise hlasy pod sebe jak náleží, čehož v rukopisech není. Byloť nám v té příčině třeba každou partituru zvláště probádati. I poznali jsme, že shodují se s tehdejší theorií hudebnou a velmi pečlivě a skoro bez chyb jsou psány. Při polyfonových skladbách není text pod noty podložen tak, jak se má zpívati, nébrž napořád, jakž bylo tehdáž obecným zvykem. Tak opsali jsme jej i my, rozdělení sobě k jinému vydání zůstavujíce.

Skladatel tištínského kancionálu čerpal svůj trojhlas (1. číslo našich příloh) „Krystus příklad pokory" patrně ze stejného zřídla jako původce velkého kancionálu sedlčanského ze XVII. stol., kdež jej také shledáváme. Však ani tohoto zřídla, ni skladatele neznáme. Skladba vyniká umělou imitační polyfonií, kdežto v bzeneckém kanc. jeví se v prostém rouše homofonovém. Týmž umělým rouchem přioděn jeví se i čtverhlas 2. čísla „Otče náš milý Pane", jehož Cantus firmus melodickým skladem lákal k imitačnímu spracování. Proto jeví se v naší staré hudebné literatuře několikráte tak složen. (Viz na př. Hudebné pam. staročesk. od Zvonaře v ll. šedesátých vydané, seš. 1. a j.) Třetí číslo „Bože Otče sešliž nám" obsahuje trojhlas Trojana Turnovského, bohatou polyfonií volně spracovaný. Pro přirovnání přidali jsme k němu jiný trojhlas téže písně z mladoboleslavského rorátního kancionálu. Cantus firmus je zde velmi plynným a lahodným kontrapunktem ostatních dvou hlasů opředen a krásně ověnčen. Že měl neznámý jeho skladatel při této skladbě na mysli nemenší

vzor, než velkého mistra Jindřicha Isáka (z konce XV. stol.), poznali jsme zvláštně z veršů „tak sladce v tvé lásce". Jejich trojhlasem:

počíná právě krásný motet téhož klasického mistra „Illumina oculos meos", jež pak s českým překladem následuje v řeč. ml.-boleslavsk. kancionále:

Viz též jiné podobné harmonické frázy. — Též Cant. firm. v trojhlase čísla 5. „Kristus jest má síla" (v tenoru) jest od ostatních hlasů podobně zapředen, však již nikoliv tak lahodným kontrapunktem ozdobným.

Šesté číslo (Vodňanského jednohlasná píseň „Nobili familia nate", v sedlčanském kanc. čtyřhlasně podaná,) jest ukázkou, jak skládali naši humanisté své latinské písně na staročeské nápěvy.

Hud. příl. čís. 1. b „Krystus příklad pokory“.

(K str. 87. Z tištínského rukop. kanc. ve Frant. Mus. v Brně M. N. 656. na li. RV. Rukop. má dva discantové a jeden altový *C* klíč. Týž imitační trojhlas jeví se i v sedlčanském rukop. kanc. velk. fol. ze XVII. stol. Několik vedlejších úchylek jeho viz při*).

1. Cantus.

2. Cantus.

Alt.

Kry-stus pří-klad po - ko - ry, Buoh

Cantus firm.

Kry-stus pří-klad

náš mi - lo - sti - vý, Ot - ce své - ho Syn mi - lý a

po - ko - ry, Buoh náš mi-lo-sti - vý, Ot- ce své-ho

je-dno-ro-ze - ný pro hřiš - né - ho

Syn mi - lý a je-dno-ro-ze - ný, pro hřiš-

*

člověka rá - čil bý-ti chu-dý,

né - ho člo - vě - ka rá - čil bý - ti chu-dý,

[1])

a jsa od věč - no - sti Bo - hu

a(č) jsa od věč-no - sti Bo-hu Ot - ci rov-

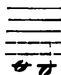
[2]) [3])

Ot-ci rov-ný.

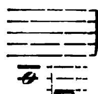
ný.

[4]) [5])

[1]) Tady má sedl. k. *c-g-f-g.*
[2]) Tady má sedl. k. *g-e-c.*
[3]) Tady má sedl. k.

[4]) Tady má tišt. ruk chybně *g*, sedlč. správně *e.*
[5]) Sedlč. končí:

Text kontrapunktujících hlasů není rozdělen na noty, nébrž psán jest pod ně napořád, jako zde v 1. cantu.

Hudební příloha čís 1. a: Kristus příklad pokory.

Bzenecký kanc. podává ji čtyřhlasně takto (v sopr. mezosopr. alt. a baryt. klíči na 4 systemech):

1. Sop.
2. „
Alt.
Baryt.

¹) Toto *g* v rukop. schází.

Hud. příl. čís. 2. „Otče náš milý Pane“.

Čtverhlas ze sedlčansk. kanc. velk. folia (ze XVII. stol.) — K str. 52. pozn. 1. Cant. firm. je v 3. discantu. Ke konci jest maličko pozměněn. Klíče rukop. kanc. jsou 3 discantové a 1 tenorový *C* klíč. Jest to jiný čtverhlas než onen Trojana Turnovsk. v Hudebn. pam. staročeských.

1. Cant.
2. „Ot-če Bo-že se - šliž nám nyní Du-cha sva-té-

2. Cant.
Ot - če náš mi-lý Pa - ne dejž nám
Pro-sí-me ať se sta - ne pro Kri-

3. Cant.
Cant. firm. 1. Ot-če náš mi - lý Pa - ne dejž
Pro-sí - me ať se sta - ne pro

Tenor.
3. Kryste, jenž jsi svým věrným seslal Du - -
Před vě-ky vy-vo-leným od Ot - ce

ho, ať nás naučí Bož-

sta Du-cha sva-té-ho / Sy - na tvé - ho ať nás naučí Bož-

nám Du - cha sva - té - ho, / Kry - - sta sy - na tvé-ho, Ať nás nau - čí Bož - ské-ho

cha sva-té-ho, - - - - - - - / nebeského - - - - - - - - rá - čiž nám této chvíle

ské - ho pravdu zá-ko-na zná - ti, pro-

ské-ho pravdu zá - ko-na zná-ti,

prav-du zá-ko-na zná - ti, pro-ro-ctví

té-hož Du - cha se-sla-ti,

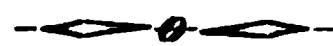
ro-ctví fa-leš-né-ho pil-ně se vy-stříha-ti.

pro - - ro-ctví fa-leš - né-ho pilně se vystříhati.

fa - leš-né - ho pil - ně se vy - stří - ha - ti.

ať bychom tebe mile mo - hli v slo - vu poznati.“

(Text jest podložen věrně dle rukopisu.)

Hud. příl. č. 3. „Bože Otče sešliž nám“.*)

(Rukop. c. k. univ. knih. pr. sig. XI. B. 1. a b. c. k str. 59.)

Sopr. Bo - že Ot-če - - - - - - - - sešliž nám ny - ní

Alt. Bo - že Ot - če sešliž nám

Bas. Bože Otče - - - - - - - - se - šliž nám ny - ní

Du-cha sva - té - - - - ho, ať on nám otevře

ny-ní Du - cha sva-té - ho, ať

Ducha sva-té - - - ho, ať on nám o - te-vře

sám prav - du zá - ko - na tvé - - ho,

on nám o-te-vře sám pravdu zá-ko - na tvé-ho,

sám prav - - du zá - - ko-na tvé-ho,

*) Text podle Trojana, však naším pravopisem. — Rukopis má mensurované noty: , jež my píšeme: .

a za-pá - lí srd - ce v nás, a - bychom tě

a za-pá-lí srd - - - ce v nás, a - by-chom tě

a za-pá - - - - - lí srd - ce v nás, a - bychom tě

mi - lo - va - li nyní i na ka - ždý čas, čas — —

*)

mi - lo - va - li ny - ní i na ka - - ždý čas, — — —

mi - lo - va - - li ny - - ní i

— — — vuo - li tvú ko - na - li a u-

čas — — vuoli tvú kona - li — — a u-če-ní

na každý čas vuo - li tvú ko-na - li a u-če - ní

*) Tady má rukopis *g* (místo *f*), což patrně chybno jest, jakž vysvítá i ze stejného místa v „slova“. Jest to jediná chyba pečlivě psaného rukopisu. Rozdělení textu na noty a skupiny not (neumy) bylo nám na mnoze teprve přidělati.

če - ní ci - zí-ho vy-stříhali se vždy pil-ně, tvé - ho

ci - zí-ho vy-stříha-li se vždy pil - ně, tvé -

ci - - - - - zí - ho vystříhali se vždy pil - ně,

slo - va ži - vé-ho — — — — dr - že-li se — — — —

ho slova — — ži - vé - ho dr-že-li

tvé - - ho slo - va ži-vé - ho dr-že - li se

sil - ně, tak sladce v své lá - - sce v po-

se sil - ně tak slad-ce — — — v té lá - sce — — — —

sil - ně, tak slad - ce v tvé lá - sce

ko-ji daj nám u - snou - - ti, ne - daj nám za - hy-

v po-ko-ji daj nám u - snou - - - ti, ne - daj nám

v po - ko ji daj nám u - snou - - ti, ne-daj

no - - - u - ti.

za - hy-nou - ti, za - - hy-nou - ti.

nám za-hy-nou - ti, ne-dej nám za-hy-nou-ti

Hud. příl. čís. 4. „Bože Otče sešliž nám“.

(Z mladoboleslavského rorátn. kancionálu. — K str. 59. — Klíče rukop. jsou: dva altové *C* kl. a baryton. *F* klíč, ale připsáno: Discant, Tenor, Bas. Discant klade tu písař v původním smyslu, neb tu zavírá v sobě noty od *f*—*g*. Proto klademe do opisu dva tenory (a bas).)

Bo - že Ot-če se-šliž nám ny - ní Du - cha

Cant. firm.

Bo - že Ot - če se - šliž nám ny - ní Du - cha

Bo-že Ot-čc se-šliž nám ny-ní Du-cha

sva-té-ho, ať on nám o te - vře sám

sva - té - ho, ať on nám o - te - vře sám

sva - té - ho, ať on nám o-te-vře sám

pravdu zá-ko-na tvého, a za-pá - lí srdce v nás,

pravdu zá - ko - na tvé - ho, a za - pá-lí srdce v nás,

pravdu zákona tvé-ho, a za-pá-lí srdce v nás,

aťbychom tě milovali nyní i na každý čas

aťbychom tě mi-lo-va - li nyní i na kaž - dý čas

aťbychom tě mi-lo-va - - li ny-ní i na každý čas

vů-li tvou ko-na-li a u-če-ní ci-zí - ho vystříhali

vů - li tvou konali a u - če-ní ci - zí - ho vystří-

vuo-li tvú a u-če-ní ci - zí-ho vy-stří - ha - li

se vždy pil - ně, tvého slova ži-vé-ho drže-

ha-li se vždy pil - - ně, tvé-ho slo - va ži vé - ho

se vždy pil-ně tvé - ho slova ži - vé - ho

li se sylně, tak sladce v tvé lásce v pokoji daj nám u-

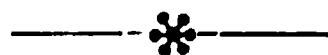
dr-že - li se syl-ně, tak sladce v tvé lásce v po-ko-ji daj nám u-

dr-že - li se sylně, tak sladce v tvé lásce v po ko-ji daj nám u-

snou-ti, nedaj nám za-hy-nou - - - ti.

snou - ti, nedaj nám za - hy-nou - ti.

snou - ti, nedaj nám zahynou - - - - - - ti.“

Hud. příl. čís. 5. „Krystus jest má sýla“.

(Z r 1567.) K str. 201. Rukop. gradual c. kr. univ. knih. v Praze, sign. XVII. A. 32. na přední desce a 1. listě. — V záhlaví psáno: „Písnička pěkná duarum, též i trium (t. hlasů), kdyť se líbí, zpívej“. Klíče rukop.: Alt, Tenor, Baryton. Mají nadepsáno: Discanta (!) 5ta (roz. „vox“), Tenor 8va (roz. vox), Basſa I^a (r. vox).

Alt.

Tenor.

Bas

Krystus jest má sý-la i spa-se - ní, po - - tě-

še - ní ve všem mém zarmúce-ní; jáť v je-

ho mo-ci ve dne ta - ké v nocy zia - dám pomo - ci.

Hud. příl. čís. 6. „Nobili familia nate“.

(K str. 216. Klíče sedlčanského originálu: Mezzosoprán, Alt, Tenor, Bas Cant. fir. v Tenoru.)

No-bi-li fa-mi- li - a na - te, adsis no-ster ad-vo-ca-

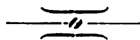
ex cor-de deprome no-stro

te, Je - su Christe bo - ne, ex cor-de de-pro-me no-stro tu-

T. T.

tu - as lau - - des.

as lau - - - - - - des.

Opravy k hudebním přílohám.

—•—

K h. příl. čís. 1. a. (Bzen. kanc.): *f* při 16. notě v 2. sopránu škrtni.

Prvé dvě noty v barytonu mají býti *d*, nikoliv *c*, jakž patrno z posledního verše.

Osmá nota od konce v altu má býti půlnotové *a* nikoliv celá nota.

V h. příl. čís. 4. na 1. řádku k slovům: **„K str. 59.“** přidej: **„a 244.“**

Na 3. ř. místo: $\bar{f}$—g dej: f—$\bar{g}$.

Na 3. ř. basovém polož za pátou a šestou notu od konce dvě **půlnoty** (*f*, *d*) místo celých (na slova „v nás.“)

V hh. přill. od 1. čísla (a, b) — 4. třeba, by l. čt. podložil na několika místech noty v jednotlivých hlasech přesněji pod sebe.

II.

Notové snímky.

(6 čísel.)

ÚVOD.

Podáváme také fototypické snímky notového písma mensurovaného i nemensurovaného, jakým psávalo se v Čechách na počátku, v prostřed a na konci XV. století, pak v prvé polovici XVI. stol. — Rukopisy, z nichžto jsme je čerpali, pocházejí z jihu, ze středu a od východu Čech. — Číslo 4. jest ukázkou nemensurovaného,[1]) číslo 1. 2. 3. a 5. mensurovaného písma notového z XV. století. V 2. čísle jeví se nejstarší rukopisná ukázka dvojhlasu našeho z r. 1410., v čís. 5. dvojhlasu z konce XV. stol. (V. 118. str. t. Děj.) — V tomto čísle zavírá se prvá sloha latinského hymnu českého původu: „Solis preuia aurora fulgida stirpe dauidica emergens velud roſa de ſpinis.“ (Celý text jeho viz v Dreves. Cant. boh. 139.) — Číslo 6. jest ukázkou naší nejstarší písně dle úpravy z r. 1530. (V. 144. a 217. str.) — Snímek pátého čísla pořídil vdp. archivář jindř.-hradecký Js. Tišer a č. 6 odborný učitel c. k. odb. průmysl. školy v Chrudimi, p. Fil. Živnůstka, začež jim vřelý dík vzdáváme. Ostatní pořídil spisovatel sám.

[1]) Viz k témuž číslu, co řečeno bylo o téže písni v 1. díle t. Děj. na str. 169. a k 3. číslu na str. 171. a 172. t. d.

NB. V záhlaví přílohy „Krystow zywot znamenaymy“ dej čís. **3.** místo **4.**

III.

Listinové přílohy.

(7 čísel.)

Listiny jsou jasné, věrné a mnohostranné zrcadlo své doby. Proto přikládáme jich několik i k dějinám literátských bratrstev II. doby pobělohorské. Z I. doby jich s dostatek je známo, z této pramálo. K správnému soudu o ní jest jich třeba.

Opisy čísla 1. („Ja Alex. Rumpál...") 2. („Benedictus Pp. XIV.") a 3. („Ja Jan Humpolecz ...") přelaskavě pořídil náš vct. přítel K. Koepl, archivář c. k. místodrž. archivu v Praze, začež jest nám zde mu milé díky vzdáti. Opisy jsou ovšem diplomaticky věrné. Čísla 4. 5. a 6. opsali jsme sami, šesté obstaral nám vlastnoručním opisem vct. c. k. soudce Fr. Pavlíček a čís. 7. laskavě sdělil s námi vctp. zemský archivář Dvorský, začež i jim vřelé díky vzdáváme.

K str. 267. a 350.

Číslo 1.

Ja Alexander Rumpal z Kundraticz, miesstienjn Stareho miesta Pražskeho známo czinijm wssem wůbecz obzwlasstnie kdež náleží: Jakož dobré pamieti slowuttna pani Anna Foglowá, miesstienjnka Stareho miesta Pražskeho, přžitelkynie má, wedle swé swobodné wule, s dobrým rozmyslem a bediwým vwážienj yak přžednie panum Literatum Čžieskym přži sedmi osadách w Starém miestie Pražském sedm tisycz kop missenských knihami miestskými téhož Starého miesta Pražského zapsala a tak potom na smrtedlné posteli ochuzelým a splundrowaným lydem a obczem dwa tisycze kop missenských, kteréž pod aurok obyčžiegny slowuttné a wzácztné pocztiwosti panům purgkmistru a raddie y wssý obczy Nového miesta Pražského zapugcžila, gest odkázala a mnie za dystributora takowých peniez knjhami miestskymi téhož Starého miesta Pražského zržídila, tak yakž zápis a poržjzenj dotčžiené pani Anny Foglowy, gehož Actum in Cons: ff* III. post Corporis Christi et in vigilia S. Johannis Baptistae XXIII. Junij anno M. DC. XX. Mag(ist)ro (civiu)m domino Johanne Seniore Petračžek a Wokaunsstein w sobie obsahuge a zawjra. Protož gsa yá od niekterých miest zplundrowaných skrze wyslané a psanj gegich mnohokráte, abych dle takowého zápisu pani Anni Foglowe swé powinnosti dosti vcžinil a poslednj wuli gegi naplnil snažnie žiádán. Y nemoha takowé slussné gegich žiádosti oslysseti, tak cžinjm a slowuttné pocztiwosti panům purgkmistru a raddie y wssý obczy miesta Wodňan k gednomu zádussý z té summy hlawnj dwau tisycz kop missenských, gmenowitie dwie stie kop missenských (wssak bez aurokuw, kteréž na tuž summu od swatého Giržj letha 1620 až do tohoto postaupenj wzessli) a odemne nadpsanym panum purgkmistru a raddie Nového miesta Pražského pro snadýss a spiessniegssj fedruňk w této wieczy se pafsyruji,

aby ge k témuž zadussy od slowuttné a wzácztné pocztiwosti G. M. C. pana rychtárže, pana purgkmistra, panuw y wssy obcze Nowého miesta Pražského sobie zwyupominati a wyzdwjhnauti mohli, odewzdáwám a postupugj. Pro lepssý toho důwierzenj a gistssi assecuraczy dožiadal gsem se slowuttných pana Waczlawa Kocha z Kolburgku, miesstienjna Starého miesta Pražského, a pana Thobiasse Myssky z Lybosse, žie gsau k tomuto listu podle mé swé pečžieti s podepsanim swých wlastnjch ruk (wssak sobie, diediczum a budauczým swým beze sskody) pržitiskli. Gehož dáthum w Starém miestie Pražském w pondielj den swatého Giržj rytjrže letha panie tisýczyho ssestistého dwadczátého osmého.

Alexander Rumpal
z Kunbraticz mp.

Waczlaw Koch
z Kolburku mp.

Tobiaß Miſſka
z Liboſſe mp.

Original.

K str. 327.

Číslo 2.

Benedictus PP. XIV.

Ad futuram rei memoriam. Omnium saluti paterna caritate intenti sacra interdum loca spiritualibus indulgentiarum muneribus decoramus, ut inde fidelium defunctorum animae domini no·tri Jesu Christi ejusque Sanctorum suffragia meritorum consequi et illis adjutae ex purgatorii poenis ad aeternam salutem per Dei misericordiam perduci valeant. Volentes igitur ecclesiam parochialem sancti Procopii oppidi Wamberga nunc(upa)t(i) Reginorhadecen. Dioec., et in ea situm altare confraternitatis S. Adalberti Literatorum nunc(upa)t(i) simili ad praesens privilegio minime decoratum hoc speciali dono illustrare de omnipotentis Dei misericordia ac B. B. Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, ut quandocunque sacerdos aliquis secularis vel regularis missam defunctorum in die Commemorationis defunctorum et singulis diebus intra illius octavam ac in una feria cujuslibet hebdomadis per ordinarium designanda pro anima cujuscumque confratris et consororis dictae confraternitatis, quae Deo in caritate conjuncta ab hac luce migraverit, ad praedictum altare celebrabit, anima ipsa de thesauro ecclesiae per modum suffragii indulgentiam consequatur, ita ut ejusdem domini nostri Jesu Christi ac beatifsimae virginis Mariae, Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a purgatorii penis liberetur, concedimus et indulgemis. In contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Praesentibus ad septennium tamen valituris. Datum Romae apud S. Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die VII. Januarii MDCCL. Pontificatus nostri anno Decimo.

Gratis pro Deo et sacra.

D: Card ina)lis

Pafsioneus mp.

A tergo:

Productum et recognitum hoc indulgentiarum breve Apostolicum ac pro feria sexta cujuslibet hebdomadae approbatum R(egin)ae Hradecii die 10. Junij 1750. Publicetur.

Joannes Joseph Sax,
Vicarius g(enera)lis et Officialis. mp

K str. 131. a 306.

Ex officio. Copia.

Čislo 3.

Ja Jan Humpolecz z Nelechowa oznamugu timto listem obecnie přede wssemy, kdež cžtěn anebo cžtauczy slyssan bude, že dobrym aumyslem, aby chwala panu Bohu w Trog Osobach w Bozstwj gednau vždycky a wssudy se dala; dal gsem swau wlastnj cžtwrt spolu s lukamy a porostlynamy y s rybnjkem, tak gakž w swich mezech ležij nad chobotem welkeho rybnjka pržij miestys Humpoltzy panum Lyteratum nyněgssym y budauczym na ten spusob, aby na te nowie kruchtie, kteraž y swiczny na wiečžim djle mim nakladem gest udělana, pobožnie Cžesky y Latinsky wzlasst dne nedelnjho, we středu a w patek, též pržes czely Advent y na gyne swatky zpiwano bylo, a czož se pronagme z ste cžtwrtj poly zbiehne, aby za to wosk a swietlo kupowano bylo, aby to wsse poržadnie ke czti a dikuw cžinienj k chwale wiečznemu panu Bohu prži swietle a ne potómnie w sgitj společžnem se dala. Gaky pak poržadek Lyteratj w tom magj chowati, tohoto lystu neznal sem byti zapotržby wypisowati, wiedit, gak to magy wykonati: Nebo dwa přednj Lyteratj wolenj magj wykonawatj a to sprawowati a počžet z stoho, czo se sezde platu a czo se nacz wyda před gynymy Lyteratj na zegtržij po wssech Swatych každeho roku cžinjti, aby tak wsse ržizeno bylo, gakby panu Bohu se lybilo. A z ste cžtwrti nicz wicze nema panu a držitely nadepsaneho miestys Humpolcze placzeno od Lyteratuw bitj, nežly prži swatem Gyržj cžtyry grosse a przi swatem Hawle též cžtyry grosse, desatku pak žadneho nema dawano byti z te cžtwrti, neb gsau k tomu toho cžasu knieży Humpolečžti pržed przyseznymi obiwately Humpoletzkymi dowolyli.

A protož ja z poczatku psany Jan Humpoletz z Nelechowa etc. wiernym nyněgssim y budouczym panum Lyteratum, ze toho gjnam duchodu odnitj ani gak s tau cžtwrti nebudau ssaffowati, nežly podle tohoto daní meho. A tento list, w kterymž sem se

swau wlastnj rukau podepsal, dal sem opatrnym panum purgmistru a raddie gyž dočzteneho miestys Humpoltze k schowanj, aby nad tim nyniegssy y budauczy w aurżadu konsselskem postawenj ruku swau drżely a nepilne Lyteraty k wykonawanj nabjzely a napominaly, a tu cżtwrti z czela neb na dile ten, kdoz by drżel, aby nemohl s domem ani obzwlasstnie odprodawati, než dotud pod plat drżeti, dokudž by mu panj Lyterati neb konssely przaly.

Na potwrzenj tohoto meho dani a pro lepssy gjstotu pecžet swau wlastni przjwěsyl sem k tomuto lystu wiedomie a dožadal gsem se vrozenych pana Mikolasse Studeneczkeho z Passiněwsy, pana Mikolasse z Kamberka a na Libnicže a pana Waczlawa Cžaslawskeho z Borowska etc. že gsau take pecžeti swe na swiedomy podle me daly, wssak gjm beze sskody, kteremužto lystu prżiwěsyly, genž gest datum dan na Lipnicze w autery den pamatky wssech Swatych leta panie 1575.

Ja **Jan Humpoletz z Nelechowa** etc.
w tomto sem se wlastnj rukau lystu podepsal.

Concordat originali.

von Libin Kreisshaubtmann

mp.

Číslo 4.

Potvrzení pardubského bratrstva od arcibisk. a kard. Arnošta hrab. z Harrachu.

Ernestus, divina miseratione . . .

„Posteaquam pii aliquot Ss. matris Ecclesiae Catholicae et apostolicae obsequentissimi filii, qui chorum musicum (vulgo Literatorum) in parochiali civitatis Pardubicensis ecclesia exornant, ipsiusque aeterni Dei miseratione misericordias sua symphonia decantant, ad exemplum aliarum catholicarum coactatum, moreque suorum Majorum et ritu pervetusto, laudabilem confraternitatem seu congregationem Musicorum sub titulo et ad honorem assumptionis bb. Virginis Mariae pie instituerunt, quo non modo verbo, sed facto quoque et opere comprobarent et testatum redderent, Se Dei freto auxilio, constantes ad ultimum usque vitae spiritum in uera Catholica fide permansuros: ac etiam ob eandem causam Statuta quaedam ac ordinationes a fratribus ejusdem Congregationis, in divinorum obsequiorum amplificationem et auitae Religionis Catholicae conservationem seruanda condiderunt. — Volentes autem in his certius et rectius procedere, eadem Statuta ac Ordinationes Nobis cum debita reverentia exhibuerunt, humiliter supplicantes, ut suum hoc ipsorum institutum, ad majorem illius firmitatem approbare, ratificare et Autoritate nostra Ordinaria ualitare et confirmare dignaremur. Nos igitur, qui saluti omnium consulere et ut Sancta Catholica et Orthodoxa fides ubique floreat, summopere exoptamus pio eorum desiderio et justis petitionibus favorabiliter annuentes, praedicta Statuta Nobis exhibita, tamquam ss. Canonibus minime contraria, laudamus, ratificamus, approbamus et Authoritate nostra Ordinaria praesentium uigore confirmamus. — Quodsi autem aliquando illa statuta et

Ordinationes factas et conditas pro rerum et temporum qualitate et necessitate Nobis aut Successoribus nostris expediens uidebitur augere, diminuere vel immutare, corrigere et reformare, aliaque desuper necessaria et opportuna facere, id libero nostro stabit arbitrio. — In quorum fidem ac testimonium ... XIV. m. Martii Anno a Partu Virgineo sexcentesimo super millesimum Vicesimo octavo.“ (= 1628.)

(Následuje [v bratrské knížce] český překlad, pak bulla papeže Innocentia XI., jíž uděluje bratrstvu duchovní milosti a odpustky, „aby ode dne ke dni větší vzrůst vzalo.“) Po „výtahu“ z nich následují:

Pravidla

„veleslavného bratrstva pod titulem nanebevzetí vždycky neposkvrněné a milostivé Marie Panny při chrámu Páně sv. Bartoloměje v městě Pardubicích n. L. přičiněním nábožného kůru literátského v l. 1564. vyzdviženého, od nejdůst. a vysoce osvícené kníž. Milosti p. p. Arnošta z Harrachu, arcibiskupa pražského a sv. římské církve kardinála v l. 1628. potvrzeného, od Svatosti papežské Innocentia, t. jm. XI. plnomocnými odpustkami i jinými církevními milostmi v l. 1679. nadaného, nyní po třetí v l. 1764. vydaného.“ ...

(Vytištěna v t. r. 1764. u J. Kl. Tybely v Král. Hradci v knížce téhož bratrstva, jež přiložena k listinám c. k. místodržit. arch. pr., o zrušení t. bratrstva jednajícím.)

„Regule 1. Poněvadž cíl a konec tohoto veleslavného bratrstva jest česť a chválu Boží, též nejmilostivější Matičky naší Marie Panny i také všech Svatých a Světic Božích vroucně vyhledávati; pročež všickni pp. bratří a sestry povinni budou, samospasitelnou víru katolickou, až do skonání živobytí svého neporušeně zachovávati, ... dni nedělní i svátky, od církve sv. ustanovené nábožně světiti a mši sv. i kázaní slyšeti.

Reg. 2. Kdokoliv do tohoto bratrstva přijat býti žádá, povinen bude z hříchů svých zkroušeně se zpovídati, nejsvět. Svátosť Olt. hodně přijímati, za rozmnožení víry katolické, za vykořenění bludů a kacířstev a za svornosť potentátův křesťanských sedm Otčenáš a sedm Zdrávas Maria pobožně se modliti, chce-li dle listu papežského, málo výše položeného, plnomocných odpustků oučastným býti.

Reg. 3. Ti, kteří k zpěvu zřízeni jsou, spíše, nežli by se služby Boží začaly, budou povinni, na kůr lite-

rátský po druhém zvonění přijíti, písničky ranní a jiné, jak čas káže a míti chce, v každou neděli též v každý svátek pobožně zpívati. Kteří by pak přítomně zpívati neuměli, ti srdcem i ústy za rozmnožení církve katolické, za ukrácení Božího hněvu a za všeobecný pokoj i za svornosť v křesťanstvu vroucně se modliti aneb tajemství Boží, v těch písních obsažené, pozorně sobě rozjímati budou.

Reg. 4. Na kterémkoli místě bratří tohoto veleslavného bratrstva se sejdou, neslušných a Pána Boha urážejících rozprávek, ano také všech zlolajících scestností... všemožně se vzdalovati a na sobě chvalitebný příklad dávajíce, jiné svým příkladným živobytím ku pobožnostem vzbuzovati budou.

Reg. 5. Ze svých hříchů zkroušeně se zpovídati a nejsvět. Svátosť Oltářní všickni spolubratří a sestry nejméně v následující svátky pobožně přijímati budou, t: 1. na den Nového léta; 2. na d. sv. Josefa; 3. na d. sv. Víta; 4. na d. nanebevzetí P. Marie; 5. na d. Všech Svatých.

Reg. 6. Kdožbykoliv z téhož bratrstva nemocí navštíven byl, hned od domácích některému spolubratru o tom nemocném se oznámí, který povinen bude pak Rektorovi neb Vicerektorovi aneb některému z pp. assistentů t. bratrstva to přednésti a oni buď sami téhož nemocného navštívějí, aneb některého spolubratra k němu pošlou, který by jej pobožnými slovy potěšil, i také, kdyby se nemoc rozmohla, otci duchovnímu přednesl tak, aby ten nemocný církevními svátostmi časně zaopatřen býti mohl.

Reg. 7. Kdo by byl z téhož bratrstva v Pánu usnul, pp. spolubratří v určitou hodinu k domu tomu, kde by tělo téhož bratra nebo sestry odpočívalo, časně se dají najíti a někteří to mrtvé tělo, jiní světla a ostatní za marami počestně jdouce to tělo do kostela i až k hrobu vyprovázeti, 7 Otčenáš a 7 Zdrávas Maria k větší cti a chvále Matičky bolestné aneb aspoň nejméně 5 Otčenáš a Zdrávas M. ke cti a chvále nejsvět. 5 ran Krista Pána za duši téhož spolubratra neb sestry, aby jí Pán Bůh ráčil milostiv býti a věčného odpočinutí i radostného z mrtvých vstání popříti ráčil, modliti se budou."

Reg. 9. Kdyby se nějaká procesí buď na sv. Marka, buď v Křížové dni, též na den Božího Těla, aneb v kterýkoliv jiný čas pro obecné potřeby konala, pp. bratří všickni při té procesí najíti se dají a pobožnými písněmi P. Boha chváliti budou. Podobně dva neb tři literáti při pohlaví ženském půjdou a jim písně a litanie začínati a je s nimi zpívati budou.

Reg. 10. Lásku bratrskou sami k sobě i k bližním zachovají a jeden druhému nic protimyslného činiti nebude, nýbrž skutky milosrdné dle možnosti ochotně prokazovati neopomine.

Reg. 11. Každoročně na den nanebevzetí Panny Marie obnovení téhož veleslavného bratrstva díti se bude a rektor i assistenti a jiní pp. officianti buď se potvrdí aneb jiní se vyvolí. Rektor pak se svými assistenty celému bratrstvu pořádně počet učiniti povinen bude tak, aby pp. spolubratří, jaký užitek a vzdělání toho bratrstva jest, též co se jest v témž roce přijalo a kam se jest vydalo, věděti mohli.

Regule 12. Jména pp. spolubratří a sester v Pánu usnulých do obzvláštní bratrské knihy každoročně se zapíší a zapisovati budou, aby se za jich milé duše od velebných pánů děkanů a jiných duchovních otcův mše sv. sloužiti mohla.

Závěrek.

Tyto zde položené regule nic jiného nejsou toliko zlatí svazkové pravé lásky marianské, jimiž bratří a sestry téhož veleslavného bratrstva marianského k vykonání jistých pobožností a služeb Božích i skutků milosrdných v duchu věrně se sjednocují a svazují k větší cti a k chvále nejsvět Rodičky Boží, to činíce a mínice, aby jich příkladem dobrým jiní pohnuti, také tu nebes Královnu slavnou a naši při Bohu Orodovnici věrnou ve všemožné uctivosti majíce, ji ctili a milovali. Ty pak regule žádného pod žádným hříchem nezavazují.

K str. 335.

Číslo 5.

Pergamen. listina archivu metropol. kapitoly pražské, sign. LXVII. 26. (SV. fsc. IV. 6.)

(Z originálu diplomaticky věrně opsána. — Plzeňští literáti zavazují se, že dají za děkana praž. kost. Kašp. Arsenia z Radbuzy sloužiti mše po čas 10 roků. Ddto. 5. července 1624.)

Nos THOMAS SELeNDERVS A PROSSOWICZ PRIMAS, GEORGIVS DEIMEK. M. SIMON MOLLERVS NOTARIVS PVBLICVS, GEORGIVS NIGRINVS CONSVLARES, Congregationis ſeu Confraternitatis Chori Litteratorum aut Cantorum, BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE ASSVMPTAE, in Parochiali Ecclesia S. BARThOLOMAEI Catholicae Civitatis PILSNENSIS Seniores Fratres, caeterique Sodales Ciues eiusdem Ciuitatis PILSNENSIS, praesentes & futuri.

Notum facimus Vniuersis et singulis, ad quorum notitiam praesentes pervenerint. Quod Adm. Vnrabilis ac Nobilis Dnus CASPARVS ARSENIVS A RADBVSA, Metropolitanae Ecclesiae Pragensis Decanus, nec non Archiepiscopatus Pragensis Officialis, considerans, non exiguos nostrae Confraternitatis in rebus ad cultum diuinum spectantibus deffectus, motus Zelo et singulari affectu, quem ad Ciuitatem Pilsnensem Catholicam, uti patriam suam, gerit, pro honore Dei et Ecclesiae Pilsnensis decore, nobis et Confraternitati nostrae Crucem unam argenteam, continentem 29 marcas, cum omnibus aliis ad eam pertinentiis, qua in solennioribus Processionibus et Funeribus perpetuis futuris temporibus uteremur, ex liberalitate sua dedit et donauit. Quam praefati Adm. Venbilis et Nobilis Dni CASPARI ARSENII A RADBVSA, Decani Pragensis & piam donationem nos memorati Seniores Sodales dictae Litteratorum Confraternitatis, pro ornamento

Confraternitatis nostrae et praelibati Dni Decani pro perpetua memoria, grato animo recipientes, et pro eadem ipsi aliquam gratiam praestare uolentes, deliberato animo et unanimi consensu, Nos et Sodales nostros, praesentes et futuros, sub nostra fidelitate obligauimus et praesentibus obligamus atque eidem Adm. Venabili, ac Nobili Dno CASPARO ARSENIO A RADBVSA promittimus firmiter et spondemus; quod statim, postquam cursum praesentis uitae consummauerit ad DECEM ANNOS, continue se sequentibus, singulis septimanis, quo die commodius fieri poterit, unam lectam Missam defunctorum in Parochiali Pilsnensi Ecclesia, in altari BEATISSIMAE MARIAE VIRGINIS pro anima sua dici et celebrari, nostris sumptibus procurabimus: monitore et inspectore existente Adm. Rndo. Dno (qui pro tempore fuerit) Archidiacono Pilsnensi. Elapsis uero post decessum suum Decem Annis ad procurandam hanc Missam nos, posterique nostri amplius non obligabimur. Vt autem haec suprascripta circa nos atque Posteros nostros firma et inconuulsa permaneant, rogauimus Amplissimum Ciuitatis Pilsnensis Senatum, ut hisce litteris nostris, de eodem negotio factis maius ſigillum Ciuitatis suae appendi faceret. Quae datae sunt Pilsnae Quinto die Mensis Julii Anno ab incarnatione Dni M. DC. XXIV.

Číslo 6.

Pravidla liter. bratrstva v Polné.

K rozmnožení větší cti a slávy Nejsvět. Trojice sv. Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha sv., k zvelebení nejsvět. jména blah. Rodičky Boží Panenky Marie, ku počestnosti všech kůrů angelských a všech Svatých, obzvláště pak našeho velikého patrona sv. Liguriáše tyto regule pp. bratrům pobožného kůru literátského v knížecím městě Polny od starodávna založeného, zase l. 1674. na den navštívení blah. Panny Marie . . . obnovené k pilnému a pobožnostálému jich zachování a oslavení Boha všemohoucího vydány jsou.

Předně a nejprve budou povinni páni bratří pobožn. kůru literátského každý svátek a neděli po druhém pulsu do chrámu Páně dáti se v kůru najíti a vyloživše kancionály na pulpity, dokavadž by se veliká mše nezačala, všichni schopným (!) a pobožným zpěvem svým P. Boha chváliti; kdož by pak bez důležitých příčin (rozuměj nemoc a obchody) takovou pobožnosť aneb povinnosť zúmyslna zameškal a při ranních officiálů (!) se neohlašoval, má od mladších k tomu nařízených, notírován býti a napomenutí slyšeti. Pakli by jsouce zdráv a beze všeho zaneprázdnění se toho častěji dopustil a kůrem literátským opovrhl, ten má od kůru literátskýho jakožto ničemný oud odřezán a zavržen býti.

Po druhé. Poněvadž Bůh všemohoucí chce od člověka majícího čisté srdce chválen býti, budou pp. bratří povinni všickni spolu do roka čtyrykráte, t. na svátek zvěstování Py. Marie, na den navštívení Py. Marie, item na den nanebevzetí Py. Marie a na den početí Py. Marie sv. zpovědí a přijímáním velebné Svátosti své srdce očistiti, kterouž pobožnosť zameškajíc kdo bez hodné příčiny, má pokuty $^1/_2$ lib. vosku kůru liter. dáti.

Po třetí. Kdyby Pán Bůh některého z bratrstva buď chudého neb bohatého nemocí těžkou navštívil, mají se od pp. starších

každý den po pořádku dvě osoby nařídití, kteřížby nemocného na půl hodinky navštívili, potěšili, a aby tím dřívěj duši svou svátostmi opatřil a na cestu věčnou (pokud v tom Božská vůle jest) se chystal, napomenuli

Po čtvrté. Jestli by tehdy P. Bůh některého z pp. bratrů z toho světa povolati ráčil, buď všech povinnosť na jeho funus se dáti najíti a tu lásku bratrskou jak zpěvem, tak průvodem až k hrobu prokazovati (což aby se nám taky stalo, bychom rádi byli, i učiňme to dříve jinému). Na dokázání pak bratrské lásky bude povinen jeden každý jednu sv. mši za duši v Pánu zesnulého slyšeti aneb sedmkrát Otčenáš, tolikéž Zdrávas Panno Marya se pomodliti.

Po pátý. Na funusích a processích aby pp. bratří kůru literátského od jiněích rozeznáni byli, budou povinni vedle obyčeje jiných bratrství 6 rozžetýma svíčkami hned za pacholaty před pány Cantores jíti a jeden každý vedle svého umění a možnosti v zpěvu P. Boha chváliti; též i sestry téhož bratrstva nepominou se tak zachovati, jimžto na processí k začínání budou dva bratří přidáni.

Po šestý. Bude se do roka 4krát mše sv. za pány bratry v Pánu odpočivající konati a to každé suché dni v pondělí: pročež budou po každý J. M. p. děkana za sloužení mše sv. pohledávati a pp. bratří, když se jim dá vědomosť, do chrámu Páně přijíti a tu za duše zemřelých pp. bratří jak zpěvem, tak taky modlitbou Pána Boha poprositi (mají?) jeden každý svíčku rozžetou před sebou majíce.

Po sedmý. Zapotřebí jest při jakémkoli shledání na sobě dobrý příklad dáti, tak aby ze skutkův a činů jejich seznáno bylo. že oni ti jsou, kteří vůli Boží znají a plní, slávu a chválu jeho vyhledávají. Nápodobně také v chrámu Páně na kůru žerty a bezpotřebny rozpravy ty aby zanechali, ale raději s dobrým oumyslem a intentem česť a chválu Boží zvelebovali.

Po osmý. Každého roku kterýžby čas J. M. pan děkan jakožto Praeses a přední Inspektor a pp. officiales, Starší vybrali: má se jeden každý na Convocati na zdejší děkanství dáti se najíti a tu předně chvalitebná napomenutí, dáleji pak příjem a vydání peněz slyšeti, tak aby všem pp. bratrům známo bylo, což by se při takovém kůru literátským nacházelo. Při témž čase mají se taky noví literáti přijímati a tu vedle obyčeje 35 kr. a 1 lib. vosku příjemnýho složiti.

Při tom po devátý: také věděti sluší, kteřížby buď domácí neb přespolní, mužského neb ženského pohlaví do toho pobožného bratrstva literátského vstoupiti chtěli, zpívati neuměli a pro svou povinnosť neb obchody některým artykulým zadosť učiniti nemohli: i a takoví jakouž takouž dobročinnosť témuž bratrstvu dle své možnosti a příhodné příležitosti prokázati nepominou buď ňakým budoucím odkazem aneb za živobytí svého na svíčky ňákým voskem tak, aby to, co od nich ve dni nedělní a sváteční na kůru jest promeškáno, to štědrou rukou jejich zase nějakým způsobem vynahrazeno býti mohlo. Vše se však při dobré a líbezné vůli zanechává a nic se neukládá.

Povinnosť mladších literátův bude do chrámu Páně nejdříve se dáti najíti, kancionali přichystati a po zpívání zase schovati, na Convocati a funusy pp. bratry obcházeti, zvláště pak starším pp. bratrům česť a náležitou poctivosť dávati.

Povinnosť starších pánův officiálův bude příkladem dobrým jak na processích, tak funusých i na kůru předcházeti, obecné dobré pobožného kůru literátského vyhledávati, cokolivěk k věrné ruce přijmou, spravedlivě opatrovati, příjem a vydání bedlivě zapisovati a při Convocati náležitý počet učiniti a za pány bratry dobrodince, jenž by za živobytí aneb po smrti něco dobrého témuž Bratrstvu prokázali a odkaz nějaký učinili, ihned tím dřívěji po pohřbu mši sv. dáti sloužiti.“

K str. 133. doplněk.

Číslo 7.

Literáti kůru Panny Marie na Náměti žalují raddě kutnohorské na nepořádky svých starších.

(Archiv Kutnohorský č 4657.)

Jeho milosti císařské vaši milosti, pane rychtáři, vaši milosti páni šephmistři a páni spoluradní!

K Vašim milostem jakožto k vrchnosti naší a k defensorum našim laskavým, ponížené se utíkáme, na vaši milost vznášíme, kterak léta 89. po svatým Martině zapůjčeno jest s povolením naším i všeho bratrstva kuru literátského při Náměti panu Martinovi Kochanovi na snažnou žádost jeho z pokladnice naší literátský peněz hotových tři tolarův, za kteréžto tři tolary pan Ezechyel Dydactus a Jan Beranův nám i všemu bratrstvu téhož kůru Námětského v rukojemství se postavili na ten spůsob, kdyžby jim, jakožto rukojmím od nás, dvě nebo tři neděle napřed věděti dáno bylo, nám zase takové tři tolary beze vší nesnáze dáti a složiti sou připověděli, čemuž až posavád učiniti zanedbávají, nýbrž z toho posměch mají. — Druhé též na V. M^{ost} vznášíme, co se dotýče téhož kůru Námětského zde na Horách Kuttnách, poněvadž ten kůr od dobré paměti Ne = Mikuláše Kolínského, toho času šafáře mince na Vlaském dvoře, s povolením Vašich milostí jest vyzdvižen, dobrý a chvalitebný řád při zpívání pro česť a chválu buoží v něm nařízen a ustanoven byl, tak aby kteřížby zpívati uměli a tu hřivnau danou sobě od Pána Boha měli, jí těžili a v témž chrámě jméno Pána Boha našeho ctili a oslavovali a k zpívání chodili; kteřížby pak toho zoumyslně zanedbávali, ti aby pokutou peněžitou, jakž říkáme penou podle snešení a uložení všeho bratrstva trestáni, a pokutováni byli. Nad čímž po ta všecka léta i až posavad při dotčeném kůru ruku ochrannou nad námi všemi držeti ste ráčili; jakož pak i léta pominulého 90. pro smrt né-

kterých pánuv literatuv při témž kůru od Vašich milostí předešlé za starší volených a již sešlejch jiné na místě těch mezi námi za starší pány literáty, jako p. Ezechyel Didacta, Jana Berana jinak Agnusa a Jiříka Třišku, mladého pekaře ustanoviti a jim v tom přísně poručiti ste ráčili, aby oni nad tím kůrem pozor bedlivej měli a sami ku příkladu jinejm aby při zpívání cti a chval božských byli a neobmeškávali. Oni pak, ač ponejprvé drobet počali toho bedliví za nedlouhej čas býti, však brzo na poručení Vašich milostí sou zapomněli a veliké zhoršení jinému bratrstvu při témž kůru na sobě dali, takže již teď od mnohých časův od některých ani k zpívání se nechodí, nadto výše, co od nás všeho bratrstva při dotčeném kůru Sabbatales a pen do pokladnice naší literátské zbíráno a dáno bylo, tu pokladnici z kostela vzavše Jan Beranův, a maje od té pokladnice pan Ezechyel klíček sobě od nás, všeho bratrstva danej a svěřenej, z té pokladnice bez vědomí a svolení našeho nadepsaní páni literáti starší, cožkoli v té pokladnici peněz bylo, všetečně a nenáležitě vzali, marně utratili a propili, za sebou až posavad tu pokladnici mají, z kteréžto pokladnice předešlé pacholatům, kteří ze školy od Vysokého mezi nás k diškantu zpívat chodili a chodí, peníze jim na střevíce dvakrát do roka se dávalo. A nechtíce my nyní pacholat těch sobě zahnati, nemajíce pokladnice ani peněz, takové střevíce těm pacholatům od nás sou opatřeny a dány, za kteréž dlužni až posavád pozůstáváme a takových věcí od žádných předešlých p. literátův starších při témž kůru se nestalo jako od těchto. Skrze kteroužto jejich věc nenáležitou mnozí z sousedův, kteří mezi námi v bratrstvu a v společnosti byli, od nás sou odstoupili a již žádného Sabbatales ani dávati nechtí žádnej a souce od některých s toho páni starší literáti, čeho se tu dopustili, že peníze sami všetečně bez vědomí a povolení všeho bratrstva z pokladnice vzali, trestáni, z toho žerty a posměchy mají. I učinili sme psaní pánům rukojmím s počátku jmenovaným, žádostivi, aby nám zase ty tři tolary složili a dali; tolikéž, co peněz z té pokladnice naší s povolením naším nač vydáno, počet učinili, také peníze, kteréž sou od týchž pánův literátův našich starších z pokladnice bez vědomí našeho pobrány, nám takové peníze aby navrátili a složili; kteréhožto psaní jim od nás učiněného přípis pro vyrozumění toho všeho Vašim milostem poníženě podáváme, na kterýž od nich nám žádná odpověď dána není, nýbrž tomu se posmívají. I nejsouce my s nimi žádostivi žádných soudův, Vašich milostí poníženě žádáme a prosíme, že dotčeným rukojmím o tom, aby nám zase ty tři tolary bez

dalšího o to Vašich milostí zaneprázdňování dali i také počet pořádnej, co s povolením naším peněz z té pokladnice naší vydáno. nám učinili i tolikéž peníze, které sou od týchž pánův literátův starších našich z té pokladnice naší bez povolení našeho vzaty a utraceny, nám z nich právi aby byli a navrátili, a čeho sou se tu dopustili při té pokladnici, to při uvážení Vašich milostí spravedlivém buď!

S tím sebe i ten kůr Námětský Vašim milostem v milostivou ochranu vždycky poručena činíme, od Vašich milostí laskavé odpovědi žádáme a prosíme.

Literáti kůru Námětského na Horách Kuttnách.

IV.

Literární přílohy.

(14 čísel.)

Lit. a.

„Na česť paní kdožť se klaní".

(Rukopis kapitolní knihovny v Olomouci z XV. stol., č. G. O. 300. na li. 606a. V. t. Děj. na str. 43. Pravop. rukop. zde ponechán, některé skratky rukopisné jsme plně vypsali. Jest i ve vyšebrodsk. rukop. z r. 1410. Zde jeví se na vlas stejný text i pravopis i v nedůsledném **i** a **y**, jakoby jeden od druhého byl opsal. V obou jest i ta značka = místo slova **winu** v 9. sloze.)

1. Na czeſt panij ktozt ſie klani mage w pomoczi gegi miloſt odzene zloſt hrzichu ſmrtedlneho.
2. Nebt geſt panna welmi kraſna y mozt zpomoczi ſluhu ſvemu y wiernemu zbawit wſſieho zleho.
3. Sluzmez gi a rzkucz k ni panno miloſtywa k tobiet wolame nebot gma (= má) w tobie nadiegi vſliſſiz n y ſhladiz wyny ꝓſiz ſweho sina.
4. Mila matko to dietatko twe porozeny (= tvůj porod) vkog gie, at nam przegie ſweho ſmilowanie.
5. Nebt geſt na ſwiet ten drahy kwiet ſkrzie wtielenie ꝓto prziſſiel, aby tam wſſiel czlowiek w kralowanie.
6. Nebeske radoſti tu kdez wſiiebo doſti genz on raczi bez rozpaczi bozi miloſti kdez ta miloſt y wſſeczka cztnoſt yeſt beze wſſie zloſti.
7. O maia pano mila y powyſſena tys wyneſla czozt vneſla ewa prwni zena.
8. Mati naſſie wſſiech podawſſie w ſmich ſwe pokolenie vſſyſſewſſi y przigemſſi ſkrzie ſmilowanie naſſi wynu.
9. Tys pak ta przedraha panno miloſtiwa ty gſi matka a tomu dietatku bozimu Sinu znit on wiſſiel na ſwiet prziſſiel ſhladil = *)
10. Proſmez geho, at nam ſweho on ſmilowanie raczi prziti y odgyti gyz od nas plakanie.
11. Abychom zde w tomto bidle zleho kochanie zelegiecze nechagicze doſſli ſmilowanie.
12. K tomu ty przedraha panno miloſtiwa wzezrziz na ny proſiz za ny geho miloſti at nam raczi bidlo dati w nebeſke radoſti. Amen.

---

*) Toto znamení (=) napsal zde písař asi místo slova „winu" (rým k „Sinu"), pro něž nedostalo se mu již místa na konci řádku.

K str. 43. sl.

Lit. b.

„Wšichni posluchajte".

(Píseň XV. stol. z doby krále Vladislava. Rukop. kapit. knih. v Olomouci č. 300. na li. 607b. Moravismy „mosegit, boh, lona" a jj. svědčí o moravském původu Jest jiná, nežli „žaloba na husity" ve Výboru z liter. čes. II. sl. 239. sl., ač stejně začínají (pěti slovy. — I zde ponechali jsme pravopis rukopisu).

1. Wſſichni poſluchaite chwalu Bohu wzdaite y tudiez naſſie matcze choti nepoſkwrniene pana ihu Kriſta.
2. Kterazto naſſie matka zagiſte czirkew swata od Boha geſt zwolena wiernú laſkú ſpogena matka miloſrdna.
3. Kterezto ſyny ona v wierzie porodila ta matka miloſtiwa, Synom ſwim ſweho lona nykda nezawiera.
4. Wiet zagiſte matka ta, kterymi krmy ona ſwe ſyny krmiti gma. kterez ona gim dawa k ſpaſenie wiecznemu.
5. Protoz wierni krzieſtanee poſluſſenſtwie gi drzme te miloſrdnei matcze czierkwe ſwate obeczne koſtela ſwateho.
6. Skuſſili gſte mnoho zle, kterak wiſſlo welike ze mnohy ptí wierzie tak welicze odpirze pokrmu ziwota.
7. Ti czizolozni Synowe prawij ze gſu krzieſtianee, a k tomu y bratrowe, y teyz matki Synowe a matki pohrdagi.
8. Nerodte wy gich cztiti a za bratri gie gmieti, kterzi ſie waſſie matki tak ſilnie welmy ſtidij Syny ſie naziwati.
9. Otewrzete ſwe oczij a raczte znamenati odkud gſte wy wipadli a kam gſte vwedeni a ſkrze ktere wieczi.
10. Wierzte wiecze materzi kteraz wſſieczkni wieczi ktere gſu ku ſpaſenie wſſiem krzieſtanom ke czti nezāe ſwudczolharzom.
11. Neb gſu tak welmi ſlepi ze ſwietlo gyz newidij a przíliſſnie howadnij ze ſwe miloſrney matki gyz nemohu znati.
12. Malo wazte czozt ony z compaktat wymluwagi nebt k hanbie a k gich necztij boh raczil dopuſtiti ty gich cōprdaty.
13. Potom ty compactaty ynhed gſu velmi zmatli ze zadne poſluſſenſtwie zadnemu drzeti nechtij, kam chtij, tam lid wodij.
14. Alle wſſichni wierni k czirkwi ſwate przichilni, to raczte wywiedieti zet nemohu gyz trwati, nebt geſt gich ſſſk zruſſi.

15. Moſegit poſtupati tij newiernij huſaczi a ſwoy zakon zruſſiti nebt ge mu zahinuti w ty nynieiſſi czaſ.
16. Nelzet gest odolati ani w tom zniku gmieti, nebt gich bude trapiti pan Buoh a gim platiti dawne gich czinienie.
17. To czo gſu zdawna pachali mordy lupez stropili kniezij mnozſtwie gimali a k tomu y palili boh pomozi z lazki.
18. Sluſſiet gim tehoz cziniti paliti mordowati miesta gim nedawati nez sem y tam hnati beze wſſie litoſti.
19. Biehoz (= v jehož) to doufame, zet ſie gim to wſſie ſtane z a l a d i ſ l a w a k r á l e, nebt gich mocz gyz na male, wierzte tomu czele.
20. Proſmyz boha s pilnoſti at raczi swe miloſti nas krale zachowati at bi on mohl ſſirziti prawdu we wſſie cztnoſti.
21. Wſſichni hlaſſi krzeſtiane a o to pilnie proſme at to huſowſke plemie wſſieczko ſpolu zahine. Amen wſſichni dime.

K str. 393.

Lit. c.

„Nastal nám čas přeradostný".

(V. str. 393. sl. Slezská píseň z Těšínska. Sušil a Bartoš jí nemají. Zavírá se v rukop. zemsk. Františkova Musea v Brně č. 704. v seš.: „Melodien aus d. Teschener Kreise." — Psáno v ní též tvrdé ł)

1. Nastal nám čas přeradostný,
křesťané plesejte;
přišeł hod velikonoční,
křesťané plesejte.
Vyšeł z hrobu náš Spasitel,
všeho světa Vykupiteł
chváłu mu vzdávejte.

2. Lev z pokolení Judova
zvítěził, plesejte,
a roztrhł pekelného lva,
vesele zpívejte,
Prut Aronův vzkvetł krásně,
hvězda jitřní vzešła jasně,
všickni ji vítejte.

3. Jakož od velryby Jonáš
zase jest vyvržen,
tak od smrti hrozné Pán náš
nemohł být zadržen.
Co Samson sna očí protrhł
a brány pekelné potřel
nade vše zlé dotřeł.

4. Když v pátek viseł na kříži,
slunce se zatměło,
a že nesl tak velkú tíži,
jej jako želelo.
Ale když vstał, jasné vzešło,
k ukázání, že zas přišło
slunce spravedlnosti.

5. V pátek naříkal żałostně,
że jej Bůh opustił,
ale v neděli radostně
libý hłas vypustił:
Já jsem ten, jenž jsem był mrtvý,
mám kłíče pekla i smrti
a živ jsem na věky.

6. Země třásla se żalostí
na den umučení,
ale skákał (?) radostně
na Boží vzkříšení.
Andělé se ukázali
o z mrtvých vstání kázali,
radost zvěstovali.

7. Jak słunce obveseluje
svými paprskami
a temnosti zapuzuje,
když stojí nad námi:
tak Krystus své učedlníky,
jenž měli smutek veliký,
mile obveselił.

8. — — — — 14. — — —

15. Amen, amen, Hallelujah
tobě Kryste Králi
budž neskonałá česť, chváła,
że jsme dočekali
z daru tvého přehojného
hodu velikonočného.
Amen, Hallelujah.

K str. 430.

Písně ze Svorcova kancionálu (z r. 1681.)

Číslo 1.

„Vímť já jeden stromeček".

(Ze Svorcova kanc. [1681.] čís. 185. na str. 202. — Nápěvu zde není. Sušil, Bartoš, Kolár jí nemají. Srovnej s ní píseň č. 78. „Vím já zahrádku, místečko krásné" u Sušila a jj. — Jeví se také v turoluckém rukop. kanc. (uher. slov.) z r. 1684. Otiskl ji sice Heřman z Tardy ve svém protest. zpěvníku „Malý kancionál" z r. 1882. vydan., však sem tam pozměnil. Nápěv od něho podaný má novější ráz lidové písně.)

1. Vímť já jeden [1]) stromeček,
jest krásná oliva,
na kteréžto [2]) slavíček
velmi sladce zpívá.
Ach kdybych mohl vždy seděti [3])
pod tím stromem a slyšeti
hlas toho slavíčka!

2. Ratolesti toho stromu
vždy se zelenají,
široce na každú stranu
větve rozkládají.
Dvanácte vrchů ten strom má,
na kterémž slavíček sedá,
hlas libý vydává.

3. Ten slavíček nejkrásnější,
o kterémž já zpívám,
jest Krystus Pán nejmilejší,
jehožto hlas slyšeti žádám;
neb jeho [4]) hlas a řeč libá
po všem světě se rozléhá,
až srdce proniká.

4. Hlas ten jednú jsem uslyšel,
když jsem v lesi [5]) bludil;
v tom jsem k té olivě přišel,
pod ní se posadil.
I počal jsem posluchati,
ten zpěv v srdci rozjímati,
ním [6]) jsem se potěšil.

5. A když duše má dřímala, [7])
jsúci unavena,
rychle se jest probudila [8])
hlasem [9]) Krysta Pána;
když slyšela hlas slavíčka,
slova [10]) Božího Synáčka,
sladkosť ucítila.

6. O jaké já mám užitky
z mého poslúchání;
nebo krásnější muzyky
na tom světě není.
Tak mi se ten hlas zalíbil,
že bych pro něj trpět volil
rozličné zármutky.

7. Nic jiného na tom světě
nežádá duše má;
ve dne v noci, v zimě v letě
zalíbení své má
v hlasu slavíčka pravého,
Jezu Krysta Pána mého,
Krále nebeského.

8. O půlnoci já nezaspím,
s Nikodemem půjdu,
pána Krista bedlivě s ním
poslúchať budu;
Slavíček ten obyčej má,
že o půlnoci zazpívá
veselú písničku.

9. A s svatým Petrem přede dnem
já vstúpím z lodi,
než se maličko ohlédnem,
Pán po vodě chodí,
podává nám pravé ruky,
nebojme se utonutí,
Pán nás vysvobodí.

10. Vstanu ráno na svítání,
s Marijí pospíším,
zdali slavíčka zpívání
u hrobu uslyším.
Nesa v srdci svém novú mast,
modlitbu svú chci před něj klást,
najdu jej tam, smýšlím.

11. Půjdu s Kananejskú ženú,
když slunce vychází;
budu volat myslí věrnú;
Pán se již ohlíží,
hotový jest mne slyšeti,
v mém zármutku potěšiti
mne sobě nestíží.

12. S Samaritánkú v poledne
půjdu poslúchati,
u studnice Jakubové,
tam slyším zpívati
toho slavíčka nebeského,
Jezu Krista, Pána mého,
což mám víc žádati.

13. Také v nešporní hodinu
s lotrem se obrátím
k Kristu Pánu, Hospodinu,
milosti neztratím.
Tu uslyším přelibý hlas:
jistotně budeš se mnú dnes
v ráji se těšiti.

14. K večeru půjdu s Jozefem,
slunce se sklonívá;
tuť jest všechen svět zarmúcen,
Slavíček nezpívá.
Zatím musím oplakati,
smrti Krista litovati;
slz duše vylévá.

15. Večer půjdu do městečka,
Emaus řečeného;
neb mne táhne mysl všecka
jíť z světa bídného.
Ej tu celú naději mám,
že na té cestě uhlédám
zase Pána mého.

16. A když na hospodu půjdu,
abych odpočinul,
za to Pána prosiť budu,
aby se mnú zůstal.
A když pak maličko pospím
k hlasu slavíčka procítím
v den súdný; jist jsem tím.

17. Ach zpívej, zpívej Slavíčku,
přivolej mne k sobě!
probuď ospalú dušičku,
ať túží po tobě.
O Pane Kriste Ježíši
v hodinu mú poslednější
nechť mi tvůj hlas zazní.[11])

O Pane Kryste Ježíši
poručímť tobě mú duši
v hodinu poslední. Amen.

Heřm. z Tardy má: ad [1]) jediný; [2]) na kterémž libý; [3]) mohl viděti a pod t... [4]) jehožto hl... [5]) v lese bloudil; [6]) jímž; [7]) zdřímala; [8]) r. zase procítila; [9]) k hlasu; [10]) slovo; [11]) dej ať tvůj hlas slyší. — Místo dlouhého ú rukopisu má vždy **ou** A jj.

Číslo 2.

„Vímť já místo převelmi veselé".

(K str. 430. Ze Svorcova kanc. čís. 175. na li. 249. Tato píseň složena týmž prostonárodním duchem a slohem, jako předešlá, ač v ní tolik a tak něžného básnického ducha již nevane. Ve sbírkách Sušila, Bartoše, Kolára a j. jí není. Však shledal jsem ji také v kancionálku uhersko-slovenském z r. 1634. Úchylky tohoto viz pod čárou. — Pravopis vyměnili jsme za nynější, mluvnické tvary jsme ponechali. — Jest bez nápěvu.)

1. Vímť já místo převelmi veselé,
v němžto svatí Angelé
chválí svého | Otce laskavého
Stvořitele věčného.

2. Štirmecitma starců ustavičně,
majíc hudby rozličné,
hrají zvučné, | až okřívá srdce,
libé zpěvy rozkošné.

3. Tamť slunečko vychází [1]) raničko,
osvěcujíce [2]) všecko,
i nás hříšné, | syny neposlušné,
k napravení přetěžké. [3])

4. Tamť zahrádka koření krásného
a ovoce hojného;
kdož tam dojde, [4]) | ten zármutku zbude, [5])
radosti věčné dojde. [4])

5. Ač jest cesta převelice úzká
do věčného života,
kdož tam dojde, [4]) | ten zármutku zbude, [5])
radosti věčné dojde. [4])

6. Ano mnohá návěští nám dává,
hřích před oči předkládá,
aby z nich vstal, | zlého přestal
k [6]) Bohu Otci se dostal.

7. Jestliže chceš tú cestú [7]) přijíti,
krásné kvítí trhati
v té zahrádce, | v tvář Krista Ježíše
v nebi na něj patřiti.

8. Však nemůžem nic bez tvé [8]) pomoci,
rovné jsme co pútníci. [9])
bydlíc v psotě, | jako jelen k vodě, [10])
hledajíc vody živé.

9. Však má duše tebe vždycky hledá, [11])
rozdělení zde žádá
s tímto světem | s tím falešným nepravým,
rač mne rozlúčiti s ním.

10. Nežádám víc zde světské rozkoše,
nýbrž Krista Ježíše
vidět v ráji, | kdež angelé chválí,
starci překrásně hrají.

11. Bych na světě na sta, na tisíce
let živ byl, ještě více:
Počtu svému | Pánu nebeskému, [12])
nemám čím platit jemu,

12. Nežli hříchy, moje nepravosti
musím před něho nésti,
vyznávati z dluhu Pánu svému, [13])
nám všechněm laskavému.

13. Fresujem se to o slávu zdejší
v hodinu ji nám zruší, [14])
pyšné tělo | dnes ve zlatě [15]) chodí,
zítra „jej“ červi snědí. [16])

14. O dušičko [17]) ty předrahý květe,
dražšího nad tě v světě [18])
stříbro, [19]) zlato, nic tak, drahé není,
ani vzáctné [20]) kamení.

15. O dušičko rozmysli se na to,
čím se odměníš za to,
neb jsi drahú | krví vykúpena [21])
a pekla jsi sproštěna.

16. Neb se musíš před něj [22]) postaviti,
hříchy své vyčítati.
Ďábel bude na tě žalovati
chtějíc tě připraviti [23])

17. [24]) V peklo hrozné, kdež jsú muky věčné
a nikdy nekonečné;
tamť pláč, bolesť, | též zubů skřípění,
tam nikdy konce není.

18. O milý Pane Kriste Ježíši
přiveď nás v svoji říši
do té slávy, | kdež tobě česť, chvály
ustavičně vzdávají.

19. Svatý, svatý zvučně zpívajíce,
tebe vždy velebíce,
Dejž nám všem za tebú přijíti,
s tebú se radovati. Amen.

K čís. 2.: Sloven. z r. 1634. má tyto úchylky: ad [1]) v y c h o d í; [2]) o s v ě c u j e j i (?): [3]) p r a t ě ž k é; [4]) místo d o j d e má veskrz d ů j d e; [5]) z b u d n e; [6]) bez k; [7]) c e s t a u; [8]) t v e j; [9]) r o v n í jsme j a k pútníci; [10]) bydlíc v h o r e, n e b jak jelen v d o l e; [11]) t o b ě vždycky ž á d á; [12]) p o c t u Pánu nebeskýmu; [13]) v y z n á v a t i P á n u d l u h u svému; [14]) Fresujeme se o slavau (= u) zd., v hodině nám Bůh zr.; [15]) n a d u t é; [16]) zýtra h o č. z e z r í; [17]) O daušičko; [18]) n i c d r a h š í h o n a t o m světě; [19]) ſ r y b r o; [20]) d r a h é; [21]) drahau krví vykaupena; [22]) p r e d n í m musíš povstav.; [23]) c h t ě j e s e priprav.; [24]) Od 17. slohy text (násled. list) schází; však uvádí se ještě slova 17. slohy: „V peklo hrozné“. — Dle toho lze souditi nám, že i svatomartinský text jest opis kteréhosi staršího buď moravského neb českého zpěvníku.

Číslo 3.

„Ach běda mně, běda!“

(K str. 430. Ze Svorcova kanc. třetí píseň „n a ř í k á n í d u š i č e k“ (t. v očistci). Pozorujme sílu výrazu té písně, jež patrně z hlubokého vzrušení duše vytryskla. Sušil, Bartoš, Kolár jí nemají.)

1. Ach běda mně, běda!
odkud, nic nevěda,
slyším hrozné hlasy,
až vstávají vlasy?

2. Věčnosť jest ten zvonec,
jejíž není konec,
jenž tak hrozně zvučí
a v mých uších hlučí.

3. O věčnosť, o věčnosť
věku nekonečnosť!
o čase bez času,
příčina zlých kvasů.

4. O letitá leta,
již jest po vás veta!
kdo se tam dostane
věčně tam zůstane.

5. To považ člověče,
odlož světské péče,
pusť mysl do pekla,
byť se muk ulekla.

6. Tisíckrát bych radči
o pekelní draci
cpal do sebe hady,
trpěl všecky vady.

7. Za sladký bych pil med
mrzkého hada jed;
místo chleba z mouky
jedl bych pavúky.

8. Všecko bych podstúpil,
rád bych se vykúpil,
skrz oheň bych prošel,
bych jen konce došel

9. Ať jen potom mohu
odpočinúť v Bohu,
a to mé mučení
vezme své skončení.

10. Hříšníku odvrať se
a k Bohu obrať se!
Hle čeká na tebe
otevřené nebe.

11. Kdo jest mezi námi,
kterýž mně oznámí,
co jest to věčnosť pak,
jíž já se hrozím tak.

12. Zečti břehu písek
a na stromích lístek,
prach, nímž vítr věje,
i mořské krůpěje.

13. Shromažď všeckna leta
od stvoření světa,
přilož tisíckrát víc,
ještě to není nic.

14. O má duše hrdá,
nebudiž tak tvrdá!
Ey činiž pokání,
jenž hříchy vyhání.

15. Oudové stkvostnosti
nebuďtež tak zlostny!
čiňte vůli Pána,
ať vás mine rána.

16. Ach běda té duši,
která přijme v uši:
jdy (!) k ďáblům, hrozný hlas,
od Boha v smrti čas.

17. Blaze jak člověku
při skonání věku,
jemuž dí Pan nebe:
pojď, čeká na tebe. Amen.

Číslo 4.

„Jáť P. Kriste dobře vím".

(K str. 430. Ve Svorcově kanc. č. 184. bez nápěvu, třetí „obecní píseň". Prostonárodní ráz bez vybraného, ač nikoli neumělého skládání sloh, jest na té písni patrný. Za to vyniká nevšední hloubkou obsahu a vroucím citem. — Sušil, Bartoš a Kolár jí nemají).

1. Jáť Pane Kriste dobře vím,
že jednuť umříť musím;
ale kdy se to má státi
a já mám dokonati,
o tomť já nevím, můj Pane,
ty máš to v své moci samé
a sám znáš skončení mé.

2. Poněvadž pak toho nevím
a nejsú s sebú jistým,
v toběť samém svú rozkoš mám
a ji v srdci požívám.
Věřím, že jsi mne vykúpil;
když jsi pro mne s nebe sftúpil
smrť, hřích, ďábla oblúpil.

3. Protož tě prosím můj Kriste,
drž mne v tvé víře jisté
a nedej mně v ní umdlíti,
ani se kdy změniti,
aťby duše z těla mého
z toho bytu smrtedlného
vešla do ráje tvého.

4. Žádám můj Pane, po smrti
dej mi toho užíti,
abych já mohl duši svú
odevzdať do tvých rukú,
a tak u víře s radostí
mohl na lůžku s tichostí
vybřést z této žalosti.

5. Jestli by mne oně na púšti
v krajině kterékoli,
na moři aneb na zemi
neb kde je nakazení,
dle vůle tvé račil vzíti:
o rač to v paměti míti,
že's mně dal věrným býti.

6. Jestli bych z veliké mdloby
něco řekl zlými slovy,
aneb že bych obnažený
ležel neošetřený:
odpusť mi to Pane milý,
neb víš, že člověk bez síly
bývá v poslední chvíly.

7. O Pane dej mi bolesti
vrúcnosť dobře poznati,
a rač srdci mému dáti,
bych na ni mohl pomněti,
dúfajíc v tvé umučení
krve pro mne vycezení
a duše vypuštění.

8. Protož všechen se poddávám
a při tvém slovu trvám,
věřím, že jsi života Pán,
a že ty mne spasíš sám,
přijmeš duši mú v ochranu
uvedeš do tvého stanu,
kdež tebe chválit budu. Amen.

K str. 422. sl.

Z Pomykalova kancionálu (1727—33.)

Čís. 1. Píseň o nejsvět. Svátosti Oltářní na str. 396.—7 svědčí o velké úctě a něžné lásce a oddanosti k Božskému Spasiteli v té Svátosti. — Jest bez nápěvu. Prostonárodní duch a vznik jest patrný. Sušil, Bartoš, Kolár jí nemají.

1. Živ buď má milosti
Ježíši Synu Boží!
Kraluj dle libosti
mé neskonalé zboží.

Ro. Nechť já život dokonám,
živ buď můj Ježíši!
kýž tě v nebi uhlídám
v tobě své kochání mám.

2. Šťastný, šťastný jest ten sluha,
který láskú plápolá,
víc a víc miluje Boha
tak se jeho dovolá.

Ro. Šťastná, přesčasná duše,
která Boha miluje;
čím dýl v milosti kluše,
k Bohu se přibližuje.

3. Bych měl srdce na tisíce,
Krystu bych je daroval,
plápolal bych láskú více
Bohem se rozpaloval.

Ro. Všecko tobě dám
což jen nejlepšího mám;
dal jsem ti srdce (= i) tisíc,
dal bych políbení víc.

4. Ježíš jest v tomto životě
jedinké potěšení:
sebe já opustím pro tě,
tvej službě jsa oddaný.

Ro. Když pak život dokonám,
o kýž se s tebú shledám,
kýž tě v nebi uhlídám!
v tom své kochání mám.

5. Po smrtedlném nesmrtedlný
život v nebi mne čeká,
nejsem v naději zmýlený;
duch dokud dýchá, vzdýchá.

Ro. Naděje má Ježíš Pán,
život života on sám.
Jestliže ten život mám,
jiného nic nehledám.

Čís. 2. Mariánská píseň, plná něhy a vřelé prosby (na str. 488.—9.).

1. Maria, M. budiž pozdraveno
tvé přesladké jméno
na nebi,
na zemi
Maria!
nad slunce jasnější,
nad měsíc krásnější,
nad perly vzáctnější,
Maria.

2. Maria M. u Boha věčného,
Otce, Syna jeho
pros za nás
každý čas
Maria!
ať nás neopustí
v núzi a těžkosti
podle tvé milosti,
Maria.

3. Maria, M. pros Ježíše Syna,
by nám naše vina
odpuštěna byla,
Maria!
Nad hříchami (!) lítosť
a pravú skrúšenosť
vypros nám,
uděl nám,
Maria.

4. Maria, M. pros Ducha svatého,
ať nám světla svého
dá s nebe
skrz tebe
Maria.
Proti lsti ďábelské
ať v víře křesťanské
pevní jsme,
stálí jsme,
Maria.

5. Maria, M. jenž's plna milosti
přispěj s ochotností,
když budem
v úzkostí
Maria.
Hlad, vojnu, mor zažeň,
nedej by byl zkažen,
kdo tě ctí,
velebí,
Maria.

6. Maria, M. v smrtelné nemoci
přispěj ku pomoci
proti ďáblů moci,
Maria.
Když bude duše mít
z svého těla vyjít,
ochraň nás,
zastaň nás,
Maria.

7. Maria, M. v poslední hodině
ať jest mé jediné
vzdechnutí: Ježíš,
Maria!
V těch slovech chci umřít,
a na věčnosť odejít
Ježíš,
ach Ježíš,
Maria.

Čís. 3. „Duše sv. nad orla létavý“. (Viz 4. číslo Raškových příloh.)

Čís. 4. Koleda starého původu. (Má též V. Raška 92.—3. a bzenecký kanc. **1734**. Sušil, Bartoš, Kolár jí nemají. Sloha dvoudílná. Na str. 118.—9.) Bzenecký některá slova pozměnil.

1. Povězte pastuškové,
co se sběhlo nově;
zvěstujte nám na zemi,
kdo se zjevil nyní,
℟. jaké to dítě jest,
jenž [1]) v chlévě ležícímu
s poklonú dává česť.

2. Pověz Jozeffe starý,
poznal's Božské dary;
o prosím Panno Máti,
dej Syna poznati,
℟. kterého již znají
vůl a oslíček, neb ho
svým dechem zhřívají.

3. Narodil se Krystus Pán,
jenž byl proroková n,
jenž má svět vykúpiti,
ďábly oblúpiti.
℟. Marya panenka
zaslúžila chudičká
býť jeho matička.

4. Pochvalmež této chvíle
Děťátko přemilé,
jemuž všickni angelé
zpívají vesele.
℟. Všudy v každém místě,
s pastuškami na cestě
pochvalmež ho čistě.

5. O Jozeffe, o Panno
jenž Syna kolíbáš,
a z toho potěšení
veliké poznáváš,
℟. o přesvatá máti,
popřej nám této chvíle
Syna kolíbati. — Amen.

---

[1]) Bzenecký kanc. má: ne v chl. lež.

K str. 423.

Z Raškova kancionálu (1753—1755.)

(1. Koleda na str. 126.—7. — Sušil, Bartoš a Kolár jí nemají. — Znamenejme v ní předkům našim oblíbené rozdělení slohy na dva díly. Slabik ve verších není vždy stejně odměřeno. Rytmus repetice jest živý.)

1. Povězte pastýřové,
co jste viděli nové,
zvěstujte nám na zemi,
kdo se ukázal nyní.

℟. Dětátko jasné,
z panenky krásné
narodil se časně;
protož buďme veselí
všichni v Pánu,
zpívajíc chválu.

2. Pověz Josefe v světě,
co jest toto za dítě,
dítě nového rodu
i člověčího plodu.

℟. Nám jest zeslané
z panenky dané,
od dávna zaslíbené;
protož buďme veselí
všickni v Pánu,
zpívajíc chválu.

3. Ej vy angelové jasní
a duchové překrásní,
proč s velikú radostí
plesáte s ochotností?

℟. Zpívejmež chválu
novému Pánu,
chudě narozenému,
kterémuž vůl a osel,
hovádka slúží
v té jeho núzi.

4. Nebť nás hříšné na zemi
od hříchů a vězení
od ďábelského sprostil
a nás k sobě přivlastnil.

℟. Za to buď chvála
jemu vzdávána
na věky neskonalá;
protož buďme veselí
všickni v Pánu,
zpívajíc chválu.

(2. Koleda na str. 90.–91. — Sušil, Bartoš a Kolár nemají. Sloha prostší předešlé. Národní ráz a původ jest v ní zjevný.)

1. Povězte nám pastuškové
co jste viděli dnes nové.

℟. Narodil se Ježíš
v Betlémě městě
zajisté,
zajisté.

2. Ach slyštež milí kresťané
jak hrají v nebi angelé!

℟. Sláva, sláva, sláva
Bohu na výsosti
buď z milosti,
buď z milosti.

3. A na zemi pokoj lidem
majícím dobrú vůli všem.
℟. Potěš nás děťátko,
malé pacholátko,
s pokojem,
s pokojem.

(3. Koleda na str. 128.—9. Pozorujme v ní uměle rozčlánkovanou slohu se živými rytmy, vánoční náladě přiměřenými. Sušil, Bartoš, Kolár jí nemají.)

1. Posluchejte maličko,
co chci zpívati,
vypravovati
nyníčko,
že z hvězdy krásné
vyšlo jest jasné
sluníčko.

2. Panenka porodila
syna krásného,
Boha mocného
na zemi,
kterýž kraluje,
mocně panuje
na nebi.

3. Kterémuž angelové,
svatí otcové,
patriarchové
zpívají,
Emanueli
chvály veselé
vzdávají.

4. Josef, pěstún rozmilý,
děťátku slúžil;
neb po něm toužil
z vší síly.
Seno a slámu
přidával Pánu
v tu chvíli.

5. Vůl a osel, hovada,
na Pána dýchá,
pilně a zticha
zahřívá.
Maria Panna,
děťátko milé,
přikrývá.

6 Nynej Ježíši milý,
Pane vší chvály,
obrance stálý
na věky,
naše spasení
i vykoupení
před věky.

7. Nynej kvítku rozmilý,
dítě spanilé
a ušlechtilé,
Ježíši můj
Spasiteli,
Vykupiteli,
nejvyšší.

8. Nynej císaři slavný,
Králi a Pane,
spasení dávné
i žádoucí,
Mesiáš světa
po všecky leta
budoucí.

9. Emanueli Kriste,
císaři slavný,
Pane nad pány,
tys jistě
Mesiáš pravý
nebeské slávy
zajisté.

10. Rač nám své narození
v srdcích upevnit,
duchem osvítit,
konečně
ať té slavíme
v nebi chválíme
bezpečně. Amen.

(4. Píseň o Duchu sv. na str. 342.—3. Zvláštní to píseň, řekl bych nejraději visionářská; odtud aforistické věty a neobyčejná sloha. Sušil, Bartoš, Kolár jí nemají. Však má ji Pomykal, z jehož kanc. (str. 388.—9.) Raška čerpal. (Viz Mor. ornam. III. 52 sl.) Na snadě jest domněnka, že Pomykal neb jiný, starší rektor ji složil. V Svorcově kanc. (1681.) jí není. Pomykal dí, že zpívá se jako: „O Ježíši, Dětátko rozmilé.")

1. Duše svatý, nad orla létavý,
jasný, pronikavý!
Jak se vzhůru vznáší!
neopusť vlasť naši.
Jezu nejmilejší
pomoz svojí říši!
Pán u dveří;
hned otevři.
Ohníček zahřeje,
srdce potěšuje,
vesele zpívejme:
O navštěv[4]) nás Duše svatý
jenž jsi v dařích bohatý!
navštěvuj,
posilňuj
v každé době,
nebo nemůžeme nic bez tebe.

2. Duše svatý, věj větříčku milý,
věj libý, spanilý,
tichý, roztomilý,
větříčku všem milý.
Rozviň [1]) kvítek malý,
vítej o můj milý,
dnes bylinká [2])
holubička.
V [3]) ohni, větru svatý
Duch letí bohatý,
přichází k nám svatý.
Těšiteli Duše svatý
navštěv [4]) nás, neb jsi bohatý!
navštěvuj, [5])
posilňuj
v každé době,
nebo nemůžeme nic bez tebe.

[1]) Pomykal: „rozvij". [2]) Pomykal: „biličká" (= bělounká). [3]) Pomykal: bez v. [4]) Pomykal: „navščev". [5]) Pomykal: „navščevuj".

V.

Obrazové přílohy.

(7 čísel.)

